

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

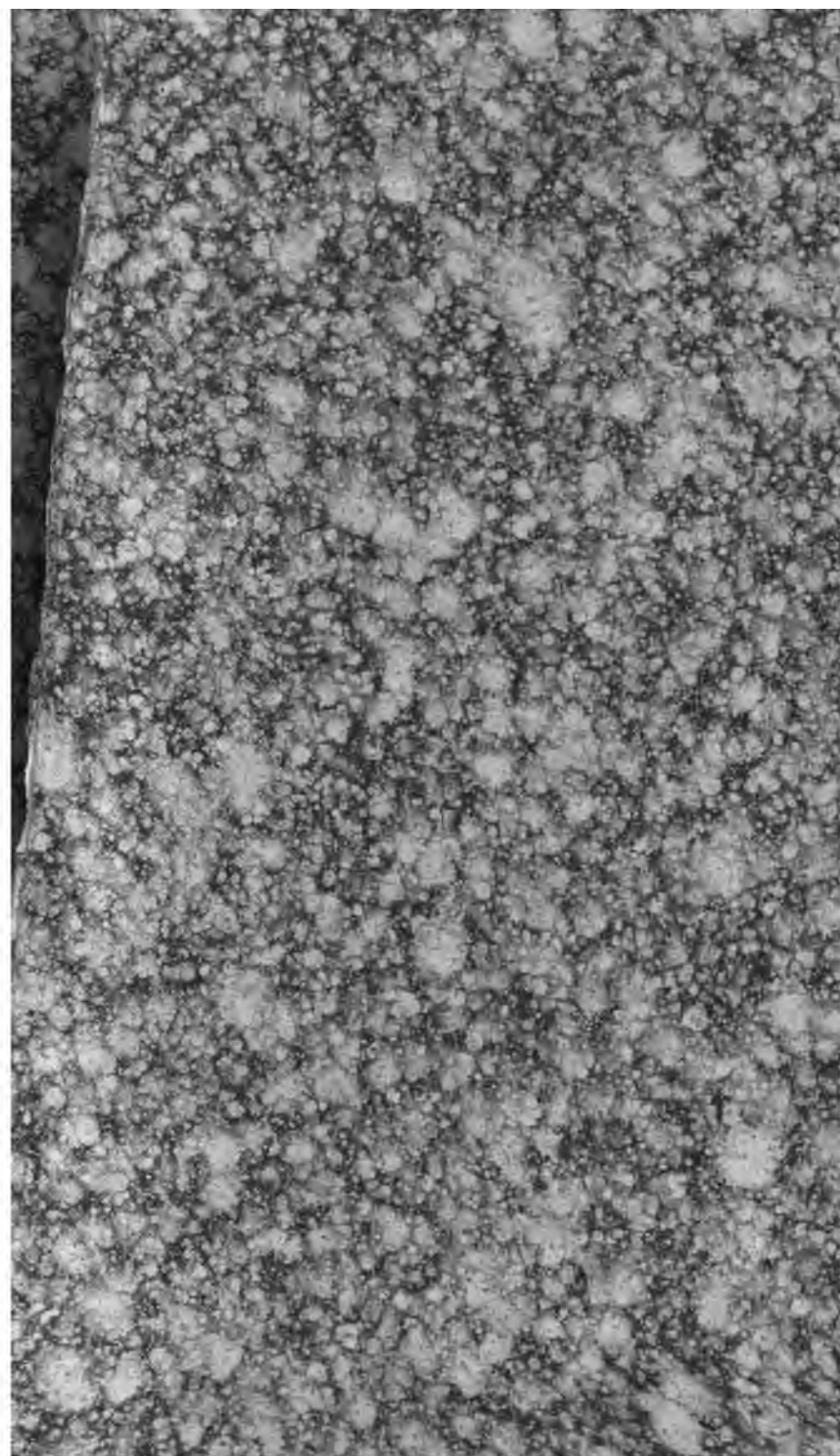
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

2

**CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM**

**EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS**

**VOL. IV
ARNOBII ADVERSVS NATIONES LIBRI VII
EX RECENSIONE
A. REIFFERSCHIEDII**

**VINDOBONAE
APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXV**

Arnobius of Sicca

ARNOBII ADVERSVS NATIONES

LIBRI VII

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRVXIT

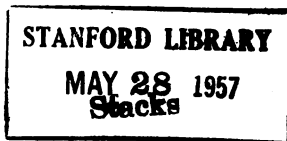
AVGVSTVS REIFFERSCHIED

VINDOBONAE

APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCCLXXV

281.1
C822
v. 4

281.1
C822
v. 4

IGNATIO·DE DOELLINGER

D·XIII·M·NOV·MDCCCLXXIII

D·D

AVGVSTVS·REIFFERSCHIED

PRAEFATIO

Arnobii aduersus nationes libri, quos Hieronymus in libro uirorum inlustrium c. 79 sua aetate uulgo extare dicit, hodie in uno antiquo codice leguntur, qui in bibliotheca maxima Parisiensi adseruatur numero signatus 1661. eidem soli debemus Minucii Felicis Octauium, qui septem Arnobii libris ut octauus liber additus est. sexto decimo saeculo codex Romae fuit, ubi Faustus Sabaeus Brixianus bibliothecae Vaticanae custos anno 1543 ex eo primus Arnobium edidit. neque enim alium librum Sabaeum adhibuisse, ut nonnulli opinati sunt, facile intelletget, qui editionem cum codice comparauerit: tamen ut cuius suo iudicio uti liceret omnes Sabaei lectiones in commentario critico diligenter adnotaui praeter orthographica mendasque typothetarum manifestissimas. possedisse uero ipsum Sabaeum codicem nec fuisse eum in bibliotheca Vaticana illius uerbis in praefatione docemur 'iure enim belli meus est Arnobius, quem e media barbarie non sine dispendio et discrimine eripuerim'. quae si recte interpretor, Arnobium suum in bibliotheca Helvetica aut Germaniae reppererat: nempe cauendum est, ne Sabaeum metaphora audaciore usum magnos emendandi labores significare putemus, cum ipse nihil ad diorthesin Arnobii contulisse uideatur, sed in eadem praefatione Hieronymum Ferrarium et Franciscum Priscianensem, quos uiros doctissimos et ingenii et iudicii perspicacissimi dicit, post alios amicos in eo opere tardiores emendandi et inprimendi Arnobium prouinciam suscepisse testetur. Roma codex in Galliam translatus est, una cum Arnobio typis expresso, quem Sabaeus Francisco primo dedicauit, eidem regi, ut coniciendum esse uidetur, dono datus. saltem Henrici secundi aetate in bibliotheca regia fuit, ut tegumenta eius etiamnunc indicant: rursus anno 1583, quo Fuluii Vrsini editio Romae prodiit, in hac urbe codicem Arnobii fuisse nullum, quae de subsidiis

suis Vrsinus in praefatione narrat, satis ostendunt. nec postea praeter librum Parisinum alius fons Arnobianae memoriae detectus est. nam codicem Bruxellensem, qui sextum decimum saeculum superare non uidetur, Parisini apographum esse cum alii perspexerunt tum ego conlatione eius a Laurentio Lerschio facta, quam mihi Ioannes Freudenbergius commodavit, usus ita adfirmare possum, ut bonae chartae prodigus mihi uiderer, si uerbum adderem. quo apographo iam Godescalcus Stewechius usus est.

Codex igitur Parisinus nono saeculo ineunte litteris minusculis a calligrafo scriptus est: in eo, quod raro in alio codice eiusdem aetatis et scripturae inuenias, uerba fere non separantur. transscriptus autem est ex libro, qui litteratura cursiua exaratus erat eius generis, unde scriptura quam uocant langobardica enata est. quam originem ipsae corruptelae produnt: ueluti pro *t* scribitur *ct* (u. c. 31, 25. 84, 1. 91, 28. 159, 15. 185, 10. 211, 28. 212, 10. 248, 25), *c* uel *t* pro *ct* (129, 1. 151, 9. 224, 11. 226, 28), *e* pro *et* (7, 19. 46, 17. 56, 23. 62, 23 bis. 77, 23. 82, 15. 17. 92, 14. 114, 23. 135, 18. 160, 19. 183, 23. 258, 12), *et* pro *e* (56, 23. 73, 16. 84, 1. 25. 94, 20. 179, 12. 182, 1. 191, 24. 211, 23. 233, 6. 275, 24. 285, 1), *at* pro *t* (95, 6. 125, 1. 160, 10. 260, 30), *eant* pro *ent* (227, 17), *t* pro *at* (125, 23. 133, 8. 139, 17. 171, 8. 270, 12), *ent* pro *eant* (17, 25. 25, 20. 71, 15. 95, 6), *praedicata* pro *praedita* (195, 2). deinde confunduntur inter se *f* et *p* (41, 5. 65, 20. 143, 13. 162, 16. 172, 1. 182, 8. 185, 9. 192, 13. 196, 14. 219, 6. 246, 22. 284, 14), *r* et *s* (18, 18. 25, 18. 29, 1. 35, 25. 49, 20. 57, 9. 75, 28. 76, 28. 94, 25. 99, 11. 102, 18. 104, 23. 111, 20. 123, 23. 131, 7. 136, 14. 203, 14. 206, 10. 213, 6. 224, 20. 243, 1. 268, 7. 284, 10), *rum*, quod sigla notissima indicabatur, et *s* (62, 5. 184, 8. 226, 27. 240, 17. 266, 18. 269, 24), *r* et *ri* (230, 15. 236, 14. 271, 14), *a* et *u* (61, 18. 101, 13. 129, 14. 150, 5. 159, 25. 181, 26. 202, 7. 204, 9. 212, 23. 216, 22. 236, 17. 243, 2. 265, 24). adeo *n* et *d* permutantur (8, 16. 26, 13. 37, 4. 105, 8. 106, 6. 108, 3. 112, 14. 134, 23. 159, 23. 177, 27. 205, 9. 25. 255, 1): quo scripturam in codice illo antiquiore usurpatam satis distortam fuisse docemur. deinde siglarum usum minime

pareum in his corruptelis deprehendimus: *constitit* pro *constiterit* (166, 25) *conticuit* pro *conticuerit* (167, 1) *potuit* pro *potuerit* (167, 3), *uter* pro *uertier* (135, 5), *suis* pro *seueris* (169, 11), *inaia* pro *inaniter* (208, 23), *adulterae* pro *adultae* (275, 19); *inquit* pro *igitur* (99, 16), *facti* pro *facturi* (256, 25) et similia; *ei* pro *eius* (262, 28), *quo mentiri se* pro *quominus curiose* (279, 22); *ibus* pro *is* uel *es* (25, 18. 29, 17. 116, 26. 127, 27. 133, 21. 233, 11. 266, 7), *is* uel *es* pro *ibus* (7, 21. 13, 15. 15, 5. 145, 21. 146, 11. 180, 23. 181, 15. 212, 18. 267, 16); *uel* et *ut* et *uelut* inter se confusa; *uanis* pro *uestris* (203, 25), *nois* pro *uestris* (251, 27); *patientiae* pro *patriae* (219, 24), *inoboeda* pro *in oboedientia* (276, 19); *mihi* pro *minime* (85, 15), *minus* pro *minime* (167, 7. 178, 23. 204, 15); *se* pro *scilicet* (185, 11), *sic* pro *scilicet* (187, 1), *et* pro *scilicet* (62, 21); *seminas* pro *se misericordias* (*se mīas*) 59, 15. ad litterarum ligaturas magis quam ad pronuntiandi rationem pertinere uidetur s finale saepissime falso additum aut omissum; similiter r finale omitti additue uidemus (13, 10. 185, 22. 200, 1). patet codicem non fuisse lectu facilem: accedit quod scriptura aliquando euanuisse uidetur, ueluti 103, 24, ubi in Parisino ** *edi. in* pro *medicina* extat; alibi litterae in principio uerborum positae desiderantur: sic *etiamne* pro *lentene* legimus (184, 24), *luore* pro *fluore* (ibid.), *alienata* pro *mali enata* (184, 25), *ate fecerit* pro *patefecerit* (186, 8), *annos* pro *pannos* (228, 26), *implegmatibus* pro *simplegmatibus* (267, 9), *urbi* pro *morbi* (232, 30), *quae* pro *liquet* (114, 23), *que ad* pro *liqueat* (202, 23), *uides* pro *quid* (43, 13), *ut* pro *quod* (53, 12), *id* pro *quid* (156, 5). interdum q perperam additur: *quos* pro *uos* (41, 7), *quos* pro *uobis* (171, 17), *quorum* pro *uerum* (53, 11), *quinimmo* pro *omnino* (135, 15).

Hunc uero codicem descendisse ex alio, qui uncialibus litteris scriptus fuerit, maxime c et g litterae inter se mutatae (58, 11. 63, 5. 68, 17. 78, 29. 85, 9. 94, 17. 103, 9. 119, 7. 123, 26. 133, 8. 144, 17. 168, 10. 179, 19. 195, 16. 197, 6. 199, 4. 203, 14. 206, 3. 219, 22. 224, 23. 232, 8. 10. 252, 9. 255, 9. 263, 18. 276, 6. 278, 12) fidem faciunt. in historia autem Arnobianorum librorum litteraturam cursiuam et uncialem sic se excipere, ut haec sit antiquior, inde efficitur, quod mandas

ex cursiuo litterarum genere ortas librarius Parisini codicis inter scribendum interdum corrigit, uncialium litterarum mutationes securus fere transscribit. iam uterque aut certe antiquior codex in terra scriptus est, ubi lingua Romana vulgaris uigebat. ad hanc enim referenda sunt uitia huiusmodi: inter se confusae litterae *u* et *b* (saepissime), *r* et *l* (65, 18. 95, 1. 110, 14. 114, 3. 158, 20. 163, 18. 174, 3. 178, 2. 200, 1. 219, 4. 226, 28. 232, 7. 254, 13), *nct* et *nt* (139, 8. 163, 17. 178, 7), *qu* et *c* (*quaerimonias* pro *caerimonias* 189, 14 *copiam* pro *quopiam* 232, 1 *loqueretur* pro *iocaretur* 232, 26 *co* pro *quo* 254, 10 *perquoquatur* 263, 12 *quaire* 269, 15 *dequoquat* 279, 9), adspiratio falso addita (3, 14. 5, 4. 13, 9. 22, 28. 24, 25. 63, 21. 79, 8. 81, 17. 83, 24. 84, 16. 118, 15. 20. 123, 15. 139, 8. 146, 2. 153, 20. 185, 1. 197, 24. 206, 10. 220, 1. 253, 8. 19) aut, quod raro fit, perperam omissa (23, 23. 195, 10. 197, 3), uocales ante *s* inpurum additae (*aspiritu* 20, 12 *ascauros* 41, 20 *adscribuntur* pro *scribuntur* 167, 27 *perinstrixit* pro *perstrinxit* 49, 17 *instructum* pro *structum* 51, 22 *inscientissime* pro *scientissime* 94, 10 *inscientia* pro *scientia* 94, 20 *inspecuali* pro *spectaculi* 198, 22 *adhisciscere* pro *adsciscere* 153, 20 *inspaniae* pro *hispaniae* uel potius *spaniae* 23, 23 *expectaculis* pro *spectaculis* 148, 19 *discriptis* pro *scriptis* 156, 6 cf. *distincta* pro *instincta* 229, 11; contrario uitio nata *structionem* pro *instructionem* 188, 1 *spanus* pro *hispanus* 195, 10 *striculi* pro *hystriculi* 197, 3.

Conclusimus supra ex uerbis Sabaei codicem Parisinum olim apud Heluetios aut Germanos fuisse. cui rei non repugnant uerba nono saeculo in ultima pagina (190^b) scripta 'si q̄ hominē c̄tra animā regis cogitauerit aut c̄silauerit ... res eius infixentur. si quis c̄tra inimicū pugnandum collegam suā dimiserit ... infiscentur. si quis cū rege ... ut homo possit idoneare quē regē hoccide iusserit': quae sunt tria capita (1. 7. 2) edicti Rothari. scilicet huius edicti non solum Italicos codices sed etiam Sangallensem et Fuldensem antiquissimos nouimus, scriptum autem esse librum Parisinum in monasterio, ubi uetera antiquariorum instituta retinebantur litterarumque studia florebant, primum notis ex more antiquorum in margine positis, deinde diligentia conuincimur, quā codex postquam

scriptus est corrigebatur. quod ad notas attinet, uno loco ancorae signum reperitur (40, 19 cf. mus. Rhen. nou. 23, 130), saepe chresimon (P) adpictum est (72, 24. 88, 17. 97, 9. 106, 5. 158, 3. 17. 167, 22). deprauati loci indicantur aut hac nota ÷ uel ∴, quae haud raro in ipso uersu supra corruptam uocem repetitur, aut hac ·R· uel ·r· uel R (= *require* id est ζητει): ÷ 41, 14. 92, 24; ∴ 91, 22. 92, 1. 106, 7. 123, 17. 126, 23. 127, 24. 128, 4. 129, 1. 130, 23. 27. 136, 20. 139, 20. 144, 12. 186, 8. 190, 24. 194, 2. 195, 28. 203, 22. 212, 24. 218, 1. 222, 6. 223, 22. 234, 19. 24; ·R· 41, 20. 99, 21. 121, 18. 163, 23. 193, 1; ·r· 157, 20; R 94, 10. 139, 2. 178, 12. 185, 7. 229, 8. 267, 9. correctiones autem diuersae diuersa aetate in codice Arnobii institutae sunt, ita ut antiqui correctores diligenter, quod nemo adhuc fecit, a recentibus sint distinguendi. nam, ut omittam, librarium ipsum saepissime inter scribendum errores a se commissos sustulisse, tres correctores antiqui in emendando codice operam collocauerunt. quorum antiquissimus (c) codicem cum archetypo contulit. saepe is uerba omissa addit (27, 24. 37, 24. 48, 3. 76, 22. 88, 20. 108, 5. 115, 14. 155, 30. 198, 1. 222, 7. 244, 14. 256, 1. 283, 3), raro ex coniectura corrigit, nisi quod orthographiam antiquam ad sui saeculi morem reformare studet. successit alius corrector (c'), qui sine exemplari munere suo functus est: contigit sane ei, ut haud raro locos leuiter corruptos sanaret, sed saepe uerba scriptoris non tam restituisse quam interpolasse iudicandus est. et ipse orthographiae nouandae operam dedit: deinde uterque corrector notas in margine posuisse uidetur. praeterea paucis locis (21, 24. 39, 1. 171, 19. 181, 2. 237, 2. 247, 9) alia manus antiqua, id est noni saeculi, deprehenditur. cuius correctiones et ipsae pro coniecturis habendae sunt. interiecto tempore quinto decimo saeculo codex nonnusquam (194, 13. 22. 195, 28. 201, 21. 203, 13. 204, 7. 17. 246, 29. 247, 22) uiri cuiusdam docti curam expertus est. denique sexto decimo saeculo alius uir doctus (r) ad codicem accessit, ut eum totum distingueret atque emendaret. quod factum est post editum a Sabaeo ex hoc codice Arnobium. Sabaeo enim illius opera plane fuit incognita: at eo tempore, quo Iosephus Iustus Scaliger codicem in bibliotheca regia excusserit, hanc nouissimam correctionem

iam fuisse factam, ex eo cognoscimus, quod inter scripturas a Scaligero ex codice excerptas et a Meursio in critico Arnobiano editas correctoris *r* inuenta referuntur. non solum autem suis sed etiam Sabaei et Gelenii, fortasse etiam Canteri coniecturis uir ille doctus usus esse uidetur: praesto ei non fuit Vrsini editio.

Ipse contuli anno 1867 Parisiis codicem Arnobii: postea aliquot locis, ubi de scripturae ueritate dubitare coeperam, intercedentibus Vahleno et Hartelio in meum usum officiose eum inspexerunt W. Försterus et J. Vrb. Jarnik.

Mire corruptum esse hunc librum mendisque scatere cuiusuis generis notum est. sed haec ipsa paene incredibilis deprauatio in causa fuit, ut inde a Sabaei temporibus uiri docti certatim in emendando Arnobio se experirentur. optime autem de eo meruerunt praeter ceteros Hieronymus Ferrarius, Franciscus Priscianensis, Sigismundus Gelenius, Theodorus Canterus, Fuluius Ursinus eique, quorum curis se adiutum esse hic refert, uidelicet Ioannes Baptista Sighicellus et Petrus Chiaconus, deinde Iosephus Iustus Scaliger, Ioannes Meursius, Claudius Salmasius, Desiderius Heraldis, Nicolaus Rigaltius, nostris denique temporibus Ernestus Klusmannus et Michael Zinkius. consulto omisi Hildebrandii et Oehlerii nomina, qui Arnobio magis nocuerunt quam profuerunt. quamquam enim Hildebrandius noua codicis Parisini conlatione a se diligenter quidem sed parum perite facta, Oehlerus M. Crusii apparatu, de quo infra dicendum erit, usus est, uterque uero nonnulla emendauit, tamen insigni eorum negligentia Arnobius adeo sordibus est inquinatus, ut in his abluendis multum temporis et operae consumpserim. ineptias Hildebrandii Oehlerus, etsi perpetuum eius aduersarium agit, fere sequitur nouisque auget. aliquot incuriae documenta ut afferam — taedet enim omnia persequi — uerba Arnobii ab Hildebrandio oscitanter omissa Oehlerus non addit e. c. *neque indignantur* 15, 19, *et aperta* 223, 21, *deorum* 235, 14, *nec rationis* 243, 30 *debere* 247, 10 *esse mortiferae, simul salutare, simul* 262, 12.

Egregio me beneficio deuinxit Ioannes Vahlenus, qui Arnobium meum a. 1873 ineunte Vindobonam missum per moras quas typographi interponunt retractans quae est eius

in agnoscenda ueterum consuetudine sagacitas praeclaris observationibus beneuole me adiuuit. dum uero plagulas corrigo, allatus est Zinkii emendationum Arnobianarum libellus nouissimus, quem Bambergae 1873 edidit. idem a me rogatus coniecturas a se nondum publici iuris factas liberaliter mecum communicauit. quibus cognitis interdum me in eandem medendi rationem incidisse gaudebam, nec minus grata erant quae me fugerant. etiam Klusmannus mihi adesse uoluit. praeterea Arnobio meo iam typis expresso id est exeunte anno 1874 contigit ut Volgeri praefecti bibliothecae Luneburgensis urbanae benignitate apparatus critici, quem M. Crusius octavo decimo saeculo ineunte ad nouam Arnobii editionem adornandam collegerat (cf. Oehlerii praef. p. VI), eam partem nancisceretur, qua emendationes P. Pithoei Huetii Rigaltii Guyeti Memmii aliorum continerentur: unde omnia quae scitu digna essent Oehlerum excerptisse didici. quibus uiris omnibus debitas nunc gratias agere licet.

Ex ingenti uero coniecturarum numero, quem ad Arnobium congesserunt trium saeculorum philologi, praeter certas emendationes selegi eas, quae crisi Arnobianae alicui usui aut fuisse aut fore uidebantur reliquis omnibus praetermissis, ne scriptorem inutili farragine obruerem. iam de rationibus, quas ipse in emendando Arnobio secutus sim, pauca dicenda sunt. aliquot locis, qui corrupti dicebantur, medelam adhibui nulla alia re nisi interpunctione mutata: id quod nonnumquam tacite feci. atque semper id egi, ut leni manu uulnera Arnobii sanarem. maxime autem uerendum est, ne synonymorum cumulatione, qua scriptor gaudet, offensi calidius quam prudentius interpolatoribus tribuamus Arnobiana. inprimis miramur synonymorum paria ut saepe fit nulla copula coniuncta. iam correctores antiqui in initio libri alterum synonymum expunxerunt (c 10, 17. 21. 22. 14, 17. 23. 41, 2. 72, 10; c' 44, 9. 66, 25. 87, 16. 88, 1. 92, 7. 103, 16. 139, 17), quod suo periculo eos fecisse unus locus (41, 2) argumento est, ubi falso correctori synonyma geminari uisa sunt. postea hoc remedio uti desierunt: apparet eos perspexisse, se Arnobium non librariorum emendaturos fuisse. incautiores fuerunt Hildebrandius quique eum secuti sunt. nam ultra correctores antiquos sapere sibi uisi plures quam illi in-

terpolationes, ~~deteg~~ebant. quamquam mirae inconstantiae tenentur, quod multa, quae eodem iure obelo notanda erant, praetermiserunt. ipse consuetudine Arnobii fideliter examinata libros eius interpolationibus fere immunes esse cum intellexerim, nunc satis habeo lectorem ad indicem uerborum et locutionum p. 347 sq. relegasse. restat ut moneam quo magis tumultuaria Arnobii opera in componendis his libris fuerit, eo difficiliorem eorum crisin esse. Hieronymus enim in chronico ad annum Abrah. 2343 narrat, Arnobium, ut ab episcopis Christianam fidem, quam semper impugnauerat, inpetraret, libros aduersus nationes elucubrasse. quod satis festinanter eum fecisse ut per se consentaneum est, ita confirmatur his qui supersunt libris, ut idem Hieronymus in epistula ad Paulinum inaequalem et nimium et absque operis sui partitione confusum iure Arnobium dicat. nimirum in fine totius operis confusio maxima cernitur. ubi capita 35. 36. 37 cum epilogum efficere appareat, id quod Francogallus quidam (cf. Schoenemanni bibl. patr. lat. I 156), quem Orellius sequitur, recte intellexit — abutitur autem iusta obseruatione ita ut ea in fine libri ponat — secuntur ecce nouae argumentationes uel potius nouarum argumentationum lacera fragmenta, in quibus eadem aliquantum inmutata bis terue repetuntur. quas turbas qui expediuisse sibi uidebantur uerbis 277, 8 — 278, 13 omissis aut post librum separatim conlocatis, ne illos nihil profecisse manifestum est. nec inuenias aliam interpretandi rationem, quae huic rerum condicioni satisfaciat, nisi hanc, habere nos hic aduersaria Arnobii male composita. quibus materia continetur, unde nouis exemplis uanae nationum superstitionis declamationes suas scriptor aucturus erat. sed cum tempus urgeret, ea in fine, ut erant in schedis, adnexa sunt. nec postea Arnobius ad propositum rediit.

De auctoribus quos scriptor in enarrandis et inridendis gentilium sacris secutus sit, quaerere, cum alienum sit ab huius editionis instituto, in aliud tempus distuli: interim locos Clementis Alexandrini Arnobianis simillimos in libro quarto quinto sexto indicaui.

Capitum distinctionem Oberthuerianam retinui, nisi quod numeros in marginem reieci. ibidem signaui codicis folia, ut

si quis dubitauerit de alicuius loci scriptura, facillimum sit denuo eum adire.

In fine praefationis posui corrigenda et addenda. *)

3, 23 *post nos pone comma* repperiantur P] *sic semper in hoc uerbo p geminatur* 4, 24 *madidarier imbribus Grotius]* *adde Iani praenomen* 4, 25 *succedunt]* *accidit?* 7, 2 *scribe diluuis* 8, 17 *cederent Zinkius* 8, 19 *mollissimā r* 8, 24 *dele cum Sabao nec uel potius ne, quae est antiquior codicis scriptura: scilicet pro* *disceptatio scriptum erat disceptatione. contrario uitio* 122, 26 *opinatio pro* *opinatione* 145, 23 *ratio pro* *ratione* 281, 17 *festinatio pro* *festinatione extat* 9, 4 *in rationibus Canterus, Urs* 9, 29 *uectoris Heumannus* 10, 9 *fouet Heumannus* 10, 28 *scribe primordis* 11, 21 *otia, non Klussmannus* 11, 23 *atqui non Sab* 12, 21 *cum aquitanos]* *scribe* *Quinquegentanos cum Iosepho Partschio* 13, 12 *dele comma post ita* 13, 15 *cruces Orellius]* *immo Heraldus* 13, 24 *inalbescat* 13, 25 *effuerescere Elmenhorstius]* *immo Scriuerius* 14, 3 *perturbationē (nē eras)* 17, 2 *scribe hocine* 17, 17 *non Smintheus sed Sminthius latere uidetur* 17, 21 *auribus]* *ab rebus Rigaltius; sed cf. ind. uerb. et locut. p. 348* 18, 21 *sententiae]* *scribe* *essentiae **; *eadem uel simillima corruptela extat* 77, 18 (*u. infra*). 252, 3. 262, 4 *scribe hancine* 19, 7 *esse se Vahlenus; deinde pro* *recognoscunt idem cum Rigaltio se cognoscunt: sed cf. 25, 2. 36, 6* 20, 17 *fixerunt Orellius* 20, 24 *uisibilium?* 21, 32 *ipsis cum Gelenio scribendum erat* 22, 15 *aliquo]* *articulo Klussmannus* 26, 3 *informia]* *infirmia Stewechius* 26, 13 *unguine sordidatum Salm]* *immo P. Pitheus* 26, 19 *dignis]* *diuis Meursius* 27, 22 *dele cum Heraldus uerba post poenas, quae ex superioribus male repetita sunt* 27, 28 *sq. uerba et post ... iuratis transponit Zinkius post dicitis* 28, 10 *inferiorum Zinkius* 29, 12 *deorum Heraldus* 29, 17 *auxiliatibus (pro auxiliariis cum Stewechio)* *plenum nouis Zinkius* 29, 26 *repono uisceribus; cf. ind. uerb. et locut. s. u.* 30, 18 *repono uoluminibus*

*) emendationibus nouis meis quas recipiendas esse puto asteriscum apposui.

33, 19 minime] minus? 35, 19 Bactrianus: et ille *Meursius* 35, 22 Belus *Stewecheius*] immo *Meursius* 36, 10 nec in rebus exiguis *Rigaltius* 36, 21 sui] aevi *Zinkius* 37, 20 *perperam* omnibus conieci: hominibus temptari non debere docet ind. uerb. et locut. s. u. 37, 24 prompserunt *Lipsius*, *Urs* 38, 11 prodentium *Meursius* 39, 11 scribe mendacis et lenocinis 40, 6 scribe seruetur, detur quin illis immo* deturque: illis immo *Stewecheius* 41, 2 foeditate, sribiligines r, *Meursius* 41, 8 scribe eadem et iugulus* 41, 27 enim *Heraldus* 42, 12 scribe cum *Bertio* noluit? latent 43, 2 si *Marcus Urs*] delenda sunt 43, 27 cum eo modo *Rigaltius* 44, 1 sq. cum enim de animarum periculis in uita mala, de illarum contra ** insinuator, magister atque auctor *Vahlenus*, qui haec fere intercidisse suspicatur salute in uita proba 44, 15 scribe exilis exiliis *Heraldus* 45, 4 conuellere *Gel* 45, 19 implerent *Orellius* 48 quam dixi *Salmasii* transpositionem, *Heraldus* praeiuerat 48, 4 uota] portas *Heraldus* 48, 7 scribe cum *Salmasio* orbem 49, 5 fons est perpetuorum, pater *Zinkius* 49, 7 irriganturque uel iritanturque *Zinkius* 50, 19 sq. in spatio tam breui temporis et paruo imensa *Zinkius* 51, 7 repone carnifices; cf. ind. uerb. et loc. s. u. 51, 15 altius *Canterus* 52, 7 uos del *Meursius* 52, 12 inuida *Vahlenus* 52, 13 subinflati *Meursius* 52, 28 ueram interpunctionem etiam *Zinkius* commendauit 53, 7 in sua natura *Heraldus* impenetrabili semper perspicuitate *Zinkius* 53, 8 perspicuum *Heraldus* 53, 13 scribe incertum est* 54, 8 originem ignem *Rigaltius* 54, 18 repone denique 54, 19 denique] scribe cum *Heraldo* demum 55, 3 quam ... uestra in credulitate *Heraldus* 56, 18 callidule *Heraldus* scribe cum *Zinkio* sed quisquis pro sed quis, ut in codice legitur 56, 27 tantas] repone ea 58, 28 *Pyriphlegethontem* 59, 25 domino etiam *Zinkius* proposuit 60, 9 ac, quot in orbe sunt homines, non sunt *Zinkius* 61, 21 corporibus functae *Iessenus* corporibus seiunctae *Klussmannus* 64, 16 nimius *Canterus* 65, 8 sermonis alicuius sonum *Zinkius* 66, 6 iam laetae *Vahlenus* tam lectam (uel lautam) et *Stewecheius*

66, 17 mulus *Stewechius* 67, 5 *scribe cum Meursio* seliquastrum 67, 10 respectans *Gel*: res spectans *P* 67, 16 *scribe cum Zinkio* discamus nos non 68, 2 cubus *Canterus*, *Urs* 68, 19 similitudinemque mundi] *reponere* similitudinis *cf. p. 347* 69, 9 et integrare] redintegrare *Zinkius* coruus *Stewechius* 69, 12 saeculis] circulis *Rigaltius* 69, 18 repetentiam 76, 28 *scribe* dis diis a se ita *Rigaltius* 77, 10 est ita 77, 18 *scribe cum Urs* nominis essentia praedicari 79, 10 elementariae *Heraldus* 81, 2 insomniam *Orellius* 81, 12 in gratiam *Meursius* 81, 22 conspiciendis] conpingendis *Stewechius* restituendum est his pro catenis et uerba conspiciendis . . . fucos cum *Joanne a Wouweren transponenda post colla*; *Heraldus eadem poni iussit post limbis* 82, 4 noctibus] uectibus *Meursius* 82, 8 castellamenta] catillamenta *Salm* his] hiris *N. Heinsius* 83, 4 ordinatum] ornatum *Rigaltius* 84, 2 *scribe* fortunae, ut modo * 84, 10 tum *Sab* 84, 18 salus rerum deus omnium, uirtutum *Sab* 86, 28 scrutatibus *P* 87, 18 ut . . auferant *Stewechius e membranis suis* 88, 26 ac] *scribe* at* 89, 21 animarum *Gel* 93, 20 promere uelle aut uel promere, aut belle *Meursius* 93, 27 hominem] id est corpus u. ind. uerb. et loc. s. u. 94, 4 se add *Heraldus* 95, 1 huc pertinent quae in adnotatione paginae praecedentis posita sunt foliola e. q. s. 95, 8 *scribe* fecit* 95, 12 *scribe* inuussili 95, 20 melanthium cuminum *Zinkius* 102, 5 laetius] lectius *Heumannus* 103, 24 etenim *Stewechii membranae* 109, 17 centimanos *Lachmannus* 117, 10sq. *scribe* superi et † super; superi enim recte se habet 117, 19sq. inprouidam in illis sua ludere? 126, 17 siue quod ipsi, ut 129, 14 alteram *Canterus* 135, 1 simplicitatemque *P*] delenda sunt 136 uersuum numeri 15. 20. 25 falsis locis positi sunt 148, 16 *scribe* *Murciam* deam* 150, 21 locorum] *scribe cum Stewechio* iecorum 157, 7 ipse nouit, ipse *? 161, 11 est, a nobis est dictum? 163, 19 deliciarum minister *Vahlenus* 171, 2 dele crucem: *cf. ind. uerb. et locut. s. u. res* 186, 8 patefecerit *Heraldus* 187, 27 dele crucem; *cf. ad* 171, 2 188, 16 dele quam 196, 15 cinnum *Canterus*, r 210, 5 foeda *Salm*

XVIII

220, 27 *dele crucem*; cf. *ind. uerb. et locut. s. u.* 222, 15
matre Sab: matrē P Marte Sab: matre P 224, 23 *dele*
lacunae signum 231, 12 *totum post cum addidi* 235, 14
scribe forsitam 237, 17 *thure* 239, 21 *thus* 241, 25
repone placandique 242, 10 *quas irarum Gel, r: quasi*
parum P 245, 14 *locus perturbatus uidetur ipsius Ar-*
nobii culpa 263, 15 *eandem emendationem Zinkius propo-*
suit 265, 4 *est Sab: esse P] delenda sunt* 279, 3 *ctrep-*
tans (c eras) P 290 *Patrocles indici nominum et re-*
rum adde Aristoteles 54, 12 *Ilium* 138, 4 *Oriens* 7, 23 *Parthi*
57, 3 rex Tullus 103, 9 315 *contentiosa aemulatio.*

ARNOBII
ADVERSVS NATIONES

LIBRI VII

P = codex olim Romanus, inde a Francisci primi aut Henrici secundi
aetate Parisinus n. 1661
corr = correctum est aut a librario aut manu antiqua, quae a librarii
manu distingui non potest, aut rasura
c et c' = antiqui correctores codicis

r = vir quidam doctus, qui codicem post Sabaei editionem ante
Scaligeri conlationem correxit
Sab = editio princeps Fausti Sabaei Romana a. 1543; *in err* = in
erratis
Gel = editio Sigismundi Gelenii Basileensis a. 1546
Urs = Fulvius Ursinus et amici in editione Romana a. 1583
Salm = editio Leidensis a. 1651 e recensione Claudii Salmasii

LIBER PRIMVS

Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis I
persuasionibus credunt, insanire, bacchari et uelut quiddam
promptum ex oraculo dicere: postquam esse in mundo Chris-
5 tiana gens coepit, terrarum orbem perisse, multiformibus malis
affectum esse genus humanum, ipsos etiam caelites derelictis
curis sollemnibus, quibus quondam solebant inuisere res nos-
tras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu ac
mediocritate sermonis contraire inuidiae et calumniosas dissol-
10 uere criminationes, ne aut illi sibi uideantur, popularia dum
uerba depromunt, magnum aliquid dicere aut si nos talibus
continuerimus ab litibus, obtinuisse se causam putent uictam
sui uitio non adsertorum silentio destitutam. neque enim nega-
uerim ualidissimam esse accusationem istam hostilibusque con-
15 dignos odiis nos esse, si apud nos esse constiterit causas, per
quas suis mundus aberrauit ab legibus, exterminati sunt dii
longe, examina tanta maerorum mortalium inportata sunt
saeculis. inspiciamus igitur opinionis istius mentem et hoc 2
quod dicitur quale sit summotisque omnibus contentionum
20 studiis, quibus obscurari et contegi contemplatio rerum solet,
an sit istud quod dicitur uerum, momentorum parium exami-
natione pendamus. efficietur enim profecto rationum conse-
quentium copulatu, ut non impii nos magis sed illi ipsi reperi-

12 a <i>Sab</i>	14 <i>histam P corr</i>	15 <i>odii* P</i>	16 exterminati
sumus, dum longe <i>Sab</i>	exterminandi sumus, si per nos	<i>Gel</i> exterminati	
simus longe, dum <i>Meursius</i>	17 <i>mortalium P</i>	19 summotisque	
summo usque <i>Sab</i>	23 repperiantur <i>P</i>		

antur criminis istius rei, qui se numinum profitentur esse cultores atque inueteratis religionibus deditos. ac primum ab his illud familiari et placida oratione perquirimus: postquam esse f. 1^b nomen in terris Christianae religionis | occipit, quidnam inusitatum, quid incognitum, quid contra leges principaliter institutas aut sensit aut passa est rerum ipsa quae dicitur appellaturque natura? numquid in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas? numquid machinae huius et molis, qua uniuersi tegimur et continemur inclusi, parte est in aliqua relat- 10 xata aut dissoluta constructio? numquid uertigo haec mundi primigenii motus moderamen excedens aut tardius repere aut praecipiti coepit uolubilitate raptari? numquid ab occiduis partibus attollere se astra atque in ortus fieri signorum coepta est inclinatio? numquid ipse siderum sol princeps, cuius omnia 15 luce uestiuntur atque animantur calore, exarsit aut intepuit atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? numquid luna desiuit redintegrare se ipsam atque in ueteres formas nouellarum semper restitutione traducere? numquid frigora, numquid calores, numquid tepores medii inae- 20 qualium temporum confusionibus occiderunt? numquid longos habere dies bruma et reuocare tardissimas luces nox coepit aestatis? numquid suas animas expirauerunt uenti emortuisque flaminibus neque caelum coactatur in nubila nec madidari ex imbris arua † succedunt? commendata semina tellus recusat 25 accipere aut frondescere arbores nolunt? sapor frugibus esculentis et uitis liquoribus mutatus est? olearum ex baculis cruor taeter exprimitur nec lumini subministratur extincto? ani-

1 numinum *Sab*, r: nominum *P* 8 aelementa (ta ex tu) *P*
 9 moles *P* *corr* 14 in ortus] motus *Sab* *corr* in *err* ferri
Urs 16 animantur calore, exarsit *Meursius* animantur, calore exarsit *Sab* calore *Sab*, r: calor *P* aut *add. Heumannus* 17 soliti
Sab: solitis *P* 20 tempores *P* *corr* 24 coactatur *Gel*: coartatur *P*
 madidata imbris *Gel* madidata ex imbris *Canterus* madidarier
 imbris *Grotius* madori ex imbris *Salm* 25 succescunt *Gel*
 succedit *Carrio* resusat *P* *corr* 27 et uitis] exustis *Sab*
 28 lumini *Sab*, r: luminis *P*

malia terris sueta atque in aquis degentia non suriunt, non concipiunt, | fetus non in uteris sumptos suis moribus et sua f.2 lege custodiunt? ipsi homines denique, quos per duas habitabiles oras terrae sparsit prima incipiensque natiuitas, non
 5 matrimonia copulant nuptiarum sollemnibus iustis? non dulcissimas procreant liberorum stirpes? non negotia publica, non priuata et familiares res agunt? non, ut cuique libitum est, per diuersas artium disciplinarumque rationes et ingenia derigunt et studiosae referunt nauitatis usuras? non regnant, non
 10 imperant quibus sors rerum adtributa est talium? non auctiores cotidie dignitatibus et potestatibus fiunt, iudiciorum disceptationibus praesunt, leges interpretantur et iura? nonne omnia cetera, quibus uita succingitur et continetur humana, suis omnes in gentibus patriorum celebrant institutionibus morum?
 15 cum igitur haec ita sint neque ulla inruperit nouitas, quae 3 tenorem perpetuum rerum dissociata continuatione diduxerit, quid est istud, quod dicitur inuectam esse labem terris, postquam religio Christiana intulit se mundo et ueritatis absconditae sacramenta patefecit? sed pestilentias, inquit, et siccitates, bella frugum inopiam locustas mures et grandines
 20 resque alias noxias, quibus negotia incursantur humana, dii nobis inportant iniuriis uestris atque offensionibus exasperati. si in rebus perspicuis et nullam desiderantibus defensionem non stoliditatis esset diutius inmorari, ostenderem profecto
 25 replicatis prioribus saeculis, mala ista quae dicitis non esse incognita, non repentinas et postquam gens nostra felicitate donari | huius uocaminis meruit inrupisse has labe et in-f.2b festare coepisse discriminum uarietate mortalia. si enim nos sumus in causa et in nostri criminis meritum excogitatae sunt

1 suriunt *Urs*., esuriunt *P* nec *Sab* 3 custodiunt? ipsi homines denique *Urs*: custodiunt ipsi homines? denique *Sab* tres (*immo* duas) habitabiles *Klussmannus*: inhabitabiles *P* habitabiles *Urs*
 4 oras *Sab*, *r*: horas *P* 7 famuliares *P* corr 8 et om *Sab*
 9 studiosae *Urs*: studiose *P* nauitatis *Urs*: natiuitatis *P* 10 est? talibus *Sab* 16 diduxerit *Gel*: deduxerit *P* 23 si *m. post. in ras. P* 26 repentinas et *scripsi*: repentina sed *P* repentinas se malebat *Vahlenus* priusquam *Urs* gens *Sab*: genus *P*
 27 infectari *Sab* infestari *Urs*

hae pestes, unde nouit antiquitas miseriarum haec nomina, unde bellis significatum dedit? pestilentiam, grandines qua potuit ratione signare aut inter suas uoces quibus oratio explicabatur adsumere? nam si nouella sunt haec mala et ab recentibus ducunt offensionibus causas, qui potuit fieri ut eis rebus uerba formaret, quas nec ipsa sciebat expertam se esse neque ullis comperisset maiorum in temporibus factitatas? penuria, inquit, frugum et angustiae frumentariae artius nos habent. antiqua enim et uetustissima saecula necessitatis istius aliquando fuerunt expertia? nonne ipsa nomina, quibus censentur haec mala, testificantur et clamant nullum ab his umquam immunem abisse mortalium? quodsi ad credendum difficilis res esset, testimoniis agere possemus auctorum, quantae quoties et quae gentes famem senserint horridam et aggerata interierint uastitate. casus frequentissimi grandinis accidunt atque adterunt cuncta. in litteris enim priscis comprehensum et compositum non uidemus, etiam imbres saxeos totas saepe comminuisse regiones? difficiles pluviae sata faciunt emori et sterilitatem indicunt terris. immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruisse siccatis? pestilentiae contagia urunt genus humanum. annalium scripta percurrete linguarum | diuersitatibus scripta: uniuersas discetis gentes saepenumero desolatas et uiduatas suis esse cultoribus. ab locustis, a muribus genus omne acciditur atque adroditur frugum. historias ite per uestras et ab istis pestibus instruemini quotiens prior aetas adfecta sit et paupertatis ad miserias uenerit. terrarum ualidissimis motibus tremefactae nutant usque ad periculum ciuitates. quid, hiatibus maximis interceptas urbes cum gentibus superiora tempora non uiderunt

1 antiquitas <i>P</i>	2 pestilentiam <i>Sab</i> , <i>r</i> : pestilentia <i>P</i>	3 ratione <i>Salm</i> : natione <i>P</i> notione <i>Sab</i> nominatione <i>Klussmannus</i>	6 expertam <i>Sab</i> : experta <i>P</i>
7 paenuria <i>P</i>	inquit <i>P</i> corr	9 uetustissima <i>P</i> corr	13 quoties (e in <i>ras</i>) <i>P</i> quoties <i>r</i>
15 atque <i>P</i>	16 comprehensum <i>P</i> sic semper et in hoc uerbo et in similibus	17 communisse <i>P</i>	20 limis <i>Sab</i> : liminis <i>P</i>
19 inducunt <i>Sab</i>	24 a <i>Sab</i>	25 uestras <i>r</i> : estras <i>P</i> exteras <i>Sab</i>	26 afflicta <i>Urs</i>
27 tremefactae <i>P</i>			

aut ab huiusmodi casibus fortunas habuere securas? quando 4
 est humanum genus aquarum diluuiis interemptum? non ante
 nos? quando mundus incensus in fauillas et cineres dissolutus
 est? non ante nos? quando urbes amplissimae marinis cooper-
 5 tae sunt fluctibus? non ante nos? quando cum feris bella et
 proelia cum leonibus gesta sunt? non ante nos? quando
 perniciēs populis uenenatis ab anguibus data est? non ante
 nos? nam quod nobis obiectare consuestis bellorum frequentium
 causas, uastationes urbium, Germanorum et Scythicas inrupti-
 10 ones, cum pace hoc uestra et cum bona uenia dixerim, quale
 sit istud quod dicitur calumniarum libidine non uidetis. ut 5
 ante milia annorum decem ab insula quae perhibetur At-
 lantica Neptuni, sicut Plato demonstrat, magna erumperet uis
 hominum et innumeras funditus deleteret atque extingueret
 15 nationes, nos fuimus causa? ut inter Assyrios et Bactrianos
 Nino quondam Zoroastreque ductoribus non tantum | ferro f. 8^a
 dimicaretur et uiribus, uerum etiam Magicis et Chaldaeorum
 ex reconditis disciplinis, inuidia nostra haec fuit? ut Helena
 diis ducibus atque impulsoribus rapta et suis esset dirum et
 20 uenturis temporibus fatum, religionis nostrae attributum est
 criminibus? ut ille immanis Xerses mare terris immitteret et
 gressibus maria transiret, nostri nominis effectum est iniuria?
 ut ex Macedoniae finibus unus exortus adolescens Orientis regna
 et populos captiuitate ac seruitio subiugaret, nos fecimus atque
 25 excitauimus causas? ut modo Romani uelut aliquod flumen
 torrens cunctas summergerent atque obruerent nationes, nos
 uidelicet numina praecipitauimus in furorem? quodsi hominum
 nullus est, qui quae iamdudum gesta sunt nostris audeat tem-

13 Tim. p. 25

1 ab *Sab*, r: ad *P* 2 diluuiis *Sab*, r: diluuis *P* 3 Sodoma
 et Gomorrha *sup. uers. r* ince^sus *P* 4 cooperatae *P* 9 sci-
 ticas *P* 13 erumperet *Gel*: earum perit *P* 14 ut *Sab*, r
 15 bactrianos *Sab*, r: bactianos *P* 16 zoroastraeque *P corr r*
 17 magichis *P corr* chaldeorum *P* 18 ex om *Gel* hae-
 lena *P* 19 esset *Sab in err*: esse *P* 21 criminibus *Zinkius*:
 criminis *P* crimini *Sab* 22 iniuria *Sab*, r: iura *P* 23 adule-
 scens *r* 24 ac] et *Sab* 26 cunctas *Sab*, r: cuncta *P* 28 quae
 iamdudum *Oehlerus*: quamdudum *P* quae dudum *Sab*

poribus imputare, quemadmodum possimus miseriarum esse praesentium causae, cum noui fiat nihil, sed sint omnia uetera et nullis antiquitatibus inaudita? quamquam ista quae dicitis bella religionis nostrae ob inuidiam commoueri non sit difficile comprobare post auditum Christum in mundo non tantum non aucta uerum etiam maiore de parte furiarum compressionibus imminuta. nam cum hominum uis tanta magisteriis eius acceperimus ac legibus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti quam inrogare esse praestantius, suum potius fundere quam alieno polluere manus et conscientiam cruore: habet a Christo beneficium iamdudum orbis ingratus, per quem feritatis mollita est rabies atque hostiles manus cohibere | a sanguine cognati animantis ocepit. quodsi omnes omnino qui homines se esse non specie corporum sed rationis intellegunt potestate, salutaribus eius pacificisque decretis aurem uellent commodare paulisper et non fastu et supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, uniuersus iamdudum orbis mitiora in opera conuersis usibus ferri tranquillitate in mollissima degeret et in concordiam salutarem incorruptis foederum sanctionibus conueniret. sed si per uos, inquit, nihil rebus incommodatur humanis, unde sunt haec mala, quibus urgetur et premitur iamdudum miseranda mortalitas? sententiam me poscis huic necessariam nihil causae. neque enim praesens atque in manibus posita disceptatio nec in id sumpta est a me ut ostenderem uel probarem, quibus unaquaeque res causis et rationibus fieret, sed ut maledicta criminis tanti procul esse ab nobis ostenderem. quod si praesto, si facio et argumentis insignibus rei ueritas explicatur, unde sint haec mala uel ex quibus profluant fontibus principiisque non curo.

8 cf. Matth. 5, 49 Rom. 12, 17 I Thess. 5, 15 I Petr. 3, 9

1 possumus *Sab* 2 sunt *Sab* 6 fariarum *Sab*: futuriarum *P*
sui furiarum *Klussmannus* 8 oportere *P* 13 quid si *Sab*
14 se esse *Salm*: esse *P* esse se *Urs* 16 tumidi *Gel*: luminis
(s *eras*) *P* 17 commonitionibus *Sab in err*: commotionibus *P* 19
tranquillitatem *P* mollissima *r* 22 premitur *Sab*, *r*: pramitur *P*
23 poscitis ? 24 posita *P corr* disputatio *Urs* nec
ex ne *P om Sab* neque *r* 25 asumpta (e *eras*) *P* 27 facio *r*: facto *P*
28 ut *r* explicetur *r*

ac ne tamen omnino quid de rebus huiusmodi sentiam nihil
uidear interrogatus expromere, possum dicere: quid enim, si
prima materies, quae in rerum quattuor elementa digesta est,
miseriarum omnium causas suis continet in rationibus inuolu-
tas? quid si siderum motus certis signis partibus temporibus
lineis pariunt haec mala et subiectis adferunt uariorum dis-
criminum necessitates? quid si statis temporibus rerum uicissi-
tudines fiunt atque ut in maritimis | aestibus modo secundae f. 4^a
res adfluunt modo rursus refluunt malis reciprocantibus pro-
spera? quid si materiae faex ista, quam sub nostris calcamus
ingressibus, hanc habet sibi legem datam ut expiret nocen-
tissimos halitus, quibus corruptus aer iste et corporibus labem
ferat et negotia infirmet humana? quid si, quod proximum
uero est, quicquid nobis uidetur aduersum, mundo ipsi non
est malum omniaque quae fiunt nostris commoditatibus statu-
entes, opinionibus improbis criminamur euenta naturae? Plato
ille sublimis apex philosophorum et columen saeua illa diluui-
a et conflagrationes mundi purgationem terrarum suis esse in
commentariis prodidit nec uir prudens extimuit humani gene-
ris subuersionem cladem ruinas interitus funera rerum inno-
uationem uocare, etenim iuuentutem his quandam redintegratis
uiribus comparari. non pluit, inquit, caelum et frumentorum
inopia nescio qua laboramus. quid enim inseruire elementa tuis
necessitatibus postulas atque ut uiuere mollius et delicatius tu
possis, obsequia temporum tuis debent commoditatibus se dare?
quid enim si hoc pacto navigationis cupidissimus conqueratur
uentos iamdiu non esse et caeli conquieuisse flaturas? numquid
ideo dicendum est, perniciosam esse tranquillitatem illam mundi,
quia uectoribus impediat uota? quid si sole aliquis torrere se

16 Tim. p. 22 cf. Orig. contra Cels. 4, 16

4 suis *Gel*, r: uis *P* in rationibus *Urs*: in iritationibus *P* rotationi-
bus *Gel* 5 si *sup. uers. P* 7 *statis *P corr r* 10 cala-
mus *P corr* 12 halitus *Sab in err*: habitus *P* 14 quidquid
P corr 15 omniaque quae *Gel*: omnia quaeq. *P* 16 improbis
Sab: improbris *P* euenta *Gel*: euento *P* 17 ille, *P* 20 sub-
uersionem *P* innoatione *P corr r* 21 etenim *Urs*: et in *P*
et *Gel* et inde *Klussmannus* 22 inquit *P corr* 28 illas *P corr*

- suetus et acquirere corpori siccitatem ratione consimili conquere-
ratur frequentissimis nubilis iucunditatem serenitatis ablatam?
- f. 5 | numquid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pen-
dere, quia libidini non permittitur otiose rutilare se flammis
et causas potionibus praeparare? euenta haec omnia quae fiunt
et accidunt mole sub hac mundi commodulis non sunt nostris
- 10 sed ipsius pendenda sunt rationibus ordinibusque naturae. nec
si aliquid accidit quod nosmet ipsos aut res nostras parum
laetis successibus fuit, continuo malum est et in exitiabilis
rei opinione ponendum. pluit mundus aut non pluit: sibimet
pluit aut non pluit, et quod forsitan nescias, aut uliginem
nimiam siccitatis ardore decoquit aut longissimi temporis aridi-
tatem pluuiarum effusionibus temperat. pestilentias morbos
fames atque alias suggerit malorum exitiabiles formas: unde
tibi est scire, ne quod exuberat sic tollat ut per sua dispendia
- 15 modum rebus luxuriantibus figat? tu audeas dicere: hoc et
illud est in mundo malum, cuius explicare, dissolvere neque
originem ualeas neque causam, et quia tuas impediatis delicia-
rum forsitan et libidinum uoluptates, perniciosum esse atque
asperum dicas? quid ergo, quia frigus membris tuis aduersum
est et congelare, constringere sanguinis tui feruorem solet,
idcirco in mundo hiemps esse non debet? et quia sustinere,
perferre flagrantissimos soles nequis, ex anno aestas tollenda
est atque aliis legibus alia rursus ordinanda natura? ueratrum
uenenum est hominibus: numquid ob hanc causam non de-
buit nasci? ouilibus insidiatur lupo: numquid in culpa
- f. 5^b natura est, | quod lanitiis extulit inportunissimam beluam?
morsu animam serpens tollit: maledicas primordiis rerum,

1 ratione *Sab*, r: rationem *P* 4 otiose ***** *P* otiosae
Urs ustulare *Urs* 11 uliginem *Gel*, r: oliginem *P* 12 siccitatis *P* corr
15 dispendia *P* decoquit *Sab*: decoquet *P* 13 moruos *P* corr
21 constringere expunxit *c* 17 dissolvere expunxit *c* 18 tuas *Sab*, r: tua *P*
22 hiems *r* sustinere expunxit *c*
23 solem *P* corr nequis *Vahlenus*: neque *P* nequeas *r* non potes
Sab 26 ouilibus *P* corr 28 morsu *Sab*: morsu *P* maledicas *Urs*: maledicam si *P* maledicam scilicet *Gel* primordiis *Sab*,
r: primordis *P*

quod tam saeva prodigia genituris spirantibus addiderunt. **12**
 superciliosa nimium res est, cum ipse sis non tuus, aliena
 etiam in possessione ueriseris, potentioribus dare condicionem
 uelle, ut id fiat quod cupias, non quod in rebus inueneris
 antiquis constitutionibus fixum. quare habere si locum uestras
 uultis querimonias, homines, prius est ut doceatis, unde uel
 qui sitis, uobisne sit genitus et fabricatus mundus an in eum
 ueneritis alienis ex regionibus inquilini. quod cum dicere non
 sit uestrum neque explicare possitis cuius rei causa sub hac
 caeli conuexione uersemini, desistite arbitrari pertinere ad uos
 quicquam, cum ea quae fiunt non partiliter fiant, sed ad cen-
 sus summam redeant referanturque totius. Christianorum, inqui- **13**
 unt, causa mala omnia di ingerunt et interitus comparatur
 ab superis frugibus. rogo, cum haec dicitis, non calumniari uos
 improbe in apertis conspiciatis manifestisque mendaciis? trecenti
 sunt anni ferme minus uel plus aliquid, ex quo coepimus esse
 Christiani et terrarum in orbe censi: numquid omnibus his
 annis continua fuerunt bella, continuae sterilitates, pax nulla
 in terris, nulla protinus uilitas aut abundantia rerum fuit? hoc
 enim primum efficiendum est ei qui nos arguit, perpetuas et
 iuges calamitates fuisse has, numquam omnino respirasse mor-
 talia et sine ullis ut dicitur feriis multiplicium | formas **f. 6**
 sustinuisse discriminum. atquin uidemus mediis his annis **14**
 mediisque temporibus ex uictis hostibus innumerabiles esse uic-
 torias reportatas, prolatos imperii fines et in potestatem redactas
 inauditi nominis nationes: saepenumero maximos annorum fuisse
 prouentus, uilitates atque abundantias rerum tantas ut com-
 mercia stuperent uniuersa pretiorum auctoritate prostrata. quem-

3 possessione *P* condicionem: uelle ut *Stewechius* 6 quaeri-
 monias *P* est *sup. uers. P* doceantis *P corr* 8 ueneri^a *P*
 11 partiliter *Urs*: pariliter *P* census *Urs*: sensu^a *P* 12 ****
 totius *P* 13 di ingerunt *scripsi*: dii erunt *P* dii ferunt *r* adi-
 ierunt *sic Sab* dii eruunt *Klusmannus* 14 calumniari *Sab in err*: ca-
 lumniare *P* 15 mendaciis *Sab, r*: mandaciis *P* 16 fermeme
P corr 18 nullam *P corr* 20 ei *Gel*: et *P* 21 omnino
Gel: omnia non *P* 23 atquin *P* 24 ex *Sab in err*: et *P*
 26 inauditi^a *P* annonae *Urs* 27 prouentos *P corr* uili-
 tatis *P corr*

admodum enim res agi et usque ad hoc tempus genus quisset
durare mortalium, si non omnia quae usus uitae posceret sub-
15 ministraret fertilitas rerum? sed fuerunt aliquando nonnulla
in necessitatibus tempora: et relaxata sunt abundantis rursus;
contra uoluntatem quaedam bella administrata: et uictoriis 5
postmodum successibusque correcta. quid ergo, dicemus iniuri-
arumstrarum deos modo memores esse modo esse rursus
immemores? si quo tempore fames est irati esse dicuntur,
sequitur ut abundantiae tempore irati et difficiles non sint: at-
que ita perducitur res eo ut uicibus ludicris et ponant et repe- 10
tant iras et in integrum se semper offensionum * recordatione
16 restituant. quamquam istud quod dicitur quale sit explicabili
non potest comprehensione cognosci. si Alamannos Persas
Scythas idcirco uoluerunt deuinci, quod habitarent et degerent
in eorum gentibus Christiani: quemadmodum Romanis tribuere 15
uictoriam, cum habitarent et degerent in eorum quoque genti-
f. 6^b bus Christiani? si in Asia, Syria idcirco mures et locustas |
efferuescere prodigialiter uoluerunt, quod ratione consimili habi-
tarent in eorum gentibus Christiani: in Hispania, Gallia cur
eodem tempore horum nihil natum est, cum innumeri uiuerent 20
in his quoque prouinciis Christiani? si apud Gaetulos, † cum
aquitanos huius rei causa siccitatem satis ariditatemque mi-
serunt, eo anno cur messes amplissimas Mauris Nomadibusque
tribuerunt, cum religio similis his quoque in regionibus uer-
teretur? si in ciuitate unaqualibet fame plurimos emori nostri 25
nominis auersione fecerunt, cur ibidem annonaria caritate non
tantum corporis non nostri uerum etiam Christianos ditiores
et locupletissimos reddiderunt? aut igitur cuncti nihil laetum

1 quisset <i>scripsi</i> : quis <i>P</i> qui <i>Sab</i> , <i>r</i> quiret <i>Urs</i>	2 durare <i>Urs</i> :
duraret <i>P</i> uitae <i>Klussmannus</i> : ut <i>P</i> om <i>Sab</i>	4 at <i>Urs</i>
abundanti's <i>P</i> abundantis. rursus <i>ante Klussmannum</i>	5 at <i>Urs</i>
uictori's <i>P</i> 8 famis <i>P</i> corr	10 ludicris <i>P</i> corr
11 sese	
per offensionum recordationem <i>Urs</i>	post offensionum <i>intercidisse</i>
<i>uidentur</i> nunc uenia nunc uel similia	13 aliamannos <i>P</i> corr Alanos
<i>Urs</i> 14 scythas <i>P</i>	17 christiani <i>Sab</i> , <i>r</i> : christianis <i>P</i>
21 getulos <i>P</i> tum Aquitanos <i>Sab</i> et Tingitanos <i>Urs</i>	25 semori
<i>P</i> corr 28 laeti <i>Sab</i>	

habere debuerunt, si malorum causa nos sumus, nationibus enim sumus in cunctis, aut cum mixta uideatis cum incommodis laeta, desinite nobis adscribere id quod offendit res uestras, cum nihil laetis officiamus et prosperis. si enim ego
 5 ut male sit facio, cur ut bene sit non obsto? si ut inopia magna sit meum nomen in causa est, cur nihil impedio ut sit feracitas maxima? si ut in bellis accipiatur uulnus ego dicor adferre fortunam, cur, duelles cum pereant, laeuum augurium non sum nec in aduersas res bonas mali ominis ob-
 10 scenitate traduco? et tamen o magni cultores atque antistites 17 numinum, cur irasci populis Christianis augustissimos illos adseueratis deos? ita, non aduertitis non uidetis, adfectus quam turpes, quam indecoras numinibus attribuat is insanias? quid est enim aliud irasci, quam insanire, quam furere, | quam in ulti- f. 7
 15 onis libidinem ferri et in alterius doloris crucibus efferati pectoris alienatione bacchari? hoc ergo dii magni norunt perpetiuntur et sentiunt, quod ferae, quod beluae, quod mortiferae continent uenenato in dente natrices. quod leuitatis in homine, quod terreno in animante culpabile est, praestans illa natura et in
 20 perpetuae uirtutis firmitate consistens scire adseueratur a uobis et quid ergo sequitur necessario, nisi ut ex eorum luminibus scintillae emicent flammeae, aestuet anhelum pectus, spumae iactentur ex ore et ex uerbis ardentibus laborum siccitas nalbescat? quod si uerum est istud et est exploratum et cogni- 18
 25 tum, eferuescere deos ira et huiusmodi motu, perturbatione iactari, immortales et perpetui non sunt nec in diuinitatis alicuius

7 ** maxima P sic P corr 8 pereunt Sab 9 in ad-
 uersas *Heraldus*: in aduersa P aduersus Sab in aduersum r res
 Urs: spes P ominis Sab, r: hominis P 10 traduco *Heral-*
du: traducor P 11 numinum Sab, r: nominum P cur]
 'sicut uel cum' Urs ut *Canterus* cur ut *Salm* 12 deos, ita non *uulgo*
 15 crucibus *Zinkius*: crucis P crucem Sab cruce *Orellius* dolores,
 cruce *Vahlenus* 20 sentire Urs 22 scintillae P flam-
 meae *Salm*: flammae P aestuet *Salm*: aestuent P spumae r:
 spum' P spiritum Sab spumas Urs spuma *Salm* 23 iactetur r: ia-
 cietur P iaciat Sab iaciatur *Salm* ex] et P corr 25 ec-
 feruescere r: et feruescere P efferuescere *Elmenhorstius* motus
 Sab motos *Meursius* iactari Sab: iactare P

existimatione ponendi. ubi enim est ullus, sicut sapientibus uidetur, adfectus, ibi esse necesse est passionem: ubi passio sita est, perturbationem consentaneum est consequi: ubi perturbatio est, ibi dolor et aegritudo est: ubi dolor et aegritudo est, imminutioni et corruptioni iam locus est: quae duo si uexant, adest uicinus interitus, mors omnia finiens et cunctis
19 adimens sentientibus uitam. quid? quod isto modo non tantum illos leues ac feruidos, uerum, quod ab diis conuenit procul esse dimotum, et iniquos inducit et iniustos et aequitatis uel modicae nullam prorsus optinere rationem. quid est enim tam **10** iniustum, quam aliis irasci et alios laedere, de hominibus conqueri et innoxia dilacerare frumenta, Christianum nomen odisse
17 et dispendiis omnibus suos labefactare cultores? an num-
20 quid idcirco in uos etiam saeuunt, ut intestinis vulneribus concitati in ultionem consurgatis illorum? ergo humana patro- **15** cinia dii quaerunt, et nisi uestra fuerint adsertione protecti, idonei non sunt ipsi, qui propulsare, defendere suas ualeant contumelias. quinimmo si uerum est ardere illos ira, permittite illis potestatem sui, defendant se ipsi atque in ultionem maiestatis offensae intestinas exerant experianturque uirtutes. **20** possunt nos, si uoluerint, aestu, possunt nocentissimo frigore, possunt auris pestilibus, possunt morborum obscurissimis causis enecare, consumere atque ab omni penitus coetu exterminare mortali, aut si malum consilium est adgredi nos ui, emittant aliquod iudicationis signum, per quod esse liquidum cunctis **25**
21 possit, inuitissimis nos eis habitare sub caelo. uobis secundas tribuant uoletudines, aduersas nobis ac pessimas. opportunis

2 ubi** P	3 si** P	perturbatione (ne eras) P	perturbatio
Sab corr in err	8 et Sab	11 aliis Salm: in aliis P	in alios
Sab	legere (g in d corr) P	13 an Urs: at P	16
uestra (e eras) P	17 defenderes (s eras) P	expuncti c	20
maiestates P corr	experianturque P	expediantque Urs	22 mo-
ruorum P corr	23 enegare P	consumere P	expuncti c
paenitus P	24 mortali aut r: mortalia. ut P	'mortali: aut uel	
mortalium: sin alia consilium est	aggredi nos via, mittant Urs		
25 indignationis Gel	iudicationis Urs	uindicationis Meursius	27 opor-
tunis P			

imbris uestra inrigent rura, pluuiarum quicumque sunt rores nostris ab agellulis abigant. lanitia curent uestra numerosis fetibus multiplicari, sterilitatem infaustam nostris pecuariis inferant. ex oliuetis uestris atque uinetis plenam faciant autumnitatem fundi, at ex nostris exprimi unum prohibeant palmitibus rorem. ad extremum et ultimum in uestro ore praecipiant suam fruges retinere naturam, at uero in nostro mel amarum fieri, olearum fluenta rancescere et sub ipsius poculi labris in acoris perfidiam uinum repente mutari. quod cum minime 22 fieri testificentur res ipsae | neque minus ad nos quicquam f. 8 neque ad uos plurimum redundare uitalibus ex beneficiis constet, libido quae tanta est inimicos atque hostes deos esse contendere Christianis, quos in rebus tristissimis atque laetis nihil abs te uideas ratione in aliqua discrepare? si uerum uobis per- 15 mittitis ac sine ullis adsentationibus dici: uerba sunt haec, uerba sunt, res immo per calumnias creditae, non cognitionis alicuius testimonio comprobatae. ceterum dii ueri et qui habere, 23 qui ferre nominis huius auctoritatem condigni sunt, neque irascuntur neque indignantur neque quod alteri noceat insidiosis 20 machinationibus construunt. etenim reuera est impium et sacrilegia cuncta transcendens, sapientem illam credere beatissimamque naturam magnum aliquid putare, si se sibi aliquis adulatoria humilitate summittat: et si fuerit non factum, despectam se credere et ab summi culminis decidisse fastigio. puerile, 25 pusillum est et exile, uix et illis conueniens, quos iamdudum experientia doctorum daemonas appellat et heroas, non nosse caelestia et in hac rerum materia crassiore condicionis suae

2 nistris *P corr* numerosis *P corr* 4 oliuetis *r*: oliuis *P*
5 u^unum (i *eras*) *P* ullum *Urs* palmitibus *Sab in err*: palmites *P*
palmitis *Gel, r* 8 rancescere *Sab, r*: racescere *P* ipsius poculi
scripsi: ipsius potu *P* ipsius potum *Gel* ipsius positum *Salm*
9 sin *P corr* perfidiam *Sab*: perfidia *P* 15 adsentatiob. *P*
16 credite *P* 17 comprobe *P* ueri *Gel*: uestri *P*
22 siui *P* 24 summi culminis *Sab*: summis culminibus *P*
fastidigio *P corr* 25 exile *Sab*: exire *P* 26 et heroas *Urs*:
errores *P* et hos *Gel* 27 crassiorae *P corr* conditionis *P*

24 sorte uersari. uestra sunt haec, uestra sunt inreligiose opinata
et inreligiosius credita. quinimmo, ut uerius proloquar, haru-
spices has fabulas, coniectores harioli uates et numquam non
uani concinnauere fanatici, qui ne suae artes intendant ac ne
stipes exiguas consultoribus excutiant iam raris, si quando uos
uelle rem uenire in inuidiam compererunt, negleguntur dii, clami-
tant, atque in templis iam raritas summa est, iacent antiquae
f. 8^b derisui caerimoniae et sacrorum quondam ueterrimi ritus | reli-
gionum nouarum superstitionibus occiderunt, et merito humanum
genus tot miseriarum angustiiis premitur, tot laborum excru- 10
ciatur aerumnis: et homines, brutum genus et quod situm sub
lumine est caecitate ingenta nequeunt uidere, audent ad-
25 seuerare furiosi quod uos credere non erubescitis sani. ac ne
quis nos tamen diffidentia responsionis tranquillitatis existimet
deos donare muneribus, innoxias adfingere his mentes atque 15
ab omni perturbatione dimotas, concedamus, sicut libitum uobis
est, intendere in nos iras, sanguinem illos sitire nostrum et
iamdudum nos cupere mortalium submouere de saeculis. sed
si non est molestum, non graue, si communis officii res
est, non ex gratia, sed ex uero disceptationis huius disceptare 20
momenta, audire a uobis exposcimus, quatenus sit haec ratio,
quae causa propter quam in nos tantum et dii saeuiant superi
et asperati homines inardescant. religiones, inquiunt, impias
atque inauditos cultus terrarum in orbe tractatis. quid o parti-
cipes rationis audetis homines proloqui, quid effutire, quid 25
promere temerariae uocis desperatione temptatis? deum prin-
cipem, rerum cunctarum quaecumque sunt dominum, summi-
tatem omnium summorum obtinentem, adorare, obsequio uene-
rabili inuocare, in rebus fessis totis ut ita dixerim sensibus
amplexari amare suspicere execrabilis religio est et infausta, 30

1 exsortes *Salm* 5 nos bellorum *Lipsius* nos malorum *ego ma-*
lim 6 dii, clamitant] declamitant *Sab* 8 caerimoniae *P*
10 angustia *P* praemittitur *P* 12 nequeunt *P* 20 dis-
ceptationis *Urs* disceptare *Salm* 22 dii *P* 24 tractatis *P*
25 rationis *Sab, r:* rationes *P* 26 desperatione uel disceptatione
Urs temptatis *r*

impietatis et sacrilegii plena, caerimonias antiquitus institutas
 nouitatis suae superstitione contaminans? hocce est quaeso 26
 audax illud facinus et inmane, propter quod maximi caelites
 | aculeos in nos intendunt irarum atque indignationum su- f. 9
 5 arum, propter quod uos ipsi, cum libido incesserit saeua,
 exuitis nos bonis, exterminatis patriis sedibus, inrogatis suppli-
 cia capitalia, torquetis dilaceratis exurit et ad extremum
 nos feris et beluarum laniatibus obiectatis? quisquis istud in
 nobis damnat aut in aliqua ducit criminatione ponendum, is
 10 aut nomine appellandus est hominis, quamuis ille uideatur
 sibi, aut deus esse credendus est, quamdis ipse se esse mille
 profiteatur in uatibus? profanos nos, impios Dodonaeus aut
 Iuppiter nominat, et ipse dicetur deus atque in ordine compu-
 tabitur numinum, qui aut summo seruiantibus regi crimen
 15 impietatis adfingit aut sibi torquetur maiestatem eius cultum-
 que praeponi? Delius Apolló uel Clarius, Didymaeus Philesius
 Pythius † ethis habendus diuinus est, qui aut summum impe-
 ratorem nescit aut ignorat a nobis cotidianis ei precibus sup-
 plicari? qui si pectorum secreta nesciret nec quid in intimis
 20 sensibus contineamus agnosceret, summum tamen inuocare nos
 deum et ab eo quod postulamus orare uel auribus potuit scire
 uel ipsius uocis sono qua utimur in precibus noscitare. non- 27
 dum est locus ut explicemus, omnes isti qui nos damnant
 qui sint uel unde sint, quantum possint uel nouerint, cur ad
 25 Christi paveant mentionem, discipulos cur eius inimicos ha-
 beant et inuisos: quod tamen humanum pollicentibus sensum
 una pariter definitione figamus: nihil sumus aliud Christiani
 nisi magistro Christo summi regis ac principis ueneratores;
 | nihil, si consideres, aliud inuenies in ista religione uer- f. 9b

1 caerimonias *P corr* 6 exsuis *P* nos *Sab*: non *P* 8 uel^aarum
P corr 10 haud *Sab* numinis *Urs* 11 haud *Sab* mille
Salm: similem *P* 12 profanos *Urs*: profanus *P* Trophonius
Pithoeus aut impijs Dodonaeus *Urs* dodoneus *P* lacunam
signauit: aliud, *Iouis cognomen intercidisse uidetur* 16 appollo *P*
didymaeus P *philesius P* 17 et is *Sab in err*: *cognomen*
Apollinis (*Smintheus ?*) *latere suspicor* 23 istos *Sab* 25 habeant
Sab: habent *P* 27 ficamus *P corr* aliud *P corr*

sari. haec totius summa est actionis, hic propositus terminus diuinorum officiorum, hic finis, huic omnes ex more prosternimur, hunc conlatis pretibus adoramus, ab hoc iusta et honesta et auditui eius condigna deposcimus, non quo ipse desideret supplices nos esse aut amet substerni tot milium generationem uidere: utilitas haec nostra est et commodi nostri rationem spectans. nam quia proni ad culpas et ad libidinis uarios adpetitus uitio sumus infirmitatis ingenitae, patitur se semper nostris cogitationibus concipi ut, dum illum oramus et mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentiae uoluntatem et ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus. quid dicitis o sacri, quid diuini interpretes iuris? meliorisne sunt causae, qui Grundulos adorant Lares, Aios Locutios, Limentinos, quam sumus nos omnes, qui deum colimus rerum patrem atque ab eo deposcimus rebus fessis languentibusque tutamina? et illi cati sapientes prudentissimi uobis uidentur nec reprehensionis ullius, qui Faunos, qui Fatuas ciuitatumque genios, qui Pauores reuerentur atque Bellonas: nos hebetes stolidi fatui obtunsi pronuntiamur et bruti, qui dedidimus nos deo, cuius nutu et arbitrio omne quod est constat et in sententiae suae perpetuitate defixum est? hancine sententiam promitis, hanc legem constituitis, hanc promulgatis, ut honoribus adficiatur amplissimis quisquis uestros adorauerit seruulos: crucem mereatur extremam | quisquis uobis ipsis dominis supplicarit? in ciuitatibus maximis atque in potentioribus populis sacra publice fiunt scortis meritoriis quondam atque in uolgarem libidinem prostitutis: nullus tumor indignationis in diis est. templa faelibus scarabeis et bucu-

1 propositus *Sab*: propositis *P* 2 hic finis *P* prosternimur
Sab: prosternimus *P* 3 conlatis *P* praecibus *P* 4 au-
ditu *Sab* 6 comodi *P* corr *r* 7 libidinis *Sab*: libidines *P*
12 iuris *Gel*: iuri *P* 13 Grundulos *Sab* Lares, Aios Locutios
Gel: laresa. iaceos. boeotios. (e in iaceos ex f) *P* Lares, Aiaceos, Boe-
tios *Sab* 14 Limentinos *Urs*: libentinos *P* 16 tutamina *P*
18 statuas *Sab* ciuitatumque *P* genios, qui *Sab*: geniosi
si *P* Pauores *scripsi*: pausos *P* Panas *Guyetus* 19 haebetes
(ae ex e) *P* 21 haecine *P* 27 uulgarem (uu ex uo) *P*

lis sublimibus sunt elata fastigiis: silent inrisae numinum potestates nec liuore afficiuntur ullo, quod sibi comparatas animantium uilium conspiciunt sanctitates. nobis solis sunt inimici, nobis asperrimi dii hostes, quia patrem ueneramur illorum, per quem, si sunt, esse et habere substantiam sui numinis maiestatisque coeperunt, a quo ipsam deitatem, ut ita dicam, sortiti esse sentiuntur et in rerum numero recognoscuntur, cuius uoluntate et arbitrio et interire et solui nec solui possunt nec interire? nam si omnes concedimus unum esse principem solum, quem nulla res alia uetustate temporis antecedit, post illum necesse est cuncta et nata esse et prodita et in sui nominis prosiluisse naturam. quod si fixum et ratum est, erit nobis consequens confiteri et deos esse natiuos et a principe rerum fonte ortus sui originem ducere. qui si sunt natiui et geniti, et interitionibus utique periculisque uicini. at enim esse creduntur immortales perpetui et nullius umquam participes finis. ergo istud munus dei patris et donum est, ut infinita meruerint idem esse per saecula, cum sint labiles solubilesque natura. atque utinam daretur in unius 29 speciem contionis toto orbe contracto oratione hac uti et humani in generis audientia conlocari. ergone impiae religionis f. 10 sumus apud uos rei, et quod caput rerum et columen uenerabilibus adimus obsequiis, ut conuicio utamur uestro, infausti et athei nuncupamur? et quis magis rectius horum feret inuidiam nominum, quam qui alium prae hoc deum aut nouit aut sciscitatur aut credit? nonne huic omnes debemus hoc ipsum primum, quod sumus, quod esse homines dicimur, quod ab eo uel missae animae uel lapsae caecitate huius in corporis continemur? non quod incedimus, quod spiramus et uiuimus, 30 ab eo ad nos uenit uique ipsa uiuendi efficit nos esse et animali agitatione motari? nonne ab hoc effluunt causae, per

2 libore P	afficiuntur P	comparatas P	5 substantiam
Sab, r: substantia P	7 sortitos	esse se Urs	sortiti se esse Salm
sentiuntur scripsi: sentiunt P		recognoscuntur scripsi: recog-	
noscunt P	10 uetustate P corr	14 a Sab: ap P	15 periculis-
que P	16 ad P corr	20 contracto Sab: contracta P	
21 collocari Gel: conlocare P		28 missi Sab	animae add
Klussmannus	lapsi Sab		

quas nostra fulcitur salus uariarum munificentia uoluptatum?
 mundus iste in quo degitis, cuius est aut quis eius uobis at-
 tribuit fructum possessionemque retinere? quis, ut subiectas
 res cernere, ut contrectare, ut considerare possetis, publicum
 istud lumen dedit? quis, ne fixa pigritiae stupore torpescerent
 elementa uitalia, solis ignes constituit ad rerum incrementa
 futuros? solem deum cum esse credatis, conditorem eius opi-
 ficemque non quaeritis? luna cum apud uos dea sit, non simi-
 30 liter scire curatis genitor eius et fabricator quis sit? nonne
 cogitatio uos subit considerare, disquirere, in cuius possessione 10
 uersemini, cuius in re sitis, cuius ista sit quam fatigatis terra,
 cuius aer iste quem uitali reciprocatis spiritu, cuius abu-
 tamini fontibus, cuius liquore, quis uentorum disposuerit
 f. 11 flamina, quis undosas excogitauerit nubes, quis se|minum
 frugiferas potestates rationum proprietate distinxit? Apollo 15
 uobis pluit, Mercurius uobis pluit, Aesculapius, Hercules aut
 Diana rationem imbrium tempestatumque finxerunt? et hoc
 fieri qui potest, cum in mundo profiteamini eos natos certoque
 tempore sensum adripuisse uitalem? si enim temporis antiqui-
 tate mundus eos anteuenit et priusquam nati sunt iam no- 20
 uerat pluuias tempestatesque natura, nullum serius nati pluendi
 ius habent neque eis inserere rationibus se possunt quas in-
 31 uenerunt hic agi et maiore ab auctore tractari. o maxime, o
 summe rerum inuisibilium procreator, o ipse inuisus et nullis
 umquam comprehense naturis, dignus, dignus es uere, si modo 25
 te dignum mortali dicendum est ore, cui spirans omnis in-
 telligensque natura et habere et agere numquam desinat gra-
 tias, cui tota conueniat uita genu nixo procumbere et conti-
 nuatis precibus supplicare. prima enim tu causa es, locus rerum
 ac spatium, fundamentum cunctorum quaecumque sunt, in- 30

3 possessionemque retinere *Sab*: *possessionem queret inre *P*
 5 pigritiae *P* 7 opificemque *P* 11 cui* *P* 12 spiritu *Urs*:
 aspiritu *P* 15 potestateis *Sab*: potestatis *P* distinxerit *P*
 16 herculis *P* 18 certoque *P* 19 antiquitate* *P* 21 plu-
 bias *P corr* tempestatesque *P* 22 rationibus *Gel*: nationibus *P*
 24 inuise *Gel* 25 conprehense *P* 29 praecibus *P*

finitus ingenitus immortalis perpetuus solus, quem nulla deliniat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatis expers, expers quantitatis, sine situ motu et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potis est significatione uerborum, qui ut intellegaris tacendum est atque ut per umbram te possit errans inuestigare suspicio, nihil est omnino muttiendum. da ueniam, rex summe, tuos persequentibus | f. 11^b famulos, et quod tuae benignitatis est proprium, fugientibus ignosce tui nominis et religionis cultum. non est mirum, si 10 ignoraris, maioris est admirationis, si sciaris, nisi forte audet quisquam — hoc enim furiosae restat insaniae — ambigere, dubitare, an sit iste deus an non sit, explorata fidei ueritate an rumoris cassi opinione sit creditus. audimus enim quosdam philosophandi studio deditos partim ullam negare uim esse 15 diuinam partim an sit cotidie quaerere; alios casibus fortuitis et concursuionibus temerariis summam rerum construere atque diuersitatis impetu fabricari, cum quibus hoc tempore nullum nobis omnino super tali erit obstinatione certamen. aiunt enim sana sentientes contradicere rebus stultis stultitiae esse maioris. 20 sermo cum his nobis est, qui diuinum esse consentientes genus 32 de maioribus dubitant, cum idem esse plebeia atque humiliora fateantur. quid ergo, res tantas argumentis nitentur atque elaborabimus obtinere? discedat haec longe atque a nobis procul, procul inquam, ut dicitur, auerruncetur amentia. tam est 25 enim periculosum argumentis adgredi deum principem comprobare quam ratione huiusmodi esse illum uelle cognoscere. nec quicquam refert aut discrepat, utrumne neges illum an asseras atque existere fatearis, cum in eadem culpa sit et adsertio talis rei et abnegatio refutatoris increduli. quisquamne 33 est hominum, qui non cum istius principis notione diem primae natiuitatis intrauerit? cui non sit ingenitum, non adfixum, immo ipsius | paene in genitalibus matris non impressum, non f. 12

3 expers, expers <i>Klusemannus</i> : expers <i>P</i>	4 potest <i>Sab</i>
7 tu ^s <i>P</i>	12 no ^a <i>P</i>
17 impetum <i>P</i>	nullum <i>P</i>
22 res <i>P</i>	23 elaborauimus <i>P corr</i>
24 aueroruncetur <i>manus</i>	
antiqua in <i>P</i>	tam] ita <i>Sab</i>
32 ipsius <i>scripsi</i> : ipsi <i>P</i> ipsis <i>Gel</i>	
paenae <i>P</i>	

insitum, esse regem ac dominum cunctorum quaecumque sunt moderatorum? ipsa denique hiscere si animantia muta potis essent, si in linguarum nostrarum facilitatem solui, immo si arbores glaebae saxa, sensu animata uitali uocis sonitum quirent et uerborum articulos integrare, ita non duce natura et magistra, non incorruptae simplicitatis fide et intellexerent esse

34 deum et cunctorum dominum solum esse clamarent? sed frustra, inquit, nos falso et calumnioso incessitis et adpetitis crimine, tamquam eamus infitias esse deum maiorem, cum a nobis et Iuppiter nominetur et optimus habeatur et maximus, cumque illi augustissimas sedes et Capitolia constituerimus immania. dissimilia copulare atque in unam speciem cogere inducta confusione conamini. nam deus omnipotens mente una omnium et communi mortalitatis adsensu neque genitus scitur neque nouam in lucem aliquando esse prolatus nec ex aliquo temporis puncto coepisse esse uel saeculo. ipse est enim fons rerum, sator saeculorum ac temporum. non enim ipsa per se sunt sed ex eius perpetuitate perpetua et infinita semper continuatione procedunt. at uero Iuppiter ut uos fertis et patrem habet et matrem, auos auias fratres, nunc nuper in utero matris suae formatus, absolutus mensibus et consummatus dicitur decem ignotam sibi in lucem sensu inruisse uitali. ergo, si haec ita sunt, Iuppiter esse deus qui potest, cum illum

f. 12^b esse perpetuum constet et perhibeatur alter a uobis | et dies habuisse natales et pauefactus re noua lamentabilem extulisse

35 uagitum? sed sint, ut uultis, unum nec in aliqua ui numinis et maiestate distantes: ecquid ergo iniustis persequimini nos odiis? quid ut ominis pessimi nostri nominis inhorrescitis mentionem, si quem deum colitis, eum et nos? aut quid in eadem causa uobis esse contenditis familiares deos, inimicos atque

2 hiscere <i>Sab</i> : inscere <i>P</i>	<i>muta P</i>	potis essent <i>Salm</i> : potuissent <i>P</i> possent <i>Urs</i>	5 duce <i>P</i>
13 indocta <i>Urs</i>	4 glaenae <i>P</i> corr <i>r</i>	16 tempore <i>Sab</i>	17 saeculorum <i>P</i>
19 Iuppiter <i>P</i>	puncto <i>addidi</i>	22 dicitur <i>add Klusmannus</i>	
sensum <i>P</i> corr	irruit <i>ae Urs</i>	24 constet et <i>Sab</i> : constet <i>P</i>	
26 ui <i>P</i>	27 maiestate <i>P</i>	ecquid <i>Sab</i> : et quid <i>P</i>	28 omnis <i>Gel</i> : homines <i>P</i>
	mentione <i>Sab</i>		

infestissimos nobis? etenim si una religio est nobis uobisque communis, cessat ira caelestium: sin nobis infesti sunt solis, manifestum est nescire et uos et illos deum, quem Iouem non esse ipsis clarum est indignationibus numinum. sed non, in- 36
 5 quit, idcirco dii uobis infesti sunt, quod omnipotentem colatis deum, sed quod hominem natum et, quod personis infame est uilibus, crucis supplicio interemptum et deum fuisse conten-
 ditis et superesse adhuc creditis et cotidianis supplicationibus adoratis. si uobis iucundum est, amici, edissertate, quinam
 10 sint hi dii, qui a nobis Christum coli suam credant ad iniuriam pertinere. Ianus Ianiculi conditor et ciuitatis Saturniae Sa-
 turnus auctor? Fenta Fatua, Fauni uxor, Bona Dea quae dici-
 tur sed in uini melior et laudabilior potu? Indigetes illi qui
 in flumen repunt et in alueis Numici cum ranis et pisciculis de-
 15 gunt? Aesculapius et Liber pater, Coronide ille natus et ex
 genitalibus matris alter fulmine praecipitatus? Mercurius utero
 fusus Maiae et, quod est diuinius, candidae? arquitenentes
 Diana et Apollo, circumlati per fugas matris atque in insulis
 errantibus uix tuti? Dioneia Venus proles, | uiri materfami-f. 13
 20 lias Troici atque intestini decoris publicatrix? in Trinacriae
 finibus Ceres nata atque in floribus legendis occupata Proser-
 pina? Thebanus aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus
 Hispaniae, flammis alter concrematus Oetaeis? Tyndaridae Cas-
 tores, equos unus domitare consuetus, alter pugillator bonus
 25 et crudo inexuperabilis caestu? Tisianes et Bucures Mauri et

1 sq. uobisque, communis esset *Meursius* 2 sunt *Sab*: sint *P*
 4 nominum *P* *corr* inquit *P* *corr* 10 cristum *P* 12 Fauna
Sab fanda *r* 13 uino meliori et laudabiliori potu *Sab* indi-
 getis *P* in *add* *Klussmannus* 15 esculapius *P* 16 prae-
 cipitatus *P* 17 diuinius *Sab*: diuini ut *P* candidi *Sab*
 *arquitenentes *P* 19 Dionea (Dioneia *Salm*) Venus *Sab*: ioneia
 uenas *P* 20 trinacriae *P* dedecoris *Rigaltius* 21 caeres *P*
 22 thyrius *P* herculus *P* 23 Hispaniae *Sab*: inspaniae *P*
 oetaeis *Gel*: ethenis *P* aetaeis *Sab* Tyndaridae *Gel*: tunc daride *P*
 tunc clari Decastores *Sab* (*in err* tunc clari dii Castores) 25 ces-
 tu *P* Cestutisianes (*in err* caestu Tisianes) *Sab* Titanes et
Bocchores Salm

ouorum progenies dii Syri? Apis Peloponensi proditus et in
 Aegypto Serapis nuncupatus? Aethiopicis solibus Isis furua
 maerens perditum filium et membratim coniugem lancinatum?
 praeterimus et transgredimur Opis suboles regias, quas in libris
 auctores uestri quae fuerint et quales uobis ediscentibus pro-
 diderunt: hinc ergo Christum coli et a nobis accipi et existi-
 mari pro numine uulneratis accipiunt auribus, et obliti paulo
 ante sortis fuerint et condicionis cuius, id quod sibi concessum
 est inpertiri alteri nolunt? haec est iustitia caelitem, hoc deo-
 rum iudicium sanctum? nonne istud liuoris est atque auari-
 tiae genus, non obtrectatio quaedam sordens, suas eminere
 tantummodo uelle fortunas, aliorum res premi et in contempta
 37 humilitate calcari? natum hominem colimus. quid enim, uos
 hominem nullum colitis natum? non unum et alium? non
 innumeros alios? quinimmo non omnes, quos iam templis 15
 habetis uestris, mortalium sustulistis ex numero et caelo si-
 deribusque donastis? si enim forte uos fugit, sortis eos hu-
 f. 13^b manae et condicionis | fuisse communis, replicate antiquissimas
 litteras et eorum scripta percurrite qui uetustati uicini sine
 ullis adsentationibus cuncta ueritate in liquida prodiderunt. 20
 iam profecto discetis, quibus singuli patribus, quibus matribus
 fuerint procreati, qua innati regione, qua gente, quae fecerint
 egerint pertulerint actitarint, quas in rebus obeundis aduer-
 sorum senserint secundantiumque fortunas. sin autem scientes
 uteris esse gestatos et frugibus eos uicitasse terrenis nihilo- 25
 minus tamen nobis nati hominis obiectatis cultum, res agitis
 satis iniustas, ut id in nobis constituatis esse damnable quod
 et ipsi uos factitatis, aut quae uobis licere permittitis consimi-
 38 liter aliis licitum esse nolitis. sed concedamus interdum manum
 uestris opinationibus dantes, unum Christum fuisse de nobis, 30
 mentis animae corporis fragilitatis et condicionis unius: nonne

1 Syriapis *Sab* 2 furua erens *P corr c* 4 Opis *Sab*: opes *P*
 5 prodiderunt *Gel*: prodiderint *P* 6 hinc *Canterus*: hinc *P*
 10 liboris *P* 12 praemi *P* 18 conditionis *P corr* repli-
 cate *P* 19 uetustati *Sab*: uetustate *P* 22 in nati *Canterus*
 23 ac tolerarint *Wopkensis* 24 secundantiumque *P* 25 nihil-
 hominus *P* 26 nobis om *Sab* hominis *Sab*: homines *P*

dignus a nobis est tantorum ob munerum gratiam deus dici
 deusque sentiri? si enim uos Liberum, quod usum reppererit
 uini, si quod panis, Cererem, si Aesculapium, quod herbarum,
 si Mineruam, quod oleae, si Triptoleum, quod aratri, si
 5 denique Herculem, quod feras, quod fures, quod multiplicium
 capitum superauit conpescuitque natrices, diuorum retulisti in
 censum: honoribus quantis adficiendus est nobis, qui ab errori-
 bus nos magnis insinuata ueritate traduxit, qui uelut caecos
 passim ac sine ullo rectore gra|dientes ab deruptis, ab deniis f. 14
 10 locis planioribus reddidit, qui, quod frugiferum primo atque
 humano generi salutare, deus monstrauit quid sit, quis, quan-
 tus et qualis, qui profundas eius atque inenarrabiles altitudines,
 quantum nostra quiuit mediocritas, capere et intellegere per-
 misit et docuit, qui quo auctore, quo patre mundus iste sit
 15 constitutus et conditus, fecit benignissime sciri, qui natiuitatis
 eius exprompsit genus et nullius aliquando cognitione prae-
 sumptam materiam illius, unde ignibus solis genitalis feruor
 adscitus, cur luna semper in motu, isdemne quis creditur an
 aliis causis lucem semper atque obscuritatem resumens, ani-
 20 malium origo quae sit, rationes quas habeant semina, quis
 ipsum finxerit hominem, quis informari uel ex materiae quo
 genere constructionem ipsam confirmauerit corporum, quid sit
 sensus, quid anima, aduolaritne ad nos sponte an cum ipsis
 sata sit et procreata uisceribus, mortis particeps degat an
 25 immortalitatis perpetuitate donata sit, qui status nos maneat,
 cum dissolutis abierimus a membris, uisurine nos simus an
 memoriam nullam nostri sensus et recordationis habituri. qui

3 caererem P 4 minerbam P corr olaeae P corr
 Triptoleum Gel: treptoleum P Neoptoleum Sab 7 censum]
 coetum Sab 9 ab deruptis P 11 generis P 16 cognitione Gel:
 cognatione P praesumptam materiam Gel: praesumptum materia P
 18 adscitus Rigaltius: adscitur P adsciscitur Urs in motu] in mu-
 tuis Salm isdemne quis creditur Vahlenus: isdem. (idem corr) ne-
 quis creditur P idem ne quis creditur Sab indemnis creditur Gel idemne
 orbis redditur Urs (in mutuis) damnis ac crementis Salm ideis nouis
 cernitur Meursius an aliis scripsi: animalibus P annualibus Salm
 20 sit P habeant Sab: habent P 22 conformauerit Urs
 26 dissolutis P uicturine Sab simus Sab: sumus P

adrogantiam constrinxit nostram et elatas supercilio cernices
modum fecit suae infirmitatis agnoscere, qui animantia mon-
strauit informia nos esse, uanis opinionibus fidere, nihil com-
f. 14^b prehensum habere, nihil scire et quae nostros | sita sunt ante
oculos non uidere, qui quod omnia superauit et transgressum
est munera, ab religionibus nos falsis religionem transduxit ad
ueram, qui ab signis inertibus atque ex uilissimo formatis luto
ad sidera subleuauit et caelum et cum domino rerum deo
supplicationum fecit uerba atque orationum conloquia miscere.
39 uenerabar, o caecitas, nuper simulacra modo ex fornacibus 10
prompta, in incudibus deos et ex malleis fabricatos, elephantorū
ossa, picturas, ueternosis in arboribus taenias; si quando con-
spexeram lubricatum lapidem et ex oliui unguine sordidatum,
tamquam inesset uis praesens, adulabar, adfabar et beneficia
poscebam nihil sentiente de trunco, et eos ipsos diuos quos 15
esse mihi persuaseram adficiebam contumeliis grauibz, cum
eos esse credebam ligna lapides atque ossa aut in huius
rerum habitare materia. nunc doctore tanto in uias ueritatis
inductus omnia ista quae sint scio, digna de dignis sentio,
contumeliam nomini nullam facio diuino, et quid cuique debeat 20
tur uel personae uel capiti, inconfusis gradibus atque auctori-
tatibus tribuo. ita ergo Christus non habeatur a nobis deus
neque omni illo qui uel maximus potest excogitari diuinitatis
adficiatur cultu, a quo iamdudum tanta et accepimus dona
40 uiuentes et expectamus, dies cum uenerit, ampliora? sed pati- 25
bulo adfixus interiit. quid istud ad causam? neque enim qua-
litas et deformitas mortis dicta eius immutat aut facta, aut
f. 15 eo minor uidebitur disciplinarum eius auctoritas, | quia uin-
culis corporis non naturali dissolutione digressus est sed ui

1 constrinxit *Gel*: constringit *P* 4 sita *P* 6 religionem
Sab: religione *P* 7 ueram *Sab*: uera *P* 8 domino] *dm*
6 *P* 11 elephantorū *P* 12 in *P* 13 unguine sordidatum
Salm: unguines ordinatum *P* unguine ordinatum *Sab* 16 adficiebam
Sab: adfaciebam *P* 17 lacunam signauit: huius modi *Sab*
23 neque omni illo qui *Rigaltius*: neque omnes alioquin *P* nec qui om-
nium alioquin *Sab* 24 iamdudum *P* corr 27 aut *P*
29 disolutione *P* ui *Sab*: ut *P*

inlata decessit. Pythagoras Samius suspicione dominationis iniusta uiuus concrematus in fano est: numquid ea quae docuit uim propriam perdidit, quia non spiritum sponte sed crudelitate adpetitus effudit? similiter Socrates ciuitatis suae iudicio damnatus capitali adfectus est poena: numquid inrita facta sunt quae sunt ab eo de moribus uirtutibus et officiis disputata, quia iniuria expulsus e uita est? innumerabiles alii gloria et uirtute et existimatione pollentes acerbissimarum mortium experti sunt formas, ut Aquilius Trebonius Regulus: 10 numquid ideirco post uitam indicati sunt turpes, quia non publica lege factorum sed mortis asperrimo genere lacerati excruciatique perierunt? nemo umquam innocens male interemptus infamis est, nec turpitudinis alicuius conmaculatur nota, qui non suo merito poenas graues sed cruciatoris perpetitur saeuitate. et tamen, o isti, qui hominem nos colere 41 morte functum ignominiosa ridetis, nonne Liberum et uos patrem membratim ab Titanis dissipatum fanorum consecratione mactatis? nonne Aesculapium medicaminum repertorem post poenas et supplicia fulminis custodem nuncupauistis et praesidem sanitatis ualeitudinis et salutis? nonne ipsum Herculem 20 magnum sacrificiis hostiis et ture inuitatis incenso, quem ipsi uos fertis uiuum arsisse post poenas et concrematum in funestis busticetis? nonne illum Attin Phrygem | abscisum et spoliatum f. 15 uiro magnae matris in adytis deum propitium, deum sanctum 25 Gallorum conclamatione testamini? nonne ipsum Romulum patrem senatorum manibus dilaceratum centum et Quirinum esse Martium dicitis et sacerdotibus et puluinaribus honoratis et in aedibus adoratis amplissimis et post haec omnia caelum ascendisse iuratis? aut igitur ridendi et uos estis, qui homines 30 grauissimis cruciatibus interemptos deos putatis et colitis, aut

5 capitali P	7 ali ⁱ P	8 acerbissimarum P corr	11 ex-
cruciatique P	12 perierunt P	interemptus P	15 sae-
uitate Urs: saeuitatem P	17 titanis P	consecrationi aptatis	
Sab	18 nonne Sab: non P	21 hostiis P	22 funestis Urs:
funestibus P	23 frigē P	abscisum Sab	24 propitium
deum add c	25 none P corr r	26 senarum P	29 ho-
minis P corr c	30 interempto P corr c		

si certa est ratio, cur id uobis faciendum putetis, et nobis
 permittite scire, quibus istud causis rationibusque faciamus.
 42 natum hominem colitis. etiamsi esset id uerum, locis ut in
 superioribus dictum est, tamen pro multis et tam liberalibus
 donis quae ab eo profecta in nobis sunt deus dici appellarique
 deberet. cum uero deus sit re certa et sine ullius seriae dubita-
 tionis ambiguo, infitiaturos arbitramini nos esse, quam maxime
 illum ab nobis coli et praesidem nostri corporis nuncupari?
 ergone, inquiet aliquis furens iratus et percitus, deus ille est
 Christus? deus, respondebimus, et interiorum potentiarum deus 10
 et quod magis infidos acerbissimis doloribus torqueat, rei
 maximae causa a summo rege ad nos missus. postulabit for-
 sitan insanior et furiosior factus, an se ita res habeat, quem-
 admodum dicimus, comprobari. nulla maior est comprobatio,
 quam gestarum ab eo fides rerum, quam uirtutum nouitas, 15
 quam omnia uicta decreta dissolutaque fatalia, quae populi
 f. 16 gentesque suo geri sub lumine nullo dissentiente uiderunt, |
 quae nec ipsi audent falsitatis arguere, quorum antiquas et
 patrias leges uanitatis esse plenissimas atque inanissimae
 43 superstitionis ostendit. occursurus forsitan rursus est cum aliis 20
 multis calumniosis illis et puerilibus uocibus: magus fuit,
 clandestinis artibus omnia illa perfecit, Aegyptiorum ex adytis
 angelorum potentium nomina et remotas furatus est disciplinas.
 quid dicitis, o paruuli, incomperta uobis et nescia temerariae
 uocis loquacitate garrientes? ergone illa quae gesta sunt dae- 25
 monum fuere praestigiae et magicarum artium ludi? potestis
 aliquem nobis designare, monstrare ex omnibus illis magis,
 qui umquam fuere per saecula, consimile aliquid Christo mille-
 sima ex parte qui fecerit? qui sine ulla ui carminum, sine
 herbarum et graminum sucis, sine ulla aliqua obseruatione 30

1 uobus <i>P</i> corr <i>r</i>	3 esse <i>P</i>	5 appellariquae <i>P</i> corr
6 seriae scripsi: rei <i>P</i> del <i>Urs</i>	8 a <i>Sab</i>	11 acerrimissimis
<i>P</i> corr	12 maxime <i>P</i>	postulabit <i>Sab</i> : postulauit <i>P</i>
17 gentesque <i>Sab</i> : gentes quae <i>P</i>	geri sub lumine <i>Urs</i> : generis	
sublimine <i>P</i>	18 et <i>Gel</i> : sed <i>P</i> seu <i>Sab</i>	
21 et sup. uers. <i>P</i>	24 naescia <i>P</i>	27 illis <i>P</i>

sollicita sacrorum libaminum temporum? non enim urgemus
et quaerimus quae sese spondeant facere uel in quibus gene-
ribus actuum soleat omnis illorum doctrina et experientia con-
tineri. quis enim hos nesciat aut imminencia studere prae-
noscere, quae necessario uelint nolint suis ordinationibus ueni-
unt, aut mortiferam inmittere quibus libuerit tabem aut
familiarum dirumpere caritates aut sine clauibus reserare quae
clausa sunt aut ora silentio uincire aut in curriculum equos
debilitare incitare tardare aut uxoribus et liberis | alienis, f. 16^b
10 siue illi mares sunt siue feminei generis, inconcessi amoris
flammas et furiales immittere cupiditates aut si utile aliquid
uideantur audere, non propria ui posse sed eorum quos inuo-
cant potestate? atquin constitit Christum sine ullis admini- 44
culis rerum, sine ullius ritus obseruatione uel lege omnia illa
15 quae fecit nominis sui possibilitate fecisse et quod proprium
consentaneum dignum deo fuerat uero, nihil nocens aut noxium
sed opiferum, sed salutare, sed auxiliaris plenum nobis pote-
statis munifica liberalitate donasse. quid dicitis o iterum? 45
ergo ille mortalis aut unus fuit e nobis, cuius imperium, cuius
20 uocem popularibus et cotidianis uerbis missam ualetudines
morbi febres atque alia corporum cruciamenta fugiebant? unus
fuit e nobis, cuius praesentiam, cuius uisum gens illa nequibat
ferre mersorum in uisceribus daemonum conterritaque ui noua
membrorum possessione cedebat? unus fuit e nobis, cuius
25 foedae uitiliginis iussioni obtemperabant pulsae statim et con-
cordiam colorum commaculatis cutibus relinquebant? unus fuit
e nobis, cuius ex leui tactu stabant profluuia sanguinis et in-
moderatos cohibebant fluores? unus fuit e nobis, cuius manus
intercutes et ueternosae fugiebant undae, penetrabilis ille uita-
30 bat liquor et turgentia uiscera salutaris ariditate deflabant?

1 sollicita <i>P</i> corr	urgemus <i>Sab</i> : urgemur <i>P</i>	3 actuum <i>Sab</i> :
actum <i>P</i>	7 familiarum <i>Urs</i>	8 aequos <i>P</i>
feminaei <i>P</i>	12 uideatur <i>Sab</i>	10 sint <i>Sab</i>
15 numinis <i>Urs</i>	17 auxili-	
aris <i>Memmius</i> : auxiliariis <i>P</i>	nobis] bonis <i>Urs</i>	18 munifica <i>Mem-</i>
mius: munificae <i>P</i>	26 cutibus <i>scripsi</i> : uisceribus <i>P</i>	30 tur-
gentia <i>Sab</i> : turgentia <i>P</i>	defluebant <i>Urs</i>	

unus fuit e nobis, qui claudos currere praecipiebat, et iam † ope-
 f. 17 ris res erat, porrigere mancos | manus, et articuli mobilitates
 iam ingenitas explicabant; captos membris adsurgere, et iam
 suos referebant lectos alienis paulo ante ceruicibus lati;
 uiduatos uidere luminibus, et iam caelum diemque cernebant 5
 46 nullis cum oculis procreati? unus, inquam, fuit e nobis, qui
 debilitatibus uariis morbisque uexatos centum aut hoc amplius
 semel una intercessione sanabat? cuius uocem ad simplicem
 furibunda et insana explicabant se maria, procellarum turbines
 tempestatesque sidebant? qui per altissimos gurgites pedem 10
 ferebat inlutum, calcabat ponti terga undis ipsis stupentibus
 in famulatum subeunte natura? qui sequentium se milia quin-
 que quinque saturauit e panibus, ac ne esse praestigiae in-
 credulis illis uiderentur et duris, bis senarum sportarum sinus
 reliquiarum fragminibus aggerabat? unus fuit e nobis, qui 15
 redire in corpora iamdudum animas praecipiebat efflatas, pro-
 dire ab aggeribus conditos et post diem funeris tertium
 pollinctorum uelaminibus expediri? unus fuit e nobis, qui
 quid singuli uoluerent, quid sub obscuris cogitationibus con-
 tinerent tacitorum in cordibus peruidebat? unus fuit e nobis, 20
 qui cum unam emitteret uocem, ab diuersis populis et dissona
 oratione loquentibus familiaribus uerborum sonis et suo cuique
 utens existimabatur eloquio? unus fuit e nobis, qui cum officia
 f. 17^b religionis certae suis sectatoribus traderet, | mundum totum
 repente conplebat quantusque et qui esset reuelata nominis 25
 immensitate monstrabat? unus fuit e nobis, qui deposito cor-
 pore innumeris se hominum prompta in luce detexit, qui ser-

1 et iam *Gel*: etiam *Sab* processerant *Hauptius* ambulare atque
 exilire coeperant *Hugius* ambulare nullius illis operis res erat *Kluss-*
mannus compedes reserabantur? 2 mobilitates (b ex u) *P* immo-
 bilitates *Urs* 3 ingenitas *Sab*, r: ingentas *P* incognitas *Urs*
 4 referrebant *P* 5 biduatos *P* 7uexatos *P* 12 quin-
 que quinque *Urs*: quinque *P* 14 uideretur *P* 15 aggerabat
Sab: aggerabat *P* 16 corpora *Sab*: corpore *P* iamdudum
P corr 17 fueris *P corr c* 18 pollinctorum *P* uelaminibus
Sab: uoluminibus *P* 22 loquetibus *P corr r* 24 certa *Urs*
 25 numinis *Urs*

monem dedit atque accepit, docuit castigavit admonuit, qui ne illi se falsos uanis imaginationibus existimarent, se semel iterum saepius familiari conlocutione monstrauit, qui iustissimis uiris etiamnunc inpollutis ac diligentibus sese non per uana insomnia sed per purae speciem simplicitatis apparet, cuius nomen auditum fugat noxios spiritus, inponit silentium uatibus, haruspices inconsultos reddit, adrogantium magorum frustrari efficit actiones, non horrore ut dicitis nominis sed maioris licentia potestatis? et haec quidem summatim exposita 47

10 non ea ratione protulimus, tamquam magnitudo facientis solis in his esset perspicienda uirtutibus. quanta sint enim haec uel exilitatis cuius reperientur et ludi, si traditum fuerit nosci, ex quibus ad nos regnis, cuius numinis ministrator aduenerit. quae quidem ab eo gesta sunt et factitata, non ut se uana

15 ostentatione iactaret sed ut homines duri atque increduli scirent non esse quod spondebatur falsum et ex operum benignitate quid esset deus uerus iam addiscerent suspicari. simul et illud uolumus sciri, cum summatim ut dictum est enumeratio facta gestorum est, non ea Christum * potuisse quae

20 fecit, sed constituta etiam exsuperasse fatorum. nam si, ut liquet et constat, debilitates | et corporum passionibus [surdi f. 18 manci et muti], neruorum contractio et amissio luminis fatalibus accidunt inroganturque decretis, si solus haec Christus correxit restituit atque sanauit: sole ipso est clarius, potentio-

25 rem illum fuisse quam fata sunt, cum ea soluit et uicit quae perpetuis nexibus et immobili fuerant necessitate deuincta. sed frustra, inquit nescio quis, tantum adrogas Christo, cum 48 saepe alios sciamus et † scierimus deos et laborantibus pluri-

2 se semel *Meursius*: semel *P* 3 conlocutionē *P* *corr* 4 etiam
 num *Sab* non *P* 12 exilitates cuius *Gel* repperientur
P reperirentur *Sab* reperiretur *Carrio* datum fuerit nosse *Urs*
 13 numinis *Urs*: nominis *P* 15 incredulis *P* *corr* 18 sciri *Gel*:
 scire *P* 19 solum Christum *Sab* lacunam signauit: intercidisse
 puto ut hominem 21 sq. surdi manci et muti *seclusi* 22 con-
 tractio *Sab*: contractatio *P* 23 si solus *Hildebrandius*: solus *P*
 et solus *Sab* 25 fata *Sab*: facta *P* 26 immobili *Sab*: immo-
 uillis *P* 27 inquit *P* *corr* 28 sepae *P* noverimus *proponit*
Zinkius

mis dedisse medicinas et multorum hominum morbos uale-
tudinesque curasse. non inquiero, non exigo, quis deus aut quo
tempore cui fuerit auxiliatus aut quem fractum restituerit
sanitati: illud solum audire desidero, an sine ullius adiunctione
materiae id est medicaminis alicuius ad tactum morbos iusserit
ab hominibus enolare, imperio aut fecerit et emori ualetudinum
causam et debiliū corpora ad suas remeare naturas. Christus
enim scitur aut admota partibus debilitatis manu aut uocis
simplicis iussione aures aperuisse surdorum, exturbasse ab
oculis caecitates, orationem dedisse mutis, articulorum uincula
relaxasse, ambulatum dedisse contractis, uirilignes querqueras
atque intercutēs morbos omniaque alia ualeitudinum genera,
quae humana corpora sustinere nescio qua uoluit inportuna
crudelitas, uerbo solitus imperioque sanare. quid simile dii
omnes, a quibus opem dicitis aegris et periclitantibus latam?
qui si quando ut fama est nonnullis adtribuere medicinam,
f. 18^b aut cibum aliquem | iusserunt capi aut qualitatis alicuius
ebibi potionem aut herbarum et graminum sucos superponere
inquietantibus causis, ambulare, cessare aut re aliqua quae
officiat abstinere. quod esse non magnum nec admirationis
alicuius stupore condignum promptum est, si uolueritis atten-
dere: et medici enim sic curant, animal humi natum nec con-
fissum scientiae ueritate sed in arte suspicabili positum et
coniecturarum aestimationibus nutans. nulla autem uirtus est
medicaminibus amouere quae noceant: beneficia ista rerum,
non sunt curantium potestates, et ut sit laudabile scire, qua
quibus conueniat medicina aut arte curari, locus huius laudis
non in deo sed in homine constitutus est. hunc enim non
est turpe rebus extrinsecus sumptis ualeitudinem hominis fecisse
meliozem: indecorum deo est, non ipsum per se posse, sed
externarum adminiculis rerum sanitatem incolumitatemque

1 ualeitudinesquae <i>P</i> corr	6 imperio aut <i>scripsi</i> : imperauerit <i>P</i>
13 nesci° <i>P</i> quae <i>Sab</i>	14 imperioquae <i>P</i> corr quit <i>P</i> corr
16 aut tribuere <i>Sab</i>	18 superimponi <i>Sab</i>
22 et <i>del r</i> , <i>Elmenhorstius</i> enim] etiam <i>Sab</i>	26 qua quibus <i>Urs</i> : quae quib, <i>P</i>
<i>del r</i> qua quos <i>Salm</i>	28 non ⁱⁿ <i>P</i>
	31 incolumitatemquae <i>P</i> corr

praestare. et quoniam beneficia salutis datae aliorum numinum 49
 comparatis et Christi, quot milia uultis a nobis debilium uobis
 ostendi, quot tabificis adfectos morbis nullam omnino rettulisse
 medicinam, cum per omnia supplices irent templa, cum deorum
 ante ora prostrati limina ipsa conuerterent osculis, cum Aes-
 culapium ipsum datorem ut praedicant sanitatis, quoad illis
 superfuit uita, et precibus fatigarent et inuitarent miserrimis
 uotis? nonne alios scimus malis suis commortuos, cruciatibus
 alios consenuisse morborum, perniciosius alios sese | habere f. 19
 coepisse, postquam dies noctesque in continuis precibus et
 pietatis expectatione triuerunt? quid ergo prodest ostendere
 unum aut alterum fortasse curatos, cum tot milibus subuenerit
 nemo et plena sint omnia miserorum infeliciumque delubra?
 nisi forte dicetis, opem bonis ab diis ferri, malorum miseras
 15 despici. atquin Christus aequaliter bonis malisque subuenit
 nec repulsus ab hoc quisquam est qui rebus auxilium duris
 contra impetum postulabat iniuriasque fortunae. hoc est enim
 proprium dei ueri potentiaeque regalis, benignitatem suam
 negare nulli nec reputare, quis mereatur aut minime, cum
 20 naturalis infirmitas peccatorem hominem faciat, non uoluntatis
 seu iudicationis electio. dicere porro meritis opem laborantibus
 ab diis ferri, hoc est in medio ponere et dubitabile quod
 adseras facere, ut et ille qui sanus est factus fortuito possit
 uideri esse seruatus et ille qui non est non meriti causa
 25 sed infirmitate credatur ualetudinem expellere non potuisse
 diuina. quid quod istas uirtutes, quae sunt a nobis summam, 50
 non ut rei poscebat magnitudo, depromptae, non tantum ipse
 perfecit ui sua, uerum, quod erat sublimius, multos alios ex-
 periri et facere sui nominis cum adiectione permisit. nam cum

1 numinum <i>Sab</i> : nomenclum <i>P</i>	2 et <i>P</i>	quod <i>P</i> corr
3 quod <i>P</i>	tabefecis <i>P</i> corr	5 conuerterent <i>P</i> corr
cibus <i>P</i>	miserrimi <i>Steuetchius</i>	10 praecibus <i>P</i>
uerunt <i>Gel</i> : tribuerunt <i>P</i>	13 sint <i>Sab</i> : sunt <i>P</i>	11 tri-
omnium <i>P</i>	14 dicatis <i>Sab</i>	omnia <i>Sab</i> :
<i>P</i> qui rebus sibi?	21 sed <i>Sab</i>	16 qui rebus <i>Sab</i> : qui rebus qui
meriti <i>P</i>	22 dubitabile <i>P</i>	24 non
25 infirmitate <i>Canterus</i> , <i>Urs</i> : firmitate <i>P</i>	26 sum-	
matim <i>P</i>	29 adiectione <i>Heraldus</i> : adiectione <i>P</i>	

uideret futuros uos esse gestarum ab se rerum diuinique operis
 f. 19^b abrogatores, ne qua subesset suspicio, magicis se artibus |
 munera illa beneficiaque largitum, ex immensa illa populi
 multitudine, quae suam gratiam sectabatur admirans, piscato-
 res opifices rusticanos atque id genus delegit imperitorum, 5
 qui per uarias gentes missi cuncta illa miracula sine ullis
 fucis atque adminiculis perpetrarent. uerbo ille compescuit
 uerminantium membrorum cruces, et illi uerbo compescuerunt
 furialium uermina passionum. imperio ille uno exturbauit a
 corporibus daemones et exanimatis suos restituit sensus, sub 10
 eorum tortantes et illi se † casibus iussione non alia sanitati
 et constantiae reddiderunt. ille notas albicantium utiliginum
 manu admota deterisit, liniamenta et hi corporum haud dissi-
 mili conciliauere contactu. uliginosa ille et turgentia uiscera
 siccitatem iussit recipere natiuam, et famuli eius hoc modo 15
 statuerunt errantes aquas et a pernicie corporum suos labi
 iussere per tramites. ille ulcera oris immensi et recusantia
 perpeti sanitatem intra unius uerbi moram continuato frenauit
 a pastu, et illi haud aliter contumaciam canceris saeui ad
 subeundam cicatricem circumscriptis euaginationibus compule- 20
 runt. incessum ille claudis dedit, uisum luminibus caecis, inter-
 emptos reuocauit ad uitam, nec minus et hi quoque contrac-
 tionem relaxauere neruorum, luce oculos impleuere iam per-
 dita et ab tumultis remeare defunctos exequiarum conuersione
 f. 20 iusserunt. | neque quicquam est ab illo gestum per admiratio- 25
 nem stupentibus cunctis, quod non omne donauerit faciendum
 51 paruolis illis et rusticis et eorum subiecerit potestati. quid
 dicitis, o mentes incredulae difficiles durae, alicuine mortalium
 Iuppiter ille Capitolinus huiusmodi potestatem dedit? curionem

1 uos *Gel*: suos *P* 2 abrogatores *Urs*: adrogatores *P* derogatores
Gel 11 tortantes *Salm*: portantes *P* illis *P* *corr* ineursi-
 bus *Heraldus* caestibus ? non alia] nuda *Urs* 12 salbi-
 cantium *P* *corr* 13 hii *P* haut *P* *corr* 14 ille *Sab*: illa *P*
 16 perniciæ *P* 17 iussere *P* recusantia *Sab*: recusantia *P*
 18 frenauit *Sab*: frenabit *P* 19 haut *P* *corr* 20 euaginationibus
Gel, r 22 hii *P* 27 potestatis *P* *corr*

aut pontificem maximum, quinimmo dialem, quod eius est, flaminem isto iure donauit? non dicam, ut mortuos excitaret, non ut caecis restitueret lucem, non ut membrorum situs curuatis redderet et dissolutis, sed ut pustulam reduuiam papulam aut uocis imperio aut manus contrectatione comprimeret. ergo illud humanum fuit aut ex ore terrenis stercorebus innutrito tale potuit ius dari, talis licentia proficisci, et non diuinum et sacrum, aut si aliquam superlationem res capit, plusquam diuinum et sacrum? nam si facias ipse quod possis et quod tuis sit uiribus potentatuique conueniens, admiratio non habet quod exclamet: id enim quod potueris feceris et quod praestare debuerit uis tua, ut operis esset una et ipsius qui operaretur aequalitas. transscribere posse in hominem ius tuum et quod facere solus possis fragilissimae rei donare et participare faciendum, supra omnia sitae est potestatis continentisque sub sese est rerum omnium causas et rationum facultatumque naturas. age nunc ueniat quaeso per igneam zonam magus interiore ab orbe Zoroastres, Hermippo ut adsentiamur auctori, | Bactrianus et ille conueniat, cuius Otesias f. 20^b res gestas historiarum exponit in primo, Armenius Zostriani nepos et familiaris Pamphylus Cyri, Apollonius Damigero et Dardanus, Belus Iulianus et Baebulus, et si quis est alius qui principatum et nomen fertur in talibus habuisse praestigiis: permittant uni ex populo in officium sermonis dandi ora coarticulare mutorum, surdorum auriculas returare, sine luminibus procreatis oculorum redintegrare naturas et in frigentia olim membra sensus animasque reducere. aut si ardua res ista est

1 quod eius est] quo deus est *Carrio* quo diu usus est *Klussmannus*
 3 situm *Sab* curuatis *Rigaltius*: cruatis *P* eratis *r* eneruatis *Sab*
 4 pustulam reduuiam *Gel*: ponsula (ponsula *r*) redubiam *P* pullulare dubiam *Sab* 6 tercoribus *P* corr *c* 12 prestare *P* operis
Urs: poteris *P* 13 qualitas *Sab* 17 quaeso per *Salm*: quae
 super *P* qui super *Sab* 20 Hosthanis *Gel* 21 panfylus *P*
 22 Belus *Stewechnius*: uelus *P* 25 mutorum *P* returare *Salm*:
 recusare *P* resesare sic *Sab* reserare *Gel* recludere uel reclusare *Hugius*
 26 redintegrare *P* in frigentia *Sab* in err: infrigentiae *P* 27 reducere *P* ardua. *P*

neque aliis permittere talium possunt operum potestates, ipsi faciant et cum suis ritibus faciant, quidquid malefici graminis nutricant terrarum sinus, quidquid uirium continet fremor ille uerborum atque adiunctae carminum necessitates, non inuidemus, adiciant, non interdiciamus, colligant: experiri libet et recognoscere, an cum suis efficere diis possint, quod ab rusticis

- 53 Christianis inuersionibus factitatum est nudis. desistite, o nescii, in maledicta conuertite res tantas nihil ei nocitura qui fecit, periculum adlatura sed uobis, periculum inquam non paruum, sed in rebus eximiis, sed in praecipuis constitutum, si quidem res anima pretiosa est, nec ipso se homini quicquam potest carius inueniri. nihil ut remini magicum, nihil humanum, praestigiosum aut subdolum, nihil fraudis delituit in Christo, derideatis licet ex more atque in lasciuia dissoluamini carchinnorum. deus ille sublimis fuit, deus radice ab intima, 15
 f. 21 deus ab incognitis | regnis et ab omnium principe deo sospitator est missus, quem neque sol ipse neque ulla, si sentiunt, sidera, non rectores, non principes mundi, non denique dii magni, aut qui fingentes se deos genus omne mortalium terri-
 tant, unde aut qui fuerit potuerunt noscere uel suspicari: et merito. exutus at corpore, quod in exigua sui circumferebat parte, postquam uideri se passus est, cuius esset aut magnitudinis sciri, nouitate rerum exterrita uniuersa mundi sunt elementa turbata, tellus mota contremuit, mare funditus re-
 fusum est, aer globis inuolutus est tenebrarum, igneus orbis 25
 solis tepefacto ardore deriguit. quid enim restabat ut fieret, postquam deus est cognitus is, qui esse iamdudum unus iudi-
 54 cabatur e nobis? sed non creditis gesta haec. sed qui ea conspicati sunt fieri et sub oculis suis uiderunt agi, testes optimi certissimique auctores, et crediderunt haec ipsi et credenda 30
 posteris nobis haud exilibus cum adprobationibus tradiderunt.

3 uirium Sab:	uirum P	fraemor P	5 e re cognoscere
Meursius	9 paruulum Sab	10 eximiis Sab:	exiguus P
11 praeciosa P	13 delituit	Heroldus:	delitu P delicti Sab
14 lasciuia Sab:	asciuia P	16 deo Zinkius:	deus P
neque P	21 at Salm:	a P	22 aut P
23 scire Sab	30 certissimiquae P corr	31 haut P corr	

quinam isti sint fortasse quaeritis? gentes populi nationes
et incredulum illud genus humanum, quod nisi aperta res
esset et luce ipsa quemadmodum dicitur clarior, numquam
rebus huiusmodi credulitatis suae commodaret adsensum. an
5 numquid dicemus illius temporis homines usque adeo fuisse
uanos mendaces stolidos brutos, ut quae numquam uiderant
uidisse se fingerent et quae facta omnino non erant falsis pro- f. 21^b
derent | testimoniis aut puerili adsertione firmarent, cumque
possent uobiscum et unanimiter uiuere et inoffensas ducere
10 coniunctiones, gratuita susciperent odia et execrabili haberentur
in nomine? quodsi falsa ut dicitis historia illa rerum est, 55
unde tam breui tempore totus mundus ista religione completus
est, aut in unam coire qui potuerunt mentem gentes regionibus
dissitae, uentis caeli conuexionibusque dimotae? adseuera-
tionibus inlectae sunt nudis, inductae in spes cassas, et in
pericula capitis immittere se sponte temeraria desperatione
uoluerunt, cum nihil tale uidissent quod eas in hos cultus
nouitatis suae posset excitare miraculo? immo quia haec omnia
et ab ipso cernebant geri et ab eius praeconibus, qui per orbem
20 totum missi beneficia patris et munera † dis animis homini-
busque portabant, ueritatis ipsius ui uictae et dederunt se deo
nec in magnis posuere dispendiis membra uobis proicere et
uiscera sua lanianda praebere. sed conscriptores nostri men- 56
daciter ista prompserunt, extulere in immensum exigua gesta
25 et angustas res satis ambitioso dilatauere praeconio. atqui ut
iam cuncta referri in scripta potuissent, uel quae ab ipso gesta

4 commodaret *Meursius*: comodarent *P* an *Urs*: at ex ad *P*
8 aut *Urs*: ut *P* 10 conuictiones ? 11 omine *Urs*
12 tam *Sab* in err: iam *P* 14 d'ssitae *P* disiunctae *Sab* caeli
Urs: caelo *P* conuexionibusquae *P* corr 16 disperatione *P*
18 posset & *P* corr 20 munerandis *c*, *Sab* munera sanandis *Car-*
rio 'munera dis hominibusque uel munera nudis animis ominibusque
uel munera piis animis ominibusque' *Urs* munera diuinis animis omi-
nibusque *Klussmannus* hominibusque] omnibus ? 24 promp-
serunt *Urs*: promiserunt *P* extulere add *c* 25 atqui *Gel*: at-
que *P* ut iam scripsi: utinam *P*

sunt uel quae ab eius praeconibus pari iure et potentia terminata, magis uos incredulos faceret uis tanta uirtutum, et adprehendere locum fortasse possetis, quo uideretur esse simillimum ueri, et incrementa rebus adposita et inditas scriptis et
 f. 22 commentariis falsitates. | sed neque omnia conscribi aut in
 aures omnium peruenire potuerunt gesta gentibus in ignotis
 et usum nescientibus litterarum, aut siqua sunt litteris conscriptionibusque mandata, maleuolentia daemonum, quorum cura et studium est hanc intercipi ueritatem, et consimilium his hominum interpolata quaedam et addita, partim mutata
 10 atque detracta uerbis syllabis litteris, ut et prudentium tardarent fidem et gestorum corrumpere auctoritatem. sed numquam fuerit, his bene ut Christus qui fuerit litterarum testimoniis colligatur, cuius in id solum dimissa est causa, ut si esse constiterit ea uera quae dicimus, confessione omnium
 15 57 deus fuisse monstretur. non creditis scriptis nostris: et nos uestris non credimus scriptis. falsa de Christo conpingimus: et uos de diis uestris inania et falsa iactatis; neque enim caelo deus aliquis lapsus est aut suis res uestras commentatus est manibus aut ratione consimili nostris rebus et religionibus derogauit. ab hominibus haec scripta: et illa sunt
 20 ab hominibus scripta, mortalibus edisertata sermonibus; et quidquid dicere de nostris conscriptoribus intenderitis, et de uestris haec dicta paribus sumite atque habetote momentis. multis uera esse quae in uestris comprehensa sunt scriptis:
 25 et quae in nostris consignata sunt litteris confiteamini necesse est esse uera. falsitatis arguitis res nostras: et nos uestras
 f. 22^b arguimus falsitatis. | sed antiquiora, inquit, nostra sunt ac per hoc fidei et ueritatis plenissima: quasi uero errorum non

1 terminata. magis *uulgo* 2 faceret *P* et] aut *Sab*
 3 quo *Urs*: quod *P* 9 intercipere *Sab* 11 adque *P* et
 prudentium] id credentium *Urs* 12 tardarent *Gel*: tardaret *P*
 corrumpere *Gel*: corrumpere *P* 13 numquam fuerit, his bene ut
cum Sab Gel Urs etc Zinkius, nisi quod erit proponit: numquam fuerit
 his bene, ut *Orellius* 14 dimissa sunt *Sab* 16 mos *P corr*
 17 conpingimus *P* 20 au *P corr c* 22 edisertata *P* edisertata
Sab 23 quicquid (*c ex d*) *P* 24 dicta *P*

antiquitas plenissima mater sit et non ipsa pepererit res eas quae turpissimas diis notas ignominiosis concinnauerunt in fabulis. ante milia enim annorum decem non potuerunt falsa et audiri et credi aut non simillimum ueri est, fidem uicinis
 5 et finitimis quam spatiorum inesse longinquitate distantibus? testibus enim haec, illa opinionibus adseruntur et procliuius multo est, minus esse in recentibus fictionis quam in antiqua obscuritate summotis. sed ab indoctis hominibus et rudibus
 10 scripta sunt et idcirco non sunt facili auditione credenda. uide ne magis haec fortior causa sit, cur illa sint nullis coinquinata mendaciis, mente simplici prodita et ignara lenociniis ampliari. triuialis et sordidus sermo est. numquam enim ueritas sectata est fucum nec quod exploratum et certum est circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem. collectiones enthy-
 15 memata definitiones omniaque illa ornamenta quibus fides quaeritur adsertioni suspicantes adiuuant, non ueritatis linamenta demonstrant. ceterum qui scit, quid sit illud quod dicitur, nec definit nec colligit neque alia sectatur artificia uerborum, quibus capi consueti sunt audientes et ad consensum
 20 rei circumscriptionis necessitate traduci. barbarismis, soloe- 59 cismis obsitae sunt, | inquit, res uestrae et uitiorum deformi- f. 23 tate pollutae. puerilis sane atque angusti pectoris reprehensio, quam si admitteremus ut uera sit, abiciamus ex usibus nostris quorundam fructuum genera, quod cum spinis nascuntur et
 25 purgamentis aliis, quae nec alere nos possunt nec tamen impediunt perfrui nos eo, quod principaliter * antecedit et saluberrimum nobis uoluit esse natura. quid enim officit, o quaeso, aut quam praestat intellectui tarditatem, utrumne quid glabre

1 easque <i>m. al.</i> <i>P</i>	4 gredi <i>P corr</i>	6 proclibus <i>P corr</i>
10 cum <i>Sab</i>	11 mendacis <i>P corr c</i>	lenocinis <i>P corr c</i>
13 et certum <i>P</i>	16 adsertioni <i>Urs: adsertionis P</i>	adiubant <i>P corr c</i>
21 inquit <i>P corr</i>	nostrae <i>Sab corr in err</i>	22 sanie
<i>P corr</i>	adque <i>P corr c</i>	23 admitteremus <i>Hildebrandius: admit-</i>
teremus <i>P</i>	admittimus <i>Urs</i>	26 lacunam signavi: intercidisse uidetur
allicientia uel simile quid	27 uoluit <i>Sab in err: ualuit P</i>	
20 <i>P</i>	28 inlectui <i>P corr c</i>	*tarditatem <i>P</i>
grauis <i>P</i>		glabre <i>Grotius:</i>

an hirsuta cum asperitate promatur, inflectatur quod acui
 an acuatur quod oportebat inflecti? aut qui minus id quod
 dicitur uerum est, si in numero peccetur aut casu prae-
 positione participio coniunctione? pompa ista sermonis et
 oratio missa per regulas contionibus litibus foro iudiciisque
 seruetur deturque illis immo, qui uoluptatum delinimenta
 quaerentes omne suum studium uerborum in lumina contu-
 lerunt. cum de rebus agitur ab ostentatione summotis, quid
 dicatur spectandum est, non quali cum amoenitate dicatur,
 nec quid aures commulceat, sed quas adferat audientibus
 utilitates, maxime cum sciamus etiam quosdam in sapientia
 deditos non tantum abiecissee sermonis cultum uerum etiam,
 cum possent ornatiue atque uberius eloqui, triuiale studio
 humilitatem secutos, ne conrumperent scilicet grauitatis rigorem
 et sophistica se potius ostentatione iactarent. eniuero dis-
 soluti est pectoris in rebus seriis quaerere uoluptatem et cum
 tibi sit ratio cum male se habentibus atque aegris, sonos
 auribus infundere dulciores, non medicinam | uulneribus admo-
 uere. quamquam si uerum spectes, nullus sermo natura est
 integer, uitiosus similiter nullus. quoniam est enim ratio
 naturalis aut in mundi constitutionibus lex scripta, ut hic
 paries dicatur et haec sella, cum neque sexus habeant femi-
 ninis generibus masculinisque discretos neque quisquam docere
 doctissimus me possit ipsum hic et haec quid sint aut cur
 ex his unum sexum uirilem designet, femininis generibus id
 quod sequitur adplicetur. humana ista sunt placita et ad
 usum sermonis faciendi non sane omnibus necessaria: nam et
 haec paries forsitan et hic sella dici sine ulla reprehensione
 potuissent, si ab initio sic dici placuisset et a sequentibus

5 iudiciisque *P* corr 6 deturque *P* corr deturque: illis
 immo *Elmenhorstius* delinimenta *Gel, r:* delinimenta *P* 7 que-
 rentes *P* omne suum *Gel, r:* omnes unum *P* 11 in sapientia
Hildebrandius: sapientia *P* sapientiae *r* 13 ornatiue *P* adque
P corr triuiale *P* 15 sophisticam *P* enim uero *Sab:*
 etenim uera *P* 19 in *mg* Φ 25 his *P* uirilem *Sab:* ui-
 rile *P* 26 adplicet *Sab* 29 potuisset *Sab*

saeculis communi esset in sermocinatione seruatum. et tamen
o isti, qui pollutas res nostras uitiorum criminamini foeditate,
stribiligines et uos istas libris illis in maximis atque admi-
rabilibus non habetis? nonne alias haec utria alias dicitis
15 hos utres, caelus et caelum, non item pileus et pileum, non
item crocus et crocum, non item fretus et fretum? non item
apud uos est positum hoc pane et hic panis, hic sanguis et
hoc sanguen, candelabrum et iugulum ratione eadem iugulus
et candelaber? nam si singula nomina non possunt genera
20 plura habere quam singula neque eadem possunt huius esse
generis et illius, genus enim transire genus in alterum | non f. 24^b
potest, tam peccat qui genera masculina femininis pronuntiat
legibus quam ab eo peccatur qui articulos masculinos femininis
generibus antepont. atqui uos conspiciamus et res masculinas
25 feminine et femineas masculine et quas esse dicitis neutras et
illo et hoc modo sine ulla discretione depromere. aut igitur nulla
est culpa indifferenter his uti et frustra nos dicitis soloecis-
morum obscenitate deformes, aut si certum est singula quibus
debeant rationibus explicari, in similibus uitiis uos quoque
30 uersamini, quamuis Epicados omnes, Caesellios Verrios Scau-
ros teneatis et Nisos. sed si deus, inquit, fuit Christus, 60
cur forma est in hominis uisus et cur more est interemptus
humano? an aliter potuit inuisibilis illa uis et habens nullam
substantiam corporalem inferre et commodare se mundo, con-
35 ciliis interesse mortalium, quam ut aliquod tegmen materiae
solidioris adsumeret, quod oculorum susciperet iniectum et ubi
se figere inertissimae posset contemplationis obtutus? quis etenim

2 foeditate, stribiligines *Elmenhorstius*: foeditates stribiligines *P* foed-
ditates *expunxit c, om Sab* 4 alias *Heraldus*: alius *P*, *Urs* aliud
c, Sab alias *Heraldus*: aliud *P* alius *Urs* 5 pileus *Pithoeus*:
filius *P* filus *Sab* pileum *Pithoeus*: filium *P* filum *Sab* 7 uos
Sab: quos *P* panem *P* *corr* et ante hoc *om Sab* 8 san-
guen *Sab*: sanguem (*m eras*) *P* 11 genus* *P* 13 foeminis *Sab*
corr in err 14 uos *Sab*: nos *P* ÷ in *mg c* 15 feminine
add Gel masculinae *P* 16 ill* *P* 20 *R. in mg c*
Epicados Gel: epicam deos *P* *Scauros Sab*: ascauros *P* 26 sus-
tineret *Urs* 27 inertissimae *Urs*: ineptissimae *P* etenim *Urs*:
est enim *P* enim ?

mortalium quiret eum uidere, quis cernere, si talem uoluisset inferre se terris qualis ei primigenia natura est et qualem se ipse in sua esse uoluit uel qualitate uel numine? adsumpsit igitur hominis formam et sub nostri generis similitudine potentiam suam clausit, ut et uideri posset et conspici, uerba faceret et doceret atque omnis exequeretur res eas
 f. 24_b propter quas | in mundum uenerat faciendas summi regis imperio et dispositione seruatis. quid enim, dicit, rex summus ea quae in mundo facienda esse decreuerat sine homine simulato non quibat efficere? si oporteret ita fieri quemadmodum 10 dicitis, ita fortasse fecisset; quia non oportuit, aliter fecit. quare isto uoluit et illo genere noluit, latent [aliter] inuolutae et uix ullis comprehensibiles causae, quas accipere fortasse potuisses, si non esses iamdudum ad non accipiendum paratus et prius te formares ad non credendi frontem quam tibi esset expo- 15
 61 situm id quod nouisse atque audire conquiris. sed more est hominis interemptus. non ipse: neque enim cadere diuinas in res potest mortis occasus nec interitionis dissolutione dilabi id quod est unum et simplex nec ulla partium congregatione compactum. quis est ergo uisus in patibulo pendere, quis mortuus? homo quem induerat et secum ipse portabat. incredibile dictu est et caecis obscuritatibus inuolutum. si uelis, non caecum est et similitudine proxima constitutum. si quo tempore Sibylla praesagia, oracula illa depromens fundebat ut dicitis Apollinis plena, ab impiis esset caesa atque interempta 25

1 qui quæret c qui quæreret c', Sab 2 inferre* P 3 uoluit
 uel nouit Urs: noluit P 6 adque P corr 7 quas* P
 8 seruatis Gel: seruatus P dicite Sab dicitis Gel 9 que P
 corr c' 11 ista Sab latent [aliter] Hoffmannus et Hugius:
 latent aliter P latenter Sab latent taliter Meursius latent fataliter Klus-
 mannus 12 ulli Gel potuisses P corr c' 16 nouisse Hilde-
 brandius: non esse P nosse Gel adque P corr conquiris Urs:
 conquireret P 20 mortuus est Sab 22 dictu Urs: dictum P
 23 similitudine proxima Salm: similitudine proximo P similitudini pro-
 xime Sab 24 sybilla P Sibylla praesaga, oracula Gel Sibylla
 praesaga oracula Salm

latronibus: numquid Apollo diceretur in ea esse occisus? si Bacis, si Helenus, Marcius aliique similiter uates hariolantes essent uita et luce priuati: numquid aliquis diceret lege eos humanitatis extinctos qui illorum per ora loquentes uias rerum | f. 25^a postulantibus explicabant? mors illa quam dicitis adsumpti hominis fuit non ipsius, gestaminis non gestantis, quam nec ipsa perpeti succubisset species, tanta si non agenda res esset et inexplicabilis ratio fati clausis patefacienda mysteriis. quae 63 sunt ista, inquires; clausa atque obscura mysteria? quae nulli nec homines scire nec ipsi qui appellantur dii mundi parte queunt aliqua suspicionis atque opinionis attingere, nisi quos ipse dignatus est cognitionis tantae impertire muneribus et in abditos recessus thesauri interioris inducere. quid enim? si nollet inferri sibi a quoquam manus, summa illi fuisset contentione nitendum, ut hostes ab se suos uel potestate uniuersa prohiberet? qui caecis restituerat lumina, is efficere si deberet non poterat caecos? qui debilibus integritatem, is debiles reddere difficultati habuit aut labori? qui claudos praecipiebat incedere, is motus conligare membrorum neruorum duritia 20 nesciebat? qui extrahebat ab tumulis mortuos, huic arduum fuerat letum cui uellet indicare? sed quia fieri ratio ea quae fuerant destinata poscebat et hic in ipso mundo nec modo quam gestum est alio, inaestimabilis illa atque incredibilis lenitas iniurias in se hominum puerilibus pro ineptiis ducens 25 manus in se porrigi ab inmanibus passa est durissimisque latronibus nec reputandum putauit quid illorum | dissignasset f. 25^b audacia, dummodo suis ostenderet, quid ab sese expectare de-

2 Bacis <i>Mercerus</i> : uatis <i>P</i> uates <i>Sab</i>	si Marcius <i>Urs</i>	hario-
lanites <i>P</i>	3 lege <i>P</i> deos <i>Urs</i>	5 assumpti <i>Gel</i> : adsumptio <i>P</i>
7 ipsa... species <i>scripti</i> : ipsam... uis <i>P</i> uis <i>del Gel</i>		8 fati <i>Gel</i> :
satis <i>P</i>	patefacienda <i>P</i>	11 quaeunt <i>P corr</i>
13 quid <i>Urs</i> : uidet <i>P</i>	14 fuisset <i>Urs</i> : fuisse <i>P</i>	15 uniuersa
<i>Sab</i> : inuersa <i>P</i>	18 praecipiebat <i>Sab</i>	19 colligare <i>Urs</i> : caligare
<i>P</i> alligare <i>Gel</i>	duritia <i>Gel</i> : duritiam <i>P</i>	20 a <i>Sab</i>
21 lo-	24 ineptiis <i>Sab</i> : ineptis <i>P</i>	26 nec <i>Gel</i> : haec <i>P</i>
imputandum <i>Gel</i>	quit <i>P</i>	designasset <i>Sab</i>
dummodo <i>P</i>	quit <i>P corr</i>	27 dummodo <i>Gel</i> :

berent. cum enim de animarum periculis multa † mala de
 illarum contra insinuator, magister atque auctor ad officiorum
 conuenientium fines suas leges et constituta direxit: non su-
 perbiae fastum comminuit, non libidinum extinxit flammās,
 non hiatum compressit auuditatis, non tela extorsit e manibus
 atque omnia seminaria totius uitiositatis abscidit? ipse denique
 non lenis, non placidus, non accessu facilis, non familiaris ad-
 fatu, non humanas miseras indolens omnes omnino crucibus
 et corporalibus adfectos malis, morbis unica illa benignitate
 64 miseratus reddidit et restituit sanitati? quid ergo uos subigit, 10
 quid hortatur maledicere conuiciari inexpressibiles cum eo con-
 serere simultates, quem redarguere, quem tenere nemo omnium
 possit ullius facinoris in reatu? tyrannos ac reges uestros, qui
 postposito deorum metu donaria spoliant populanturque tem-
 plorum, qui proscriptionibus exiliis caedibus nudant nobili- 15
 tatibus ciuitates, qui matronarum pudorem ac uirginum ui
 subruunt atque eripiunt licentiosa, appellatis indigetes atque
 diuos, et quos odiis acrioribus conueniebat a uobis carpi, pul-
 uinaribus aris templis atque alio mactatis cultu, ludorum et
 celebritate natalium. nec non et illos omnes, qui conscriptione 20
 f. 26 uoluminum multiformi maledictis mordacibus carpunt | publicos
 mores, qui luxurias ac uitia uestra secant urunt dilacerant,
 qui sui temporis posteris notas scriptorum perpetuitate pro-
 latant: qui matrimonia persuadent habenda esse communia,
 qui cum pueris cubitant formosis lasciuientibus nudis, qui 25
 pecudes uos esse, qui fugitiuos, qui exules, qui uilissimae ser-
 uos notae, furiosos praedicant et insanos, admirantes plaudentes

1 sq. medelarum contra insinuator *Gel* multa de illarum natura insi-
 nuator *Urs* multa de illarum natura insinuaret *Oudendorpius* male de
 aliorum doctrina insinuarentur? 2 auctor noster? 3 supernae *P*
corr c' 4 extincit *P* 9 morbis *expunxit c'*, om *Sab* 10 quit
P corr 11 quit *P* 12 hominum *Sab* 14 populanturquae
P corr 15 exiliis *Salm*: exilis *P* et suis *Sab* et saeuus *Urs*
 17 ubruunt *P corr c'* 18 diuos *Gel*: duos *P* deos *Sab in err*
 conueniebat *P* 20 caelebritate *P* 22 uitia uestra *Urs*: uitas
 uestras *P* 23 sui *Urs*: in *P* 25 formosis *c'* 26 suos *Sab*

ad caeli sustollitis sidera, bybliothecarum reponitis in arcanis,
quadrigis et statuis muneramini et quantum est in uobis uelut
quadam aeternitate donatis immortalium testificatione titulorum:
solum Christum compellare, dilacerare, potestis si deum, uultis,
5 immo solum si liceat beluarum agrestium ritu cruentis oribus
mandere, comminutis cum ossibus transuorare. quodnam quaeso
ob meritum dicite, cuius ob peccati culpam? quid ab eo
commissum est, quod tenorem inflecteret recti et in odia uos
aspera furialibus stimulis concitaret? quia animarum uestrarum
10 custodem se missum solo indicauit ab rege, quia uobis immor-
talitatem ferre, quam uos habere confiditis humanis paucorum
adseuerationibus suasi? quodsi esset apud uos certum falsa
illum dicere, spes etiam uanissimas polliceri, nec sic uideo
fuisse causam, cur eum deberetis odisse, cur hostili animad-
15 uersione damnare, immo si animus uobis clemens fuisset et
mitis, uel propter id solum eum deberetis | amplecti, quod f. 26^b
optabilia uobis sponderet et prospera, quod bonarum esset
nuntius rerum, quod ea praedicaret quae nullius animum lae-
derent, securioris quinimmo expectationis implerent. o ingratum 65
20 et impium saeculum, o in priuatam perniciem incredibili pec-
toris obstinatione paratum. si aliquis ad uos medicus ex sum-
motis uenisset et numquam uobis regionibus cognitis medicamen
pollicens tale quod a uestris corporibus omnia omnino pro-
hiberet morborum et ualetudinum genera: non certatim omnes
25 accurreretis, non blanditiis omnibus atque honoribus fotum
familiaria susciperetis in moenia, non illud medicaminis genus
optaretis esse certissimum, non uerum, quod immunes uos
fore ab tam innumeris uexationibus corporum usque ad ultimos
fines sponderet aetatis? et licet ambigua res esset, commit-

1 bybliothecarum <i>P</i>	4 conuellere <i>Urs</i>	dilacerare <i>P</i>
dilacerare potestis. si deum <i>Sab: correxit Salm</i>	5 ueluarum <i>P corr</i>	
6 eum <i>Memnius</i>	7 quit <i>P</i>	12 tertum <i>P</i>
19 saecuriores <i>P</i>	implement <i>scripsi: impleret P</i>	20 incredibili
<i>Sab: incredibile P</i>	21 paratum <i>Urs: priuatum P</i>	pronom <i>Gel:</i>
<i>lacunam signare mauolt Zinkius</i>	23 pollicen ^a <i>P</i>	24 sq. omnes
accurreretis non om <i>Sab</i>	25 blanditis <i>P corr c</i>	28 ap <i>P corr</i>
inumeris <i>P corr c</i>		

teretis uos tamen nec potionem incognitam dubitaretis haurire spe salutis proposita atque amore incolumitatis incensi. eluxit atque apparuit Christus rei maximae nuntiator auspicium faustum portans et praeconium salutare credentibus. quatenam est ista crudelitas, inhumanitas quae tanta, quinimmo, ut uerius eloquar, fastidium, supercilium, nuntiatorem muneris et portitorem tanti non tantum uerborum maledictionibus scindere uerum etiam bello graui atque omnibus persequi telorum effusionibus et ruinis? non placent ea quae dicit et f. 27 cum | offensionibus audiuntur a uobis: pro ludicris ea uaticinationibus compute. stolidissimas res loquitur et fatua dona promittit: ridete ut sapientes uos uiri et in suis erroribus fatuitatem relinquit uolutari. quatenam est haec feritas, ut repetamus quae dicta sunt saepius, quae libido tam carnifex, inexpressibile bellum indicare nihil de te merito, dilacerare si detur eum uelle per uiscera, qui non modo nullum intulerit malum ulli sed aequaliter benignus hostibus diceret, quidnam animis salutis dea portaretur a principe, quid esset facto opus ut interitum fugerent et immortalitatem consequerentur ignotam? cumque nouitas rerum et inaudita promissio audientium turbaret mentes et credulitatem faceret haesitare, uirtutum omnium dominus atque ipsius mortis extincor hominem suum permisit interfici, ut ex rebus consequentibus scirent in tuto esse spes suas quas iamdudum acceperant de animarum salute nec periculum mortis alia se posse ratione uitare. 25

5 inhumanitasque Sab 6 loquar Sab fastidiosum Sab
 9 ea quae P 11 compōtate P comportate Sab 13 fatuitatem
 Sab: fatuitantem P 15 dilacerare Sab: delacerare P 17 ulli
 Meursius: nulli P omnibus Gel diceret Sab in err: dicere
 P docuerit Gel 18 animis scripsi: his P esse^t P 19 conse-
 quere^tur P 20 turbarent Sab 21 facerent Sab hesitare P
 25 ARNOBII LIB. I. EXP. INC. LIB. II. FELICIT. P

LIBER SECVNDVS

Hoc in loco tribui si ulla facultas posset, uellem cum his
 omnibus quibus nomen inuisum est Christi ab instituta prin-
 cipaliter defensione deuerticulo paulisper facto talia uerba
 5 miscere: si nullam esse ducitis contumeliam respondere aliquid
 interrogatos, edissertate nobis et dicite: quid rei, quid causae
 est, quod tam grauibz insectamini Christum bellis, uel | quas f. 27^b
 eius continetis offensas, ut ad eius nominis mentionem rabi-
 dorum pectorum efferuescatis ardoribus? numquid regiam sibi
 10 uindicans potestatem terrarum orbem cunctum legionibus in-
 festissimis occupauit et pacatas ab exordio nationes alias dele-
 uit ac sustulit alias sibi parere ceruicibus compulit subiugatis?
 numquid ardoribus auaritiae flagrans uniuersas opes illas, qui-
 bus se genus humanum studiose contendit impleri, possessionis
 15 suae mancipio uindicauit? numquid libidinum cupiditatibus
 gestiens pudicitiae repagula ui fregit aut alienis furtim insi-
 diatus est matrimoniis? numquid adrogantiae supercilio tumidus
 iniurias et contumelias passim sine ullius personae discriminibus
 inrogauit? et non in cunctos et lumen praetendit uitae et peri- 2

4 diuerticulo *Sab* 5 aliquit *P corr c* 6 quit *P corr c*
 8 offe^{as} *P* 9 numquit *P corr c'* 13 numquit *P corr*
 14 gen^{as} *P* studiosae *P* 15 numquit *P corr* 17 numquit
P corr 18 ullis ullius *Klussmannus* 19 in cunctos] cunctis ?
 praetendit *scripsi*: praetenderit *P*

47,19 — 52,20 in *P* sic se excipiunt: • et non 47,19 omnium uir-
 tutum 51,9 — malorum tanta experiatur examina utrum 52,20 in cunctos et
 lumen praetenderit 47,19 — quadam dulcedine atque 51,9 ne illum tellus 52,20
e. q. s. ad uerba in cunctos et lumen adnotauit manus quaedam recen-

culum ignorationis amouit? qui si dignus non esset, cui auscultare deberetis et credere, uel hoc ipso fuerat non aspernandus a uobis, quod salutaria uobis ostenderet, quod uias uobis ad caelum et uota immortalitatis apertaret. at enim odio dignus est, quod ex orbe religiones expulit, quod ad deorum cultum, s prohibuit accedi. ergone ille religionis extinctor et impietatis auctor arguitur, qui ueram in orbe religionem induxit, qui

tior in mg: Transpositio. ad uerba quadam dulcedine atque manus alia recentior, quae r esse uidetur, scripsit Haec desunt in impressis hactenus codicibus. eadem rectum fere ordinem indicauit: uide infra. *postremo tertia manus recentior addidit* // ex lib. I transpositionis a Gelenio et Ursino factae ratione habita. ille enim uerba at enim odio dignus est ^{48,4} (*deletis uerbis in cunctos lumen praetenderit — uota immortalitatis optaret*) — quadam dulcedine atque ^{51,9} nectare ebrii cuncta contemnant *quattuor ultimis uerbis praeter ne litteras coniectura additis, hic asteriscis in mg positis uerba in cunctos et lumen praetenderit — quadam dulcedine atque in librum primum ante caput 65 reiecit. in secundo libro haec habent ut (pro et) non ^{47,19} omnium uirtutum ^{51,9} — malorum tanta experiatur examina? utrumne (utrum Gel) illum tellus ^{52,30} e. q. s. reliqui editores secundi libri fines egressi non sunt. Canterus uerba sic transposuit ut non omnium uirtutum amore in cunctos et lumen praetenderit — quadam dulcedine atque amore (amore addidit) correpti cognitas — malorum tanta experiatur examina? utrum illum tellus e. q. s. eumque secutus est Elmenhorstius. alia transpositione usus est Salmasius: qui si dignus non esset ^{48,1} — uota immortalitatis optaret, ^{48,4} ut non in cunctos lumen et praetenderit ^{47,19} — amouerit ^{48,1}? at enim odio dignus est ^{48,4} — veluti quadam dulcedine atque omnium uirtutum — malorum tanta experiatur examina? utrumne illum tellus e. q. s. Orellius et Oehlerus Salmasii exemplum imitati sunt, nisi quod hic manus illius recentioris vestigiis insistent pauca immutauit: utrum in cunctos et lumen praetenderit — quadam dulcedine et nouo (pro non) omnium uirtute — malorum tanta experiatur examina atque ne illum tellus e. q. s. et ego Salmasianam emendandi rationem praeter turbas in capite 2 factas recepi uerbis omnium uirtutum amore — malorum tanta experiatur examina utrum inter uerba quadam dulcedine atque et uerba ne illum tellus collocatis. nempe folia in codice antiquiore permutata erant: caue enim Oehlero credas, qui in Parisino libro foliorum transpositionem factam esse somniat.*

1 amouit *scripsi*: amouerit P ascultare P 3 quod salutaria uobis add c 4 apertaret Heraldus: optaret P aptaret Meursius

hominibus caecis et reuera in impietate degentibus pietatis aperuit ianuas et cui se summitterent indicauit? an ulla est religio uerior officiosior potentior iustior, quam deum principem nosse, scire deo principi supplicare, qui bonorum omnium solus caput et fons est perpetuus, cunctarum pater fundator et conditor rerum, a quo omnia terrena cunctaque caelestia animantur motu irriganturque uitali, et qui si non esset, nulla profecto res esset quae aliquod nomen substantiamque portaret. nisi forte dubitatis, an sit iste de quo loquimur imperator, et magis esse Apollinem creditis, Dianam Mercurium Martem. da uerum iudicium, et haec omnia circumspiciens quae uidemus magis an sint dii ceteri dubitabit quam | in deo cunctabitur, quem esse f. 29 omnes naturaliter scimus, siue cum exclamamus o deus, siue cum illum testem † deum constituimus improborum et quasi nos cernat faciem subleuamus ad caelum. sed minoribus supplicare diis homines uetuit. dii enim minores qui sint aut ubi sint scitis? perstrinxit uos aliquando suspicio illorum aut mentio, ut merito feratis indigne abrogatos his cultus et honoris inpartitione uiduatos? quod si non mentis elatio et typhus qui appellatur a Graecis obstaret atque officeret uobis, iamdudum scire potuissetis, quid aut quare prohibuerit fieri, intra fines quos stare religionem uoluerit ueram, quantum nobis periculum nasceretur ex eo quod putatis obsequio uel ex quibus malis emergeretis, si insidioso renuntiaretis errori. uerum haec omnia inlustrius commemorabuntur et planius, cum ulterius prorsus fuerimus euecti. monstrabimus enim Christum non impietatem docuisse nationes, sed ab latronibus pessimis miserorum hominum imprudentiam uindicasse. non credimus,

2 submitterent *Sab*, r 5 perpetuus, cunctarum *Orellius*: perpetuarum *P* pater] pariter *Sab* 10 puerum iudicem uel naturae iudicium uel uerum animae iudicium *Heraldus* 14 deum *om Gel* aut uindicem ? improborum *Sab*: improbarum *P* 15 sublebamur *P* 17 perstrinxit *Sab*: perinstrixit *P* 19 typhus *Gel*: typhus *P* 20 qui *Sab*: quia *P* appellatur *Gel*: appellatus *P* 21 quit *P corr* 23 putatis dubitanter *Oehlerus*: putaretis *P* 26 monstrabimus *Sab*: monstrauius *P* 27 impietate *P corr c*

inquitis, uera esse quae dicit. quid enim? quae uos negatis
 uera esse, non uera esse apud uos liquet, cum imminetia et
 nondum passa nullis possint rationibus refutari? sed et ipse
 quae pollicetur non probat. ita est: nulla enim, ut dixi,
 futurorum potest existere comprobatio. cum ergo haec sit con-
 dicio futurorum, ut teneri et comprehendi nullius possint antici-
 pationis attactu, nonne purior ratio est, ex duobus | incertis et
 in ambigua expectatione pendentibus id potius credere quod ali-
 quas spes ferat quam omnino quod nullas? in illo enim periculi
 nihil est, si quod dicitur imminere cassum fiat et uacuum; in hoc
 damnum est maximum id est salutis amissio, si cum tempus
 aduenerit aperiatur non fuisse mendacium. quid dicitis, o
 nescii, etiam fletu et miseratione dignissimi? ita non extimes-
 citis, ne forte haec uera sint quae sunt despectui uobis et
 praebent materiam risus? nec saltem uobiscum sub obscuris
 cogitationibus uoluitis, ne quod hoc die credere obstinata
 renuitis peruersitate, redarguat serum tempus et inreuocabilis
 paenitentia castiget? nonne uel haec saltem fidem uobis faciunt
 argumenta credendi, quod iam per omnes terras in tam breui
 temporis spatio inmensi nominis huius sacramenta diffusa sunt;
 quod nulla iam natio est tam barbari moris et mansuetudinem
 nesciens, quae non eius amore uersa molliuerit asperitatem
 suam et in placidos sensus adsumpta tranquillitate migrauerit;
 quod tam magnis ingeniis praediti oratores grammatici rhe-
 tores consulti iuris ac medici, philosophiae etiam secreta ri-
 mantes magisteria haec expetunt spretis quibus paulo ante
 fidebant; quod ab dominis se serui cruciatibus adfici quibus
 statuerint malunt, solui coniuges matrimoniis, exheredari a
 parentibus liberi quam fidem rumpere Christianam et salutaris
 militiae | sacramenta deponere; quod cum genera poenarum

1 negatis P	2 non uera esse addidi	liquent Sab	3 cassa
Urs 'excidit aut accusatiuus aut infinitiuus aut utrumque' Klusman-			
mus	6 futurorum Sab: futurarum P	7 attactu. P	est
Gel: est et P	10 si add Gel	12 non] hoc Sab	14 de-
spectui Sab: dispectui P	17 rennuitis P sic fere semper	18 cas-	
tigaet P corr	20 tempore Sab	spatio Salm: et parui P et par-	
uo Sab	21 barbari P	26 spractis P	29 rumpere P

tanta sint a uobis proposita religionis huius sequentibus leges, augeatur res magis et contra omnes minas atque interdicta formidinum animosius populus obnitatur et ad credendi studium prohibitionis ipsius stimulis excitetur? an numquid haec fieri passim et inaniter creditis, fortuitis incursibus adsumi has mentes? itane istud non diuinum et sacrum est? aut sine deo eorum tantas animorum fieri conuersiones, ut, cum carnificis unci aliique innumeri cruciatus quemadmodum diximus impendeant credituris, uelut quadam dulcedine atque ** omnium uirtutum amore correpti cognitae accipiant rationes atque mundi omnibus rebus praeponant amicitias Christi? nisi forte obtunsi et fatui uidentur hi uobis, qui per orbem iam totum conspirant et coeunt in istius credulitatis adsensum. quid ergo? uos soli sapientiae † conditi atque intellegentiae ui mera nescio quid † aliud uidetis et profundum: soli esse nugae intellegitis haec omnia, soli uerba et pueriles ineptias ea quae nobis promittimus principali ab rege uentura. unde quaeso est uobis tantum sapientiae traditum, unde acuminis et uiuacitatis tantum uel ex quibus scientiae disciplinis tantum cordis adsumere, diuinationis tantum potuistis haurire? quia per casus et tempora declinare uerba scitis et nomina, quia uoces barbaras soloecismosque uitare, quia numerosum et structum compositumque sermonem aut ipsi uos nostis efferre aut incomptus cum fuerit scire, quia Fornicem Lucilianum et Marsyam Pompei obsignatum memoria continetis, quia quae sint in libris constitutiones, quot causarum genera, quot dictionum, quid sit genus, quid species, oppositum a contrario quibus rationibus distinguatur, idcirco uos arbitramini scire, quid sit falsum,

3 animosius *Sab*, r: animus *P* animosius *c* 4 stimulis *Sab*: stimulus *P* 7 carnificis *Urs*: carnifices *P* 8 aliique *Sab*: alii. quem *P* alique *r* 9 a quadam *Sab* lacunam signaui: cf. p. 47 adm. 11 praeponant *Gel*: proponant *P* 13 quit *P* corr 14 conditi om *Urs* aliti? maera *P* 15. quit *P* corr aliud] additum *Urs* altum *Liuius* conditum? profundum] conditum *Urs* 16 inaeptias *P* 18 uiuacitatis *P* corr 22 structum *Vahlenus*: instructum *P* 23 efferre *c* 24 Lucilianum *Gel*: lucilianum *P* 26 quod *P* quod *P* quid sit genus om *Sab* 27 quit *P* corr *c*: sic et postea

quid uerum, quid fieri possit aut non possit, quae imorum summorumque natura sit? numquamne illud ulgatum perstrinxit aures uestras, sapientiam hominis stultitiam esse apud 7 deum primum? atque ipsi penitus perspicitis uos ipsos, si quando de rebus disceptatis obscuris et naturalia pergitis reserare secreta, et ipsa quae dicitis, quae adseueratis, quae capitali plerumque contentione defenditis, nescire uos et unumquemque suspiciones suas pro probatis et comprehensis pertinaci oblatione tutari. quid enim, si uerum perspiciam, etiamsi omnia saecula in rerum inuestigatione ponantur, scire per nos possumus, quos ita caecos et superbos nescio quae res protulit et concinnauit inuidia, ut, cum nihil sciamus, omnino fallamus nos tamen. et in opinionem scientiae sub inflati pectoris tumore tollamur. ut enim diuina praeteream et naturali obscuritate res mersas, potest quisquam explicare mortalium, id quod 15 f. 28^b Socrates ille | comprehendere nequit in Phaedro, homo quid sit aut unde sit, anceps uarius mobilis pallax multiplex multiformis, in quos usus prolatus sit, cuius sit excogitatus ingenio, quid in mundo faciat, cur malorum tanta experiatur examina, utrumne illum tellus uliginis alicuius conuersa putore 20 tamquam uermes animauerit, tamquam mures, an fictoris alicuius et fabricatoris manu liniamenta haec corporis atque oris acceperit formam? potest, inquam, scire in medio haec posita atque in sensibus constituta communibus, quibus causis mergamur in somnos, quibus euigilemus, quibus modis fiant in- 25 somnia, quibus uisa: immo, quod ambigit in Theaeteto Plato, uigilemus aliquando an ipsum uigilare quod dicitur somni sit perpetui portio, et quod agere uideamur, insomnium; cum uidere

3 Cor. I 3, 19

16 Plato Phaedr. p. 230 cf. Alcib. p. 129

26 Theaet. p. 158

2 perstrinxit *P* 4 dem *P corr c'* deum? primum *Sab: corr*
Meursius et Klusmannus atque *Meursius*: et quae *P* aequae *Urs*
 equi *Klusmannus* paenitus *P* 8 pro add *Stewechius*
 9 perspiciamus *Urs* fateamur *Gel* 11 qua *Sab* 13 subin-
 flati *Salm* 16 fedro *P* Phredo *Sab* Phaedone *Gel* quit *P corr* .
 17 animans anceps ? mouilis *P corr c* 19 quit *P corr c*
 20 utrumne] cf. p. 47 adn. 23 acceperint *Sab* 26 ambigit *Sab*:
 ambit *P* Theaeteto *Sab*: theaetote *P*, 28 quid *Sab* uidea-
 mur insomnium, cum uidere nos dicimus; radiorum *uulgo*

nos dicimus, radiorum et luminis intentione uideamus an rerum imagines aduolent et nostris in pupulis sidant; utrum sapor in rebus sit an palati contagionibus fiat; quibus ex causis pili nigrorem ingenitum ponant neque omnes pariter
 5 sed paulatim adiciendo | canescant; quid sit quod humores f. 30^p uniuersi unum corpus efficiant mixtione, solum oleum respuat immersionem in se pati, sed in suam naturam impenetrabile semper perspicue colligatur; ipse denique animus, qui immortalis a nobis et deus esse narratur, cur in aegris aeger sit,
 10 in infantibus stolidus, in senectute defessus, delira ecfutiat et insana? uerum infirmitas et inscientia miserabilis hoc magis est, quod cum fieri possit, ut ueri aliquid aliquando dicamus, et hoc ipsum nobis incertum sit, an ueri aliquid dixerimus. et quoniam ridere nostram fidem consuestis atque ipsam cre-
 15 dultatem facetiis iocularibus lancinare, dicite, o festiui et meraco sapientiae tincti et saturi potu, estne operis in uita negotiosum aliquod atque actuosum genus, quod non fide prae-eunte suscipiant sumant atque adgrediantur actores? peregrinamini, nauigatis non domum uos credentes peractis negotiationibus remeatu-
 20 ros? terram ferro scinditis atque oppletis seminum uarietate non credentes uos frugem percepturos esse uicibus temporariis? coniugalia copulatis consortia non futura esse credentes casta et officiosi foederis in maritos? liberorum susceptatis prolem non incolumem credentes fore et per gradus
 25 aetatis uenturam senectutis ad metas? aegritudines corporum medicorum committitis manibus non credentes morbos posse mitigata asperitate leniri? bella cum hostibus geritis non uictoriam uos credentes | proeliorum successionibus relatu- f. 31

1 adiorum <i>P</i> corr <i>r</i>	2 et <i>Sab</i> : e <i>P</i>	pupulis <i>Sab</i> : populis <i>P</i>
7 impenetrabile <i>Sab</i> : impenetrabilis <i>P</i>	8 perspicuae <i>P</i> corr	
10 defessus delira ecfutiat et insana? uerum <i>scripsi</i> : defessus delira et futura et insana quorum <i>P</i> defessus? delira et fatua et insana quorum <i>Gel</i> defessus deliret et fatue et insane? quorum <i>N. Heinsius</i> defessus, delira ecfutiat et insana? quorum <i>Oehlerus</i>	11 inscientia <i>Sab</i> : insientia <i>P</i>	
aliqua do <i>P</i>	12 quod <i>Gel</i> : ut <i>P</i> et <i>Sab</i>	aliquando <i>Sab</i> , <i>r</i> :
an terris <i>Sab</i>	16 tincti <i>P</i>	18 actores <i>Meursius</i> , <i>r</i> : attoros <i>P</i>
20 sci-anditis <i>P</i>	24 susceptatis <i>Liuius</i> : susci-	
patis <i>P</i> suscipitis <i>Sab</i>	26 committitis <i>P</i>	

ueneramini deos et colitis non credentes illos esse et propitias
 9 aures uestris supplicationibus accommodare? quid? illa de rebus
 ab humana cognitione sepositis, quae conscribitis ipsi, quae
 lectitatis, oculata uidistis inspectione et manibus tractata te-
 nuistis? nonne uestrum quicumque est huic uel illi credit auc-
 toribus? non quod sibi persuaserit quis uerum dici ab altero
 uelut quadam fidei astipulatione tutatur? qui cunctarum rerum
 originem ignem esse dicit aut aquam, non Thaleti aut Hera-
 clito credit? qui causam in numeris ponit, non Pythagorae Sa-
 mio, non Archytæ? qui animam diuidit et incorporales con-
 10 stituit formas, non Platoni Socratico? qui quintum elementum
 principalibus adplicat causis, non Aristoteli Peripateticorum
 patri? qui ignem minatur mundo, aduenerit cum tempus, ar-
 surum, non Panaetio Chrysippo Zenoni? qui indiuiduis cor-
 poribus mundos semper fabricatur et destruit, non Epicuro 15
 Democrito Metrodoro? qui nihil ab homine comprehendi ait
 atque omnia caecis obscuritatibus inuoluta, non Arcesilae,
 Carneadi, non alicui [denique] Academiae ueteris recentiorisque
 10 cultori? ipsi denique principes et praedictarum patres senten-
 tiarum, nonne ea quae dicunt suis credita suspicionibus dicunt? 20
 uidit enim Heraclitus res ignium conuersionibus fieri, con-
 cretione aquarum Thales, Pythagoras numeros coire, incor-
 f. 31^b porales | formas Plato, indiuiduorum Democritus concursionem?
 aut illi, qui autumant nihil posse omnino comprehendi, an sit
 uerum quod dicunt sciunt, ut ipsum quod definiunt ueritatis 25
 esse intellegant pronuntiatum? cum igitur comperti nihil ha-
 beatis et cogniti omniaque illa quae scribitis et librorum

5 auctori <i>Sab</i>	7 cunctorum <i>Sab</i>	rerum <i>add</i> <i>Hildebrandius</i>
rerum cunctorum <i>Klussmannus</i>	8 originem ignem <i>Hildebrandius</i>	
<i>Urs</i> : originem <i>P</i>	dicit ignem <i>Sab</i>	10 architæ <i>P</i>
minatur mundum <i>Urs</i>	aduenerit <i>scripsi</i> : et uenerit <i>P</i>	13 igne
14 chrysippo <i>P</i>	15 mundos <i>Sab</i> : mundis <i>P</i>	16 ait <i>addidi</i>
17 archesilae <i>P</i>	Archesilao <i>Sab</i>	18 denique <i>seclusi</i>
<i>Urs</i>	19 denique <i>Sab</i> : denique <i>P</i>	sectarum <i>Urs</i>
<i>Sab</i>	22 numeros coire <i>Urs</i> : numero scire <i>P</i>	25 <i>sq.</i> aut... in-
telligunt <i>Sab</i>	27 omniaque <i>P corr</i>	

comprehenditis millibus credulitate adseueretis duce, quaenam
 haec est iudicatio tam iniusta, ut nostram derideatis fidem,
 quamquam uos habere conspiciatis nostram credulitatem com-
 munem? sed sapientibus uos uiris omnibusque instructis dis-
 5 ciplinarum generibus creditis. nempe illis, qui nihil sciunt
 nec pronuntiant unum, qui pro suis sententiis bella cum ad-
 uersantibus conserunt et peruicacia semper digladiantur hostili,
 qui cum alter alterius labefactant destruunt conuelluntque
 decreta, cuncta incerta fecerunt nec posse aliquid sciri ex ipsa
 10 dissensione monstrarunt. sed officiant haec nihil nihilque im-
 pediant, plurimum quominus eis credere atque auscultare
 debeatis: et quid est, quod in hac parte aut uos plurimum
 habeatis aut nos minus? uos Platoni, uos Cronio, uos Numenio
 uel cui libuerit creditis: nos credimus et adquiescimus Christo.
 15 iniquitas haec quanta est, ut cum utrique auctoribus stemus
 sitque nobis et uobis unum et socium credere, uobis uelitis
 dari quod ita ab illis dicatur accipere, nos ea quae proferun-
 tur a Christo | audire et spectare nolitis? atquin si causas f. 32
 causis, partes partibus uoluerimus aequare, magis nos ualemus
 20 ostendere, quid in Christo fuerimus secuti quam in philosophis
 quid uos. ac nos quidem in illo secuti haec sumus: opera
 illius magnifica potentissimasque uirtutes, quas uariis edidit
 exhibuitque miraculis, quibus quiuis posset ad necessitatem
 credulitatis adduci et iudicare fideliter, non esse quae fierent
 25 hominis sed diuinae alicuius atque incognitae potestatis. uos
 in philosophis uirtutes secuti quas estis, ut magis uos illis
 quam nos Christo oportuerit credere? quisquamne illorum ali-
 quando uerbo uno potuit aut unius imperii iussione non dicam

1 milibus <i>P</i>	3 quamquam <i>scripsi</i> : quam <i>P</i>	nostram cre-
dulitatem <i>scripsi</i> : nostra in credulitate <i>P</i>	nostra cum credulitate <i>Urs</i>	
9 aliquid <i>P corr</i>	10 dissensione <i>P</i>	efficiant <i>Sab</i>
<i>Meursius</i>	nihilquae <i>P corr</i>	13 Plotino <i>Urs</i>
crotonio <i>P</i>	15 utrisque <i>Sab</i>	stemus sitque <i>Gel</i> : tempus sit
quae <i>P</i>	17 dicatur: accipere <i>Gel</i>	nos <i>Gel</i> : uos <i>P</i>
quin <i>P</i>	20 sicuti <i>P corr</i>	philosophis <i>P</i>
illi <i>P</i> illa <i>Sab in err</i>	potentissimasquae <i>P corr</i>	22 illius <i>scripsi</i> :
		28 unus <i>Sab</i>

maris insanias aut tempestatum furores prohibere, compescere, non caecis restituere lumina aut sine luminibus natis dare, non ad uitam reuocare defunctos, non annosas dissoluere passionibus: sed quod leuissimum multo est, feruunculum, scabiem aut inhaerentem spinulam callo una interdictione sanare? non quo illos negemus aut morum esse integritate laudabiles aut non omni genere studiorum et disciplinarum paratos; nam et uerbis eos luculentissimis scimus loqui et compositionibus fluere leuigatis, concludere acutissime syllogismos, ordinare sequaciter inductiones, suas reddere definitionibus formulas, partiri, diuidere, multa dicere de numerorum generibus, multa de musicis, geometricas res etiam suis scitis et praeceptionibus explicare.

- f. 32^b sed quid istud ad causam? numquid enthymemata | syllogismi resque aliae similes scire illos ueritatem spondent aut ea re digni sunt quibus necessario debeat rebus de obscurissimis 15 credi? personarum contentio non est eloquentiae uiribus sed gestorum operum uirtute pendenda. ille non est dicendus auctor bonus, qui sermonem candidule prompsit, sed qui quod 12 pollicetur diuinorum operum prosequitur sponsione. argumenta uos nobis et suspicionum argutias proferatis: quibus ipse si 20 Christus — cum pace hoc eius et cum uenia dixerim — populorum in conuentibus uteretur, quis adquiesceret, quis audiret, quis eum promittere aperte aliquid iudicaret, aut quis cassa et nuda iactantem, quamuis esset imprudens et facilitatis stolidae, sequeretur? uirtutes sub oculis positae et inaudita illa uis rerum, 25 uel quae ab ipso fiebant palam uel ab eius praeconibus celebrabantur in orbe toto, tantas subdidit adpetitionum flammam et ad unius credulitatis adsensum mente una concurrere gentes et populos fecit et moribus dissimillimas nationes. enumerari

1 an^t P 4 furunculum Sab 6 esse om Sab 7 peritos Sab
 8 loculentissimis P 12 praeceptionibus Urs: perceptionibus P 13 enthymemata Sab: enthymocemata P 15 debeat Sab: debeant P
 16 sed Gel: et P 17 non add Sab 18 qui Sab: quis P 20 proferetis Gel profertis Urs 23 promittere Urs: promitteret P aliquit P corr iudicaret Urs: iudicare P
 24 stolidae Gel: solidae P 26 fiebat Sab celebrabantur Oehlerus: celebrabatur P 27 tantas scripsi: ea P eas Gel

enim possunt atque in usum computationis uenire ea quae in India gesta sunt, apud Seras Persas et Medos, in Arabia, Aegypto, in Asia, Syria, apud Galatas Parthos Phrygas, in Achaia Macedonia Epiro, in insulis et prouinciis omnibus quas sol oriens atque occidens lustrat, ipsam denique apud dominam Romam, in qua cum homines essent Numae regis artibus atque antiquis superstitionibus occupati, non distulerunt | tamen res patrias relinquere et ueritati coalescere Christianae. f. 33 uiderant enim currum Simonis magi et quadrigas igneas Petri ore diffatas et nominato Christo euanuisse: uiderant, inquam, fidentem dis falsis et ab eisdem metuentibus proditum pondere praecipitatum suo cruribus iacuisse praefractis, post deinde perlatum Brundam cruciatibus et pudore defessum ex altissimi culminis se rursus praecipitasse fastigio. quae omnia uos gesta neque scitis neque scire uoluistis neque umquam uobis necessaria iudicastis, ac dum uestris fiditis cordibus et quod typhus est sapientiam uocatis, dedistis circumscriptoribus locum, illis, inquam, noxiis, quorum nomen interest obsolefieri Christianum, superfundendi caligines atque obscurandi res tantas, eripiendae uobis fidei subiciendique contemptus, ut, quia sibi praesentiant finem pro meritis imminere, uobis quoque immitterent causam, per quam periculum adire possetis et uiduari benignitate diuina. interea tamen o isti, qui admiramini, qui stupetis doctorum et philosophiae scita, ita non iniustissimum ducitis inequitare, includere tamquam stulta nobis et bruta dicentibus, cum uel ea uel talia reperiamini et uos dicere quae nobis dici pronuntiarique ridetis? nec mihi cum his sermo est qui per uaria sectarum deuerticula dissipati has atque illas partes opinionum diuersitate fecerunt: | uos, uos appello qui Mercurium, qui f. 33

2 aput <i>P corr</i>	3 aput <i>P corr</i>	frygas <i>P</i>	4 acaia <i>P</i>
epyro <i>P</i>	6 essent <i>Stewechi</i> us: sint <i>P</i>	7 ritibus <i>Stewechi</i> us	
9 currum <i>Meursius</i> , r: cursum <i>P</i>	paetri <i>P corr</i>	11 di's <i>P</i>	
13 Brendam <i>Meursius</i>	altissimis <i>P corr</i>	16 et <i>Sab in err</i> :	
ut <i>P</i>	typhas <i>Gel</i> : typus <i>P</i>	19 acripiendae <i>P corr</i>	20 sub-
iciendiquae <i>P corr</i>	24 filosofyae <i>P</i>	inaequitare <i>P</i>	
26 repperiamini <i>P</i>	pronuntiariquae <i>P corr</i>	28 diuerticula <i>Sab</i>	

Platonem Pythagoramque sectamini, uosque ceteros, qui estis unius mentis et per easdam uias placitorum inceditis unitate. audetis ridere nos, quod patrem rerum ac dominum ueneramur et colimus quodque illi dedamus et permittamus spes nostras? quid Plato uester in Theaeteto, ut eum potissimum nominem, nonne animo fugere suadet e terris et circa illum semper quantum fieri potis est cogitatione ac mente uersari? audetis ridere nos, quod mortuorum dicamus resurrectionem futuram, quam quidem nos dicere confitemur sed a uobis aliter quam sentiamus audiri? quid in Politico idem Plato? nonne cum mundus 10. occiperit ab occiduis partibus exoriri et in cardinem uergere qui orientis est solis, rursus erupturos homines telluris e gremio scribit senes canos decrepitos et cum anni coeperint accedere longiores per eosdem gradus quibus hodie crescitur ad incunabula infantiae desituros? audetis ridere nos, quod animarum 15. nostrarum provideamus saluti id est ipsi nobis? quid enim sumus homines nisi animae corporibus clausae? uos enim non omnes pro illarum geritis incolumitatibus curas? non quod uitis omnibus et cupiditatibus abstinatis, metus ille uos habet, ne uelut trabalibus clauis adfixi corporibus haereatis? quid 20. f. 34 illi sibi uolunt secretarum | artium ritus, quibus adfamini nescio quas potestates, ut sint uobis placidae neque ad sedes reme- 14. antibus patrias obstacula impeditionis opponant? audetis ridere nos, cum gehennas dicimus et inextinguibiles quosdam ignes, in quos animas deiici ab earum hostibus inimicisque cognoui- 25. mus? quid Plato idem uester in eo uolumine, quod de animae immortalitate composuit, non Acherontem, non Stygem, non Cocytum fluuios et Pyriphlegetontem nominat, in quibus animas adseuerat uolui mergi exuri? et homo prudentiae non

5 p. 173

10 p. 270

26 Phaed. p. 113

3 qui Sab	deum Sab	5 Theaeteto Sab: theato P
6 adde (eras) suadet P	7 potis Salm: potes P pote Sab	
10 im P	11 occiperit Sab: acceperit P	uergere Sab: uer-
cere P	15 redituros Urs exituros Salm	19 abstinence Sab
20 trauallibus P	24 quosdam Sab: quasdam P	28 Cocytum Gel:
cocytum P	pyriphlegetontem P	nominat, in Sab: nominati P

paruae et examinis iudiciiue perpensi rem inenodabilem suscipit, ut cum animas dicat immortales, perpetuas et corporali soliditate priuatas, puniri eas dicat tamen et doloris adficiat sensu. quis autem hominum non uidet, quod sit immortale, quod simplex, nullum posse dolorem admittere, quod autem sentiat dolorem, immortalitatem habere non posse? nec tamen eius auctoritas plurimum a ueritate declinat. quamuis enim uir lenis et beniuolae uoluntatis inhumanum esse crediderit capitali animas sententia condemnare, non est tamen absone suspicatus iaci eas in flumina torrentia flammarum globis et caenosis uoragimbus taetra. iaciuntur enim et ad nihilum reductae interitionis perpetuae frustratione uanescent. sunt enim mediae qualitatis, | sicut Christo auctore compertum est, et f. 34 interire quae possint deum si ignorauerint, uitae et ab exitio liberari, si ad eius se misericordias atque indulgentias adplicarint, ut quod ignotum est pateat. haec est hominis mors uera, haec nihil residuum faciens — nam illa quae sub oculis cernitur animarum est a corporibus diiugatio, non finis abolitionis extremus — haec inquam est hominis mors uera, cum animae nescientes deum per longissimi temporis cruciatum consumuntur igni fero, in quem illas iacient quidam crudeliter saeui et ante Christum incogniti et ab solo sciente detecti. quare nihil est quod nos fallat, nihil quod nobis polliceatur spes cassas id quod a nouis quibusdam dicitur uiris et immoderata sui opinione sublati, animas immortales esse, domino rerum ac principi gradu proximas dignitatis, genitore illo ac patre

1 paruae *Canterus*: prauae *P* iudiciquae *P corr* rem *Sab*,
 r: re *P* 2 et *Gel*: et ex *P* 3 doloribus *Sab* 4 sensu *Urs*:
 sensum *P* sensuum *Sab in err* 9 condemnari *Sab* 11 cenosis *P*
 tetra *P* 13 qualitatis *Gel*: qualitates *P* 14 ab *P*
 15 liberari *P* se misericordias *scripsi*: seminas *P* semina *Sab* se
 minas *Gel* se misericordiam *Urs* applicarint *Gel*: adplicarent *P*
 16 ut *scripsi*: et *P* et ut *Gel* 17 sqq. uerba nam ... extremus *parenthesin* efficere editores non intellexerunt 20 perlongissimi temporis
 cruciatu *Sab* circuitum *Urs* consumuntur *Sab* 21 ignifero
Sab iacient *Salm*: iacent *P* iaciunt *Sab* 22 anti *P* 24 cas-
 sas, id *uulgo* id *om Sab* nouis *Gel*: nobis *P* 25 sui *Gel*: sibi *P*
 domino *Vahlenus*: deo *P* 26 ac *om Urs* dignitatis *Sab*: dig-
 nitates *P*

prolatas, diuinas sapientes doctas neque ulla corporis attrec-
tatione contiguas. quod quia uerum et certum est, a perfecto
sumus inemendabili perfectione prolati, inculpabiles et ideo
inreprehensibiles uiuimus, boni iusti et recti, uitiositatis nullius
rei, nulla cupiditas nos uincit, nulla libido dehonestat, uirtutum
omnium seruamus atque integramus tenorem. et quia uno ex
fonte omnium nostrum defluunt animae, idcirco unum con-
ueniensque sentimus, non moribus, non opinionibus discrepamus,
idem omnes nouimus nec, quot in orbe sunt homines, nobis sunt
sententiae totidem neque infinita uarietate | discretæ. at dum
ad corpora labimur et properamus humana, ex mundanis cir-
culis secuntur nos causae, quibus mali simus et pessimi, cupi-
ditatibus atque iracundia ferueamus, exerceamus in flagitiis
uitam et in libidinem publicam uenaliū corporum prostitutione
damnemur. et quemadmodum se possunt incorporalibus corpora
coniungere aut a deo principe res factae ab infirmioribus cau-
sis ad uitiorum dehonestamenta traduci? uultis homines insi-
tum typhum superciliumque deponere, qui deum uobis adscisci-
tis patrem et cum eo contenditis immortalitatem habere uos
unam? uultis quaerere peruestigare rimari, quid sitis uos ipsi,
cuius sitis, censeamini quo patre, quid in mundo faciatis, qua-
nam ratione nascamini, quo pacto prosiliatis ad uitam? uultis
faure deposito cogitationibus tacitis peruidere animantia nos
esse aut consimilia ceteris aut non plurima differitate distantia?
quid est enim, quod nos ab eorum indicet similitudine discre-
pare? uel quae in nobis eminentia tanta est, ut animantium
numero dedignemur adscribi? ex ossibus illis fundata sunt
corpora et neruorum conligatione deuincta: et nobis comparili

1 ulla *Sab*: ullam *P* 2 est *scripsi*: est et *P* 5 uincit *Sab*:
uincet *P* 9 idem *Zinkius*: deum *P* quod *P* nobis *Oeh-*
lerus: non *P om Sab* 10 at *Gel*: ac *P* 11 ad *Sab, r*; ac *P*
labimur *P corr c* 12 fimus *Elmenhorstius* fiamus? 13 flagi-
tiis *P* 15 sed *Urs* 17 insitum typhum *Klussmannus*: insti-
tutum *P* 'fasti typhum uel fastum, typhum uel o isti typhum' *Urs*
istum typhum *Salm* 18 deum *Gel*: dum *P* 23 fastu *Urs* tu-
more *Salm* feruore *Klussmannus* 24 ceteris aut *Gel*: cetera ut *P*
25 discrepare *P*

ratione ex ossibus fundata sunt corpora et neruorum conligatione
 deuincta. auras accipiunt naribus et per anhelitum reciprocatas
 reddunt: et nos spiritum consimiliter ducimus et respiramus
 commeatibus crebris. femininis generibus masculinisque dis-
 5 tincta sunt: | in totidem et nos sexus nostro sumus ab auc- f. 35^b
 tore formati. edunt per uteros fetus et corporalibus conciliis
 procreant: et nos corporum coniugationibus nascimur et ex
 aluis fundimur atque emittimur matrum. cibo sustentantur et
 potu et superfluas foeditates inferioribus egerunt abiciuntque
 10 posticis: et nos cibo sustentamur et potu et quod natura iam
 respuit per eosdem effundimus tramites. cura illis est omni-
 bus famem prohibere mortiferam et necessario inuigilare pro
 uictu: quid aliud nos tantis agimus in occupationibus uitae,
 nisi ut ea quaeramus quibus famis periculum deuitetur et in-
 15 felix sollicitudo ponatur? morbos illa et inedia sentiunt et
 ad ultimum senectute soluuntur: quid enim? nos immunes
 malis ab his sumus et non eadem ratione morborum incom-
 moditatibus frangimur et senectutis destruimur tabe? quod si
 et illud est uerum, quod in mysteriis secretioribus dicitur, in
 20 pecudes atque alias beluas ire animas improborum, postquam
 sunt humanis corporibus exutae, manifestius comprobatur,
 uicinos nos esse neque interuallis longioribus disparatos. si-
 quidem res eadem nobis et illis est una, per quam esse ani-
 mantia dicuntur et motum agitare uitalem. sed rationales nos 17
 25 sumus et intellegentia uincimus genus omne mutorum. cre-
 derem istud uerissime dici, si cum ratione et consilio cuncti
 homines uiuerent, seruarent officiorum tenorem, abstinerent ab
 illicitis sese, | negotia turpia non adirent, neque quisquam f. 36
 prauitate consilii atque ignorantiae caecitate contraria sibi met
 30 atque inimica deposceret. uellem tamen scire, quaenam sit haec

3 spiritu Sab 4 crebris] reciprocis ? 5 sexus Sab: sexu P
 6 conciliis Sab: consiliis P 8 aluis Sab: alueis P emitti-
 mur. matrum cibo sustentamur et potu. et Sab 15 illa Sab: il-
 las P inaedias P 18 tabe Sab: tubae P 20 ueluas P
 corr 21 exutae Gel: sumptae P 'exutae uel submotae uel (humanis
 rebus) exemptae' Urs 24 dicuntur scripsi: dicitur P dicimur Urs
 28 sese Salm: esse P et si Sab 29 prauitate Gel: paruitate P

ratio, per quam sumus potiores animalium generibus cunctis. quia nobis domicilia fecimus, quibus possumus hiemalia frigora et aestatis flagrantias euitare? quid, animantia cetera huius rei prouidentiam non habent? nonne alia cernimus opportunissimis sedibus nidulos sibi construere, mansiones alia e saxis et rupibus tegere et communire suspensis, excuare alia telluris sola et in fossilibus foneis tutamina sibimet et cubilia praeparare? quodsi ministras manus illis etiam donare parens natura uoluisset, dubitabile non foret, quin et ipsa construerent moenium alta fastigia et artificiosas excuderent nouitates. tamen in his ipsis quae rostris atque unguibus faciunt, multa inesse conspicimus rationis et sapientiae simulacra, quae homines imitari nulla meditatione possumus, quamuis sint nobis opifices.

18 manus atque omni genere perfectionis artifices. nestem illa non norunt, sellas naues atque aratra conpingere nec denique superlectilem ceteram quam familiaris usus exposcit. non sunt ista scientiae munera sed pauperrimae necessitatis inuenta. neque cum animis artes caeli ex penetralibus ceciderunt, sed exquisitae et natae sunt in terris hic omnes et cum processu f. 36^b | temporum paulatim meditatione conflatae. quodsi haberent scientias animae, quas genus scilicet habere diuinum atque immortale condignum est, ab initio homines cuncti omnia scirent nec saeculum esset ullum, quod artis esset ignarum alicuius aut rerum experientia non paratum. nunc uero inops uita et multarum indigens rerum fortuita conspiciens quaedam commodule prouenire, dum imitatur experitur et temptat, dum labitur reformat immutat, ex adsidua reprehensione paruas et concinnauit scientiolas artium et ad unum exitum temporibus

5 nidulos *scripsi*: nidulorum *P* construere mansiones, alia
uulgo alia e *scripsi*: aliae *P* alia *Sab* saxis se *Urs*
 7 fossilibus *Sab* sibimet *Sab*: simet *P* 9 construerent *Gel*:
 construeret *P* 10 artificiosas *r*: artificiosa *P* nouitate *Sab*
 nauitate *Urs* 13 possumus *Sab* 14 omnigenae *Urs* 18 pene-
 trabilibus *Sab* *corr in err* 21 scientias *Sab*: sentias *P* scili-
 cet *scripsi*: et *P om Gel* nosse et *Vahlenus* 23 esset *Sab, r*: esse *P*
 illum *P corr c* esset *Sab, r*: esse *P*

plurimis coemendatas perduxit. quodsi homines penitus aut 19
 ipsos se nosset aut intellectum dei suspicionis alicuius acci-
 perent aura, numquam sibi adsciscerent diuinam immortalemque
 naturam nec existimarent quiddam magnificum se esse, quia
 5 sibi craticulas trulleos creterrasque fecerunt, quia subuculas
 suppara laenas lacernulas trabeas cultros loricas et gladios,
 quia rastra securiculas uomerem. numquam, inquam, crederent
 typho et adrogantia subleuati, prima esse se numina et aequa-
 lia principis summitati, quia grammaticam musicam oratoriam
 10 pepererunt et geometricas formulas: in quibus artificiis quid-
 nam insit admirabile non uidemus, ut ex eorum inuentione
 credatur esse animas potiores et sole et sideribus cunctis, hunc
 totum, cuius membra sunt | haec, mundum et dignitate et f. 37
 substantia praeterire. quid enim aliud se spondent uel insi-
 15 nuare posse uel tradere, quam ut regulas nominum differen-
 tiasque noscamus, ut interualla in uocum sonis, ut loquamur
 suadenter in litibus, ut terrarum continentias metiamur? quae
 si secum animae diuinis ex regionibus adtulissent, ea esset
 necessarium scire omnis, ea iamdudum in omni orbe tractarent
 20 neque ullum hominum reperiretur genus, quod non esset his
 omnibus aequaliter atque uniformiter eruditum. nunc uero in
 mundo quotusquisque est musicus dialecticus et geometres,
 quotus orator poeta grammaticus? ex quo apparet, ut saepius
 dictum est, inuenta haec esse locorum necessitate ac temporum
 25 neque diuinas et eruditas aduolauisse huc animas, quod neque

1 coemendatas *scripsi*: coemendata *P* commendatas *Sab* commentata
Urs paenitus *P* 3 aura *Sab*: auras *P* 4 esse] nosse
Sab 5 craticulas *Sab*: graticulas *P* trullas *Sab* creter-
 rasque *Hildebrandius*: ceteraque *P* craterasque *Urs* 6 lenas *P*
 lo-ricas *P* 7 qui *Sab* saecuriculas *P* 8 tyfo *P* typo
Sab 9 principi *Liuius* quia *Urs*: qui *P* 10 pepererunt
scripsi: pepererant *P* repererunt *Urs* 12 et hunc *Urs* 13 *mun-
 dum *P* dignitatem *P* corr 14 insinuare *P* 16 nos-
 camus *P* sonis *Gel*: sonos *P* 17 metiamur *Sab*: menti-
 amur *P* 18 regionibus *Sab* in *err*, *r*: religionibus *P* ea *scripsi*:
 et *P* aut *Urs* 19 scire, omnes *uulgo* omnes *c'* 20 rep-
 periretur *P* 21 omnibus *Gel*, *r*: hominibus *P* omnibus *Sab*
 22 geometres *P* 24 necessitatem *P* corr 25 diuinitus *Gel*
 et add *Vahlenus* eruditus *P* corr *c'* aduolabisse *P* corr

omnes doctae sint neque discere omnes possint et sint in his plurimae acuminis obtunsioris et bardi et ad discendi studium plagarum coercitione cogantur. quodsi ea quae discimus remniscentias esse constaret, ut antiquis opinionibus scitum est, conueniebat nos omnes ab una ueritate uenientes unum nosse, unumque reminisci, non habere diuersas, non plurimas dissidentisque sententias; nunc uero cum singuli aliud atque aliud adseramus, manifestum et promptum est nihil nos adtulisse de caelo sed hic nata addiscere et suspicionibus coalita uindicare.

- 20 et ut nobis clarius manifestiusque monstremus, cuius sit | pretii 10
f. 37^b homo, quem simillimum creditis potentiae superioris existere, concipite animis hanc imaginem uestris et, quod fieri si adgrediamur potest, tamquam si simus adgressi, similitudinis adsumptione teneamus. sit igitur nobis tellure in effossa locus habitabilis formam cubilis efficiens, tecto et parietibus clausus, 15 non algidus in frigore, non feruoris nimii in calore, sed ita temperatus et medius, ut nec frigoris sensum nec ardorem ualidum perpetiamur aestatis. in hunc sonus omnino nullius incidat uocis, non auis, non bestiae, non tempestatis, non hominis, non denique fragoris alicuius aut concrepantis terribiliter caeli. excogitemus deinde quemadmodum lumen accipiat: non ex inlato igni neque ex sole conspecto sed nothum aliquid fiat, quod imaginem luminis caligine interposita mentiat; ianua non una sit nec sit introitus rectus, adeatur inflexibus flexuosis nec recludatur aliquando, nisi cum necessaria ratio 25
- 21 postularit. nunc quoniam imagini praeparauimus sedem, acci-

1 possint et *Gel*: possunt ut *P* possint, cum *Urs* 2 *acuminis *P*
tardi *Sab* 3 quodsi *Gel*: quod et si *P* 6 diuersas *P*
dissidentisquae *P corr* dissidentesque *c* 9 natos *Urs* discere
Urs 10 praetii *P* 16 algidus in *r*, *Salm*: algidum *P* algidus
Sab nimii *Urs*: nimium *P* nimius *Canterus* 17 frigoris hie-
malis *Urs* 18 perpetiatur *Sab* sonus *Sab*: sonum *P*
19 uestiae *P corr* non-tempestatis *delendum uidetur* non hominis
non tempestatis *Meursius* tempestatis *Sab, r*: tempestates *P*
22 nothum *Urs*: notum *P* 24 non] modo *Zinkius* sed adeatur
Urs inflexionibus *Sab*

piamus deinceps mox aliquem natum et . in loci illius hospitium, quod habeat rem nullam et sit inane ac uacuum, Platonica licet aut Pythagorea progenie aut horum alicuius, qui acuminis perhibentur fuisse diuini aut ex deum responsis sapientissimi nuncupati. quod cum actum fuerit, nutriri ut debeat sequitur et alimoniis conuenientibus educari. adhi- f. 33
beamus igitur et nutricem, quae semper ad eum nuda, semper silens accedat, uerbum nullum faciens nec in sermonis alicuius similitudinem ora et labra diducat, sed cum mammas dederit
et consequentia supplerit officia, datum quieti linquat et ante fores clausas dies noctesque continuat: poscit enim plerumque res, nutricias adesse curas et obseruare temporarios motus. at uero cum coeperit solidioribus cibus infans debere fulciri, nutrice inferantur ab eadem ueste ut diximus posita et tenore reticentiae seruato. ipse autem qui infertur cibus sit unus atque idem semper, nihil materia differens nec per uarios redintegratus saporibus, sed aut fitilla de milio aut sit panis ex farre aut, ut saecula imitemur antiqua, ex cinere caldo glandes aut ex ramis agrestibus baculae. potio autem uini sit prorsus incognita nec sedandae aliud admoneatur siti quam liquor purus e fontibus caldore ignis intactus et, si fieri potis est, manibus subministratus cauis. fiet enim familiaris e more consuetudo in naturam uersa nec adpetitio porrigetur ulterius, esse amplius nesciens quod petatur. quorsum igitur haec spectant? 22
ut, quoniam creditum est, animas diuinas atque immortales esse et ad hominum corpora disciplinis cum omnibus aduolare, experiamur ex isto quem hoc genere uoluimus educari, capiatne

1 et om Urs lacunam signauit 3 pythagorea P 4 diuini
Sab: diuinis P 6 et Sab: ut P 8 sermonis alicuius similitudinem scripsi: sermonis alicuius P sermone alicuius Sab sermonem aliquem Gel sermones aliquos Urs 9 diducat Gel: deducat P
14 inferatur Sab 15 inferatur P 16 redintegratus Sab: redintegratos P 17 fitilla Salm: fit illa P sit ille Sab 18 glandes Sab: grandes P 20 furus P corr 22 subministratus Gel: subministratum P 23 porrigetur Urs: corrigitur P 25 atque
Vahlenus: adeo P a deo Sab atque adeo Urs .

- f. 38^b res fidem an sit leuiter credita et frustrabili | expectatione
 praesumpta. procedat igitur nobis solitudine in operta nutritus
 quot uultis annos agens: uultis uicenarius? uultis tricenarius?
 immo cum annos fuerit quadraginta permensus, mortalium
 conciliis inferatur, et si uerum est, illum principalis esse sub-
 stantiae portionem † iam laeta ex fontibus uitae deriuatum
 hic agere, antequam notitiam rei sumat alicuius aut sermone
 imbuatur humano, det responsum rogatus, quisnam sit ipse
 aut quo patre, quibus sit in regionibus editus, quo pacto aut
 quam ratione nutritus, quid operis aut negotii celebrans 10
 ante acti temporis decurrerit aeuitatem: ita ille non omni pecore
 ligno saxo obtunsior atque hebetior stabit, non missus in res
 nouas et numquam sibi ante cognitae ipsum sese est ante
 omnia nesciturus? poteritne, si quaeras, sol quid sit osten-
 dere, terra maria sidera nubes nebula pluuiæ tonitrua nix 15
 grando? poterit arbores scire quid sint, herbae aut gramina,
 23 taurus equus aut aries, camelus elephantaus aut miluus? esu-
 rienti si dederis uuam mustaceum caepe carduum cucumerem
 ficum, sciet posse sedari omnibus ex his famem aut quo genere
 singula esse debeant esui? ignem si plurimum feceris aut 20
 uenenatas circumposueris bestias, nonne ibit per medias flam-
 mas uiperas solifugas, esse noxias nesciens et timere ipsum
 quid sit ignorans? iam uero si uestem, si superlectilem ponas
 f. 39 in medio tam urbanam | quam rusticam, eritne, idem ut
 possit discriminare, discernere, cui negotio res quaeque con- 25
 ueniat, cuius muneris adcommodata sint usui? indicet in quos
 habitus uestis stragula facta sit, mitra strophium fascia

1 expectatione *Sab*: expectatio *P* 3 quod *P* corr 6 porti-
 onem *Gel*: portione *P* iam laeta] et *Gel* tam lectam (lautam *Zin-*
kius) et *Stewechius* tam laetam *Salm* iam laetae *Vahlenus* 13 est]
 esse *Sab* 15 pluuiæ *P* 17 camellus *P* corr elefantus *P*
 mulus *Stewechius* 18 mustacium *P* 19 is *P* corr c 20 de-
 beant esui? *Salm*: debeant et sui *P* debeant? et sibi *Sab* debeat? et
 sibi *Urs* 22 solifugas *Sab*: solisfugas *P* 25 discernere *expun-*
xit c', om *Sab* 27 strophium *P*

puluinus mucinnium laena calautica mantele mastruca soccus solea calcens? quid si adicias quaerere rota quid sit aut tribula, uannus dolium cupa, trapetum uomis aut cribrum, mola buris aut sarculum? quid arquata si sellula, acus
 5 strigilis polubrum siliquastrum trulla lancicula candelabrum pattioca scopae scyphus saccus? quid si cithara tibia argentum aes aurum codex radius liber? quid instrumenta si cetera quibus uita succingitur et continetur humana? ita ut diximus ille non bouis ritu aut asini, porci aut si ullum est
 10 animal tardius, conspiciet haec quidem formaturas uarias respectans sed quae sint singula nesciens et quam in causam possideantur ignorans? nonne uocem si fuerit necessitate aliqua coactus emitte, ut solemne est mutis, inarticulatum nescio quid ore hiantē clamabit? quid in Menone, o Plato, 24
 15 quaedam rationibus numeri admota ex puerculo sciscitaris et ex eius niteris responsionibus comprobare, quae discamus non discere sed in eorum memoriam quae antiquitus noueramus redire? qui si tibi uere respondet — non enim nos conuenit fidem rebus abiudicare quas dicis — non rerum scientia sed intellegentia ducitur, et ex eo quod aliquos numeros cottidianis
 20 habet ex usibus notos fit ut sequatur rogatus et ipsa illum semper | multiplicationis adducat accessio. quodsi uere confidis f. 39^a immortales huc animas et plenas scientiae peruolare, adulescentulum istum rogare desinito, quem esse conspicias gnarum
 25 rerum et humanitatis esse in finibus constitutum: quadragenarium istum ad te uoca et ex eo percentare non abstrusum

14 p. 82 sqq.

1 lena *P* calautica *P* utica *Sab* tunica *Gel* calantica *Salm*
 soccus solea calcens *Sab*: soccos solex calceos *P* 2 querere *P* *om*
Sab . rota] traha *Urs* 3 cribrum *Sab*: cibrum *P* 4 sit
Elmenhorstius 5 strigil *Sab* polubrum *Gel*: colubrum *P*
 lenticula *Urs* 6 pattiocas *P* *om* *Sab* batiolae *Meursius* batiaca
Salm scopae *Gel*: scophae *P* sacus *P* si *Sab*: sit *P*
 cithara *P* *corr* 7 aurum *om* *Sab* 9 bouis *Urs*: uobis *P*
 11 sed *Urs*: et *P* 13 mutis *Gel*: multis *P* 14 clamauit *P*
corr c 15 numeri *Sab*: muneri *P* sciscitaris et *Sab*: sciscitari
 sed *P* 16 quae *Sab*: quas *P* 19 adiudicare *Sab* 23 hunc
P *corr* 24 gnarum *Urs*: ignarum *P* 25 esse *del* *Urs*
 26 percentrare *P* *corr*

aliquid, non inuolutum, non de triangulis, non de quadratis, quid sit cubus aut dynamis, sesquioctauus aut sesquiertius † ultimus, sed quod in medio situm est, bis bina, bis terna quam efficiant summulam quaerito. uolumus uidere, uolumus scire, quid rogatus respondeat, an inquisitam expediat quaestionem. ita ille sensurus est, quamuis ei pateant aures, an aliquid dicas, an aliquid quaeras, an tibi ab sese responderi aliquid postules? et non stipes ut aliquis aut Marpesia ut dictum est rupes stabit elinguis et mutus, hoc ipsum ignorans et nesciens, secum potius an cum altero conloquaris, cum altero sermocineris an secum, oratio sit ista quam promissus an sonitus uocis nihil rerum significans sed inani continuatione pertractus? 25 quid dicitis, o uiri plus quam satis est uobis ex aliena generositate tribuentes? haecine est anima docta illa quam dicitis, immortalis perfecta diuina, post deum principem rerum et post daemones et genios locum optinens quartum et affluens ex crateribus uiuis? hic est ille pretiosus et rationibus homo augustissimis praeditus, mundus minor qui dicitur et totius f. 40 in speciem similitudinemque mundi fabricatus | atque formatus, nullo melior ut apparuit pecore, obtusior ligno, saxo? qui nesciat homines et in mutis semper solitudinibus degat, demoretur, iners † ualeat inaere, quamuis annis uiuat innu-

8 Verg. Aen. 6,471

1 inuolutum Sab: uolutum P 2 cubus Urs: dib; P dyna-
 mis Salm: dynamus P pyramis Urs sesquioctauus Sab sesqui-
 tertius Sab 3 numerus Urs ultimo Salm arithmus ? 4 summu-
 lam quaerito Sab: summula quaerit P 7 tibi om Sab ab sese
 respondere Meursius tamquam ex codice: absenseris ponderi P ab se
 responderi Sab 8 marpesia 9 stauit P corr 10 cum
 altero sermocineris an secum del Meursius 11 promissus an Sab: promissus P
 12 pertractus Sab: pertractum P 14 haecine est anima
 Gel: haec intestamina P 16 daemones et genios Klusmannus: mentes
 geminas P affluens P 17 crateribus P praetiosus P
 18 augustissimis praeditus Sab: augustissimis praeditis P 19 simi-
 litudinemque mundi scripsi: similitudinis P similitudinemque Urs
 20 qui cum ? 22 demoretur Sab, r: demoret P idem erit Salm
 demoretur iners uulgo ueluti puer Gel ualeat manere Salm uelut
 infans est ? uiuat P

meris et numquam nodis corporeis eximatur. sed cum scholas
attigerit et magistrorum fuerit institutionibus eruditus, efficitur
prudens, doctus et quam nuper habuerat imperitiam ponit. et
asellus et bos aequae usu atque assiduitate cogendi discit arare
ac molere, equus iugum subire et agnoscere in curriculo fle-
xiones, camelus sese submittere siue cum sumit onera siue
cum ponit, columba manumissa reuolare ad dominicas sedes,
canis cum inuenerit praedam cohibere et continere latratum,
uerba psittacus et integrare et nomina rostris expromere. sed 26
10 ego cum audio nescio quid praestans animam dici, deo uicinum
et proximum, scientem huc omnia superioribus aduentare de
saeculis, nolo illam discere sed docere nec ex docta ut dicitur
elementariam fieri sed retinentem res suas corporibus semet
circumligare terrenis. nisi enim sese habuerit res ita, discerni
15 qui poterit, utrumne illud quod audit reminiscatur an discat,
cum multo facilius sit credere, discere illam quod nesciat
quam oblitam quod paulo ante sciebat. ex oppositu corporis
amittit repententiam priorum. et ubi est illud quod dicitur,
† incorporalis animas substantiam non habere? quod enim
20 nullus est corporis, oppositione alterius non ineditur nec
potest aliquid sua de ui perdere | id quod non potest tactum rei f. 40^b
oppositae sustinere. ut enim numerus sine corporibus constitutus,
quamuis mille corporibus obruatur, intactus et inuiolabilis
constat, ita necesse est animas, si sunt ut perhibetur incor-
25 poreae, obliuionem priorum nullam pati, quamuis eas solidissi-
mae corporum circumligauerint uinctiones. quid quod eadem

1 scholas <i>P</i>	2 efficietur <i>Salm</i>	3 ponet <i>Salm</i>	4 cogente
<i>Sab</i>	6 camelus <i>P corr</i>	7 reuolare <i>Gel</i> : reuocare <i>P</i>	
9 psittacus <i>P corr</i>	et om <i>Urs, Salm</i>	integra <i>Urs</i>	rostris
<i>scripsi</i> : corsus <i>P</i>	prorsus <i>Sab</i>	coruus <i>Salm</i>	exprimere <i>Urs</i>
10 praestrans <i>P corr</i>	11 hunc <i>P corr</i>	12 saeculis] sedibus	
<i>Urs</i>	15 audi ^t <i>P</i>	16 sit add <i>Urs</i>	17 sciebat et (ex) oppo-
situ <i>uulgo</i>	ex <i>Urs</i> : et <i>P</i>	18 amitti <i>Gel</i>	amittere <i>Urs</i>
19 incorporealem <i>Urs</i>	incorporales <i>Stewechius</i>	corporealem ?	animas
in anima <i>corr P</i>	anima <i>Sab</i>	21 sua de ui	<i>Oehlerus</i> : suaderi <i>P</i>
uideri <i>Urs</i>	22 sine <i>scripsi</i> : in <i>P</i>	in corporibus] incorporeus <i>Urs</i>	
24 in corpore <i>P corr c</i>	25 obliuionem <i>Gel</i> : obliuione <i>P</i>	26 cir-	
cumligaberint <i>P corr</i>	uinctiones <i>Urs</i> : iunctiones <i>P</i>		

ratio non tantum incorporeas indicat eas non esse, uerum etiam priuat immortalitate has omnis et ad fines adplicat quibus uita consueta est terminari? quicquid enim causa ingruente nonnulla ita mutatur et uertitur ut integritatem suam retinere non possit, id necesse est iudicari natura esse passiuum. quod autem est promptum atque expositum passioni, corruptibile 27 esse ipsa passibilitate interueniente denuntiatur. ergo si et animae perdunt omne quod nouerant, corporalibus uinculis occupatae patiantur necesse est aliquid quod eas efficiat obliuionis induere caecitatem. neque enim nihil omnino perpessae 10 aut integritatem conseruantes suam possunt rerum scientiam ponere aut in alios habitus sine sui mutabilitate transire. atquin nos arbitramur, quod est unum, quod immortale, quod simplex, quacumque in re fuerit, necessario semper suam retinere naturam nec debere aut posse aliquid perpeti, si 15 modo esse perpetuum cogitat et in finibus propriae immortalitatis haerere. omnis enim passio leti atque interitus ianua est, ad mortem ducens uia et ineuitabilem rebus adferens functionem *: quam si sentiunt animae | et tactui eius atque incursionibus cedunt, usu et illis est uita, non mancipio tradita, 20 quamuis aliter quidam inferant et rei tantae fidem suis in 28 argumentationibus ponant. ac ne tamen instructi non plenius abeamus neu rideamur a uobis, quemadmodum dicitis animas, cum terrenis fuerint corporibus inuolutae, priorum reminiscientiam non habere, cum in ipsis corporibus positae et prope 25 insensibiles eorum commixtione perfectae pertinaciter et fideliter teneant ea quae ante annos plures, si uelis dicere uel

2 pribat *P* corr immortalitate *Sab*: immortalitatem *P*
 4 ut *Sab*: et *P* 7 denuntiatur *Sab*: denuntiat *P* 9 obliuionis
P corr 13 arbitramur *P* 15 aliquid *Gel*: aliquod *P*
 18 inaeuitabilem *P* 19 lacunam signauit: intercidit necessitas uel
simile uerbum anime *P* 20 caedunt *P* illis *Gel*: illius *P*
 23 ne (neu *scripsi*) rideamur *Meursius*: ne uideamus *P* ne (neu *Hildebrandius*) uideamur *Sab* audiamus *Gel* audire auemus *Urs* scire auemus
Salm uideamus ne audiamus *Kluesmannus* 24 reminiscientiam *Sab*:
 reminis sententia *P* 26 effectae *Urs* fideliter *Sab*: fidei *P*
 27 aea *P* corr

octoginta uel hoc amplius, uel fecerunt uel passae sunt uel locutae sunt uel audierunt. si enim obstaculo perficitur corporis, ne meminerint eorum quae iamdudum et ante hominem sciebant, magis est ut ea debeant oblinisci quae conclusae in
 5 corporibus factitarunt quam quae foris positae ac nondum hominibus coniugatae. quod enim rebus ingressis priorum repetentiam detrahit, et intra se gesta inrecordabili debet obliteratione deperdere. una enim causa res duas efficere ac sibi contrarias non potest, ut aliorum memorias sopiat, alia patiat
 10 tur actoris in recordationem uenire. quod si animae quas uocatis membrorum impediuntur obstaculo, quominus artes suas atque antiquas reminiscantur, in corporibus ipsis quemadmodum constitutae meminerunt et sciunt animas se esse et corporalem substantiam non habere, immortalitatis condicione mactatas,
 15 quem teneant in rebus gradum, quo sint | ordine a deo patre f. 41 discretas, ad infima haec mundi quam ratione peruenerint, quas ex quibus circulis qualitates, dum in haec loca labuntur, adtraxerint? quemadmodum, inquam, sciunt doctissimas se fuisse et obstructione corporum amisisse quae nouerant? et hoc
 20 ipsum enim nescire debuerant, si aliquid eis labis corporalis inuexisset adiunctio: nam scire quid fueris et quid hodie non sis, non est signum memoriae perditae sed comprobatio indiciumque seruatae. quae cum ita se habeant, desinite, quaeso, 29 desinite res paruas atque exigui mominis immanibus pretiis
 30 aestimare, desinite hominem, proletarius cum sit, classicis, et capite cum censeatur, adscribere ordinibus primis, cum sit inops, paupere lare et tugurii pauperis nec patriciae claritatis

5 positae ac scripsi: positae P positae et Urs 6 rebus del Rigaltius se ? rerum ? 9 contrarias Gel: contraria P 12 atque om Urs antiqua Oberthuerius 'aut antiqua scribendum est aut, id quod malo, substantiuum neutrum plurale intercidisse uidetur' Klusmannus 15 teneant Gel: tenent P 16 infima P 20 labis Sab: labes P 22 **sed P 23 seruatae Sab: seruare P 24 mominis Meursius: nominis P praetiis P 25 desinit:e P proletarius Gel: proletari P protelari Sab classicis Urs: classicus P classibus Gel 26 capite (e ex ae) P caput Sab cum add Gel 27 paupere Kettnerus: pauper P patriciae Gel: patriae P

unquam meritis nuncupari. cum enim uos oporteret uiros
recti atque integritatis auctores typhum et adrogantiam
frangere, quorum alis cuncti extollimur et inani disten-
dimur uanitate, non tantum accidere mala ista non censetis,
uerum quod grauius multo est, addidistis causas quibus et
uitia crescerent et inemendabilis nequitia permaneret. quis est
enim hominum, quamuis ille sit indolis infamia semper atque
ignominiosa fugientis, qui cum dici exaudiat uiris ab sapien-
tibus maxime, immortalis animas esse nec factorum esse obnoxias
legibus, non in omnia flagitia praeceps se ruat, non securus, 10
42 f. intrepidus res obeat atque | adgrediatur illicitas, non denique
omnia suis cupiditatibus largiatur quae libido inpotens iusserit,
inpunitatis praeterea etiam libertate munita? quid enim prohi-
bebit, quominus haec faciat? metus supernae potestatis iudi-
ciumque diuinum? et qui poterit territari formidinis alicuius 15
horrore, cui fuerit persuasum tam se esse immortalem quam
ipsum deum primum nec ab eo iudicari quicquam de se posse,
cum sit una immortalitas in utroque nec ui alterius altera
30 condicionis possit aequalitate uexari? sed memoratae apud in-
feros poenae et suppliciorum generibus multiformes? et quis 20
erit tam brutus et rerum consequentias nesciens, qui animis
incorruptibilibus credat aut tenebras Tartareas posse aliquid
nocere aut igneos fluuios aut caenosis gurgitibus paludes aut
rotarum uolubilium circumactus? quod enim contiguum non
est et ab legibus dissolutionis amotum est, licet amnis am- 25
biatur flammis, torrentium fluminum uoluatur in caeno, sa-
xorum imminantium casibus et immanium montium operiatur

1 meritis <i>Sab</i> : meritis <i>P</i>	meritus heres?	patris clari, tantis
cum meritis nuncupare <i>Salm</i>	2 auctorest <i>P</i> corr	tyfum <i>P</i>
Typhaeum <i>Sab</i> Typhoeum in err	3 alis <i>Urs</i> : malis <i>P</i>	inani
<i>Urs</i> : inanium <i>P</i> inani omnes?	4 alas istas <i>Urs</i>	non add
<i>Klusemannus</i>	7 infamiam <i>Sab</i>	9 immortalis (i in e corr) <i>P</i>
10 se om <i>Gel</i>	securus expunxit c, om <i>Sab</i>	14 supernae <i>Urs</i> :
superbae <i>P</i> superae idem <i>Urs</i> coniecit	17 quicquam <i>P</i> corr r	
18 ui <i>Meursius</i> : in <i>P</i>	19 conditionis <i>P</i>	20 equis <i>Sab</i>
24 in mg c <i>Æ</i>	25 a ^o otum <i>P</i> tutum <i>Salm</i>	amnis <i>scripsi</i> :
omnibus ex omniuis <i>P</i>	26 flammis <i>scripsi</i> : flammis <i>P</i>	
torrentium <i>Sab</i> : torrentium <i>P</i>	flammis torrentium fluminum, uol-	
uatur uulgo	caeno <i>Sab</i> : caeno non <i>P</i>	

ruinis, inlibatum necesse est permaneat et intactum neque ullum sensum mortiferae passionis adsumere. quid quod ista persuasio non tantum est incitatrix ad uitia libertate ex ipsa peccandi, uerum etiam philosophiae ipsius causam tollit et in-
 5 niter eam suscipi superuacanei | operis difficultate declarat. f. 42^b
 nam si uerum est, animas nullius esse participes finis et cum omnibus saeculis aeuorum perpetuitate procedere, quid periculi res habet contemptis praetermissisque uirtutibus, quibus est contractior atque horridior uita, uoluptatibus se dare ac per
 10 omnia libidinum genera effrenatum spargere immensae cupiditatis ardorem? ne deliciis marceat et corrumpatur mollitudine uitiorum? et qua poterit ratione corrumpi id quod immortale, quod semper est et nulli obnoxium passioni? ne sordescat et polluat actionum turpium foeditate? et qui poterit pollui
 15 corporalem quod substantiam non habet, aut ubi sedem contaminationis ponere, ubi spatium nullum est in quo nota se possit ipsius contaminationis adfigere? rursus uero si animae leti adeunt ianuas, Epicuri ut sententia definitur, nec sic causa est competens, cur expeti philosophia debeat, etiamsi uerum est
 20 purgari hac animas atque ab omni puras uitiositate praestari. nam si communiter obeunt et cum ipsis corporibus sensus eis deperit extinguiturque uitalis, non tantum est erroris maximi uerum stolidae caecitatis, frenare ingenitos adpetitus, cohibere in angustiis uitam, nihil indulgere naturae, non quod cupi-
 25 dines iusserint atque instigauerint facere, cum nulla te praemia tanti laboris expectent cum dies mortis aduenerit et corporalibus fueris uinculis exsolutus. medietas | ergo quaedam et 31
 animarum anceps ambiguaque natura locum philosophiae peperit f. 43
 et causam cur appeteretur inuenit, dum periculum scilicet ex

2 adsumat *Urs* 5 superuacanei *Sab*: superuacuaneis *P* superuacua
Stewechi 8 uirtutibus *P* 10 spatium *Stewechi*
 11 ardore *Stewechi* merceat *P* corr 16 ponere *Sab*: pone-
 ret *P* 17 rursus *P* 18 sic *Sab*: si *P* 19 filo^aphia *P*
 sit *Urs* 20 hac *Urs*: has *P* 21 cum *Urs*: in *P* 22 bita-
 lis *P* 26 aduenerit *P* 28 philosophiae *P* 29 appeteretur
Sab, r: appetere cur *P*

malis iste formidat admissis, alter concipit spes bonas, si nihil sceleris faciat et cum officio uitam iustitiaque traducat. inde est quod inter doctos uiros et ingeniorum excellentia praeditos de animarum qualitate certamen est et eas alii dicunt mortali esse natura nec diuinam posse substantiam sustinere, alii uero 5 perpetuas nec in naturam posse degenerare mortalem. quod istud ut fiat, medietatis efficitur lege, quod et illis argumenta sunt praesto, quibus eas passiuas atque interibiles esse inuenitur, et his contra non desunt quibus esse diuinas immortalesque 32 monstratur. haec cum ita se habeant et cum ab summo traditum teneamus auctore, non esse animas longe ab hiatibus mortis et faucibus constitutas, posse tamen longaeuas summi principis munere ac beneficio fieri, si modo illum temptent ac meditentur adgnosceret — eius enim cognitio fermentum quoddam est uitae ac rei dissociabilis glutinum — tum deinde 15 feritate atque inhumanitate depositis resumant ingenia mitiora, ut ad illud quod dabitur esse possint paratae, quid est quod a uobis tamquam bruti et stolidi iudicemur, si propter hos metus liberatori dedidimus et mancipauimus nos deo? aduersus f. 43^b ictus noxios | et uenenatos colubrarum morsus remedia saepe 20 conquirimus et protegimus nos lamminis, Psyllis Marsis uendentibus aliisque institoribus atque planis, ac ne nobis frigora solesque incommodent rapidi, munimenta domorum ac 33 uestium sollicitae praeparamus diligentia cautionis. mortis nobis cum proponatur metus id est animarum interitus, quid? 25 non ex commodi facimus sensu quo amamus nos omnes, quod eum qui nobis spondet tali a periculo liberaturum retinemus amplectimur animisque ipsis nostris, si modo iusta est uicissitudo, praeponimus? uos uestrarum animarum salutem in ipsis

6 naturam <i>r</i> , <i>Salm</i> : natura <i>P</i>	mortali <i>Sab</i>	quid <i>Sab</i>
8 interibiles <i>Sab</i> : interribiles <i>P</i>	esse <i>add Orellius</i>	8 his <i>Sab</i> :
hii <i>P</i>	10 monstratur <i>Sab</i> : monstrantur <i>P</i>	12 longaeuas
(u ex b) <i>P</i>	13 ullum <i>Sab</i> <i>corr in err</i>	21 Psyllis <i>Sab in err</i> :
phyllis <i>P</i>	Marsisue <i>Oehlerus</i>	22 institoribus <i>Sab</i> : institutoribus <i>P</i>
23 munimenta <i>Sab</i> : monimenta <i>P</i>	24 diligentia <i>Sab</i>	
<i>in err</i> : diligentiam <i>P</i>	25 quid non <i>uulgo</i> quin <i>Urs</i>	26 com-
muni <i>Urs</i>	facimus <i>Sab</i> : facinus <i>P</i>	sensus <i>P</i> <i>corr</i>
uel quid <i>Urs</i>	28 uicissitudo <i>Sab</i> : ut uicissitudo <i>P</i>	quin

uobis reponitis fierique uos deos uestro fiditis intestinoque conatu; at uero nos nobis nihil de nostra infirmitate promittimus naturam intuentes nostram uirium esse nullarum et ab suis adfectibus in omni rerum contentione superari. uos cum
 5 primum soluti membrorum abieritis e nodis, alas uobis adfuturas putatis quibus ad caelum pergere atque ad sidera uolare possitis; nos tantam reformidamus audaciam nec in nostra ducimus esse positum potestate res superas petere, cum et hoc ipsum habeamus incertum, an uitam accipere mereamur et ab
 10 lege mortalitatis abduci. uos in aulam dominicam tamquam in propriam sedem remeatuuros uos sponte nullo prohibente praesumitis; at uero nos istud rerum sine domino fieri neque speramus posse neque ulli | hominum tantum potestatis attribui f. 44
 licentiaeque censem. cum igitur haec ita sint, quaenam 34
 15 iniustitia tanta est, ut fatui uobis credulitate in ista uideamur, cum uos et similia credere et in eadem uideamus expectatione uersari? si inrisione existimamur digni, quod spem nobis huiusmodi pollicemur, et uos eadem expectat inrisionis, qui spem uobis immortalitatis adsciscitis. si tenetis alioqui sequiminique
 20 rationem, et nobis aliquam portionem ex ista ratione concedite. si nobis haec gaudia, hoc est uiam fugiendae mortis, Plato in Phaedro promississet aliusue ex hoc choro possetque eam praestare atque ad finem pollicitationes adducere, consentaneum fuerat eius suscipere nos cultus a quo tantum doni expectaremus et muneris. nunc cum eam Christus non tantum
 promiserit uerum etiam uirtutibus tantis manifestauerit posse compleri, quid alienum facimus aut stultitiae crimen quibus rationibus sustinemus, si eius nomini maiestati substernimur, a quo speramus utrumque, et mortem cruciabilem fugere et

2 at Sab: ac P 5 e Urs: se P senodes Sab enodes Gel
 7 nostra Sab: nostram P ducimus Sab: dicimus P 8 sedes
 Salm 14 licentiaeque P corr c 19 alioqui Oehlerus: aliquis
 P aliquam Sab 20 aliquem P corr 21 uiam Sab: uia P
 22 in add Gel foedro P Phaedone Gel **ex P 23 ad
 Sab: ad in P pollicitationes Hildebrandius: pollicitationis P
 24 cultus Sab: cultos P 28 susternimur Sab: substernimus P

35 uitae aeternitate donari? sed si animae, inquiunt, mortales et
 qualitatis sunt mediae, immortales quemadmodum fieri mediis
 ex qualitatibus possunt? si nos istud nescire dicamus ac tan-
 tummodo auditum ex potentiore credidisse, ubi nostra uidebitur
 credulitas lapsa, si omnipotenti credidimus regi nihil esse
 f. 44^b difficile, nihil arduum, si quod | impossibile nobis est factu,
 illi possibile atque ad modum obsecutionis paratum? est enim
 quod obstare eius uoluntatibus possit, aut quod esse uoluerit,
 non necessario sequitur ut fiat? an numquid nostris ex diui-
 sionibus colligemus, quid aut fieri possit aut non possit, nec
 rationes considerabimus nostras tam esse mortales quam sumus
 nos ipsi et nullius apud principem mominis? et tamen, o isti,
 qui mediae qualitatis animas esse non creditis et in medio
 limite uitae atque interitus contineri, nonne omnes omnino,
 quos esse opinatio suspicatur, dii angeli daemones aut nomine
 quocumque sunt alio, qualitatis et ipsi sunt mediae et in am-
 biguae sortis condicione nutabiles? nam si omnes concedimus,
 unum esse rerum patrem, immortalem atque ingenitum solum,
 nihilque omnino ante illum quod alicuius uocaminis fuerit
 inuenitur, sequitur ut hi omnes quos opinatio credit deos esse
 mortalium aut ab eo sint geniti aut eo iubente prolati. si sunt
 prolati et geniti, et ordinis sunt posterioris et temporis; si
 ordinis posterioris et temporis, ortus necesse est habeant et
 exordia natiuitatis et uitae: quod autem habet introitum et
 uitae incipientis exordium, necessario sequitur ut habere debeat
 36 et occasum. sed immortales perhibentur dii esse. non ergo
 natura, sed uoluntate dei patris ac munere. quo igitur pacto
 immortalitatis largitus est donum deis die certa prolatis, et
 animas hoc pacto dignabitur immortalitate donare, quamuis

1 uitam Sab mortales Salm: mortalis P et Salm: est
 P om Sab 3 tantummodo P corr 6 factu Sab: factū P
 7 admodum executioni Sab 9 no P corr r sequatur Sab
 non quid Sab diuinationibus dubitanter Klusmannus 12 no-
 minis Sab 14 limitae P corr 17 mutabiles Gel 20 hii P
 credidit Sab 21 iuente P prolati. si sunt Urs: prolati sunt
 P prolati sint Sab 22 et temporis, si ordinis posterioris add c
 28 largitus Urs: largiter P deis Urs: dei P die add Klus-
 mannus certa] ex se Urs sorte incerta Zinkius 29 quamuis
 Sab: quas uis P

eas mors saeva posse uideatur extinguere et ad nihilum | red- f. 45
actas inremeabili abolitione delere. Plato ille diuinus multa
de deo digna nec communia sentiens multitudini in eo sermone
ac libro cui nomen Timaeus scribitur deos dicit et mundum
5 corruptibilis esse natura neque esse omnino dissolutionis ex-
pertes, sed uoluntate dei regis ac principis uinctione in perpetua
contineri. quod enim recte sit uinctum et nodis perfectissimis
conligatum, dei bonitate seruari: neque ullo ab alio nisi ab
eo qui uinxit et dissolui, si res poscat, et salutari iussione
10 donari. ergo si res est ita nec aliud conuenit uel existi-
mare uel credere, quid animas admiramini mediae dici qua-
litate a nobis, cum numinibus ipsis dicat Plato medias esse
naturas, sed continuam et inocciduum uitam principali beni-
uolentia subrogari? si enim forte nescitis et antea uobis in-
15 cognitum propter rei nouitatem fuit, accipite sero ac discite
ab eo qui nouit et protulit in medium Christo, non esse animas
regis maximi filias nec ab eo quemadmodum dicitur generatas
coepisse se nosse atque in sui nominis esse substantia praedicari,
sed alterum quempiam genitorem his esse, dignitatis et potentiae
20 gradibus satis plurimis ab imperatore diiunctum, eius tamen
ex aula et eminentium nobilem sublimitate natalium. quodsi 37
essent ut fama est dominicae proles et potestatis animae gene-
ratio principalis, nihil eis ad perfectionem | defuisset uirtute f. 45^b
perfectissima procreatis, unum omnes intellectum habuissent
25 unumque consensum, aulam semper incolerent regiam nec
praetermissis beatitudinis sedibus, in quibus augustissimas
nouerant retinebantque doctrinas, imprudenter adpeterent ter-
rena haec loca, tenebrosis ut corporibus inuolutae inter pituitas
et sanguinem degerent, inter stercoreis hos utres et saccati

4 p. 41

4 libro *Sab*: libri *P* inscribitur *Sab* 5 corruptibiles c cor-
ruptibili *Sab* 8 ab alio nisi *Urs*: abolitionis. *P* 9 poscat *P*
missione *Gel* uinctione *Salm* lacunam signaui: interciderunt dono
immortalitatis uel similia 10 enodari *Vahlenus* est ita sic
c (?) 11 dici. *P* 15 propte *P* corr c 18 esse substantia
Klasmannus: esse sententia *P* essentia *Urs* 19 alterum *Gel*: ad
alterum *P* 23 defuisset *Sab*: defuisse *P* uirtutem *P* corr
24 hausissent *Urs* 26 augustissimas *Sab* corr in err 27 reti-
nebrantque *P* corr

obscaenissimas serias umoris. sed habitari oportuit et has partis, et idcirco huc animas tamquam in colonias aliquas deus omnipotens misit. et quid homines prosunt mundo aut ob rei cuius sunt necessarii causam, ut non frustra debuisse credantur parte in hac agere et terreni esse corporis inquilini? ad consum-
 5 mandam molis huius integritatem partem aliquam conferunt, et nisi fuerint additi, imperfecta et clauda est uniuersitatis haec summa? quid ergo, si homines non sint, ab officiis suis cessabit mundus, uicissitudines suas non peragent sidera, aestates atque hiemes non erunt, uentorum flamina conticescent nec ex coactis
 10 et pendentibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus temperamenta laturo? atquin necesse est cuncta suos ire per cursus nec ab ordinis nati continuatione discedere, etiamsi nomen in mundo nullum hominis audiatur orbisque iste terrarum
 15 f. 46 solitudinis uacuae silentio | conticescat. quemadmodum ergo
 iactatur, habitatorem debuisse regionibus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem redire omniaque eius studia commoditatem semper spectare priuatam nec a fini-
 38 bus propriae utilitatis abscedere? quid enim prodest mundo, ut ab rebus incipiam seriis, maximos reges hic esse? quid
 40 tyrannos, quid dominos, quid innumeras alias atque amplissimas potestates? quid rei militaris experientissimos duces, capiendarum urbium peritos, in equestribus proeliis aut in pedestri pugna immobiles atque inuictissimos milites? quid oratores grammaticos poetas? quid scriptores dialecticos musicos?
 45 quid pantomimos, quid mimulos histriones cantores tuba tibiis calamoque flatantes? quid cursores, quid pugiles quadrigarios desultores grallatores funiambulos praestigiatores? quid picarios salinatores bolonas unguentarios aurifices au-

1 obscaenissimas saerias P	umoris addidi	partes c
4 sunt Gel: sint P	5 terrenis P corr	8 cessauit P corr c'
12 adquin P corr	13 cursus Sab: cursum P	20 regis P
corr c	23 aut im pedestri P corr r	24 immoniles P corr
inbictissimos P corr	27 tibia Sab	28 grallatores Sab: gallatores P
29 qui ^d P	picarios scripsi: pigarios P	bigarios Sab
cybiarios Salm	uolones Sab	

cupes uannorum sirpiarumque uitores? quid fullones lanarios phrygiones cocos panchristarios muliones lenones lanios metrices? quid institutorum alia genera, quid professorum et artium, quibus enumerandis omnis aetas angusta est, rationibus conferunt et constitutionibus mundi, ut sine hominibus condi non potuisse credatur nec optenturus integritatem sui, nisi ei 39 contentio animalis miseri et superuacui iungeretur? nisi forte rerum dominus, quae temeritatis est maximae humano ex ore depromere, | idcirco ex se genitas huc animas misit, ut quae f. 46^b fuerant apud se deae, corporei tactus et terrariae circumscriptionis expertes, humana immergerentur in semina, feminarum ex genitalibus prosilirent, ineptissimos ederent continuarentque uagitus, exsurgerent fellitantes mammas, proluuie linerent, et madidarent se sua, tunc ad silentium pauidae nutricis motibus 15 et crepitaculis adducerentur auditis. idcirco animas misit, ut quae fuerant simplices et bonitatis nuper innoxiae, simulare in hominibus discerent, dissimulare mentiri circumscribere fallere, adulatoria humilitate captare, mente aliud uoluere aliud in facie polliceri, inlaqueare, decipere dolis atque insidiis nescios, per innumeras artes malitiarum uenena conquirere et ad usum temporis pellaciae mobilitate formari? idcirco animas misit, ut in pacata et placida tranquillitate degentes adsumerent ex corporibus causas quibus ferae fierent et immanes, simultates atque inimicitias gererent, consererent inter se bella, 20 expugnarent atque euerterent ciuitates, seruitutis opprimerent et manciparent se iugo et ad ultimum fierent alterius altera potestatis natalium condicione mutata? idcirco animas misit, ut inmemores ueritatis effectae et quidnam esset deus oblitae simulacris inertibus supplicarent, ligna aera et lapides diuina

1 uinctores <i>Sab</i>	2 frygiones <i>P</i>	panchrestarios <i>Turnebus:</i>
panchrystarios <i>P</i>	3 institutorum <i>Sab: institutorum P</i>	4 omnis <i>P</i>
5 conferre <i>Sab</i>	8 rerum dominus <i>Vahlenus: rex mundus P rex mundi Sab</i>	quae <i>Vahlenus: quem P quod Urs hore P corr</i>
10 deae <i>P</i>	terrariae <i>Orellius: temerariae P terrenae Urs</i>	11 seminas <i>P corr</i>
13 exsurgerent <i>P</i>	14 tunc] et ut <i>Sab</i>	pauidi <i>Sab</i>
17 dissimulare mentiri <i>Sab: dissimularent iri P</i>	20 nesci's <i>P</i>	ninumeras <i>P corr r</i>
18 adolatoria <i>P</i>	21 pellaci <i>Urs</i>	formare <i>Sab</i>
23 faerae <i>P corr</i>	24 uella <i>P corr</i>	

- f. 47 adloquerentur | ut numina, auxilia poscerent caesorum animantium cruore, nullam sui facerent mentionem, quinimmo ex his aliae ut dubitarent se esse aut ullum deum esse penitus abnegarent? idcirco animas misit, ut quae in sedibus propriis mente fuerant una, intellectu et scientia paribus, postquam formas induere mortales, opinionum discriminibus dissiderent, aliud aliis iustum, aliud utile uideretur et rectum, de appetendis rebus fugiendisque certarent, malorum ac bonorum alios aliae constituerent fines, ueritatem cupientibus noscere rerum opponeretur obscuritas et uelut oculorum luminibus uiduae nihil certum uiderent et per ancipites semitas suspicionum inducerentur errore? idcirco animas misit, ut cum animantia cetera sponte natis alerentur et nulla satione prolatis neque domorum aut uestium tutamina sibi aut uelamenta conquirent, miserabilis istis necessitas adderetur, ut cum impendiis maximis perpetuisque sudoribus domos sibi construerent, membrorum conficerent tegmina, superlectilem uariam diurnorum contraherent egestati, inbecillitatis auxilia animalibus mutarentur a mutis, uim facerent terris, ut non sua sufficerent gramina, sed imperatas extollerent fruges, et cum sanguinem totum in subigenda tellure fudissent, robigine grandine siccitate spem laboris amitterent et ad ultimum ui famis humanis cadaueribus incubarent et ab hominum formis tabifica macie
- f. 47^b dissociarentur abiunctae? idcirco animas misit, | ut quae secum commorantes possessionis alicuius nullum umquam habuissent amorem, auarissimae hic fierent et in habendi studium inexaturabili pectoris ardescerent adpetitu, effoderent altos montes et uiscera ignota terrarum in materias uerterent alieni nominis atque usus, penetrarent abditas discrimine cum capitis nationes et translatis mercibus caritatem semper utilitatemque captarent,

1 poscerent <i>Gel:</i> poscerentur <i>P</i> poscerent eos <i>Salm</i>	3 his <i>Sab:</i>
is <i>P</i> deum <i>addidi</i>	10 ut <i>Meursius</i>
suspicionum <i>P</i>	11 suspitionum <i>Sab:</i>
13 nata <i>Sab</i>	17 diurnorum <i>P</i>
18 aegestati <i>P</i> egestate <i>Sab</i>	21 fudissent
<i>Sab:</i> fugissent <i>P</i>	26 inexasurabili <i>c</i>
grandini <i>P</i>	30 utilitatemque <i>Meursius</i>

exercerent auidum atque iniustissimum faenus et miserorum ex sanguine supputandis auerent insomnia milibus, possessionum semper producerent fines et quamuis prouincias totas rus facerent unum, pro arbore una, pro sulco forum litibus tererent, cum amicis et fratribus inexpiabiles susciperent simultates? idcirco animas misit, ut quae dudum fuerant mites 41 et feritatis adfectibus nesciae commoueri, macella sibi et amphitheatra constituerent, loca sanguinis et publicae impietatis, ex quibus in altero mandi homines cernerent et bestiarum 10 laniatibus dissipari, interficere se alios nullius ob meriti causam sed in gratiam uoluptatemque sessorum, ipsosque illos dies quibus tantum committeretur nefas in gaudiis communibus ducerent et festa hilaritate sacrarent, at in altero uero animalium miserorum discernerent uiscera, alias aliae raperent, 15 ut canibus mos est et uulturis, portiones, subigerent dentibus et crudelissimo uentri darent, et in tam saeuis atque horridis moribus sortem suam flerent quas ab talibus mensis paupertatis | angustiae uindicarent, pro beatis ac felicibus uiuerent f. 48 quarum ora et faciem tam crudeles polluerent apparatus? idcirco animas misit, ut diuini ponderis et grauitatis oblitae gemmas lapillos margaritas castitatis dispendio compararent, conspiciendis quaererent corporibus fucos, innecterent catenis colla, lannas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formis erubescerent masculorum calamistris uibrare caesariem, cutem corporis leuigare, 20 incedere poplitibus nudis omnique alio cultu uigorem uirilitalis

2 ex *Hildebrandius*: et *P e Sab* supputandi *Sab* auerent
Steuetchius: aueret *P* se auerent *Sab* insania *Sab* nominibus
Salm millibus possessionum *uulgo* possessionum *P* 5 tererent *Sab*: terrerent *P* 7 amphitheatra *Sab*: amphitrea *P*
11 in gratiam *Cuiacius*: ingrata *P* uoluptatem consessorum *Sab*
13 ad *P corr* ac *Sab om Gel* altero *Sab*: altera *P* 14 aliae
Gel: alia *P* aliarum *Klussmannus* 15 uulturibus *Sab* patri-
monia subigerent *Klussmannus* carnes subigerent ? 17 moribus
Urs: horibus (h eras) *P* 19 fauces *Urs* 22 conficiendis *Salm*
conficiendis... fucos post aurium transposuit *Salm* catenis *Urs*: his *P*
linis *Heraldus* lineis *Klussmannus* 23 laminas *Sab* lannas r

42 et exponere et in habitum feminarum deliciasque molliri? idcirco animas misit, ut uiarum aliae infestarent meatus, aliae circumscriberent nescios, testamenta supponerent falsa, uenenas conficerent potiones, domos ut effringerent noctibus, sollicitarent abigerent praeuaricarentur et proderent, saporum fastidia ut excuterent palato, ut in coquendis altilibus pinguitudinem nossent retinere labentem, ut spirulas et botulos facerent, isicia castellamenta lucanica suminatam cum his carnem et glacialia conditione tucceta? idcirco animas misit, ut res sancti atque augustissimi nominis symphoniacas agerent et fistulatorias hic artes, ut inflandis bucculas distenderent tibiis, cantionibus ut praeirent obscenis, numerosos ut cierent scabillorum concrepationibus sonores, quibus animarum alia lasciuens multitudo incompósitos corporum dissolueretur in motus, saltitaret et cantaret, orbes saltatorios uerteret | et ad ultimum clunibus et coxendicibus subleuatis lumborum crispitudine fluctuaret? idcirco animas misit, ut in maribus exsoleti, in feminis fierent meretrices sambucistriae psaltriae, uenalia ut prosternerent corpora, uilitatem sui populo publicarent, in lupanaribus promptae, in fornicibus obuiae, nihil pati renuentes et ad oris aere comparatae constuprationem. quid dicitis, o suboles ac primi progenies numinis? ergone sapientes illae atque ex causis principalibus proditae genera haec animae turpitudinum criminum malitiarumque nouerunt atque ut exer-

1 deponere *Urs* mollire *Sab* 6 altilibus *Urs*: alitibus *P*
 7 spirulas *Sab*: spiculas *P* 8 suminatam *Gel*: suamminatam *P* suam
 innatam *Sab* summinatam *r* 9 glacialia *Meursius*: glacialia *P* glaciali
Gel 10 symphoniacas *Salm*: symfonicas *P* 12 numerosos ut
 cierent (cierent *Vahlenus*) scripsi: numerosi *ster* et *P* numeros *Urs* nu-
 merosos iterarent *Salm* 13 sonoris *Sab* lasciuies *P* 15 sal-
 titaret et cantaret *Sab*: saltitare et cantare *P*. 16 coxendicibus *Sab*:
 consendicibus *P* 17 fluctuaret *Sab*: fluctuare *P* 18 sambucis-
 triae *Sab*: ambucistriae (u ex i) *P* psaltriae *Sab*: psalteriae *P*
 19 prostituerent *Urs* uilitatem *Urs*: uirilitem *P* utilitatem *Meur-*
sius 20 obuiae *Urs*: obuictae *P* obuictae *Sab* obuinctae *Gel* 21 et
 om *Sab* adoris *Sab* aere scripsi: sacri *P* stuprum *Gel* spurci
 uel flacci *Zinkius* paratae *Gel* constuprationem scripsi: compa-
 ratione *P* om *Sab* stuprationem *Salm* conspurcationem *Hildebrandius*:
lacunam signare manu *Zinkius*

cerent, ut gererent, ut percelebrarent haec mala, † habitare
 atque habitare iussae sunt has partes et humani corporis circum-
 iectione uestiri? et mortalium quisquam est rationis alicuius
 accipiens sensum, qui ordinatum existimet mundum per has esse
 ac non potius sedem ac domicilium constitutum, in quo omne
 cotidie perpetraretur nefas, maleficia cuncta confierent, insidiae
 fraudes doli auaritia rapinae uis scelus audacia obscenitas tur-
 pitudo flagitium, mala omnia cetera, quae in orbe homines
 toto mente noxia pariunt et labem machinantur in mutuam?
 sed sua, inquit, uoluntate, non regis missione uenerunt. et 44
 ubi pater omnipotens fuit, ubi regiae sublimitatis auctoritas,
 ut eas prohiberet abscedere nec in praecipites labi permetteret
 uoluptates? si enim degeneres futuras locorum immutationibus
 sciebat — scire autem debuerat causarum ut omnium consti-
 tutor — aut extrinsecus aliquid accessurum his esse, | quod f. 49
 eas faceret obliuisci suae dignitatis et decoris — milies ut
 ignoscat orauerim — uniuersorum scelerum non alius quam
 ipse est causa: siquidem perpessus est euagandi eas habere
 ius liberum quas retenturas non esse integritatis suae habitum
 prouidebat, atque ita perficitur, ut nihil intersit omnino uolun-
 tariae uenerint an illius obtemperauerint iussioni, cum non
 prohibendo quod oportuerat prohiberi cessatione crimen fecerit
 proprium et retentionis dissimulatione permiserit prius. sed 45
 procul haec abeat sceleratae opinionis immanitas, ut deus cre-
 datur omnipotens, magnarum et inuisibilium rerum sator et
 conditor, procreator, tam mobiles animas genuisse, grauitatis
 ac ponderis constantiaeque nullius, in uitia labiles, in pecca-
 torum genera uniuersa decliues, cumque eas tales atque huius-

1 aditare *Oehlerus*: lacunam signare mauult *Zinkius* 2 atque
 habitare *om Sab* iussae sunt *Gel*: iusserunt *P* 4 per] propter
Salm 6 confierent *Sab*: conficerent *P* 9 mente *P* maci-
 nantur *P corr r* 10 iussione *Sab* at *Sab* 12 abscedere
Gel: abscondere *P* absconderet *Klussmannus* permetteret *Sab*: per-
 mittere *P* 13 degeneres *Sab*: degenerere *P* 17 scelerum *addidi*
 malorum *add Klussmannus* 20 praeuidebat *Sab* uoluntarie
Sab 24 abeat *Sab*: habeat *P* 27 inē peccatorum *P*

modi sciret, in corpora ire iussisse, quorum indutae carceribus
sub procellis agerent tempestatibusque cotidie fortunae et modo
turpia facerent modo paterentur obscena, naufragiis ruinis in-
cendiorum conflagrationibus ut perirent, pauperies alias, alias ut
mendicitas premeret, ut ferarum paterentur aliae laniatus, 5
muscularum aliae ut interirent ueneno, claudae ut incederent
aliae, ut aliae lumen amitterent, ut articulis sederent aliae
colligatis, morbis denique obiectarentur ut cunctis, quos infelix
et miseranda mortalitas diuersarum sustinet dilacerata * Poe-
narum; tunc deinde oblatae unius esse se fontis, unius geni- 10
f. 49^b toris et capitis, germanitatis | conuellerent atque abrumperent
iura, urbes suas euerterent, popularentur hostiliter terras, ser-
uos de liberis facerent, insultarent uirginibus et matrimoniis
alienis, odissent inuicem sese, aliorum gaudiis et felicitatibus
inuiderent, tum deinde se omnes maledicerent, carperent et 15
46 saeuorum dentium mordacitate laniarent. sed procul haec abeat,
ut eadem rursus frequentiusque dicamus, tam immanis et sce-
lerata persuasio, ut ille salus rerum deus, omnium uirtutum
caput, benignitatis et columen, atque ut eum laudibus extolla-
mus humanis, sapientissimus, iustus, perfecta omnia faciens et 20
integritatis suae conseruantia mensiones aut aliquid fecerit
claudum et quod minus esset a recto, aut ulli rei fuerit mise-
riarum aut discriminum causa, aut ipsos actus quibus uita
transigitur et celebratur humana ordinauerit, iusserit et ab
sua fluere constitutione praeceperit. minora haec illo sunt et 25
magnitudinis eius destruentia potestatem tantumque est longe,
ut istarum auctor rerum esse credatur, ut in sacrilegae crimen

1 iussisse *Gel*: iussisset *P* indutae *Sab*: inductae *P* 2 tem-
pestatibusque *P corr* 5 mendacitas *Sab* praemeret *P*
ut ferarum *Salm*: infernarum *P* internorum *Urs* paterentur *Gel*:
paterent ut *P* laniatus muscularum *Urs* 6 incederet *P corr c'*
9 dilacerata * (*intercidisse uidetur* cruciatibus uel flagellatione uel simile
uerbum) scripsi: dilacerationem *P* dilaceratione *Sab* poenarum
uulgo 12 euerteret *P corr c'* 16 mordacitate *P corr r* ha-
beat *P corr* 21 mansiones *P corr* 22 minus *Sab* abesset
uel esset summotum *Klussmannus* 24 a *Sab* 25 fluere *Sab*:
fueret *P* 27 ut add *Sab*

impietatis incurrat quisquis ab eo conceperit hominem esse
 prognatum, rem infelicem et miseram, qui esse se doleat, qui
 condicionem suam detestetur et lugeat, qui nulla alia de causa
 sese intellegat procreatum, quam ne materiam non haberent
 per quam diffunderent se mala et essent miseri semper quo-
 rum cruciatibus pasceretur nescio qua uis latens et humanitati
 aduersa crudelitas. sed si parens et genitor animarum, inquit, ⁴⁷
 deus non est, quo auctore progenitae | et qua sunt ratione f. ⁵⁰
 prolatae? si infucata uultis audire nec ab aliqua uocis osten-
¹⁰tatione deducta, item confitemur nos istud ignorare, nescire
 scientiamque tantae rei non tantum nostram ducimus infirmi-
 tatem fragilitatemque transire uerum etiam potestatum quae
 in mundo sunt omnium et quae numina se esse opinionibus
 usurpauere mortalium. sed quas dei negamus, cuius sint debe-
¹⁵mus ostendere? minime istud necessario sequitur. non enim
 si negemus muscas scarabeos et cimices, nitedulas curculiones
 et tineas omnipotentis esse opus regis, sequaciter postulandum
 a nobis est, ut quis ea fecerit institueritque dicamus: possu-
 mus enim nulla cum reprehensione nescire, quis et illis origi-
²⁰nem dederit, et optinere, non esse deo ab superiore prolata tam
 superuacua, tam uana, tam ad nullas pertinentia rationes, quin-
 immo aliquando et noxia et necessariis inportantia laesiones.
 sic consimiliter hic quoque, cum animas renuamus dei esse ⁴⁸
 principis prolem, non continuo sequitur, ut explicare debeamus,
²⁵ quonam parente sint editae et causis cuiusmodi procreatae.
 quis enim nos prohibet, aut unde enatae sint prodierintque
 nescire aut eas non esse dei progeniem scire? quanam, in-
 quitis, ratione, qua uia? quia omni uero uerissimum est cer-
 toque certissimum, nihil rerum a principe, sicut saepius dictum

6 quā c' quae Sab	uis om Sab	7 si parens P	et] eti-
am Sab	9 infucata Sab: infugata P	11 scientiamquae P	
corr r	12 potestatem Sab	que P	14 quas] quia Sab
dei P	15 minime Klusmannus: mihi P	nihil Sab	16 nite-
dulas Sab: nitelulas P	18 possimus Sab	20 a Sab	
22 necessarias Sab	23 sic Hildebrandius: in P om Sab	inde Klus-	
mannus	25 aeditae P	26 aenatae P corr	prodierintquae
P corr			

est, agi fieri statui nisi quod oporteat et conueniat fieri, nisi
 quod sit plenum et integrum et in suae * et integritatis per-
 f. 50^b fectione finitum. porro autem conspiciamus homines, | id est
 animas ipsas — quid enim sunt homines nisi animae corpori-
 bus inligatae? — scaeuitate innumerabilium uitiorum ipsos se
 indicare non esse patricii generis, sed ex mediocribus familiis
 procreatos. namque alios uidemus inmites facinerosos audaces
 temerarios praecipites caecos fictos dissimulatores mendaces
 superbos adrogantes auaros cupidos libidinosos inconstantes
 inualidos et sua ipsos decreta conseruare nequeunt: quod 10
 utique non essent, si generositas eos adsereret principalis, et
 ab rerum capite descendendum ducerent honestamenta natalium.
 49 sed et boni, dicetis, sunt in rebus humanis uiri, sapientes,
 iusti, inculpatis atque emendatissimis moribus. nullam referi-
 mus quaestionem, an ulli aliquando fuerint tales in quibus 15
 omnino nihil ista ipsa quae dicitur desideraret integritas. sint
 licet perhonesti fuerintque laudabiles, tenuerint apicem per-
 fectionis summum, nec in aliquo lapsu eorum aliquando claudi-
 cauerit uita: sed audire depreciamur quot sint aut fuerint
 numero, ut ex multitudinis magnitudine metiamur, an oppositio 20
 iusta sit facta et an aequalitatis compensatione librata. unus
 duo tres quattuor decem uiginti centum, certe numero de-
 finiti et nominum forsitan comprehensionibus terminati. sed
 genus humanum non ex bonis pauculis sed ex ceteris omnibus
 aestimari conuenit et ponderari. in toto enim pars est, non 25
 totum in parte, et uniuersitas debet adtrahere portiones, non
 f. 51 portionibus uniuersitas adplicari. | quid enim, si hominem dicas
 captum membris omnibus et heulantem ex cruciatibus asperis

1 conueniat *P* corr 2 lacunam signauit: intercidit plenitatis uel
 plenitudinis et om *Sab* 5 scaeuitate *Sab* innumerabilium
 scripsi: innumerabili *P* 6 indicare *Sab* 11 utique *P*
 principalis *Sab*: principales *P* 13 humanis *Sab*: humani *P*
 14 reuerimus *Guyetus* 16 desideraretur *Sab* 19 quot *Sab*:
 quod *P* 20 magnitudine *Sab*: magnitudinē *P* 21 et om *Sab*
 22 certo *Sab* in err 23 terminati. sed *Hildebrandius*: terminatis et
P terminati, ac *Sab* terminati. at *Gel* 28 ex cruciatibus *Salm*:
 cruciatibus *P* cruciatibus *Sab*

idcirco esse sanum, quod unius unguiculi nullum perpetiatur
dolorem: aut esse auream terram, quod in uerrucula collis
unius insint exiguae miculae, quibus nascitur colliquefactis
aurum et adcuratiore congregatione conquiritur? qualitatem
5 materiae uniuersitas elementi probat, non puluisculi flabiles,
nec mare continuo dulce est, si mitioris aquae guttas alicuius
adieceris atque inmiseris numeri: consumitur enim minuties
ista immenso; et non modo non parui sed esse nullius existi-
mandum est mominis quod per omnia diffusum perit et in
10 magni corporis intercipitur uastitate. uos humano in genere 50
bonos esse dicatis uiros, qui ut esse credantur, comparatio for-
sitan efficiat pessimorum. quinam isti sunt? dicite. philosophi,
credo, qui quidem esse solos sapientissimos autumant et ui
huius nominis supercilium sustulerunt: nempe illi qui cum
15 suis cotidie cupiditatibus pugnant et adfectus ex animis insitos
proturbare, pellere pertinaci moliuntur obluctatione uirtutum, qui
ne in uitia proritari facultatis possint alicuius instinctu, patri-
monia et diuitias fugiunt et causas sibi auferunt lapsus: quod
cum faciunt et curant, apertissime animas esse indicant labiles
20 et infirmitate ad uitia procliues. nostra autem sententia quod
bonum natura est neque emendari neque corrigi se poscit, immo
ipsum debet quid sit malum nescire, si generis forma cuiusque
in sua cogitat | integritate perstare: neque enim contrarium f. 51^b
insitum esse contrario potis est aut in impari paritas aut dul-
25 cedo in amaritudine contineri. qui ergo luctatur animarum

3 colliquefactis *P corr r* 4 adcuratiore *scripsi*: admiratio *P* adu-
natione *Urs* 5 puluisculi flabiles *Sab*: pullisculi flauiles *P* 7 in-
meris *P corr c* 8 in immenso *Urs* et non *Klussmannus*: et *P*
nec *Sab* paruis *P corr* 9 nominis *Sab* 11 dicitis *Gel*
13 qui quidem *scripsi*: quid *P* qui se *Sab* esse se? ui *Urs*:
in *P* 15 ex *Sab*: et ex *P* animis *Sab*: animes *P* 16 pel-
lere *expunctit c'* pertinaci *Urs*: pertinacium *P* moliuntur *Sab*:
moliuntur *P* obluctatione *P* 18 et] ne *Sab* ut *Elmenhorstius*
auferunt *Hildebrandius tamquam ex codice*: adferunt *P* afferant *Sab*
auferant *Elmenhorstius* 21 corrigi *Urs*: corripi *P* 23 perstare
Gel: prestare *P* 24 pote *Sab* in *add Urs* 25 animarum
Meursius: animorum *P*

ingenitas corrigere prauitates, is apertissime monstrat imperfectum, improbabilem se esse, quamuis omni conatu et peruicacia
51 contrarium contendat. sed risui uobis est nostra responsio, quod cum regias suboles esse animas abnegamus, non referamus contra, ex quibus sint causis atque originibus procreatae. quod est enim criminis genus, aut rei esse alicuius ignarum aut ipsum quod nescias sine aliqua profiteri dissimulatione nescire: aut uter magis uidetur inrisione esse dignissimus uobis, qui sibi scientiam nullam tenebrosae rei alicuius adsumit, an ille qui retur se ex se apertissime scire id quod humanam transiliat¹⁰ notionem et quod sit caecis obscuritatibus inuolutum? si penitus spectetur rei cuiusque natura, in simili et uos estis quam in nobis reprehenditis causa. non enim quia dicitis ab ipso animas rege descendere ac succedere in hominum formas, exploratum aliquid dicitis et in luce positum manifestissimae¹⁵ ueritatis. conicitis enim, non scitis; suspicamini, non tenetis: nam si scire est illud quod ipse tu uideris aut cognoueris animo continere, nihil eorum quae adseritis potestis uos dicere aliquando uidisse, id est animas sede ab supera et regione descendere. suspicione ergo utimini, non cognitionis expressae²⁰
f. 52 fide. quid est autem suspicio, nisi opinatio rerum | incerta et † nihil ex positu iaculatio mentis in latentia? ergo qui suspicatur, non tenet nec in lumine positus cognitionis incedit. quodsi uerum et fixum est, apud rectos et sapientissimos iudices et ista uestra qua fiditis pro ignoratione est habenda²⁵
52 suspicio. ac ne tamen uobis tantummodo censeatis coniecturis uti ac suspicionibus licere, et nos isdem possumus, quoniam commune est quod interrogatis expromere. unde, inquitis, homines et ipsorum hominum quid aut unde sunt animae?

1 imperfectum *expuncti c'* 2 improbabilem *om Sab* probabilem
 se esse quamuis *Salm* 3 contrarium *om P*: post contendat *add*
Orellius 6 autem *Urs* 10 se ex se *Salm*: se eē *P* sese *Sab*
 14 succere *P corr c* 16 ****non *P* (mente *erasum esse uidetur*)
 17 in *mg c' P* 20 non *add c* *expresae P* 22 nihil] in
 nil *Sab* labili? infido? ex positu *scripsi*: expositum *P* in
 latentia *scripsi*: inlata *P* 24 est apud... iudices, et *uulgo*
 26 a° *P* ne* *P* 27 idem *Sab*, r eadem *Salm* 28 interro-
 gatis, expromere *uulgo*

unde sunt elephanti tauri cerni muli asini? unde leones
 equi canes lupi pantherae eorumque quae uiuunt quid aut
 unde sunt animae? neque enim fidem res habet, ut Platonico
 ex illo cratere quem conficit miscetque Timaeus aut horum
 animae uenerint aut lucusta mus sorex blatta rana centipeda
 animata esse credantur et uiuere, quandoquidem ex elementis
 ipsis causa est illis atque origo nascendi, si ad animalia gignenda,
 quae in singulis his degunt, insunt abditae atque obscurissimae rationes.
 nam et uidemus alios ex sapientibus dicere,
 tellurem esse horum matrem, aquam tum alios, aerium spiritum
 his alios iungere, solem uero nonnullos esse horum opificem et
 ex ignibus animatos eius uitali agitatione motari. quid? si et
 haec non sunt et est aliqua res alia, alia causa, alia ratio,
 potestas alia denique inauditi nobis atque incogniti nominis,
 genus quae hominum finxerit et rerum constitutionibus adplicarit?
 nonne fieri potis est, ut exorti homines ita signi
 nec | ad deum primum natiuitatis eorum referatur auctoritas? f. 52^b
 quid enim putamus habuisse rationis Platonem illum magnum
 pie sancteque sapientem, cum hominis fictionem deo remouit
 a maximo et ad minores nescio quos transtulit cumque eiusdem
 noluit sinceritatis esse mixturas humani animas generis,
 cuius animam fecerat uniuersitatis istius, quam quod hominis
 fabricam indignam esse rebatur deo nec rei flaccidae fictionem
 magnitudini eius et eminentiae conuenire? ergo cum haec ita
 sint, non absone neque inaniter credimus, mediae qualitatis
 esse animas hominum utpote ab rebus non principalibus editas,
 iuri subiectas mortis, paruorum et labilium uirium: perpetuitate
 donari, si spem muneris tanti deum ad principem conferant,

3 Tim. p. 41

1 elefanti P	mului P corr c'	2 phantherae P pantherae r
quae Gel: qui P	uiunt P corr c'	4 timeus P
quidem scripsi: quidem P	quia Urs	quia eadem Salm
corr c	10 horum scripsi: hominem P	hominum uel omnium Urs
tum Sab: cum P	cum ea Salm	alios P
15 gens Sab	hominem Sab	finxerit P
19 pie P corr	sanctaeque P corr	21 noluit Urs: uoluit P
23 fictionem magnitudini Sab: fictione magnitudinis P		27 parbarum
P corr	iam perpetuitate ?	28 si add Gel
		dominum Sab

cui soli potestas est talia corruptione exclusa largiri. sed stulte istud credimus. quid ad uos, ineptissime, fatue? ubi uobis nocemus uel quam uobis facimus aut inrogamus iniuriam, si omnipotentem confidimus deum habiturum esse rationem nostri, cum abire a corporibus coeperimus et ab Orci faucibus quem-
54 admodum dicitur uindicari? ergone, inquiet aliquis, sine dei uoluntate quicquam potis est fieri? considerandum est nobis sollicitate et cura inspiciendum non parua, ne dum honorare nos deum tali interrogatione censemus, in contrarium labamur nefas maiestatis eius eminentiam destruentes. qua ratione, qua
f. 53 eius nutum | quicquam potest in rebus uel prouenire uel cadere, necessario sequitur, ut mala etiam cuncta uoluntate eius intellegantur enasci. sin autem dicere uoluerimus contra, pessimorum ab eo reicientes causas, mali esse conscium genera-
15 toremque nullius, incipient euideri aut eo inuito res pessimae fieri aut, quod sit immane dixisse, nesciente, ignaro atque inscio. rursus autem si dicere nulla esse uoluerimus mala, sicut esse nonnullis opinatum et placitum repperimus, reclamabunt cunctae gentes uniuersaeque nationes, cruciatus nobis ostentantes suos
20 et discriminum species multiformes, quibus puncta per singula genus uritur et laceratur humanum. tum deinde a nobis exquirent: cur, mala si nulla sunt, ab operibus uos certis et facinoribus abstinetis? cur non omnia facitis quae inpatiens iusserit atque inperauerit libido? cur in noxios denique terri-
25 bilibus poenas constituitis legibus? nam stoliditas inueniri quae inmanior potest, quam mala esse nulla contendere et tamquam
55 malos perdere et condemnare peccantis? quae cum esse con-

1 stultae *P corr* 2 ineptissimae *Sab* ineptissimi uel ineptissimi
et *Urs* fatue *Salm:* fatuae *P* fatui *Urs* 5 horci *c* 6 in-
quiet *Sab:* inquiet (*t ex d*) et *P* 7 quicquam *Sab:* quisquam *P*
pote *Sab* nobis *Urs:* uobis *P* 9 dominum *Sab* 11 confici-
untur *Sab:* conficiunt *P* 13 ut *add Urs* 16 uideri *Sab*
17 ac (atque *scripsi*) inscio *Urs:* ac nescio *P* 19 repperimus *Sab*
20 uniuersaeque *P corr* 21 puncta *Salm:* cuncta *P* saecula
Sab 24 fauoribus *Sab* 27 inanior *Sab* 28 peccantes (*te*
ex ti) *P*

senserimus uicti et uniuersa his scateret † nominaliter adnue-
rimus humana, consequetur ut rogent: cur ergo haec mala
deus omnipotens non aufert sed esse perpetitur et cum omni-
bus saeculis pertinaci continuatione procedere? si intellectus
nobis adfuerit dei regis ac principis nec per impias uagari
suspicionum uoluerimus insanias, respondeamus necesse est,
nescire nos ista nec quae nullis possent | facultatibus com- f. 53^b
prehendi expetisse aliquando aut studuisse cognoscere: melius-
que ducetis, quinimmo optimum, magis in inscientiae finibus
atque ignorantiae permanere quam nisi dei dicere nihil fieri
per uoluntatem, ut simul intellegatur et malis eum causas dare
et miseriarum esse innumerabilium conditorem. mala ergo,
dicetis, unde sunt haec omnia? ex elementis, inquit, et ex
eorum inaequabilitate, sapientes: quod fieri qui possit ut quae
sensus et iudicium non habent malitiosa esse perhibeantur
et noxia aut non ille sit potius malitiosus et noxius, qui res
pessimas et nocentissimas futuras in alicuius operis adsumpsit
effectum, eorum est qui adserunt peruidere. quid ergo nos?
unde nos? responsionis necessitas nulla est. siue enim possumus
dicere, siue minus ualemus nec possumus, utrumque apud nos
paruum est; nec in magnis ponderibus ducimus uel ignorare
istud uel scire, unum solum posuisse contenti, nihil a deo
principe quod sit nocens atque exitiabile proficisci. hoc tene-
mus, hoc nouimus, in hac una consistimus cognitionis et scien-
tiae ueritate, nihil ab eo fieri nisi quod sit omnibus salu-
tare, quod dulce, quod amoris et gaudii laetitiaeque plenissimum,
quod infinitas habeat atque incorruptibiles uoluptates, quod
sibi quisque contingere uotis omnibus expetat, forisque ab his

6 nece ^{re} P	7 nec Sab: et P	8 meliusque ducentes Sab melius
ducentes Gel	ducetur ?	9 optimum scripsi: potius P
magis om Urs	in add Urs	meliusque ducere, his, quinimmo
potius uagis (cum Oehlro pro magis)	in inscientiae Klusmannus	
10 nisi scripsi: sine P scire Meursius	dei P deo Sab	dicere
dei Meursius	11 praeter uoluntatem Meursius uoluntate Salm	
daret P corr	12 esset P corr	17 noncentissimas P corr
19 nos addidi	20 uerumque Sab	21 duximus Sab
mg .:	26 laetitiaeque P corr	22 in
		28 expetat Sab: expectat P

56 esse exitiabile ac mortiferum ducat. cetera quaecumque sunt alia, quae in quaestionibus adsolent controuersiisque uersari, f. 54 quibus genitoribus | orta sint uel quibus auctoribus fiant, neque nosse contendimus neque inquirere aut uestigare curamus: suis omnia relinquimus causis nec ad id quod expetimus esse nobis 5 adiuncta atque adplicata iudicamus. quid est enim, quod humana ingenia labefactare, dissoluere studio contradictionis non audeant, quamuis illud quod infirmare moliantur sit purum et liquidum et ueritatis obsignatione munitum? aut quid rursus adserere uerisimilibus argumentis non queunt, quamuis sit aper- 10 tissime falsum, quamuis euidens manifestumque mendacium? cum enim sibi persuaserit quis, esse aliquid aut non esse, amat quod opinatur adserere et acumine alios anteire, maxime si agatur res submota et abdita et caligine inuoluta naturae. mundum quidam ex sapientibus aestimant neque esse natum neque 15 ullo esse in tempore perituum; immortalem nonnulli, quamuis eum conscribant esse natum et genitum; tertiis uero conlibitum dicere est, et esse natum et genitum et ordinaria necessitate perituum. et cum ex istis opinionibus trinis unam esse necesse sit ueram, cunctis tamen argumenta non desunt quibus 20 et sua decreta confirmant et aliorum subrupiant et labefaciant scita. eundem hunc alii elementis ex quatuor tradunt et pronuntiant stare, ex geminis alii, ex singulis tertii, sunt qui ex his nullo et indiuidua corpora eius esse materiem et primam originem dicant. cumque ex his uera sit una sententia, at 25 nulla ex his certa, similiter hic quoque argumenta omnibus f. 54^b praesto sunt, quibus | et ea quae dicunt uera esse constituent et redarguant positas in aliorum sententiis falsitates. sic et deos nonnulli esse abnegant; prorsus dubitare se alii an sint

1 in mg .. 2 controuersiisque P corr 7 labefactare P
corr dissoluere expunct c', om Sab 10 quent P corr c
12 siui P corr c 13 anteire P 14 abdita et Sab: additae P
15 existimant Sab natum Sab: siccatum P 17 gnatum P
corr 21 subrupiant (ru in ri corr) P subrumpant Sab subruant
Urs 22 aelementis P 24 nullo Salm: nullōs P (in mg c' ÷)
nullis Sab 25 uera sit Sab: uersa sunt P at Meursius: aut P
28 falsitatas P corr c'

uspiam dicunt; alii uero existere neque humana curare: immo alii perhibent et rebus interesse mortalium et terrenas administrare rationes. cum ergo haec ita sint neque aliter fiat, **57** quin sit unum ex omnibus uerum, pugnant tamen argumentis omnes, neque singulis deest id quod probabiliter dicant, siue cum suas res adserunt siue cum alienis opinionibus contradicunt. non alia neque absimili ratione de animarum ab his condicione disseritur. hic enim eas retur et esse perpetuas et superesse mortalium corporum functioni, superesse ille non credit, sed cum ipsis corporibus interire: alterius uero sententia est, nihil eas continuo perpeti, sed post hominem positum temporis aliquid eis ad uitam dari, mortalitatis deinde in iura succedere. et cum omnia nequeant ueri esse consortia, ita tamen fortibus et ualidissimis probationibus omnes agunt, ut reperire **15** non possis quidnam tibi uideatur falsum, quamuis ex omni parte diuersa dici aspicias et rerum contrarietatibus dissonare. quod utique non fieret, si certum aliquid tenere curiositas posset humana, uel quod uideretur inuentum, aliorum omnium comprobaretur adsensu. inanissima igitur res est et superua- **20** cui operis, tamquam scias aliquid promere, aut uelle scire contendere quod, etsi sit uerum, posse uideas destrui, aut acceptare pro uero id quod forsitan non sit et ex more halucinantium | proferatur. et merito res ita est. non enim diuina di- **f. 55** uinis sed rationibus pendimus et coniectamus humanis atque **25** ut fieri meruisse quid remur, ita esse oportere contendimus. quid ergo? nos soli ignoramus, nescimus, quisnam sit animarum **58** conditor, quisnam constitutor, quae causa hominem finxerit, mala unde proruperint, uel cur ea rex summus et esse patiatur et confici neque ab rebus propellat humanis? uos enim horum **30** quicquam exploratum habetis et cognitum? si suspicionum exponere uolueritis audaciam, potestis explicare ac promere, mandus iste qui nos habet utrumne non sit genitus an tem-

5 dicant *Sab*: dicam *P* 7 is *P* corr *c* 9 corporum *addidi*
 functioni *Sab*: punctioni *P* 11 temporis *addidi* 15 quauis *P*
 corr *c'* 16 contrariaetatibus *P* corr dissona *Urs* 20 ali-
 quid *Sab*: aliquod *P* uelle *Sab*: uelles *P* 21 quod *om Sab*
 et si *Sab* 24 cometatur *Sab* 29 a *Sab* 32 utrumne non
scripsi: utrumne *P* utrum non *Urs* inginitus *Hildebrandius*

pore in aliquo constitutus? si constitutus et factus est, quonam operis genere aut rei cuius ob causam? potestis inducere atque expedire rationem, cur non fixus atque immobilis maneat sed orbito semper circumferatur in motu? sua ipse se sponte et uoluntate circumagat an uirtutis alicuius impulsionibus tor-
 5 queatur? locus ipse ac spatium, in quo situs est ac uolutatur, quid sit? infinitus an finitus, inanis an solidus? axis eum sustineat extremis cardinibus nitens an ipse se potius ui propria sufferat et spiritu interiore suspendat? potestis interrogati planum facere scientissimeque monstrare, quid niuem in plu-
 10 meas subaperiat crustulas? quidnam fuerit rationis et causae, ut non ab occiduis partibus dies primus exsurgeret et lucem in oriente finiret? quemadmodum sol ipse uno eodemque contactu tam uarias res efficiat, quinimmo contrarias? quid sit
 15 **£. 55^b** luna? | quid stellae? cur una specie aut illa non maneat, aut
 per omne mundi corpus frustilla haec ignea conuenerit atque oportuerit figi? cur alia ex his parua, ampliora et maiora sint alia, obtunsi haec luminis, acutioris illa et fulgidae clari-
 20 **59** tatis? si praesto est quod libuerit scire et in aperto rerum est scientia constituta, edissertate nobis et dicite, quibus modis
 fiant et rationibus pluuiarum, ut in superis partibus atque in aeris hoc medio suspensa aqua teneatur, natura res labilis et ad fluorem semper decursionemque tam prona? edissertate, inquam, et dicite, quid sit quod grandinem torqueat, quod guttatim faciat pluuiam labi, quod imbrem ruat, niues in plumas
 25

1 quoeam *P* corr *r* 4 orbito *Hildebrandius*: orbi toto *P* orbe toto
Sab orbico *Salm* ipsae *P* corr se add *Salm* 5 circumagatur *Gel* 7 an add *Urs* an *Sab*: ac *P* 10 scientissimeque
Sab: inscientissime que *P* (*in mg c' R*) 16 conuenerint *Sab in err*
 17 figi? cur alia *Urs*: figuralia *P* figura alia *Sab*, *r* figurari? alia
Salm 18 et fulgidae *Sab*: effulgidae *P* 20 scientia *Sab*: inscientia *P*
 edissertate *Sab*: et dissertate *P* nobis om *Sab*
 et dicite *Sab*: edicite *P* 23 edissertate *P* 25 imbrem ruat
scripsi: inbre sua *P* (*in mg c' .*) imbres ac *Sab* imbres: quod *Salm*
 imbres in *Oehlerus, Klusmannus* in plumas *scripsi*: plumeas *P*
 foliola *Urs*: foliora *P* Eoli ora *Sab* fulgora *Salm* uellereas *Klusmannus*

et foliola dilatarit, uentus unde oriatur et quid sit, cur tem-
 porum uicissitudines institutae, cum statui unum posset et una
 esse species caeli, nihil ut rerum desideraret integritas? quae
 est causa, quae ratio, ut maria salsa sint aut terrarum aquae hae
 dulces uel calidae, aliae sint amarae uel frigidae? quo ex
 materiae genere humanorum corporum concreta et stabili-
 sunt uiscera, unde ossa solidata, quid intestina, quid uenas
 fistulatas et conneabiles fecerit? cur cum esset utilius oculis
 10 sumus angustis adplicati? beluarum et anguium tam infinita
 atque innumerabilia genera cuius rei sunt causa uel informata
 uel prodita? quid in mundo faciunt bubones immussili bu-
 teones? quid alites et uolucres ceterae? quid formicarum | et f. 56
 uermium genera in uarias labes perniciesque nascentia? quid
 15 pulices, quid inpudentes muscae, araneae sorices mures san-
 guisugae tippulae? quid spinae, quid sentes, quid auenae, quid
 lolium, quid herbarum aut fruticum aut adolentia naribus aut
 tristia in odoribus semina? immo si aliquid sciri, comprehendi
 aut aliquid si posse censetis, quid sit triticum dicite, far hor-
 20 deum milium cicer faba lenticula melo cuminum porrina
 ulpicum caepe? non enim, si fructui uobis sunt et ciborum
 mediis in generibus constituta, expeditum aut promptum est
 quid sint singula scire, cur talibus figurata sint formis, fuerit
 necessitas aliqua, ut non alios sapes alios odores alios co-
 25 lores quam quos habent singulae res habere debuerint an et
 alios potuerint sumere. ipsa deinde haec quid sint, sapor dico

- 1 dilaniarit? 4 ut Sab: aut P salsa Sab: sola ex solas P
 sola salsa Klussmannus terrarum] ceterarum aquarum Urs
 aquae hae dulces uel calidae, aliae Klussmannus: haec (c eras) dulces
 aliae P 6 concreta Sab: concreata P 7 sint Meursius
 8 utillius F 10 applicati (adplicati r) Sab: adplicari P 12 im-
 mussuli buteones Gel: immussilib; teones (s c') P immustuli buteones
 Sab 13 uolucres P corr 15 sanguisugae Sab: sanguisugae P
 16 tippulae Sab: hippulae P 17 aut adolentia] suauis olentia
 Salm adolentia P corr c' redolentia Urs ad tactum dolentia Klus-
 mannus 18 scire Sab 19 si om Sab 20 melo cuminum
 Salm: meloneum uinum P inula cuminum Sab porri Sab
 21 cepae P 26 potuerunt Sab corr in err dico id est sapor
 del Klussmannus

[id est sapor] et cetera, qualitatum distantias quibus ex rationibus ducant? ex elementis, inquit, et ex principalibus originibus rerum. amara sunt enim elementa uel dulcia, odoris sunt alicuius uel coloris, ut ex eorum concrezione credamus partitas esse in nascentibus qualitates quibus aut suauitas
 60 nascitur aut sensibus offensio comparatur? cum igitur et uos ipsos tantarum ac tot rerum fugiant origines, fugiant causae, fugiant rationes, neque dicere neque explanare possitis, quid sit factum aut quare, aut cur oportuerit non esse, uerecundiam conuellitis et dilaceratis nostram, qui quae neque-
 f. 56^b unt sciri nescire nos confitemur neque ea conquirere | aut inuestigare curamus quae comprehendere liquidissimum est non posse, quamuis mille per corda suspicio se porrigat atque intendat humana. et ideo Christus licet uobis inuitis deus, deus, inquam, Christus — hoc enim saepe dicendum est, ut infidelium
 15 dissiliat et dirumpatur auditus — dei principis iussione loquens sub hominis forma, cum mortalium sciret caecam esse naturam neque ullam posse comprehendere ueritatem positarum nec ante oculos rerum, pro comperto habere et cognito quidquid sibi esse suasisset nec pro suis suspicionibus haesitare
 20 litigiosas serere atque intendere quaestiones, omnia ista nos relinquere et posthabere praecepit neque in res eas quae sint a nostra procul cognitione dimotae infructuosas inmittere cogitationes, sed, quantum fieri potis est, ad dominum rerum tota mente atque animo proficisci, sustolli ab his locis atque in
 25 eum traducere suspensas pectoris conuersiones, memoriam eius habere perpetuam et licet nulla possit imaginatione formari, auras tamen nescio quas eius sibi contemplationis adfingere: rebus enim ex omnibus, quas augustae continet diuinitatis

1 id est sapor *seclusit Heraldus*: ut est sapor *Meursius* id est sapor et cetera] odor et color, et *Urs* 3 sun^t *P* 4 uel *add Gel* oloris *Sab* colorisue *Urs* 9 aut factum *Salm* oportuerit noⁿ *P* esse aut non esse *Klussmannus* 10 neque^{nt} *P* 13 mille *P* 14 uobis *Gel*: in uobis *P* 20 siui *P* nec pro suis] et prorsus *Sab* 21 questiones *P* 24 pote *Sab* 28 contemplationis *Sab*: contemplationis *P*

obscuritas, solum esse indubitabilem, solum uerum et de quo nullus ambigere nisi amens possit et desperationis insanae, quem satis sit scire ut nihil aliud noueris, sisque ueram et maximam scientiam consecutus in dei rerum capitis . et cognitione defixus. quid est † inquit uobis inuestigare, conqui- 61 rere, quisnam hominem fecerit, animarum origo quae sit, quis malorum | excogitauerit causas, orbe sit sol amplior an pedis f. 57 unius latitudine metiatur, alieno ex lumine an propriis luceat fulgoribus luna? quae neque scire compendium neque ignorare 10 detrimentum est ullum. remittite haec deo atque ipsum scire concedite, quid quare aut unde sit, debuerit esse aut non esse, supernatum sit aliquid an ortus primigenios habeat, aboleri conueniat an reseruari, exuri, dissolui an repetita integritate renouari. uestris non est rationibus liberum, implicare uos tali- 15 bus et tam remota inutiliter curare. res uestra in ancipiti sita est, salus dico animarum uestrarum, et nisi uos adplicatis dei principis notioni, a corporalibus uinculis exsolutos expectat mors saeua, non repentinam adferens extinctionem sed per tractum temporis cruciabilis poenae acerbitate consumens. ne- 20 que illud obrepat aut spe uobis aerea blandiatur, quod ab sciolis nonnullis et plurimum sibi adrogantibus dicitur, deo esse se gnatos nec fati obnoxios legibus, si uitam restrictius egerint, aulam sibi eius patere, ac post hominis functionem prohibente se pullo tamquam in sedem referri patritam; neque 25 quod magi spondent, commendaticias habere se preces quibus emollitae nescio quae potestates uias faciles praebeant ad caelum contendentibus subuolare, neque quod Etruria libris in

2 desperationis P 4 dei P deo Sab domino Zinkius capitis scrip-
si et lacunam signavi: capite P et capite Zinkius 5 prodest
Klussmannus inquit P corr enim utile ? 8 propriis P
9 in mg P 10 ditrimetum P 12 supernatum] semper natum
Urs 15 remotas Sab inutiliter Sab: inutilitate P ab utilitate
Salm inuoluta antiquitate Klussmannus inutuli sagacitate ? res.
uestra Sab 16 dico Salm: dici P om Sab 19 crutiabilis P
aceruitate P 20 quod Sab: quid P a Sab 21 sciolis
Urs: cholis P scholis Sab, r 22 restrictius Sab: restrictus P
24 referri Sab: referre P patriam Sab 25 commendaticias
Sab, r: commendacias P preces P 26 emollitae P

Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numini-
 bus certis dato diuinās animas fieri et ab legibus mortalitatis
 educi. blandimenta haec cassa sunt et inanum fomenta uoto-
 f. 57^b rum. seruare | animas alius nisi deus omnipotens non potest,
 nec praeterea quisquam est qui longaeuās facere, perpe-
 tuitatis possit et spiritum subrogare, nisi qui immortalis et
 perpetuus solus est et nullius temporis circumscriptione finitus.
 cum enim dii omnes uel, quicumque sunt ueri uel qui esse
 rumore atque opinione dicuntur, immortales et perpetui uo-
 luntate eius sint et beneficii munere, qui fieri potis est, ut
 alii praestare id quod ipsi sunt ualeant, cum alienum id ha-
 beant et maioris potentia commodatum? caedat licet hostias
 quantaslibet Etruria, humana sibi omnia sapientes negent,
 magi cunctas emolliant et commulceant potestates: nisi a
 domino rerum datum fuerit animis id quod † ratio postulat¹⁵
 idque † per mandatum, multum postea paenitebit fuisse
 63 rem risui, cum ad sensum coeperit interitionis accedi. sed si,
 inquiunt, Christus in hoc missus a Deo est, ut infelices animas
 ab interitionis exitio liberaret, quid saecula commenerunt
 priora, quae ante ipsius aduentum mortalitatis condicione²⁰
 consumpta sunt? potestis enim scire, quid sit cum ani-
 mis actum priscorum ueterrimorumque mortalium, subuen-
 tum et his an sit ratione aliqua, consultum atque prouisum.
 potestis, inquam, scire id quod Christo potuit docente cognosci,
 infinita an finita sint saecula ex quo in terris esse genus ho-²⁵
 minum coepit, quando primum animae corporibus inligatae,
 quis auctor iunctionis istius, quinimmo ipsius quisnam hominis

1 pollicetur Sab: pollicentur P 3 cassa Sab: causa P
 fomenta P corr 5 longaeuā eas Urs 6 omnisi P corr
 9 uoluntate Sab: uoluntates P 10 beneficii Sab: beneficiis P
 potes P corr pote Sab 11 aliⁱ P aliis Urs id] uel Sab
 hid P corr 12 potentia scripsi: potentiae P caedat Sab: ce-
 dant P 15 sq. oratio nostra postulat idque per Christi (xpi) man-
 datum? cf. Matth. 6, 13 permandatum Sab 17 rem risui scrip-
 si: me risui P irrisui Sab derisui Meursius ad sensum Sab: absens
 cum P 21 animis Vahlenus: eius nimis P eis animis Sab eiusmodi
 animis Klusmannus 25 saecula sint Sab 27 iunctionis Sab

fabricator, quo priorum abscesserint animae, quibus in mundi
 partibus | aut regionibus fuerint, corruptibiles an contra, po- f. 58
 tuerintne accedere ad ** periculum moriendi, nisi tempore
 necessario conseruator occurrisset Christus? exponite has
 5 curas et incognitas uobis relinquit quaestiones: miseratio et
 illis impertita est regia et aequaliter per omnes diuina bene-
 ficia cucurrerunt: conseruatae sunt, liberatae sunt et mortali-
 tatis sortem condicionemque posuerunt. quo genere, quae,
 quando? si adrogantia, si typhus, si elatio abesset a uobis,
 10 iamdudum haec scire Christo potuistis auctore. sed si generis 64
 Christus humani, inquitis, conseruator aduenit, quor omnino non
 omnes aequali munificentia liberat? non aequaliter liberat qui
 aequaliter omnes uocat? aut ab indulgentia principali quem-
 quam repellit aut despuit, qui sublimibus infimis seruis femi-
 15 nis pueris uniformiter potestatem ueniendi ad se facit? patet
 igitur omnibus fons uitae neque ab iure potandi quisquam
 prohibetur aut pellitur. si tibi fastidium tantum est, ut oblatis
 respuas beneficium muneris; quinimmo si tantum sapientia
 praeuales, ut ea quae offeruntur a Christo ludum atque ineptias
 20 nomines, quid inuitans expectatur, cuius solae sunt hae partes,
 ut sub tui iuris arbitrio fructum suae benignitatis exponat?
 sortem uitae eligendi nulli est, inquit Plato, deus causa, neque
 alterius uoluntas adscribi potest cuiquam recte, cum uoluntatis
 libertas in ipsius sit posita potestate qui uoluit. an numquid
 25 orandus es, ut beneficium salutis ab deo digneris accipere, | f. 58^b
 et tibi aspernanti fugientique longissime infundenda in gre-

22 de rep. 10 p. 617 e

3 lacunam signauit: intercidisse uidentur talia praemium immortali-
 tatis (cf. c. 66) et euadere 4 occurrerit? deponite Gel
 5 relinquit P corr r questiones P miseratio. P 9 typhus
 Sab (typus in err): tyfus P aelatio P corr 10 hoc Sab hoc
 eo Salm xpo addidi potuissetis Urs 11 inquitis Gel:
 ut inquitis P quur Gel: quos P quaeso Oehlerus non Gel:
 nos P 12 equali P corr c' qui Gel: quia P 13 haud Sab
 14 respuit Sab 16 igitur scripsi: inquit (t ex d) P 20 expec-
 tatur scripsi: expectat P peccat Gel in te peccat Salm 21 in mg R.
 22 eligendi Sab: eligenti P inquit P corr 24 in ex sine P
 numquid P 26 fugientique P

mium est diuinae beniuolentiae gratia? uis sumere quod offertur
 atque in tuos usus conuertere? consulueris tu tibi. aspernaris,
 contemnis et despicias? tu te muneris commoditate priuaueris.
 nulli deus infert necessitatem, imperiosa formidine nullum
 terret. neque enim necessaria nostra illi salus est, ut compendii
 aliquid dispendiue patiat, si aut deos nos fecerit aut ad
 65 nihilum redigi corruptionis dissolutione permiserit. immo, in-
 quit, si deus est potens misericors conseruator, conuertat no-
 bis mentes et inuitos faciat suis pollicitationibus credere. uis
 ergo est ista, non gratia nec dei liberalitas principis, sed ad uin- 10
 cendi studium puerilis atque * animi contentio. quid est enim
 tam iniustum, quam repugnantibus, quam inuitis extorquere in
 contrarium uoluntates, inculcare quod nolint et quod refugiant
 animis, prius nocere quam prosis et priore detracto in alienum
 habitum sententiamque traducere? tu qui te uerti et uim de- 15
 sideras perpeti, ut id quod nolis efficias atque arripias coactus,
 cur respuis adsumere uoluntate id quod uersus desideras atque
 immutatus efficere? nolo, inquit, et uoluntatem non habeo.
 quid ergo criminaris deum tamquam tibi desit opem desideranti
 ferre? cuius dona et munera non tantum asperneris et fugias, 20
 uerum inania uerba cognomines et iocularibus facetiis prose-
 59 quaris. Christianus ergo ni fuero, spem salutis habere | non
 potero? ita est, ut ipse proponis. partes enim salutis dandae
 conferendique animis quod tribui conuenit necessariumque est
 adplicari solus ab deo patre iniunctas habet et traditas, ita 25
 se habentibus semotis atque interioribus causis. ut enim dii

1 offertur *Sab*: effertur *P* 3 tu te *Meursius* tamquam e codice: tuti
P tibi *Sab* te *Gel* commoditatem *Sab* priuaueris *Gel*: pro-
 baueris (u ex b) *P* 6 deos *Gel*: d's *P* deus *Sab* 7 inquit *P*
corr 10 ad del *Zinkius* 11 studium, puerilis *Zinkius* la-
cunam indicauit *Vahlenus*: *intercidisse uideri* pusilli uel simile (inanis ?)
uerbum animi] inanis *Sab* 13 quod refugiant *Sab*: quo refu-
 giant *P* 15 uerti *P* (uerti manu prima superscriptum est)
 17 respues *P* *corr* 18 uolo *Urs* inquit *P* *corr* 19 desi-
 deranti] desideras tibi *Sab* 21 inania *Urs*: in aña *P* 24 ani-
 mis *Gel*, r: animi *P* 25 a *Sab* iniunctas *scripsi*: iniunctum *P*
 traditas *scripsi*: traditum *P* rerum ita se habentium ?

certi certas apud uos habent tutelas licentias potestates neque eorum ab aliquo id quod eius non sit potestatis ac licentiae postulatis, ita unius pontificium Christi est dare animis salutem et spiritum perpetuitatis adponere. si enim patrem creditis 5 Liberum dare posse uindemiam, medicinam non posse, si Cererem fruges, si Aesculapium sanitatem, si Neptunum aliud, aliud posse Iunonem, Fortunam Mercurium Volcanum rerum esse singulos certarum ac singularum datores: et hoc necesse a nobis est ut debeatis accipere, ab nullo animas posse uim 10 uitae atque incolumitatis accipere nisi ab eo quem rex summus huic muneri officioque praefecit. hanc omnipotens imperator esse uoluit salutis uiam, hanc uitae ut ita dixerim ianuam, per hanc solum est ingressus ad lucem neque alias datum est uel inrepere uel inuadere ceteris omnibus clausis atque 15 inexpugnabili arce munitis. licet, ergo tu purus et ab omni 66 fueris uitiorum contaminatione purgatus, conciliaueris illas atque inflexeris potestates, ad caelum ne redeunti uias cludent atque obsaeptum transitum, ad immortalitatis accedere nullis poteris contentionibus praemium, nisi quod ipsam immortalitatem facit 20 Christo adtribuente | perceperis et ueram fueris admissus ad f. 59^b uitam. nam quod nobis obiectare consuestis, nouellam esse religionem nostram et ante dies natam propemodum paucos neque nos oportuisse antiquam et patriam relinquere et in barbaros ritus peregrinosque traduci, ratione istud intenditur nulla. 25 quid enim, si hoc modo culpam uelimus infligere prioribus illis atque antiquissimis saeculis, quod inuentis frugibus glandes spreuerint et repudiauerint arbusta, quod corticibus contegi et amirici desierint pelliis, postquam uestis excogitata est textilis usu et commoditate succinctior, aut quod structis domibus

3 pontificis <i>Sab</i>	5 uindemiam <i>Gel</i> :	uindemiam iam <i>P</i>	cae-
rerem <i>P</i>	6 aesculapium <i>P</i>	7 uulcanum (uu ex uo) <i>P</i>	9 a
nobis <i>Sab</i> : a bonis <i>P</i>	a <i>Sab</i>	10 incolumitatis <i>P</i>	12 ia-
-uam <i>P</i>	13 hanc <i>Meursius</i> : hunc <i>P</i>	ingressus <i>P</i>	17 po-
testates, ne <i>Gel</i>	ne redeunti <i>Hildebrandius</i> : redeunti <i>P</i>	rede-	
unti ne <i>Salm</i>	18 obsepiant <i>P</i>	19 ipsam <i>Sab</i> : ipsa <i>P</i>	
23 uos <i>Gel</i>	oportuisse <i>scripsi</i> : potuisse <i>P</i>	27 spreuerint <i>P</i>	
arbusta <i>Sab</i> : arbusta <i>P</i>			

et lautioribus successibus institutis non antiquas adamauerint casulas nec sub rupibus et cauernis praeoptauerint ut beluae permanere? commune est omnibus et ab ipsis paene incunabilis traditum, bona malis anteferre, inutilibus utilia praepone, et quod esse constiterit pretiosius, laetius, id consecrari et petere in eoque defigere spem salutis et salutarium commodum. itaque cum nobis intenditis auersionem a religione priorum, causam conuenit ut inspicatis, non factum, nec quid reliquerimus opponere, sed secuti quid simus potissimum conueni. nam si mutare sententiam culpa est ulla uel crimen et a ueteribus institutis in alias res nouas uoluntatesque migrare, criminatio ista et uos spectat, qui totiens uitam consuetudinemque mutastis, qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione transistis. numquid enim quinque in classes habetis populum distributum, uestri olim ut habuere maiores? numquid magistratus per populum creatis? militaria urbana communia quae sint comitia scitis? seruatis de caelo aut otiosas facitis obnuntiationibus actiones? si paratis bella, signum monstratis ex arce? aut fetialia iura tractatis? per clarigationem repetitis res raptas? aut Martium discrimen obuntes spem proelii sumitis ex acuminibus auspicati? in potestatibus obeundis leges conseruatis annarias? in donis, in muneribus Cincias? in cohibendis censorias sumptibus? in penetralibus et culinis perpetuos fouetis focos? sacras facitis mensas salinorum adpositu et simulacris deorum? cum in matrimonia conuenitis, toga sternitis lectulos et maritorum genios aduocatis? nubentium crinem caelibari hasta mulcetis? puellarum togulas Fortunam defertis ad Virginalem? matres familias

1 secessibus *Scaliger* 2 ueluae *P corr* 5 constiterit *Urs:*
constituerit *P* praetiosius *P* 7 intendetis *Sab* a *Gel:* et *P*
ex *Sab* religione *Sab:* religionem *P* auersionem a more et reli-
gione *Klussmannus* 9 sumus *Sab* 11 institutis in *Sab, r:* in-
stitutis sint *P* 14 numquit *P corr* 16 numquit *P corr*
17 que *P* 18 uitiosas *Rigaltius* si paratis *Rigaltius:* reparatis *P*
cum paratis *Sab* 21 proelii sumitis] praesumitis *Urs* ex scrip-
si: et ex *P* auspicati *Urs:* auspicatis *P* 23 in penetralibus *P*
24 et culinis *Scaliger:* et coliginis *P* Vestae ignis *Sab* Vestae *Urs* coli-
ginis *Salm* et tholis ignis *Oehlerus* 25 matrimonia *P* 27 cri-
men *Sab:* crimen *P*

uestrae in atriis operantur domorum industrias testificantes
 suas? potionibus abstinent uini? adfinibus et propinquis oscu-
 lari eas ius est, ut sobrias comprobent atque abstemias se esse?
 in Albano antiquitus monte nullos alios licebat quam niuei 68
 15 tauros immolare candoris: nonne istum morem religionemque
 mutastis atque ut rufulos liceret dari, senatus constitutum
 sanctione est? cum Romulo Pompilioque regnantibus percocta
 plane ac madida concremarentur diis exta, nonne rege sub
 Tullo semicruda coepistis et leuiter animata porricere prisca
 20 obseruatione contempta? ante aduentum in Italiam | Herculis f. 60
 cum ex Apollinis monitu patri Diti ac Saturno humanis capiti-
 bus supplicaretur, et hunc similiter morem non fraude calli-
 dula et nominum ambiguitate mutastis? cum igitur et uos
 ipsi modo illos mores modo alias leges fueritis secuti, multa-
 25 que uel erroribus cognitis uel animaduersione meliorum sint a
 uobis repudiata, contempta, quid est a nobis factum contra sen-
 sum iudiciumque commune, si maiora et certiora delegimus nec
 sumus nos passi falsorum religionibus attineri? sed nouellum 69
 nomen est nostrum et ante dies paucos religio est nata quam
 30 sequimur. ut interim concedam id quod nobis obieitur in-
 tentionis esse non falsae, quid est in negotiis hominum,
 quod uel opere corporis et manibus fiat uel solius animi dis-
 ciplina et cognitione teneatur, quod non ex aliquo coeperit
 tempore et in usum exierit experientiamque mortalium? medi-
 35 cina philosophia musica ceteraeque omnes artes quibus uita
 est exstructa et expolita communis cum hominibus natae sunt,
 et non potius nuper, quinimmo paene paulo ante agitari, in-
 tellegi celebrarique coeperunt? antequam Tages Tuscus oras
 contingeret luminis, quisquam hominum sciebat aut esse nos-

3 se del Stewechius 4 niuei Sab: niueis P 7 est add Li-
 uineius pompilioquae P corr 9 Tullo Sab: tullio P por-
 ricere Sab: porrigere P 10 Italiam Gel, r: italia P 13 ambi-
 guitate Sab: ambiguitatē P 14 alias illas Urs multaquae P
 16 contenta Salm: contenta P expunxit c', om Sab 21 est Urs:
 est enim P 24 medicina Rigaltius: *ēdi. in P in mg : om Sab
 etenim Elmenhorstius ede an Salm 25 filosofia P 26 exstructo
 P corr et culta Sab exculta Urs expoliata P corr c' 27 pene P
 corr r 28 oras Sab: ore P

cendum condiscendumque curabat, an fulminum casibus aut extorum aliquid significaretur in uenis? quando siderum motus aut ratio coepta est genethliaca sciri? non post Theutin Aegyptium aut post Atlantem, ut quidam ferunt, gestatorem, f. 61 baiulum, tibi|cinem illum ac destinam caeli? sed quid ego 70 haec parua? ipsi dii immortales, quorum modo aditis templa et numina suppliciter adoratis, sicut uestris litteris atque opinionibus traditur, non esse, non sciri ab temporibus coeperunt certis et impositis nominum appellationibus nuncupari? nam si uerum est ex Saturno atque eius uxore Iouem suis cum 10 fratribus procreatum, ante nuptias et partus Opis nusquam fuerat Iuppiter, Iuppiter tam supremus quam Stygius, nusquam sali dominus, nusquam Iuno, quinimmo alius nullus genitoribus duobus exceptis caeli habitabat in sedibus, sed ex eorum concubitu concepti et nati sunt et spiritum hausere uitalem. 15 certo ergo a tempore deus esse Iuppiter coepit, certo cultus et sacrificia commereri, certo fratribus in potestatibus anteponi. rursus uero si Liber Venus Diana Mercurius Apollo Hercules Musae, Tyndaridae Castores ignipotensque Vulcanus Ioue patre sunt prodi et genitore Saturnio procreati, ante quam 20 Memoria, quam Alcmena Maia Iuno Latona Leda Dione, quam et Semela Diespatri factae sunt compressionibus fetae, nusquam et hi gentium nec in aliqua parte rerum fuere naturae, sed ex conuentu Iouis inseminati et nati sunt et aliquem sensum sui habere coeperunt. ergo et hi quoque tempore esse 25 coeperunt certo et in numero numinum sacrorum ad caerimonias inuocari, quod ipsum similiter dicere translatum in Mi-

1 an *Salm*: in *P* 2 quid *Sab* mali quid *Hoffmannus*
 3 genethliaca *Sab*: genetliaca *P* Theutin *Gel*: heutin *P* heutina
Sab Teutatem in *err* Theutatem *Urs* 4 gestatorem, baiulum *seclusit*
Zinkius 11 opi^a *P* 12 Iuppiter alterum *del Meursius* sup-
 premus *P* 18 herculis *P corr* 20 genitore Saturno *Sab* genito
 Saturno *Gel* 21 Alcmena *Sab*: alchmena *P* 22 quam *Ri-*
galtius: cum *P* tum *Sab* Semele *Sab* diespatri (ac in *e*,
e in i corr) *P* foete *Sab*: fetiae *P* 23 hii *P* gentium
 intelliguntur *Klussmannus* gentium inueniuntur *Vahlenus* fuere
Sab: fuisse *P* 25 hii *P*

neruam licebit. si enim Iouis, ut adseueratis, ex cerebro sine ullius seminis emicuit iactu, antequam est Diespiter genitus et in utero | matris corporeae formam circumscriptionis accep- f. 61¹ pit, certum est utique Mineruam non fuisse neque rerum in numero aut ulla esse in substantia computatam, sed ex quo capite Iouis enata est, et esse res coepit et nonnulla in essentia constituta. non habet ergo primigenios ortus, et a certo coepta est tempore dea dici, sacris in aedibus statui et inuiolabili religione sanciri. quod cum ita se habeat, cum de nouitate loquimini religionum nostrarum, uestrae uobis in mentem non ueniunt, nec curatis inspicere, quando sint exorti dii uestri, quas origines habeant, quas causas, uel ex quibus proruperint emicuerintque radicibus? cuius est autem pudoris, quinimmo inuerecundiae cuius, quod agere te uideas, in eo alterum re- 15prehendere, maledicti et criminis loco dare ea quae in te possint reciprocata uicissitudine retorqueri? sed quod agimus 71 nos, nouum est, quod autem uos, priscum est et nimiae uetustatis: et quid istud aut uos iuuat aut nostram causam rationemque contristat? noua res est quam gerimus, quandoque et 20 ipsa uetus fiet: uetus quam uos agitis, sed temporibus quibus coepit noua fuit ac repentina. religionis autem auctoritas non est tempore aestimanda sed numine, nec colere qua die sed quid coeperis conuenit intueri. ante trecentos annos religio, inquit, uestra non fuit. et dii uestri non fuerunt ante milia 25 annorum duo. quibus istud rationibus colligi aut quibus supputationibus potest? non difficilibus, non obscuris, sed quas possit uidere qui uolet et contrectare, quemadmodum dicitur, manibus. | quis Iouem cum fratribus genuit? genialibus Opi adiunctus f. 61bis Saturnus, ut uos fertis, Caelo atque Hecata procreatus. quis

1 cerebro <i>P corr</i>	2 diespiter <i>P</i>	3 corpore <i>Sab</i>	4 utai- que <i>P</i>
5 numero <i>Sab</i> : numeros <i>P</i>	quo <i>add Salm</i>	6 coe- pit et <i>scripsi</i> : coepit <i>P</i>	non ulla <i>uel</i> nulla <i>Urs</i>
essetiam <i>P</i>	7 non <i>addidi</i>	8 dea <i>Sab</i> : nea <i>P</i>	essentia <i>Sab</i> : inuiolauili
<i>P corr</i>	11 exorti <i>Sab</i> : exoriti <i>P</i>	18 iubat <i>P corr</i>	23 qui
<i>Sab</i>	trecentos <i>Urs</i> : quadringentos <i>P</i>	24 inquit <i>P corr</i>	
27 bolet <i>P corr</i>	28 genitalibus <i>Sab</i>	Opi <i>scripsi</i> : opis <i>P</i>	
adiunctis (i ex u) <i>P</i>	29 et <i>P corr c</i>		

Picum, Fauni patrem atque auum Latini? Saturnus, ut uos idem uestris scriptis atque auctoribus traditis. ergo si haec ita sunt, sequitur ut Picus et Iuppiter germanitatis sibi sociati sint iure, utpote uno ex sanguine unoque ex semine procreati. consentaneum est ita esse quod dicitur. ab Ioue et Pico quot sunt generis usque ad Latinum gradus? trini, ut indicat series. uultis Faunus, Latinus et Picus annis uixerint uicenis atque centenis? ultra enim negatur posse hominis uita produci. aestimatio iusta et liquida est. trecenti ergo sunt pleni et sexaginta post hos anni? res ita est, ut indicat supputatio. cuius socer Latinus fuit? Aeneae. genitor Aeneas cuius? Ascanii Albani oppidi conditoris. quot apud Albam regnatum est annis? quadringentis et prope bis denis. aetatis urbs Roma cuius esse in annalibus indicatur? annos ducit quinquaginta et mille aut non multum ab his minus. ergo ab Ioue, qui frater est Pici quique pater est minorum et reliquorum deorum, anni ad haec tempora prope milia duo sunt aut pleni, ut largiamur aetati. quod cum redargui non possit, non tantum recens nata religio ostenditur quam obitis, set infantes et paruulos esse ipsos adhuc deos, quibus tauros atque alias hostias cum periculo corruptionis suggeritis, quos oportebat adhuc mammis atque stillato lacte nutriri. at religiones uestrae multis annis praecedunt nostram et eo sunt ueriores quod uetustatis auctoritate munitae sunt. | et quid eas prodest annis quam plurimis anteire, cum a certo coeperint tempore, aut spatii cuius sunt milia annorum duo saeculorum tantis comparata cum

1 faoni *P corr c'* 2 idem uos *Sab* 3 germanitati *P corr c'*
 4 sunt *P corr* 5 in *mg B* quod *P* 6 gradus *Sab, r: granus P*
 7 in *mg* 11 genitor Aeneas *Zinkius: genitor latinus P* genitoris Latinus *Sab* genitoris Latini *Gel* genitor is uel genitoris Ascanii
 om cuius *Urs* genitor gener is Latini *Meursius* genitor is Ascanii *Salm*
 genitor gener Latini *Klussmannus* Ascanii *addidi* 12 quod *P*
 13 urbs *Sab: urbe P* 14 annalibus *Sab: aulibus P* iudicatur
Sab 17 at *P* haud *Sab* largeamur *P corr c'* 19 quam
Sab: quas P 22 at *Sab: et P* religiones *Sab: religionis P*
 23 uetustatis *P*

milibus? ac tamen ne causam tam longa prodere dissimulatione uideamur, nisi molestum est, dicite, omnipotens et primus deus nouella uobis uidetur res esse, et qui eum uenerantes colunt, inauditas incognitas repentinas agitare atque inducere religiones? estne illo antiquius quicquam, aut quod eum praecedat re tempore nomine potest aliquid inueniri? nonne solus ingenuus, immortalis et perpetuus solus est? quis caput ac fons rerum est? non ipse? cui debet aeternitas hoc ipsum quod nuncupatur aeternitas? non ipsi? infinita ut prodeant saecula, 10 non ex eius perpetuitate perficitur? indubitabile istud et uerum. non ergo quod sequimur nouum est, sed nos sero addidicimus quidnam sequi oporteret ac colere aut ubinam conueniret spem salutis adfigere et salutaria subsidia conlocare. nondum enim adfulserat qui uiam monstraret errantibus et caligine in altissima 15 constitutis cognitionis lumen inmitteret et ignorationis discerneret caecitatem. sed causa in huiusmodi uertitur * sola? quid, 73 uos Aegyptiaca numina, quibus Serapis atque Isis est nomen, non post Pisonem et Gabinium consules in numerum uestrorum rettulistis deorum? quid, Phrygiam matrem, cuius esse conditor 20 indicatur uel Midas uel Dardanus, non cum Hannibal Poenus res Italas raperet et terrarum exposceret principatum, et nosse et scire coepistis et memorabili religione sancire? sacra Cereris matris non quod uobis | incognita essent, adscita paulo ante, f. 62 obtentum est ut Graeca dicantur nouitatem ipsam testificante 25 cognomine? non doctorum in litteris continetur, Apollinis nomen Pompiliana indigitamenta nescire? ex quo apparet et liquidum est, et hunc uobis fuisse incognitum, post autem aliquando coepisse esse et hunc notum. si quis igitur uos inter-

1 longa <i>Urs</i> : longam <i>P</i> bonam <i>Gel</i>	7 aut fons <i>Sab</i>	10 indubitabile <i>Sab</i> : indubile <i>P</i>
11 sequimur <i>Gel</i> : sequitur <i>P</i>	12 oportet ac <i>scripsi</i> : oporteat <i>P</i> oporteat et <i>Gel</i> oporteat ac <i>Oehlerus</i>	
conueniret <i>Urs</i> ('oporteat aut ubinam conueniat spem uel oporteat et colere aut ubinam conueniret spem'): conuenire et <i>P</i>	16 uertimur <i>Salm</i>	
lacunam signauit: interciderunt religio nostra uel similia		
solus <i>Salm</i>	19 frygiam <i>P</i>	20 iudicatur <i>Sab</i>
21 italicas <i>Sab</i>	22 scire] asciscere ?	caereris <i>P</i>
23 incognitae <i>P</i> corr sunt autem adscita ?	24 obtentum <i>P</i>	26 indigeta-menta c'
27 aliquanto <i>Sab</i>	28 hunc addidi	

roget, cur eorum numinum quorum modo fecimus mentionem tam sero suscepitis cultum, responsuros uos certum est: aut quia illos nuper deorum esse in numero nesciebamus, aut quia nunc sumus a uatibus moniti, aut quia in rebus asperrimis beneficiis eorum sumus auxiliisque seruati. quodsi hoc a uobis recte ⁵ existimabitis dici, et ex nostris partibus ratione consimili existimatote esse responsum. religio nostra nunc nata est: nunc enim missus aduenit qui eam nobis ostenderet, qui in eius induceret ueritatem, qui deus monstraret quid sit, qui ad eius nos cultum ⁷⁴ ab rebus opinabilibus auocaret. et quid, inquit, est uisum deo ¹⁰ regi ac principi, ut ante horas, quemadmodum dicitur, pauculas sospitator ad uos Christus caeli ex arcibus mitteretur? interrogamus et nos contra: quae causa, quae ratio est, ut non suis aliquando reddantur mensibus tempora, sed serius hiemes, serius aestas atque autumnitas fiant? cur post messes arefactas ¹⁵ atque extincta frumenta nonnumquam decidant pluuiæ, quas rebus oportuit incolumibus labi et temporis opportunitatibus ^{f. 62^b} ministrari? immo illud exquirimus | potius, cur, si Herculem oportuit nasci, si Aesculapium Mercurium Liberum aliosque nonnullos, qui et conciliis adiungerentur deorum et mortalibus ²⁰ aliquid utilitatis adferrent, tam sero a Ioue sint prodi, ut sola illos posteritas sciret, superiorum uero ignoraret antiquitas? rationem aliquam fuisse dicetis. ratio ergo et hic fuit, cur non nuper sed hodie sospitator nostri generis adueniret. quaenam igitur ratio est? non imus infitias nescire nos. neque ²⁵ enim promptum est cuiquam dei mentem uidere, aut quibus modis ordinauerit res suas, homo animal caecum et ipsum se nesciens ullis potest rationibus consequi: quid oporteat fieri, quando uel quo genere, ipse rerum cunctarum pater, modera-

3 nesciebamus Sab: desciebamus P	5 hoc add c	6 patribus
P corr	8 inducere ^t P	10 auocaret P
inquit P	11 at-	11 at-
que Sab	13 uos Elmenhorstius	14 hyems Sab
15 are-	17 atque Sab	18 herculem P
factas Sab: arefacta P	25 imus Sab: minus P	inficitias (c in t
19 oportuit P corr c	27 sqq. suas. homo ... nullis potest rationibus consequi,	
corr c') P	28 nullis Urs	potest
... genere: ipse ... scit id solus Salm		
Gel: potens P		

tor et dominus scit solus. nec si ego nequiuerō causas uobis
 expromere, cur aliquid fiat illo uel hoc modo, continuo sequitur
 ut infecta fiant quae facta sunt et amittat res fidem quae
 generibus uirtutum tantis et potestatum indubitabilis esse
 monstrata est. tu opponas et referas: cur tam sero emissus 75
 est sospitator? in infinitis, perpetuis saeculis nihil omnino di-
 cendum est serum. ubi enim finis et initium nullum est, nihil
 praematurum est, nihil tardum. tempus enim a finibus et ex-
 tremis noscitur, quae habere non potest perpetua series
 et immoderata continuatio saeculorum. quid enim si res ipsae,
 quibus opem conueniebat ferri, opportunitatem istam temporis
 exigebant? quid si alterius condicionis antiqua, alterius fuere
 sequentia? quid si priscis aliter subueniri, aliter debuit f. 63
 posterioribus consuli? nonne litteras auditis commemorantes
 uestras fuisse homines olim semideos, heroas, cum immanibus
 corporibus atque uastis? non infantes sub uberibus matrum
 centenarios legis edidisse uagitum, quorum ossa uariis in
 regionibus eruta uix repertoribus fecerunt fidem humanorum
 reliquias esse membrorum? potest ergo fieri, ut tum demum
 20 emiserit Christum deus omnipotens, deus solus, postquam gens
 hominum fractior et infirmior coepit nostra esse natura. si quod
 hodie factum est, ante milia fieri oportuisset annorum, fecisset
 istud rex summus, aut si post totidem milia id quod hodie
 factum est debuisset impleri, nihil deum cogebat necessarias
 25 temporum non expectare mensuras. rationibus fixis peraguntur
 res eius et quod semel decretum est fieri nulla potest nouitate
 mutari. cur ergo, inquit, si omnipotenti seruitis deo et eum 76
 habere confiditis salutis atque incolumitatis uestrae curam, cur
 persecutiones patitur perpeti uos tantas atque omnia genera

3 infecta Sab: infecta P	4 potestatum Gel: potestatibus potes-
tatu P	5 monstrata* P
6 nihil omnino Gel: nihil omnino (ex	
omni) P nihilominus Sab	9 perpetua addidi
Gel: etiam moderata P	10 et immoderata
11 oportunitatem P	15 saemideos P
17 centenarios] stentoreos Sab	uagitus Sab
19 potest P	22 oportuisset Urs: potuisset P
27 cur scripsi:	
cum P	inquit (t ex d) P
inquit, si] inquit Sab	ser-
uiatis Sab	28 confidatis Sab
nostrae Sab	

poenarum et suppliciorum subire? perquiramus et nos contra, cur et uos, cum tantos et tam innumeros colatis deos cumque illis aedes constituatis sacras, simulacra effingatis ex auro, animantium mactetis greges, acerras omnes turis plenas conficiatis altaribus, cur non immunes agitis tot discriminibus et 5 procellis, quibus cotidie uos agunt exitiabiles multiplicesque fortunae? cur, inquam, dii uestri cessant a uobis auertere tot f. 63^b morborum et uoletudinum | genera, naufragia ruinas incendia pestilentias sterilitatem, amissionem pignorum et proscriptionem bonorum, discordias simultates bella, captiuitates urbium et 10 sublati ingenuitatibus seruitutes? sed et nobis in huiusmodi casibus minime auxiliatur deus. prompta et manifesta causa est. nihil est enim nobis promissum ad hanc uitam nec in carunculae huius folliculo constitutis opis aliquid sponsum est auxiliique decretum; quinimmo edocti sumus minas omnes 15 quaecunque sunt parui ducere atque aestimare fortunae, ac si quando ingruerit uis quaequam grauior, quam finem necesse sit consequi, adscribere infortunio uoluptatem nec timere nec fugere quo facilius exui corporalibus possimus et uinculis et 77 tenebrosam euadere caecitatem. itaque ista quam dicitis persecutionis asperitas liberatio nostra est, non persecutio, nec poenam uexatio inferet sed ad lucem libertatis educet. ut si aliquis brutus ac stolidus in carcerem hominem datum in ingressu quaestionum numquam adficiet sat grauibz atque inmanibus existimet poenis nisi in ipsum saeuat carcerem, 25

1 requirimus <i>Salm</i>	3 illi sedes <i>Sab</i>	4 thuris <i>P corr</i>
plenas <i>Urs</i> : plenis <i>P</i>	coniiciatis <i>Heraldus</i>	6 angunt <i>Orellius</i>
8 moruorum <i>P corr</i>	ualetudinū <i>P</i>	9 amissionem <i>P</i>
10 simultates bella <i>scripsi</i> : bella simultates <i>P</i>	14 carunculae <i>Sab</i> :	
calunculae <i>P</i>	17 qua f. n. s. c. uitae <i>Salm</i>	18 adscribere
fortanio [uoluptatem] nec <i>Urs</i> [adscribere infortunio uoluptatem] nec		
<i>Heraldus</i> timere mortem ?	19 e <i>Gel</i> ex <i>Urs</i>	22 uexato
<i>Sab</i> inferet <i>Gel</i> (inferret <i>Sab</i>): inferat <i>P</i>		educet <i>Sab</i> : seducet <i>P</i>
23 carcere <i>c'</i>	datum <i>Urs</i> : natum <i>P</i> damnatum <i>Gel</i>	
in ingressu <i>scripsi</i> : in egressum <i>P</i> ingressum <i>Sab</i> ingressum <i>Gel om</i>		
<i>Urs</i> lumine cassum <i>Klussmannus</i>	24 adficiet <i>scripsi</i> : adficere <i>P</i>	
sat grauibz <i>scripsi</i> : segregauimus <i>P</i> se grauibz <i>Sab</i> se grauaminibus		
<i>Klussmannus</i>		

materiam eius comminuat atque urat tectum, parietem, ianuas
 partesque alias operis renudet deiciat adfigat, nesciens hoc
 factu ei cui uideatur officere dari ab se lucem et sceleratam
 eripi caecitatem: itidem et uos flammis exiliis cruciatibus
 5 beluis, quibus corpora lancinatis et diuexatis nostra, non uitam
 eripitis nobis, sed pelliculis releuatis | et cutibus nos nescii, f. 64
 et quanto instatis et pergitis in effigies has nostras speciesque
 saeuire, tanto artis et grauibus releuatis nos uinculis et ad
 lumen efficitis circumcisis nexibus euolare. quare, homines, abs- 78
 10 tinete quaestionibus uacuis impedire spes uestras, nec si aliter
 quam uos putatis aliquid se habet, uestris potius opinionibus
 credere quam rei debetis augustae. urgent tempora periculis
 plena et exitiabiles imminet poenae: confugiamus ad salutarem
 deum nec rationem muneris exigamus oblati. cum de ani-
 15 marum agatur salute ac de respectu nostri, aliquid et sine
 ratione faciendum est, ut Epictetum dixisse adprobat Arrianus.
 dubitamus, ambigimus nec esse quod dicitur plenum fidei
 suspicamur: committamus nos deo, nec plus apud nos ualeat
 incredulitas nostra quam illius nominis et potentiae magnitudo,
 20 ne dum ipsi nobis argumenta conquirimus quibus esse uideatur
 falsum id quod esse uolumus atque adnitimur uerum, obrepat
 dies extremus et inimicae mortis reperiamur in faucibus.

16 Epict. fr. 181 Schweigh.

1 tectum <i>P corr c</i>	4 itidem <i>Sab</i> : itidem <i>P</i>	flammis <i>Sab</i> : flami-
nis <i>P</i>	5 diuexatis <i>Gel</i> : diu uexetis <i>P</i> diu uexatis <i>Sab</i>	6 rele-
uatis <i>Urs</i> : reuelatis <i>P</i>	nos <i>Sab</i> : uos <i>P</i>	nos nescii, et] nos,
nescii quod <i>Gel</i>	7 quantum <i>Sab</i>	8 tantum <i>Sab</i>
releuatis <i>Urs</i> : reuelatis (u ex b) <i>P</i>	10 questionibus <i>P</i>	14 muneris <i>Sab</i> :
numerus <i>P</i>	15 agitur <i>Urs</i>	16 Epithetum <i>Sab corr in err</i>
19 numinis <i>Urs</i>	20 conquirimus <i>Sab</i> : conquisimus <i>P</i>	21 uolu-
mus <i>scripsi</i> : nolimus <i>P</i> nolimus <i>Rigaltius</i>	abnutemus <i>Salm</i>	
adnitimur uerum, obrepat] abnutemus, rerum obrepat <i>Klussmannus</i>		
22 ARNOUÏ ADUERS NATIONES LIB. II. EXP. INCIPIT LIB. III		

LIBER TERTIVS

1 Iamdudum quidem criminibus his omnibus, maledictionibus
 potius ut uera dicamus, ab excellentibus parte in hac uiris
 et ueritatem istam commeritis nosse satis plene accurateque
 responsum est neque apex ullus ullius prætermisus est quaes- 5
 tionis qui non sit modis mille et rationibus ualidissimis
 refutatus. non est igitur necessarium parte in hac causæ
 f. 64^b diutius | inmorari. neque enim res stare sine adsertoribus non
 potest, religio Christiana aut eo esse comprobabitur uera, si
 adstipulatores habuerit plurimos et auctoritatem ab hominibus 10
 sumpserit. suis illa contenta est uiribus et ueritatis propriae
 fundaminibus nititur nec spoliatur ui sua, etiamsi nullum ha-
 beat uindicem, immo si linguae omnes contra faciant contraque
 nitantur et ad fidem illius abrogandam consensionis unitae
 2 animositate conspirent. nunc ad ordinem reuertamur a quo 15
 sumus necessario paulo ante digressi, ne diutius interrupta
 defensio palmam criminis comprobati calumniatoribus conces-
 sisse dicatur. subiciunt enim haec: si uobis diuina res cordi
 est, cur alios nobiscum neque deos colitis neque adoratis nec
 cum uestris gentibus communia sacra miscetis et religionum 20
 coniungitis ritus? possumus interim dicere: ad cultum diuini-
 tatis obeundum satis est nobis deus primus, deus, inquam,
 primus, pater rerum ac dominus, constitutor moderatorque

8 *tare *P* res stare] stare *Sab* restare *Meursius tamquam e codice*
 per se stare *Klussmannus* 9 et religio *Salm* christiani *P*
 corr c' religio Christiana *seclussit Zinkius* 10 omnibus *P corr*
 14 fidem *Sab*: finem *P* abrogandam *Sab*: adrogandam *P* 17 con-
 cessisse *P* 18 diuina *P* 20 gentilibus *Zinkius* communia
P corr

cunctorum, in hoc omne quod colendum est colimus, quod adorari conuenit adoramus, quod obsequium uenerationis exposcit uenerationibus promeremur. cum enim diuinitatis ipsius teneamus caput, a quo ipsa diuinitas diuinorum omnium quae-
 5 cumque sunt ducitur, superuacuum putamus personaliter ire per singulos, cum et ipsi qui sint et quae habeant nomina nesciamus et cuius sint praeterea numeri neque liquidum neque comprehensum neque exploratum habere possimus. atque ut 3
 in terrestribus regnis necessitate nulla compellimur, | regalibus f. 65
 10 in familiis constitutos nominatim cum principibus adorare, sed in regum ipsorum cultu quicquid illis adnexum est tacita ut se sentit honorificentia comprehendi, non alia ratione quicum-
 que hi dii sunt quos esse nobis proponitis, si sunt progenies regia et principali oriuntur e capite, etiamsi nullos accipiant
 15 nominatim a nobis cultus, intellegunt se tamen honorari communiter cum suo rege atque in illius uenerationibus contineri. et hoc quidem a nobis fuerit ita prolatum, si modo liquet et constat praeter ipsum regem et principem esse alia numinum
 capita, quae digesta et separata per † numerum uelut quendam
 20 populum plebeiae multitudinis faciant. neque nobis in aedibus sacris effigies pro dijs, sigilla et simulacra uelit ostendere, quae intellegitis uos quoque, etsi recusatis et renuitis confiteri, uilissimi esse formas luti et fabrorum figmenta puerilia. et cum de re loquimur diuina uobiscum, hoc ut ostendatis ex-
 25 poscimus, esse deos alios natura ui nomine, non in simulacris propositos, quos uidemus, sed in ea substantia in qua conueniat aestimari tanti esse nominis oportere uirtutem. sed con- 4

1 cunctarum <i>Klussmannus</i>	colendum <i>Sab</i> : colendus <i>P</i>	4 ca-
pud <i>P</i> corr	ae <i>P</i> corr	quicumque <i>Heumannus</i>
sonas <i>Sab</i>	ire add <i>Sab</i>	6 singulas <i>Sab</i>
om <i>Urs</i> et <i>Salm</i>	13 hii <i>P</i>	11 ut] ui <i>Sab</i>
		17 ita add c' interea ?
18 alia numinum <i>Rigaltius</i> : alienum <i>P</i> alia non <i>Sab</i> alia etiamnum <i>Salm</i>		
alia deum <i>Hildebrandius</i> alienigenum <i>Klussmannus</i>		19 numerum]
munera certa suo numero ?	quendam <i>Sab</i> : quaedam <i>P</i>	21 si-
gilla et <i>Klussmannus</i> : illa et <i>P</i> et illa <i>Gel</i>	22 etsi <i>Klussmannus</i> :	
et <i>P</i> om <i>Sab</i> sed <i>Urs</i> at <i>Salm</i>	recusatis om <i>Sab</i>	23 uilissimi
<i>Sab</i> : uilissime <i>P</i>	27 numinis <i>Urs</i>	uirtutum <i>Sab</i>

silium non est parte in hac causae diutius inmorari, ne lites maximas concitare ac tumultuosa conserere uideamur uelle certamina. sit ista, ut praedicatis, plebs numinum, sint deorum innumerae gentilitates, adstipulamur adquiescimus coniuemus nec in aliqua quaestione dubitabile istud ambiguumque configimus. illud tamen a uobis audire exposcimus et rogamus: f. 65^b unde uobis compertum est | uel quibus rationibus comprehensum, hinc sint in caelo quos esse existimatis et colitis an nescio qui alii opinionis et nominis inauditi? potest enim fieri, ut et hi sint quos esse non remini et quos esse confiditis in 10 nulla inueniantur parti naturae. neque enim caeli aliquando subuolastis ad sidera, singulorum facies atque ora uidistis, et quos esse memineritis illic deos eosdem hic colere tamquam notos institulistis ac uisos. sed et illud rursus desideramus audire, a uobisne inposita habeant haec nomina quibus eos 15 uocatis an ipsi haec sibi diebus imposuerint lustricis. si diuina haec sunt et caelestia nomina, quis detulit ad uos ea? sin autem a uobis appositae appellationes has habent, quemadmodum potuistis uocabula his dare quos neque uideratis aliquando neque quales aut qui essent ulla cognitione noratis? 20 sed ut uultis et creditis atque ut uobis persuasum est, hi dii sint, nominibus appellentur his etiam quibus eos † popularem censeri popularis uulgaritas ducit: unde tamen uobis liquet, nominibus hi suis censum compleant an sint aliqui uobis incogniti neque

1 partae *P corr* 3 plebs *Sab*: praebis *P* 4 gentilitates *Sab*:
gentilitatis *P* atquiescimus *P* conibemus *c' om Sab*
5 conficimus *Meursius* 8 hinc *Sab*: hinc de (*de r*) *P* hinc di *Meur-*
sius 10 ut hi *omisso* et *Sab* 11 parti *Hildebrandius*: partis *P* parte
Sab 14 sq. audire a uobis, impositane *cum Sab* uulgo, nisi quod *Hilde-*
brandio et *Oehlero* ne imposita placuit 16 lustricis *Meursius*: ludi-
dri's *P* ludicris *Sab* 17 at *P corr* 18 appellationis *P corr*
19 uideratis *Meursius*: uidebatis *P* 20 ulla *scripsi*: in ulla *P* in
nulla *Sab* cognitione *Sab*: cognatione *P* 21 hii *P* 22 sint
Gel: sunt *P* populares *Sab del Urs* populatim *Rigaltius*: lacunam
signare *mauult Zinkius* 23 liquet *Zinkius*: quae *P* quaeso *Meur-*
sius scire quot *Salm* nominis *Gel* 24 hi suis *Zinkius*: huius *P*
sensem *Sab* compleant *Salm*: complent *P* an] etai *Salm*
sunt *Gel* incogniti neque *Zinkius*: in cognitione quae *P* in cog-
nitione *Sab* in cognitionem *Urs*

in uisum aliquando notitiamque perlati? neque enim sciri est facile, definita et certa sit eorum numeri multitudo an sine ulla populositatis summa sit nec computationis alicuius rationibus terminata. fingamus enim uos deos mille percolare uel milia potius quinque: at in rerum natura potest forsitan fieri, ut deorum milia centum sint, potest, ut hoc amplius, immo, quod diximus paulo ante, potest deorum summa esse nulla | nec numerabili circumscriptione finita. aut igitur et uos f. 66 impii, qui praeter deos paucos reliquorum officia non obitis, aut si uobis ueniam ceterorum ignorantiae postulatis, eandem et nobis conciliabitis ueniam, si pro parte consimili eorum religionibus abstinemus quos esse omnino nescimus. et tamen 6 ne nos quisquam peruicaciter arbitretur sacramenta nolle suscipere ceterorum quaecumque sunt numinum. deuotas etenim 15 mentes et manus protendimus supplices neque aspernamur quocumque inuitaueritis accedere, si modo discamus, quinam isti sint diuini quos nobis ingeritis, et quos par sit adiungi summi regis ac principis uenerationi. Saturnus, inquit, et Ianus est, Minerua Iuno Apollo Venus Triptolemus Hercules atque 20 alii ceteri, quibus magnificas aedes cunctis paene in urbibus religiosa consecrauit antiquitas. inuitare nos forsitan ad istorum numinum potuissetis cultum, si non ipsi uos primi opinionum turpium foeditate talia de illis confingeretis quae non modo illorum polluerent dignitatem sed minime illos esse qualitati- 25 bus conprobarent eis adiunctis. adduci enim primum hoc ut credamus non possumus, immortalem illam praestantissimamque naturam diuisam esse per sexus et esse partem unam mares, partem esse alteram feminas. quem quidem locum plene iamdudum homines pectoris uiui tam Romanis litteris explicauere

1 uisum <i>Meursius</i> : usum <i>P</i>	3 populositas <i>Salm</i>	5 ad <i>P</i>
<i>corr</i> potest et <i>Sab</i>	10 postulatis <i>Sab</i> : postulatist <i>P</i>	
13 arbitretur <i>P corr</i>	suscipere <i>P</i>	14 sunt <i>add c</i>
15 aspernamur <i>Sab</i> : aspernamus <i>P</i>	16 quocumque <i>Sab</i> : quodecumque <i>P</i>	
17 sint <i>Heumannus</i> : sunt <i>P</i>	diui <i>Sab</i>	18 inquit <i>P corr</i>
anus <i>P corr c'</i>	19 est] et <i>Salm</i>	treptolemus <i>P</i>
<i>corr</i> atque alii] Aesculapius <i>Urs</i>	20 ceteri <i>Meursius</i> : et ceteri <i>P</i>	
25 comprobarent iis <i>Hildebrandius</i> : conprobaretis <i>P</i>	comprobarent <i>Heraldus</i>	

quam Graecis, et ante omnes Tullius Romani disertissimus generis nullam ueritus impietatis inuidiam ingenue constanter
 1. 66^b et libere quid super tali opinione | sentiret pietate cum
 maiore monstrauit: a quo si res sumere iudicii ueritate con-
 scriptas, non uerborum luculentias pergeretis, perorata esset
 haec causa nec secundas ut dicitur actiones nobis ab infanti-
 7 bus postularet. sed quid aucupia uerborum splendoremque ser-
 monis peti ab hoc dicam, cum sciam esse non paucos, qui
 auersentur et fugiant libros de hoc eius nec in aurem uelint
 admittere lectionem opinionum suarum praesumpta uincentem, 10
 cumque alios audiam mussitare indignanter et dicere, oportere
 statui per senatum, aboleantur ut haec scripta quibus Chris-
 tiana religio comprobetur et uetustatis opprimatur auctoritas?
 quinimmo, si fiditis exploratum nos dicere quicquam de diis
 uestris, erroris conuincite Ciceronem, refellitote, redarguite, 15
 temeraria et impia dictitare conprobate. nam intercipere scripta
 et publicatam uelle submergere lectionem non est deos defen-
 8 dere sed ueritatis testificationem timere. ac ne tamen et nobis
 inconsideratus aliquis calumniam moueat, tamquam deum quem
 colimus marem esse credamus; ea scilicet causa, quod eum 20
 cum loquimur pronuntiamus genere masculino, intellegat non
 sexum sed usu et familiaritate sermonis appellationem eius et
 significantiam promi. non enim deus mas est, sed nomen eius
 generis masculini est, quod idem uos dicere religione in uestra
 non quitis. nam consuestis in precibus 'siue tu deus es siue 25
 dea' dicere, quae dubitationis exceptio dare uos diis sexum
 disiunctione ex ipsa declarat. adduci ergo non possumus, ut
 corpora credamus deum. nam esse necesse est corpora, si sunt

1 de nat. deor. fr. 3 Bait.

1 graegis <i>P</i> corr <i>c'</i>	4 quos <i>P</i> corr	5 esset <i>Dauisius</i> : esse
et <i>P</i> esset et <i>Sab</i>	15 refellitote, redarguite, temeraria et impia	
dictitare <i>Stewechnus</i> : temeraria et impia dictitare refellitote redar-		
guite <i>P</i>	16 dictare <i>Sab</i> dicta <i>Gel</i>	reprobate <i>Sab</i>
18 testi-	20 marem <i>Sab</i> : matrem <i>P</i>	
ficationem <i>Sab</i> , <i>r</i> : testificatione <i>P</i>		
24 quid <i>Sab</i> corr in err	25 praecibus <i>P</i>	siue dea] siue tu dea
<i>Sab</i>	26 dubitationis <i>Sab</i> : dubitationib; <i>P</i>	diis <i>Sab</i> , <i>r</i> : dii <i>P</i>
28 nam] at <i>Urs</i>	esse om <i>Sab</i>	

| mares ac feminae, aut insignificatam esse generum disiunctio- f. 67
nēm. quis enim uel exigui sensus nescit terrenorum ab illo
animantium conditore nou alia de causa generis diuersi sexus
institutos esse atque formatos, nisi ut per coitus et conubia
5 corporum res caduca et labilis successionis perpetuae inno-
uatione duraret? quid ergo? dicemus deos procreare, deos 9
nasci, et idcirco his additas genitalium membrorum partes, ut
sufficere prolem possent, et noua quaque suboriente fetura
quicquid prior aetas abstulisset recidua substitutio subro-
10 garet? ergo si haec ita sunt, id est si dii procreant † superi et
super has leges experiuntur se sexus, suntque immortales nec fri-
goribus fiunt senectutis effecti, sequitur ut debeant plena esse
diis omnia neque innumeros caelos eorum capere multitudinem
posse, siquidem et ipsi perpetuo generant et per suboles su-
15 bolum multiplicata semper innumerabilitas ampliatur: aut si
obsenitas coeundi ita ut decet ab diis abest, quae causa
ratioque monstrabitur, cur insigniti sint his locis, quibus sexus
se solet libidinum propriarum admonitionibus recognoscere?
neque enim ueri est simile, haberi haec frustra aut in-
20 probum in illis lusum ludere uoluisse naturam, ut eos his parti-
bus aggeraret quibus utendum non esset. ut enim ad usus
certos manus pedes oculi ceteraque constructio membrorum
sua quaque in officia constituta est, ita conuenit credere in
sui muneris functionem comparatas esse has partes: aut confi-

1 faeminae *P* corr aut *addidi* insignificatam *scripsi*: in-
significata *P* uel significata *Sab* insignita *Urs* esse] ex *Sab*
disiunctionem *scripsi*: disiunctione *P* distinctione *Urs* 2 nesci *P*
corr c' 8 quaque suboriente *Gel*: quaeq; sunt oriente *P* (quaque
sunt) oriente sic *Sab* 9 recidiba *P* corr 10 sq. [id est si dii
procreant] superi et [super] has leges experiuntur sexus *Zinkius* [superi]
et si per has (uel humanas) leges pariuntur sexus? 11 super] si
per *Gel* 12 debeant *Sab*: debeat *P* 14 ipsi *Gel*: ipsi si *P*
16 obsenitas *P* 18 solent *Sab* 19 improbum *Hauptius*: impro-
uida *P* improvidentiam *Sab* providentiam *Meursius* improvidam *Salm*
20 lusum *Hauptius*: suam *P* suaue *Salm* 21 esset *Urs*: ē sed
P est, sed *Sab* est *Salm* 24 functionem *Sab*: functionem *P*
confitendum *Gel*: confidendum *I*

tendum est, in deorum corporibus esse aliquid uacuum, quod
 10 sit frustra atque inaniter fabricatum. | quid dicitis, o sancti
 f. 67^b atque inpolluti antistites religionum? habent ergo dii sexus
 et genitalium membrorum circumferunt foeditates, quas ex
 moribus uerecundis infame est suis appellationibus promere? 5
 quid ergo iam superest, nisi ut eos credamus immundorum
 quadrupedum ritu in libidinum furias gestire, cupiditatibus
 rabidis ire in mutuas complexionones et ad postremum fractis
 dissolutisque corporibus uoluptatis enervatione languescere? et
 quoniam quaedam sunt feminarum generis propria, sequitur 10
 ut deas quoque credamus circumactis persolvere suas mensibus
 leges, fastidiosos ducere atque habere conceptus, aboriri prae-
 ferre et praepropero partu septimanas edere aliquando feturas.
 o pura, o sancta atque ab omni turpitudinis labe disparata
 atque abiuncta diuinitas! hauet animus atque ardet, in chalci- 15
 dicis illis magnis atque in palatiis caeli deos deasque con-
 spicere intectis corporibus atque nudis, ab Iaccho Cererem,
 Musa ut praedicat Lucretia, mammosam, Hellespontiacum Pria-
 pum inter deas uirgines atque matres circumferentem res
 illas proeliorum semper in expeditionem paratas. hauet, inquam, 20
 uidere deas grauidas, deas fetas gliscentibusque per dies aluis
 alias intestini ponderis morositate cunctari, parturire alias
 tractu longo et manus obstetricias quaerere, illas telis grauib
 et dolorum acuminibus fixas heulare, tortari et inter haec
 omnia suppetias Iunonis implorare Lucinae. nonne multo est 25
 rectius maledicere, conuiciari atque alia ingerere diis probra,

17 sq. Lucret. 4, 1168 L.

5 moribus *scripsi*: oribus *P* 7 quadrupedum *P* 8 ad om
Sab 9 uoluptatis *Gel*: uoluntati *P* uoluntatis *Sab*, *r* ener-
 natione *Sab*: enervationi *P* languescere *Sab*, *r*: anguescere *P*
 11 deas *scripsi*: eas *P* 12 abortiri *Urs* praeferre *scripsi*: per-
 ferre *P* 15 auct animus *Gel*: habet et animum *P* habet etiamnum
Sab 17 ab] apud *Sab* iaccho *P* iacchum *Sab* 18 Lucretii *Sab*
 priapum *Sab*, *r*: priamum *P* 20 praeliorum *P* corr *c'* expe-
 ditionem *Huetius*: expeditione *P* auct *Gel*: habet *P* 21 fitas
P corr *c'* aluis] aliis *Sab* 22 alias post aluis *addidi*
 23 obsticias *P* corr *c'* quaereres *Sab* alias *Urs* 24 tortari
Canterus: et hortari *P* 26 conuiciari *c'* diis] de his *Sab*

quam uel obtentu pio talia de his monstra | opinionum in-f. 68
 dignitate praesumere? et audetis adscribere causam nobis 11
 offensionis deorum, cum, si iudicatio fiat, certissima in uobis
 reperiatur haec esse et in contumelia alia quam opinamini
 stare? nam si dii, ut dicitis, adficiuntur ira et animorum in-
 dignationibus incalescunt, cur eos non putemus aegre atque
 aegerrime sustinere, dari sibi a uobis sexus, quibus canes por-
 cique formati sunt, et cum ita credatis, non aliter se fingi et
 ignominiosa cum ostentatione proponi? ergo cum haec ita sint,
 10 miseriarum omnium causa uos estis, uos deos impellitis, uos
 excitatis infestare omnibus malis terras et noua quaeque cotidie
 struere, quibus ulcisci se possint tot a uobis iniuriis et male-
 dictionibus exasperati: maledictionibus, inquam, et iniuriis,
 quas partim fabulis turpibus, partim opinionibus indecoris,
 15 quas uestri theologi, quas poetae, quas ipsi uos quoque igno-
 miniosis celebratis in ritibus, res perditas inuenietis humanas
 et abiecisse clauum deos, si modo illorum curam spectat mor-
 talium regere atque administrare fortunas. nam nobis quidem
 cur irascantur non habent, quos uident et sentiunt neque se
 20 colere neque deridere, quod dicitur, et honestius quam uos
 multo de sui nominis dignitate existimare, quam credere.
 de sexu hactenus. nunc ad speciem ueniamus et formas, quibus 12
 esse descriptos deos superos creditis, quibus immo formati et
 templorum amplissimis conlocatis in sedibus. neque quisquam
 25 Iudaeicas in hoc loco nobis opponat et Sadducaei generis fa-
 bulas, tamquam formas tribuamus et nos deo: hoc enim pu-
 tatur | in eorum litteris dici et ut rem certam * atque auctoritate f. 68*

1 uel scripsi: ut P om Sab 4 nec Freinshemius alia add
 Oehlerus 5 stare Sab: strare P 7 aegerrime Urs: acerrime P
 14 quas Sab: quam P indecoris Sab: indecoriis P 15 theo-
 legi P corr c' 17 clabum P corr 18 administraret P corr c'
 20 diridere P corr dicitis ? quam uos del Hugius 21 quam]
 et Gel atque Urs om Salm quam uos Hugius 22 sqq. in mg De
 specie & | formis | deq 25 iudeicas P iudaicas Gel 26 tribu-
 amus Sab: tribuant P anos (a eras) P os Salm 27 dici et]
 dicier Meursius ut scripsi: ut uel P om Gel uelut Meursius
 rem certam Vahlenus: re certa P res certa Meursius rem certam
 atque] lege certaue Gel lacunam indicauit Vahlenus: intercidiisse
 uideri testimonio cf. 4, 18 auctorita P corr c

firmari: quae aut nihil ad nos attinent nec ex aliqua portione quicquam habent commune nobiscum, aut si sunt ut creditur sociæ, quaerendi sunt uobis altioris intellegentiae doctores, per quos possitis addiscere, quibus modis conveniat litterarum illarum nubes atque inuolucra relaxare. nostra de hoc sententia talis est. naturam omnem diuinam, quae neque esse coeperit aliquando nec uitalem ad terminum sit aliquando uentura, liniamentis carere corporeis neque ullas formarum effigies possidere, quibus extima circumscriptio membrorum solet coagmenta finire. quicquid enim tale est, mortale esse arbitramur¹⁰ et labile; nec obtinere perpetuam posse credimus aeuitatem quod extremis coercitum finibus necessaria circumcludit extremitas. at uero uos deos parum est formarum quod amplectimini mentione, filo etiam terminatis humano, et quod indignius multo est, terrenorum corporum circumcaesura finitis.¹⁵ quid ergo dicemus? caput deos gestare tereti rotunditate colli erectum, retinaculis neruorum dorso inligatum ac pectori et ad ceruicem necessarias flexiones consertionibus uerticularum atque ossea substructione fulciri? quod si accipiemus ut uerum sit, aures etiam sequitur ut habeant curuis perterebratas²⁰ anfractibus, oculorum orbiculos mobiles, superciliorum marginibus obumbratos, suspensum imbricem narium, munctionibus muculentis et spiritali commeabilem tractui, subactionibus ciborum dentes trini generis atque in officia trina compositos,²⁵ manus ministras | operum, articulatis digitis et cubitorum mobilitate tractabiles, corporibus sustinendis pedes, explicandis gressibus et suggerendis anticipationibus itionum genua. quodsi

1 ad] lat *P* corr attinent *Sab*: attinet *P* 2 commune *Sab*:
communem *P* ut add *Salm* creditae. *Sab* 8 ullas *Sab*:
ulla *P* 14 etiam terminatis *scripsi*: et atterminatis *P* etiam atter-
minatis *Sab* 16 colli erectum *scripsi*: collectum *P* 18 ad *Sab*,
r: a *P* uerticularum *F. Douss*: uerticum *P* uertebrarum *Urs*
20 sequitur *Sab*: secuntur *P* ut add *c'* curbis *P* corr
21 mouiles *P* corr 22 imbricem *Sab*: imbricen *P* munctionibus
Sab, *r*: unctionibus *P* 23 muculentis *Sab*: munculentis *P*
cuiorum *P* corr *r* 25 articulatis *scripsi*: articulis *P* 27 genua
addidi

ea quae prompta sunt, consentaneum est et illa portari quae sub costis earumque sub cratibus cutes contegunt atque omentorum membranulae, gurguliones nentriculos lienes pulmones uesiculas iecora, intestinorum uolubilium tractus et per omnia viscera commeantes purpurei sanguinis uenas cum arteriis spiritalibus coniugatas. an numquid caelestium corpora foeditatibus 14 his carent, et quoniam cibis mortalibus abstinent, edentulos eos esse paruolum credendum est ritu et uiduatos interioribus cunctis tamquam utres sufflatos turgidorum corporum inanitate 15 pendere? quid quod, si haec ita sunt, erit nobis necessarium contueri, similesne sint dii omnes an formarum dispari circumscriptione teneantur. si enim par cunctis atque una est omnibus similitudinis species, non absurdum est credere errare eos fallique cognitionis in mutuae comprehensione. sin autem 16 gerunt discrimen in uultibus, sequitur ut intellegi debeat, non alia de causa dissimilitudines his datas, nisi ut singuli se possent differentium signorum proprietatibus noscitare. ergo esse dicendum est quosdam capitones cilunculos frontones labeones simos, alios mentones naeuos atque nasicas, hos displosis 20 naribus, illos resimis, nonnullos turgentibus malis aut buccarum cumulatione ** acriuoces, nanos longos medios macilentos pingues crassos, hos capillorum intortionibus crispulos, caluitiis alios | et glabritatibus rasos: neque opinari nos falso f. 69° uestrae produnt atque indicant officinae, siquidem cum facitis 21 atque informatis deos, hos crinitos effingitis, alios leues, senes iuuenes pueros aquilos caesios rauos seminudos intectos aut, ne frigus incommodet, fluidarum uestium superiectione per- 25 fusos. quisquamne est hominum rationis alicuius sapore con-

1 portari] putari *Sab* 2 earumque *c'* 3 lienes *Urs*: uenas
P renes *Meursius* 7 abstinent *Sab*: abstinentur *P* 8 paru-
lorum *Gel* 13 no^a *P* 14 cognitiones *P corr* im *P corr r*
17 proprietatibus *P* 18 in *mg R* cilunculos *Urs* 19 simos
scripsi: in his *P* naeuos *Gel*: naeuimos *P* 20 buccarum *Sab*:
uocarum *sic P* 21 cumulatione (in *eras*) *P* lacunam *signauit*
acriuoces *Gel*: sacriuoces *P* saccibuoces *Salm* nanos *Sab*: mannos *P*
24 uestrae *Gel*: uestra et *P* uestrae et *Sab* officinae *Sab*: officina *P*
25 leues *Gel*: leues lenes *P* 26 aquilos *Gel*: aquilios *P* 27 in-
commudet *P corr*

tactus, qui pilos et lanugines credat in deorum corporibus nasci, qui annorum in illis inesse discrimina, qui et per uarias tegminum atque amictuum formas uestitos hos ire atque ab aestibus sese frigoribusque tutari? quod qui habet uerum, et hoc necesse est tamquam uerum accipiat: esse deos fullones, esse tonsores, qui uel sacras eluant uestes uel capillos immi-
nuant siluescentium crinium uelleribus inuolutis. itane istud non turpe, non impietatis et contumeliae plenum est, moribundi et caduci animantis liniamenta diis dare, insignire his partibus, quas enumerare, quas persequi probus audeat nemo
nec sine summae foeditatis horrore mentis imaginatione concipere? hocine est illud fastidium uestrum, sapientia haec adrogans, qua despuitis nos ut rudes atque omnem scientiam reminisci rerum uobis diuinarum patere? Aegyptiorum ridetis aenigmata, quod mutorum animantium formas diuinis inse-
ruerint causis easdemque quod species multo ture accipiant et reliquo caerimoniarum paratu: uos effigies hominum tamquam deorum ueneramini potestates nec pudet his ora terreni animalis imponere, erroris alios et stultitiae condemnare et in
f. 70 erroris eiusdem similitudine ac uitii | deprehendi. nisi forte
16 dicetis alias quidem inesse diis formas, sed honoris et dicis causa species uos eis accommodauisse mortalium: quod maioris multo est contumeliae, quam erroris aliquid ignoratione fecisse. nam si uos fateremini id quod uestra suspicio credidisset formamentis adtribuuisse diuinis, minus erat iniuriae praesumpta
in opinatione peccasse: nunc uero cum aliud creditis et aliud fingitis, et in eos estis contumeliosi quibus id adtribuitis quod eis confitemini non esse, et inreligiosi esse monstramini, cum id adoratis quod fingitis, non quod in re esse ipsaque in.

1 polos <i>P corr c'</i>	5 fullones <i>Sab</i> : tullones <i>P</i>	7 inuolutis
scripsi: inuolutos <i>P</i>	12 hoccine <i>r</i>	13 scscientiam <i>P corr</i>
16 censibus <i>Orellius</i>	ture <i>Sab</i> : iure <i>P</i>	19 errori asalios <i>P</i>
<i>corr c'</i>	20 uitii <i>scripsi</i> : uitio <i>P</i>	21 sed <i>Urs</i> : et <i>P</i> honoris <i>Sab</i> :
honores <i>P</i>	dicis <i>Lipsius, Urs</i> : dotis <i>P</i>	22 causas <i>P corr</i>
24 credidissed <i>P corr</i>	formam mentis <i>Sab</i>	26 opinatione <i>Sab</i> :
opinatio <i>P</i>	27 id adtribuitis <i>Gel</i> : ita tribuitis <i>P</i> it adtribuitis <i>r</i>	
28 eis <i>Oehlerus</i> : eos <i>P</i>	ipsaque <i>P</i>	

ueritate censetis. si aselluli canes porci humanum aliquid
 saperent fingendique haberent artes idemque nos uellent cultu
 aliquo prosequi et statuarum consecrationibus honorare, quan-
 tas nobis irarum flammas, indignationum quos turbines con-
 citarent, si suorum corporum formas nostra uellent portare
 atque obtinere simulacra? quantas, inquam, irarum flammas
 suffunderent, excitarent, si urbis conditor Romulus asinina sta-
 ret in facie, si sanctus Pompilius in canina, si porcina sub
 specie nomen esset Catonis aut Marci Ciceronis inscriptum?
 10 ita ergo stoliditatem uestram non rideri, si rident, uestris ab
 numinibus reminisci, aut quoniam censetis adfici eos ira, non
 insanire, non furere neque pro iniuriis et contumeliis tantis
 ultum ire se uelle iacularique in uos ea quae dolor suetus est
 iacere et offensionis acerbitas comminisci? quanto fuerat rec-
 15 tius elephantorū his formas, pantherarum aut tigridum, tau-
 rorum equorumque donare? nam quid in homine | pulcrum c. 70^b
 est, quid, quaeso, admirabile uel decorum, nisi quod et clu-
 rino cum pecore nescio quis auctor uoluit esse commune? sed 17
 si uobis, inquit, nostra opinatio displicet, uos demonstrate,
 20 uos dicite, qua sit deus praeditus forma. si ueram uultis audire
 sententiam: aut nullam habet deus formam, aut si informatus
 est aliqua, ea quae sit profecto nescimus. neque enim quod
 uidimus numquam nescire esse ducimus turpe aut ea re pro-
 hibemur aliorum sententias refutare, quia super hoc nostram
 25 nullam ipsi sententiam promimus. ut enim, si uitreus esse di-
 catur mundus, si argenteus, ferreus uel ex fragili conglobatus
 et fabricatus testa, non dubitemus falsum esse contendere,
 quamuis quae sit eius materia nesciamus, ita cum de specie
 agatur dei, quam perhibetis conuincimus non esse, etiamsi

18 Ennius sat. 45 V.

1 ueritate *apographum Bruxellense*: ueritate ē P ueritate esse Sab
 aselluli P corr c' porci P 6 inquam P 13 que P
 14 acerbitas P corr 15 elephantorū P trigridum P corr
 17 clurino] ueterino Sab in mg 19 nobis Sab 20 prae-
 dictus Sab 22 que P corr c' 23 prohibemur Gel: prohibemus P
 24 aliorum Gel: aliquorum P 25 ipsi P 26 conglobatus Meur-
 sius: conglobatus P conglobatus Sab 27 testa Gel: est testa P esse
 testa Stewechius

18 quae sit minus possumus explicare. quid ergo, inquiet aliquis, non audit deus, non loquitur, non ante se positas res uidet, non intuetur? suo forsitan genere, non nostro. neque enim ueri aliquid scire tanta in re possumus aut suspicionibus indagare, quas esse apud nos liquet instabiles, lubricas et uanorum similitudines somniorum. si enim dixerimus isdem illum rationibus uidere quibus et nos uidemus, sequitur ut intellegi debeat, superiectas pupulis eum habere membranulas, coniuere, nictare, radiis aut imaginibus cernere, aut quod oculis commune est omnibus, sine alterius luminis commixtione nihil omnino conspiciere. quod ipsum similiter de auditu ac de elo-
 71 quii forma et uerborum prolatione dicendum est: | si per aures audiat, eas quoque habere flexuosis tramitibus perforatas, quae inreperere uox possit sensum nuntiatura sermonis, aut si uerba ore funduntur, labia habere cum dentibus, quorum infictu et mobilitate multiiuga lingua sonos articulet et uocem in uerba
 19 conformet. at si nostri animi mentem non recusatis audire, tantum abest, ut nos deo corporalia liniamenta tribuamus, ut animorum etiam decora ipsasque uirtutes, quibus eminere uix concessum est paucis, tantae rei uereamur adscribere. quis enim deum dixerit fortem constantem frugi sapientem? quis probum, quis sobrium, quis immo aliquid nosse, quis intellegere, quis prouidere, quis ad fines officiorum certos actionum suarum decreta dirigentem? humana sunt haec bona et ex oppositione uitiorum existimationem meruerunt habere laudabilem. quis est autem tam optusi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis deum esse dicat magnum aut ideo nominis maiestate praecellere quod uitiorum careat foeditate? quicquid de deo dixeris, quicquid tacitae mentis cogitatione conceperis,

3 non add c'	8 pupulis	<i>Meursius tamquam e codice:</i>	pupulis
P pupillis Sab	conibere c'	9 nictare Sab:	nectare P
10 est P	14 uos P corr c'	15 labia P	16 mouilitate
P corr	multiingos <i>Stewecheus</i>	17 at scripsi:	ac P om Sab
mentem <i>Rigaltius:</i>	motum P	19 decora Sab, r:	decorpora P deco-
rorora c'	20 uereamur Sab:	ueremur P	22 aliquid Sab:
aliquis P	23 auctiorum P corr	25 oppositionem P corr	
27 numinis <i>Urs</i>			

in humanum transilit et corrumpitur sensum, nec habet propriae significationis notam quod nostris dicitur uerbis atque ad negotia humana compositis. unus est hominis intellectus de dei natura certissimus, si scias et sentias nihil de illo posse mortali oratione depromi. et haec uero prima est uestrorum ²⁰ numinum contumelia, quam de formis | et sexibus boni scilicet f. 71^b uindices et religiosi constituistis auctores. illud uero quod sequitur quale est, quod deos nobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios nautas citharistas auloedos uenatores ¹⁰ pastores et, quod supererat, rusticos? ille, inquit, musicus deus est, et hic alter diuinus est. ceteri enim dii non sunt musici et uentura praedicere inscitia nesciunt atque ignorantia futurorum. obstetriciis ille informatus artibus, medicorum alius institutus est disciplinis. ergone singuli sua in re pollent nec in auxilium ¹⁵ uocati alienis possunt in partibus subuenire? hic in sermone facundus est atque in uerborum continuationibus promptus: bardi enim sunt alii nec possunt aliquid scitum, si oratio facienda est, eloqui. et rogo: quae ratio est, quae tam dura necessitas, quae causa, ut artificia haec superi tamquam uiles ²⁰ nouerint atque habeant sellularii? in caelo enim cantatur et psallitur: ut interualla et numeros uocum nouem conserant scitule ac modulentur sorores. sunt in sidereis motibus siluae, sunt lustra, sunt nemora: ut uenationum praepotens habeatur in expeditionibus Diana. imminetia dii nesciunt et sortibus ²⁵ uiuunt agitanturque fatalibus: ut quid cuique crastinus dies ferat aut hora, Latonius explicet atque aperiat uates. ipse alio impletur deo et ui numinis premitur exagiturque maioris: ut merito dicatur habeaturque diuinus. corripuntur dii morbis et uulnerari, uexari aliqua ex re possunt: ut cum exegerit ratio,

1 sensum P	habet Sab: habeat P	3 ad sup. uers. P
5 uerbo P corr	6 boni Sab: bonis P	8 uobis Sab
cas Meursius	aulaedos Sab: aut ledos P	9 nactus Sab: uenatores Sab: uenatores P
10 superat Sab	et ille Sab	inquit P corr
11 diuini Urs	musici addidi	13 obstetricis Sab
18 at Sab		
19 ut Sab, r: aut P	21 conserant Sab: consecrant P	22 scitule dubitanter Oehlerus: scitulae P
23 ut add Gel	habeatur	
25 uiunt P corr		

quod uulgo hic et in sequentibus ponitur, sustuli sideribus Meursius montibus Sab montes Meursius

f. 72 auxiliator | subueniat Epidaurius. parturiunt, pariunt: ut difficiles puerperiorum tricas Iuno mulceat corripiatque Lucina. rem rusticam tractant aut curant militaria munera: ut flammis potens Vulcanus fabricetur his enses aut ruris ferramenta producat. uestis indigent tegmine: ut uirgo Tritonia curiose eis stamen neat et qualitate pro temporis aut trilices tunicas aut de serico componat. accusant et diluunt crimina: ut Atlantea progenies eloquii primas ferat studiosa exercitatione quaesiti. 22 set erras, inquit, et falleris; non enim ipsi opifices dii sunt, sed ingeniis hominum subiciunt has artes atque, ut uita sit instructor, tradunt scienda mortalibus. sed qui aliquam subicit ignaro ac nescio disciplinam, sollertem quem is efficere nonnullius operis scientia contendit, sciat ipse necesse est primus id quod alterum callere constituit. neque enim traditor alicuius esse scientiae potis est, ut non eius quod tradit praecepta habeat cognita et rationem teneat exercitatissime comprehensam. dii ergo sunt artifices primi, siue quod, ipsi ut dicitis, subdunt scientiam mentibus, siue quod immortales et geniti numquam genus omne terrenum uetustate temporis antecedunt. hoc est ergo quod quaeritur, cum sit nullus apud superos artibus his locus neque usus, illorum neque natura deposcat ingeniosum aliquid aut sellarium scire: cur esse dicatis in aliis alios perceptionibus gnarures et habere sollertias, in quibus singuli se uincant | scientiarum cognitione discreti? nisi forte hoc dicitis, deos artifices non esse, sed eos

2 corripiatque Sab: corripietque P	3 flammipotens Gel
4 feramenta P corr	5 curiose iis Salm: curiosius P
Sab, r: tamen P	6 stamen
7 componat Meursius: et imponere P imponat Sab	
et sine onere imponat Salm	Atlantea Sab: alantea P
8 quae-	
siti. et Sab	11 his instructor Meursius
12 sollertem quem scripsi: sollertemque P	sciendas Meursius
Urs om Meursius	is scripsi: his P hunc
14 callere Urs: colere P docere Meursius	
15 scientiae Sab: sciente P scientie r	praecepta Sab: percepta P
16 exercitatissime P corr	17 primi Gel: primi sunt P
artifices, primi sunt Salm	20 apud P corr
21 usus illorum	
uulgo	23 alios add Scaliger
gnarures Scaliger, Urs: ignaro	
res P gnariores Sab ignarures Meursius	in mg ∴
24 singuli	
se uincant Urs: singulis euincant P	

his artibus praesidere, curare, immo sub illorum posita esse tutela omnia quae administramus, quae gerimus, atque ut bene ac feliciter cedant, illorum prouisione curari. quod quidem merito dici ac probabiliter uideretur, si ad uoluntatem semper sententiamque procederent ea quae obimus, quae gerimus aut in negotiis periclitamur humanis. cum uero in contrarium cotidie res uertantur neque ad propositum uoluntatis actionum respondeant fines, ludentis est dicere, deos nobis superesse custodes, quos suspicio finxit nostra, non explorata ueritas comprehendit. per maria Mater Matuta tutissimas praestat commeantibus nauigationes: et cur insanum mare tam frequentes exposcit crudelium naufragiorum ruinas? salutaria et fida consilia nostris suggerit cogitationibus Consus: et in contrarios exitus cur adsidue uertitur placitorum inopinata mutatio? armentorum et pecorum gregibus Pales praesunt Inuusque custodes: et cur saeua contagia et pestilentes morbos ab aestiuis auertere cessatione inimica non curant? Flora illa genetrix et sancta obscenitate ludorum bene curat ut arua florescant: et cur cottidie gemmulas et pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissimum frigus? puerperiis Iuno praeposita est et auxiliatur genetricibus fetis: et matrum intereunt cur cotidie millia parricidalibus nixibus interemptae? in tutela Vulcani est ignis et materies eius in illius | regimine constituta est: f. 73 et cur aedes frequentissime sacras atque urbium portiones ad cinerem patitur flammaram uoracitate conlabi? diuinationis scientiam largitur hariolantibus Pythius: et cur obliquata, dubia, cur obscuritatis submersa caligine dat saepius subministratque res-

3 uene <i>P</i> corr	cedant <i>Sab</i> : credant <i>P</i>	10 permarini <i>r</i>
Mater Matuta <i>addidi</i>	praestant <i>r</i> praestat Portunus <i>Sab</i>	11 et
<i>Gel</i> : sed <i>P</i>	12 exposcit <i>P</i> . Iunius: exposuit <i>P</i>	14 adsi-
dua <i>P</i>	15 inbusque <i>P</i> corr <i>c'</i>	16 aestiuus <i>P</i>
trix <i>Urs</i>	22 bulcani <i>P</i> corr	23 materiae <i>P</i> corr <i>r</i>
24 fre-	quentissime <i>P</i>	portiones <i>Salm</i> : portiores (<i>in mg</i> .:) <i>P</i> potiores
<i>Sab</i>	ad cinerem <i>Sab</i> : ac cinerum <i>P</i>	26 pythius <i>P</i>
obliqua et dubia	uel obliquitate dubia <i>Urs</i> obliqua ac dubia <i>Salm</i>	
27 obscuritatis <i>Meursius</i> : obscuritatibus <i>P</i> obscuritatum <i>Urs</i>		aeppi-
us <i>P</i>	submonstratque <i>Sab</i>	

ponsa? Aesculapius officiis et medendi artibus praeest: et cur plura morborum et ualitudinum genera ad sanitatem nequeunt incolumitatemque perducere, immo sub ipsis fiunt curantium manibus atrociora? curat Mercurius ceromas, pugil-
 latibus et luctationibus praeest: et cur inuictos omnes non perficit quibus praeest, cur unius in officio praesidatus hos
 victoriae compotes, alios uero perpetitur ignominiosa in-
 24 firmitate rideri? tutelatoribus, inquit, supplicat diis nemo, et idcirco singuli familiaribus officiis atque auxiliis desunt. nisi enim tura et salsas accipiant fruges, benefacere dii ne-
 queunt, et nisi pecorum sanguine delibutas suas conspexerint arulas, suos deserunt atque abiciunt praesidatus? atquin ego
 rebar paulo ante, spontaneas esse numinum benignitates ul-
 troque ab his fluere inexpectata beniuolentiae munera. num-
 quid enim rex poli libamine aliquo exambitur aut hostia, ut
 omnia ista quibus uiuitur commoda mortalium gentibus lar-
 giatur? non feruorem genitalem solis deus, noctis et tempora,
 uentos pluuias fruges cunctis subministrat aequaliter bonis
 malis iniustis iustis ingenuis seruis pauperibus diuitibus?
 hoc est enim proprium dei potentis ac ueri, inexorata beneficia
 1. 73^b praebere fessis atque inualidis | rebus et multiformi semper
 asperitate uallatis. nam sacrificiis editis id quod poscaris ad-
 nuere, non est istud postulantibus subuenire sed benignitatis
 propriae munificentiam uenditare. ludimus et lasciuimus tanta
 in re homines, et qui sit deus obliti, quid istius magnificentia
 nominis, quicquid uile uel sordidum suspiciosa potuimus cre-
 25 dultate confingere diuis tutelaribus adrogamus. unctionibus,

1 officinis *Stewechi* 4 curat *Salm*: cūrae (in mg :.) *P om Urs*
 ceroma *Sab* ceromasi *Urs* 5 praestat *Sab* 7 compotit *Stewe-*
chius compotes esse ? esse compotes ? 8 tutelaribus *Sab* 10 thura
 ex cura *P tura r* 11 dilibutas *P* 12 praesidatus *Sab*: praesi-
 diatus *P* adquin *P corr* 14 inexpectata *Urs* numquit *P corr*
 16 commodam *P corr c'* gentibus] generi *Urs* 17 feruorem *P*
corr 18 pluuias *P corr* 19 iustis iniustis (iniustis iustis *Hilde-*
brandius) ingenuis *Urs*: iniustis *P* 20 inexorta *P corr c'*
 25 quid *Sab*

inquit, superest Vnxia, cingulorum Cinxia replicationi, Victa et Potua sanctissimae uictui potuique procurant. o egregia numinum et singularis interpretatio potestatum: nisi postes uirorum adipali unguine oblinerentur ab sponsis, nisi uirginalia uincula iam feruentes dissoluerent atque imminentes mariti, nisi potarent et manderent homines, di nomina non haberent? quid, quod non contenti tam deformibus subdidisse atque inplicuisse deos curis, naturas his etiam feras truculentas immanes, malis gaudentes semper et humani generis adtribuitis uastitate. non commemorabimus hoc loco deam La-²⁶ uernam furum, Bellonas Discordias Furias et laeua illa quae constituitis numina taciturnitatis silentio praeteribimus. Martem ipsum ponemus in medio et speciosam illam Cupidinum matrem, ex quibus unum praeficitis proeliis, amoribus alteram¹⁵ et cupiditatis ardori. potestatem, inquit, bellorum Mars habet. utrumne ut mota compescat an ut cessantia et quieta commoueat? nam si sedator militaris insaniae est, cur cotidie bella non desunt? sin autem conditor illorum est, deum ergo dicemus in uoluptatis suae dulcedinem collidere | orbem totum, f. ⁷⁴ discordiarum et discriminum causas inter gentes serere terrarum longinquitate diiunctas, conducere ex diuerso tot mortalium milia et intra uerbi unius moras campos cadaueribus aggerare, sanguineos praecipitare torrentes, fundatissima delere imperia, aequare urbes solo, libertatem ingenuis abrogare et seruitutis²⁵ condicionem imponere, dissensionibus gaudere ciuilibus, commorientium fratrum parricida nece et ad ultimum filiorum et patrum parricidali congressionis horrore. quod ipsum licebit²⁷ in Venerem pari atque eadem ratione traducere. nam si amoris

1 inquit <i>P corr</i>	<i>in mg</i> :	Victa <i>Sab</i> : uita <i>P</i> Victua
<i>Urs</i>	2 Pota <i>Canterus</i>	aegregia <i>P</i>
6 dii <i>c</i>	8 curis <i>Sab</i> : curiis <i>P</i>	3 interpretatio <i>P</i>
9 attribuitis <i>Sab</i> : adtributis <i>P</i>	10 uastitatem <i>Sab</i>	naturas <i>Gel</i> : naturam <i>P</i>
commemorabimus <i>Gel</i> : commemorauimus <i>P</i>	11 laeua <i>P</i>	12 praeteribimus <i>Meursius</i> : praeterimus <i>P</i>
13 alteram <i>Elmenhorstius</i> : alterum <i>P</i>	14 al-	15 et <i>Sab</i> : ex <i>P</i>
<i>P corr</i>	16 uella	17 uella
21 disiunctas <i>Sab</i>	24 solo <i>Sab</i> : soli <i>P</i>	26 parri-
cida <i>seclusit Hugius</i>	nec ^o <i>P</i>	27 parricidali <i>seclusit Zinkius</i>

haec flammās, sicut perhibetis et creditis, cogitationibus subdit humanis, sequitur ut intellegi debeat, quicquid labis et criminis ab insania proficiscitur tali, Veneriis debere uulneribus imputari. ergone dea cogente in uilissimi nominis scorta suam saepius produnt etiam nobiles dignitatem, dissuuntur tenacium matrimoniorum nexus, in incestas libidines necessitudo sanguinis inardescit, insaniunt in liberos matres, patres uirginum suarum uota in se uertunt, contra decus aetatis senes in obscenos ingemunt curis iuuenalibus adpetitus, sapientes et fortes uiri soluunt decreta constantiae uirilitatis uigore molito, innectuntur ceruicibus laquei, conscenduntur ardentes rogi et per uastas atque altissimas rupes iaciunt se passim uoluntariis saltibus praecipitati? quisquamne est hominum rationis alicuius primordiis indutus, qui diuinitatis substantiam tam foedis f. 74^b polluat aut contaminet | moribus? qui naturas attribuat diis tales, quas in agrestibus beluis lenitudo saepe permulsit atque extenuauit humana? ubinam, quaeso, est illud, quod ab omni perturbationis adfectu dii procul amoti sunt, quod lenes placidi mites, quod in genere uirtutis unito perfectionis apicem atque ipsius retinent sapientiae summitatem? aut cur eos oramus, ut a nobis aduersa atque inimica propellant, si malorum omnium quibus cotidie carpimur ipsi esse nobis reperiuntur auctores? quantumlibet nos impios, inreligiosos uocetis aut atheos, numquam fidem facietis esse amorum deos, esse bellorum, esse qui discordias conserant, qui furialibus stimulis animos inquietent. aut enim uerissime dii sunt, et ea quae commemorastis non faciunt: aut si faciunt ea quae dicitis, sine 29 ulla dubitatione dii non sunt. et tamen possemus utcumque

3 tali	<i>Urs</i> : talib; <i>P</i>	Veneris	<i>Urs</i>	debere	<i>Gel</i> : debeat <i>P</i>
4 suam	<i>Sab</i> , <i>r</i> : sua <i>P</i>	5 dissuuntur	<i>Sab</i> : dissuriuntur sic <i>P</i>	dis-	
uniuntur	<i>Salm</i>	tenacium	<i>Sab</i> , <i>r</i> : tenacium <i>P</i>	tenaces	<i>Urs</i>
add	<i>Stewechius</i>	incesta	libidine	<i>Sab</i>	9 iuuenilibus <i>Sab</i>
14 imbutus	<i>Sab</i>	substantiam	scripsi: constantiam	<i>P</i>	16 quas <i>P</i>
aegrestibus	<i>P corr</i>	ueluis	<i>P corr</i>	lenitudo	<i>P</i>
19 uirtutum					
omni ?	unico	<i>Urs</i>	unicae	<i>Stewechius</i>	20 retinent <i>Gel</i> , <i>r</i> :
retinet <i>P</i>	22 perperuntur	<i>P corr</i>	23 in <i>mg</i> ∴	27 in	
<i>mg</i> ∴	aut si faciunt	add	<i>Klussmannus</i> .	aut si ea, quae dicitis,	
faciunt	<i>Sab</i>				

accipere a uobis has † mentes impiarum plenissimas fictionum, si non multa de diis ipsi tam contraria promentes dissoluentiaque se ipsa sustinere animi compelleretis adsensum. cum enim singuli singulos anteire interioris contenditis scientiae laude, et deos ipsos quos opinamini tollitis et reponitis alios quos manifestum est non esse, et alios alii deos in eisdem dicitis rebus, et innumeros esse conscribitis quos esse singulos semper consensio accepit humana. incipiamus ergo sollemniter ab Iano et nos patre, quem quidam ex uobis mundum, annum
 10 alii, solem esse prodidere nonnulli. quod si accipiemus ut uerum sit, sequitur ut intellegi debeat nullum umquam fuisse Ianus, quem ferunt Caelo atque Hecata procreatum in Italia | regnasse primum, Ianiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, f. 75 Vulturni generum, Iuturnae maritum, atque ita per uos dei
 15 nomen eraditur, quem in cunctis anteponitis precibus et uiam uobis pandere deorum ad audientiam creditis. rursus uero si Ianus est annus, deus esse nec sic potest. quis enim annum ignorat temporis esse circumscriptionem statam nec habere uim numinis id quod spatiis mensum et dierum dinumeratione
 20 conclusum est? quod ipsum licebit in Saturnum non absimili ratione traducere. nam si tempus significatur hoc nomine, Graecorum ut interpretes autumant, ut quod χρόνος est habeatur Κρόνος, nullum est Saturnium numen. quis est enim tam demens, qui tempus esse dicat deum, quod mensura
 25 cuiusdam est spatii in continua serie perpetuitatis inclusi? atque ita ex ordine tolletur et iste caelestium, quem Caelo

1 mentes] sententias ? 3 se ipsa Urs: ipsa P ipsa se *Heraldus*
 4 singuli *scripsi*: singulis P in singulis Urs 6 alios alii *scripsi*:
 alius aliud P alios alius *Salm* deos] de Sab in eisdem *Salm*: eis-
 dem P 7 innumeros Sab: innumerus P conscribitis Sab: con-
 scribitur P 8 consensio Sab, r: consensio P 10 alii Sab:
 aliis P solem Sab: sollemne P 12 Ianu P haecata P
 Hecate Sab 13 Fontis *Meursius* 15 praecibus P 16 uobis
 Urs: nobis P 17 annus Sab: Ianus P 19 mensu^m P mensium
 Sab 22 grecorum P interprestes P chronos P
 23 Cronos *Gel*: *xponoc*. P numen Urs: nomen P 26 tol-
 leretur P *corr c'*

esse editum patre, magnorum esse procreatorem deorum, uiti-
 satorum falciferum uetustas edidit prisca et minorum trans-
 30 misit aetati. nam quid de ipso dicemus Ioue, quem solem
 esse dictitauerunt sapientes, agitantem pinnatos currus turba
 consequente diuorum, aethera nonnulli flagrantem uel flammea
 atque ardoris inextinguibili uastitate? quod si liquet et constat,
 nullus ergo omnino est nobis auctoribus Iuppiter, qui patre
 editus Saturno atque Ope matre, ut genitoris euaderet rabiem,
 in Cretensium finibus memoratur esse celatus. iam uero Iu-
 nonem opinatio nonne consimilis deorum tollit e censu? nam
 si aer illa est, quemadmodum uos ludere ac dictitare consues-
 175 tis Graeci nominis | praeposteritate repetita, nulla soror et
 coniunx omnipotentis reperietur Iouis, nulla Fluuiunia, nulla
 † Pomona, nulla Ossipagina, nulla Februtis Populonia Cinxia
 Caprotina, atque ita reperietur inanissima esse istius nominis
 31 fictio opinionis uacuae celebritate uulgata. Aristoteles, ut Gra-
 nius memorat, uir ingenio praepotens atque in doctrina praepo-
 tuit Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis ex-
 plicat et litterata auctoritate demonstrat. eandem hanc alii
 aetherium uerticem et summitatis ipsius esse summam dixerunt,
 memoriam nonnulli, unde ipsum nomen Minerua quasi quae-
 dam Meminerua formatum est. quodsi accipit res fidem, nulla
 est ergo Metis filia, nulla Victoriae *, nulla Iouis elata de
 cerebro inuentrix oleae, nulla magisteriis artium et disciplina-
 rum uarietatibus erudita. quod aqua nubat terram, appellatus
 est, inquit, cognominatusque Neptunus. si ergo liquoris op-
 tentio nominis huius appellatione signatur, nullus deus est
 omnino Neptunus, atque ita tollitur et remouetur e medio

16 Valentini Rose Aristoteles pseudepigraphus p. 616

1 magnorum esse] magnorum et <i>Urs</i>	3 iam <i>Meursius</i>	5 flam-
ma <i>P corr c</i>	6 ardoris <i>Sab</i> : ardores <i>P</i>	inextinguibilis <i>Urs</i>
8 ditus <i>P corr c</i>	madre <i>P corr</i>	*rabiem <i>P</i>
celatus <i>P</i>	12 *****praeposteritate <i>P</i>	13 fluuiunia (b in u corr) <i>P</i>
Fluuiunia uel Fluuiunia <i>Urs</i>	14 Pomona <i>Sab</i>	Febrilis <i>Urs</i>
fictio <i>Sab</i> : finctio <i>P</i>	aristotelis <i>P</i>	20 aetherium <i>P</i>
memoriam* <i>P</i>	23 mentis <i>Sab, r</i>	Victoria <i>Cuperus</i>
signauit: socia uel gestatrix uel simile uerbum intercidit		lacunam
<i>Sab</i> ellata <i>P</i> nata <i>Urs</i> enata <i>Salm</i>	24 nulla inuentrix <i>Urs</i>	
magisteris <i>P corr</i>		

Stygii frater Iouis Olympiique germanus, tridenti armatus ferro,
 pistricum dominus atque maenarum, rex salsorum gurgitum
 et tremebundi motator soli. Mercurius etiam quasi quidam **32**
 Medicurrius dictus est, et quod inter loquentes duo media
 5 currat et reciprocetur oratio, nominis huius conciunata est
 qualitas. ergo si haec ita sunt, non est dei Mercurius nomen
 sed sermonis reciprocantis et uocis, atque ita hoc pacto aboletur
 et extinguitur caduceator ille Cyllenius in algido fusus monte,
 uerborum excogitator | et nominum, nundinarum mercium *f. 76*
 10 commerciorumque mutator. terram quidam e uobis, quod cunctis
 sufficiat animantibus uictum, Matrem esse dixerunt Magnam,
 eandem hanc alii, quod salutarium seminum frugem gerat,
 Cererem esse pronuntiant, nonnulli autem Vestam, quod in
 mundo stet sola ceteris eius partibus mobilitate in perpetua
 15 constitutis. quod si ratione profertur et adseueratur certa, trina
 pariter numina uobis interpretibus nulla sunt: non Ceres, non
 Vesta deorum esse computabuntur in fastis, non ipsa denique
 Mater Deum, quam Nigidius autumat matrimonium tenuisse
 Saturni, dea recte poterit nuncupari, siquidem unius terrae
 20 haec sunt omnia nomina et his sola praedicationibus indicatur.
 praetermittimus hoc loco satietatis fuga Vulcanum, quem esse **33**
 omnes ignem pari uoce pronuntiat ac sensu, quod ad cunctos
 ueniat, Venerem, et quod sata in lucem proserpant, cognomi-
 natam esse Proserpinam: qua rursus in parte trium capita
 25 numinum tollitis, siquidem primum elementi est nomen, non
 sentientis uocabulum potestatis, libidinis alterum per cuncta
 animantia diffusae, tertium uero significat attollentia se ger-
 mina et frugum subcrescientium motiones. quid, cum Liberum
 Apollinem Solem unum esse contenditis numen uocabulis am-
 30 plicatum tribus, nonne sententiis uestris deorum imminuitur

2 menarum *P* 3 soli *Meursius: sali P* 4 duos *Gel*
 7 pacto *Gel: acto P* 8 caduceator *Sab: caducetor P caducitor*
Salm gyllenius *P corr c* 12 alii *P* 14 mouilitate *P corr*
 16 interpretibus *P* 17 besta *P corr* 20 sola illa *Rigaltius*
 21 sacietatis *Sab: satietatib P* 22 uoce *P uocum Sab* ac sensu
scripsi: adsensu P assensuque Hildebrandius cunctos *Sab, r: cunc-*
tis P 26 sentientis *Gel: sentiens P* alterum *Sab: alteras (s*
eras) P 28 et om *Sab* 30 sententis *P corr*

census et opinio praeiudicata dilabitur? nam si uerum est, solem eundem Liberum esse eundemque Apollinem, sequitur ut in rerum natura neque Apollo sit aliquis neque Liber, atque f. 76^b ita per uos | ipsos aboletur, eraditur Semeleius, Pythius, alter feculentae hilaritatis dator, Sminthiorum alter perniciēs murum. s

34 non indocti apud uos uiri neque quod induxerit libido garrientes Dianam Cererem Lunam caput esse unius deae † triuiali germanitate pronuntiant neque ut sunt trinae dissimilitudines nominum, personarum dissidentias tres esse: Lunam his omnibus uocari atque in eius uocamen reliquorum seriem 10 coaceruatam esse cognominum. quod si exploratum, si fixum est atque ita si esse rei ueritas monstrat, cassum iterum nomen est Cereris, cassum Dianae, atque ita perducitur res eo, ut et illa frugum, sicut perhibetis, inuentrix uobis ducibus atque auctoribus nulla sit, et expolietur Apollo germana, quam 15 quondam puris in fontibus abluentem membrorum sordes corrigens

35 niger ille uenator inspexit et poenam curiositatis inuenit. in philosophiae memorabiles studio atque ad istius nominis columnen uobis laudatoribus eleuati uniuersam istam molem mundi, cuius omnes amplexibus ambimur, tegimur ac sustinemur, ani- 20 mans esse unum sapiens rationale consultum probabili adseueratione definiunt: quorum si est uera, fixa et certa sententia, etiam illi continuo desinent dii esse quos in eius portionibus paulo ante immutatis nominibus constituebatis. ut enim homo unus nequit permanente sui corporis integritate in 25 homines multos scindi, neque homines rursus multi disiunc-

1 praeiudicata *Urs*: praedicata *P* 4 aboletur Semeleius, eraditur Pythius ? 5 dator, sminthiorum *Sab*: datoris minathiorum (*in mg* :') *P* 7 deae *scripsi*: dei *P* dei *Sab* triuiali *P* 7 sq. Triinae tripliciter nominatae ? Triinae tergeminatae ? 9 dissidentias *Elmenhorstius tamquam e codice*: diffidentias *P* differentias *Sab* tris *P* corr Lunam *Salm*: luna in *P* Lunam in *Sab* Lunam enim *Urs* 11 coacerbatam *P* corr c si *Meursius*: se *P* om *Urs* 12 item *Urs* 16 corniger *Sab*, r: coniger *P* 18 filosofiae *P* memorabiles *Gel*: memorabili *P* 20 animans *Salm*: animas *P* animal *Sab* 21 rationabile *Sab* 22 fixa et *Canterus*, *Urs*: et fixa *P* ac certa *Hildebrandius* 23 desinent *Sab*: desident *P* 25 nequid *P* integritate *Sab*: integritate *P* 26 multi disiunctionis *Urs*: multitudinis. iunctionis *P*

tionis differentia conseruata in unius sensus . simplicitatemque
conflari, si ita mundus unum est animal et unius mentis agita-
tione motatur, nec in plura potest numina dissipari nec si
eius particulæ | dii sunt, in unius animantis conscientiam f. 77
5 cogi atque uertier. luna sol tellus aether astra membra sunt
et mundi partes: quod si partes et membra sunt, animalia
utique sui nominis non sunt: neque enim partes hoc ipsum
esse quod totum est aliqua in re possunt, aut sibi sapere,
sibi sentire, quod sine totius animantis adsensu nullis propriis
10 adficiatur e motibus: quo constituto ac posito summa omnis
illuc redit, ut neque sol deus sit neque luna neque aether,
tellus et cetera. sunt enim partes mundi, non specialia nu-
minum nomina, atque ita perficitur omnia uobis turbantibus
miscentibusque diuina, ut in rerum natura unus deus consti-
15 tuatur mundus explosis omnibus ceteris, omnino inaniter, uacue
et sine ulla substantia constitutis. si totidem nos modis toti- 36
demque sententiis deorum uestrorum subrueremus fidem, nulli
esset dubium, quin ira et rabie concitati ignes, feras et gladios
atque alia postularetis suppliciorum in nos genera, quibus sitim
20 soletis uestram nostri sanguinis adpetitione proluere. cum
uero per uos ipsos prope omnis gens numinum sub ostentatione
tollatur ingeniorum atque doctrinae, audetis intendere, nostri
nominis causa res humanas ab diis premi, cum quidem, si
uerum est esse illos uspiam atque incalescere irarum flammis,
25 nihil habeant iustius propter quod in uos saeuiant quam quod
eos negatis subsistere neque ulla esse in parte naturae. Musas 37
Mnaseas est auctor filias esse Telluris et Caeli, Iouis ceteri
praedicant ex Memoria uxore uel Mente, has quidam uirgines, .

1 lacunam signavi: intercidisse uidetur consensum sensus] censum
Urs simplicitatemque P simplicitatem Gel 2 ita si Sab
5 uertier Hildebrandius: uter P uerti Sab 6 e mundi P corr c'
7 utique Sab: utaeque P 8 quo P corr c' 12 numinum Sab, r:
nominum P 15 omnino Urs: quinimmo P 16 uos Sab 18 esset
Sab: esse P gladios Sab: gladius P 19 suppliorum P corr c'
21 ostentatione Sab: ostentationē P 23 praemi P quidam
Sab 24 uerum est Sab: liberum et P 25 uos Sab: nos P
26 ulla Gel: una P 27 Mnaseas Gel: mnaseas P

alii matres fuisse conscribunt. libet enim iam paucis etiam
 f. 77^b illas partes attingere, quibus alius aliud eadem | de re dicere
 opinionum diuersitate monstramini. Ephorus has igitur numero
 esse tris effert, Mnaseas, quem diximus, quattuor, Myrtilus in-
 ducit septem, octo adseuerat Crates, ad extremum Hesiodus
 nouem cum nominibus prodit, dis caelum et sidera locupletans.
 nisi fallimur, ista dissensio nihil scientium uerum est, non ab
 rei ueritate descendens. nam si liquido sciretur quid sit, esset
 unanimis uox omnium et in eiusdem sententiae finem cunc-
 38 torum pergeret et conueniret adsensio. quonam modo igitur
 religionis potestis integrare uim plenam, cum circa ipsos erre-
 tis deos, aut ad uenerabiles inuitare nos cultus, cum nihil nos
 certi de ipsorum numinum comprehensione doceatis? ut enim
 de mediis contiscamus auctoribus, aut ille primus eradit atque
 interficit sex diuas [Musas], si esse illas constat nouem, aut iste
 ultimus et extremus sex adponit, quae nullae sunt tribus solis
 in ueritate constantibus, ut neque sciri possit aut comprehendī,
 quatenam debeant addi, quae demi, et in periculum deducatur
 religionis ipsius susceptio, aut id quod non est colens aut quod
 sit fortasse praeteriens. Nouensiles Piso deos esse credit nouem
 in Sabinis apud Trebiam constitutos. hos Granius Musas putat²⁰
 consensum adcommodans Aelio, nouenarium numerum tradit
 Varro, quod in mouendis rebus potentissimus semper habeatur
 et maximus, nouitatum Cornificius praesides, quod curantibus
 his omnia nouitate integrentur et constant, deos nouem Mani-
 lius, quibus solis Iuppiter potestatem iaciendi sui permiserit²⁵
 fulminis. Cincius numina peregrina nouitate ex ipsa appellata
 f. 78 pronuntiat; nam solere Romanos religiones | urbium supera-
 tarum partim priuatim per familias spargere, partim publice

5 theog. 75 sqq.

3 eforus P Iforus Sab (in err Ephorus)	4 murtylus P Murtylis
Sab (in err Myrtilus)	6 diis c
8 esset unanimis scripsi: una	
eis P unanimis Sab una esset Salm	14 contiscamus P contices-
camus c'	15 sex Sab: sed P
Musas secluit Meursius	
aut (a eras) P ut Sab	20 in mg
credet P corr c	23 in
mouendis] in nouandis Urs	24 praesides Sab: praesidens P
27 appaellata P	28 religiones Modius: regiones P deos omnes
Sab	29 partim P

consecrare, ac ne aliqui deorum multitudine aut ignorantia praeteriretur, breuitatis et compendii causa uno pariter nomine cunctos Nouensiles inuocari. sunt praeterea nonnulli, qui ex 39 hominibus diuos factos hac praedicant appellatione signari, ut est Hercules Romulus Aesculapius Liber Aeneas. sententiae, ut apparet, diuersae sunt haec omnes, neque fieri per rerum naturam potest, ut qui opinionibus differunt ueritatis unius habeantur auctores. si enim Pisonis sententia uera est, Aelius et Granius mentiuntur, si quod dicitur ab his certum est, 10 peritissimus errat Varro, qui rebus in substantia constitutis inanissimas subdit et res cassas. si nouenarius numerus cognomen Nouensilium ducit, Cornificius balare conuincitur, qui nouitati praesidentibus diuis alienae potentiae uim donat. quodsi opinio Cornificii uera est, imprudens Cincius inuenitur, qui ur- 15 bium uictarum deos potestate adficit Nouensilium numinum. quodsi hi sunt quos Cincius praedicat, Manilius dicere reperiatur falsum, qui alieni fulminis iaculatores sub istius uocaminis appellatione concludit. quodsi exploratum et uerum est id quod Manilius autumat, in errore sunt hi maximo qui ho- 20 noribus diuinis auctos consecratosque mortales Nouensiles ab nouitate honoris existimant nuncupari. quodsi Nouensiles hi sunt qui meruerunt ad sidera subleuari, postquam sunt uitae mortalitate defuncti, nulli prorsus Nouensiles di sunt. ut enim serui milites magistri non sunt personarum | subiacentium f. 78^b 25 nomina sed officiorum, condicionum et munerum, ita cum Nouensiles dicimus, si nomen est istud eorum qui ex hominibus

1 aliqui *Hildebrandius*: aliquid *P* aliquis *Heraldus* 2 braebitatis
(b in u corr) *P* 4 hac *Sab*: haec *P* 6 apparet *Sab*: apparent *P*
hae *Sab* 10 urro *P* corr substantia *Sab*: stantia *P* 11 ina-
nissima *Meursius* rationes et cassas *Urs* res et cassas *idem Meur-*
sius 12. 15 Nouensilium *Sab*: nouensium *P* 17 fulminis *P*
bocaminis *P* corr 20 Nouensiles *addidi* ob *Sab* 21 noui-
tate *Salm*: nouitatem *P* 22 subleuari *P* postquam *P*
23 dii *c* 26 si nomen est istud eorum *scripsi*: si omnes istud deo-
rum *P* si omnes nomen eorum *Sab* esse nomen eorum *Gel* omnes nouem
eorum *Urs* si nomen est istud deorum *Salm*

meruerunt dii esse, manifestum et promptum est, non personas specialiter definitas sed nouitatem ipsam cognomine Nouensilium nuncupari. Nigidius Penates deos Neptunum esse atque Apollinem prodidit, qui quondam muris immortalibus Ilium condicione adiuncta cinxerunt. idem rursus in libro sexto exponit et decimo disciplinas Etruscas sequens, genera esse Penatium quattuor et esse Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos, inexplicabile nescio quid dicens. Caesius et ipse eas sequens Fortunam arbitratur et Cererem, Genium Iouialem ac Palem, sed non illam feminam quam uulgaritas accipit sed masculini nescio quem generis ministrum Iouis ac uilicem. Varro qui sunt introrsus atque in intimis penetralibus caeli deos esse censet quos loquimur nec eorum numerum nec nomina sciri. hos Consentes et Complices Etrusci aiunt et nominant, quod una oriantur et occidunt una, sex mares et totidem feminas, nominibus ignotis et miserationis parcissimae; sed eos summi Iouis consiliarios ac participes existimari. nec defuerunt qui scriberent Iouem, Iunonem ac Mineruam deos Penates existere, sine quibus uiuere ac sapere nequeamus, sed qui penitus nos regant ratione, calore ac spiritu. ut uidetis, et hic quoque nihil concinens dicitur, nihil una pronuntiatione finitur, nec est aliquid fidum, quo f. 79 insistere mens possit ueritati † suae proxime suspicione | conciciens. ita enim labant sententiae alteraque opinione ab altera conuellitur, ut aut nihil ex omnibus uerum sit aut si ab aliquo dicitur, tot rerum diuersitatibus nesciatur. possumus, si uidetur, summatim aliquid et de Laribus dicere, quos arbitratur uulgus

2 Nouensilium *Sab*: nouensium *P* 4 immortalibus Ilium *scripsi*:
 immortalium *P* urbem Ilium *Sab* Troicum Ilium *Salm* 5 ad-
 iuncta *P* exponi *P corr c* 6 paenatium *P* 9 eas sequens
Luineius: adsequens *P* assequens *Sab* has sequens *Canterus* id se-
 quens *Salm* 10 caererem *P* 17 memoratationis *Urs* uiscerationis
Scaliger parcissime *P* paruissimae *Meursius* 18 participes
Scaliger: principes *P* 19 paenates *P* 20 paenitus *P*
 21 continens *Sab* 22 finitum *Urs* fidum] solidum *Urs*
 23 quae proxima sint ? proxima *Sab* suspicione *Sab*: suspici-
 one *P* suam proximam suspensionem *Hugius* conciciens *Sab*:
 conities *P* 24 opinio *Sab in err*

uicorum atque itinerum deos esse ex eo quod Graecia uicos cognominat *λαῖνας*. in diuersis Nigidius scriptis modo tectorum domumque custodes, modo Curetas illos, qui occultasse perhibentur Iouis aeribus aliquando uagitum, modo dicit 1 Digitos Samothracios, quos quinque indicant Graeci, * Idaeos Dactylos nuncupari. Varro similiter haesitans nunc esse illos Manes et ideo Maniam matrem esse cognominatam Larum, nunc aerios rursus deos et heroas pronuntiat appellari, nunc antiquorum sententias sequens Laruas esse dicit Lares, quasi quosdam ge- 10 nios et functorum animas [mortuorum]. infinitum est et in- 42 mensum, species ire per singulas atque ipsis facere promptum libris, nullum esse a uobis deum neque existimatum neque creditum, de quo non ambiguas discrepantisque sententias opinionum mille uarietatibus prompseritis. sed breuitatis et fasti- 15 dii causa satis haec est dixisse quae dicta sunt, et est ope- rosum nimis coaceruare in unum multa, cum ex uno et ex altero manifestum fiat et pateat haesitare, labare nec quicquam uos certi de his rebus quas adseritis dicere. nisi forte dicetis: etiamsi personaliter ignoramus qui sunt Lares, qui sunt No- 20 uensiles, qui Penates, esse illos tamen consensio ipsa uindicat auctorum et in numeris caelitum | formam sui generis optinere. f. 79^b et quemadmodum poterit an sit deus aliquis sciri, si ignorabitur et nescietur quid sit, aut postulatio ipsa beneficiorum ualere, si exploratum non erit, non certum, quis ad quamque

1 eos (s eras) P grecia P 2 Lauras Sab: laude (in mg R) P 3 domumque Sab occultasse Gel, r: occultas P occultasse se Sab 4 dicit addidi modo Digitos] indigetes Sab 5 samothracios P quos quinque] quosque Urs greci P Idaeos dactylos Salm: deus dactulos P lacunam signaui: aut siue uel siue id est intercidiisse uidetur 6 hesitans P Manes Sab: manas P 8 haeroas Sab, r: haerohas P pronuntiat P 9 quosdam P 10 et functorum Stewechius: effunctorum P defunctorum Sab animas mortuorum seclusit Canterus, Urs mortuorum seclusit Hildebrandius inmen^{um} P 11 proptum P 13 quod P corr non add Urs discrepantesque (te ex ti) P 14 non prompseritis Gel 16 coaceruare Sab: coauerbare P 17 pateat Sab: patet P hesitare labare (b ex u corr c') P hesitare expunxit c', om Sab 18 certi Gel: certe P dicere] scire Urs 19 sunt ante Nouensiles om Sab 20 consensio Sab: consensio P uindicat Sab: uindicata P uindicta c' in mg : 22 aliqui P

debeat consultationem uocari? omnis enim qui quaerit alicuius
 numinis impetrare responsum, debet necessario scire, cui sup-
 plicet, quem imploret, a quo rebus auxilia et necessitatibus
 exposcat humanis, maxime cum uos ipsi et non omnes omnia
 deos posse praestare et dissimillimis ritibus singulorum animos
 43 referatis offensionesque placari. etenim si hic atram, ille albam
 desiderat pellem, huic capite uelato, illi sacrificandum est nudo,
 de matrimoniis ille consulitur, hic medellas incommoditatibus
 praestat, interesse non potest nihil, an sit ille Nouensilis, an
 ille, cum ignoratio rerum, personarum confusio et deos cogat
 10 offendi et necessario piaculum contrahi? finge enim me ipsum
 incommoditatis alicuius et declinandi periculi causa horum
 cuiquam numinum supplicare dicentem: adeste, adestote dii
 Penates, tu Apollo tuque Neptune omniaque haec mala quibus
 uror torreo uxor uestri numinis auerruncate clementia: eritne
 15 spes aliqua referendae ab his opis, si Ceres Pales Fortuna,
 Iouialis aut Genius, non Neptunus et Apollo Penates dii erunt?
 aut si Curetas pro Laribus inuocaro, quos esse Digitos Samo-
 thracios pars uestrorum adseuerat auctorum, quemadmodum
 f. 80 his potero auxiliatoribus et propitiis uti, cum neque his | sua
 et aliena illis inposuero cognomina? usque adeo res exigit
 propriatim deos scire, nec ambigere nec dubitare de unius-
 cuiusque ui nominis, ne si alienis ritibus et appellationibus
 fuerint inuocati, et aures habeant structas et piaculis nos
 44 teneant inexpressibilibus obligatos. quare si uobis liquet, in sub-
 limibus palatiis caeli habitare, consistere multitudinem istam
 quam enumeratis deorum, in unius proloquii finibus conuenit

1 consultationem *Sab*: consolationem *P* uocari *P* corr 2 sup-
 plicet *P* 5 et add *Gel* dissimilibus sic *Sab* 6 referatis
Sab in err: refertis *P* offensionisque *P* corr c' 10 et personarum
 confusio *Sab* personarum et confusio *Zinkius* 11 offendi *Oehlerus*:
 offendat *P* offendat cogat *Sab* necessario *P* 13 suppli-
 care *P* adest* *P* 15 torreo *Gifanius*: terreo *P* aber-
 runcate *P* 16 caeres *P* Pales *Sab*: pares *P* 18 esse Di-
 gitos] indigetes *Sab* 22 propriatim *Sab*: propiatim *P* unius-
 cuiusque *P* corr 23 nominis *Hauptius*: nomine *P* ne si *Salm*:
 si *P* ut si *Gel* cum si *Urs* 27 proloqui (c eras) *P* corr c'

nos stare nec per uarias distractos repugnantesque sententias
fidem ipsis rebus quas struitis derogare. si Ianus est, Ianus
sit, si Liber est, Liber sit, si Summanus, Summanus sit: hoc
est enim confidere, hoc tenere, exploratae in rei cognitione
5 defigi, non more caecorum atque errantium dicere: Nouensiles
Musae sunt, Trebiani quinimmo dii sunt, immo nouenarius
numerus, subuersarum potius uel urbium praesides, et in id
periculum perducere res tantas, ut dum alios tollitis et re-
ponitis alios, possit iure de cunctis an sint ulla in parte du-
10 bitari.

3 liber sit *P* 4 explore *c'* 6 traebiani *P* nouenarius
P corr 8 ducere *Sab* 10 ARNOUII (ii ex us) LIB. III. EXPLI.
INC LIB. III. FELICITER. *P*

LIBER QVARTVS

1 Interrogare uos libet ipsosque ante omnia Romanos, dominos rerum ac principes, utrumne existimetis Pietatem Concordiam Salutem Honorem Virtutem Felicitatem ceteraque huiusmodi nomina quibus aras uidemus a uobis cum magnificis exaedi-⁵ ficatas delubris uim habere diuinam caelique in regionibus degere an ita ut adsolet dicis causa, ex eo quod optamus et uolumus bona ista nobis contingere, superiorum retuleritis in
 f. 80^b censum? nam si uerba | existimantes haec cassa et nullius substantiae nomina diuinis tamen regionibus consecratis, erit¹⁰ uobis uidendum, utrumne istud puerile sit ludicrum an uestrorum numinum delusionem spectans, quibus coaequatis et adiungitis inanum figmenta uerborum? sin autem ex animi certiore sententia deos esse et haec rati templis et puluinaribus honorastis, inscitiam nostram ut doceatis oramus: Victoria¹⁵ Pax Aequitas et cetera quae in superioribus dicta sunt quam ratione, qua uia intellegi possunt dii esse atque ad su-
 2 perorum concilium pertinere? nos enim, nisi forte communem tollitis nobis atque eripitis sensum, nihil horum sentimus et cernimus habere uim numinis neque in aliqua contineri sui²⁰ generis forma, sed esse uirtutem uiri, salutem salui, honorem honorati, uictoris uictoriam, concordis concordiam, pietatem

2 ipsoque *P corr c* 3 utrumne *Sab*: uerumne *P* 5 exaedifi-
 cata *P corr c'* 7 dici, ex eo *Heraldus* dici, causa ex ea *Salm*
 9 cassa *Sab*: causa *P* 10 tamen *Urs*: tam in *P* tamen in *Sab* reli-
 gionibus *Urs* consecratis *Urs* 11 utrumne *Sab*: uirumne *P*
 12 numinum *Salm*: de numinum *P* ad numinum *Sab*, *r* delusionem *Sab*,
r: delusione *P* 13 lex *P corr c'* 15 honorastis *Sab*: onerastis *P*

p̄ii, memoriā memori, feliciter uero uiuentis ac sine ullis
offensionibus felicitatem. quod a nobis uerissime dici ex con-
trariis promptum est et oppositionibus noscitare, infelicitate
discordia obliuione iniquitate impietate ignauia pectoris et
5 ualetudine corporis minus fausta. ut enim haec accidunt ho-
minibus hominumque sunt posita in actionibus, adfectibus for-
tuitis, ita quod illis aduersum est et ex qualitatibus benig-
nioribus nominatur, in aliis necesse est haereat, ex quibus
ita formatis figuratio ista concepta est nominum. nam quod 3
10 nobis cateruas ignotorum alias inducitis deorum, existimare
non possumus, utrumne istud serio atque ex rei compertae
faciatis fide an fictionibus ludentes | cassis ingeniorum la-f.81
sciuiatis per luxum. quod abiectis infantibus pepercit lupa non
mitis, Luperca, inquit, dea est auctore appellata Varrone. ex
15 rerum ergo prouentu, non ex ui naturae dea ista est prodita?
et postquam feros morsus immanis prohibuit belua, et ipsa
esse coepit et ipsius nominis significantiam traxit? aut si fuit
iamdudum dea, priusquam Romulus nasceretur et frater, cuius
fuerit nominis atque appellationis expromite. Praestana est,
20 ut perhibetis, dicta, quod Quirinus in iaculi missione cunctorum
praestiterit uiribus: et quod Tito Tatio, Capitolinum ut capiat
collem, uiam pandere atque aperire permissum est, dea Panda
est appellata uel Pantica. ante facta et haec ergo numquam
fuerant numina et nisi Romulus tenuisset teli traiectione
25 palatium nique Tarpeiam rupem rex Sabinus potuisset acci-
pere, nulla esset Pantica, nulla Praestana esset? si et has
dicitis ante sui causam fuisse cognominis, quod in priore quae-
situm est capite, cuius et hae fuerint uocaminis indicate. pel-4

1 memori P 2 nobis Sab: uobis P uerbissime P corr
3 est et Urs: est P 5 hominibus addidi 6 hominumque Meur-
sius: hominumque P hominum quae Sab effectibus Meursius 7 est
et Meursius: est P om Gel 9 numinum Meursius 10 ignotorum
Gel: signatorum P 13 per luxum Hildebrandius: fluxum P luxu
Sab 14 inquit P corr 16 et Sab: te P morsus Sab:
morsu P 17 hoc coepit Sab 21 ut add Sab caperet Urs
22 pandere P 23 ante facta Stewechnus: ate facta P arefacta r pate-
facta Sab om Gel et om Heraldus 25 nique Gel: neque P
26 Praestana esset Salm: praestana ē P Praestana? et Sab

lendorum hostium dea potens Pellonia est. quorumne; nisi molestum est, edite. configunt partes atque inter se comminus armorum collatione decernunt, et haec illi est pars hostis et illa huic hostilis: quos ergo Pellonia, cum hinc et inde pugnabitur, pellet, aut in gratiam concessura est quorum, cum⁵ utrique debeat parti sui nominis uires officiumque praestare? quod si utique fecerit, id est partibus si utrisque fauorem ac suffragium commodarit, nominis sui uim perdet, quod partis^{f. 81^b} unius in pulsione formatum est. | nisi forte dicetis: Romanorum tantum est dea haec et cum solis Quiritibus faciens gratiosis¹⁰ semper opitulationibus praesto est. esse quidem hoc ita, quod nomini fauemus, optamus, at quaestionem non exiguum res habet. quid enim? Romani deos possident peculiares, qui aliarum gentium non sint? et quemadmodum poterunt dii esse, si non omnibus quae ubique sunt gentes aequabilitatem sui¹⁵ nominis exhibebunt? et ubi quaeso iamdudum Pellonia haec fuit, cum apud furculas Caudinas decus publicum subiugatum est, cum apud Trasimeni lacum sanguinei cucurrere torrentes, cum Diomedis campi Romanis cadaueribus aggerati sunt, cum mille alia uulnera proeliorum innumeris accepta sunt cladibus?²⁰ dormiebat, stertebat, aut quod uilia facere consueta sunt capita, in hostilia castra defugerat? dii laeui, deae laeuae sinistrarum tantum regionum sunt praesides et inimici partium dexterarum. quod quamam istud ratione dicatur quoue animi sensu, neque ipsi nos adsequimur nec a uobis confidimus posse in aliquam²⁵ lucem communis intellegentiae perducere. iam primum enim

1 quorumne, nisi *Sab*: quorum nesi *P* quorum nam, nisi *Gel*
 4 huic *Sab*, *r*: huc *P* 6 utrique *Sab*: utique *P* partis *P*
corr c' nomines *P corr c'* officiumquae *P corr* 7 utique
 (i ex u) *P* utrinque *Sab* utrique *Elmenhorstius* 9 in pulsione *Salm*:
 impulsione *Sab* 10 gratiosis his ? 12 nomini Romano ?
 at *Sab*: ad *P* exiguum *Sab*: eogiguum (in *mg* .) *P* 14 potuerunt *Sab*
 16 numinis *Gel* 17 caudinas *Sab*: gaudinas *P*
 18 Thrasimeni lacum *Salm*: thramymenica cum *P* Thrasimenum lacum
Sab cucurrere *Sab in err*: currere *P* 20 praeliorum *P*
 21 domiebat *P corr* 22 deae laeuae *Stewechius*: et laeua *P* et laeuae
Gel a laeua *Salm* 23 tantum a *P* partium *Sab*: praetium *P*
 24 quamam *Sab*: quonam *P*

mundus ipse per se sibi neque dexterarum neque laevarum neque
superas regiones neque imas neque antiquas habet neque post-
icas. quicquid enim teres est atque ex omni parte rotunditatis
solidae conuexione conclusum, nullum habet initium, nullum
finem: ubi finis et initium nullum est, esse aliqua portio sui
nominis [et initium] non potest. itaque cum dicimus: dextera
haec regio est | et illa laeua, non ad mundi habitum dicimus, f. 82
qui sui simillimus totus est, sed ad positionem nostram situmque
reuocamus, qui informati sic sumus, ut alia dextera, alia in
nos dicantur esse laeua: quae tamen haec ipsa, quae laeua
appellamus et dextera, in nobis nihil habent perpetuum, nihil
fixum, sed prout nos casus atque euentus conlocauerit tem-
poris, ita nostris sumunt ab lateribus figurationes. si orien-
tem solem respexero, cardo mihi frigoris et septentrio fit lae-
uus: in quem si ora traduxero, erit mihi sinister occasus, qui
ab sole posterganeus habebatur. rursus uero si iecero plagam
in occidentem lumina, in uocabulum sinistri auster et meridies
transit: in quam si me partem necessaria temporis circume-
gerit ratio, fit ut oriens laeuus inmutata corporis conuersione
dicatur. qua ex re poterit facillime recognosci, neque dextera
neque laeua natura esse ulla sed positionibus, sed temporibus,
sed prout nostri corporis habuerit se situs rerum ad circum-
stantiam collocatus. quod cum ita se habeat, quam ratione,
quo pacto sinistrarum partium dii erunt, cum easdem consti-
terit regiones modo dexterarum fieri modo laeuarum? aut quo dex-
terarum meruerunt de immortalibus diis partes, ut sine ullis

3 rotunditatis <i>P</i>	6 et initium <i>seclusi</i>	7 dicimus <i>Sab</i>
9 in nobis <i>Salm. om Urs</i>	11 dextera <i>Zinkius</i> : dextralia <i>P</i> dextra	
alia <i>r</i> dextera alia <i>Sab</i> dextera alias <i>Salm</i>	habent <i>Sab</i> : habet <i>P</i>	
13 nostris <i>Sab, r</i> : nostri <i>P</i>	15 occasus <i>P</i>	16 ab sole] ante <i>Urs</i>
habebatur <i>Urs</i> : habebitur <i>P</i>	17 occidentem <i>Sab</i> : occidentia <i>P</i>	in
add <i>Salm</i>	meridies <i>Sab</i> : meridiem <i>P</i>	18 transit] trahet <i>Sab</i>
quam <i>Sab</i> : qua <i>P</i>	partem <i>Sab</i> : parte <i>P</i>	20 neque dextera <i>om</i>
<i>Sab</i>	21 positionibus et temporibus et <i>Zinkius</i> , quem <i>secutus sum</i> ,	
	nisi quod cum <i>Oehler</i> bis et in sed <i>correxi</i> : positionis et temporis et <i>P</i>	
	positionis et temporis ratione et uel positione et tempore et <i>Meursius</i>	
22 haberit <i>P corr</i>	23 ratio <i>P corr</i>	25 regiones <i>Sab corr</i> in
err	quo <i>Hildebrandius</i> : quod <i>P</i> quid <i>Sab</i> ,	26 diis in diis <i>corr P</i>

praesidibus degerent, quas esse faustas et prosperis semper
 6 cum omnibus ediderunt? Lateranus, ut dicitis, deus est
 focorum et genius adfectusque hoc nomine, quod ex latercalis
 ab hominibus crudis caminorum istud exaedificetur genus. quid
 f. 82^b ergo? si testa aut materia | fuerint quacumque alia fabricati :
 foci, genios non habebunt, et ab officio tutelae quisquis iste
 est Lateranus abscedet, quod regni sui possessio non luteis
 constructa est formis? et quid, quaeso, ut faciat, praesidatam
 focorum deus iste sortitus est? per humani generis coquinas
 currit inspiciens et explorans, quibusnam lignorum generibus 10
 suis ardor in foculis excitetur, habitudinem fictilibus contribuit
 uasculis ne flammaram dissiliant ui uicta, curat ut ad sensum
 palati suis cum iucunditatibus ueniant rerum incorruptarum
 saporis, et an rite pulmenta condita sint praegustatoris fan-
 gitur atque experitur officio. itane istud non foedum, quinimmo, 15
 ut uerius dixerim, non contumeliosum, non impium, ad hoc
 tantum inducere deorum nescio quas fictiones, non quas dignis
 honoribus prosequare sed quas rebus turpibus et infami prae-
 7 ficias actioni? etiamne militaris Venus castrensibus flagitiis
 praesidet et puerorum stupris? etiamne Perfica una est e 20
 populo numinum, quae obscenas illas et luteas uoluptates ad
 exitum perficit dulcedine inoffensa procedere? etiamne Pertunda,
 quae in cubiculis praesto est uirginalem scrobem effodientibus
 maritis? etiamne Tutunus, cuius inmanibus pudendis horren-
 tique fascino uestras inequitare matronas et auspicabile ducitis 25
 et optatis? quodsi minime uos admovent ad intellectum ueri-
 tatis res ipsae, nec ex ipsis saltem potestis nominibus noscere
 f. 83 inanissimae superstitionis figmenta haec | esse et falsorum
 imaginationes deorum? putationibus arborum Puta, inquitis,

2 omnibus Sab, r: hominibus P	3 adfectusque Meursius: adiec-
tusque P adauctusque Sab dictusque Salm	4 crudis ab hominibus
Sab caminorum Sab, r: camenorum P	5 testa] ista Sab
8 quod Sab	11 fictilibus Sab: fictilis P
	13 palatis P corr
14 sq. experitur atque praegustatoris fungitur officio Meursius	15 non
om Sab	19 flagitiis P corr c
Sab pudendis P	23 scrouem P
	24 Mutunus
26 admovent ad Sab: admoenda P admo-	
nent ad Urs	29 imaginationes Sab: imaginatione P

praesto est, rebus petendis Peta, deus nemorum Nemestrinus est, Patellana numen est et Patella, ex quibus una est patefactis, patefaciendis rebus altera praestituta. Nodutus dicitur deus, qui ad nodos perducit res satas, et quae praeest frugibus terendis, Noduterensis: ab erroribus uiarum dea † Vpibilia liberat, in tutela sunt Orbonae orbatu liberis parentes, in Neniae, quibus extrema sunt tempora. iam quae durat et solidat infantibus paruis ossa Ossipago ipsa memoratur, Mellonia dea est pollens potensque in apibus, mellis curans custodiensque
 10 dalcadinem. dicite, o quaeso isti, ut nobis propitiae faueant 8
 Peta Puta Patella, si omnino non essent apes ullae in terris, aut si exos genus humanum uelut quidam uermiculi nascere-mur, dea Mellonia non esset aut Ossipago solidatrix ossuum nomen proprium non haberet? etenim quaero et rogitō, u-
 15 trumne uobis uideantur antiquiores dii esse natura tempore aetustate an homines, an apes fruges uirgulta et cetera? dubitabit hominum nemo, quin innumeris dicatis deos aetatibus, saeculis cuncta quaecumque sunt anteire. quod si habet se ita, qui fieri per rerum naturam potest, ut ex rebus postea
 20 procreatis acciperent nomina ea quae sunt priora temporibus aut tutelas sortirentur earum dii rerum quae nondum essent genitae et in usum mortalibus adtributae? an numquid iamdudum sine nominibus dii erant, et postquam res nasci terisque inesse coeperunt, his a uobis dignati sunt signis atque
 25 appellationibus nuncupari? | et unde scire potuistis, quae no- f. 83^b
 mina singulis inderetis, cum esse illos ignoraretis omnino aut inesse potentias his certas, cum esset uobis similiter ne-

3 Nodutus *Meursius* 4 quia *Sab* 5 terendis *Urs*: ferendis *P*
 Terensis *Salm* Vibilia *Gel* Vehilia *Meursius* 6 Orbonae *Sab*,
 r: urbanane *P* 7 naenia sic *Sab* sunt om *Sab* iam *Meursius*:
 nam *P* 8 Ossipago *Canterus*: ossilago *P* ipsa] esse *Urs*
 Mellonia *Sab*: melonia *P* Mellona *Urs* 10 isti, ut *scripsi*: ita ut *P*
 ut ita *Sab* ita *Urs* 11 putat *P* corr 12 genus humanum *Elmen-*
horstius: humanum *P* humanum genus *Urs* 13 Mellonia *Sab*: me-
 lonia *P* Mellona *Urs* Ossipago *Canterus*: ossilago *P* ossium
Sab 17 dubitabit *Sab*: dubitauit *P* numeris *P* corr 19 na-
 turam *Sab*, r: natura *P* 27 nescium *Sab*: nesciunt *P*

scium, quisnam eorum quid posset et cui rei deberet pro sui
 9 numinis potestate praeponi? quid ergo, inquit, hos deos nus-
 quam esse gentium iudicatis et falsis opinionibus constitutos?
 non istud nos soli, sed ueritas ipsa dicit et ratio et ille com-
 munis qui est cunctis in mortalibus sensus. qui est enim qui
 credat esse deos Lucrios et lucrorum consecutionibus praesidere,
 cum ex turpibus causis frequentissime ueniant et aliorum
 semper ex dispendiis constent? quis Libentinam, quis † Burnum
 libidinum superesse tutelis, quas iubet sapientia fugere et quas
 mille per species propudiosa experitur et exercet obscenitas? 10
 quis Limentinum, quis Limam custodiam liminum gerere et
 ianitorum officia sustinere, cum fanorum limina cotidie uideam-
 us et priuatarum domorum conuelli et subrui nec sine his
 esse flagitiosos ad lupanaria commeatus? quis curatores obli-
 quitatum Limos, quis Saturnum praesidem sationis, quis Mon- 15
 tinum montium, quis segnium Murcidam? quis ad extremum
 deam Pecuniam esse credat, quam uelut maximum numen
 uestrae indicant litterae donare anulos aureos, loca in ludis
 atque in spectaculis priora, honorum suggestus summos, am-
 plitudinem magistratus, et quod maxime pigri ament, securum 20
 10 per opulentias otium. quodsi habent in sedibus diuinis suos
 2. 84 proprios praesides ossa, mella et limina ceteraque alia, | quae
 uel cursim perstrinximus uel nimietatis non adtigimus taedio,
 licet consimili ratione mille alios deos inducere, qui rebus

1 quod Sab	3 indicatis Sab: indicatis P	sed Urs
4 ratio Sab: oratio P	5 in mortalibus Sab: immortalibus P	
quis Gel	8 constant Sab: constet P	Liburnum Gel Liburnam
Elmenhorstius Liberum Meursius Prurium Hildebrandius		10 expe-
ritur Urs: expeditur P expetit Gel		11 Lunam Sab Ianum Urs
Ianam Steuechius	luminum Sab	gerere Sab: genere P
12 limina addidi	quotidie millia uel tot quotidie Meursius	14 qui
Sab	15 Limos Sab: lemons P Limones Hildebrandius	quis
Urs: qui P	sationis Gel: latinis P satius Canterus	16 quis
segnium Sab: qui segnium P	Murciam Sab	19 spectaculis
Sab: exspectaculis P	21 quodsi Urs: quid si P	habent Rigaltius:
haberet P haberent Sab habere Salm	in sedibus in se diuos Urs	
insistitis Salm in sideribus Rigaltius	diuinis addidi	22 cete-
raquae P corr	23 non adtigimus P	attingimus Sab

innumeris debeant suam curam custodiamque praebere. cur enim deus praesit melli uni tantummodo, non praesit cucurbitis, rapis, non cunelae, nasturtio, non uiciis betaceis caulibus? cur sola meruerint ossa tutelam, non meruerint ungues pili ceteraque alia locis posita in obscuris et uerecundioribus partibus, etsi sunt casibus obnoxia plurimis et curam magis deorum diligentiamque desiderant? aut si et has dicitis partes suis agere sub tutelatoribus diuis, incipient totidem dii esse quot res sunt: nec explicabitur ratio, cur non rebus omnibus diuinæ praesideant curae, si certas res esse quibus praesint numina et provideant dixeritis. quid dicitis, o patres nouarum religionum, quid potestatum? hoscine a nobis deos uiolari et negligi sacrilego clamitatis queritaminique contemptu, Lateranum genium focorum, Limentinum praesidem liminum, Pertundam Perficam Noduterensem? et quia non supplices Mutuno procumbimus atque Tutuno, ad interitum res lapsas atque ipsum dicitis mundum leges suas et constituta mutasse? atquin uidete, perspicite, ne tum talia confingitis monstra talia atque molimini, deos offenderitis certissimos, si modo sunt ulli qui istius nominis mereantur sustinere atque habere fastigium, nec propter aliam causam mala ista quae dicitis | ferueant et cotidianis accessionibus insolescant. cur ergo, e. f. 84^b nobis fortasse aliquis dixerit, esse falsum est istos deos? et inuocati ab haruspibus parent, et suis acciti nominibus ue-

2 meli *P corr* 3 cunelae *Hildebrandius*: culenae *P* cunilae *Sab*
uiciis *Orellius*: ficiis *P* ficis *Sab* betaceis *Salm*: beaticiis *P* betis
Sab 6 etsi *Zinkius*: et *P* haec *Meursius* 8 tutelaribus *Sab in*
err 9 quot *Sab*: quod *P* 10 praesideant *Sab*: praesidea^t *P*
12 quid *Urs*: qui *P* hoscine *Salm*: obscenae *P* obscene *Sab, r*
obsenarum *Pithoeus* uiolari *Sab*: uiolare *P* 13 sacrilege
Sab queritaminque *P corr* contemni *Sab* Larem *Sab*
14 genium *P* Pertundam *Sab*: pertus. quēdam *P* 15 Perficam
Sab, r: perfica *P* Nodutim, Terensem *Salm* Mutuno *Gel*: hoc
ē uno *P* hoc est humi *Sab* 16 Tutuno *Sab*: est ut uno *P* 18 talia
atque *Sab*: talia adquae (ae ex a c') *P* 19 offenderetis *P corr c'*
21 dicitis *Sab, r*: dictis *P* 22 feruant *P corr c* inolescant
Sab cur *Sab*: cum *P* 23 aliquis *P* falsos *Sab*
est add *Oehlerus* deos contendis *Gel* et] si *Sab* 24 ac-
citi *P*

niunt et fidelia reddunt responsa quaerentibus. possumus optinere falsum esse quod dicitur, uel quod superstitionibus plenissima res tota est, uel quod multas cotidie praedictionum uidemus aut aliter cadere aut in contrarios exitus frustrata
 12 expectatione torqueri. sed sint, ut adseritis, uerae: unde tamen facietis fidem, Melloniam uerbi causa uel Limentinum inserere se fibris et ad rerum quas quaeritis significantias aptare? numquid illorum aliquando uidistis os habitum faciem, aut eadem haec possunt in pulmonibus aut iecusculis conspici? nonne accidere fieri, licet astu dissimuletis, potest ut alter
 10 pro altero subeat fallens ludens decipiens atque inuocati speciem praestans? si magi, haruspicum fratres, suis in accitionibus memorant antitheos saepius obrepere pro accitis, esse autem hos quosdam materiis ex crassioribus spiritus, qui deos se fingant nesciosque mendaciis et simulationibus ludant, cur non
 11 ratione non dispari credamus hic quoque subicere se alios pro eis qui non sunt, ut et uestras opinionationes firment et sibi
 13 hostias caedi alienis sub nominibus gaudeant? aut si haec accipere rei nouitate renuitis, unde uobis est scire, an sit unus aliquis, qui succedat pro omnibus quos inuocatis parti-
 20 busque se cunctis locorum diuisionibusque supponens multorum
 1.85 uobis speciem diuorum praebeat et | potestatum? quisnam iste est unus? interrogabit forte. possumus instituti ueris auctoribus dicere, sed ne nobis fidem habere nolitis, Aegyptios Persas Indos Chaldaeos Armenios interroget omnesque illos alios,
 25 qui interioribus uiderunt et cognouerunt haec artibus: iam pro-

2 superstitionibus *Gel*: suspicionibus *P* plenissima *Sab*: plenissimas *P* 5 uerae: unde *scripsi*: uera eandem *P* uera: nunquam *Gel*. uera: qui *Urs* uerae: an iidem *Salm* tandem *Urs* 8 numquit *P corr* hos *P corr* 9 iecusculis *Sab*: iocusculis *P* 10 actu. *Sab* 12 in accitionibus *Salm*: in actionibus *P* incantationibus uel inuocationibus *Urs* 13 accitis *Steweckius*: actis *P* ueris *Gel* 15 cur non *Urs*: cum *P* cur *Sab* 16 pari *Gel* illis pari *Zinkius* 18 haec *scripsi*: hic *P* sic *Sab* hoc *Oehlerus* 20 quos inuocatis *Sab*: in quos uocatis *P* partibusquae *P* partibus qui *Salm* 21 diuisionibusque *scripsi*: diuisionumque *P* 23 interrogabit *Sab*: interrogauit *P* interrogabit *Urs* interrogabit. forte *uulgo*: ueram distinctionem *indicauit Meursius* instituti] istum *Sab* 25 chaldaeos *P* interroget *P* interrogetis uel interrogate *Urs* 26 interioribus *Urs*: in interioribus *P*

fecto discetis, quisnam sit deus unus vel sub eo qui plurimi, qui deos se fingant et humani generis imprudentiam ludant. iamdudum nos pudet ad eum locum uenire, in quo risum tenere non possunt non tantum pueruli et procaces, uerum etiam serii atque in oris tetrici asperitatem durati. nam cum a doctoribus omnes nostris insinuatim acceperimus et traditum, in declinationibus deorum pluratius numeros non esse, quod essent dii singuli, nec communiter ire per plurimos uniuscuiusque nominis proprietas quiret, immemores uos facti et puerilium disciplinarum recordatione consopita et complures subditis uocalibus isdem deos et cum sitis alias in eorum numero restrictiores, multiplices eos rursus cognominum societate fecistis: quam quidem olim partem iudicii acris uiri atque ingenio perspicaci tam sermone Italo explicuere quam Graeco. et dare nobis compendium potuisset res ista, si non et aliquos uideremus litterarum esse istarum expertes, et institutus a nobis sermo nos quoque compelleret, nonnihil de his rebus quamuis ab illis sumptum commemoratumque depromere. aiunt igitur theologi uestri et uetustatis absconditae conditores, tris rerum natura Ioues esse, ex quibus unus Aethere sit patre progenitus, alter Caelo, tertius uero Saturno, apud insulam Cretam et sepulturae traditus et procreatus: quinque Soles et Mercurios quinque, ex quibus, ut referunt, Sol primus Iouis filius dicitur et Aetheris habetur nepos, secundus aequae Iouis et Hyperiona proditus genetrice, tertius Volcano, non Lemnio,

19 sqq. Cic. de nat. deor. 3, 53 sqq.

2 qui deos Sab: quia eos P 3 iamdudum] hic apud Oehlerum
c. 13 incipit 4 pueruli Sab: pueruli P 5 oris scripsi:
mares P mores Sab moris Salm tetricia Sab asperitatem
Salm: asperitate P 9 quiret] uerba quae in fine libri leguntur neque
enim fieri per rerum naturam potest, ut quod unum est fiat duo et in
diuersas res eat unitas ingenita simplicitate diuisa huc transposuit
Orellius facti Sab: faci P 10 consopita Urs: composita P
seposita Gel 13 quam Sab: quas P acris Urs: acres P
ingenio Sab, r: per ingenio P 18 commemoratumque depromere in
ras c commodatumque Urs 19 uetutatis P tres (e ex i
corr) P 20 ioues P 21 apud P insulam P 22 sae-
pulturae P 23 referunt Gel: refferunt P res ferunt Sab
24 aetheris Sab: aetherius P secundus Regina et Hyperione proditus
genitore Sab 25 genetrice (it in et corr c') P

set Nili qui fuerit filius, quartus Ialysi pater, quem Rhodi peperit heroicis temporibus Acantho, quintus Scythici regis et uersipellis habetur Circae. iam Mercurius primus, qui in Proserpinam dicitur genitalibus adhinnuisse subrectis, supremi progenies Caeli est; sub terra est alter, Trophonius qui esse iactatur, Maia tertius matre et Ioue procreatus sed tertio, quartus suboles Nili est, cuius nomen Aegyptia gens horret et reueretur expromere, quintus Argi est interemptor, fugitiuus atque exul et proditor apud Aegyptum litterarum. sed et Mineruae, inquit, sicut Soles et Mercurii quinque sunt, ex 10 quibus prima non uirgo sed ex Volcano Apollinis procreatrix, Nili altera proles et quae esse perhibetur Aegyptia, stirps Saturni tertia est et quae usum excogitauit armorum, Iouis quarta progenies quam Messenii Coryphasiam nuncupant, et quae Pallantem occidit patrem incestorum adpetitorem est quinta. 15

15 ac ne longum uideatur et nimium, minutatim nelle capita ire per singula, aiunt idem theologi, quattuor esse Volcanos et tris Dianas, Aesculapios totidem et Dionysos quinque, ter binos 2. 86 Hercules et quattuor Veneres, tria | genera Castorum totidemque Musarum, pinnatorum Cupidinum trigas et quadrigas 20 Apollinarium nominum, quorum similiter genitores, similiter matres, loca quibus nati sunt indicant et originem singulorum suis cum prosapiis monstrant. quod si uerum et certum est et ex rei cognitae adseueratione monstratur, aut omnes dii non sunt, quoniam plures sub eodem nomine, quemadmodum 25 accepimus, esse non possunt, aut si aliquis ex his est, igno-

10 Cic. l. c. 59 Clemens Alex. protr. 2, 28

17 Cic. l. c.

53 sqq.

1 Nili *Sab*: nisi *P* Ialysi *Sab*: alysi *P* Rhodi *Sab*: rho-
dii *P* 2 Acantho *Urs*: achanto *P* scythichi *P* 3 Circae
Salm: circe *P* Circes *Sab* iam *Meursius*: nam *P* 4 adinni-
uisse *P* supraemi *P* 5 coeli est *Sab*: caeli *P* trofo-
nius *P* 7 soboles *Sab*: subolis *P* 11 uulcano (uu in uo c') *P*
apolinis *P* appolinis c' 12 Aegyptia *Gel*: aegyptiae *P* Aegyptiis
Sab in err stirps *Salm*: strips *P* Sais *Sab* 14 coryfasiam *P*
15 Pallantem *Gel*: corypalantem *P* Corya pallantem *Sab in err*
16 minutum *Sab* 17 uulcanos *P corr* tres c 18 aescula-
pius *P corr* dionisos *P* dionisios c' 19 genere *P corr* c

rabitur et nescietur, quia sit consilium nominum confusione
 caecatus. atque ita per uos ipsos, quamuis fieri nolitis, efficitur,
 ut haesitet religio conturbata neque habeat finem certum, in
 quem dirigere se possit multis elusa ambiguitatis erroribus.
 1 fingite nos enim uel auctoritate commotos uel uiolentia terroris 16
 uestri induxisse in animum Mineruam uerbi causa sacris uobis
 sollemnibus et ritu uelle adorare uulgato: si, cum diuinis appa-
 ramus res adgredi atque aris flammantibus sua reddere con-
 stituta, Mineruae omnes aduolent ac de istius nominis pos-
 10 sessione certantes poscant sibi singulae apparatus illum sa-
 crorum reddi: quid in medio faciemus nos animal tenue uel
 in partes quas potius pii muneris officia transferemus? dicet
 enim forsitan prima illa quam diximus: meum nomen est Mi-
 neruae, meum numen, quae Apollinem genui, quae Dianam et
 15 ex mei uteri fetu caelum numinibus auxi et deorum numerum
 multiplicauit. immo, inquiet quinta Minerua, † tutunis, quae
 marita et puerpera totiens castitatis purae inminuta es sancti-
 tate. nonne uides in Capitoliis omnibus uirginalis esse species
 Mineruarum et innuptarum his formas ab artificibus | cunctis f. 86^b
 20 dari? desiste igitur nomen iuris tibi adsciscere non tui. nam
 Mineruam me esse genitore ex Pallante procreatam, testis om-
 nis est poetarum chorus, qui Palladem me nuncupat deriuato
 a patre cognomine. quid dicis, inquiet secunda haec audiens,

1 quia Sab: quid ex qua ut uidetur P consilium Sab: con-
 silium P 3 ut Sab, r: at P hesitet P haec sit et Sab
 4 multis scripsi: et nullis P nullis Sab tam multis Oehlerus 5 com-
 motos r, Salm: comotus P ideo notos Sab ideo motos in err 7 uol-
 gato: si scripsi: uulgator si P uulgato, res si Sab uulgato si r
 diuina r 8 res addidi adgredi atque Rigaltius: adgrediat quae P
 adgrediat, quae c' aggrediamurque Sab aggredimurque Gel 9 inernae
 P corr 14 meum Rigaltius: cu P tum Sab meum est Mineruae
 nomen ac numen uel meum tum nomen est Mineruae tum numen Urs
 numine Salm appollinem P genui Sab: genuit P 15 fetu
 Sab: fletu P 16 quinta Gel: quanta P quarta Sab tu tu sis
 Sab tu sis Gel tu tinnis Salm 17 inminuta Sab: inmuta P
 es Sab, r: est P 18 uirginalis Sab 19 et] nec Sab innup-
 tarum Rigaltius: nuptarum P 20 adsciscere Sab, r: adhisciscere P
 23 inquiet P audies P corr c'

ergone Mineruium nomen tu feres parricida petulans et ex amoris incesti contaminatione polluta, quae dum te fucis atque artibus excolis meretriciis, etiam patris in te mentem furialibus plane cupiditatibus excitasti? perge igitur, aliud tibi quaere signum; nam mea res ista est, quam Nilus maximus fluminum aquis generauit ex liquidis et in uirgineos habitus roris concretionem conduxit. quodsi fidem inquiris facti, Aegyptios et ego testes dabo, quorum sum Neith lingua, Platonis testificante Timaeo. quid deinde arbitramur fore? desistetne et illa Mineruam se dicere, cui Coryphasiae nomen est uel ex Coryphae matris signo uel quod ex uertice summo Iouis parmam ferens emicuit atque armorum accincta terroribus? aut illam, quae tertia est, cessuram patienter nomine? et non dictis talibus habituram rationem sui et primarum adrogantiam refutaturam: itane tu audes maiestatem tibi mei nominis usurpare sinceram, ex caeno et ex gurgitibus prodita coagulataque limosis? aut tibi tu alienam dignitatem adsumis deae, quae de uertice procreatam mentiris te Iouis et rationem te esse mortalibus ineptissimis suades? ex capite Iupiter conceptos filios procreat? et ut arma quae gestas procudi possint et fabricari, in uerticis | ipsius cauo officina fabrilis fuit, incudes mallei fornaces folles carbones et forfices? aut si uerum est quod adseueras, rationem te esse, desiste tibi nomen id quod meum est uindicare: nam quam dicis ratio non est species numinis certa sed obscurarum intelligentia causarum. si ergo, ut diximus, officia nobis adeuntibus religiosa Mineruae adsint quin-

9 p. 21 e

1 feres *Urs*: ferens *P* fers *Sab* 4 plane *Urs*: plenam *P* 6 generabit *P* corr
 8 sum Neith *Salm*: nili *P* Neith *Canterus*, *Urs*
 lingua dicor *Gel* Platonis *Sab*: latonis *P* 9 timeo *P*
 10 coryphasiae *P* coryphae *P* 12 amorum *P* corr 13 cessuram *Sab*: censuram *P* patienter *Urs*: patientiae *P* patientia *Gel*
 nomen *Sab* 15 sinceram *Meursius*: si uerum *P* quae *Gel* Sai cum
Urs om Salm 16 e limo sis *Sab* 17 alienam *Gel*: alia *P*
 at tibi tu aliam dignitatem assume, deam quae *Salm* deae quae] atque *Sab* que *P* 18 rationem *Sab*, r: ratione *P* 19 Iouis
 e capite concepta tu fueris si quis ex capite *Urs* Iupiter addidi
 20 et ut] aut si *Sab* ut *Salm* possunt *Sab* possent *Salm* 22 for-
 cipes *Urs* aut *Sab*: ut *P* at *Urs* 26 adsinit *P* corr

que ac de huius nominis proprietate rixantes sibi quaeque desideret aut turis suffimenta libari aut ex pateris aureis inferi uina defundi, quo disceptatore, quo iudice controuersias tollemus tantas? aut quis quaesitor, quis arbiter ceruicibus tantis erit, qui inter personas huiusmodi aut uindicias iustas dare aut sacramenta conetur pronuntiare non iniusta? nonne potius ibit domum seseque abstinens ab negotiis talibus tutius esse arbitrabitur nihil horum contingere, ne aut uni dando quod omnium est inimicas efficiat ceteras aut stultitiae crimen incurrat, si id attribuat cunctis quod esse oportebat unius? possumus haec eadem de Mercuriis, Solibus, immo de aliis 17 omnibus, quorum numeros tenditis et multiplicatis, expromere. sed satis est ex uno rationem in ceteris eandem esse scire, et ne forte prolixitas fastidium audientiae pariat, cessabimus ire per singula, ne dum uos arguimus nimietatis, loquacitatis inmodicae suscipiamus et nos culpam. quid dicitis o isti, qui ad deorum nos cultum membrorum laniatibus inuitatis et suscipere nos cultum uestrorum compellitis numinum? possumus | difficiles non esse, si modo aliquid nobis dignum f. 87^a 20 tanti nominis opinione monstretur. ostendite nobis Mercurium, sed unum: date Liberum, sed unum: unam Venerem atque unam similiter Dianam. nam esse Apollines quatuor aut tris Ioues numquam nobis facietis fidem, nec si testem ipsum citetis Iouem aut Pythium constituatis auctorem. sed ex diuerso 18 25 nescio quis: unde, inquit, scimus, an explorata et cognita theologi scriptitarint, an ut uisum est atque sedit libidinosam extulerint fictionem? nihil istud ad causam, nec sermonis istius in eo est ratio constituta, utrumne res ita sint, theologorum ut indicant scripta an aliter se habeant et multo dissociatae 30 discrimine; nobis enim satis est rebus de publicatis loqui ne-

1 nominis *Gel*: nomine *P* 2 thuris *P corr r* in seriam
Sab 6 iniusta *scripsi*: iusta *P* 9 et ficiat *in* efficiat *corr P*
10 id attribuat *Sab*: ita tribuat *P* 12 extenditis *Steuetchius*
multiplicas *P corr* 22 tres *c* 23 iouis *P corr c* 26 libidi-
nosam *Sab, r*: libidinosa *P* 29 dissociatae *Sab in err*: dissociata *P*
30 nobis enim satis est rebus de publicatis loqui *add c*

que quaerere quid sit in uero sed refutare, convincere id quod in medio positum est atque opinatio concepit humana. sed si mendaces illi, uos ueritas quae sit exponite et inrefutabile aperite secretum. at qui fieri potis est remotis magisteriis litterarum? quid est enim quod dici de immortalibus diis possit, quod non ex hominum scriptis ad humanas peruenerit notiones? aut quicquam uos ipsi de illorum ritibus potestis caerimoniisque narrare, quod relatum in litteras non sit et scriptorum commentariis publicatum? aut si ponderis existimatis nullius haec esse, aboleantur omnes libri quos de diis habetis compositos theologorum, pontificum, nonnullorum etiam philosophiae deditorum; quinimmo potius fingamus ab exordio mundi nullum aliquando mortalium + nullum esse de diis quicquam: experiri uolumus et cupimus scire, an muttire, an hiscere deorum in mentione possitis, an concipere eos mente quos in animis uestris nullius scripti informauerit notio. cum uero nomina et potentias illorum suggerentibus uobis libris addidicisse uos constet, iniquum est detrahare litteris his fidem quarum ea quae dicitis testimonio atque auctoritate firmatis.

19 nisi forte haec falsa et ea quae a uobis dicuntur erunt uera. quo argumento, quo signo? cum enim homines utique et qui haec et illa commentati sunt fuerint, et de rebus incertis ab utraque sit disputatum parte, adrogantis est dicere, id quod tibi placeat esse uerum, quod uero animum laedit id libidinis et falsitatis arguere. per humani generis iura atque ipsius mortalitatis consortia, cum auditis et legitis 'ex illo patre atque ex illa matre deus ille est proditus', nonne animi uestri sensum tangit humanum nescio quid dici et ex terreni generis humilitate proficiscens? aut cum esse arbitramini uos ita, sollicitudinem concipitis nullam, ne offensionis aliquid apud

1 quae-rere P 4 at scripsi: et P pote Sab 5 quid Sab: id P 6 ex om Urs scriptis scripsi: discriptis P 10 aboleantur Sab: aboleatur P 12 filosofiae P 13 nullum esse] meminisse Gel intinasse Heraldus scripse sic Salm 15 hiscere Sab: hiscire P 21 utique Rigaltius: utrique P 24 sibi Rigaltius 26 patre addidi 28 sensus Sab 29 uos] eos Urs

ipsos quicumque sunt contrahatis deos, quod ex turpi concubitu
 creditis atque ex seminis iactu ignoratam sibi ad lucem bene-
 ficiis obscenitatis exisse? nos enim, ne quis forte existimet ig-
 norare, nescire, quid istius nominis conueniat dignitati, aut
 1 natiuitatis expertes deos esse oportere censemus, aut si aliquos
 ortus | habent, ab domino rerum ac principe rationibus quas f. 89
 ipse nouit [ipse] ducimus atque existimamus emissos, imma-
 culatos castissimos puros, nescientes quae sit foeditas ista
 coeundi et usque ad illos ipsos principali procreatione finita.
 10 at uero nos contra maiestatis inmemores et sublimitatis tantae 20
 eas illis adiungitis natiuitates ortusque eos adscribitis quos
 ingeniis lautioribus homines et execrationi habeant et horri-
 ex Ope, inquit, matre et ex genitore Saturno cum suis est
 natus Diespiter fratribus. uxores enim dii habent atque in
 15 coniugalia foedera condicionibus ueniunt ante quaesitis? usu
 farreo coemptione genialis lectuli sacramenta condicunt? ha-
 bent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus
 sponsas? et quid de ipsis condicionibus loquimur, quando et
 quosdam nuptias celebrasse et festas habuisse frequentias * dice-
 20 re et lusisse in his deas et, quod participes [et quid] fescennino-
 rum non essent, perturbasse discordiis omnia et hominum in
 posterum genus exitiorum seuisse discrimina? sed in ceteris 21
 forsitan minus huius eluceat turpitudinis foeditas. ergone ille
 rector poli, pater deorum et hominum, supercilio id est nutu
 25 totum motans et tremefaciens caelum, ex uiro concretus et
 femina est? et nisi ambo se sexus in obscenas dissoluerent

2 iactu Sab: actu P beneficio eos Urs 4 dignitati Sab, r:
 dignitatis P aut] sane Sab 6 a Sab principes P corr 7 ipse
 seclussit Zinkius ipsos Sab emissos Urs: ei missos P esse missos
 Sab 12 execrationi P 14 gnatus P corr 15 quaesiti P
 corr c' 16 farre Urs condicunt Urs: conducunt P 18 con-
 ditionibus scripsi: coniunctionibus P 19 et P lacunam sig-
 navi: intercidiisse uidetur audetis uel simile uerbum dicitis Sab
 20 et quid om Sab fescenninoorum sic Sab: fescenniorum P
 in mg r. 21 hominum in scripsi: humano in P in humanum Sab
 humanum in Oehlerus 22 seuisse Urs: saenisse P 24 super-
 cilio id est nutu scripsi: supercilio inutu P supercilio et nutu Sab
 26 se addidit Hildebrandius dissoluerentur Gel

copulatis corporibus noluptates, Iuppiter ille maximus non
 esset, et usque ad hos dies et regem numina non haberent et
 189 caelum sine domino staret? et quid Iouem miramur ex | fe-
 minae effusum dictitare uos aluo, quando auctores uestri et
 nutricem habuisse conscribunt et ex alieni uberis alimonia
 mox traditam retinuisse uitam? quid dicitis o uiri? ergone,
 iterum dicam, tonans fulgens et fulminans et nubila terribilia
 conducing suxit fluenta mammaram, uagitum edidit, repsit
 atque ut fletum exponeret ineptissime tractum, crepitaculis
 obtinuit auditis et ad somnos inductus est in mollissimis cunis 10
 iacens et uocibus delentus infractis? o deorum adsertio reli-
 giosa, o amplitudinis metuendae uenerabilem monstrans atque
 insinuans dignitatem! sicine apud uos, quaeso, supernarum nas-
 citur eminentia potestatum, his in lucem prodeunt generatio-
 nibus dii uestri quibus asini porci canes, quibus immunda 15
 haec omnis conceptatur et genitur terrenarum prolunies bestia-
 22 rum? nec contenti hos coetus grauitati attribuisse Saturniae, eti-
 am ipsum regem mundi flagitiosius liberos procreasse quam ipse
 est natus atque editus praedicatis. ex Hyperiona, inquit, matre
 et ex Ioue iaculatore fulminis Sol aureus et flagrantissimus natus 20
 est: ex Latona et eodem arquitenens Delius et siluarum agitatrix
 Diana: ex Leda et eodem [arquitenens Delius et siluarum] .
 graece Dioscoris nomen est: ex Alcmena et eodem Hercules ille
 Thebanus, quem claua pellisque tutata sunt: ex Semela atque ipso
 Liber, qui Bromius dicitur et ex femine iterum natus patris: ex 25
 ipso rursus et Maia Mercurius ore facundus et gestator adfabilium

8 *ex P in mg F F 10 mollissimis P 12 amplitudinis P
 16 gignitur Sab prolubies P bestiarum P 17 conti P
 corr c coetus] ortus Urs in mg F 18 procreasse P corr
 procreasse natum atque editum praedicatis Sab 19 yperiona P
 20 fluminis P corr flagrantissimus Sab in err: fragrantissimus P
 21 platona P corr agitatrix] habitatrix uel ferarum agitatrix Urs
 22 arquitenens P arquitenens delius et siluarum om Sab, expunctis r
 lacunam signauit Sab: intercidisse putat Gel quibus Urs Castores, qui-
 bus Rigaltius Tyndaridae Castores quibus 23 herculi P corr c'
 24 thebanus P tutatae Sab Semela Sab, r: emela P
 25 et ex femine iterum natus patris om Sab feminae P corr

| colubrarum. potest ulla granior contumelia Ioui uestro in- f. 89
 fligi aut quicquam est aliud quod labefactet aut destruat deorum
 principis auctoritatem, quam quod eum creditis uoluptatibus
 aliquando libidinis uictum et in femineos appetitus inflammati
 pectoris incaluisse feruore? et quid regi Saturnio matrimoniis
 fuerat cum alienis rei? nonne illi fuerat satis Iuno, nec sedare
 impetum cupiditatum in regina poterat numinum, cum nobili-
 tas eam commendaret tanta, facies os dignitas et ulnarum
 niuei marmoreique candores? an uxore contentus haud una
 concubinis, pelicibus atque amiculis delectatus inpatientiam
 suam spargebat passim, ut babaecali adolescentes solent, salax
 deus, et canus ex infinitis corporibus flaccescentium uoluptatum
 restituebat ardorem? quid dicitis o impii uel quas de uestro
 Ioue opinionum confingitis foeditates? ita non animaduertitis,
 non uidetis, cuius eum notetis probri? cuius criminis consti-
 tuatis auctorem? uel quas in eum labes flagitiorum, quantas
 coaceruetis infamias? ad libidinem homines proni atque ad 23
 uoluptatum blanditias naturae infirmitate procliuēs adulteria
 tamen legibus uindicant et capitalibus adficiunt eos poenis
 quos in aliena comprehenderint foedera genialis se lectuli ex-
 pugnatione iecisse. subsessoris et adulteri persona cuius esset
 turpitudinis, notae cuius, regnatorum maximus nesciebat, et
 speculator ille, ut fama est, bene meritorum ac pessime, quid-
 nam deceret se uelle rationibus pectoris non perspiciebat | amissis. f. 90
 et tolerari forsitan maletractatio haec posset, si eum saltem
 personis coniungeretis comparibus, et adulter a uobis immor-
 talium constitueretur dearum. in humanis uero corporibus
 quidnam, quaeso, inerat pulchritudinis, quid decoris, quod in-
 ritare, quod flectere oculos posset in se Iouis? cutes uiscera

7 regina Sab: reginam P 8 oris Sab 9 haut P corr
 11 babaecali Hugius: babecali P bacchari Sab 12 infinitis Sab:
 finitis P infinitis initis Meursius 15 noctetis P corr 18 uo-
 luptatum Sab: uoluntatum P infirmitatē P corr c' 19 penis
 P corr 22 regnatorum Hildebrandius: regnorum P regum Sab
 23 quidnam Sab: quinnam P 24 amissis Meursius: amissi P
 25 et Sab: set P eum Gel: eam P 26 adulter a Heraldus:
 adultera Sab 29 in se Meursius: inde P

pituita atque omnis illa proluuiis intestinorum sub inuolucris constituta, quam non modo Lynceus ille penetrabili acie possit horrescere, uerum etiam quiuis alter sola uel cogitatione uitare. o egregia merces culpa, o digna et pretiosa dulcedo, propter quam Iuppiter maximus [cycnus] fieret et taurus et candidorum procreator ouorum. si aperire oculos mentis et ueritatem propriam intueri sine ulla uultis gratificatione priuata, miseriarum omnium causas, quibus genus ut dicitis iamdudum afflictatur humanum, ex huiusmodi reperietis opinionationibus fluere quas habetis antiquitus de diis uestris et quas in melius reformare ante oculos posita ueritate renuistis. nam nos quidem quidnam de illis aliquando aut inconueniens sensimus aut conscriptionibus edidimus indecoris, ut in inuidiam iaciantur nostram labores generis humani et commoditates quibus uiuitur immunitae? numquid a nobis dicitur, ut ciconias, ut palumbes ex ouis esse progenitos quosdam deos? numquid ex pelagi spuma et ex Caeli genitalibus amputatis Cythereiae Veneris concretum coaluisse candorem? numquid parricidii causa uinctum esse Saturnum et abluere diebus statis, uinculorum ponderibus et leuari? numquid beneficio Curetum ab interitu seruatum Iouem? numquid expulisse regno patrem et alieni iuris imperium uolentia et fraude tenuisse? numquid pulsum a nobis senem Itolorum delituisse in finibus, et quod tutus fuisset a filio, nomen Latio inposuisse pro munere? numquid incestas nuptias cum sorore Iouem ipsum dicimus fecisse nos, aut inuitatum ad ius mensae pro suillis uisceribus prolem nes-

26 Clemens Alex. protr. 2, 36

1 prolubies <i>P</i>	2 Lynceus <i>Sab</i> , <i>r</i> : lyceus <i>P</i>	4 egregia <i>Sab</i> :
greca <i>P</i>	praetiosa <i>P</i>	5 cycnus <i>seclusi</i>
taurus fieret et cycnus,	candidorum procreator ouorum	<i>Meursius</i>
8 afflictatur <i>Sab</i> : flectatur <i>P</i>	inflectatur ?	10 habetis <i>Salm</i> :
habeatis <i>P</i> habebatis <i>Sab</i>	13 iaciantur <i>Sab</i> , <i>r</i> : iaciatur <i>P</i>	
16 ouis <i>Meursius tamquam e codice</i> : iouis <i>P</i>	Ioue <i>Sab</i>	numquit
<i>P corr r</i>	18 numquit <i>P corr</i> : sic infra semper	19 abluere] ab
his <i>Sab</i>	statis <i>Salm</i> : tantis <i>P</i>	et leuari <i>Salm</i> : eleuari <i>P</i>
leuari <i>Urs</i>	21 expulisse <i>P</i>	22 a nobis] a Ioue <i>Gel</i>
lorum <i>P corr</i>	dicatur delituisse ?	24 inposuisse <i>P</i>
<i>Salm</i> : eius <i>P</i>	mensam <i>Sab</i>	26 ius

ium Lycaoniam pransitasse? numquid altero claudum pede
 apud insulam Lemnum fabrilis opera exercuisse Vulcanum?
 numquid cupidinis atque auaritiae causa, sicut canit Boeotius
 Pindarus, Aesculapium fulminis transfixum esse telo? numquid
 Apollinem ditem factum eos ipsos reges quorum gazis fuerat
 locupletatus et donis ambiguitate fefellisse responsi? numquid
 furem Mercurium publicauimus nos? nos esse Lauernam atque
 cum hoc simul fraudibus praesidere furtiuis? numquid ex nobis
 Myrtilus est auctor, qui Macari filiae Megaclonis ancillulas profi-
 10 tetur fuisse Musas? numquid rege a Cyprio, cuius nomen Cinyras
 est, † dictatum meretriculam Venerem diuorum in numero con-
 secratam? quis ex reliquiis Pelopis compactum esse Palladium 25
 prodidit? non uos? quis Spartanum fuisse Martem? non Epi-
 charmus auctor uester? quis in Thraciae finibus procreatum?
 15 non Sophocles Atticus cunctis consentientibus theatris? quis
 mensibus in Arcadia tribus et decem uinctum? non Melae
 fluminis filius? quis ei canes | ab Caribus, quis ab Scythis f. 91
 asinos immolari? non principaliter cum ceteris Apollodorus?
 quis dum genialibus insultat alienis haesisse in laqueis inuo-
 20 lutum? non commentarii uestri? non scaenae? numquid ali-
 quando a nobis conscriptum est mercennariam deos seruitutem
 seruuisse, ut Herculem Sardibus amoris et petulantiae causa,
 ut Admeto Apollinem Delium, ut Laomedonti Troico Iouis fra-
 trem, ut eidem sed cum patruo Pythium, ut coniugalia secreta
 25 miscentibus Mineruam luminis ministram et lucernarum modu-
 latricem? nonne ille uester est uates, qui Martem fecit et
 Venerem mortalium manibus uulneratos? non ex uobis Panyassis

1 l. c. 2, 29 3 l. c. 2, 30 9 l. c. 2, 31 10 l. c. 2, 13
 12 l. c. 2, 47 13 l. c. 2, 29 21 l. c. 2, 35 26 l. c. 2, 36

4 pidarus *P corr c* 7 nos? *Hildebrandius*: non *P* num *Sab*
 nos? nos] non uos *Salm* labernam *P* 9 filio *Canterus*, *Urs*:
 filias *P* Megaclonis *Canterus*, *Urs*: meglacnis *P* profitetur
Gel: profiteamur *P* 10 numquid] quis *Gel* Cinyras *Urs*: cyni-
 ras *P* 11 ditatam *Gel* 12 reliquis *P corr c'* 13 nonne
 Epicharmus *Sab* 14 trachiae (h *expuncit r*) *P* 16 Melae *Gel*:
 mille *P* 17 filius *Gel*: filio *P* scytis *P* 19 genitibus *Sab*
 21 mercenariam *r* 22 Omphalae Herculem *Meursius* Herculem Om-
 phalae ? Sardibus *Urs*: sordibus *P* sordidi *Sab* 24 pytium *P*
 coniugalia *P* 25 moderatricem *Canterus*, *Urs*

unus est, qui ab Hercule Ditem patrem et reginam memorat
 sauciatam esse Iunonem? non uiraginem, ab Ornyto caesam
 cruentatam uexatam Polemonis uestri indicant scripta? non
 ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum
 retulisse pronuntiat et inlati uulneris et doloris? apud insulam
 Cretam sepulturae esse mandatum Iouem nobis editum tra-
 ditur? in Spartanis et Lacedaemoniis finibus nos dicimus con-
 ditos in cunis coalitos fratres? noster ille est auctor, qui
 Patrocles Thurius scriptorum in titulis indicatur, qui tumulos
 memorat reliquiasque Saturnias tellure in Sicula contineri?¹⁰
 Hieronymus *** Plutarchus nostrarum esse partium compro-
 batur, qui in Oetaeis uerticibus Herculem post morborum
 26 comitialium ruinas dissolutum in cinerem prodidit? nam quid
 de illis amoribus dicam quibus in feminas sanctos incaluisse
 caelestes uestris proditum litteris atque auctoribus continetur?¹⁵
 f. 91^b | numquid enim a nobis arguitur rex maris Amphitritas
 Hippothoas Amymonas Menalippas Alcyonas per furiosae
 cupiditatis ardorem castimoniae uirginitate priuasse? numquid
 Apollo Latonius immaculatus ille, castissimus atque purus Ar-
 sinoas Aethusas Hypsipylas Marpessas, Zeuxippas et Prothoas,²⁰
 Daphnas et Steropas inconsulti pectoris adpetisse feruoribus?
 numquid senex Saturnus iamdudum obsitus canis atque anno-
 rum uetustate iam frigidus nostris carminibus indicatur ab
 uxore in adulterio comprehensus induisse formam feri et sub
 pecoris specie hinnitibus euolauisse iactatis? Iuppiter ipse rex²⁵
 mundi nonne a uobis infamis est isse per innumeras species

5 l. c. 2, 37

8 l. c. 2, 30

16 l. c. 2, 32

1 herculem *P corr* 2 uiraginem Mineruam ? laesam *Meur-*
sius 4 ippocoontis *P* 5 et doloris] dolores *Rigaltius* 7 et
 Lacedaemoniis *seclusit Zinkius* 9 Thurius *Canterus, Urs: hu-*
rius P 11 heronymus *P corr* Chaeroneus *Sab lacunam signauit*
 plutharcus *P* et Dicaearchus *Nourryus* aut Dicaearchus *Zinkius*
 12 oetaeis *P* 13 comitialium *Sab, r: comitalium P* iam
Meursius 16 numquit *P corr: sic infra semper* ampitritas
P corr r 17 Hippothoas *Gel: hippocoas P* Amymonas *Gel:*
 amymonas *P* Amimonas *Sab* Alopas Menalippas *Urs* Alcyonas
Sab: alceonas P Alopas *Salm* 18 castimonia ac uirginitate *uel*
 castimonia uirginitatis *Meursius* 20 Aethusas *Urs: ethysas P* Chry-
 sas *Sab* Zeuxippas *Urs: zeusippas P* 24 induise *P* 25 pec-
 toris *P corr* 26 infamatus *Graeuus*

et petulantis amoris flammam seruilibus obumbrauisse fallaciis?
 numquid a nobis aliquando conscriptus est, libidinosa ut per-
 ficeret furta, modo esse in aurum uersus, modo in satyrum
 ludicrum, in draconem, in alitem, in taurum, et quod omnia
 5 genera contumeliarum transiliat, in formiculam paruulam, ut
 Cletoris uidelicet filiam Myrmidonis ederet apud Thessalos
 matrem? quis illum in Alcmena nouem noctibus fecit perui-
 gilasse continuis? non uos? quis in amoribus desidem derelicta
 caeli statione iacuisse? non uos? et sane adiungitis beneficia
 10 non parua, siquidem uobis deus Hercules natus est, qui in
 rebus huiusmodi patris sui transiret exuperaretque uirtutes. ille
 noctibus uix nouem unam potuit prolem extundere concinnare
 conpingere, at Hercules sanctus deus natas quinquaginta de
 Thestio nocte una perdocuit | et nomen uirginitatis exponere f. 92
 15 et geneticum pondera sustinere. quid quod non contenti femi-
 nei generis adtribuuisse diis curas etiam sexus adiungitis ada-
 matus ab his mares? Hylam nescio quis diligit, Hyacintho est
 alius occupatus, ille Pelopis desideriis flagrat, hic in Chrysippum
 suspirat ardentius, Catamitus rapitur delictum futurus et pocu-
 20 lorum custos, et ut Iouis dicatur pullus, in partibus Fabius
 aduritur mollibus obsignaturque posticis. sed soli amant apud 27
 uos mares et femineo sexui sua conseruata est sanctitas? nonne
 uestris cautum est litteris, adamatum esse ab Aurora Tithonum,
 arsisse in Endymionem Lunam, Nereidem in Aeacum, in Achillis
 25 genitorem Thetim, Proserpinam in Adonem, matrem eius Ce-
 rerem in Iasionem nescio quem rusticanum et post Vulcanum
 Phaethontem Martem in Anchisae nuptias ipsam illam Ve-

5 l. c. 2, 39

7 l. c. 2, 33

3 satirum <i>P</i>	4 in taurum <i>Gel: taurum P</i>	6 Cletores <i>scripsi:</i>
clitoris <i>P</i>	Myrmidonis ederet <i>Sab in err:</i>	mirdoni sedere <i>P</i>
tessalos <i>P</i>	7 Alcmena <i>Sab: alcemena P</i>	11 exuperaretqui <i>P</i>
<i>corr</i>	13 herculis <i>P</i>	gnatas <i>P corr</i>
<i>err: thetio P</i>	17 maris <i>Urs</i>	Hyacintho <i>Sab: hyacintho P</i>
18 flagrat <i>Sab: flaglat P</i>	Chrysippum <i>Gel: crysippum P</i>	
19 camitus <i>P corr</i>	delictum <i>Salm: delictiarum P</i>	delicium <i>Hilde-</i>
<i>brandius</i>	23 Tithonum <i>Sab, r: tithronum P</i>	<i>in mg R.</i>
24 Endymionem <i>Sab, r: enendymionem P</i>	eacum <i>P</i>	26 Iasionem
<i>Sab: iasonem P</i>	27 faetontem <i>P</i>	ancisae <i>P corr</i>

nerem Aeneadum matrem et Romanae dominationis auctorem? cum talia igitur uos probra et flagitiosa prodigia non in unum aliquem nominatim sed in omnem pariter superiorum gentem quam esse uos reminisci sine ullius exceptione iaciatis, audetis salua uerecundia dicere, aut esse nos impios aut uos pios, cum multo maiores ferant a uobis offensas ex omnibus probris quae in illorum maledicta condecitis quam amplitudines et honores ex ritu atque officio cultionis? aut enim falsa illa sunt cuncta quae sunt prompta de singulis existimationem illorum maiestatemque laedentia, et res digna omnino est, propter quam 10 f. 92^b dii funditus | genus omne debeant abolere mortalium, aut si explorata et uera sunt et sine ullis dubitationibus comprehensa, ad eam perducitur res summam, ut inuitissimis uobis non ge- 28 neris superi sed humani eos fuisse credamus. ubi enim nuptiae matrimonia puerperia nutrices artificia debilitates, ubi status capitis et condicio seruitutis, ubi uulnera caedes cruor, ubi amores desideria uoluptates, ubi omnis animorum adfectio ab inquietis perturbationibus ueniens, necesse est diuinum nihil istis esse, nec quod proprium caduci est generis et terrenae fragilitatis praestantiori posse adhaerere naturae. quis est enim 20 qui credat, si modo agnoscit ac percipit, uis istius potentiae quae sit, aut genitabiles habuisse partes deum et abscissione foedissima priuatum his esse, aut ex se proditas aliquando interceptisse proles et uinculorum coercitum poenis, aut cum patre quodammodo conseruisse bella ciuilia et eum iure abs- 25 tinuisse regali, aut exterritum minoris metu uertisse exuperatum terga et tamquam fugitium et exulem in summotis delituisse secretis? quis est, inquam, qui credat ad humanas adcubuisse deum mensas, interemptum auaritiae causa, fefellisse supplices ambiguitate responsi, praecellere in furtorum dolis, 30

5 nos *Sab*: uos *P* 7 amplitudines *Hildebrandius*: amplitudi-
 nis *P* honores *Hildebrandius*: honoris *P* 13 inuitissimis *Sab*:
 inuitissimis *P* 20 praestantiori *P* 21 peripit *P* *corr*
 22 genitales *Sab* abscissione *Sab* 24 interceptisse *P* 25 et]
 aut *Sab* eum *Gel*: cum *P* 26 reguli *Sab* 30 dolis *r*, *Urs*:
 dotis *P* donis *Sab*

adulterasse seruisse uulneratum esse et adamasse et per omnes libidinum formas inceptorum cupiditatum circumegisse pel-
laciam? atquin omnia uos ista et fuisse et inesse in diis
adseueratis uestris, neque ullam praetermittitis speciem ui-
tiositatis malefici lapsus quam non in conuicium | numinum f. 93
opinionum petulantia conferatis. aut igitur uobis quaerendi
sunt dii alii in quos omnia ista non cadant — in quos enim
haec cadunt, humani sunt generis atque terreni — aut si hi
sunt tantummodo quorum nomina publicastis et mores, opi-
nionibus tollitis uestris. mortalia sunt enim quaecumque narratis.
et possumus quidem hoc in loco omnis istos, nobis quos in- 29
ducitis atque appellatis deos, homines fuisse monstrare uel
Agragantino Euhemero replicato, cuius libellos Ennius, clarum
ut fieret cunctis, sermonem in Italum transtulit, uel Nicagora
15 Cyprio uel Pellaeo Leonte uel Cyrenensi Theodoro uel Hippone
ac Diagora Meliis uel auctoribus aliis mille, qui scrupulosae
diligentiae cura in lucem res abditas libertate ingenua protu-
lerunt. possumus, inquam, si placet, et Iouis res gestas et
Mineruae expromere bella, uirginis et Dianae, quibus dolis
20 Liber Indorum affectauerit regimen, cuius fuerit condicionis
Venus, cuius operae, cuius quaestus, matrimonium Magna cuius
tenuerit Mater, quidnam spei, quid uoluptatis specioso ab
Attide conceperit, unde Serapis Aegyptius, unde Isis, uel ex
quibus causis appellatio ipsa concinnata sit nominum. sed non 30
25 istam suscepimus in eo sermone quem facimus uel operulam
uel uoluntatem, ut ostendamus et publicemus, quinam fuerint
hi omnes. illud nobis propositum est, quoniam nos impios et
inreligiosos uocatis, uos pios contra et deorum contenditis esse
cultores, demonstrare atque in medio ponere, ab hominibus
30 magis nullis ignominiosius eos tractari quam a uobis. | quod f. 93b
si habere se ita ex ipsis maledictionibus promptum est, sequitur

13 l. c. 2, 24

3 ita <i>P corr</i>	5 conuitium <i>P</i>	6 comferatis <i>P</i>	8 hii <i>P</i>
14 Nicanore <i>Meursius</i>	15 pelleo <i>P</i>	ippono <i>P</i>	16 scrip- losae <i>P</i>
19 bella uirginis <i>Meursius</i>	uirginis <i>P</i>	diane <i>P</i>	
20 regimen <i>Hildebrandius</i> : rege <i>P</i>	regnum <i>Sab</i>	23 Atyde <i>Sab</i>	
27 est <i>Meursius</i> : est ut <i>P</i>	28 pios <i>add Gelenius post contra</i> , <i>Hildebrandius post uos</i>	30 ignominiosus <i>P corr</i>	

ut intellegi debeat uos superis stimulos indignationum furialium commouere, qui tam foedas de illis uel auditis uel creditis uel ignominiosas ipsi compingitis fabulas. non enim qui sollicite relegit et immaculatas hostias caedit, qui acruos turis dat concremandos igni, numina consentiendus est colere aut officia solus religionis implere. cultus uerus in pectore est atque opinatio de dis digna, nec quicquam prodest inlatio sanguinis et cruoris, si credas de his ea quae non modo sint longe ab eorum dissita distantiaque natura, uerum etiam labis et turpitudinis aliquid et maiestati eorum concilient et decori. inter-rogare enim uos libet et ad sermonis exigui responsionem uocare, utrumne grauius existimetis nullas caedere his hostias, quia putes naturam tantam neque uelle neque appetere istas, an talia de his probra opinionum foeditate concipere quae cuiusuis animum in ultionis possint rabiem concitare? si rerum momenta pendantur, nullum reperiatis tam inuidum iudicem, qui non criminosius aestimet maledictis insignibus cuiuspiam famam carpi quam a quoquam silentio praeteriri. hoc enim forsitan rationis existimari possit et credi, illud sacrilegae mentis est et desperatae in fictionibus caecitatis. si in caerimoniis uestris rebusque diuinis postilionibus locus est et piaculi dicitur f. 94 contracta esse | commissio, si per imprudentiae lapsum aut in uerbo quispiam aut simpuiu deerrarit, aut si rursus in sollempnibus ludis curriculumque diuinis commissum omnes statim in religiones clamatis sacras, si ludius constiterit aut tibicen

20 sqq. Cic. de har. resp. 23

1 furalium *P corr* 3 uel] et *Sab* 4 sollicitae *P corr*
cedit *P* 5 censendus *Gel* 7 dis in diis *corr P* quicquam
Sab: quicquam *P* 8 credis *Sab* 9 dissita distantiaque *r, Salm*:
diis sit adstantiaque *P* diuina praestantique *Sab* ed *P corr r*
10 et maiestati] ab his uerbis folium 93^b in rasura scripturam exhibet
similem manui c': eadem manus folium 94.94^b quaternioni postea insertum
exarauit. ultimi uersus folii 94^b ut spatium expleretur diductis
litteris scripti sunt concilient *Gel*: conciliet *P* decoro *r*
14 proba *P corr* 16 iniquum *Liuiueius* insipidum? 17 existimet
Sab 20 si om *Gel* 21 postulationibus *Sab* piaculi
Urs: piaculis *P* piacularis *Steweckius* 23 sympuiu *P* sympiniu
Sab rursus] cursu *Gel* 25 ludius *Sab*: lydius *P* constiterit
Hildebrandius: constitit *P*

repente conticuerit aut si patrimus et matrimus ille qui uocitatur puer omiserit per ignorantiam lorum aut terram tenere non potuerit: audetis abnuere in delictis tam grauibz uiolari semper a uobis deos, cum in leuioribus causis irasci eos ipsi cum perniciē saepius confiteamini ciuitatis? sed poetarum, in-³² quiunt, figmenta sunt haec omnia et ad uoluptatem compositae lusiones. non est quidem credibile homines minime brutos et uetustatis remotissimae uestigatores aut non eas inseruisse suis carminibus fabulas quae in notionibus hominum superessent¹⁰ atque in auribus collocatae aut ipsos sibi tantum licentiosi uoluisse iuris adsciscere, ut confingerent per stultitiam res eas quae nec ab insania procul essent remotae et quae illis ab dis metum et periculum possent ab hominibus comparare. sed concedamus, ut dicitis, deformitatum tantarum concinnatores¹⁵ esse atque inuentores poetas: immunes tamen ab deorum maletractatione nec sic estis, qui aut talia cessatis maleficia uindicare aut non legibus latis et seueritate | poenarum tantae f. 94^b istis obuiam temeritati, constitutumque a uobis est, ne quis posthac hominum id quod esset turpitudini proximum aut²⁰ deorum indignum maiestatibus loqueretur. quisquis enim patitur peccare peccantem, is uires sumministrat audaciae, et maioris contumeliae res est falsis quemquam notare atque insignire criminibus quam uera ingerere atque obiectare delicta. quod enim sis dici et quod esse te sentias, morsum habet minorem,²⁵ testimonio tacitae recognitionis infractum: illud uero acerbissime uulnerat quod inurit innoxios et quod decus nominis atque existimationis infamat. scribuntur dii uestri in tricliniis cae-³³ lestibus atque in chalcidicis aureis cenitare, potare et ad ulti-

1 conticuerit *Hildebrandius*: conticuit *P* et matrimus add *Urs*
 2 aut tensam aut terram *Meursius* cf. *Cic. l. c.* 3 potuerit *Hildebrandius*: potuit *P* et audetis *Gel* 4 a *Sab*, r: an *P*
 6 uoluptatem *Gel*, r: uoluntatem *P* 7 minime *Urs*: minus *P*
 12 a *Sab* 13 dis in diis corr *P* 15 a *Sab* mala tractatione r 16 aut om *Sab* 17 seueritate *Sab*: seueritatem *P*
 tantae *Sab*: ante *P* 18 temeritati *Sab*: temeritatis *P* non
 constitutum quia? 20 deorum *Urs*: eorum *P* 22 in mg *P*
 25 infractum *Sab*: infractu *P* 26 nominis *Sab*: non minus *P*
 27 scribuntur *Gel*: adscribuntur *P* 28 chalcidicis *P*

mum fidibus et uocum modulatione mulceri. uos aures patien-
 tissimas commodatis nec iudicatis indignum uoluptates at-
 tribui diis eas quibus corpora terrena fulciuntur et quas aures
 expetunt eneruati pectoris dissolutione mollitae. inducuntur
 ex his alii amatores, adulteri castitatis nec cum feminis tan-
 tum sed cum uiris etiam propudiosos flagitiososque miscere
 f. 95 concubitus. uobis nulla est cura, | quid super rebus dicatur
 tantis, neque ullo saltem castigationis metu luxuriantium
 litterarum coercetis audaciam. per insanias, per furores orbare
 alii se et tamquam hostili de sanguine ita se proprio parricidio¹⁰
 cruentare: sacrilegia uos illa miramini elata sublimiter, et
 quod poenis omnibus conueniebat plecti, ut animosius consur-
 gat audacia, incentiuo extollitis laudis. illi uulnera orbitatis
 ingemere et cum heulatibus indecoris fata ineusare crudelia:
 uos stupetis eloquentiae uiribus, et quod penitus oportebat ex¹⁵
 humani generis † coalitu tolli, percensetis, ediscitis ac ne
 ulla intercيدات obliuione curatis. uulnerari, uexari, bella inter
 se gerere furialium memorantur ardore discriminum: uobis illa
 est descriptio uoluptati, atque ut scriptorum tantam defendatis
 audaciam, allegorias res illas et naturalis scientiae mentimini²⁰
 34 esse doctrinas. sed quid ego neclectas aliorum conqueror con-
 tumelias numinum? ipse ille Iuppiter, cuius uos nomen effari
 non sine metu decuit et totius corporis concussione, amasio
 captus ab uxore describitur confiteri culpas suas, et uelut de-
 mens ac nescius, quas amículas coniugi, quas uxori anteposuerit²⁵
 pelices, obduratus inuerecundia publicare: uos talia qui extu-
 lere prodigia poetarum esse principes atque reges diuinis in-
 geniis praeditos, capita esse memoratis sanctissima, tantumque
 ab officio religionum quas induxistis euolastis, ut grauioris

4 inducuntur *Sab*: induuntur *P* 5 amores *P corr c* 10 alii
 se *Sab*: aliis est *P* alios est *r* tamquam *Sab*, *r*: iamquam *P*
 parrigidio *P corr c'* 13 incentiua *Sab* laudis *Elmenhorstius*:
 laudes *P* laude *Sab* illa *Sab* 14 heulatibus *Sab*, *r*: heiu-
 lantibus *P* facta *Sab* 16 coetu *Urs* ediscitis *om Sab*
 22 ippiter *P corr* suos *P corr* nomen *Urs*: numen *P*
 24 uelut *Gel*: uel *P* 28 praeditos *Gel*: proditos *P* 29 induxis-
 tis *scripti*: inducitis *P*

ponderis | sint apud uos uerba quibus caelitus uiolatur subli- f. 95^b
 mitas. ita ergo non decuit, si modo ullus deorum esset apud
 uos metus aut si esse illos uspiam praesumptionis certissimae
 confidentia crederetis, rogationibus, plebis scitis, consultorum
 5 senatus metu intercedere prohibere sancire, ne quis uellet de
 dis passim nisi quod esset plenum religionis effari? nec a uobis
 saltem istum meruerunt honorem, ut quibus expellitis a uobis
 eisdem ab his legibus propulsaretis iniurias? maiestatis sunt
 apud uos rei, qui de uestris sequius obmurmurauerint aliquid
 10 regibus. magistratum in ordinem redigere, senatorem aut con-
 uicio prosequi seueris esse decrestie periculosissimum poenis.
 carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur et
 uita, decemuiralibus scitis euadere noluistis inpune, ac ne uest-
 ras aures conuicio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus
 15 formulas constituistis iniuriis. soli sunt apud uos superi in-
 honorati contemptibiles uiles, in quos ius est a uobis datum
 quae quisque uoluerit dicere, turpitudinum iacere quas libido
 confinxerit atque excogitauerit formas. et incuriam nobis in-
 tendere tam infamium non erubescitis numinum, cum sit rectius
 20 multo deos esse non credere quam esse illos tales talique
 existimatione sentire? sed poetis tantummodo licere uoluistis 35
 indignas de dis fabulas et flagitiosa ludibria comminisci? quid
 pantomimi uestri, quid histriones, quid illa mimorum atque
 exoleti generis multitudo? nonne ad usum | quaestus sui f. 96
 25 abutuntur dis uestris et lenocinia uoluptatum ex iniuriis ad-
 trahunt contumeliisque diuinis? sedent in spectaculis publicis
 sacerdotum omnium magistratumque collegia, pontifices maximi

1 quibus] quam <i>Gel</i>	uiolatur <i>Meursius tamquam e codice: uiola-</i>
lata <i>P</i>	3 certae <i>Sab</i>
4 plebiscitis <i>Sab</i>	6 dis in diis
corr <i>P</i> nec] ac <i>Sab</i>	7 mererent <i>Sab</i>
8 iniurias] interrogati-	9 secus <i>Sab</i>
onis signum posui	10 magistratum <i>Sab: magis-</i>
tratuū <i>P</i>	conuicio <i>P</i>
11 seueris <i>scripsi: suis P</i>	13 de uira-
libus sic <i>Sab</i>	14 conuicio <i>P</i>
15 soli <i>Sab: soliti P soli dii Salm</i>	16 quos ius] quosuis <i>Sab</i>
18 confinxerit <i>Urs: confixerit P</i>	22 dis in diis corr <i>P</i>
comminisci <i>Sab: commisci P</i>	25 abutitur
<i>Sab in err</i>	dis in diis corr <i>P</i>
attrahunt <i>Urs: adtrahit P</i>	26 contumeliisque <i>P corr</i>
sedent <i>Salm: sedet P sedent et Sab</i>	27 magistratumque <i>Sab</i>

et maximi curiones, sedent quindecimuiri laureati et diales
 cum apicibus flamines, sedent interpretes augures diuinæ
 mentis et uoluntatis, nec non et castæ uirgines, perpetui nutri-
 ces et conseruatrices ignis, sedet cunctus populus et senatus,
 consulatibus functi patres, diis proximi atque augustissimi
 reges: et quod nefarium esset auditu, gentis illa genetrix
 Martiæ, regnatoris et populi procreatrix amans saltatur Venus
 et per adfectus omnes meretriciæ uilitatis inprudica exprimitur
 imitatione bacchari. saltatur et Magna sacris compta cum in-
 fulis Mater et contra decus ætatis illa Pessinuntia Dindymene
 in bubulci unius amplexum flagitiosa fingitur adpetitione ges-
 tire, nec non et illa proles Iouis Sophoclis in Trachiniis Her-
 cules pestiferi tegminis circumretitus indagine miserabiles edere
 inducitur heulatus, uiolentia doloris frangi atque in ultimam
 tabem diffluentium uiscerum maceratione consumi. quin et
 ille in fabulis maximus ipse regnator poli sine ulla nominis
 maiestatisque formidine adulterorum agere introducitur partes,
 atque [formidine] ut fallere castitatem alienarum possit familias
 f. 96^b matrum, ora immutare pellacia et in species coniugum | subdi-
 36 tiui corporis simulatione succedere. nec satis hæc culpa est. eti-
 am mimis et scurrilibus ludicris sanctissimorum personæ inter-
 ponuntur deorum, et ut spectatoribus uacuis risus possit atque
 hilaritas excitari, iocularibus feriuntur cauillationibus numina:
 conclamant et adsurgunt theatra, caueæ omnes concrepant
 fragoribus atque plausu, et quod nullis possit satisfactionibus
 expiari, exoletis atque inrisoribus numinum dona instituuntur
 et munera, ab officiis otium publicis, immunitas et uacatio
 cum coronis. et audetis post ista mirari unde oriantur hæc

1 quindecimuiri <i>P</i>	2 interpretaetes <i>P</i>	augures interpretes
<i>Sab</i>	4 sed et <i>Sab</i>	6 esset] est et <i>Vahlenus</i>
8 inprudicia <i>P corr</i>	9 magnas <i>P corr</i>	10 Dindymene <i>Canterus</i> : dyndimene <i>P</i>
11 amplexum <i>Oudendorpius</i> : amplexu <i>P</i>	12 Sophoclis <i>Salm</i> : sofocles <i>P</i>	a Sophocle <i>Sab</i>
Hercules <i>Sab</i> : herculis <i>P</i>	13 circumretitus <i>Ianus Guilielmus</i> : circumpetitus <i>P</i>	16 numinis <i>Urs</i>
17 introducitur <i>Sab</i> : introducatur <i>P</i>	18 formidine <i>om Sab</i>	19 pellacia <i>Meursius tamquam e codice</i> : ellacia <i>P</i>
fallacia <i>Sab</i>	subdititii <i>Sab</i>	subditi <i>r</i>
23 cauillationibus <i>P corr c'</i>	24 theatra <i>P</i>	25 plausis <i>sic Sab</i>

mala quibus inundatur et premitur sine ulla intermissione mortalitas, cum omnis † res eas quibus sunt inuoluta probra naminum et maledictionis elogia et cotidie referatis et ediscatis cotidie, et si quando animum desidem otiosis uultis alucinationibus occupari, dies uobis poscat dari et sine ullis intermissionibus exhiberi. quod si haberet uos aliqua uestris pro religionibus indignatio, has potius litteras uos exurere debuistis olim, libros istos demoliri, dissoluere theatra haec potius, in quibus infamiae numinum propudiosis cotidie publicantur in fabulis. nam nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conuenticula dirui, in quibus summus oratur deus, pax cunctis et uenia postulatur magistratibus exercitibus regibus familiaribus inimicis, adhuc uitam degentibus et resolutis corporum uinctione, in quibus aliud auditur nihil | nisi quod humanos faciat, nisi quod mites f. 97 uerecundos pudicos castos, familiaris communicatores rei et cum omnibus uobis solidae germanitatis necessitudine copulatos. uerum ita se res habet, ut quoniam plurimum gladiis et po- 37 testate ualeatis ferri, anteire uos etiam ueritatis scientia iudicetis, et esse † pro diis pios, quorum potentias primi opinionum obscenitate foedastis. hoc in loco, si ferocitas uestra permittit et rabies patitur illud, nobis ut respondeatis oramus, utrumne iras cadere in naturam existimetis deorum an ab adfectibus his longe diuinam esse beatitudinem disiugatam? 25 nam si concipiunt has faces et motibus exasperantur irarum, sicut uestrae opinionationes ferunt — nam saepe illos dicitis et propter ludos minus sollicite factos et propter praesules non probatos et propter quaedam spatiola defanata et propter caerimonias non rite perfectas tremoribus infremuisse terrarum et

2 omni ^a P	litteras ?	4 alucinatinationibus P	7 uos <i>Rigaltius</i> : hos P
	8 istos <i>om Salm</i>	theatra <i>Sab</i> : thetra P	
11 meruerint <i>Sab</i>	12 oratur <i>Gel</i> : orator P	16 familiaris <i>Guilielmus</i> : familiares P	
17 nobis <i>scripsi</i> : quos P	quod <i>Vahlenus</i>	solidae <i>scripsi</i> : solidet P	quos solidet] consolidae <i>Salm</i>
		germanitas	
<i>Stewechius</i>	copulatio <i>Sab</i>	19 scientia <i>m al</i>	20 pios] ipsos
<i>Meursius</i>	opinio P corr c	26 urae P	27 factos <i>Sab</i> ,
r: facio P			

contagione pestilentiae conrupisse auras zephyrorum luctuosa cum
 populi uastitate — sequitur ut intellegi debeat iracundias non
 paruas ex opinionibus eos continere praedictis. quod si datur,
 datur et illud necessario consequens, miserias has omnis quibus
 olim genus accumulatur humanum ab huiusmodi fluere fictio-
 nibus: quodsi ab his causis indignatio proficiscitur numinum,
 miseriarum tantarum uos estis auctores, qui animos caelorum
 non cessatis offendere et ultionis in rabiem concitare. sin au-
 f. 97^b tem | ab huiusmodi furiis deorum est genus immune neque
 quid sit irasci dii omnino nouerunt, et nobis ergo irasci sine¹⁰
 ulla ratione dicuntur, qui ira quid sit ignorant et ab eius
 † compta et permixtione sunt absoluti. [neque enim fieri per
 rerum naturam potest, ut quod unum est fiat duo et in di-
 uersas res eat unitas ingenita simplicitate diuisa.]

1 pestilentio *P* corr corrupisse *Canterus, Urs*: conruisse *P*
 zephyrorum *scripsi*: temporum *P* uentorum *Meursius* teporum *ante conie-*
ceram cluctuosa *P* corr 2 debeat *Sab*: debeant *P*
 3 datur *addidi* 4 et] est *Hildebrandius* omnes *c* 9 furiis]
 nefariis *Sab* 10 nouerunt *P* 11 uerba et ab eius . . . diuisa
seclusit Salm 12 compta *r* contenta *Sab* contactu *Urs* conceptu
Huetius commotu *Oehlerus* uerba neque enim . . . diuisa *Orellius*
post uerba proprietates quiret *p. 151, 10 transposuit* 14 ARNOBII
 ORATORIS LIB. III. EXP. INCIP LIB. V.

LIBER QVINTVS

Esto: ab ludentibus poetis cuncta illa sint prodita et. im-
 mortalibus diis probra. quid? illa, quae historiae continent
 graues seriae curiosae quaeque in arcanis mysteriis traditis,
 poetarum sunt excogitata lasciuia? quae si uobis uiderentur
 ineptiarum talium fabulae, neque in usu retineretis quaedam
 † suo neque per cursus annuos laetitias exerceretis ut festas
 neque ut rerum simulacra gestarum sacrorum conseruaretis in
 ritibus. ex quibus tam multis unum interim ponam modera-
 10 minis temperamentum secutus, in quo stolidus et imprudens
 ipse ille inducitur Iuppiter, uerborum ambiguitatibus lusus. in
 secundo Antiatis libro — ne quis forte nos aestimet concinnare
 per calumnias crimina — talis perscripta est fabula: Numam
 illum regem, cum procurandi fulminis scientiam non haberet
 15 essetque illi cupido noscendi, Egeriae monitu castos duodecim
 iuuenes apud aquam celasse cum uinculis, ut cum Faunus
 et Martius Picus ad id locorum uenissent haustum — nam
 illis aquandi | sollemne iter huc fuit — inuaderent constringe- f. 98
 rent conligarent. sed quo res fieri expeditius posset, regem
 20 pocula non ¶ parui numeri uino mulsoque complexse circaque

2 poetis *Sab*: poeticis *P* et] de *Gel* lacunam signauit
 3 prora *P* corr c 4 misteriis *P* 5 uiderentur *Sab*: uidentur *P*
 6 quaedam suo] quotidiano *Urs* 7 sacro ? aut c 12 existimet
Sab 13 perscripta *Sab*: proscripta *P* 15 Egeriae *Sab*: egregie *P*
 16 celasse *P* cum *Sab*: eum *P* cum uinculis in Auen-
 tino ? 17 martius *P* it *P* corr uenissent *Sab*, r: uenis-
 set *P* 18 aquandi *P* solenne iter huc *Sab*: sollemniter
 haec *P* 19 coligarent *P* corr r 20 parua *Urs* mero uino
Urs

accessus fontis insidiosa uenturis opposuisse fallacia. illos
more de solito bibendi adpetitione correptos ad hospitia nota
uenisse. sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrantia
pocula, uetustioribus anteposuisse res nouas, inuasisse auditer,
dulcedine potionis captos hausisse plus nimio, obdormiuisse
factos graues; tum bis senos incubuisse sopitis, iniecisse ma-
didatis uincla, expergitosque illos statim perdociuisse regem,
quibus ad terras modis Iuppiter posset et sacrificiis elici, et
accepta regem scientia rem in Auentino fecisse diuinam, ele-
xisse ad terras Iouem ab eoque quaesisse fulguritum procuratio-
nis morem. Iouem diu cunctatum 'expiabis' dixit 'capite fulgu-
rita'; regem respondisse 'caepicio'; Iouem rursus 'humano';
rettulisse regem 'sed capillo'; deum contra 'animali'; 'maena'
subiecisse Pompilium. tunc ambiguus Iouem propositionibus
captum extulisse hanc uocem 'decepisti me Numa; nam ego
humanis capitibus procurari constitueram fulgurita, non maena
capillo caepicio: quoniam me tamen tua circumuenit astutia,
quem uoluisti habeto morem et his rebus quas pactus es pro-
2 curationem semper suscipies fulguritorum'. quid primum, quid
f. 98^b ultimum uel exsequatur animus | uel conticiscat, nec facile 20
dictu est neque ullis considerationibus expeditum. ita enim
sunt omnia et excogitata et comparata derisui, ut sit uobis
conitendum, falsa ut credantur haec esse, etiam si sint uera,
quam optinere uelle pro ueris et uelut quiddam mirabile non
sine ipsius numinis insinuare contemptu. quid enim dicitis o 25
isti? credimusne illum Faunum et Martium Picum, si ex
numero sunt deorum et ex illa perpetua immortalique natura,
sitis aliquando ariditate siccatos atque, ut aestum possent inri-
gare uenarum, fluentia isse † per fontium? credimusne captos

1 insidiosa u. o. fallacia *scripsi*: insidiosam u. o. fallaciam P
3 fragrantia Sab: fragrantia P 5 dulcedine Sab: dulcedinem P
hausisse P corr 8 iuppiter P corr et om Sab 10 fulguri-
tum *scripsi*: ritum P 11 morem om Sab et morem Salm
dixisse c', Sab¹ 13 animali Sab: animalia P anima Gel maena
add Heraldus post Pompilium Hildebrandius post anima 14 Pom-
pilium, piscis Gel 16 non maena *scripsi*: numa P non Gel tu maena
Hildebrandius 21 dictu Sab: dictum P 23 sint Urs: sunt P
26 credemusne Meursius; sic etiam postea 29 adisse propere ?

mero et dulcedine inlectos mulsi tamdiu se poculis ingurgita-
 uisse fallacibus, ut usque ad ebrietatis periculum ueniretur?
 credimusne uictos somno atque altissimi soporis obliuione de-
 mersos uinciendi copiam sui animalibus praeuisse terrenis?
 5 quibus deinde partibus uinculorum illae iniectae sunt nexiones?
 soliditatis habebant quicquam aut ex duris ossibus informatae
 fuerant eorum manus, quae constringi laqueis et nodorum
 possent inligationibus coerceri? non enim requiro, non exigo,
 an aliquid potuerint fari ebrietatis alienatione nutantes, an
 10 Ioue inuito uel potius nescio protrahendi ad terras eius ritum
 quisquam potuerit publicare: illud solum audire desidero, cur,
 si Faunus et Picus sunt diuini generis et potestatis, non ipsi
 potius edidere quaerenti id quod ab ipso Ioue periculosius
 Numa cupiebat audire? | an numquid Iuppiter solus huius f. 99
 15 rei scientiam nouerat? ab ipso enim decidunt fulmina ** ut
 imminetia procurare alicuius debeat scientiae disciplina? an
 cum ipse iaculetur hos ignes, aliorum sit operis scire, quibus
 modis conueniat iras eius atque animos temperare? etenim
 reuera stultissimum credere est, ipsum remedia sciscere, quibus
 20 auerti possint ea quae per fulminis iactum in humanis fieri
 constituerit rebus. hoc est enim dicere: illo ritus genere meas
 iras placabitis, et si quando per fulgura significauero aliquid
 imminere, facite hoc et illud, ut quod fieri statui inane fiat
 et uacuum et sacrorum ui uanescat. sed concedamus, ut dicitur, 3
 25 ipsum aduersum se Iouem remedia scisse atque artes quibus
 iri obuiam suis significationibus conueniret: etiamne credemus
 deum numinis tanti tractum esse ad terras et in uerrucula
 collis unius cum homunculo stantem altercabilem conseruisse
 sermonem? et quaenam illa, quaeso, diuina res fuit, quae ab
 30 impetu rerum tanto Iouem compulit auocari et mortalium sese
 denuntiationibus sistere? mola salsa, tus, sanguis, uerbenarum

2 ebrietatis *P* 3 uictos *Urs*: uinctos *P* 14 numquit *P corr r*
 15 ab ipso *Sab*: ad ipsum *P* *lacunam signauit* 15 sq. (ab ipso
 enim decidunt) fulmina ut i. procurari a. debeant *Meursius* 19 scis-
 cere *Heraldus*: scire *P* 20 ea *om Sab* 21 meas] minas *Sab*
 22 iras *r, Meursius*: has *P* 23 ut *add Sab* 24 sacrorum ui *Cuiacius*:
 sacrorum *P* sacrum *Sab* 27 uerrucula *Sab*: uerricula *P* 31 sag-
 mina (*pro sanguis*) uerbenarum, suffitio *Scaliger*

suffitio et nominum terribilium fremores? et potentiora quam Iuppiter fuerunt haec omnia, ut eum compellerent inuitum parere praeceptis aut uoluntarium sese circumuentionibus tradere? quid? quod sequitur fidem suam habet, tam improuidum fuisse Saturnium, ut aut ea proponeret quorum ambagibus ipse f. 99^b caperetur aut nesciret futurum, | quibus lusura se modis astutia esset calliditasque mortalis? expiabis, inquit, capite fulgurita. imperfecta adhuc uox est neque plena proloquii circumscriptaque sententia. scire enim necessario conuenit, utrumne capite uerucino an suillo, an bubulo, an quolibet alio expiationem istam sciscat Diespiter perpetrari: quod cum nondum specialiter statuisset, essetque adhuc pendens et nondum sententia terminata, qui potuit Numa scire hominis Iouem dicturum caput, ut anteuerteret, anteiret et in caput caespicii 4 ambiguitatis illius incerta traduceret? nisi forte dicetis regem 1^a fuisse diuinum: numquid ipso poterat esse Ioue diuinior? nisi homo praesumeret, quid dicturus esset Iuppiter, eum non circumscripsit: deus scire non poterat, quibus modis pararet circumscribere se homo? ita non in promptu est et apparet puerilium esse ingeniola fictionum, quibus cum acquiritur cor- 20 dis Numae uiuacitas, imprudentia maxima inportatur Ioui? quid enim tam imprudens, quam confiteri te captum argutia cordis humani, et cum deceptum te doleas, in uictoris concedere uoluntatem et medicinam quam obtuleras ponere? nam si fuit ratio et quaedam conuenientia naturalis, cur humano capite 25

1 sufficio *P corr r* 2 compellere *P corr* 3 traderet *Sab*
 4 suam habet *scripsi*: sumet aut *P* sumet *Gel* 7 caliditasque *P* 8 proloqui *P corr c'* 10 uerbicino *P corr* an bubulo *om Sab*
 12 specialiter *Sab*: spectraliter *P* 14 ut *add Sab* cepicii *P*
 15 anbiguitatis (*b ex a*) *P* 16 nunquid (*d ex t*) *P* 17 praesumens *Gel* cum praesumeret *Vahlenus* quod *r* eum non
addidi non circumscripsisset *Hildebrandius* 18 et deus *Hildebrandius*
 19 homo] *interrogationis signum posui cum Zinkio*
 homo praesumens, quod dicturus esset Iuppiter, circumscripsit deum: deus scire non poterat, quibus modis pararet circumscribere se homo? *Zinkius*
 20 arguitur *Rigaltius* 21 impudentia *Sab* imputatur *Stewechius*
 Iouis *Sab* 23 uoluntatem *Sab*: uoluptatem *P* 24 occuleras
Meursius

procuratio debuerit suscipi fulguriti, non uideo cur ab rege
 relatio sit facta caepicii: sin autem poterat et caepicio trans-
 igi, libidinose hominis inhiatum est cruori. atque ita in con-
 trarium pars utraque traducitur, ut nec Numa monstretur
 5 uoluisse scire quod uoluit et crudelis Iuppiter | fuisse do-f. 100
 ceatur, qui quod maena potuit et caepicio suscipi uoluisse
 se dixerit humanis capitibus expiari. apud Timotheum, non igno- 5
 bilem theologorum unum, nec non apud alios aequae doctos
 super Magna deorum Matre superque sacris eius origo haec
 10 sita est, ex reconditis antiquitatum libris et ex intimis eruta,
 quemadmodum ipse scribit insinuatque, mysteriis. in Phrygiae
 finibus inauditae per omnia uastitatis petra, inquit, est quae-
 dam, cui nomen est Agdus, regionis eius ab indigenis sic
 uocata. ex ea lapides sumptos, sicut Themis mandauerat prae-
 15 cinens, in orbem mortalibus uacuum Deucalion iactauit et
 Pyrra, ex quibus cum ceteris et haec Magna quae dicitur
 informata est Mater atque animata diuinitus. hanc in uertice
 ipso petrae datam quieti et somno nequam incestis Iuppiter
 cupiditatibus adpetiuit, sed cum obluctatus diu id quod sibi
 20 promiserat optinere nequisset, uoluptatem in lapidem fudit
 uictus. hinc petra concepit, et mugitibus editis multis prius
 mense nascitur decimo materno ab nomine cognominatus Ag-
 destis. huic robur inuictum et ferocitas animi fuerat intrac-
 tabilis, insana et furialis libido et ex utroque sexu; ui rapta
 25 diuastare, disperdere, immanitas quo animi duxerat; non deos
 curare, non homines nec praeter se quicquam potentius credere
 terras, caelum et sidera continere. cuius cum audacia qui- 6
 busnam modis posset uel debilitari uel conprimi saepenumero
 esset deorum in deliberatione quaesitum, haesitantibus | ceteris f. 100b

2 caepicii *P corr* 4 Numa *Hildebrandius*: numam *P* 6 maena
Zinkius: Numa *P* a Numa *Salm* potuit et] potuisse *Sab* caepitio
Sab: cepio *P* suscipi *P* 7 se add *Zinkius* 8 unum *Urs*:
 uirum *P* 10 est *P* 11 frygiae *P* 12 inquit *P corr*
 14 uocata *Meursius*: uocatae *P* 18 nequam *C. Barthius*: quam *P*
 21 hinc *Urs*: hanc *P* 22 adestis *P* 24 ut ex *Stewechius*
 utroque *Gel*: utraque *P* sexus *Sab* 25 deuastare *Urs* ire
 immanitas *Salm* 26 prae *Urs* credere; terras *uulgo* 27 con-
 temnere *Sab*, *uulgo* quibusnam *Sab*: quibusdam *P*

huius muneris curam Liber in se suscipit. familiarem illi fontem, quo ardorem fuerat suetus et sitiendi lenire flagrantiam ludo et uenationibus excitatam, ualidissima succendit ui meri. necessitatis in tempore haustum accurrit Agdestis, immoderatus potionem hiantibus uenis rapit: fit ut insolita re uictus soporem in altissimum deprimatur. adest ad insidias Liber, ex setis scientissime complicatis imum plantae inicit laqueum, parte altera proles cum ipsis genitalibus occupat. exhalata ille ui meri corripit se impetu et adducente nexus planta suis ipse se uiribus eo quo uir erat priuat sexu. cum discidio partium sanguis fluit immensus, rapiuntur et combibuntur haec terra, malum repente cum pomis ex his punicum nascitur. cuius Nana speciem contemplata regis Sangari uel fluminis filia carpit mirans atque in sinu reponit: fit ex eo praegnas. tamquam uitiatam claudit pater et curat ut inedia moriatur: pomis atque aliis pabulis deum sustentatur a matre. enititur paruulum. sed exponi Sangarius praecipit: repertum nescio quis sumit + formas, lacte alit hircino et quoniam Lydia scitulos sic uocat, uel quia hircos Phryges suis attagos elocutionibus nuncupant, inde Attis nomen ut sortiretur effluxit. hunc unica mater deum, ore fuerat quod excellentissimo, diligebat. diligebat et Agdestis, blandus adulto comes et qua solum poterat f. 101 minime rectis adsentationibus uinctum saltuosa ducens | per

2 ardorem *Sab*: o'dorem *P* lenire *Sab*: leniet *P* flagrantiam
Sab: fragrantiam *P* 3 ualidissimi *Urs* 4 aestatis *Urs*
acdestis *P* 7 imum *Canterus*: unum *P* plantae *P* corr
8 exhalata *Urs*, *Scaliger*: exalta *P* exaltatus *Sab* 10 quo *Sab*:
quod *P* uir erat *Urs*, *Scaliger*: fuerat *P* dissidio *Sab*
12 repente *Sab*: repentē te *P* in *mg* *R* punicum *Sab*: pinicum
P puneum sic *r* Nana *Gel*: nata *P* nana *Sab* grana in *err*
13 Sangari uel] Sangarii *Sab* 14 praegnas *r*: praegnat *P* praegnas
Sab 15 oriatur *P* corr 16 pabulis *Scaliger*: tabulis *P* bacculis
Sab 17 Sangarius *Sab*: sanguinarius *P* quis *Sab*: quid *P*
18 formans *Sab* in *err* format *Gel* Phorbas *Salm* 19 frygis (i in e
corr) *P* 20 Aty's *Sab* sic semper 21 deum, ore *Sab*: de more *P*
de humore *c* diligebat, diligebat *Meursius*: diligebat *P* 12 ac-
destis *P* comes *Sab*: comis *P* 23 minime *scripsi*: minus *P*
amans *Gel* tectis *Gel* uinctum *Rigaltius*: uinctus *P*

nemora et ferarum multis muneribus donans, quae puer Attis
 primo sui esse dicebat laboris atque operis glorians: per uinum
 deinde confitetur et ab Agdesti se diligi et ab eo donis sil-
 uestribus honorari; unde uino, quod silentium prodidit, in eius
 nefas est sanctum sese inferre pollutis. tunc Pessinuntius rex 7
 Midas alienare cupiens tam infami puerum coniunctione ma-
 trimonio eius suam filiam destinat, ac ne scaeuus aliquis nup-
 tialia interrumperet gaudia, fecit oppidum claudi. uerum deum
 mater adulescentuli fatum sciens interque homines illum
 10 tamdiu futurum saluum quamdiu esset solutus a matrimonii
 foedere, ne quid accideret maesti, ciuitatem ingreditur clausam
 muris eius capite subleuatis, quod esse turritum ratione ab
 hac coepit. *** Agdestis scatens ira conuulsi a se pueri et
 uxoris ad studium deriuati conuiuantibus cunctis furorem et
 15 insaniam suggerit: conclamant exterriti † adorandorum Phryges,
 mammas sibi demetit † Galli filia paelicis, rapit Attis fistulam,
 quam instigator ipse gestitabat insaniae, furiarum et ipse iam
 plenus, perbacchatus iactatus proicit se tandem et sub pini
 arbore genitalia sibi desecat dicens 'tibi Agdesti haec habe,
 20 propter quae motus tantos furialium discriminum concitasti'.
 euolat cum profluuiio sanguinis uita, sed abscisa quae fuerant
 Magna legit et ** Mater deum, inicit his terram, ueste prius tecta
 erant atque inuoluta defuncti. | fluore de sanguinis uiola flos f. 101
 nascitur et redimitur ex hac arbor: inde natum et ortum est
 25 nunc etiam sacras uelariet et coronariet pinos. uirgo sponsa

1 danans <i>P corr</i>	3 hacdesti <i>P h deleuit r</i>	5 sanctuarium
<i>Gel</i> sese <i>Urs</i> : se eē <i>P</i>	polluctis <i>Urs</i>	pessinuntius <i>P</i>
<i>corr</i> 7 ei <i>Meursius</i>	scaebus <i>P</i>	8 fecit <i>Sab</i> : fecisse <i>P</i>
9 adulestuli <i>P corr</i>	10 esset (t ex d) <i>P</i>	12 esse <i>Sab</i> , r:
esset <i>P</i>	turritum <i>Sab</i> , r: turrium <i>P</i>	13 lacunam signaui
acdestis <i>P</i>	15 ad ora deorum <i>Urs</i> ad ora amborum <i>Meursius</i> ad horam	
<i>Salm</i> ad orgia eorum ?	fryges <i>P</i>	16 demetid <i>P corr r</i>
testulam <i>Sab</i>	19 desegat <i>P corr</i>	tibi <i>Sab</i> : sibi <i>P</i>
acdesti <i>P</i>	20 quae <i>Sab</i> , r: quem <i>P</i>	21 profluuiio <i>Sab</i> , r: pro-
fluui <i>P</i>	abscissa <i>Sab</i>	fuerant <i>Sab</i> , r: fuerat <i>P</i>
22 et om <i>Sab</i>		
<i>lacunam signaui</i> : intercidisse uidentur talia lauit balsamisque unxit		
et iniicit <i>Sab</i>	tectis <i>Sab</i>	23 erant addidi
		inuolutis <i>Sab</i>
24 inde <i>Sab</i> : uide <i>P</i>	25 sacras <i>Sab</i> : sacra <i>P</i>	

quae fuerat, quam Valerius pontifex iam nomine fuisse conscribit, exanimati pectus lanis mollioribus uelat, dat lacrimas cum Agdesti interficitque se ipsam: purpurantes in uiolas cruor uertitur interemptae. mater suffodit et iam deum, unde amygdalus nascitur amaritudinem significans funeris. tunc arborem pinum, sub qua Attis nomine spoliauerat se uiri, in antrum suum defert et sociatis planctibus cum Agdesti tundit et sauciat pectus pausatae circum arboris robur. Iuppiter rogatus ab Agdesti ut Attis reuiuisceret non sinit; quod tamen fieri per fatum posset, sine ulla difficultate condonat, ne corpus eius putrescat, crescant ut comae semper, digitorum ut minimissimus uiuat et perpetuo solus agitetur e motu. quibus contentum beneficiis Agdestim consecrasse corpus in Pessinunte, caerimonis annuis et sacerdotiorum antistitibus honorasse. si contemptor aliquis numinum et sacrilegi pectoris immanitate furiosus intendisset animum maledicere diis uestris, auderet in eos quicquam grauius dicere quam ista prodit historia, quam uelut quiddam mirabile commentarii contulistis in formulam ac, ne illam uis temporis et uetustatis obsolefaceret longitudo, perpetuitatis | honore mactastis? quid est enim de diis in ea positum quidue conscriptum, quod non, si in hominem dixeris pudibundis moribus et disciplinis horridioribus educatum, et contumeliae reus sis et iniuriis et offensionibus odium simulatibus subeas inexpiabilibus comparatum? ex lapidibus, inquit, quos Deucalion iactauit et Pyrre, deum procreata est

3 adestio *P* interficitque *Sab*: interfecitque *P* iam *P* corr
 purpurantes *P* 4 suffodit et iam *scripsi*: suffodit etas *P* suffodit et se *Sab* suffodit eam *Gel* sustollit et sepelit *Urs* suffodit et has *Salm*
 5 amygdalus *Sab*: amegdalus *P* ammegdalus *c* ammigdalus *c'* 7 atrum *P* corr *c'* adesti *P* 8 pausata *Salm*
 9 hacdesti (h expunxit *r*) *P* ut *Sab*: tit *P* 10 condonat *Sab*: condonant *P* 12 e] et *Sab* om *Gel* 13 adestim *P* 14 caerimonis *P* corr *c'* annuis *P* sacerdotiorum *scripsi*: sacerdotum *P* antistitibus *Sab*: antistib, *P* intestibus *Salm* antistitiis *Oehlerus*
 20 honore *Sab*: honore *P* 23 iniuriarum *Sab* iniuriis *Meursius* offensionibus *Zinkius*: offensionis *P* 25 deucalidon *P* corr iactauit *P*

mater. quid o theologi dicitis, quid supernarum antistites
 potestatum? ergone deum mater ante diluuii casum nulla fuit
 in parte naturae, et nisi omne mortalium genus interemisset
 uis imbrium, procreationis illius causa atque origo cessaret?
 5 humanum est ergo munus quod esse se sentit et beneficiis
 debet Pyrrae quod numerari se conspicit in alicuius sub-
 stantiae qualitate: quod quidem si uerum est, et illud erit
 necessario non falsum, hominem illam fuisse, non diuam. nam
 si certum est homines ex illo lapidum iactu natiuitatis suae
 10 originem ducere, et hanc necesse est credi unam fuisse de
 nobis, consimilium causarum rationibus procreatam. neque enim
 fieri rerum per repugnantiam quiuuit, ut ex uno lapidum genere
 et ex eadem ratione iaciendi immortalium quidam sortis, con-
 ditionis alii substituerentur humanae. Varro ille Romanus
 15 multiformibus eminens disciplinis et in uetustatis indagazione
 rimator in librorum quattuor primo quos de gente conscriptos
 Romani populi dereliquit curiosis computationibus edocet, ab
 diluuii | tempore, cuius supra fecimus mentionem, ad usque f. 102^b
 Hirti consulatum et Pansae annorum esse milia nondum duo:
 20 cum quo si stat fides, Mater quoque dicenda est Magna intra
 huius numeri fines aenitatem suam habere conclusam, atque
 ita perducitur res eo, ut quae omnium numinum genetrix esse
 narratur non sit mater sed filia, quinimmo infans et paruula,
 siquidem deos concedimus neque initia neque fines saeculorum
 25 perpetua in continuatione sortitos. sed quid terrenis obuoluisse
 uos sordibus deum loquimur matrem, cum ab Iouis ipsius
 maledictis nullam pausam facere uel exigui temporis interca-
 pedine quiueritis? cum in summo Agdi uertice deum dormiret

2 ante *add Salm* dilubii *P corr m al* casum *Salm*: cau-
 sam (m *eras*) *P* causa *Sab* casu *Urs* 6 numerari *Liuiueius*: erari *P* ,
 orari *Sab* alicuius *Sab*: alicus *P* 12 quiuuit *Zinkius*: quit *P*
 13 iaciendi *Meursius*: faciendi *P* 14 suscitarentur *Meursius*
 15 multiformibus *Sab*: multiformis *P* 17 dereliquit *P corr*
 18 dilubii *P corr* 20 cum quo si stat *Liuiueius*: cum quos (quo c')
 stat *P* cum quo constat *Sab* 25 cognitione *Sab* obuoluisse
Gel: obsoluisse *P* 26 nos *Sab* deum *Gel*: deam *P*
 28 aedi *P*

tum genetrix, obrepere conquiescentis pudori filius, inquit, insidiator enisus est. post innumeras uirgines et spoliatas castitate matronas etiamne in matrem cupiditatis infandae spem Iuppiter cepit, nec ab illius adpetitionis ardore horror eum quiuert avertere, quem non hominibus solis sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subiecit, et ingeneratus ille communiter sensus? an respectus pietatis et honesti Capitoliorum defuit praesidi, nec quid sceleris cuperet conturbatis per insaniam mentibus aut retractare poterat aut peruidere? sed ut res est, ponderis et maiestatis oblitus ad furta illa flagitiosa 10 correpens ibat, pauens ac trepidus, anhelitu oris presso, suspensus per formidinem gressibus et inter media constitutus f. 103 sollicitudinis speique confinia palpabat res intimas, altitudinem dormitionis et matris patientiam temptans. o rerum imaginatio indecora! o habitus foedus Iouis ad obsceni certaminis 15 expeditionem parati! ergone ille rex mundi, cum incautus et properus obreptionis esset reiectus a furto, in inpetum se uertit et quoniam rapere uoluptatem insidiosa fraude non quiuert, ui matrem adgressus est et apertissime coepit uenerabilem subruere castitatem? conluctatus ergo diutissime cum inuita 20 est, uictus, fractus superatusque defecit, et quem pietas diuulgare ab infando matris non ualuit adpetitu, effusa libido diuulxit? nisi forte dicetis, conuentionis huiusmodi coeptum genus uitat atque execratur humanum, apud deos incesta sunt nulla. et cur mater acerrime pugnabat inferenti uim filio? cur ab illius amplexibus tamquam illicitos uitans refugiebat adtactus? nam si nihil esset in re mali, tam gerere illa morem sine ulla retractione debuerat quam uolebat hic cupide ad-

1 genetrix, tum *Meursius* obrepere *Sab*: obriperet *P* 2 enisus *Sab* 8 defuit *Salm*: depuit *P* despuir *Sab* praesidi *Gel*: praesidii *P* nec *Gel*: ne *P* 9 utut *Urs*: ut *P* 11 tepidus *Sab* 13 palpabat *Sab*: pellabat *P* pallabat *c* 14 dormitionis scripsi: dormientis *P* matris et *Urs* 15 foedi *Sab* 17 obreptionis *Urs*: obiectionis *P* oblectationis *Meursius* 18 quoniam *Urs*: quam *P* 22 diuulxit *P* deuinxit *Sab* 23 conuentiones *Urs* coetum 'sed glossema uidetur uocis conuentiones' *Urs* 24 uitat *Sab*: uitam *P* 25 repugnabat *Sab* 28 cupide *Meursius*: cupide *P* cupitae *Urs*

petitionis suae inritamenta complere. et sane hoc loco frugalitatis magnae uiri et circa res etiam flagitiosi operis parciores, ne sancta illa semina frustra uideantur effusa, silex, inquitis, ebibit Iouialis incontinentiae foeditatem. quid deinde, quaeso, 5 consecutum est? dicite. in sinu medio lapidis atque in illa cotis duritiae informatus atque animatus est infans, Iouis magni futura progenies. non est facile contradicere tam | prodigiosis f. 103^b conceptionibus tamque miris. cum enim genus humanum ex lapidibus apud uos ortum procreatumque dicatur, necesse est 10 credere et receptacula lapides habuisse genitalia et iaculatam conbibisse sementem et completis temporibus sustinuisse aluos graues et ad postremum peperisse feminei moris difficultate conixos. illud nostram subigit curiositatem requirere: cum post decem menses redditum esse dicatis partum, illo tempore quo 15 in utero lapidis fuit clausus quibus alimoniis inrigatus est, quibus sucis, uel ex rigore quae saxeo nutricia potuit ducere, ut est fetibus sollemne de matribus? nondum, inquit, contigerat lucem et tonitrus patrios iam mugiens imitatus referebat: et postquam illi datum est caelum diemque conspicere, obuia 20 quaeque uastabat incursans atque ipsos sibi spondebat deos caeli posse ab regione detrudere. o cauta et prouida deum mater, quae ne nati inuidiam tam insolentis subiret aut mugiens fetus somnis suis officeret aut interpellaret quietem, subtraxit se ipsam et seminis illud nocentissimum uirus transmisit 25 ab se longe et saxorum asperitatibus propinauit. aestuatum 11 est in conciliis deorum, quibusnam modis posset intractabilis illa feritas edomari, et cum uia nulla superesset, ad opem concursum est unicam, ut mero madidaretur multo et uirilibus spoliaretur abscisis. quasi uero adfecti corporalibus his damnis

3 semin. a P	inquitis <i>Rigaltius</i> : inquit P	4 iouialis P
6 duritiae P	11 sustinuisse <i>scripsi</i> : sustulisse P	tulisse <i>Meursius</i>
17 festibus P <i>corr</i>	solemne P <i>corr c'</i>	18 imitatus <i>scripsi</i> :
imitatusque P imitabatur atque <i>Urs</i> imitus intusque <i>Salm</i> minitatusque		
<i>Rigaltius</i>	21 a <i>Sab</i>	regione <i>Sab</i> : religione P
19 subiret P	23 officeret <i>Sab</i> : sufficeret P	interpellaret <i>Sab</i> : inter-
pellare P	26 posset <i>Sab in err</i> : esset P	27 faeritas P
edomari <i>Sab</i> : edominari P	28 adidaretur P <i>corr c</i>	multo <i>om Sab</i>
29 abscisis <i>Sab</i>		

- f. 104 fiant languidioris audaciae, et non cotidie uideamus eos | qui
 sibi demessuerint has partes maioris petulantiae fieri atque
 omnibus postpositis pudoris et uerecundiae frenis in obscenam
 prorumpere uilitatem flagitiorum confessione uulgata. uellem
 tamen uidere, si esset mihi his nasci temporibus datum, patrem
 illum Liberum debellatorem ferocitatis Agdestiae, post deorum
 augustissimas curias caeli ab culminibus lapsum, peniculamenta
 decurtantem cantheriorum, innectentem laqueos mobiles, aqua-
 rum innoxias puritates multa sauciantem ui meri, et postquam
 ebrietas potum mersit, inseruisse caute manus, contrectauisse
 uirilia dormientis, atque ut omnia cingerent circumpositi la-
 queorum morsus, artificii curas tum rebus adhibuisse perituris.
- 12 hocine de diis quisquam uel exigua dixerit eorum opinione
 pollutus? aut si talibus occupati sunt negotiis cogitationibus
 curis, quisquam eos sapiens aut deos esse crediderit aut in-
 mortalium saltem in numero computauerit? Agdestis iste, oro,
 cuius obscenitas amputata securitatem fuerat inlatura caelesti-
 bus, ex terrenis animantibus unus fuit an deorum aliquis et
 immortalitatis praeditus honore? si enim nostrae sortis et con-
 ditionis habebatur humanae, cur terrorem tantum numinibus
 inferebat? deus autem si fuerat, qui potuit decipi aut diuino
 aliquid ex corpore desecari? sed quaestionem mouemus parte
 in hac nullam; fuerit licet de diuino genere uel ex nobis ali-
 quis, si hoc rectius existimabitis dici: lentene fluore | de san-
 guinis et ex genitalibus amputatis arbor mali enata est punici,
 an tum quando uis illa telluris cooperta est gremio solum

3 postpositis P	5 illis Urs	6 illum P	acdestiae P
7 peniculamenta Urs, Scaliger: peniculantem P	8 decurtantem Urs,		
Scaliger: decurtantem P	decuramenta Sab	cantheriorum Gel:	
cantherios P	9 multa P	posquam P	10 potum mersit
scripsi: potu emersit P	12 curas Sab: cura si P	caram sic Salm	
14 pollutos P corr c' polluctus Salm	15 immortalium Urs: mortali-		
lium P	16 acdestis P	19 immortalitatis Sab: immortali-	
tate P	honore Sab: honori P	honoris Zinkius	conditionis P
20 terrorem Sab, r: terrore P	21 diuino Salm: de diuino P		
22 ex om Gel ei Urs	questionem P	23 uino P corr	o ge-
nere P	24 lentene scripsi: etiamne P	fluore Sab: luore P	
25 mali enata Sab: alienata P	26 an tum quando scripsi: an tum		
que quando P an tum cum Sab	tantum quod Rigaltius	actutumque quando	
Oehlerus	res Meursius		

radice complexa est, in stipitis exiliuit robur, oneratos fudit
 balaustiis ramos et in puncti spatio poma extulit mitia, per-
 fectionis propriae maturitate completa? et quia de rubro exorta
 sunt haec sanguine, idcirco illis color est purpurei luminis
 5 suffectione subluteus; addite huc etiam idcirco esse uuida, id-
 circo uinosa, quod ex sanguine uino saburrati genus ducant, et
 fabulam conuenienter implestis. o Abdera, Abdera, dares quan-
 tas uias mortalibus inridendi, talis si apud te esset fabula ita
 conflata! discunt eam cuncti patres et superciliosae perlegunt
 10 ciuitates, et esse tu fatua et stoliditatis frigidissimae iudicaris.
 per sinum, inquit, Nana filium concepit ex pomo. sequitur sci- 13
 licet ratio: ubi enim cautes et saxa pariunt dura, ibi poma
 necesse est suriant. glandibus atque ficis alebat Berecynthia
 religatam. conuenienter et recte: pomis enim debuerat uiuere
 15 quae mater fuerat facta de pomo. postquam fetus emissus est,
 longe iussus est ab Sangario proici: quem conceptum diuinitus
 credidit esse iamdudum, dedignatus est subolem sui pignoris nun-
 cupari. lacte infans educatus hircuino est. o fabulam sexui
 inimicam semper atque infestissimam masculino, in qua secus
 20 uirile non solum homines ponunt, sed pecudes etiam fiunt ex
 maribus matres. pulcritudine inclita et praedicabili fuit | in- f. 105
 signitus decore. admirabilis res satis, quod non illum fetor
 uitabilem reddidit fugiendumque caprinus. Mater eum dilexit

1 exiliuit *Sab*: exili ut *P* oneratos *Sab*: honoratus ex onera-
 tus *P* 2 puncti spatio *Urs*: punctis ratio *P* punctistitio *Gel*
 4 illis** *P* 5 offectione *Salm* 6 uinosa *P* uino add *Zin-*
kiius saburrati *Oehlerus*: saburratio *P* saburrato *Gel* 7 imple-
 tis *Sab* dares add *Salm* quantas uias] quam fias *Gel* quam fieres
Urs in *mg R* 8 irridenda *Gel* 9 conflata *Sab*: conplata *P*
 discunt *Urs*: dicunt *P* 10 factus *P* corr iudicares *c'* 11 in-
 quid *P* scilicet *Meursius*: se *P* 12 ibi *Sab*: ubi *P* poma ibi
Sab 13 suriant *Urs*: surgant *P* glandibus *Sab*: blandibus *P*
 14 relegatam *Meursius* 17 dedignatus *Steweckius*: designatus *P*
 et si gnatus *Sab* esset *Sab* 18 ist *P* corr 19 secus uirile
Elmenhorstius: se secus uirile *P* sexus uiriles *Sab* 21 matres *Urs*, *r*:
 mares *P* inclyta *P* 22 foetor *Sab* faetor *r*: facto *P* 23 uita-
 bilem *Sab*, *r*: uitabile *P*

Magna. si nepotem ut auia, res simplex, sin theatra ut percrepant, infamis et flagitiosa dilectio est. diligebat et Agdestis uenatoriis eum muneribus locupletans. ab semiuiro quidem nullum esse poterat periculum castitatis, sed quid Midas horruerit, non est facile suspicantibus aestimare? ipsis Mater est ingressa cum moenibus. admiramur quidem in hac parte uires et fortitudinem numinis, sed culpamus negligentiam rursus, quod cum legis meminisset et fati, patefecerit hostibus minus prouida ciuitatem. nuptialia celebrantibus uota furias Agdestis insaniamque subiecit. si Midas rex offenderat, qui uxore adulescentulum uinciebat, quid admiserat Gallus, quid pelicis filia, ut ille se uiro, haec mammarum honestate priuaret? tibi habe haec, inquit, propter quae res tantas animorum subuersionibus concitasti. nesciremus adhuc omnes, quid in adulti corpore furor desiderasset Agdestius, nisi puer abscisa satiatus 14 obiecisset offenso. quid dicitis o gentes? quid huiusmodi deditae opinionibus nationes? nonne cum ista promuntur, arripit uos pudor et tantarum uerecundia foeditatum? nos auemus a uobis quid de diis dignum uel audire uel discere, at uero f. 105^b uos nobis mammarum expromitis | exsectiones, amputationes uirilium ueretrorum, iras sanguinem furias, interitus uirginum uoluntarios et ex sanguine mortuorum flores atque arbores procreatas. dicite o iterum, ergone deum mater genitalia illa desecta cum fluoribus ipsa per se maerens officiosa sedulitate collegit, ipsa sanctis manibus, ipsa diuinis contrectauit ac sustulit flagitiosi operis instrumenta foedique, abscondenda

1 si in *ex* sin *P* 2 *acdestis P* 3 a *Sab* 5 existimare *Sab* 6 cum] tum *Sab* admiramur *Gel*: admirabamur *P*
 8 patefecerit *Salm*: atefecerit *P* Atys fecerit *Sab* attes fecerit *r*.
 in *mg* : 9 prouidam *Sab* *acdestis P* 10 subiecit *Rigaltius*: subicit *P* uxorem *P corr* adulentulum *P corr* 12 honestate *Sab*: honestatē *P* 13 inquit *P corr* iras *Salm*
 15 *acdestius P* abscissa *Sab* abscissae *Gel, Urs* abscissas *Salm*
satiatus scripsi: satietatis *P* societatis *Urs* Atys *Meursius* has partes *Salm* satietati *Hildebrandius* 16 offenso *Salm*: offensi *P* offensam *Gel, Urs* 18 habemus *c* 20 amputationes. amputationes *P*
 21 interius *P corr* 24 desecta *Urs*: disiecta *P* fluoribus *Urs*: floribus *P* per se *del Meursius*

etiam mandauit terrae, ac ne nuda in gremio diffuerent scilicet soli, priusquam ueste uelaret ac tegeret, lauit utique, balsamis atque unxit? unde enim uiolae nasci potuissent odoraе, nisi putorem membri unguentorum illa suffectio temperaret? cum historias, quaeso, perlegitis tales, nonne uobis uidemini aut textriculas puellas audire taediosi operis circumscribentes moras aut infantibus credulis auocamenta quaeritantes anus longaeuas et uarias fictiones sub imagine ueritatis expromere? cum Ioue locutus est Agdestis, ut amato restitueret uitam: adnuere Iuppiter recusauit, quia fatis potentioribus prohibebatur; at ne esset omnino durissimus, unam largitus est gratiam, ne putore corpus dissolueretur ullo, succrescerent comae semper, minimissimus digitorum solus ut in corpore uiueret, solus motus perpetuos exhiberet. hocine quisquam admisit aut credulitatis adensione firmarit, pilum in mortuo | crescere, partem inte- f. 106 gram esse et seiunctum ab lege putredinis mortale corpus adhuc usque durare? urgere uos iamdudum ad istius rei conpro- bationem possemus, nisi stultitiae paris esset et talia dicere et huiusmodi rerum indicia postulare. sed historia haec falsa est neque ullam continet ueritatis in se partem. nostra quidem nihil interest, quorum causa contenditis exterminatos esse ab terris deos, utrumne sit constans et fidei firmitate conixa an contra mendaciter et falsitatis alicuius fictione composita. nobis enim satis est, quibus hodie manifestare propositum est, numina ista quae promittis, si sunt uspiam gentium atque irarum feruoribus incalescunt, non magis a nobis quam a uobis accipere offensionum furialium causas, et esse illam in † rebus et a uobis in commentarios relatam et a uolentibus cotidie

1 scilicet <i>Heraldus</i> : sic <i>P</i>	3 odoraе <i>Urs</i> : odore <i>P</i>	6 au- diere <i>P</i>
circumscribentis <i>Sab</i>	7 querulis <i>Urs</i>	8 lacunam
signauit et om <i>Urs</i>	9 iouea <i>P</i>	acdestis <i>P</i>
<i>P corr</i> adnuere <i>P</i>	10 at <i>Orellius</i> : ac <i>P</i>	12 minissimus
<i>P corr</i> 14 exhiberet (b ex u) <i>P</i>	15 integram esse <i>Memmius</i> :	
interisse <i>P</i> non interisse <i>Urs</i>	16 a <i>Sab</i>	mortale <i>Meursius</i> :
inmortale <i>P</i>	17 conprobationem <i>Canterus</i> : comparationem <i>P</i>	
18 paris <i>Oehlerus</i> : pars <i>P</i>	diceret <i>P corr</i> discere <i>Sab</i>	22 a <i>Sab</i>
abs r	27 diebus <i>Urs</i> ritibus <i>Heraldus</i>	in libros a uobis
et <i>Meursius</i>	28 commentariis <i>Salm</i>	

perlegi et futuri temporis pro instructione per ordinem succedentium tradi. quæ si utique uera est, nullam uidemus subesse rationem, cur nobis irasci perhibeantur dii caelites, cum turpitudines illorum tantas neque nos prodiderimus neque in litteras contulerimus ullas neque in publicam testificationem sacrorum celebritatibus inseruerimus. sin autem, ut remini, falsa est et mendaciis interpolata fallacibus, ambigere hominum nullus potest, quin causa uos sitis offensae, qui uel talia quosdam conscribere siueritis aut conscripta durare

16 saeculorum in memoriam sitis passi. et tamen qui potestis
 1.106^b | falsitatis arguere conscriptionem istam, cum ipsa sacra sint testimonio, quæ per cursus annuos factitatis, et credi a uobis esse ueram et exploratae fidei iudicari? quid enim sibi uult illa pinus, quam semper statutis diebus in deum matris intromittitis sanctuario? nonne illius similitudo est arboris, sub qua sibi furens manus et infelix adolescentulus intulit et quam genetrix diuum in solatium sui uulneris consecrauit? quid lanarum uellera, quibus arboris conligatis et circumuoluitis stipitem? nonne illarum repetitio lanarum est, quibus la deficientem contexit et teporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigentibus? quid compti uiolaceis coronis et redimiti arboris ramuli? nonne illud indicant, uti mater primigeniis floribus adornauerit pinum, miserabilis indicem testimoniumque fortunæ? quid pectoribus adplodentes palmas passis cum crinibus Galli? nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater turrita cum Agdesti lacrimabili puerum prosecuta est heiulatu? quid temperatus ab alimonio panis, cui rei dedistis

1 pro instructione <i>Salm</i> : per structionem <i>P</i>	2 si. <i>P</i>	utique
que <i>P</i>	4 nos <i>om Sab</i>	6 celebritatibus <i>P</i>
<i>Urs</i> : miserimus <i>P</i>	10 memoriam <i>scripsi</i> : memoria <i>P</i>	11 cum
in <i>ras P</i>	12 cursus <i>P corr c'</i>	13 ueram
<i>Meursius</i> : uera <i>P</i>	explicatae <i>Sab</i>	14 nus <i>P corr c</i>
15 statutis <i>ex statis corr P</i>	statis <i>Sab</i>	intermittitis <i>Sab</i>
16 quam	18 circumuoluitis <i>P corr</i>	19 lanarum <i>Sab</i> : uanarum <i>P</i>
la <i>Meursius</i> : iam <i>P</i>	20 *contexit <i>P</i>	teporis <i>Sab</i> : temporis <i>P</i>
21 uiolaceis <i>P</i>	24 crinibus <i>P</i>	25 Galli <i>Sab</i> : gallii <i>P</i>
26 acdesti <i>P</i>	27 theiulatu <i>P corr</i>	

nomen castus? nonne illius temporis imitatio est quo se numen ab Cereris fruge uiolentia maeroris abstinuit? aut si ea 17 quae dicimus non sunt ita, uos edissertate, uos dicite: euirati isti mollesque, quos interesse uobiscum in istius numinis uidemus sacris, quidnam istic habeant negotii sollicitudinis curae, et cur more lugentium caedant cum pectoribus lacertos | et f. 107 fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte? quid coronae, quid uiolae, quid uolucra mollium uelamenta lanarum? cur ad ultimum pinus ipsa paulo ante in dumis
10 inertissimum nutans lignum mox ut aliquod praesens atque angustissimum numen deum matris constituatur in sedibus? aut enim haec causa est, quam in uestris scriptis et commentariis inuenimus, et manifestum uos est non diuinis conficere caerimonias sed imaginem tristium redintegrare gestorum; aut
15 si alia ratio est, quam mysterii nobis abnegauit obscuritas, et ipsa quoque necesse est turpitudinis alicuius participetur, infamia. quis est enim qui credat, honestatis aliquid in ea re esse quam ineant uiles Galli, effeminati conficiant exoleti? postulat quidem magnitudo materiae atque ipsius defensionis 18
20 officium, ut similiter ceteras turpitudinum species persequamur, uel quas produnt antiquitatis historiae uel mysteria illa continent sancta quibus initiis nomen est et quae non omnibus uulgo sed paucorum taciturnitatibus traditis. sed sacrorum innumeri ritus atque adfixa deformitas singulis † corporaliter prohibet uniuersa nos exsequi: quinimmo, ut uerius exprimamus,
25 a quibusdam nos ipsi consilio et ratione deflectimus, ne dum explicare contendimus cuncta, expositionis ipsius contaminatio-

2 uiolentia maeroris Sab: uiolentia erroris P 4 stius P corr c'
5 habeant Sab, r: habeat P negotiis P corr 6 morae P corr
8 uolucra I. Fr. Gronouius molliumue Oehlerus uelamenta
seclutit Elmenhorstius et uelamenta Salm 10 nutans Sab: mutans P 11 numem P corr 14 caerimonias Gel: quae-
rimoniae P 18 ineant Gel: inhiant P 22 non omnibus
Gel: omnibus non P 23 traditis. sed Meursius: tradidisse P tra-
duntur. sed Gel tradunt. sed Urs 24 specialiter uel partiliter Urs
propriatim ? 25 uerum Sab 26 quibusdam Gel: quibus P

nibus polluamur. Fentam igitur Fatuam, Bona quæ dicitur Dea, transeamus, quam murteis caesam uirgis, quod marito
 f. 107^b | nesciente seriam meri ebiberit plenam, Sextus Clodius indicat sexto de diis graeco, signumque monstrari, quod cum ei diuinam rem mulieres faciunt, uini amphora constituatur oblecta, nec myrteas fas sit inferre uerbenas, sicut suis scribit in causalibus Butas. sed et deos Conserentis pari more ac dissimulatione taceamus, quos cum ceteris scribit Flaccus in humani penis similitudinem uersos obruisse se cinere, qui sub ollula fuerat factus extorum: quem cum Tanaquil dimoueret Etruriæ disciplinarum perita, subrexisse se deos et neruis obduruisse diuinis. Corniculanae inde imperauisse captiuae, ut intellegeret et agnosceret, quid sibi res uellet; Ocrisiam prudentissimam feminam diuos inseruisse genitali, explicuisse motus certos: tunc sancta efferuentia numina uim uomuisse Lucilii ac regem

19 Seruium natum esse Romanum. Bacchanalia etiam praetermittimus inmania quibus nomen Omophagiis graecum est, in quibus furore mentito et sequestrata pectoris sanitate circumplicatis uos anguibus, atque ut uos plenos dei numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium uiscera cruentatis oribus dissipatis. nec non et Cypriae Veneris abstrusa illa initia praeteribimus, quorum conditor indicatur Cinyras rex fuisse, in quibus sumentes ea certas stipes inferunt ut meretrici et referunt phallos propitii numinis signa donatos. obliuioni etiam Corybantia sacra donentur, in quibus sanctum illud mysterium

15 Lucil. inc. 14 M. 16 Clemens Alex. protr. 2, 12 21 l. c. 2, 14 25 l. c. 2, 19

1 Fentam *Hildebrandius*: fetam *P* foetam *Sab* Faunam *Urs* 3 seriam *Sab*: semariam *P* 4 greco *P* Graecorum *Canterus*, *Urs*
 7 Butas *Gel*: putas *P* Conserenteis *Salm*: conferentis *P* 8 teris *P* corr 9 penis *Sab*: poenis *P* se add *Urs* cinere *Meursius*: cineri *P* 10 tanaqui *P* corr c et Etruriæ *Sab* corr in err 11 sed *P* corr 12 Corniculanae *Gel*: cornicula *P* corniculæ *Sab* imperauisse *Urs*: impetrauisset *P* 13 uellet *scripsi*: uellent *P* prudentissimam *Meursius* 15 efferuentia *Oehlerus*: et feruentia *P* 16 praetermittamus *Gel* 17 inmania *Gel*: inania *P* omophagiis *P* 22 praeteribimus *scripsi*: praeterimus *P* praetereamus *Gel* Cinyras *Urs*: cyniras *P* 23 sumentes ea] mystae deae ? 24 phallos *P* in mg :

traditur: | frater trucidatus ab fratribus, interempti ex san- f. 108
guine apium natum, prohibitum mensis holus illud adponi, ne
a Manibus mortui inexplabilis contraheretur offensio. sed et
illa desistimus Bacchanalia altera praedicare, in quibus arcana
et tacenda res proditur insinuaturque sacratis, ut occupatus
puerilibus ludicris distractus ab Titanis Liber sit, ut ab
isdem membratim sectus atque in ollulas coniectus ut coque-
retur, quemadmodum Iuppiter suauitate odoris inlectus, inuo-
catus aduolarit ad prandium conpertaque re graui grassatores
10 obruerit fulmine atque in imas Tartari praecipitauerit sedes.
cuius rei testimonium argumentumque fortunae suis prodidit
in carminibus Thracius talos speculum turbines, uolubiles
rotulas et teretis pilas et uirginibus aurea sumpta ab Hesperidi-
bus mala. erat nobis consilium praeterire, praeteruehi illa 20
15 etiam mysteria, quibus Phrygia initiatur atque omnis gens
Ilia, nisi nomen interpositum his Iouis prohiberet nos strictim
iniurias eius ignominiasque transire, non quo nobis dulce sit
tam foedis inequitare mysteriis, sed ut ipsis uobis promptum
etiam atque etiam fiat, quid in eos congeratis iniuriae quorum
20 profitemini uos esse custodes uindices ueneratores. quondam
Diespiter, inquiunt, cum in Cererem suam matrem libidinibus
improbis atque inconcessis cupiditatibus aestuaret — nam genetrix
haec Iouis regionis eius ab accolis traditur — neque tamen auderet
id quod procaci adpetitione | conceperat apertissima ui petere, f. 108^b
25 ingeniosas comminiscitur captiones quibus nihil tale metuentem
castitate imminueret geneticem: fit ex deo taurus et sub pe-
coris specie subsessoris animum atque audaciam celans in
securam et nesciam repentina immittitur ui furens, agit in-

4 l. c. 2, 17. 18

20 l. c. 2, 15. 16

1 trucidatur <i>Sab</i>	a <i>Sab</i>	6 titatis <i>P corr</i> Titanibus <i>Sab</i>
8 nidoris <i>Urs</i>	12 carnibus <i>P corr c'</i>	Thracius <i>Sab</i> : thracios
<i>P</i> uates Thracius <i>Gel</i> Orpheus Thracius ?		Thracius: talos...
mala erat ante <i>Salmasium</i>	14 ea erat <i>Salm</i>	praeteruehi <i>Sab</i> :
praeterueni <i>P</i>	15 frygia <i>P</i> Phrygiae <i>Sab</i> Phrigia in <i>err</i>	16 Ilia
<i>Memmius</i> : illa <i>P</i>	18 inaequitare <i>P</i>	21 in Cererem <i>Sab</i> : ini-
cere <i>P</i> inire Cererem <i>Scaliger</i>	suam om <i>Sab</i>	24 petere <i>Sab</i> in
<i>err</i> : peteret <i>P</i> petere et <i>Sab</i>	27 speciem <i>P corr c'</i>	28 incestus
<i>Sab</i> : incestius <i>P</i>		

cestus res suas et prodita per libidinem fraude intellectus et cognitus euolat. ardescit furiis atque indignationibus mater, spumat anhelat exaestuatur nec fremitum continere tempestatemque irarum ualens ex continua passione Brimo deinceps ut appelletur adsumpsit, neque alia cordi est res ei quam
 21 ut audaciam filii poenis quibus potis est persequatur. Iuppiter satagit fractus metu nec quibus remediis leniat uiolatae animos reperit. fundit preces et subplicat: obstructae sunt dolentis aures. adlegatur deorum uniuersus ordo: nullius auctoritas tanta est ut audiatur. ad postremum filius uias satisfactionis 10 inquirens comminiscitur remedium tale: arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit, execat hos ipse et lanato exuit ex folliculi tegmine. accedens maerens et summissus ad matrem et tamquam ipse sententia condemnauisset se sua, in gremium proicit [et iacit] hos eius. uiriliter pignoris uisa 15 sumit animum mitiorem et concepti fetus reuocatur ad curam: parit mensem post decimum luculenti filiam corporis, quam
 f. 109 aetas mortalium consequens modo Liberam modo | Proserpinam nuncupauit. quam cum uerueceus Iuppiter bene ualidam, floridam et suci esse conspiceret plenioris, oblitus paulo ante 20 quid malorum et sceleris esset adgressus et temeritatis quantum, redit ad prioris actus, et quia nefarium uidebatur satis, patrem cum filia comminus uxoria coniugatione misceri, in draconis terribilem formam migrat, ingentibus spiribus pauefactam colligat uirginem et sub obtentu feri mollissimis ludit atque 25 adulatur amplexibus. fit ut et ipsa de semine fortissimi compleatur Iouis, sed non eadem condicione qua mater: nam illa filiam reddidit liniamentis descriptam suis, at ex partu uirginis

2 ardescet <i>P corr c'</i>	3 tempestaque <i>P corr c</i>	4 Brimo <i>Guilhelmus Canterus</i> : primo <i>P</i>
appellaretur <i>Urs</i>	quam ut <i>Sab in err</i> : quin <i>P</i> quia <i>Sab</i>	5 appelletur <i>Meursius</i> : appellatur <i>P</i>
6 audaciam <i>P</i>	fili <i>P corr</i>	8 praeces <i>P</i>
9 aues <i>P corr</i>	13 folliculi <i>Sab</i> : polliculi <i>P</i>	dolentis <i>Sab</i> : dolentes <i>P</i>
<i>P corr r</i>	14 condemnaasset <i>Sab</i>	15 et iacit <i>del Orellius</i>
uia <i>P corr</i>	16 concepti <i>Urs</i> : concepit (ce in ci <i>corr</i>) <i>P</i> concepit <i>Sab</i>	19 uerueceus <i>Sab</i> : uiruiriceus <i>P</i>
24 ingentibus <i>P corr</i>	25 feri <i>Urs</i> : fero <i>P</i>	22 astus <i>Meursius</i>
28 filia <i>P corr c'</i>	at <i>Sab, r</i> : ad <i>P</i>	27 illam <i>P corr c'</i>

tauri specie fusa Ionialis monumenta pellaciae. auctorem aliquis desiderabit rei: tum illum citabimus Tarentinum notumque senarium, quem antiquitas canit dicens 'taurus draconem genuit et taurum draco'. ipsa nouissime sacra et ritus initiationis ipsius, quibus Sebadiis nomen est, testimonio esse poterunt ueritati: in quibus aureus coluber in sinum demittitur consecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis. non esse arbitror necessarium sermone quoque hic multo 22
 1 membra ire per singula quantaeque insint in partibus priuis
 10 turpitudinum scatebrae flagitiorumque monstrare. quis est enim mortalium uel exiguae humanitatis sensum ferens qui non ipse peruideat, qualia sint haec omnia, | quam scelerata, quam f. 109^b
 foeda quantasque ignominias di ferant ex ipsis mysteriorum sacris et ex sacrorum originibus indecoris? Iuppiter, inquit,
 15 exarsit in Cererem. quid tantum, quaeso, de uobis Iuppiter iste quicumque est meruit, quod genus est nullum probri, infamiae, adulterium nullum, quod in eius non caput uelut in aliquam congeratis uilem luteamque personam? matrimonii prodidit ius Leda: Iuppiter esse dicitur auctor culpae. uirginitatem
 20 Danae custodire nequiuit: furtum esse narratur Iouis. ad mulieris nomen properauit Europa: expugnator pudicitiae idem esse iactatur. Alcmena Electra Latona Laodamia, mille aliae uirgines ac mille matres cumque illis Catamitus puer pudoris spoliatus est honestate: eadem ubique est Iuppiter fabula, neque
 25 ullum turpitudinis genus est, cum quo eius non nomen consociatis libidinibus conseratis, ut uideatur miserabilis prorsus ullam non esse causam ob aliam natus, nisi ut esset criminum

1 species est *Urs* species *Salm* in mg R. auctorem *P corr*
 2 desiderabit *Sab*: desiderauit *P* rei: tum] rei tantae *Urs*
 citauius *P corr* Tarentinum] tritum *Urs* Tarentinum
 notumque] Tarentini Rhinthonis? 3 antiquitas *P corr* 5 Sebadiis
Meursius 6 demittitur *Urs*: dimittitur *P* 7 inferioribus *P*
 9 quantaeque *Sab* in err, r: quantaeque *P* priuis *Dauisius*: prauis *P* 12 sunt *Sab* 13 dii ferant *Meursius*: differant *P*
 16 infamiae *Urs*: infame *P* 18 luteamquem *P corr* 19 laeda *P*
 20 donae *P corr* 21 nomen non *Rigaltius* 22 alcmena *P corr*
 Laodonia *Sab* ille *P corr c* 23 catamitus *P* 25 cum
 scripsi: in *P* 26 inseratis *Urs* 27 ullam *Urs*: nullam *P*

sedes, maledictorum materia, locus quidam expositus, in quem spurcitiae se omnes sentinarum e conluuionibus deriuarent. quem tamen si diceretis cum extraneis habuisse commercium feminis, impia res quidem, sed tolerabilis esset maledictionis iniuria. etiamne in matrem, etiamne in filiam efferati pectoris appetitionibus adhinnuit, neque illum sanctitas aut reuerentia genetricis, horror etiam pignoris ex se sati ab imagine potuit | tam
 f. 110 23 foedae cogitationis abducere? uellem itaque uidere patrem illum deorum Iouem, aeternam rerum atque hominum potestatem, bubulis esse cohonestatum cornibus, hirsutas agitantem¹⁰ aures, contractis in ungulas * gressibus, rumigantem pal-
 lentis herbas et ex parte postica caudam suffragines tales molli fimo perlitum atque intestina proluuie delibutum. uellem, inquam, uidere — dicendum est enim saepius — torquentem illum sidera et qui pallidas nationes fragore perterret et prosternit¹⁵ consecrantem ueruecum greges, inspicientem testiculos arietinos, arripientem hos manu censoria illa atque diuina qua uibrare coruscus ignes et saeuire fulminibus suetus est, tum deinde secreta rimantem [feruenti nullas] summotisque arbitris circumiectas prolibus diripientem membranulas feruentique adhuc²⁰ matri uelut quasdam infulas eliciendae miserationis offerentem: diductum pallidum saucium, simulantem doloris cruces et ad fidem facto faciendam arietino sanguine coinquinatum et in mendacia uulneris laneis fasciis linteolisque contextum. hocine audiri et perlegi sub mundi hoc axe? et eos qui haec tractant²⁵ existimari se uelle pios, sanctos religionumque custodes? estne

1 seges *Urs* 2 sentinarum *Salm*: scēnarum (*in mg* :.) *P* scoenarum *Sab* scenarum *Gel*, *r* e addidi ante conluuionibus, *Oehlerus* post omnes 4 malectionis *Sab* corr in err 5 efferatio *P* 6 adinnuit *P* 11 lacunam signavi: ambulantem intercidiisse uidetur ruminantem *Sab* 12 suffragine, talo *Sab* 13 molli fimo *Urs*: mollissimo *P*, *Sab* mollissima *c'* mollissimos *Gel* proluuie *P* corr *m s XV* dilibutum *P* 15 perterret *P* corr *c'* 16 uerbecum *P* corr *c'* 17 manus *P* corr 18 saeuirae *P* corr *r* 19 feruenti nullas seclussit *Zinkius* feruenti smila *Gel* feruenti in olla *Urs* illa *Salm* 20 prolibus *Sab*, *r*: rolibus *P* membranulas *P* 22 diductum scripsi: deductum *P* crucis *P* cruris *m s XV* 23 arietinon *P* corr *r* in addidi 24 uulnera *Urs* laneis *Sab*: lanis *P* fasceis *P* 25 axe *Sab*: ase *P* 26 pius *P* corr *c*

aliquod sacrilegium hoc maius, aut ulla mens inueniri tam inreligiosis potest opinionibus praedita quam quae talia credit aut accipit aut sacrorum intimis in mysteriis | prodit? Iuppiter f. 110^b ille quicumque est, si sentiret se esse aut si ullo sensu ad-
 5 ceretur iniuriae, nonne digna res esset, propter quam iratus et percitus terram nostris subduceret gressibus, solis lumina extingueret atque lunae, quinimmo res omnes in antiquae spe-
 10 ciem confunderet unitatis? sed non sunt, inquit, rei publicae 24 nostrae haec sacra. quisnam istud dicit aut quis reponit?
 10 Romanus Gallus Hispanus Afer Germanus aut Siculus? et quid adiuuat causam, si uestra haec non sunt, cum qui ea conficiunt sint uestrarum partium? aut quid refert, utrumne ea probetis necne, cum quae uestra sunt propria aut in simili foeditate aut turpitudinis genere reperiantur esse maiore?
 15 uultis enim consideremus mysteria et illa diuina, quae Thes-
 mophoria nominantur a Graecis, quibus gente ab Attica sancta illa perugilia consecrata sunt et pannychismi graues? uultis, inquam, uideamus, quas origines habeant quasue causas, ut Athenas etiam probemus ipsas humanitatis artibus studiisque
 20 pollentes tam in deos dicere contumeliosa quam dictitent alii, nec minora ab his probra quam ceteris obiciantur a uobis religionis sub specie publicari? quodam, inquiunt, tempore cum in Siciliae pratulis purpureos legeret nondum mulier flores et adhuc uirago Proserpina cumque illam per floream messem
 25 huc atque illuc passim lectionis cupiditas auocaret, per pro-
 fundae altitudinis speluncam | rex prosiliens Manium raptam f. 111 uirginem secum uehit et terrarum absconditur successibus rursus. quod cum factum nesciret Ceres nec filia esset ubinam gentium suspicaretur, intendit animum perditam toto in orbe

1 gens *Sab* 2 praedita *Sab*: praedicata *P* praeligata *Ungerus*
 3 intymis *P* 6 uestris *Urs* 8 inquit *P* *corr* 10 spanus *P*
 13 sint *Sab* in om *Sab* 15 thesmophoria *P*
 16 graegis *P* *corr c* 17 pannychismi graues *Gel*: phanniciismi graue (graues *r*) *P* Phanniciis migræue *Sab* Pannychia? ni graue *Urs*
 20 dictent *Sab* 23 sed *Meursius* 24 uirgo *Sab* 27 absconditur *Sab* *corr in err* 28 quo *P* *corr c* filia *Sab*: filias *P* esset ubinam *Sab*: sed tu uinam *P* ubinam *m s XV* in *mg* ∴

conquirere: sumit faces geminas flammis comprehensas Aetnaeis, quibus sibi praelucens pergit ire quaesitum terrarum in regi-
 25 onibus cunctis. in istius conquisitionis errore Eleusinos etiam peruehitur fines. pagi istud est nomen regione in Attica constituti. quinque illud temporis has partes incolebant terrigenae, quibus nomina haec fuerant: Baubo Triptolemus Eumolpus Eubuleus Dysaules: boum iugator Triptolemus, capellarum Dysaules custos, Eubuleus porcorum, gregis lanitii Eumolpus, a quo gens effluit Eumolpidarum et ducitur clarum illud apud Cecropios nomen et qui postea floruerunt caducea-
 10 tores, hierophantae atque praecones. igitur Baubo illa, quam incolam diximus Eleusinii fuisse pagi, malis multiformibus fatigatam accipit hospitio Cererem, adulatur obsequiis mitibus, reficiendi corporis rogat curam ut habeat, sitientis ardori oggerit potionem cinni, cyceonem quam nuncupat Graecia: auer-
 15 satur et respuit humanitatis officia maerens dea nec eam fortuna perpetitur uoletudinis meminisse. comis rogat illa atque hortatur contra, sicut mos est in huiusmodi casibus, ne
 f. 111^b fastidium suae humanitatis | adsumat: obstinatissime durat Ceres et rigoris indomiti pertinaciam retinet. quod cum sae-
 20 pius fieret neque ullis quiret obsequiis ineluctabile propositum fatigari, uertit Baubo artes et quam serio non quibat allicere ludibriorum statuit exhilarare miraculis: partem illam corporis, per quam secus femineum et subolem prodere et nomen solet

3 sqq. Clemens Alex. protr. 2, 20

1 comprehensas *Gel*: onere pressas *P* Aetnaeis *Gel*: etneis *P* etnehis *c* et etneis *Sab* 3 Eleusinos *Salm*: eleusionios *P* eleusinos *Sab*
 5 quinque *Liuiineius*: qui *P* atque *Heraldus* 6 treptolemus *P*
 7 Eubuleus...Triptolemus *om Sab* disa^{les} *P* treptolemus *P*
 8 euboleus *P* greges *P* corr 9 Eumolpus *Sab*, *r*: euolpus *P*
 et gens *Gel* effluit *Canterus*, *Urs*: et fluit *P* fluit *Gel* ducit ?
 11 hierofantae *P* eleusini *P* 14 reficiendi *Sab*, *r*: repiciendi *P* sitientis *Oehlerus*: sitiendi *P* sitiendi *Meursius*
 ardori *P* adoris *Salm* 15 cinni *scripsi*: cynum *P* cinnum *r*, *Elmenhorstius* quem *r* graecia *P* 16 fortuna *Gel*: fortunam *P*
 17 comis *Oehlerus*: communis *P* meminisse communis. rogat *uulgo*
 18 ne *Sab*: ane *P* anus, ne *Heraldus* ut ne *Oehlerus*
 22 quibat *Sab*, *r*: quib^a at *P* 23 exilarare *P* 24 sexus foemineam *Sab*

adquirere generi, tum longiore ab incuria liberat, facit sumere
habitum puriorem et in speciem leuigari nondum duri atque
hystriculi pusionis. redit ad deam tristem et inter illa communia
quibus moris est frangere ac temperare maerores reteggit se
ipsam atque omnia illa pudoris loca reuelatis monstrat ingui-
nibus. atque pubi adfigit oculos diua et inauditi specie sola-
minis pascitur: tum diffusior facta per risum aspernatam sumit
atque ehibit potionem, et quod diu nequiuit uerecundia Baubo-
nis exprimere propudiosi facinoris extorsit obscenitas. calum-
niari nos improbe si quis forte hominum suspicatur, libros sumat
Threicii uatis, quos antiquitatis memoratis esse diuinæ, et
inueniet nos nihil neque callide fingere neque quo sint risui
deum quaerere atque efficere sanctitates. ipsos namque in me-
dio ponemus uersus, quos Calliopæ filius ore edidit Graeco et
cantando per sæcula iuri publicauit humano:

sic effata simul uestem contraxit ab imo

obiecitque oculis formatas inguinibus res:

† quas caua succutiens | Baubo manu — nam puerilis f. 112

ollis uultus erat — plaudit, contrectat amice.

tum dea defigens augusti luminis orbes

tristitias animi paulum mollita reponit:

inde manu poclum sumit risuque sequenti

perducit totum cyceonis læta liquorem.

quid Erechthidæ o cati, quid ciues Minervii dicitis? hauet

13 sqq. l. c. 2, 21

1 generi, tum *Salm*: generi. cum *P* generi: eum *Sab* generi: eam *Gel*
genericum *Urs* genericum *Liuiueius* 3 hystriculi *scripsi*: stri-

culi *P* redit ad *Sab*, r: redita | ad *P* redit ita ad *Stewechius*

6 affigit *Sab*: adficit *P* specie *Sab*: species *P* 8 nequiuit *P*

uerucundia *P* 11 treicii *P* 13 sanctitates *Sab*: sanctitatē *P*

14 uersus *Sab*: uersos *P* Calliopæ *Hildebrandius*: calliope *P* Cal-

liopæ *Sab* greco *P* 15 cantandos *Orellius* iuri] generi

Urs 16 sinu *Lambinus* 17 formatas inguinibus *Sab*: formata

sanguinib' *P* 18 Baubus manu' *N. Heinsius* Bacchi manu' *Ioannes*

Auratus 19 olli *Sab* amice *Gel*: amicae *P* contrectat

amice] conctata micæ *Sab* 21 tristias *P* corr 22 poclum *Sab*:

poculum *P* risuque *Sab*: risuquem *P* 24 *Erichthidæ* o cati

Pithoeus: erithi deocati *P* *Erichtheo* sati *Sab* *Minervii* *Sab*: mi-

nerui *P* auct *Sab*: habet *P*

animus scire, quibus sitis eloquiis tam periculosa negotia defensuri, uel artibus habeatis quibus tam confossis salutem dare personis uel rebus atque causis. non est ista falsa subscriptio nec delatione adpetimini calumniosa. Eleusini⁵orum uestrorum notae sunt origines turpes: produnt et antiquarum elogia litterarum, ipsa denique symbola quae rogati sacrorum in acceptionibus respondetis 'ieiunauit atque ebibi cyceonem: ex cista sumpsi et in calathum misi: accepi rursus, in cistulam trans-
27 tuli'. ergone, ut promunt sancta illa atque arcana mysteria, rapiuntur et rapiunt dii uestri, matrimonia copulant fraudibus¹⁰ adpetita furtiuis, ab repugnantibus et inuitis decus uirginitatis eripitur, imminentes nesciuntur iniuriae, quidnam raptis acciderit ignoratur, amissa quaerunt ut homines et sub sole clarissimo cum lucernis et facibus orbis peragrant uastitatem? adficiuntur, aegrescunt, lugentium sumunt sordes et miseriarum¹⁵ insignia, atque ut animum commodare alimoniis possint uic-tuique sumendo, non ratio, non tempus, non sermo aliquis adhibetur grauis aut adfabilitas seria, sed propudiosa corporum
f. 112^b monstratur | obscenitas obiectanturque partes illae quas pudor communis abscondere, quas naturalis uerecundiae lex iubet,²⁰ quas inter aures castas sine uenia nefas est ac sine honoribus appellare praefatis. quidnam quaeso spectaculi, quid in pudendis fuit rei uerendisque Baubonis, quod feminei sexus deam et consimili formatam membro in admirationem con-

1 tam *add c* 3 uel rebus *scripsi*: uulneribus *P* ista *Gel*:
 ita *P* subscriptio *Salm*: susceptio *P* suspectio *Lipsius* suspicio *Urs*
 5 notae sunt *scripsi*: notas et *P* turpes: produnt *scripsi*: produ-
 cunt turpes *P* produnt urbes uel produnt turpes antiquarum *Urs* .
 Eleusini⁵orum uestrorum notae uel notas et origines producam *Meur-*
sus et om *Urs* 6 deniquae *P* rogatis *P* corr 7 ex
 cista *H. Iunius*: excita *P* 8 rursus, rursus *Urs* 9 promunt
Sab: pronunt *P* 11 furtius *P* corr a *Sab* 13 amissi
Gel quaerunt *Urs*: quaeruntur *P* queruntur *Zinkius* 14 nasti-
 tatem *Sab*: uastitate *P* 15 miserorum *Urs* 17 no^a ratio *P*
 sermo *Sab*, r: sero *P* 20 quas] atque *Urs* 22 spectaculi *Vah-*
lenus: in specuali *P* in specu tali *Sab* spectaculo in tali *Urs* in spectu
 tali *Stewechi* in specu anili *Zinkius* 23 rei uerendisque *Stewe-*
chius: reuerendisque *P* uerendisque *Canterus*

uerteret atque risum, quod obiectum lumini conspectuique
 diuino et obliuionem miseriarum daret et habitum in laetio-
 repentina hilaritate traduceret? o qualia, o quanta inridentes
 potuimus cauillantesque depromere, si non religio nos gentis
 et litterarum prohiberet auctoritas. iam dudum me fateor
 haesitare circumspicere tergiuersari, tricas quemadmodum
 dicitur conduplicare Tellenas, dum pudor me habet Alimuntia
 illa proferre mysteria, quibus in Liberi honorem patris phallos
 subrigit Graecia et simulacris uirilium fascinorum territoria
 cuncta florescunt. quid sit istud, obscurum est forsitan, et qua
 fiat ratione disquiritur. quisquis istud ignoras, discere atque
 admiratus res tantas puris semper in sensibus meticulosa ob-
 seruatione custodi. cum inter homines, inquit, esset adhuc
 Nysius et Semeleius Liber, nosse inferos expetiuit et sub Tartari
 sedibus quidnam rerum ageretur inquirere: set cupiditas haec
 eius nonnullis difficultatibus impediabatur, quod qua iret ac
 pergeret inscitia itineris nesciebat. Prosymnus | quidam exo- f. 113
 ritur ignominiosus amator dei atque in nefarias libidines satis
 pronus, qui se ianuam Ditis atque Acherusios aditus pollicetur
 indicaturum, si sibi gereret morem deus atque uxorias uolupta-
 tes pateretur ex se carpi. deus facilis iurat potestatis futurum
 ac uoluntatis se eius, sed cum primum ab inferis conpos uoti
 atque expeditionis redisset. uiam comiter Prosymnus edisserit
 atque in limine ipso prostituit inferorum. interea dum Liber
 Stygem Cerberum Furias atque alias res omnis curiosa in-
 quisitione conlustrat, ex uiuentium numero index decedit atque

7 sqq. l. c. 2, 34

2 miserarum <i>P</i> corr	in add <i>Sab</i>	4 nos gentis <i>Sab</i> : nos-
centis <i>P</i>	6 hesitare <i>P</i>	circumspicere <i>Hildebrandius</i> : circum-
circumspicere <i>P</i> circumhiscere <i>Sab</i> circumscribere <i>Zinkius</i>	tergiuersari <i>Sab</i> :	
tergiuersa <i>P</i>	7 Alimuntia <i>Salm</i> : alimonia <i>P</i> alimoniae <i>Sab</i> , r Ali-	
muntis <i>Pithoeus</i>	8 phallos <i>Salm</i> : uallos <i>P</i> ithyphallos <i>Sab</i>	
18 esset <i>Sab</i> : essent <i>P</i>	14 nysius <i>P</i>	et Semeleius Liber <i>seclusit</i>
<i>Zinkius</i>	Liber <i>seclusit Stewechius</i>	15 inquirere: sed <i>Sab</i> : inquir-
reret et <i>P</i>	17 prosumnus <i>P</i>	19 acerusios <i>P</i>
20 gereret	<i>Gel</i> , r: gereret et <i>P</i>	21 carpit <i>P</i> corr c'
conpos si <i>P</i>	23 expetitionis <i>Sab</i>	redisset <i>P</i>
prosum-		22 compos <i>Sab</i> :
25 omneis <i>Gel</i> : omni <i>P</i>	26 numero <i>Sab</i> : numeru <i>P</i>	
index <i>Heraldus</i> : index inde <i>P</i> index ille <i>Gel</i>	decedit <i>Urs</i> : decedit <i>P</i>	

ex more sepelitur humano. emergit ab inferis Euius et recog-
 noscit extinctum ducem: qui ut fidem compleret pacti et iurandi
 solueret religione se iuris, locum pergit ad funeris et ficorum
 ex arbore ramum. ualidissimum praesecans dolat runcinat
 leuigat et humani speciem fabricatur in penis, figit super
 aggerem tumuli et postica ex parte nudatus accedit subdit
 insidit. lasciuiam deinde surientis adsumpta huc atque illuc
 clunes torquet et meditatur ab ligno pati quod iam dudum in
 29 ueritate promiserat. ac ne quis forte a nobis tam impias ar-
 bitretur confictas res esse, Heraclito testi non postulamus ut
 credat nec mysteriis uolumus quid super talibus senserit ex
 ipsius accipiat lectione: totam interroget Graeciam, quid sibi
 uelint hi phalli, quos per rura, per oppida mos subrigit et
 f. 113^b ueneratur antiquus, inueniet causas | eas esse quas dicimus:
 aut si fuerit puditum ueritatem simpliciter explicare, quid
 obscurare, quid tegere causam ritus atque originem proderit,
 cum criminatio ipsa religionis in re sit? quid dicitis o gentes,
 quid occupatae, quid deditae templorum uenerationibus natio-
 nes? ad haecine nos sacra flammis exiliis caedibus atque
 alio genere suppliciorum compellitis et crudelitatis metu? 30
 hoscine nobis deos inportatis insinuatibus infligitis, quorum
 similes nec uos esse neque alium uelitis quemquam sanguinis
 uobis gradu et iure familiaritatis adiunctum? potestisne im-
 pubibus et praetextatis uestris quas Liber induxerit pactiones
 suis cum amatoribus indicare? potestis uestras nurus, quin- 35

1 more Sab, r: mole P	sepelitur Sab, r: sepelitu P	**emer-
git P	Euius Salm: cuius P euius Sab euius Gel	2 iurandi
Gel, r: iurandis P	3 religione se Gel: religionis et P	4 run-
cinat Sab: runcinat P	5 penis Sab: poenis P	6 et Sab: ex P
subdit Sab: subsidit P	7 subrigentis r luxuriantis Sab	10 testi
Meursius: ut testi P	13 hi phalli Stevechius: hii ualli P ityphalli	
Sab	14 antiquus P	eas Canterus: eas. eas P et eas res
Salm	17 cum add Gel	**criminatio P
plorum P	19 haecne Sab	20 alio scripsi: aliquo P relique
Gel	atque alio] ac reliquo Urs	23 potestisne Sab: potes-
tatisne P	24 Liber Sab, r: libet P	25 uestras Sab: uel
trans P		

immo uobis matrimonio coniugatas ad uerecundiam Baubonis
 impellere atque ad pudicas Cereris uoluptates? uultis uestri
 iuuenes sciant audiant discant, Iuppiter ipse qualis in unam
 extiterit atque alteram matrem? uultis adultae uirgines ro-
 bustique adhuc patres, idem iste in filiam qua luserit arte,
 cognoscant? uultis germanae iam feruidae atque ex isdem
 seminibus fratres eundem rursus accipiant concubitus, lectulos
 non esse aspernatum sororis? ita ergo non protinus ab huius-
 modi fugiendum diis longe ac ne inrepat in animum tam
 10 impurae religionis obscenitas, audientia tota claudenda est? quis
 est enim mortalium tam pudicis moribus institutus, quem non
 ad huiusmodi furias deorum documenta proritent? aut quis
 suas comprimere | cupiditates a cognatis ualeat reuerendisque f. 114
 personis, cum apud superos sanctum nihil in libidinum uideat
 15 confusione seruatum? ubi enim primam perfectamque naturam
 intra fines constiterit iustos cupidinem suam non ualuisse fre-
 nare, cur non in promiscuos adpetitus effundat se homo et
 ingenita fragilitate praeceps datus et magisterio sanctae diuini-
 tatis adiutus? iam dudum me fateor reputantem mecum in 30
 20 animo rerum huiusmodi monstra solitum esse mirari, audere
 uos dicere quemquam ex is atheum inreligiosum sacrilegum
 qui deos esse omnino aut negent aut dubitent aut qui eos
 homines fuisse contendat et potestatis alicuius et meriti causa
 deorum in numerum relatos, cum si uerum fiat atque habeatur
 25 examen, nullos quam uos magis huiusmodi par sit appellatio-
 nibus nuncupari, qui sub specie cultionis plus in eos ingeratis
 maledictionum et criminum quam si aperte hoc facere con-
 fessis maledictionibus coimbibissetis. deos esse qui dubitat
 aut esse omnino qui negat, quamuis sequi sententias inmanes

2 simpellere *P* corr 6 germanae *scripsi*: germanis (*s eras*) *P*
 feruidae *scripsi*: feruidi *P* 8 aspernatum
Sab: aspernaturos *P* 9 ne *Sab*: nec *P* 11 quem
Sab, *r*: que *P* 16 intra *Gel*: inter *P* 17 im *P* 18 sanc-
 tae *P* 20 audere *Sab*: audire *P* 21 his *m s XV*, *Sab* 22 deos
 hos *Steweckius* 24 rerum *Meursius* 25 nullos *Gel*: nullius *P*
 26 quis *Sab* 28 coimbibissetis *Salm*: coimbibissetis *P* deus
P corr

opinionum uideatur audacia, sine ullius tamen insectatione personae fidem rebus non adcommodat inuolutis: et qui generis adseuerat eos fuisse terreni, quamuis eos priuet sublimitate caelitum, subsiciuis tamen adcumulat laudibus, siquidem illos diuinitatis ad meritum beneficiis autumat et uirtutum ad-

- 31 mirationibus subleuatos. uos uero, qui uindices et eorum con-
f. 114^b tenditis immortalitatis esse propugnatores, unum ex his | quem-
piam praeteristis, transistis uestris maledictionibus inuulnera-
tum? aut genus ullum est probri tam communi existimatione
damnabile quod in eos conferre metueritis uel nominis saltem 10
auctoritate tardati? quis caduca et mortalia corpora deos edidit
amasse? non uos? quis illa furta dulcissima in alienis genia-
libus perpetrasse? non uos? quis cum matribus liberos, quis
cum suis uirginibus rursus patres infaustos miscuisse concu-
bitus? non uos? quis scitulos pusiones atque adultos uenus- 15
tissimis lineis adpetitos esse inceste? non uos? quis abscisos,
quis exoletos, quis uersipelles, quis fures, quis in uinculis
habitos, quis in catenis, quis denique fulminibus adpetitos,
quis vulneratos, quis obisse supremos dies, sepulturas etiam
meruisse terrenas? non uos? cum igitur a uobis tot et tanta 20
conflata sint deorum in contumelias crimina, audetis obicere
nostri nominis causa numinum esse offensas mentes, cum
iamdudum uos liqueat irarum esse tantarum reos et diuinæ
32 indignationis auctores? sed erras, inquit, et laberis satisque
te esse imperitum, indoctum ac rusticum ipsa rerum harum 25
insectatione demonstras. nam istae omnes historiae, quae tibi
turpes uidentur atque ad labem pertinere diuinam, mysteria

3 sublimitate *Sab*: sublimitates *P* 4 subsiciuis *Sab* 5 bene-
ficiis *Sab*: ueneficiis *P* autumat *Gel*: autumant *P* 7 propug-
natores *Urs*: propagatores *P* num *Urs* esse propagatores unum
ex his in *ras P* 11 tardati *Sab*: tradatis *P* 14 miscuisssem *P*
corr c' 15 quis *Sab*: qui *P* adulos *P corr* 16 inceste
Hildebrandius: iniuste *P* inhoneste *Urs* abscissos *Sab* 18 adpe-
titos *r*: apetitos *P* appetitos *Sab* 19 suppmos *P* 21 contumeliis
Gel 23 liqueat *Sab*: que ad *P* 25 harum *addidi* 26 in
sectatione *Sab* demonstras *Sab*: demonstrans *P* histriae *P*
corr 27 misteria *P corr r*

in se continent sancta, rationes miras atque altas nec quas facile quivis possit ingenii vivacitate pernoscere. neque enim quod scriptum est atque in prima est | positum verborum f. 115 fronte, id significatur et dicitur, sed allegoricis sensibus et subditiis intelleguntur omnia illa secretis. itaque qui dicit 'cum sua concubuit Iuppiter matre' non incestas significat aut propudiosas Veneris complexiones, sed Iovem pro pluvia, pro tellure Cererem nominat. et qui rursus perhibet lascivias eum exercuisse cum filia, nihil de foedis voluptatibus loquitur, sed pro imbris nomine ponit Iovem, in filiae significatione sementem. sic et ille qui raptam Dite a patre Proserpinam dicit, non ut reris in turpissimos adpetitus viraginem dicit raptam, sed quia glebis oculimus semina, isse sub terras deam et cum Orco significat foedera genitalis conciliasse feturae. consimili ratione et in historiis ceteris aliud quidem dicitur, sed intelligitur aliud, et sub vulgari simplicitate sermonis latet ratio secreta et altitudo involuta mysterii. argutiae sunt ut apparet 33 atque acumina haec omnia, quibus fulcire sollemne est malas in iudiciis causas, quinimmo, ut verius dicam, sophisticarum disputationum colores, non quibus verum sed imago et species veri semper atque umbra conquiritur. nam quoniam rectas accipere lectiones pudet dedecet indecorum est, itum est in has partes, ut alia subiceretur res alii et in speciem decoris turpitudinis interpretatio cogeretur. sed quid ad nos istud, 25 an alii sensus aliaque sententiae conscriptionibus uestris subsint? | nobis enim satis est, qui deos a nobis scelerate con- f. 115

5 dicit *Gel*: dicit *P* 11 raptam *P* corr 12 ut] ui *Gel*
 reris *Urs*: cereris *P* turpissimos *Sab*: turpissimus *P* 13 gle-
 uis *P* corr m s XV isse *Sab*: *sse *P* 14 Orco *Sab*: origo *P*
 conciliasse *scripsi*: conciliare *P* foeturae *Sab*: futurae *P* 16 late
P corr c' ratio *P* 18 solemne *P* corr c' 19 sofistica-
 rum *P* 20 disputationem *P* corr c' non quibus *Sab*: non qui-
 bus non *P* 22 indecorum est, itum est *scripsi*: indecorum est (*in*
mg :.) *P* inclinatum est *Gel* decursum est *Salm* indecorum est, itum
Stewechius indecorat, itum est *Hildebrandius* 23 subiicerentur
Sab decori* *P* decoris c' 24 interpretatio *P* 25 aliis *P*
 corr uestris *scripsi*: uanis *P*

tendimus impieque tractari, quod scriptum est, quod auditur accipere nec curare in abdito quid sit, cum contumelia numinum non in obscura sensuum mente sed in uerborum eminentium significatione teneatur. ac ne tamen uideamur inspicere quale sit istud quod dicitur nolle, primum illud a uobis, si modo commodare patientiam uultis, exquirimus [primum]: allegorico genere uel scripta haec esse uel eo demum modo intellegi oportere, unde est uobis cognitum uel unde intimatum? in consilium scriptores aduocauere uos? an tum in eorum pectoribus latitabatis, cum pro aliis res alias interiore ueritate operta subdebant? deinde si illi rationis alicuius causa et religionis metu mysteria illa conuoluere tenebrosa obscuritate doluerunt, quantum uobis audaciae est, ut quod illi noluerunt uos uelitis intellegere, uos scire et cunctorum substernere notioni quod illi frustra uerbis minime uerum significantibus occulerunt? ¹⁵
³⁴ sed ut uobis adsentiamur in fabulis his omnibus cernuas pro Iphigeniis dici, unde tamen uobis liquet, cum allegorias istas uel explanare uelitis uel pandere, eadem uos interpretari eademque sentire quae sub tacitis cogitationibus ipsis ab historicis sensa sunt nec per uoces proprias, significationibus sed aliis explicata? ²⁰
uos Iouis et Cereris coitum imbrem dicitis dictum telluris in gremium lapsum: potest alius aliud et argutius fingere et ueri
^{f. 116} cum similitudine suspicari, potest aliud tertius, | potest aliud quartus atque ut se tulerint ingeniorum opinantium qualitates, ita singulae res possunt infinitis interpretationibus explicari. ²⁵
cum enim rebus de oclulis omnis ista quae dicitur allegoria

6 primum *del Meursius* 7 gere *P corr m s XV* eo demum
scripsi: eodem *P* 9 aduocauere uos? an tum *scripsi*: aduocare
uos sutum *P* aduocare? uos scilicet tum *Sab* (in consiliumne uos scrip-
tores) aduocauere? uos scilicet tum *Urs* aduocauere uos? aut tum *Salm*
10 interiore ueritate operta *scripsi*: inter ueritate capta *P* intercepta ueritate
Urs 11 causa *addidi* 13 quid *Sab* uellitis *P*
corr r 13 *sq.* intellegere, uelitis *Meursius* 15 minime *scripsi*:
minus *P* 16 cernuas *Gel*: cernuos *P* 17 *ph* Iphigeniis (*ph et a m s XV*) *P*
18 explanatis *Sab* uelitis *addidi* panditis *Sab*
interpretaeri *P* 19 sentiri *Sab* 21 caereri *P* 22 ueri mai-
ori? 23 aliud tertius *P* 24 tulerunt *P corr* 25 interpraetationibus *P*
26 rebus de *scripsi*: rebus *P* e rebus *Gel* rebus ab
Hildebrandius ista quae *Sab*, *r*: itaq. *P*

sumatur nec habeat finem certum in quo rei quae dicitur sit
 fixa atque immota sententia, unicuique liberum est in id quo
 uelit adtrahere lectionem et adfirmare id positum in quod eum
 sua suspicio et coniectura opinabilis duxerit. quod cum ita se
 5 habeat, qui potestis res certas rebus ab dubiis sumere atque
 unam adiungere significationem dicto quod per modos uideatis
 innumeros expositionum uarietate deduci? denique si adcom- 35
 modum ducitis, etiam illud a uobis repetita interrogatione con-
 quirimus, omnesne has fabulas existimetis id est singulas totas
 10 ambifarias ac bilingues et uersipellis esse scriptas modis
 an alias earum partes nihil ambiguum dicere, alias uero multi-
 fidas atque allegorici tegminis superiectione uelatas? si enim
 ad finem a capite textus omnis expositionis et series obten-
 tionibus allegoricis clausa sunt, edissertate, monstrate, quid pro
 15 rebus singulis, quas unaquaeque eloquitur fabula, supponere
 debeamus et promere quasque in res alias atque intellegentias
 uocare. ut enim Iouem pro pluuiis, Cererem uerbi causa pro
 terra uultis audire et pro Libera ac patre Dite submersionem
 seminis atque † iactu, ita dicere nos conuenit, quid pro tauro
 20 | debeamus accipere, quid pro indignatione Cereris atque ira, f. 116^b
 quid sibi uelit Brimo uerbum, quid Iouis solliciti supplicatio,
 quid allegati caelites nec auditi, quid exsectus aries, quid
 exsecti arietis proles, quid satisfactio his facta, quid quae
 rursus gesta sunt libidine obsceniorum cum filia? consimiliter
 25 et in altera fabula Hennae nemus et flores quid sint, quid
 sumptus ignis ex Aetna comprehensaeque isto faces, quid pera-

1 quae Sab, r: qui P	set P corr c'	2 quod Sab
3 uellit P	5 a Sab	8 ductis P corr c'
9 omnesne		
Heraldus: omnes de P	his c', Sab dis Meursius	id est singulas
del Meursius	10 ambifarias Sab: ambifarias P	11 ambiguum P
16 intelligentias Sab: intellegentia P	17 uocare Sab: uacare P	
uebi P corr	18 Libera r, H. Grotius: libero P	19 iactum Sab, r
21 uellet P corr	Brimo Guil. Canterus: primo P	22 alli-
gati P corr c	23 que P corr c'	25 Hennae Salm: henna P
Ennaea Sab	nemus Sab: demus P	26 etna P
comprehensaeque P	istae Sab	

gratio cum his orbis, quid Attica regio, quid Eleusinius pagus, quid Baubonis tugurium atque hospitium rusticanum, quid cyceonis significet potio, quid aspernatio potionis, quid nouatio et reuelatio pudendorum, quid spectaculi flagitiosa dulcedo et ex remediis talibus orbitatis obliuio comparata? quodsi pro his omnibus quod oporteat subici rerum immutatione monstratis, erit ut uobis adsensum super tali adseueratione tribuamus: sin autem singula singulis neque potestis supponere nec alterum in sensum rerum uocare contextum, quid allegoricis obscuritatibus oneratis id quod simpliciter scriptum est et
 36 communem ad intellegentiam publicatum? nisi forte dicetis non toto in historiae corpore allegorias has esse, ceterum partes alias esse communiter scriptas, alias uero dupliciter et ambifaria obtentione uelatas. urbana est ista subtilitas, set quibuslibet brutis patens. nam quia cuncta quae scripta sunt in-
 117 peditissimum uobis est traducere inuertere deriuare, eligitis quaedam uestrae conuenientia uoluntati | et ex ipsis optinere contenditis nothas atque adulteras lectiones interiori esse superpositas ueritati. quod tamen ut uobis ita sese habere quemadmodum dicitis adnuamus, qui scitis aut unde cognoscitis, utra pars sit sententiis historiae scripta simplicibus, utra uero sit dissonis atque alienis significationibus tecta? potest enim fieri, ut quod uos existimatis sic esse aliter se habeat, ut quod aliter creditis conceptionibus aliis contrariisque prolatum sit. ubi enim dicitur in unius materiae corpore pars esse allegorice scripta, indubitabili altera sermone rectoque, nec inest in re signum quo differitas indicari ambiguum

2 baubois *P corr c* rusticanum *Sab: rusticano P rusticana Salm* 3 signifigest *P corr c'* pontio *P corr c'* 8 singulis *Salm: in singulis P* supponere *Meursius: opponere P* nec ad *Gel* 9 alterum *om Gel ad uerum Meursius* in sensum *add Salm* allegoriis obscuratis *Sab* 10 oneratis *scripsi: honestis P honestatis Hildebrandius* 12 caeterum *Sab: ceterarum P* 14 sed *Oehlerus: et P at C. Barthius* 17 conuenientiae *Sab corr in err* 18 nothas *Sab: notas P* interiori *Sab in err: interiores P interioris Sab* 19 superpositas *Sab: superposita P* 23 potes *P corr* 24 aut *Sab* 26 allegarice *P corr r* 27 differentia *Sab* iudicari *P corr r* iudicari *Sab* ambiguiorum *P corr r*

possit simpliciterque dictorum, tam potest quod simplex est ambiformiter dictum existimari quam quod ambigue scriptum est reclusis esse obtentionibus credi. quod quidem quo genere aut fiat aut fieri posse credatur, intellegere confitemur minime nos posse. inspiciamus enim quod dicitur hoc modo. in nemore, ³⁷ inquit, Hennensi quondam flores Proserpina lectitabat uirago. integrum adhuc istud est et recta pronuntiatione prolatum; nam et nemus et flores quid sint, quid Proserpina, quid uirago, cunctis indubitabiliter notum est. emicuit Summanus e terris ¹⁰ curru quadriiugo uectitatus. simplex et hoc aequae est; nam quadrigae, currus atque Summanus interpretationem desiderant nullam. inprovisus Proserpinam rapuit et sub terras secum auexit. seminis, inquit, abstrusio raptione in Proserpinae nuncupatur. quid | accidit, quaeso, ut in aliud subito conuertere- f. 117^b ¹⁵ tur historia, semen Proserpina diceretur, ut quae uirago iamdudum florum in lectionibus habebatur, postquam sublata et rapta est, significationem coeperit habere sementis? Iuppiter, inquit, in taurum uersus concubitum matris suae Cereris appetiuit: ut expositum supra est, nominibus his tellus et labens ²⁰ pluuiam nuncupatur. legem allegoricam uideo tenebrosis ambiguitatibus explicatam. irata Ceres est et exarsit et arietis proles pro poena atque ultione suscepit. hoc iterum uideo communibus in proloquiis promptum; nam et ira et [testes] satisfactio suis moribus et condicionibus dicta sunt. quid ²⁵ ergo hic accidit, ut ab Ioue, qui pluuiam, et ab Cerere, quae appellata est terra, res transiret ad uerum Iouem atque ad

1 simpliciterque P	quod Sab: quam P	5 nos Salm: non P
om Sab	6 Hennensi Sab	lectitabat uirago Urs: lectitabat P ad
huc uirago lectitabat Meursius	9 Summanus Sab: submanus P	
11 summanus (sum in sub corr) P	interpretationem P	desi-
derant Sab, r: desiderat P	12 terras Sab: terra P	13 ab-
strusio Sab, r: abstrusior P	14 alit P corr	16 sublata P
corr c'	18 concubitum Sab: concubitum P	concubitum c
caereris P	appetibit P corr c'	20 pluuiam P
		lectionem ?
21 caeres P	arietes P corr c'	23 testes secluit Zinkius testibus
Vahlenus	24 suis scripsi: suis is P suis hic Sab	nominibus
Urs	dictionibus Urs	25 pluuiam P corr
		26 uerbum Meursius

38 rerum simplicissimam dictionem? aut igitur debent allegorico genere omnia esse scripta et posita demonstrandaque uniuerſa nobis, aut genere isto conscriptum est nihil, quoniam esse quod concretum quasi parte ex historia sit parte ex allegoria non uidetur. allegorico genere scripta sunt haec omnia. minime istud uidetur certum. qua quaeritis ratione, qua causa? quia omne quod gestum est et in alicuius operis euidentia constitutum conuersionem non potest in allegoricam duci; neque enim potest infectum esse quod factum est aut rei gestae natura in alienam potest degenerare naturam. numquid bellum Ilia- cum in Socraticam uerti condemnationem potest, aut pugna illa Cannensis proscriptio fieri crudelitasque Syllana? potest qui- f. 118 dem proscriptio, quemadmodum | Tullius ludit, pugna dici appel- larique Cannensis, sed quae gesta est dudum pugna, pugna esse non potest eademque proscriptio; neque enim quod gestum est 15 potest aliud ut dixi quam id esse quod gestum est, aut in alienam migrare substantiam id quod in ui propria atque in 39 sui generis qualitate defixum est. unde igitur probamus histo- rias has omnes rerum esse gestarum conscriptiones? ex sollem- nibus scilicet sacris atque initiorum mysteriis, uel quae statis 20 fiunt temporibus ac diebus uel quae in abdito tradunt gentes moris proprii perpetuitate seruata. neque enim credendum est sine suis originibus haec esse, frustra atque inaniter fieri nec habere coniunctas primis institutionibus causas. pinus illa, sollemniter quae in matris infertur sanctum deum, nonne illius 25 imago est arboris, sub qua sibi Attis uirum demessis genitali- bus abstulit et quam memorant diuam in solatium sui conse- crauisse maeroris? phallorum illa fascinorumque subrectio,

13 Cic. pro Rosc. Amer. 89

1 rerum] Cererem *Meursius* 2 demonstrandaque *P corr*
 4 concretum *scripti*: creditur *P* historia *scripti*: historiae *P*
 sit parte ex allegoria *addidi* 6 qua quaeritis *Oehlerus*: quaeritis *P*
 quaeritis qua *Sab* 7 constitutum *P corr c'* constitutum est *Sab*
 8 conuersione *Urs* allegoriam *Urs* 14 pugna, pugna *Urs*: pug-
 na *P* 15 eademque *Sab*: eadem eademque *P* 21 gentes (uel
 initiatis) *Urs*: genitis *P* traduntur initiatis *Salm* 23 inaniter
Urs: inania *P* inania *Sab, r* 25 deum *Meursius*: deae *P* 27 me-
 morant* *P* 28 phallorum *Salm*: fallorum *P* ithyphallorum *Sab*

quos ritibus annuis adorat et concelebrat Graecia, nonne illius
 facinoris similitudinem refert quo se ab debito Liber liberauit?
 Eleusinia illa mysteria et sacrorum reconditi ritus cuius me-
 moriam continent? nonne illius erroris quo in filiae conqui-
 sitione Ceres, fessa oras ut uenit ad Atticas, triticeas attulit
 fruges, Nebridarum familiam pellicula cohonestauit hinnulae
 et illud spectaculum maximum Baubonis in inguinibus risit?
 aut si alia causa est, nihil ad nos istud, dummodo e causa f. 118^b
 cuncta ista confiant. neque enim credibile est nullis antece-
 dentibus causis suscepta haec esse, aut insanire iudicandum
 est Atticos, qui sibi ritum religionis adfixerint conflatum ratio-
 nibus nullis. quod si liquet et constat, id est si e rebus
 actis mysteriorum causae atque origines effluunt, in allegoricas
 species nulla possunt conuersione traduci. quod enim factum,
 gestum est, infectum non potest fieri rerum prohibente natura.
 et tamen ut uobis ita se habere adsentiamur res istas, id est
 ut historiae aliud uerbis sonent, nescio quid aliud more hario-
 lantium dicant, ita non animaduertitis, non uidetis, quanta
 istud dicatur et cum ignominia fieri contumeliaque diuorum?
 an iniuria grauior ulla potius est reperiri, quam terram et
 pluuiam uel quodlibet aliud — nihil enim refert quae fiat inter-
 pretatione conuersio — Iouis et Cereris dicere atque appellare
 concubitum et cum deorum criminibus labem imbris e caelo
 et telluris significare madorem? potest inreligiosius quippiam
 uel existimari uel credi quam semina terris mersa uel quod-
 libet aliud — nihil enim similiter refert — raptum Proser-
 pinae dicere et cum nota Ditis patris rei rusticae de opere
 proloqui? nonne milies optatius fuit elinguem fieri atque mu-

1 qos *P* corr ritibus *P* 2 a *Sab* Liber add *Sab*
 5 caeres *P* triticeas *P* corr c' triticeas *Sab* 6 nebridantium ?
 pelliculam *P* corr hinnulea *Urs* 8 e causa scripsi: causa *P* om
Salm 11 rium *P* corr affixerint *Meursius*: adfixerint *P*
 12 e rebus *Urs*: rebus *P* 13 effluunt *P* corr 15 infestum *P* corr c'
 16 ita *Sab*, r: ista *P* itas *P* corr 18 animaduertitis *P* corr
 impietate uel similem uocem ante quanta intercidisse putat *Zinkius*
 19 lacunam signaui: intercidit u. c. insinuetur 20 potes *P* corr
 21 interpretatione *P* 22 caereris *P* 24 madorem *P* 25 seminia
P corr 27 Ditis *Sab*, r: diti *P* de opere r: de operi *P* dei *Sab*

tum, quam scaturiginem istam uocis et strepitum foedae loquacitatis emittere, quam deorum nominibus res appellare f. 119 tur[pissimas, quinimmo turpibus deorum factis negotia significare uulgaria? antea mos fuerat in allegorica dictione honestissimis sensibus obumbrare res turpes et foeda prolato honestorum conuestitior dignitate. at uero uobis auctoribus per turpitudinem dicuntur res graues et castitate pollentia obscenis commemorantur in uocibus, ut quod olim grauitas foedorum uerecundia contegebat nunc uerniliter turpiterque dicatur dignorum elocutione mutata. quod in adulterio dicimus Martem, inquit, et Venerem Vulcani esse circumretitos arte, cupiditatem dicimus atque iram ui pressas consilioque rationis. quid enim prohibebat, quid obstabat, suis unamquamque rem uerbis et suis significationibus promere? immo quid urgebat, cum nescio quid indicare per commentarios et scripta uoluisses, nolle illud intellegi quod indicares, sed contrarias res simul una expositione suscipere, studium docere cupientis et nolentis ostendere malignitatem? an deos adulteros dicere periculum habuit nullum, prolatio cupidinis atque irae linguam et os fuerat obsceno coinquinatura contactu? quod si utique fieret et allegoricae caecitatis obumbratio tolleretur, et facilis ad discendum res esset et deorum dignitas conseruaretur inlaesa. nunc uero cum dicitur in Martis et in Veneris uinctione uitiorum esse significata compressio, peruersissimae res duae simul isdem temporibus fiunt, ut et foedorum species intellectum subiciat ho-

1 quam] atque Sab	foede P	2 emittere Stewechnus: amittere P
4 bulgaria P corr c'		allegoricas dictiones omisso in Sab
5 obumbrari Meursius		foeda scripsi: foedas P
6 conuestitior Sab, r: conuestitior P		8 commemorantur Sab in err: foedorum Meursius: foedorum
commorantur P	prauitas Salm	uerniliter r: uiriliter P
P foedae rei Sab	9 contegebatur Sab	13 unumquamque P corr c
Sab	dignorum] digna res Sab	14 urgebat eum Sab
15 uoluisses Salm: uolu-isse P uoluisset Gel	16 indicaris sic Salm: indicare P indicaret Sab	17 fuerat scripsi: fuerant P
18 ullum Meursius	19 cupidinis P	20 ut Sab:
22 conseruaretur Sab: conseruatur P		
ui P	foedorum Meursius: foede rē P foedae rei Sab	

nestatis | et prius animum turpitudine quam religionis alicuius f. 119^b
 perstringat auctoritas. nisi forte dicetis — hoc enim solum restat, 42
 quod a vobis posse uideatur opponi — deos sua mysteria nolle
 ab hominibus sciri et ideo historias ambagibus esse allego-
 ricis scriptas. et unde vobis est liquidum, quod hominibus
 superi nolint sua mysteria publicari? unde illa vos scitis aut
 cur ea dissoluere in allego-
 10 riarum explanatione curatis? ad ex-
 tremum et ultimum quid sibi dii uolunt, ut honesta cum
 nolint, turpissima de se dici atque indecōra patiantur? Attidem
 cum nominamus, solem, inquit, significamus et dicimus: sed
 si Attis sol est, quemadmodum commemoratis et dicitis, quis
 erit Attis ille, quem in Phrygia genitum uestrae produnt
 atque indicant litterae, quem passum esse res certas, fecisse
 item res certas, quem in spectaculis ludicris theatra uniuersa
 15 nouerunt, cui inter sacros cultus res uidemus fieri specialiter
 annuas nominatimque diuinas? utrumne ab sole ad hominem
 an ab homine ad solem uocabuli huius facta translatio est?
 si enim nomen istud principali erat ab origine solis, quid
 tandem de vobis sol aureus meruit, ut ei cum semiuiro face-
 20 retis uocabulum istud esse commune? sin hirquinum et Phry-
 gium est, quid Phaethontis genitor, pater huius luminis et
 claritatis admisit, ut absciso ab homine dignus uideretur uocari
 et augustior fieret euirati corporis nuncupatione signatus? sed 43
 quid sit istud, iam promptum est omnibus. nam quia talium
 25 scriptorum historiarumque uos pudet nec aboleri uidetis posse
 ea quae sunt | foede semel in commentarios relata, nitimini f. 120
 cohonestare res turpes atque omnibus argutiarum modis pro
 rebus subditis uerborum inuertitis corrumpitisque naturas atque
 ut olim accidere male sanis adsolet, quorum turbida uis morbi

4 sciri *Sab*: scire *P* 7 explanationem *Sab* 8 dii *P*
 9 paciantur *P corr* 11 commemoratis *Canterus*: *connumeratis *P*
 18 principali erat *Oehlerus*: principaliter *P* ab *del Oehlerus* habet
Sab originem *Sab* quid *Sab*: qui *P* 20 esse commune?
 sin *Sab*: se communes in *P* 22 abscisso *Sab* 23 euirati *Sab*,
 r: et uirati *P* 24 quia *P* dalium *P corr* 25 historiarumque
 uos *Sab*: historiarum quos *P* 26 relata *Sab*: relatae *P* 28 inuer-
 tictis *P corr* corrumpitisquae *P corr* 29 turbida *Sab*: turpida *P*

sensum atque intellegentiam depulit, confusa atque incerta iactatis et inanum per rerum figmenta bacchamini. esto: in Iouis et Cereris coetu inrigatio sit significata telluris, occultatio seminis patris in Ditis raptu, uina per terras sparsa distractis in uisceribus Liberi, cupiditatis et temeritatis compressio colli-
 44 gatio dicta sit adulterorum Veneris atque Martis. sed si fabulas has uultis more esse allegorico scriptas, quid ceteris fiet, quas non uidemus posse uersuras in huiusmodi cogi? quid enim subiciemus pro illis fluctibus, quos super aggerem tumuli Semeleiae subolis urigo contorsit? et quid pro illis Ganymedibus 10 raptis atque in libidinum ministeria substitutis? quid pro illa conuersione formiculae, in quam Iuppiter maximus uastitatis suae liniamenta contraxit? quid pro cycnis et satyris? quid pro aureis imbribus, in quos idem se pellax fraude induit perfida formarum uarietatibus ludens? ac ne de Ioue solo loqui 15 uideamur uoluisse, in amoribus numinum reliquorum esse allegoriae quae possunt, quae in mercennariis condicionibus ac seruitutibus, quae in uinculis orbitatibus planctibus, quae in cruciatibus uulneribus sepulcris? in quo cum unam contrahere
 f. 120^b possetis culpam, conscriptione de superis tali addidistis, | ut dicitur, garo gerem, cum deorum nominibus appellauistis res turpes et uocabulis rursus deos rerum coinquinauistis infamium. quod si adesse hic eos aut esse illos uspiam cognitione indubitabili crederetis, in mentione illorum facienda praestringeret uos metus et tamquam uos audirent uestrasque acciperent 20

2 baccamini P	3 coitu Sab	occultatio Gel: occupatio P
4 uina Sab: uina P	5 Liberi Sab: liberis P	compressio Sab:
inpraessio P	6 adulteriorum Sab	9 fustibus Sab
Sab: quod P	10 semeleiae Sab: semelectae (c eras) P	quos urigo
Meursius: origo P	prurigo Urs	11 raptis L. Fruterius, Urs:
partis P	ministeria P. Iunius: magisteria P	13 satyris Sab:
naturis P	18. seruitutibus Sab in err: seruitutis P	19 sepulchris
Sab: sepultis P	20 conscriptioni Urs	tali Sab: talia P
21 garo gerem] gangrenam Sab	gerrem Salm	22 conquinauistis
Sab	23 uspiam P corr c'	24 crederetis Sab: crederetis (in mg
.) P	25 audirent P	

uoces ita credi oportuit et haberi in cogitatione defixum. apud enim homines officiosis religionibus deditos non ipsi dii tantum uerum etiam nomina debent esse deorum reuerenda, quantumque est in ipsis qui censentur his nominibus, tantum esse par est in eorum appellationibus dignitatis. da ueram iudicii formam, et 45 in illa eritis reprehensionis parte, quod in usu sermonis uestri Martem pro pugna appellatis, pro aquis Neptunum, Liberum patrem pro uino, Cererem pro pane, Mineruam pro stamine, pro obscenis libidinibus Venerem. quae est enim ratio, ut cum 10 suis censi appellationibus res possint, nominibus cognominentur deorum, et ea fiat numinibus contumelia quam nec homines sustinemus, si nostra quis nomina res ducat atque inuertat in friuolas? sed oratio sordida est, uerbis fuerit polluta si talibus. uerecundia * ac laude condigna! erubescitis panem et uinum nominare et pro coitu Venerem non 15 metuitis dicere.

1 difixum <i>P corr c'</i>	4 his <i>P</i>	5 da] ad <i>Sab</i>	normam
<i>Meursius</i>	6 eritis <i>scripsi</i> : estis <i>P</i>	7 *pugna <i>P</i>	*aquis <i>P</i>
8 panem <i>P corr</i>	staminem <i>P corr</i>	9 libidinis <i>Sab</i>	13 fri-
bolas <i>P</i>	14 uerecunda <i>Salm</i>	lacunam <i>signaui</i>	ac om <i>Gel</i>
haec <i>Meursius</i> o uel ecce <i>Oehlerus</i> ah <i>Vahlenus</i>	15 panem <i>Sab, r</i> :		
pane <i>P</i>	16 ARNOU. LIBER QUINTUS EXP. INCIPIT LIBER SEXTUS		
.FELICITER.			

LIBER SEXTVS

f. 121 | Nunc quoniam summatim ostendimus, quam impias de diis
 1 uestris opinionum constitueritis infamias, sequitur ut de templis,
 de simulacris etiam sacrificiisque dicamus deque alia serie
 quae his rebus adnexa est et uicina copulatione coniuncta. in
 hac enim consuestis parte crimen nobis maximum impietatis
 adfigere, quod neque aedes sacras uenerationis ad officia con-
 struamus, non deorum alicuius simulacrum constituamus aut
 formam, non altaria fabricemus, non aras, non caesorum san-
 guinem animantium demus, non tura neque fruges salsas, non
 denique uinum liquens paterarum effusionibus inferamus. quae
 quidem nos cessamus non ideo uel exaedificare uel facere,
 tamquam impias geramus et scelerosas mentes aut aliquem
 sumpserimus temeraria in deos desperatione contemptum, sed
 quod eos arbitramur et credimus — si modo dii certi sunt et
 nominis huius eminentia praediti — honorum haec genera aut
 risui habere si rideant aut indigne perpeti si motibus exaspe-
 2 rentur irarum. ut enim noscatis, quid de isto nomine sentia-
 mus iudicique simus cuius, existimamus nos eos, si modo dii
 certi sunt, ut eadem rursus satiateque dicantur, cunctarum
 esse debere perfectarumque uirtutum, sapientes iustos graues,
 si modo nulla est culpa, quod eos laudibus accumulamus hu-
 manis, intestinis pollentes bonis, nec extraneis adminiculis
 adicere quo illis integritas inoffensae beatitudinis compleatur,

3 insanias <i>Urs</i>	4 seriae <i>P corr c'</i>	7 affingere <i>Urs</i>	12 cessamus <i>P</i>
15 deos <i>Sab</i>	17 indignae <i>P</i>	20 sociateque <i>Sab</i>	
22 adculamus <i>P corr</i>	23 nec se . . . addicere <i>Stewechius</i>	se addicere <i>Salm</i>	
24 adicere <i>Vahlenus</i> : addicere <i>P</i>	indigere <i>Gel</i>	quo <i>Urs</i> :	
quod <i>P</i>			

ab adfectibus cunctis et cunctis perturbationibus | liberos non f. 121^b
 ira efferuere, non ullis cupiditatibus excitari, calamitatem
 inrogare nullis, non ex malis hominum crudelem accipere
 uoluptatem, non terrere portentis, non prodigiosas ostentare
 formidines, non uotorum debitis habere obnoxios et obligatos,
 nec piaculares hostias signis minacibus postulare, non pesti-
 lentias, non morbos corruptione aeris inducere, non adurere
 siccitatibus fruges, non caedibus interesse bellorum, non urbium
 stragibus, non aduersa his uelle, non illorum commoditatibus
 10 suffragari: sed, quod magnarum est mentium, pari pendere
 cunctos lance et indiuiduas cunctis beniuolentias exhibere.
 caduci enim generis et infirmitatis humanae est, contraria
 his agere: eosque quos tangat adfectio pati dolere deminui
 sapientium scita et pronuntiata definiunt nec posse aliter fieri,
 15 quin legibus mortalitatis adstricti sint qui sint ullis pertur-
 bationibus mancipati. quod cum ita se habeat, qui possumus
 iudicari deos habere contemptui, quos, nisi sunt recti et mag-
 narum mentium admiratione laudabiles, deos negamus existi-
 mari nec potestatibus posse caelitibus applicari? sed templa illis 3
 20 extruimus nulla nec eorum effigies adoramus, non mactamus
 hostias, non tura ac uina libamus. et quid amplius possumus
 uel honoris eis attribuere uel dignitatis, quam quod eos in ea
 ponimus parte qua rerum caput ac dominum summumque
 ipsum regem, cui debent di una nobiscum, quod esse se sen-
 25 tiunt et uitali in substantia contineri? | numquid enim delu- f. 122
 bris aut templorum eum constructionibus honoramus? numquid
 ei hostias caedimus? numquid alias res damus, quas libare,
 profundere non est rationis expensae sed tracti per consuetu-
 dinem moris? etenim plena dementia est, necessitatibus tuis

2 ita *Sab* excitari *Sab*: excitare *P* 8 cedibus *P* 9 stra-
 *gibus *P* 10 suffragari *P corr* mentium *P* 11 beneuo-
 lentias (ne ex ni *corr*) *P* 12 contraria his *Zinkius*: contrariis *P*
 13 egere *Sab* *quos *P* dolere *Urs*: dolore *P* dolorem *Sab*
 deminui* *P* diminui *Sab* 18 existimari *scripsi*: existere *P*
 19 coelitibus *Salm*: caelitus *P* coelitum *Gel* 24 dii una *Meursius*:
 diuina *P* 26 emplorum *P corr* 27 ei *Gel*: et *P* cedi-
 mus *P*

potentiora metiri et quae tibi sint usui datoribus diis dare, et honorem istum, non contumeliam ducere. templum igitur, quaerimus, in deorum quos usus aut in rei cuius necessitatem aut dicitis esse constructa aut esse rursus aedificanda censetis? hiemalia sentiunt frigora aut solibus torrentur aestiuis, pluui-
 uialibus nimbis perfluunt, uentorum eos aut turbines uexant, incursionem pati periclitantur hostilem ferarum aut rabidos adpetitus, ut merito illos conueniat tectorum munitionibus claudere, saxorum aut obiectione tutari? templum enim haec quid sunt? si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane atque amplum: si deorum potentiam metiaris, successus quidam parui atque ut uerius eloquar genus angustissimum caueriarum paupertini cordis excogitatione suspensum. quorum si quaeris audire quis prior fuerit institutor, quis fabricator, aut Phoroneus, Aegyptius aut Merops tibi fuisse monstrabitur, aut ut tradit in Admirandis Varro, Iouis progenies Aeacus. sint ergo haec licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus
 f. 122^a aut renideant aureis, splendeant hic gemmae et sidereos euomant uariata interstinctione fulgores: terra sunt haec omnia et ex faece ultima tilioris materiae concreta. neque enim si uos ea pretiis carioribus penditis, delectari credendum est his deos nec recusare nec spernere quo minus se saepiant et eorum obiectibus coercedantur inclusi. templum, inquit, hoc Martis est, hoc Iunonis et Veneris, hoc Herculis Apollinis Ditis. quid est aliud dicere, quam domus haec Martis est, haec Iunonis et Veneris, Apollo hic habitat; in hac manet Hercules, in illa Summanus? ita non prima et maxima contumelia est, habitationibus deos habere districtos, tuguriola his dare, con-

14 sq. Clemens Alex. protr. 3, 44

3 re <i>P</i> corr <i>c'</i>	4 constructa <i>Sab</i> : conscripta <i>P</i>	5 torrentur
<i>Sab</i> : terrentur <i>P</i>	6 perfluunt <i>Sab</i> : perfluunt <i>P</i>	11 potentia
<i>Salm</i>	14 institutor, quis <i>om Sab</i>	15 phoroneus <i>P</i>
<i>Sab</i> in err: merops <i>P</i>	aut add <i>Canterus, Urs</i>	17 merops
<i>Sab</i> : mobilibus <i>P</i>	19 interstinctione <i>Salm</i> : interstinctione <i>P</i>	interstitione <i>Sab</i>
22 sepiant <i>Sab</i> : saepiunt <i>P</i>	23 obiectionibus <i>Sab</i>	
24 sqq. hoc Herculis . . . Veneris <i>om Sab</i>	26 in hoc <i>Sab</i>	27 in
add <i>Oehlerus</i>	illo <i>Sab</i>	ista <i>Sab</i>
	summanus <i>P</i> corr	
28 districtos <i>Sab</i> : destructos <i>P</i>		

clauia et cellulas fabricari et eis existimare necessarias res
 esse, quæ hominibus, felibus, quæ sunt formiculis et lacertis,
 quæ fugacibus, pauidis atque exiguis muribus? sed non, inquit, 4
 idcirco adtribuimus diis templa tamquam umidos ab his im-
 5 bres uentos pluuias arceamus aut soles, sed ut eos possimus
 coram et comminus contueri, adfari de proximo et cum præ-
 sentibus quodammodo uenerationum conloquia miscere. sub axe
 enim nudo et sub ætherio tegmine innocati si fuerint, nihil
 audiunt, et nisi de proximo admoneantur his preces, tamquam
 10 nihil dicatur, obstructi atque immobiles stabunt. atquin nos
 arbitramur omnem deum omnino, si modo nominis huius ui
 pollet, ex quacumque mundi parte quod quisque fuerit locutus,
 tamquam si sit praesens, audire debere, immo quod quisque
 conceperit | sub obscuris et tacitis sensibus, cognitione antici- f. 128
 15 pata praesumere, atque ut astra sol luna, cum supra terras
 meant, omnibus omnino cernentibus statim sunt et ubique
 praesentes, ita quoque conuenit audientiam numinum nulli esse
 clausam linguae semperque esse praesentem, quamuis ad eam
 uoces regionibus ex distantibus confluant. hoc est enim pro-
 20 prium deorum, complere omnia ui sua, non partiliter uspiam sed
 ubique esse totos, non adesse non abesse, non cenatum ad
 Aethiopas pergere et post dies bis senos priuatum ad domicilium
 redire. quod si ita non erit, tollitur omnis spes opis et erit 5
 in dubio, audiamini ab dis necne, si quando res sacras caer-
 25 moniarum conficitis debitis. constituamus enim noscendae rei
 causa templum numinis alicuius esse apud Canarias insulas,
 eiusdem apud ultimam Thylen, eiusdem apud Seras esse, apud
 furuos Garamantas et si qui sunt alii quos ab sui notitia
 maria montes siluae et quadrini disterminant cardines: si
 30 omnes tño in tempore rebus diuinis factis, quod sua quæque

1 existimare <i>Urs: existimari P</i>	6 conturi <i>P corr c</i>	paesenti-
bis <i>P corr c'</i>	10 adquin <i>P</i>	16 ubique
*** <i>P</i>	17 ita quoque <i>Sab: itaque P</i>	20 sua non in ras <i>P</i>
21 esse <i>P</i>	totus <i>P corr</i>	23 et sup. uers. <i>P</i>
audiamini <i>Urs: audiamur P</i>	dis (i th ii corr) <i>P</i>	24 au-
<i>Sab: thyleni P</i>		27 Thylē

necessitas rogare compellit, poscant ^{que} de numine, referendi beneficii quatenus omnibus spes erit, si non undique ad se missam uocem deus exaudiet et erit ulla longinquitas, quo penetrare non possit auxilium poscentis oratio? aut enim nullis erit in partibus praesens, si uspiam poterit aliquando non esse, ⁵ aut aderit unis tantum, quoniam praebere communiter suum f. 123^b non potest atque indiscretus auditum. | atque ita perficitur, ut aut nullis deus opituletur omnino, si occupatus re aliqua ad audiendas uoces non quierit aduolare, aut exauditi tantum-
 6 modo uni abeant soli, nihil egerint ceteri. quid quod multa ¹⁰ ex his templa, quae tholis sunt aureis et sublimibus elata fastigiis, auctorum conscriptionibus conprobatur contegere cines atque ossa et functorum corporum sepulturas esse? nonne patet et promptum est aut pro dis immortalibus mortuos uos colere aut inexpressibilem fieri numinibus contumeliam, quorum ¹⁵ delubra et templa mortuorum superlata sunt bustis? in historiarum Antiochus nono Athenis in Mineruo memorat Cecropem esse mandatum terrae, in templo rursus eiusdem, quod in arce Larisae est, esse conditus scribitur atque indicatur Acrisius, Erichthonius Poliadis in fano, Dairas et Immaradus fratres in ²⁰ Eleusinio consaepto, quod ciuitati subiectum est. quid Celei uirgines? non in Cereris Eleusinae humationis habuisse perhibentur officia? non in Dianae delubro, quod in Apollinis constitutum est Delii, Hyperoche Laodiceque, quas aduectas illuc esse finibus ex Hyperboreis indicatur? in Didymaeo Milesio ²⁵

10 sqq. l. c. 3, 44 sq.

1 rogare *Urs*: cogitarèt in *mg* ∴ *P* cogitare *Sab* lacunam signaui que om *Sab* 7 at ita *Sab* 9 quiberit *P* corr
 13 corporum *scripsi*: esse corporum *P* esse del *Sab* in err
 14 diis *c'* 17 anchus *P* corr *c* cecropem *P* 19 est, esse
scripsi: esse *P* est *Sab* in err conditis *P* corr 20 erichthonius *P*
 Immaradus *scripsi*: inmarachus *P* inmarachus *c'* Immarachus *Sab*
 Immarus *Salm* 20 sq. in eleusinio *r*: in eleusino *P*
 Ineleus in *Sab* in Eleusinis *Gel* 21 ciuitati *Sab*: ciuitatis *P* Celei
Gel, *r*: elei *P* 22 Eleusinae *Sab* humationis habuisse *Heraldus*:
 humationibus *P* humatae habere *Gel* humationis sortitae *Urs*
 23 officia *Gel*: officio *P* constitu *P* corr *c* 24 Hyperoche
Hildebrandius: hyperocha *P* Hyperocha *Sab* Laodiceque *Gel*: laodiceque (que ex quae) *P* Elaudiceque *Sab* 25 dydymeo *P*

Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius funeris. Leucophrynae monumentum in fano apud Magnesiam Dianae esse Myndius profitetur ac memorat Zeno. sub Apollinis arula, quae Telmessi apud oppidum uisitur, Telmessum esse conditum
 5 uatem non scriptis constantibus indicatur? Ptolomaeus Agesarchi de Philopatore quem edidit primo Cinyram regem Paphi
 cum familia omni | sua, immo cum omni prosapia in Veneris f. 124
 templo situm esse litterarum auctoritate declarat. infinitum
 est et immensum, quibus quique in fanis toto sint in orbe
 10 describere, nec exactam desiderat curam — quamuis poenam
 constituerit Aegyptus in eum qui publicasset quibus Apis
 iaceret absconditus — polyandria illa Varronis quibus templis
 contegantur quasque in se habeant superlati ponderis moles.
 sed quid ego haec parua? regnatoris in populi Capitolio 7
 15 qui est hominum qui ignoret Oli esse sepulchrum Vulcan-
 tani? quis est, inquam, qui non sciat ex fundaminum sedi-
 bus caput hominis euolutum non ante plurimum temporis aut
 solum sine partibus ceteris — hoc enim quidam ferunt — aut
 cum membris omnibus humationis officia sortitum? quod si
 20 planum fieri testimoniis postulatis auctorum, Sammonicus
 Granus Valerianus uobis et Fabius indicabunt, cuius Aulus
 fuerit filius, gentis et nationis cuius, cur manu seruuli uita
 fuerit spoliatus et lumine, quid de suis commeruerit ciuibus,
 ut ei sit abnegata telluris patriae sepultura. condiscetis etiam,
 25 quamuis nolle istud publicare se fingant, quid sit capite re-
 tecto factum uel in parte qua areae curiosa fuerit obscuritate

1 Cleomachum Urs Clearchum Meursius tamquam e codice Le-
 andrus Sab in err Leucophrynae Gel: leucofryne P 3 mendius
 P corr 4 Telmessum Sab, r: termessum P 5 Agesarchi Pto-
 maeo Sab Agesarchus Ptolemaeo in err 6 Philopatore Sab: filopatore
 P filopatore r Cinyram Sab: cynera P cynira r Paphi Sab:
 papi P 8 esse Sab: est P 9 et Sab: et in et P 10 ex-
 exactam P quam Gel 11 Aegyptius Sab 12 barronis P
 14 in] ipsum Zinkius Capitolio Sab in err: capitolum P
 15 quis Sab in err Oli Salm: toli P 20 postulatis P
 21 Valerius Antias Urs Aulus] Tobus Sab Tolus in err 22 cur manu
 seruuli Zinkius: germani seruuli P ut a germani seruulo Gel ut a ger-
 mani seruulis Salm cuius manibus seruuli Rigaltius 24 patriae Gel:
 patientiae P paternae Hildebrandius 25 retecto Zinkius: reffecto P
 resecto Sab in err 26 areae Zinkius: rei P arcis Hildebrandius

conclusum, ut immobilis uidelicet atque fixa obsignati ominis
 perpetuitas staret. quod cum opprimi par esset et uetustatis
 obliteratione celari, conpositio nominis iecit in medium et cum
 suis causis per data sibi tempora inextinguibili fecit testifica-
 f. 124^b tione procedere, nec erubuit ciuitas maxima et numinum | cunc- 5
 torum cultrix, cum uocabulum templo daret, ex Oli capite
 8 Capitolium quam ex nomine Iouio nuncupare. satis igitur ut
 opinor ostendimus templa diis immortalibus aut inaniter esse
 constructa aut contra decus et potentiam creditam contumeliosis
 opinationibus fabricata. sequitur ut de signis aliquid simula- 10
 crisque dicamus, quae multa arte conpositis et religiosa obser-
 uatione curatis. qua in parte si fides est ulla, constituere apud
 nos ipsos nullis considerationibus possumus, utrumne istud
 serio et cum proposito faciatis graui an ridendo res ipsas puerili
 alucinatione ludatis. si enim certum est apud uos deos esse, 15
 quos remini atque in summis caeli regionibus degere, quae
 causa, quae ratio est, ut simulacra ista fingantur a uobis, cum
 habeatis res certas, quibus preces possitis effundere et auxilium
 rebus in exigentibus postulare? sin autem non creditis aut, ut
 mediocriter dicatur, ambigitis, etiam sic ratio quanam est 20
 dubiorum fingere atque instituere simulacra et quod esse non
 credas uentosa imitatione formare? an numquid dicitis forte,
 praesentiam uobis quandam his numinum sub exhiberi simu-
 lacris, et quia deos uidere non datum est, † eos insolidi et
 munia officiosa praestari? hoc qui dicit et adserit deos esse 25
 non credit, nec habere conuincitur suis religionibus fidem cui
 opus est uidere quod teneat, ne inane forte sit quod † obscurum
 9 non uidetur. deos, inquitis, per simulacra ueneramur. quid
 ergo? si haec non sint, coli se dii nesciunt nec inpertiri a uobis

1 obsignati P ominis Gel: hominis P 4 fecit P 6 Oli
 Salm: soli P Toli Sab 8 esse Gel: iis esse P his esse Salm
 12 fidis P corr c' 14 propositos P corr graua P corr
 18 preces P 22 formare Sab: formari P 23 exhiberi Gel:
 exhibere P (subexhibere Sab) 24 eos insolidi et] eos ita coli et Gel
 eorum in similitudinem Urs eos ita coli, iis et Heraldus eos sic coli,
 iis et Salm eis sic solum licere? 26 regionibus P corr c' 27 ob-
 scurum] oculorum ui?

| ullum sibi existimabunt honorem? per tramites ergo quosdam f. 125
et per quaedam fidei commissa, ut dicitur, uestras sumunt atque
accipiunt cultiones, et antequam ii sentiant quibus illud debe-
tur obsequium, simulacris litatis prius et uelut reliquias quas-
dam aliena ad illos ex auctoritate transmittitis. et quid fieri
potis est iniuriosius contumeliosius durius, quam deum alterum
scire et rei alteri supplicare? opem sperare de numine et nullius
sensus ad effigiem deprecari? nonne illud est, quaeso, quod in
uulgaribus prouerbiis dicitur, fabrum caedere cum ferias fullo-
nem, et cum hominis consilium quaeras, ab asellis et porculis
agendarum rerum sententias postulare? et unde nouissime 10
scitis, an simulacra haec omnia quae dis immortalibus uicaria
substitutione formatis similitudinem referant habeantque diui-
nam? potest enim fieri, ut barbatus in caelo sit qui esse a
uobis effingitur leuis, potest ut senectute prouectior cui puerilem
commodatis aetatem, potest ut hic flauus sit *** qui in ueritate
habeat oculos caesios, displosas ut gestitet nares quem esse
uos facitis figuratisque nasicam. neque enim rectum est dicere
aut appellare simulacrum quod non pariles lineas principali ab
ore traducat: quod esse planum et certum manifestis poterit
ab rebus agnosci. nam cum omnes homines teretem esse solem
indubitabili luminum contemplatione uideamus, os illi uos
hominis et mortalium corporum liniamenta donastis. luna
semper in motu est et ter denas facies | in restitutione accipit f. 125^b
menstrua: uobis ducibus et figuratoribus femina est, unltuque
est uno quae per habitus mille cottidiana instabilitate mutatur.
intellegimus omnes uentos aeris esse fluorem pulsus et mundanis
rationibus concitati: per uos hominum formae sunt bucinarum
animantes tortus intestinis et domesticis flatibus. inter deos
uidemus uestros leonis toruissimam faciem mero oblitam minio

3 hii <i>P</i> hi <i>Sab</i>	6 pote <i>Sab</i>	8 depraecari <i>P</i>	9 caedere
<i>Sab</i> in err: cadere <i>P</i>	11 nobissime <i>P</i> corr	12 diis <i>c</i>	
14 barbatus <i>Sab</i> : barbarus <i>P</i>	15 effingitur <i>Sab</i> : effigitur <i>P</i>		
16 lacunam signaui	21 a <i>Sab</i>	teretem <i>Sab</i> : teretum <i>P</i>	
23 donatis <i>Sab</i>	27 pulsos <i>Sab</i>	28 concitatos <i>Sab</i>	b ^u ei-
narum <i>P</i>	29 tortos <i>r</i>	30 uestros om <i>Sab</i>	leonis <i>Salm</i> :
leones <i>P</i>	toruissima facie <i>Sab</i>	oblitam <i>Salm</i> : oblita <i>P</i>	

et nomine † frugiferio nuncupari. si simulacra haec omnia
 superiorum sunt imagines numinum, ergo et in caelo habitare
 dicendus est deus talis, ad cuius formam et speciem simulacri
 huius similitudo directa est, et uidelicet ut hic iste, ita illic
 ille sine reliquo corpore persona est et facies sola, fremibundus
 hiatibus toruis, dirus sanguineo de colore, † malum dentibus
 suis comprimens atque ut olim fessi canes linguam ore de
 patulo † puetuitate proiciens. quod si utique non est, ita
 ut omnes existimamus non esse, quaenam tanta audacia est,
 formam tibi quam uolueris fingere ac dicere esse simulacrum
 11 dei quem probare non possis ulla esse in parte naturae? ridetis
 temporibus priscis Persas fluuios coluisse, memorialia ut indi-
 cant scripta, informem Arabas lapidem, acinacem Scythiae
 nationes, ramum pro Cinxia Thespios, lignum Icariorum pro Diana
 indolatum, Pessinuntios silicem pro Deum Matre, pro Marte
 Romanos hastam, Varronis ut indicant Musae, atque, ut Aeth-
 lius memorat, ante usum disciplinamque fictorum pluteum
 f. 126 Samios pro Iunone: et abstinētis a risu, cum pro diis | immor-
 talibus sigilliolis hominum et formis supplicatis humanis?
 quinimmo deos esse sigillaria ipsa censetis, nec praeter haec
 quicquam uim creditis habere diuinam. quid dicitis, o isti?
 ergone dii caelites habent aures et tempora, ceruices occipitium

11 sqq. l. c. 4, 46

1 frugiferio *P* frugi serio *Sab* Frugiferi *Salm* *ἄνητον* in altera scrip-
 turae parte latere uidetur 2 superiorum *Urs*: superiorum *P* 5 sq.
 fremebundis hiatibus, toruis rictibus *Salm* 6 toruidis *P* sanguinea
Salm fremebundus, hiatibus toruidis dirus, sanguineo uulgo
 de colore *Canterus*: decotōro (in *mg* .:) *P* de gutture *Gel* de ceroto
Rigaltius decolor ore *Graeuus* malam? 7 saeuus *C. Barthius*
 ut olim add *c* in lacuna fessi *Sab*: fesi *P* linguam *Sab*: un-
 quam *P* 8 pituitate *Sab* potus auditate *Salm* si *Gel*: sic *P*
 10 ac dicere *P. Scriuerius*: accidere *P* ac credere *Sab* 12 memo-
 rialia *Salm*: memorialia *P* 13 lapidem *Sab* in *err*, *r*: lapide *P*
 14 nationes *Gel*: nationis *P* cinxia *P* thaespios *P* Pro-
 cinexi athaespios *Sab* Icariorum *Canterus*, *Urs*: cariorum *P* 15 matre
Sab: matre *P* Marte *Sab*: matrē *P* 16 Aethlius *Canterus*,
Urs: etheclius *P* Ethedius *Sab* 17 pluteum *Canterus*, *Urs*: pute-
 um *P* 18 abstinētis *Sab*: abstinētis *P*

spinam lumbos latera poplites nates suffragines talos membraque alia cetera, quibus constructi nos sumus et quae prima in parte paulo plenius dicta sunt et scripto uberiore prolata? utinam liceret introspicere sensus uestros recessusque ipsos mentis, quibus uarias uoluitis atque initis obscurissimas cogitationes: reperiremus et uos ipsos eadem sentire quae nos neque alias gerere super numinum figuratione sententias. sed studiis facere quid peruicacibus possumus, quid intentantibus gladios nouasque excogitantibus poenas? minantes adseritis ¹⁰ malam scientissimi causam, et quod semel sine ratione fecistis, ne uideamini aliquid aliquando nescisse, defenditis meliusque putatis non uinci quam confessae cedere atque adnuere ueritati. ex huiusmodi causis illud etiam uobis conuenientibus ¹² consecutum est, ut in deorum corporibus lasciuiæ artificum ¹⁵ luderent darentque his formas quae cuilibet tristi possent esse derisui. itaque Hammon cum cornibus iam formatur et fingitur arietinis, Saturnus cum obunca falce custos ruris, ut aliquis ramorum luxuriantium tonsor, cum petaso gnatus Maiae, tamquam uias adgredi praeparet et solem pulueremque declinet, ²⁰ Liber membris cum mollibus et languoris feminei dissolutissimus laxitate, Venus nuda et aperta, | tamquam si illam dicas f. 126^b publicare, diuendere meritorii corporis formam, cum pilleo Vulcanus et malleo, manu liber sed dextera ut fabrilis expeditioni succinctus, cum plectro et fidibus Delius, citharistae gestus ²⁵ seruans, cantaturi et nenias histrionis, cum fuscina rex maris, tamquam illi pugna sit gladiatorii obeunda certaminis: neque ullum est reperire figmentum alicuius numinis, quod non habitus

1 lumbo <i>P corr</i>	suffragines <i>Gel: suffraginem P</i>	3 prolata
<i>Sab: prolato P</i>	4 liceret <i>Sab: licere et P et expunxit r</i>	
6 que <i>P</i>	8 quid intentantibus <i>Gel: quod intentantibus P</i>	
9 minantes <i>Oehlerus: animantis P</i>	amentes <i>Meursius</i>	11 aliquid
<i>addidi</i>	13 conibentibus <i>P</i>	14 artificum <i>Sab: arteficium P</i>
15 isse <i>P corr c'</i>	17 custos ut ruris aut aliquis ramorum <i>Urs</i>	custos
ruris ut aliquis, ramorum <i>Salm</i>	20 languoris <i>scripsi: liquoris P</i>	
21 nud* <i>P</i>	illam <i>Sab: illa P</i>	22 publicare (<i>in mg. .: P</i>)
23 liber sed] librans <i>Cannegieterus</i>	ut <i>scripsi: et P</i>	expe-
ditioni <i>Stewechnus: expeditione P</i>	24 citharistae <i>Sab: citharista P</i>	
25 rex <i>Sab: ex P</i>		

certos ferat fabrorum liberalitate donatos. ecce si aliquis uobis nescientibus et ignaris rex urbanus et callidus ex foribus suis Solem tollat et in Mercurii transferat sedem, Mercurium rursus arripiat atque in Solis faciat commigrare delubrum — uterque enim a uobis glaber atque ore compingitur leui — detque huic radios, Solis capiti petasunculum superponat: quibus modis internoscere poteritis, utrumne Sol iste sit an ille Mercurius, cum habitus uobis deos, non quis soleat proprietates indicare? consimili rursus translatione si nudo Ioui cornua detrahat et Martis temporibus adfigat, Martem armis spoliet et his rursus circumcludat Hammonem: interstinctio fieri quae poterit singulorum, cum qui Iuppiter fuerat idem possit existimari Mars esse et qui Mauros fuerat subintroire speciem Iouis possit Hammonis? usque adeo ludus est simulacra ista confingere, nomina illis tamquam propria dedicare, quibus si habitum detrahas, tollatur cognitio singulorum, deus pro deo credi, alter uideri pro altero, immo pro utroque uterque possit existimari.

13 sed quid ego dis datas falces et fuscinas rideo, quid cornua, f. 127 | malleos et galeros, cum simulacra quaedam sciam certorum ferre hominum formas et infamium liniamenta meretricum? quis est enim qui ignoret Athenienses illos Hermas Alcibiadii ad corporis similitudinem fabricatos? quis Praxitelen nescit, Posidippi si relegat *, ad formam Cratinae meretricis, quam infelix perditae diligebat, os Veneris Cnidiae † sollertiarum coegisse certamine? sed sola est haec Venus, cui de scorti uultu translativum decus auctum est? Phryna illa Thespiaca, sicut illi referunt qui negotia Thespiaca scriptitarunt, cum in cacumine ipso esset pulcritudinis, uenustatis et floris, exemplarium fuisse perhibetur cunctarum quae in opinione sunt Venerum

21 sqq. l. c. 4, 53

6 petasunculum Sab: petasioculum P 11 interstinctio 'alios' scripsisse dicit Orellius: interstitio P 15 numina Meursius

18 diis c 20 ferre scripsi: esse P liniamenta Sab: laniamen- ta P 21 Alcibiadii scripsi: alcibiadi P Alcibiadis Sab Alcibi- adei Salm 23 Posidippum Gel relegat Sab: religat P

lacunam signavi: Cnidiaca intercidisse uidetur Cratinae Urs: gratinae P 24 perditae P cnidiae r: cindiae P gnidiae Sab sollerti aliarum Urs 26 auctum Sab: actum P Phrynae sic Sab in err: phryna P Phryne Sab 27 negotia seclusit Urs cacu- mine Puteanus: acumine P culmine Urs

siue per urbes Graias siue iste quo fluxit amor talium cupiditasque signorum. itaque artifices omnes ipsis isdem qui temporibus extiterunt quibusque primas dabat exprimendarum similitudinum ueritas omni cura studioque certabant filum capitis prostituti Cythereia in simulacra traducere, ardebant artificum
† scita alterque alterum uincere contentiosa aemulatione quaerebant, non Venus ut augustior fieret sed ut Phryna pro Venere staret. atque ita perducta est res eo ut pro diis immortalibus sacra meretricibus fierent et infelix religio signorum fabricationibus falleretur. inter significes ille memoratus Phidias et
10 primus, cum Olympii formam Iouis molimine operis extulisset inmensi, super dei digito PANTARCES inscripsit PULCHER — nomen autem fuerat amati ab se pueri atque obscena cupiditate | dilecti — neque ullo metu est aut religione commotus deum f. 127^b
15 nomine prostibuli nuncupare, quinimmo exoleto Iouis numen simulacrumque sacrare. usque adeo ludus est et puerilis affectio sigillaria ista formare, adorare pro dis ea, sanctitatibus accumulare diuinis, cum ipsos uideamus artifices in effingendis his ludere et libidinum propriarum monumenta sancire. quid
20 est enim, si quaeras, cur Phidias ludere ac lasciuire dubitaret, cum ante paululum temporis Iouem ipsum quem fecerat sciret aurum fuisse, lapides atque ossa informia disparata confusa seque horum omnium congregatorem atque uinctorem, habitus eis per se datos membrorum similitudine fabricata et, quod
25 inter omnia primum est, sui esse beneficium muneris, quod natus [per se] * esset atque in rebus adoraretur humanis? libet 14 in hoc loco, tamquam si omnes adsint terrarum ex orbe nationes, unam facere contionem atque in aures haec omnium

1 istic *Meursius* 4 filum *Sab*: filium *P* 5 chytorea *P*
6 scita] caela ? 7 Phryne *Gel*: fryna *P* Phryne *Sab* 10 fidi-
as *P* et *Gel*: est *I* 12 Pantarces *Urs*: pantarches *P*
15 exoleto *Sab*: exileto *P* 16 puerilis *Sab*: puer his *P* 17 diis *c*
ea] et *Urs* sancti talibus *Sab* 20 fidias *P* 22 diis parata *c*,
Sab corr in err 23 sq. habitu eis per se dato *Urs* 24 mem-
brorum *scripsi*: in membrorum *P* in membrorum similitudinem
Zinkius 26 per se *seclusi* lacunam *signauit*: intercidisse *uiden-*
tur haec Olympius Iuppiter adnotaretur *Urs*

communiter audienda depromere. quidnam est istud, homines, quod ipsi uos ultro in tam promptis ac perspicuis rebus uoluntaria fallitis et circumscribitis caecitate? discutite aliquando caliginem regressique ad lumen mentis intuemini propius et uidete istud quod agitur quale sit, si modo retinetis ius uestrum et atque in finibus uobis datae rationis consiliiue uersamini. simulacra ista quae uos terrent quaeque templis in omnibus prostrati atque humiles adoratis ossa lapides aera sunt, argentum aurum testa, lignum sumptum ex arbore aut commixtum f. 128 glutinum gypso, ex ornatibus fortasse meretriciis aut ex muliebri mundo, camelinis ex ossibus aut ex Indici animalis dente, ex caccabulis, ollulis, ex candelabris et lucernis aut ex aliis obscenioribus uasculis congesta, conflata in has species ducta sunt atque in formas quas cernitis exierunt, fornacibus incocta figulinis, ex incudibus et malleis nata, grosis rasa, discobinata de limis, serris furfuraculis asciis secta dolata effossa, terebrarum excauata uertigine, runcinarum leuigata de planis. ita iste non error est, non ut proprie dicatur amentia, deum credere quem tute ipse formaris, supplicare tremibundum fabricatae abs te rei, et cum scias et certus sis tui esse operis et digitorum partum, pronum in faciem ruere, opem rogare suppliciter aduersisque in rebus atque in temporibus asperis 15 propitii numinis fauore succurrere? ecce si aliquis ponat in medio aes rude atque in opera nulla confectum, argenti massas indomiti infectumque aurum, lignum, lapides atque ossa resque alias ceteras quibus signa consueta sunt et numinum simulacra constare, immo si aliquis ponat in medio conlisos deorum uultus, confracta atque inminuta simulacra iubeatque uos idem

4 propius *Sab, r:* proprius *P* 6 uobis *Urs:* his *P* 11 camelinis *P* 12 caccabulis *Sab, r:* caecabulis *P* 15 grosis *Sab*
grosis *Gel* descobinata limis *Gel* 16 furfuraculis *Salmasius ad Solin. p. 774:* furfuraculeis *P* furfuribus aculeis *Sab* furcibus aculeis *Gel*
forcipibus aculeis *Urs* perforaculis *Salm* asciis *Sab in err:* asceis *P*
18 propriae *P corr* 21 partum *Urs:* parte *P* artem *Gel* per artem *Klussmannus*
23 fauore (u ex b) *P* fauores *Gel, Meursius* fauorem *Salm* accurrere *Gel* acquirere *Meursius* 24 confectum *scripsi:* coniectum *P*
25 infectum *Sab* 27 conlisos *scripsi:* conlisorum *P* 28 confracta *Rigaltius:* conflata *P* item *Hildebrandius*

frustis hostias et fragminibus caedere, informibus massis sacra
 et munia impertire diuina: audire a uobis exposcimus, facturine
 istud sitis an contra quam imperabitur recusaturi? fortasse
 dicetis: qua causa? quia nemo est in rebus humanis tam stolidus
 5 caecus, qui argentum aes aurum gypsum ebur argillam
 deorum in numerum referat ipsaque | per se dicat uim habere f. 128^b
 atque optinere diuinam. quanam est ergo ratio, ut si omnia
 haec corpora intacta atque infecta permanserint, careant ui
 numinis atque auctoritate caelesti: ea formas si accipiant
 10 hominum, si auriculas nasos buccas labra oculos cilia, con-
 tinuo dii fiant et in ordinem caelitum referantur et censum?
 nouitatis aliquid fictio corporibus his addit, ut adiectione ipsa
 cogamini aliquid eis credere diuinitatis maiestatisque conlatum?
 in aurum aes mutat aut testulae uilitatem in argenteam cogit
 15 degenerare materiam? quae insensilia fuerunt paulo ante, facit
 ut sint uiua et spiritali agitatione moueantur? si quas foris
 habuere naturas eas omnes retinent simulacrorum in corpori-
 bus constituta, stupiditas quae tanta est — detrecto enim dicere
 caecitatem — rerum existimare naturas formarum qualitate mutari
 20 et accipere numen ex habitu quod in primigenio corpore iners
 fuerit et brutum et sensus mobilitate priuatum. itaque imme- 16
 mores et obliti, simulacrorum substantiae atque origines quae
 sint, rationale homines animal et sapientiae munere consilii-
 que donatum coctilibus testis succumbitis, aeris lamminas adoratis,
 25 elephantorum ab dentibus secundas poscitis ualetudines, ma-
 gistratus imperia potestates uictorias acquisitiones lucra, messes
 optimas feracissimasque uindemias, et cum pateat, luceat,
 rebus fieri uerba cum brutis, exaudiri uos remini ipsique
 uos ultro credulitatis uacuae circumscriptione traducitis? o
 30 utinam liceret in simulacri alicuius medias introire | pendigi- f. 129
 nes, immo utinam liceret Olympiacos illos et Capitolinos Ioues

1 frustis *Sab* in *err*: frustis *P* 2 munia *P* 6 refera *P*
corr c 9 ea *Sab*: eas *P* 11 fiant *Sab*: fiant *P* 13 cogamini *Sab*: cogitamini *P* 14 mutat aut *Urs*: mutata. ut *P* testula *Sab* cogat *Sab* 15 fuerant *Urs* 17 retinent *Urs*: retineant *P* 22 sq. origines quae sint *Heraldus*: originis quae sit *P*
 23 homines *Sab*: hominis *P* 25 elephantorum *P* a *Sab* 26 acquisitiones *Urs*: acquisitionis *P* 27 opimas *Gel* 29 credulitatis *P*

diducere in membra resolutos omnesque illas partes quibus summa concluditur corporum discretas ac singulas contueri: iamdudum istos uideretis deos, quos exterior leuitas lenocinio fulgoris angustat, lamminarum flatilium esse crates, particularum coagmenta deformium, ab ruinarum casibus et dissolutionis metu subscudibus et catenis, uncis atque ansulis retentari interque omnes sinus commissurarumque iuncturas plumbum ire suffusum et salutare moras signorum diurnitatibus commodare. uideretis, inquam, iamdudum solas sine occipitiis facies, manus sine brachiis, semiplenas*, uentres cum 10 lateribus dimidiatos, plantarum imperfecta uestigia, et quod maxime risum ferat, parte ligneos deos ex una, at ex altera saxeos, inaequabili corporum constructione contractos. quae si utique perspicui obscurata arte non quirent, uel ipsa uos saltem quae in medio sita sunt docere atque monere debuerunt, agere uos 15 nihil et circa res cassas officiorum impendere uanitates. ita enim non uidetis spirantia haec signa, quorum plantas et genua contingitis et contrectatis orantes, modo casibus stillicidiorum labi, putredinis modo carie relaxari, ut nidoribus atque fumo suffita ac decolorata nigrescant, quemadmodum saeculi longioris 20 incuria perdant situ species et robigine conuulnerentur exesa? ita, inquam, non uidetis sub istorum simulacrorum cauis steliones sorices mures blattasque lucifugas nidamenta ponere
 £ 129^b | atque habitare, spurcitas huc omnes atque alia usibus accommodata conducere, semirosi duritias panis [pannis], ossa † in 25 spem tracta, pannos lanuginem chartulas nidulorum in molli-

1 diducere <i>Graeuus</i> : deducere <i>P</i>	4 angustat <i>Sab</i>	flatilium
<i>Sab</i> : fleuiliū <i>P</i> flabiliū <i>Hildebrandius</i>	5 a <i>Sab</i>	6 subscudibus <i>Sab</i> , <i>r</i> : subscudibus <i>P</i>
7 interque <i>Gel</i> : inter quae <i>P</i>	10 manus sine brachiis semiplenas, uentres <i>uulgo</i>	<i>lacunam signauit</i> : mammas uel nates <i>intercidisse uidetur</i>
12 deos <i>add Hildebrandius</i>	13 quae <i>Sab</i> : qua <i>P</i>	14 obscurata <i>Urs</i> : obscuritatis <i>P</i>
16 cassas <i>Sab</i> : causas <i>P</i>	21 situ <i>Urs</i> : situs <i>P</i>	specie <i>Sab</i> speciem situ <i>Heraldus</i>
exesa in ras c	22 cauis <i>Gel</i> : cauis <i>P</i>	25 pannis <i>om Sab</i> famis <i>Salm</i>
inter panis et ossa <i>intercidisse</i> carnes uel simile quid putat <i>Zinkius</i>	26 stupam <i>Urs</i> specum <i>Rigaltius</i>	sepe <i>C. Barthius</i> dapem <i>Zinkius</i> dapem, tractare <i>Zinkius</i>
pannos <i>Sab</i> : annos <i>P</i>	mollitie <i>Sab</i>	

tiem sollicite, miserorum fomenta pullorum? non in ore aliquando simulacri ab araneis ordiri retia atque insidiosos casses, quibus uolatus innectere stridularum possint inpuentiumque muscarum? non hirundines denique intra ipsos aedium circum-
 5 uolantes tholos iacularier stercoris † plenas et modo ipsos uultus, modo numinum ora depingere, barbam oculos nasos aliasque omnis partes, in quascumque se detulerit deonerati proluuies podicis? erubescite ergo uel sero atque ab animantibus mutis uias, rationes accipite doceantque uos eadem nihil
 10 numinis inesse simulacris, in quae obscena deicere neque metuunt neque uitant leges suas sequentia et instincta ueritate naturae. sed erras, inquit, et laberis: nam neque nos aera 17 neque auri argentique materias neque alias quibus signa conflunt eas esse per se deos et religiosa decernimus numina, sed
 15 eos in his colimus eosque ueneramur quos dedicatio infert sacra et fabrilibus efficit inhabitare simulacris. non improba neque aspernabilis ratio, qua possit quiuis tardus nec non et prudentissimus credere, deos relictis sedibus propriis id est caelo non recusare nec fugere habitacula inire terrena, quin-
 20 immo iure dedicationis impulsos simulacrorum coalescere uinctioni. in gypso ergo mansitant atque | in testulis dii f. 130 uestri, quinimmo testularum et gypsi mentes, spiritus atque animae dii sunt? atque ut fieri augustiores uilissimae res possint, concludi se patiuntur et in sedis obscurae coercitione
 25 latitare? ergo illud a uobis parte in hac primum desideramus et postulamus audire: inuitine hoc faciunt, id est iure dedicationis adtracti simulacrorum ineunt mansiones an proni et faciles neque ullis necessitatibus inrogatis? inuiti hoc faciunt? et qui fieri potis est, ut in aliquam necessitatem inminuta
 30 maiestate cogantur? uoluntariae obsecutionis adsensu? et quid

4 l. c. 4, 52

1 sollicite <i>om Gel</i> scilicet et <i>Salm</i>	4 irundines <i>P</i>	5 tholos
<i>Sab, r:</i> stholos <i>P</i>	iacularier <i>P</i>	splenas <i>Ioa. Auratus</i> pluuias
<i>Guyetus</i> 7 omnes <i>c'</i>	8 in <i>mg R</i>	9 rationes <i>Sab:</i> rationis <i>P</i>
10 deicere <i>Urs, r:</i> dicere <i>P</i> facere <i>Gel</i>	11 instincta <i>Gel:</i> distincta <i>P</i>	14 deos <i>Gel:</i> deas <i>P</i>
21 uinctioni <i>Urs:</i> iunctioni <i>P</i>	in <i>P</i>	28 irrogatis. inuiti <i>Urs:</i>
inrogati si inuiti <i>P</i> irrogati? si inuiti <i>Sab</i>	29 pote <i>Sab</i>	ali-
quam necessitatem <i>Sab:</i> aliqua necessitate <i>P</i>		

in testulis dii petunt, ut eas sedibus sidereis anteponant? [unctione si propemodum colligati immobilitatis testulas et
 18 cetera quibus signa confiunt] quid ergo? in materiis talibus semperne dii mansitant neque abeunt uspiam, etiam si res postulauerit maxima, an habent itus liberos, cum libuerit abire quocumque et ab suis sedibus simulacrisque discedere? si permanendi necessitatem patiuntur, quid miserius his esse aut quid infelicius poterit, [quam] si eos in basibus ita unci retinent et plumbeae unctiones? sed concedamus, ut, *** caelo et sidereis sedibus anteponant, diuinitatis suae perdidierint potestatem: sin autem cum uoluerint euolant et absolutum ius habent inania relinquere simulacra, ergo aliquo tempore desinent esse dii signa et in dubio stabit, quando sacra debeant reddi, quando his conueniat atque oporteat abstinere. saepe numero uidemus ab artificibus haec signa modo paruula fieri et pal-
 f. 180^b marem in minutiem contrahi, modo | in immensum tolli et admirabilem in amplitudinem subleuari. ratione hac ergo sequitur ut intellegere debeamus in sigilliolis paruulis contrahere se deos et alieni ad corporis similitudinem coartari, at uero in uastis porrigere se longius atque in maximitatem producere. ergo si hoc ita est, et in sedentibus signis deum sedere dicendum est et in stantibus stare, in procurentibus currere, iacularier in iacentibus tela, ad illorum formare atque aptare se uultus et ad reliquos habitus figurati corporis sui similitudinem
 19 commodare. in simulacris dii habitant. singuline in singulis

2 unctione si *scripsi*: unctiones ut *P* uincti omnes et *Sab* unctionis ui *Salm* immobilitatis *scripsi*: mobilitatis *P* nobilitatis *Sab* nobilitent *Gel* nobilitantes *Salm* unctiones et propemodum colligationes mobilitati (uel mobilitatibus) *Zinkius* 2 sq. unctione . . . confiunt *seclusi*: uide infra 7 quam *seclusi* 9 sed] si *Salm* si id *Zinkius* 9 sqq. uerba sed (si *Salm*) concedamus . . . potestatem *Salm* in fine antecedentis capitis posuit, *Meursius* post uerba huius capitis u. 14 atque oporteat abstinere: interpolata habet *Orellius* lacunam signauit: suppletur uerbis in fine antecedentis capitis a me *seclusis* uerba caelo . . . anteponant interpolata habet *Zinkius* 14 saepe enim numero *Meursius* 15 fieri *Sab*, r: fieri *P* 16 minutiem *Sab*: minutitiem *P* 19 at *Meursius*: aut *P* 20 maximitatem *Urs*: maximitate *P* 22 in instantibus *Sab* 23 iacentibus *Sab* 24 sui *addidi* 25 dii *Sab*: hii *P* singuline *Sab*: singuliane *P*

toti an partiliter atque in membra diuisi? iam neque unus
 deus in conpluribus potis est uno tempore inesse simulacris
 neque rursus in partes sectione interueniente diuisus. constitu-
 amus enim decem milia simulacrorum toto esse in orbe Vul-
 cani: numquid esse ut dixi decem omnibus in millibus potis
 est unus uno in tempore? non opinor. qua causa? quia quae
 sunt priua singulariaque natura multa fieri nequeunt sim-
 plicitatis suae integritate seruata, et hoc amplius nequeunt, si
 hominum formas dii habent, opinatio ut uestra declarat. neque
 10 enim manus a capite separata aut pes diuisus a corpore sum-
 mam possunt praestare totius, aut dicendum est portiones idem
 posse quod totum, cum totum consistere nequeat, nisi fuerit par-
 tium congregatione conflatum. si autem in cunctis idem esse dice-
 tur, perit omnis ratio atque integritas ueritatis, si hoc fuerit
 15 sumptum, posse unum in omnibus uno tempore permanere: aut
 | deorum est unusquisque dicendus ita ipsum semet ab ipso f. 131
 sese diuidere, ut et ipse sit et alter, non aliquo discrimine
 separatus sed ipse idem et alius. quod quoniam recusat et
 respuit aspernaturque natura, aut innumeros dicendum est con-
 20 fitendumque esse Vulcanos, si in cunctis uolumus eum degere
 atque inesse simulacris, aut erit in nullo, quia esse diuisus
 natura prohibetur in plurimis. et tamen, o isti, si apertum 20
 uobis et liquidum est, in signorum uisceribus deos uiuere atque
 habitare caelites, cur eos sub ualidissimis clauibus ingentibusque
 25 sub claustris, sub repagulis, pessulis aliisque huiusmodi rebus
 custoditis, conseruatis atque habetis inclusos, ac ne forte fur
 aliquis aut nocturnus inrepat latro, aedituis mille protegitis
 atque excubitoribus mille? cur canes in Capitoliis pascitis?
 cur anseribus uictum alimoniamque praebetis? quinimmo si
 30 fiditis deos istic esse nec ab signis uspiam simulacrisque dis-
 cedere, permittite illis curam sui, reserata sint semper atque

1 iam *scripsi*: nam P 5 numquit P *corr* milibus P
 7 priua *Urs*: priuata P 8 si *sup. uers. P* 12 totum *addidi*
 14 ueritatis *Urs*: ueritati P 16 ipso sese *Meursius tamquam e co-*
dice: ipsos eē P ipso eē r ipso se ipse *Sab* 27 millae P 29 ali-
moniamque Sab, r: alimoniamque P prebetis P 30 isti P
corr c 31 reserat P *corr c*

aperta delubra, ac si quid a quopiam temeraria fuerit fraude subreptum, uim numinis monstrent et sub ipso furti atque operis * nomine sacrilegos poenis conuenientibus figant. indigna enim res est et potentiam destruens auctoritatemque, summorum custodiam numinum canum sollicitudinibus credere, et cum aliquam quaeras prohibendis formidinem furibus, non ab ipsis petere sed in anserum ponere et collocare gingritibus.

21 Antiochum Cyzicenum ferunt decem cubitorum Iouem ex de-
f. 131^b lubro aureum sustulisse et ex aere bratteolis | substituisse
fucatum. si in simulacris praesto sunt atque habitant dii suis, 10
quibus negotiis Iuppiter, quibus curis fuerat inligatus, quominus priuatas persequeretur iniurias et subpositum se sibi uiliore in materia uindicaret? Dionysius ille sed iunior, cum uelamine aureo spoliaret Iouem et pro illo laneum subderet, iocularibus etiam facetiis ludens, cum esse illud in rigoribus 15
algidum, hoc uaporum, onerosum illud in aestatibus diceret, hoc rursus sub ardoribus flabile: ubinam fuerat rex poli, ut praesentem se esse formidine aliqua conprobaret et urbahum scurrulam cruciatibus reuocaret ad seria? nam quid Aesculapii grauitatem ab eo esse commemorem risam? quem cum barba 20
spoliaret amplissima boni ponderis et philosophae densitatis, facinus esse dicebat indignum, ex Apolline procreatum patre leni et glabro simillimoque inpuberi ita barbatus filium fingi, ut in ancipiti relinquatur, uter eorum pater sit, uter filius, immo an sint generis et cognationis unius? quae cum omnia 25
fierent et cum sacrilegis praedo inrisionibus iocaretur, si suberat numen in statua nomini eius maiestatique sacrata, cur oris contumeliam leuigati et dehonestati uultus non iusta et merita persecutus est ultione demonstrauique hoc facto, et se

8 sqq. l. c. 4, 52

1 si quid a quopiam Sab: si quida copiam P	3 lacunam signaui:
acclerosi uel simile uerbum intercidisse uidetur	crimine uel momine
Urs fligant Meursius	7 gingritibus Sab: ginglitibus P
8 Cyzicenum Gal: cyzigenum P	quindecim Urs
Sab: fugatum P	13 dyonisius P
10 fucatum	15 illum Sab
16 uaporum Salm: uaporem P uaporem Sab	21 philo-
sophae Hildebrandius: philosophiae P philosophicae Sab	25 sint
Sab: sit P	26 iocaretur Urs: loqueretur P

esse praesentem et custodia pertinaci suas aedes simulacraque
 tutari? nisi forte negligere deos dicetis haec damna nec putare 22
 esse idoneam causam, propter quam se exerant et nocentibus
 poenam uiolatae religionis infligant. ergo si haec ita sunt, nec
 simulacra ipsi habere desiderant, | quae conuelli et diripi f. 132
 perpetiuntur inpune, immo e contrario perdocent aspernari se
 illa, in quibus spretos se ultione in aliqua significare non curant.
 Philostephanus in Cypriacis auctor est, Pygmalionem regem
 Cypri simulacrum Veneris, quod sanctitatis apud Cyprios et
 religionis habebatur antiquae, adamasse ut feminam mente
 anima lumine rationis iudicioque caecatis solitumque dementem,
 tamquam si uxoria res esset, subleuato in lectulum numine
 copularier amplexibus atque ore resque alias agere libidinis
 uacuae imaginatione frustrabiles. consimili ratione Posidippus
 in eo libro, quem scriptum super Gnido indicat superque rebus
 eius, adolescentem haud ignobilem memorat — sed uocabulum
 eius obscurat — correptum amoribus Veneris, propter quam
 Gnidus in nomine est, amatorias et ipsum miscuisse lasciuias
 cum eiusdem numinis signo genialibus usum toris et uolup-
 tatatum consequentium finibus. ut similiter rursum interrogem,
 si in aere atque in materiis ceteris quibus signa formata sunt
 superiorum potentiae delitiscunt: ubinam gentium fuerant una
 atque altera Veneres, ut inpudicam petulantiam iuuenum
 propulsarent ab se longe et contactus impios cruciabili coerci-
 tione punirent? aut quoniam mites et ingeniis tranquillioribus
 deae sunt, quantum fuerat, miseris furialia ut restingerent
 gaudia mentemque in sanam recreatis reducerent sensibus?

8 sqq. l. c. 4, 57

1 pertinacis <i>P</i> corr	edes <i>r</i> sedes <i>Sab</i>	3 exerant <i>Sab</i> , <i>r</i> :
exerant <i>P</i>	5 ipsi <i>Zinkius</i> : ipsa <i>P</i>	conuelli et <i>P</i>
in err: et <i>P</i>	7 se add <i>Urs</i>	6 e <i>Sab</i>
corr	11 animo <i>Urs</i>	8 filostefanus <i>P</i>
<i>P</i> corr	rationis <i>Sab</i> : rationib; <i>P</i>	9 apud <i>P</i>
iudiciiue <i>Sab</i>	caecatis <i>Sab</i> : caecitatis <i>P</i>	14 frus-
trabiles <i>Gel</i> : frustabiles <i>P</i>	Posidippus <i>Gel</i> , <i>r</i> : possidippus <i>P</i>	
15 nido <i>P</i> corr <i>c</i>	rebus <i>Gel</i> : re abse <i>P</i> re a se <i>Sab</i>	19 usum
<i>Meursius</i> : fustum <i>P</i>	27 in sanam <i>Huetius</i> : insanam <i>uulgo</i>	
redducerent <i>P</i>		

23 nisi forte, ut uos fertis, libidinis et uoluptatum deae contu-
 f. 132^b melias istas habuere. gratissimas nec ultione facinus | existi-
 mauere condignum quod suas quoque mulceret mentes et quod
 ab se subdi humanis cupiditatibus scirent. sed si deae Veneres
 ingeniis placidioribus praeditae gerendum esse morem infortu-
 niis iudicauere caecorum, cum Capitolium totiens edax ignis
 absumeret Iouemque ipsum Capitolinum cum uxore corripuisset
 ac filia, ubinam fulminator tempore illo fuit, ut sceleratum
 illud arceret incendium et a pestifero casu res suas ac semet
 et cunctam familiam uindicaret? ubi Iuno regina, cum incli-
 tum eius fanum sacerdotemque Chrysidem eadem uis flammae
 Argiua in ciuitate deleret? ubi Serapis Aegyptius, cum con-
 simili casu iacuit solutus in cinerem cum mysteriis omnibus
 atque Iside? ubi Liber Eleutherius, cum Athenis? ubi Diana,
 cum Ephesi? ubi Dodonaeus Iuppiter, cum Dodonae? ubi de-
 nique Apollo diuinus, cum a piratis maritimisque praedonibus
 et spoliatus ita est et incensus, ut ex tot auri ponderibus
 quae infinita congesserant saecula ne unum quidem habuerit
 scripulum quo hirundinibus hospitium, Varro ut dicit set
 Menippeus, ostenderet? infiniti operis res est toto in orbe²⁰
 describere quae sint fana conuulsa terrae motibus et tempes-
 tatibus, quae incensa ab hostibus, quae ab regibus et tyrannis,
 quae antistites et sacerdotes et ipsi suspicione auersa nuda-
 uerint, quae ad ultimum fures et obserata pendentes † remedorum
 obscuritate † canacheni: quae tuta utique permanerent et nullis²⁵
 obnoxia fortuitis, si adessent dii praesides aut haberent aliquas
 templorum quemadmodum dicitur curas. nunc uero quia cassa
 f. 133 sunt et nullis | habitatoribus tecta, habet in illis fortuna ius
 suum, et perinde cunctis obiecta sunt casibus quam sunt omnia

6 sqq. l. c. 4, 53

2 existimauere *Sab*: existimare *P* 4 ueneris (i ex e) *P* 8 filia.
Gel: filiam *P* 10 inclytum *P* 15 efesi *P* 19 quod *Gel*
 hospitium *scripsi*: hospitii *P* hospitii *Gel* hospitium suis *Stewechius*
in mg : set Menippeus *scripsi*: sethenipeus *P* se Thenipeus *Sab*
in Menippeis Gel Menippeus *L. Carrio Sat.* Menippeis *Meursius*
 20 esset *Sab* in toto *Sab* 21 terre *P* 24 rēmedorum (*in*
mg :.) *P* tenebrarum *Gel* remediorum *Gesnerus* 25 canacheni]
 Commageni *Zinkius* 'acomechani?' *Vahlenus*

cetera motu interiore prinata. in parte hac eadem illud etiam 24
dicere simulacrorum adsertores solent, non ignorasse antiquos
nihil habere numinis signa neque ullum omnino inesse his
sensum, sed propter indomitum atque inperitum uulgus, quae
pars in populis atque in ciuitatibus maxima est, salutariter
ea consilioque formasse, ut uelut quadam specie obiecta his
numinum abicerent asperitatem metu arbitratique praesentibus
sese sub dis agere facta impia deputarent et ad humana officia
morum immutatione transirent: nec propter aliam causam
10 uenerabiles formas auro eis argentoque quaesitas, nisi ut adesse
uis quaedam ipsis in fulgoribus crederetur, quae non oculorum
tantum perstringeret sensum, uerum etiam mentes ipsas au-
gustissimae lucis radiationibus territaret. quod ratione cum
aliqua uideretur forsitan dici, si post condita deorum templa
15 atque instituta simulacra nullus esset in mundo malus, nulla
omnino nequitia, iustitia pax fides mortalium pectora possideret
neque quisquam in terris nocens neque innocens diceretur sce-
lerosa opera nescientibus cunctis. nunc uero cum contra malis
omnia plena sint, innocentiae paene interierit nomen, per mo-
20 menta, per puncta examina maleficiorum noua noxiorum im-
probitate pariantur, dicere qui conuenit, ad incutiendas formi-
dines uulgo deorum instituta simulacra, cum praeter innumeras
criminum et facinorum | formas ipsa etiam uideamus templa f. 133^b
sacrilegis uiolationibus adpeti ab tyrannis, ab regibus, ab latro-
25 nibus et nocturnis a furibus ipsosque illos deos quos ad metus
faciendos uetus finxit et consecrauit antiquitas uadere in antra
praedonum cum ipsis suis aureis metuendis fulgoribus? quid 25
enim, si uerum et sine ulla gratificatione perspicias, signa ista
quae dicunt habent in se magnum, ut merito sperarit atque
30 existimarit antiquitas conspectu illorum posse frangi hominum

1 hac Sab: haec P 6 uelud P 7 abiicerent Sab: abie-
cerint P asperitatem P arbitratiquae P corr 8 dis (i in
iis corr) P deponerent Sab officio orum P corr c 14 forsi-
tam P corr r 20 puncta Sab: cuncta P nocua P corr
improbitate P 23 facinorum P 26 finxit P 30 conspectu
Sab: conspectum P

uitia et maleficia et mores temperari? falx messoria scilicet, quae est attributa Saturno, metum fuerat iniectura mortalibus, uitam uellent ut pacificam degere ac malitiosas abicere uoluntates, fronte Ianus ancipiti aut dentata illa qua insignitus est clauis, riciniatus Iuppiter atque barbatus, dextra fomitem, sustinens perdolatum in fulminis morem, Iunonius ille caestus, aut militari sub galea puellula delitiscens, deum Mater cum tympano, cum tibiis et cum psalteriis Musae, Mercurius pin-natus Argiphontes, Aesculapius baculo, Ceres mammis cum grandibus, aut in Liberi dextera pendens potorius cantharus,¹⁰ Mulciber fabрили cum habitu, aut Fortuna cum cornu pomis ficis aut frugibus autumnalibus pleno, semitectis femoribus Diana aut ad libidinem concitans Venus nuda, Anubis canina
 26 cum facie aut genitalibus propriis inferior Priapus. o species formidinum dirae metuendique terrores, propter quos genus¹⁵ hominum torpedine in perpetua adfigeretur, nihil moliretur
 f. 134 attonitum ab omnique se actu sceleroso | flagitiosoque frenaret: falciculae claues caliandria fomites talaria baculi tympaniola tibiae psalteria, mammae promptae atque ingentes, cantharuli forcipes cornuaque pomifera, nuda corpora feminarum et²⁰ ueretrorum magnitudines publicatae! nonne satius fuerat saltitare, cantare quam sub titulo grauitatis et seueritatis obtentu tam frigida tamque inepta narrare simulacra ab antiquis ad peccata cohibenda et ad nocentium formata impiorumque formidines? usque adeone mortales saeculi illius ac temporis corde²⁵ fuerant uacui, rationis sensusque nullius, ut ab actionibus improbis tamquam paruuli pusiones personarum monstruosissima toruitate, sannis etiam constringerentur et maniis?

1 et maleficia et mores *scripsi*: et mores et maleficia *P* et mores a maleficio *Salm* 6 Iunonius *Sab* in *err*: iunius *P* 7 cum *add Gel*
 9 argiphontes *Sab*: angyforonites *P* uaculo *P corr c* 14 inferior *Sab*: inferiori *P* species *P corr c'* 16 torpedine *Sab*: torpedinem *P* perpetuam *Hildebrandius* figeretur *Urs* affligeretur *Meursius* 17 attonitum *Sab*: attonitam *P* 18 caliendra *Urs* tympaniola *P corr r* 19 psalteria *Sab*: psalteriae *P* prompte *P* 25 mortales *Sab*: mortale *P* 26 fuerunt *Meursius* 27 pusiones *Sab*: pusionis *P* monstruosissima *Salm*: monstruosissimas *P* 28 toruitate, sannis *Salm*: toruitates annis *P* manus *Sab*

et unde est in contrarium res uersa, ut cum tam multa in ciuitatibus templa sint plena omnium simulacris deorum, tot legibus et generibus suppliciorum tantis iri obuiam nequeat multitudini noxiorum neque ullis remediis audacia possit abscidi, tantoque se magis maleficia congeminata multiplicent, quanto legibus iudiciisque contenditur imminuere facta crudelia et poenarum coercitione sedare? quodsi metus aliquos infligerent simulacra mortalibus, legum latio cessaret nec tam diuersae cruces facinerosorum constituerentur audaciae. nunc uero quia
 10 constitit conprobatumque est, re ipsa inanem esse opinionem timoris qui ab signis dicatur effluere, ad legum decursum est sanctiones, a quibus esset formido certissima et iam fixa constitutaque damnatio, quibus debent et ipsa simulacra, quod incolumbia | adhuc perstant et honoris alicuius concessione f. 134^b
 15 munita sunt. quoniam satis, ut res tulit, quam inaniter fiant 27 simulacra monstratum est, de sacrificiis deinceps, de caedibus atque immolationibus hostiarum, de mero, de ture deque aliis omnibus quae in parte ista confiunt poscit ordo quam paucis et sine ullis circumlocutionibus dicere. in hac enim consuestis
 20 parte inuidias nobis tumultuosissimas concitare, appellare nos atheos, et quod minime sacrificamus diis, poenas etiam capitis beluarum crudelitatibus inrogare. quod quidem nos fatemur non contemptu facere atque aspernatione diuina, sed quod existimemus huius potentias nominis nihil tale deposcere neque
 25 rerum huiusmodi cupiditatibus attineri.

2 plana *P corr m al* 3 nequead *P corr* 4 abscindi *r* 7 scelera sedare ?
 9 cruces *Sab:* ceruices *P* 12 etiam affixa *Sab* 15 munita. sed quoniam *Sab* 17 thure *P corr r*
 21 minimum *Gel* sacrificamus *scripsi:* attribuamus *P* tribuamus *Gel* ponas *P ponas sic c'* 25 ARNOUI LIBER | UI. EXPLICIT.
 INCIPIT LIBER. VII. FELICITER.

LIBER SEPTIMVS

- 1 Quid ergo, dixerit quispiam, sacrificia censetis nulla esse omnino facienda? ut uobis non nostra, sed Varronis uestri sententia respondeamus, nulla. quid ita? quia, inquit, dii ueri neque desiderant ea neque deprecantur, ex aere autem facti, testa, gypso uel marmore multo minus haec curant: carent enim sensu; neque ulla contrahitur, si ea non feceris, culpa, neque ulla, si feceris, gratia. sententia reperiri nulla potest integrior, uerior et quam quiuis possit, quamuis ille sit scaeuus et difficillimus, occupare. quis est enim pectoris tam optunsi,¹⁰ qui aut rebus nullum habentibus sensum hostias caedat et uictimas aut eis existimet dandas qui sunt ab his longe natura
- 2 et beatitudine disiugati? qui sunt, inquit, dii ueri? ut | com-
 1. 185 muni uobis et simplici respondeamus uerbo, non scimus. quos enim uidimus numquam, qui sint scire quemadmodum possu-¹⁵ mus? ex uobis audire consueuimus deos esse quam plurimos et numinum in serie computari: qui si sunt, ut dicitis, uspiam uerique, ut Terentius credit, eos esse consequitur sui consimiles nominis, id est tales quales eos uniuersi debere esse concipimus et nominis huius appellatione dicendos, quinimmo ut²⁰ breuiter finiam, qualis dominus rerum est atque omnipotens ipse, quem dicere nos omnes deum scimus atque intellegimus uerum, cum ad eius nominis accessimus mentionem. deus enim ab altero in eo quo deus est nulla in re differt, nec quod unum

6 uel uel P 9 uerior om Sab scaeuus Heraldus: caeuus P
 saeuus Sab 11 cedat P 13 diisugati P corr dii (ii ex i
 corr) P 17 numinum Sab: nominum P 19 concipimus Rigal-
 tius: conspiciamus P 24 quo] quod Sab

est genere, suis esse in partibus minus aut plus potest qualitatibus propriae uniformitate seruata. quod cum dubium non sit, sequitur ut geniti numquam perpetuique ut debeant esse, extrinsecus adpetentes nihil nec carpentes aliquas terrenae ex
 5 materiae opibus uoluptates. ergo si haec ita sunt, primum illud 3
 a uobis expetimus noscere, quae sit causa, quae ratio, sacrificia ut ista faciatis, quid deinde ex hoc lucri ad deos ipsos perueniat atque in eorum commoditates subsidat. quicquid enim geritur, debet habere causam sui neque ita esse ab ratione
 10 seinnctum, ut in operibus geratur cassis et in uacuis ludat inanitatis erroribus. numquid forte dii caelestes aluntur his sacris et ad eorum compaginem retinendam nonnullius opus est suffectione materiae? et quis ita est hominum deus prorsus qui sit ignorans, ut eos | existimet contineri alicuius ali- f. 135^b
 15 monii genere et cibi esse munus quod eos faciat uiuere et immensam in perpetuitatem durare? quicquid enim causis et rebus fulcitur extraneis, necesse est esse mortale et habere ad periculum uiam pronam, ubi aliquid coeperit deesse quo uiuitur.
 tum ** quod ex his rebus quae admouentur altaribus nihil
 20 uidemus accedere atque ad numinum substantias peruenire. aut enim tus datur et liquefactum carbonibus disperit, aut animalis est hostia et ab canibus abligurritur sanguis, aut si aliquod uiscus aris fuerit traditum, ratione ardescit pari et dissolutum in cinerem labitur. nisi forte hostiarum deus animas deuorat aut ex aris ardentibus nidorem consecratur et fumos, pasciturque de cuisis, quas euomunt ardentia viscera adhuc uda de sanguine et prioribus umecta de sucis. sed si deus ut dicitur nullius est corporis omnique est incontiguus tactu, qui fieri potest est, ut corporalibus rebus nutriatur in-
 30 corporeum, quod mortale est ut immortale sustineat subdatque

4 terrenae *Urs*: terrenas *P*6 sacrificia *Urs*: sacrificii *P*8 commoditates *Stewechius*: commoditate *P* subsideat *Sab*10 geratur *scripsi*: feratur *P* teratur *Hildebrandius* 16 immensam inperpetuitatem *scripsi*: immensa in perpetuitate *P* 19 lacunam signavi21 thus *P* 26 fumus *P corr c* 27 uda *Gel*(huda *Sab in err*): suda *P* prioribus] cruoris *Meursius* propriis ?28 incontiguus *P corr* 29 potest *Sab*

salutem rei quam contingere nequeat et motus subministrare
 uitalis? cessat ergo ut apparet sacrorum haec ratio, neque
 dici a quopiam potis est ea causa sacrificia celebrari, quod
 4 alantur his numina et eorum sustineantur e pastu. numquid,
 si forte hoc non est, uoluptatis alicuius animique ut dicitur
 causa caeduntur diis hostiae et succensis adiciuntur altaribus?
 et quisquam est hominum qui deos sibi persuaदेat uoluptatum
 diffusionem mollescere, gestire * in libidinis gaudium et uelut
 f. 136 animal | uile blandis sensibus affici et dulcedinis labilis uo-
 lucti titillatione mulceri? quod enim uoluptate dissoluitur, id 10
 contraria necesse est tristitia contrahatur, nec immune existere
 ab anxietate potest maeroris quod laetitia trepidat et leuitatibus
 extollitur gaudiorum. utroque autem affectu debent esse dii
 liberi, si eos esse perpetuos et mortalium uolumus fragilitate
 priuatos. quid quod omnis uoluptas quasi quaedam est adulatio 15
 corporis notisque illis sensibus adsumitur quinque: quam si
 superi sentiunt, et eos necesse est esse participes corporum,
 per quae uia est sensibus et accipiendis uoluptatibus ianua.
 postremo quod gaudium est innoxiorum animantium mactatione
 laetari, miserabilis saepe exaudire mugitus, riuos sanguinis 20
 cernere, animas cum cruore fugientes patefactisque secretis
 prouoluier intestina cum stercore et ex residuo spiritu exsul-
 tantia adhuc corda tremibundisque palpitantes in uisceribus
 uenas? semiferi nos homines, quinimmo, apertius ut pronun-
 tiemus quod est uerius atque aptius dictu, feri, quos infelix 25
 necessitas et malus usus edocuit cibos ex his carpere, mise-
 ratione interdum commouemur illorum, arguimus nos ipsi
 penitusque re uisa atque inspecta damnamus, quod humanitatis
 iure deposito naturalis uincli consortia ruperimus. deos aliquis

2 haec Sab: hic P 3 pote Sab 4 e om Sab 8 lacunam
 signauit 9 labilis Sab: labili P 10 enim sup. uers. P
 12 potest addidi meroris P 13 affectu Sab in err: effectum P
 dii P 17 eos scripsi: eorum P esse participes Sab: inparticipes
 P 20 miserabiles c 22 prouoluier Hildebrandius: prouolui et P
 prouolui Urs 23 tremibundisque Urs: tremibundasque P 24 aper-
 tius] prius Urs potius Salm 25 aptius scripsi: apertius P
 29 uincli scripsi: initii P ruperimus Gel: reperimus P

credet pios beneficos mites caede pecorum delectari diffundique
laetitia, si quando sub his concidunt et spiritum miserabiliter
ponunt? et uoluptatis ergo ut cernimus nulla est in sacri-
ficiis causa nec cur fiant ratio ea est, quoniam nec uoluptas
est ulla, ac si forte est aliqua, in deos eam cadere nulla | posse f. 136^b
ratione monstratum est. sequitur ut illam quoque inspiciamus 5
partem, quam iactari audimus uulgo et populari in persuasione
uersari: sacrificia superis ea fieri diis causa, ut iras atque ani-
mos ponant reddanturque mites et placidi feruidorum pectorum
indignatione sedata. at si definitionem teneamus illam, quam
pertinaciter meminisse conuenit nos semper, uniuersos animorum
adfectus ignotos diis esse, consectaneum est credere numquam
deos irasci, quinimmo nullum adfectum magis esse ab his longe
quam qui feris et beluis proximus turbat tempestatibus pati-
entes et ad periculum interitionis inducit. quicquid enim ue-
xatur rei alicuius e motu, passibile esse constat et fragile:
quod passioni fragilitatique subiectum est, id necesse est esse
mortale: ira autem uexat et patientes se soluit: ergo esse
mortale dicendum est quod passionibus subiectum est irae.
atquin deos scimus esse oportere perpetuos et naturam immor-
talitatis tenere: quod si constat et liquidum est, ira ab his
longe et ab eorum condicione disiuncta est. nullis ergo rati-
onibus conuenit id in superis uelle placare quod posse non
uideas in eorum beatitudinem conuenire. sed concedamus, ut 6
uultis, perturbationem huiusmodi familiarem diis esse pla-
candaeque eius causa res diuinas fieri et sacrorum sollemnia
celebrari: quando ergo conueniat adhiberi haec munia uel
in tempore quo dari? antequam sunt irati et perciti an-
cum fuerint moti ipsisque in indignationibus constituti? si
ne sumant animos, occurrendum est his ante, feras nobis

1 credit Sab diffundique Sab 3 ponunt? et uoluptatis ergo
Urs: ponunt et uoluptatis, ergo Sab uoluptates c 4 ea
addidi uoluptas add Gel 7 iactari Sab: lactari P 10 at
Gel: et P 12 consentaneum Sab 16 fragile Sab: fragile P
17 flagilitatique P corr c 20 adquin P corr 25 placandaeque
Meursius: placandique P 26 diuinas Sab: diuina P 29 in
om Sab

f. 137 proponitis, non deos, | quibus ne saeuiant concitatae et ca-
 uearum discutiant claustra, obiectari moris est escas in quas
 rabide saeuiant et cupidinem uexationis inclinent. sin autem
 iam feruidis atque indignatione flagrantibus satisfactio ista
 sacrificiorum oggeritur, non inquiero, non exigo, an illa lauta
 et sublimis magnanimitas numinum homunculorum offensione
 moueatur habeatque pro uulnere, si quid animal caecum atque
 7 quo illorum minueretur auctoritas: sed neque illud dici aut
 audire deosco, quas irarum in homines habeant dii causas,¹⁰
 ut sacrificiis debeant contracta offensione mulceri: numquid
 aliquas leges sanxere aliquando mortalibus constitutumque est
 ab his umquam, quid eos agere conueniret uel-quid non, quid
 consecrari, quid fugere, uel coli se saltem quibus rationibus
 cuperent, ut aliter quam imperauerant gesta ultionibus perse-¹⁵
 querentur irarum contemptique se uellent de audacibus et
 transgressoribus uindicare? ut opinor, ab his numquam neque
 constitutum est aliquid neque sancitum, quoniam nec uisi ali-
 quando, neque si sunt ulli, apertissima potuit cognitione dinosci.
 quatenam est ergo iustitia, ut eis ob aliquas causas irascantur²⁰
 dii caelites quibus neque se esse monstrare aliquando dignati
 sunt neque ullas dederint aut imposuerint leges quas coli ab
 8 his uellent et inuiolabili obsecutione seruari? sed hoc ut dixi
 praetereo et silentio patior abire donatum. unum illud prae
 omnibus quaero: quae causa est, ut si ego porcum occidero,²⁵
 f. 137^b deus mutet. | adfectum animosque et rabiem ponat, si gallinu-
 lam, uitulum sub illius oculis atque altaribus concremario, ob-
 liuionem inducat iniuriae et ab sensu penitus offensionis absce-
 dat? quid ad eius dolorem ex opere hoc migrat, aut remedii
 cuius est anser, caper aut pauus, ut ex eius cruore medicina³⁰
 adhibeatur irato? ergone iniurias suas dii uendunt atque ut

1 concitatae Sab, r: concitati P 3 raudae P rabide c rabidae Sab
 5 lauta Urs: laeta P elata Heraldus 8 designauerit Sab 10 quasi
 parum Sab. homines P 12 sancere P 18 aliquit P
 sanctum Sab 19 ulli] uisi Sab 21 se esse] sese Sab
 23 etc P 24 abire Gel: obire P 28 paenitus P

paruuli pusionēs, ut animos pascant abstineantque ploratibus,
 passerculos pupulos eculeos panes accipiunt, quibus auocare
 se possint, ita di immortales placamenta ista sumunt, quibus
 iras atque animos ponant et in gratiam suis cum offensoribus
 redeant? atquin ego rebar deos, si modo rectum est credere
 quod motibus exagitentur irarum, sine ullis praemiis nullisque
 mercedibus iras atque animos ponere et peccatoribus delicta
 donare. hoc est enim proprium numinum, liberales uenias et
 concessionem habere gratuitas. quod si fieri non potest, sapien-
 10 tius multo est pertinaciter eos in offensione durare quam mu-
 nerum corruptione mitescere. crescit enim multitudo peccantium,
 cum redimendi peccati spes datur, et facile itur ad culpas, ubi
 est uenalis ignoscentium gratia. ecce si bos aliquis aut quod-
 libet ex his animal, quod ad placandas caeditur mitigandasque
 15 ad numinum furias, uocem hominis sumat eloquaturque his
 uerbis: ergone o Iuppiter, aut quisquis alius deus es, humanum
 est istud et rectum aut aequitatis alicuius in aestimatione
 ponendum, ut cum alius peccauerit, ego occidar et de meo
 sanguine fieri tibi patiaris satis, | qui numquam te laeserim, f. 138
 20 numquam sciens aut nesciens tuum numen maiestatemque uiol-
 arim; animal ut scis mutum, naturae meae simplicitatem
 sequens nec multifarium morum uarietatibus lubricum? num-
 quid aliquando tuos ludos minus sancte diligenterque perfeci?
 numquid aliquem praesulem, tuum nomen qui offenderet, ante
 25 traduxi? numquid iuravi per te falso? numquid sacrilegis furtis
 tuis rapui spoliauique donaria? numquid erui sacratissimos lucos
 aut religiosa quaedam loca substructionibus pollui profanauique
 priuatis? quanam est ergo causa, ut alienum crimen meo
 30 lustratur e sanguine et in nefas extraneum mea uita et inno-
 centia producat? an quod animal uile sum nec rationis nec

1 ut add *Heraldus* quo add *Gel* animis *Gel* animosis *Salm* pas-
 cant *Coluius*: parcant *P* 2 populos *P* corr *c'* Panes *Heraldus*
 canes *Zinkius* accipiunt *Sab*: accipiant *P* 3 dii immortales
Canterus, *Urs*: dii mortales *P* 13 bos *Gel*: uos *P* 15 ad *del*
Gel 16 quisquis *Zinkius*: quis *P* 19 qui] quod *Sab* 24 nu-
 men *Gel* aut te *Gel* an te *Meursius* ante te *Stewechius* 29 lua-
 tur in ras *P* 30 perducatur *Sab*

consilii particeps, quemadmodum pronuntiant isti qui se homines nominant et ferocitate transiliunt beluas? nonne primordiis isdem eadem et me genuit informauitque natura? nonne spiritus unus est qui et illos et me regit? non consimili ratione respiro et uideo et ceteris adficior sensibus? habent iecora pulmones corda intestina uentriculos: et mihi membrorum non idem est numerus attributus? amant suos fetus et gignendis conueniunt liberis: non et mihi prolis et subrogandae est cura et dulcedo, cum fuerit procreata? sed rationales illi sunt et articulatas expriment uoces. et unde illis notum est, an et ego quod facio meis rationibus faciam et uox ista quam f. 138^b promo mei generis uerba sint | et solis intellegantur a nobis? interroga Pietatem, utrumne sit aequius me occidi, me confici an hominem uenia et commissorum impunitate donari? quis in gladium formauit ferrum? non homo? quis cladem gentibus, quis nationibus imposuit seruitutem? non homo? quis parentibus, fratribus, quis uxoribus, quis amicis mortiferas subdidit commiscuitque potiones? non homo? quis maleficia repperit aut commentatus est tanta, quanta [uix] explicari decem millibus nequeant uel annalium uel diurnorum? non homo? ita istud non ferum, non inmane, non saeuum est, non tibi, o Iuppiter, iniustum uidetur et barbarum, me occidi, me caedi, ut fias tu placidus et ut scelerosis contingat impunitas? ergo ob hanc causam, id est numina ut placentur irata, inaniter fieri sacrificia constitit, cum docuerit nos ratio neque deos irasci aliquando neque alterum uelle pro altero confici, caedi nec innoxii sanguine abolitionem dissignationibus comparari. sed fortasse aliquis dicet: idcirco dis hostias et cetera impendimus munera, ut familiares quodammodo nostris supplicationibus facti res tribuant prosperas auertantque a nobis mala, cum gaudiis faciant agere nos semper, tristitias uero propellant et ex casibus

2 ueluas *P* corr 9 rotationes *P* corr 10 expromunt *Ouden-*
dorp 13 pietatem *uulgo* 14 an *add c* 18 commiscuit-
 que *P* 19 uix *seclusi*: 'aduerbium uix uidetur abundare *qui* pro
 nequeant *legendum* queant' *Urs* milibus *P* 20 diurnorum
Graeuus: diurnum *P* diurnorum *Urs* 25 des *P* corr *c* 27 desig-
 nationibus *Sab* 28 diis *c* 31 et *add Sab* **ex *P*

imminentia fortuitis. non exiguam curam locus iste desiderat
 nec quod dicitur facile tam consuetum est uel audiri uel credi.
 aduolabit enim continuo uniuersus ille doctissimorum chorus,
 qui adseuerans et conprobans | fato fieri quaecumque fiunt f. 139
 5 eripiat nobis e manibus opinionem istam et inanibus nos arguat
 persuasionibus fidere. quicquid in mundo, inquiet, gestum est,
 geritur et geretur, olim definitum et fixum est habetque im-
 mobiles causas, per quas sint sibi res nexae et inexpugnabilem
 conserant praeteritorum cum imminentibus necessitatem. si
 10 definitum et fixum est, quid optingere singulis mali debeat
 boniue iam certum est. quod si certum est et fixum, uacant
 omnia deorum auxilia, uacant odia, uacant benignitates. tam
 enim praestare non possunt id quod non potest fieri quam
 prohibere ne fiat id quod necesse est euenire. † nisi quod
 15 ualidius premere opinionem istam, si uoluerint, quibunt, ut
 etiam ipsos deos frustra dicant a uobis coli et superuacaneis
 supplicationibus adorari. cum enim ordinem uertere et fa-
 talia nequeant constituta mutare, quid rei, quid causae est
 fatigare et obtundere eorum aures uelle quorum auxiliis
 20 nequeas supremis in necessitatibus fidere? postremo si tris- 11
 tia atque inportuna dii pellunt, si ea quae sunt laeta at-
 que amica largiuntur: unde sunt mundo tanti tamque in-
 numerabiles miseri, unde tot infelices lacrimabilem uitam in
 extrema sorte ducentes? cur immunes a calamitatibus non sunt
 25 qui momenta per singula, qui per puncta sacrificiis onerant
 atque adcumulant aras? nonne alios, inquiunt, uidemus ex
 illis domicilia esse morborum, extinctis luminibus atque au-
 ribus obseratis, pedum carere processu, truncos sine manibus
 degere, incendiis, naufragiis et ruinis mergi obrui confici,
 30 patrimoniis | ab ingentibus euolutos mercenario sese labore f. 139

3 aduolabit Sab: aduolauit P	5 uobis Canterus	uos
Canterus	6 quidquid P corr	7 habetquae P corr
8 sint		
sibi scripsi: sibi P sibi sint Hildebrandius	et om Gel	
14 nisi quod] grauiter perturbatus uidetur esse hic locus	15 prae-	
mere P noluerint Sab	16 superuacaneis P corr r	17 or-
dinem P	29 obrui mergi Stewechiis	30 mercenario sese Sab:
mercennarios ee P		

fulcire, stipes emendicare supremas, exterminari, proscribi, semper esse in luctibus, liberorum orbitatibus fractos, uexari per infortunia cetera quorum species et formas nulla potest enumeratio definire? quod utique non fieret, si propulsare, si flectere mala ista dii possent sacrorum meritis obligati. nunc uero quia casibus nullus est in his locus sed ineluctabili omnia necessitate confiunt, agit sese ordo praescriptus et quod 12 semel decretum est perficitur. aut ingrati esse dicendi sunt caelites, si, cum habeant iura prohibendi, patiuntur infelix genus tot poenis et calamitatibus implicari. set fortasse aliquid 10 dicant magnum nec quod auribus debeat frustratoris, leuibus et contemnentibus sumi. quas tamen nos partes, quia res nimium longi est multique sermonis, inexplicatas transcurrimus atque intactas, solum illud posuisse contenti, inhonestas uos famas adiungere diis uestris, si eos aliter negatis praestare 15 quae bona sunt atque inimica transuertere, nisi prius empti capellarum fuerint atque ouium sanguine et ceteris quae admoventur altaribus. indignum enim primum est, ut illa uis numinum sublimitasque caelestium beneficia credatur sua habere uenalia, prius sumere atque ita praestare; tum quod foedius 20 multo est, nisi acceperint, prodesse nulli perpetique miserrimos discriminum subire fortunas, cum prohibere possint ac subuenire. si ex duobus facientibus res sacras nocens unus set locuples, alter angusto lare sed innocentia fuerit et probitate f. 140 laudabilis, centum ille | caedat boues totidemque cum agni- 25 culis suis matres, thus pauper exiguum et odoris alicuius unam concremet glebulam: nonne erit consequens, ut debeat credi, si modo nihil numina nisi praemiis antecedentibus praestant, ut fauorem suum commodent locupleti, auertant a pauperculo

6 eluctabili <i>P corr c</i>	7 confiunt <i>Canterus</i> : conficiunt <i>P</i>	prae-
scriptus <i>Gel</i> : perscriptus <i>P</i>	8 perficitur <i>scripsi</i> : perficit <i>P</i>	
celites <i>P corr r</i>	10 implicari. sed <i>r</i> , <i>Salm</i> : implicaris et <i>P</i> im-	
plicari. et <i>Sab</i>	11 nec <i>Sab</i> : ne <i>P</i>	15 iungere <i>P corr c</i>
16 tranuertere <i>P</i>	empi <i>P corr c</i>	19 sublimitasquae <i>P corr</i>
20 uenali <i>P corr c</i>	21 miserrimus <i>P corr</i>	22 fortunas <i>Sab, r</i> :
fortuna (f ex p) <i>P</i>	23 nocens <i>Hauptius</i> : hoc est <i>P</i> honestus <i>Sab</i>	
scelestus <i>Oehlerus</i>	sed <i>Oehlerus</i> : et <i>P</i>	25 cedat <i>P</i>
29 faborem <i>P corr m s XV</i>	sum et auxilium <i>Sab</i>	

lumina, quem restrictum non animus sed familiaris rei necessitas fecit? ubi enim uenalis et mercennarius dator est, ibi necesse est gratiam pro magnitudine muneris tribui et eo inclinare suffragium, unde ad eum qui praestat mercedis plus
 5 multo et indecorae corruptionis adfluxerit. quid? si populi rursus duo hostilibus dissidentes armis sacrificiis paribus superiorum locupletauerint aras alterque in alterum postulent uires sibi atque auxilium commodari: nonne iterum necesse est credi, si praemiis sollicitantur ut prosint, eos partes inter utrasque
 10 debere haesitare, defigi nec reperire quid faciant, cum suas intellegant gratias sacrorum acceptionibus obligatas? aut enim auxilia hinc et inde praestabunt, id quod fieri non potest; pugnabunt enim contra ipsos se ipsi, contra suas gratias uoluntatesque nitentur: aut ambobus populis opem subministrare
 15 cessabunt; id quod sceleris magni est post inpensam acceptamque mercedem. itaque ergo ab diis longe infamia est ista tota pellenda neque est omnino dicendum praemiis eos ac mercedibus allici, bonas ut res conferant dimoueatque contrarias, si modo dii ueri sunt atque in nominis huius exceptione ponendi.
 20 | aut enim fato fiunt quaecumque fiunt, et ambitionis et f. 140^b gratiae nullus locus in diis est: aut si excluditur et eicitur fatum, non est superae dignitatis boni operis fauores et conlatas munificentias uenditare. satis ut opinor ostendimus | 3
 frustra diis immortalibus hostias rebus cum consequentibus
 25 admoueri, quod neque alantur his neque ullam percipiant uoluptatem, neque ut iras aut animos ponant neque ut res tribuant faustas neque ut abigant auerruncentque contrarias. sequitur ut illam quoque inspiciamus partem quae ab nonnullis consueta est adseri et causis caerimonialibus adplicari. aiunt enim
 30 sacra haec honorandis esse instituta caelestibus, et ea quod faciant, honoris ergo facere et his numinum potentias auctitare.

5 indecorae *Sab in err*: indecore *P* 9 utraque *P corr m al*
 15 cessabunt *P corr* 19 acceptione *Urs* 22 fauores et *Hildebrandius*: fabore (*b in u corr m s XV*) sed *P* fauorem et *Sab*
 23 uenditare *P* 26 ut iras *scripsi*: iras *P* 27 aberruncentque *P* 28 que *P*

quid? si similiter dicant euigilare sese atque dormire, deambulare subsistere, conscribere aliquid et lectitare, ut honorem dis habeant et dignitatibus eos faciant ampliores? quid enim cruore de pecorum, quid sacrorum confectione de cetera superadditur his rei, quid adponitur atque adicitur potestatis? etenim honos omnis qui haberi ab aliquo dicitur et reuerentiae potioris adtribui relatiui est et ad alterum generis et constans partibus duabus, ex concessione tribuentis et amplificatione sumentis. ut si quispiam uiso potentissimi nominis atque auctoritatis uiro uia decedat, adsurgat, caput reuelet uehiculoque desiliat, tum deinde salutet adclinis, ancillatum seruuli pauibundis
 f. 141 trepidationibus | imitatus; uideo, quid agatur in huiusmodi honorationis officio: summissione alterius datur alteri plurimum efficiturque ut uideatur magnus quem suspectio minoris ex-
 14 tulerit et suis anteposuerit rebus. sed concessio haec omnis et honoris de qua loquimur attributio solis habet in hominibus sedem, quos naturalis infirmitas et amor in altioribus standi docet gaudere de fastigiis et aliorum comparationibus anteponi. at, quaero, in superis ubi est honoris locus, uel quas eis eminentias addier sacrorum ex confectionibus inuenitur? augus-
 20 tiores, potentiores mactatis pecudibus fiunt, additur illis ex hoc quicquam, aut esse dii magis diuinitate occipiunt ampliata? atqui ego contumeliae proximum, quinimmo esse plenam contumeliam iudico, cum honorari ab homine deus dicitur et muneris alicuius oblatione mactari. etenim si honos auget
 25 eiusque adcumulat dignitatem cui fuerit attributus, sequitur ut auctior deus fiat ab homine, a quo fuerit munere et honoris

1 euigilare sese *Sab*: euigilares eē *P* 3 diis *ex* *dis* *corr* *P*
 dignatibus *P* *corr* 7 est et *scripsi*: est *P* 11 acclinis *Sab*
 ancillatum *Hemsterhusius*: ancillatrum (t *eras*) *P* ancillarum *Sab* ancil-
 latrum *Salm* pauibundas trepidationes *Sab* 13 summis-
 sioni *P* *corr* 14 suspectio *Urs*: su^uceptio *P* 17 stadi *P*
corr *c'* 18 fastigiis *scripsi*: fastibus *P* 19 ad *P* *corr* quaero]
 uero *Urs* 20 addier *Hildebrandius*: addere *P* accedere *Urs*
 confectionibus *Meursius*: coniectionibus *P* collationibus *Sab* 22 occi-
 piunt *Hildebrandius*: concipiunt *P* incipiunt *Gel* 23 adqui (d *corr*
in t) *P* atquin *r* 24 iudicio *P* *corr* 25 oblatione *P* *corr* *r*

conlatione donatus: atque ita perducitur res eo ut inferior deus sit qui honoribus mactatur humanis, homo uero sublimior qui auget potentiam numinis. quid ergo, inquiet aliquis, honorem 15 diis dandum nullum esse omnino censetis? si deos nobis proponitis tales, quales, si sunt, debent esse, quosque dicere nos omnes in istius nominis praedicatione sentimus: quemadmodum possumus honorem his non habere uel maximum, cum etiam homines colere potentioribus | acceperimus imperiis, cuiuscum- f. 141^b que ordinis fuerint, cuiuscumque fortunae? quisnam iste est 10 maximus? officiosior multo quam habetur a nobis et potentiore in genere constitutus. dicite, inquit, quae sit opinio de dis digna, recta et honesta nec turpitudinis alicuius deformitate culpabilis. primum ut neque illos credas quicquam hominis habere consimile nec quicquam expectare quod sit ab se foris atque ex- 15 trinsecus ueniens, tunc quod saepius dictum est, non ardescere irarum flammis, non gestire corporea uoluptate, non exambiri ut prosint praemiis, non ut noceant proritari, benignitatem et gratiam non habere uenalem, non gaudere honore conlato, non indignari et adfici non dato, sed quod rei diuinae est proprium, 20 sua se ui nosse nec se alienis adulationibus aestimare. et tamen, ut uideamus istud quod dicitur quale sit, quod est istud honoris genus, ueruecem arietem taurum dei sub ore conectere conspectuque in eius occidere? quod est honoris genus, deum inuitare ad sanguinem, quem cum canibus 25 uideas eum sumere atque habere communem? quod est honoris genus, lignorum structibus incensis caelum fumo subtexere et effigies numinum nigrore offuscare ferali? quod si ea quae fiunt propria ui pendere, non ante sumptis placet opinionibus aestimari, arae istae quas dicitis altariaque haec pulchra infelici- 30 cissimi animalium generis ustrinae, rogi sunt et busticeta in

2 sq. homo . . . numinis *om Sab* 4 dandum *P corr* 8 in-
 periis *P* 11 diis *Salm: his P* 12 primum digna *P: pri-*
 mum *cum Salm transposui ante ut neque (13)* primum digna...
 alicuius *om Sab* 17 praemiis, non *scripsi: non praemiis P* ut]
 ne *Canterus* 22 uerbecem *P corr* 23 conectere] conuertere
Meursius coronis conectere ? 26 struibs *Sab* struicibus *Meur-*
sius 28 aestimare *Sab* 30 busticeta (bus in ras c') *P*

opus structa foedissimum atque in sedem fabricata fetorum.
16 quid dicitis, o isti? ergone ille putor qui ex coriis tollitur
 f. 142 atque expirat ardentibus, | qui ex ossibus, qui ex saetis, ex
 agnorum lanitiis gallinarumque de plumis, dei munus et honor
 est, mactanturque hoc illi quorum templa cum adire dispo-
 nitis, ab omni uos labe puros, lautos castissimosque praestatis?
 et quid esse his potest coinquinatius fetidius spurcius, quam
 si ita facti sunt sensus sui natura, ut in amoribus habeant
 tam saeua sintque illis in uoluptate putores, quos neque ipsi
 sacrificantes ferre nec ingenuae sustinere tractos ualeant per-
 spiritum nares? quodsi animantium cruore honorari et adfici
 superiorum animos existimatis, cur non eis et mulos et ele-
 phantos mactatis et asinos? cur non et canes, ursos et uulpes,
 camelos et belbas et leones? et quoniam uolucres hostiarum
 quoque in numeris ponitis, cur non uulturios aquilas ciconias
 inuissilos buteones coruos accipitres noctuas cumque illis
 salamandras natrices uiperas solifugas? nempe subest et his
 sanguis et consimili ratione uitali agitantur spiritu. quid in
 illis maioris est operis aut sollertiae in his minus, ut ista non
 augeant, superiorum illa amplificent dignitatem? quia rebus ex-
 his, inquit, deos par est honorare caelestes, quibus ipsi alimur,
 sustentamur et uiuimus et quas nobis ad uictum sui numinis
 tribuere benignitate dignati sunt. sed et cuminum nasturcium
 rapa bulbos apium carduos radices cucurbitas rutam men-
 tam ocimum puleium porrumque sectium idem tribuere dii
 uobis esseque in usibus uestris alimoniarum in parte iusserunt.
 quid ergo cessatis altaribus et haec dare rebusque his omni-
 bus conilam superspergere bubulam et acrimonias intermiscere
17 ceparum? ecce, | si uos canes — necesse est enim quaedam
 f. 142^b fingi, perspici ut liquidius res possint — si, inquam, canes et
 asini, si motacillae cum his simul, si hirundines garrulae

1 faetorum <i>P</i>	5 mactaturque <i>Sab</i>	illi <i>Salm</i> : illis <i>P</i>
6 castissimosquae <i>P</i>	7 fetidius <i>Meursius</i> : infelicius <i>P</i>	12 ele-
fantos <i>P</i>	14 camellos <i>P</i> et camelos <i>Sab</i>	belbas <i>Salm</i> : be-
luas <i>P</i>	16 immusulos <i>Sab</i>	buteones <i>P</i>
solipugas <i>Stewechi</i>	23 cuminum <i>P</i>	28 conilam <i>Hildebran-</i>
		<i>dus</i> : coli. nā <i>P</i> cunilam <i>Gel</i>

pariterque cum his porci sensu aliquo humanitatis accepto deos
 putarent atque existimarent uos esse sacraque uobis intenderent
 honoris ergo facere, non ex materiis aliis aliisque de rebus sed
 quibus ali moris est illis et naturali adpetitione fulciri: audire
 a uobis exposcimus, utrumne hunc honorem an contumeliam
 potius esse iudicaretis amplissimam, cum hirundines uobis
 muscas, motacillae caederent consecrarentque formiculas, cum
 altaribus uestris darent asini faenum paleasque libarent, cum
 inponerent canes ossa et humani stercoreis proluuiem concre-
 10 marent, cum ad ultimum porculi caenum uobis profunderent
 ex sordidioribus horrentibus, lutosus et uofaginibus sumptum? ita
 ergo non desui uestras inflammaremini dignitates stercoribus-
 que uos accipi inter atroces computaretis iniurias? sed taurorum
 corporibus honoratis uos deos et aliorum animantium caedibus.
 15 et quid hoc ab illo differt, cum et ipsa si nondum, mox tamen
 futura sint stercorea et exigui temporis contracta interiectione
 putescant? denique desinite supponere aris ignem: iam profecto
 cernetis uiscera illa taurorum sacra, quibus honor a uobis
 auctificatur deorum, feruescere uermibus et fluctuare, uitare
 20 et corrumpere statum caeli et ex odoribus morbidis regiones
 consanciare uicinas: quam si uobis praecipiant dii curam
 uestram in ualeitudinem uertere, prandia inde | uel cenas sol- f. 143
 lemni ex more conficere, longe fugiatis execratique odoris
 genus ueniam poscat a superis facturosque uos eis numquam
 25 talia sacra iuretis. ita istud non ludere est, non confiteri, non
 pandere, quid sit deus nescire nec cui potentiae debeat nomi-
 nis huius uis subdi appellatioque supponi? cibis uestris aucti-
 ficatis deos, nidoribus cohonestatis et sucis, et quia uobis iu-
 cunda et grata sunt ea quae uos alunt, deos etiam creditis in
 30 eorum adfluere uoluptates, latratorum et canum ritu offis sae-
 uitias ponere atque adludere porrigentibus saepius? et quoniam 18

3 honores ergo facerent *Sab* 4 adpetitione *Urs*: adpositione *P*
 11 est *P* 16 contacta ? 18 cernetis *Gel*: cernitis *P*
 21 quam si *Sab*: quasi *P* quae si *Salm* culturam *Urs* 22 in
 uestram, in *Salm* uoluptatem *Urs* 24 superis *Sab*: superis *P*
 27 uis] suis *P corr* uestris *scripsi*: nouis *P* 28 sucis] fumis
Meursius 29 eaque *Sab* 30 senitias *P*

nobis in manibus hostiarum sermo uersatur, quae causa, quae ratio est, ut cum dii immortales — sint enim et per nos licet quicumque esse creduntur — sint unius essentiae uel unius debeant esse naturae, generis et qualitatis unius, non omnibus omnes hostiis sed quibusdam quidam sacrorum mulceantur e legibus? quae est enim causa, requiram ut eadem rursus, ut ille tauris deus, haedis alius honoretur aut ouibus, hic lactentibus porculis, alter intonsis agnis, hic uirginibus bubulis, capris ille cornutis, hic sterilibus uacculis, at ille incientibus scrofis, hic albertibus, ille taetris, alter feminei generis, alter 10 uero animantibus masculinis? si enim honoris et reuerentiae causa mactantur dis hostiae, quid refert aut interest, cuius animalis e capite luatur hoc debitum, cuius ira offensioque ponatur? an numquid alterius alteri animantis gratior et iucundior sanguis est, alteri uero alterius uoluptatem infundit 15 et gaudium? aut, ut fieri moris est, obseruationis alicuius
 f. 143^b | et religionis metu ille caprina abstinet se carne, porcinum alius execratur attactum, huic ouilla fetulenta sunt uiscera, ac ne stomachum fatiget inualidum, hic bubulam duritiem uitat et lactentium lenitatem, quo digerat expeditius, sumit? 20
 19 sed erras, inquit, et laberis: nam dis feminis feminas, mares maribus hostias immolare abstrusa et interior ratio est uulgi- que a cognitione dimota. non inquiri, non exigo, quid sacrorum praecipiant uel quid contineant leges; sed si uicerit ratio atque obtinuerit ueritas, differentiam generum nullam in diis esse 25 neque ullis sexibus eos esse discretos, nonne solui necesse est, nonne rationes has omnes ex stultissimis creditas opinationibus comprobari, inueniri? sapientium uirorum non aduocabo sententias, qui risum nequeunt continere, cum discrimina sexuum diis audiunt immortalibus attributa: unoquoque ab hominum 30

2 immortales P 3 essentiae scripsi: sententiae P 5 e om
 Sab 8 buculis Gel 'ouiculis uel buculis uel uitalis' Urs
 9 incientibus Urs: ingentibus P 10 atris Sab 12 diis ex dis
 corr P 14 animantis scripsi: minus P animalis Urs muneris Kluss-
 mannus munus Hauptius gratius et iucundius Hauptius 19 stho-
 macum P 21 diis ex dis corr P 24 uicerit] iusserit Sab
 27 nonne del Salm ex scripsi: et P e Sab .

quaero, an ipse apud se credat sibi ipse persuadeat, distinctum esse deorum genus, mares ac feminas hos esse et ad generandos fetus conuenientium membrorum dispositione formatos? sed si sexibus sexus pares, id est feminas feminis, mares autem hostias dis maribus immolari sacrificiorum iura praescribunt: quae in coloribus ratio est, ut merito his albas, illis atras conueniat nigerrimasque mactari? quia superis diis, inquit, atque ominum dexteritate pollentibus color laetus acceptus est ac felix hilaritate candoris, at uero diis laeuis sedesque habitantibus inferas color furuus est gratior et tristibus suffectus e fucis. sed si rursus optinuerit | ratio, inferorum penitus cas- f. 144 sum esse nomen et uacuum neque ulla sub terris regna esse domiciliaque Plutonia, opinionem necesse est id quoque frustrari quam super atris pecudibus habetis diuisque subterreis. quodsi inferi nulli sunt, deos etiam Manium necesse est esse nullos. fieri enim qui potest, ut cum loca sint nulla, eorum quae non sunt ulli perhibeantur esse cultores? sed adsentiamur, 20 ut uultis, et esse inferos et esse Manes et habitare nescio quos in his deos ominibus minus faustos et tristioribus praepositos rebus. et quae causa, quae ratio est, ut atrae his hostiae nigerrimique admoueantur coloris? quia nigra nigris conueniunt et tristia consimilibus grata sunt. quid ergo? non uidetis, ut uobiscum et nos stolidè similiterque ludamus, albas esse hostiarum carnes ossa dentes pinguitias omenta cum cerebris mollesque in ossibus medullas? sed uellera nigra sunt nigraeque animantium saetae. solas ergo immolate diis lanas uulsasque ex hostiis saetulas, relinquitte infelicissimas pecudes spoliatas licet ac tonsas caeli animam ducere et pastibus innocentissimas incubare. quodsi grata numinibus inferis ea quae sunt nigra furuique existimatis coloris, cur non omnia cetera, quae illorum inferre sacrificiis moris est, sint nigra et fumi-

5 diis ex dis corr P 6 perscribunt Sab 7 conuenit P corr
 8 ominum Meursius: hominum P 9 at] ad P corr 13 opinionem Sab: opinione P
 19 ominibus Stewechius: hominibus P
 20 trae P corr 21 colores c, Sab 22 tristia Sab: tristitia P
 23 scurriliterque Oehlerus seniliterque Zinkius 26 saetae P 28 ac Sab: at P

gata taetrequē ut colorata curatis? inficite thura; si dantur, salsas fruges atque uniuersa libamina; lacti oleo sanguini, hic ponat ut purpureum colorem, illa ut sint lurida, fuliginem
 f. 144^b infundite cum fauillis. | quod si uobis religio nulla est alba quaedam inferre et suos retinentia candores, ipsi uestras religiones rationesque dissoluitis, cum sacrorum in opere nihil
 21 unum perpetuumque seruatis: sed et illud hoc loco consentaneum est ex uobis addiscere. si caper caedatur Ioui, quem patri sollempne est Libero Mercurioque mactari, aut bos si sterilis Vnxae, quam Proserpine tribuitis, quod ritu atque 10 obseruatione praecipitur: quid facinoris in hoc erit, quid maiorum scelerisue contractum, cum nihil intersit obsequii, cuius animalis e capite honorarium istud debitum compleatur? confundi haec, inquit, fas non est nec piaculi parui est officii rituum procurationumque miscere. causam, orō, edisserere. quia 15 generis certi hostias certis ius est consecrare numinibus certa-que et supplicamenta praestari. et quae iterum causa est, ut generis certi hostias certis ius sit consecrare numinibus certa-que et supplicamenta praestari? et hoc enim ius ipsum debet habere suam causam certisque ab rationibus exoriri, duci. 20 antiquitatem consuetudinemque dicturus es? hominum mihi scita pronuntias et caeci animalis inuenta: ego autem, cum postulo causam mihi depromi, audire desidero aut caelo aliquid lapsum aut quod magis res poscit, quid adplicitum Iuppiter ad tauri habeat sanguinem; ut ei debeat immolari, non debeat 25 Mercurio, Libero? aut natura quae capri est, ut his rursus adcommoda, Iouialibus conueniens sacrificiis non sit? animalium facta est inter deos diuisio? transactionis alicuius pactione
 f. 145 conuenit, ut ille contineret | ab huius se hostia; hic ut usur-

1 taetrequē *Salm.*: taetraque *P* et *Sab* 3 hic *Sab*: huic *P*
 4 fabillis *P* 5 quae *P corr c* 6 ferrē *Sab* 9 mercurio *P*
corr c 10 tribuitis *Sab*: tribuitus *P* quod *Hildebrandius*:
 co *P* quo *c'* 12 scelerisue *P* 13 honorarium *Sab*: honorali-
 um *P* 15 procurationumque *Meursius*: procurationemque *P* procu-
 rationeque *Sab* 17 et *Sab*: est *P del Meursius* 19 et *del Meur-*
sius 22 et *Sab*: set *P* 25 ad *Sab*: at *P*

pare desineret alieni sanguinis iura? an ut zelotypi pusiones
communicare gustatum suarum pecudum nolunt, aut ut genti-
bus fieri moris diuersissimi fama est, quae habentur his esui,
aliorum eadem reiciuntur a uictibus? ergo si haec cassa sunt **22**
nec rationis alieuius habentia firmitatem; sacrificiorum et ipsa
inanis est ratio. etenim qui potis est habere idoneam id quod
sequitur causam, cum ipsum illud primum, a quo defluit se-
cundum, inanissimum esse reperiatur et uacuum et nulla soli-
tate firmatum? Telluri, inquit, matri scrofa inciens immo-
latur et feta, at Mineruae uirgini uirgo caeditur uitula, nullis
umquam stimulis nullius operis excitata ad conatus. atquin
nos arbitramur nec uirginem uirgini oportuisse mactari, ne
uirginitas uiolaretur in pecude, qua dea plurimum pollet, nec
Telluri grauidas atque fetus ob honorem fecunditatis ipsius,
quam cuncti expetimus et optamus inextinguibili semper
† fecunditate procedere. nam si, quia uirgo Tritonia est, idcirco
ei conuenit uirgines hostias immolari, et quod Tellus est mater,
consimiliter grauidis accipienda est scrofis, ergo et musicis
Apollo, quod musicus, et quod medicus Aesculapius, medicis,
et quod faber Vulcanus est, fabris, et quod Mercurius eloquens,
eloquentibus debet disertissimisque mactari. quodsi dicere istud
insanum est aut ut mediocriter pronuntiem brutum, multo
illud maioris amentiae est, fetus iugulare Telluri, quod sit
fetibus grauior, Mineruae castas et uirgines, quia sit | pura, f. 145^b
uirginitatis intactae. nam quod dici a uobis accipimus, esse **23**
quosdam ex diis bonos, alios autem malos et ad nocendi libi-
dinem promptiores, illisque ut prosint, his uero ne noceant
sacrorum sollemnia ministrari, quam istud ratione dicatur,

1 desineret *Gel:* desideret *P* iura] in *P corr c* ut *Sab:* ui *P*
zelotypi *P* 2 communicare *Sab:* concumunicare *P* 4 aliorum
Meursius: aliarum *P* 6 ratio *Sab:* datio *P* pote *Sab*
7 secundum *P* 9 inciens *Urs:* ingens *P* 10 et om *Sab*
ut foetae *Meursius* 11 nullus *P corr* excitata ad *scripsi:*
excitata *P* excita ad *Oehlerus* conatu *Sab* 15 quoniam *Urs*
16 fecunditate] *Arnobium* fertilitate uel ubertate uel uirtute *scripsisse*
Zinkius suspicatur 19 aesculapius *P* 21 disertissimisque *P*
23 telluri. *P* 24 grauior] grauida ? 28 quamnam *P corr*

intelligere confitemur nos non posse. nam deos benignissimos dicere lenesque habere naturas, et sanctum et religiosum et uerum est, malos autem et laeuos, nequaquam sumendum est auribus, ideo quoniam diuina illa uis ab nocendi procul est dimota et disiuncta natura. quicquid autem potis est causam calamitatis inferre, quid sit primum uidendum est et ab dei nomine longissima debet differitate seponi. itaque ut uobis commodemus adsensum, dextrarum sinistrarumque rerum deos esse fautores, ulla nec sic ratio est, cur alios alliciatis ad prospera, alios uero ne noceant sacrificiis conmulceatis et prae-¹⁰ miis: primum quod di boni male non queunt facere, etiam si nullo fuerint honore mactati; quicquid enim mite est placidumque natura, ab nocendi procul est usu et cogitatione discretum: malus uero comprimere suam ferociam nescit, quamuis gregibus mille et mille alliciat¹⁵ur altaribus. neque enim in dulcedinem uertere amaritudo se potest aut ariditas in umorem, calor ignis in frigora aut quod rei cuiusque contrarium est id quod sibi contrarium est in suam sumere atque immutare naturam. ut si manu uiperam mulceas, uenenato blandiaris aut scorpio, petat illa te morsu, hic contactus aculeum²⁰

f. 146 figat, nihilque illa prosit adlusio, | cum ad nocendum res ambae non stimulis exagitentur irarum sed quadam proprietate naturae: ita nihil prodest promereri uelle per hostias deos laeuos, cum siue illud feceris siue contra non feceris agant secundum suam naturam et ad ea quae facturi sunt ingenitis²⁵ legibus et quadam necessitate ducantur. quid quod isto modo utrique dii desinunt esse suis in uiribus et suis in qualitatibus permanere. nam si bonis ut prosint res diuina conficitur, malis autem ne noceant isdem rationibus supplicatur, sequitur ut intellegi debeat, nihil dexteros profuturos nulla si acceperint³⁰ munera fierique ex hoc malos, malos autem si acceperint no-

1 nos add c, om Sab	3 leuos P	5 pote Sab	11 dii ex
di corr P	16 humorem c	17 ***** calor P	20 con-
tactus in contractus corr P	contractus Sab	contactus Gel	22 exagi-
tantur Sab	25 secundum add Klusmannus	ad quae Heumannus	
facturi Klusmannus: facti P	28 malis] aliis Sab	29 hisdem P	

cendi posituros mentem fierique ex hoc bonos: atque ita perducitur res eo ut neque hi dexteri neque illi sint laevi aut, quod fieri non potest, utrique ipsi sint dexteri et utrique iterum laevi. esto, concedatur infelicissimas pecudes non sine aliquo 24 religionis officio diuorum apud templa mactari et quod ex usu consuetudinis factum est rationis alicuius causam aliquam continere: sed si magnificum uidetur atque amplum iugulare diis tauros, si inlibata, si solida concremari animantium uiscera, quid sibi reliqua haec uolunt magorum cohaerentia disciplinis, quae in sacrorum reconditis legibus pontificalia † re- 10stituere mysteria et rebus inseruere diuinis? quid, inquam, sibi haec uolunt: apexaones hirciae sillicernia longai? quae sunt nomina et farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus. | quid taedae, quid? 146^b 15neniae, quid offae non uulgi set quibus est nomen appellatio- que penitae? ex quibus quod primum est, in exiguas aruina est miculas catillaminum insecta de more, quod in secundo situm est, intestini est perrectio, per quam proluuius editur suis perexsiccata uitalibus. offa autem penita est cum parti- 20cula uisceris. cauda pecoris amputata. quid polimina, quid omenta, quid palasea siue ut quidam cognominant plasea? ex quibus est omentum pars quaedam, qua receptacula uentrium circumretita finiuntur, bouis cauda est plasea siligine et sanguine delibuta, polimina porro sunt ea quae nos proles uere-

2 eo+ P 9 coherentia P 10 instituere ? 11 inseruere
Sab: inseruire P 12 apexabo *Sab* apexabones *Hildebrandius*
hirciae] issicia *Sab* longai *Salm*: longaeui P longauo *Sab*
13 omina P corr farciminum *Sab*: facinorum P alia *Sab*:
alias P 14 taedae] tueta *Gel* taxiae *Salmasius ad Solin. p. 90*
codae *Meursius* 15 taeniae *Scaliger, Urs* uulgi sed *Sab*: uulgis
et P 16 penitae *Sab*: penitae P 17 catillaminum *Meursius*:
catillaminum P at illa minutim *Sab* 18 intestini P corr c
est perrectio est P corr porrectio *Sab* prolubies P
19 percocta et exsiccata ? pennita P 20 anputata P 21 omenta
Sab: momenta P palasea P plasea *Gel*: plasea P
22 ex om *Urs* omentum *scripsi*: nomen omenti P omenti *Urs*
qua *scripsi*: quo P 23 bouis *Gel*: uobis P 24 delibuta *Sab*:
dilibuta P

cundius dicimus, a uolgaribus autem adsolent cognomine testium nuncupari. quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla catumeum † cumspolium cubula? ex quibus duo, quae prima, sunt pultium nomina sed genere et qualitate diuersa, series uero quae sequitur liborum significantias continet; et ipsis enim non est una eademque formatio. non enim placet carnem strebulam nominare, quae taurorum ex coxendicibus demitur, pulpamenta non assa, non quae in ueribus exta sunt, animata prunis et torrefacta carbonibus, non salsamina denique, quae sunt una commixtio quadrinis copulata de frugibus; non ¹⁰ similiter fendicas, quae et ipsae sunt hirae, quas plebis oratio illas solet cum eloquitur nuncupare, non ratione eadem et rumas, quae sunt prima in gurgulionibus capita, qua deicere ^{f. 147} cibos et referre natura est ruminatoribus | saeculis; non magmenta, non augmina, non mille species uel † amensanguinum ¹⁵ uel fitillarum, quibus nomina indidistis obscura uulgoque ut ²⁵ essent augustiora fecistis. si enim quaecumque ab hominibus fiunt maximeque in re sacra debent habere suas causas nec sine ratione est quicquam in negotiis omnibus atque in omni administratione faciendum: edissertate nobis et dicite, quae ³⁰ sit causa, quae ratio, ut haec etiam diis dentur sacrisque adoleantur altaribus. in hoc enim diutius loco huic causae uel maxime necessario inmoramur insistimus inhaeremus, cupientes addiscere, quid cum pultibus deo sit, quid cum libis, quid diuersis cum fartibus, confectis iure ex multiplici atque in- ³⁵ pensarum uarietate conditis. opiparis numina cenis adficiuntur aut prandiis, ut innumeras conueniat excogitare his dapes?

2 fritilla *Sab in err* 3 conspolium *Sab* spolium? 6 enim ante placet *del Urs* 7 e coxendicibus *Sab*: et condicibus *P* 8 non ante quae *add Meursius* 9 prunis *scripsi*: prius *P* 10 quae *add Gel* 11 hirae *P. Scriuerius*: dirae *P* 12 illas *Scaliger*: illa *P* illa *P. Scriuerius* hillas *Stewechius* et rumas *Baluzius*: aerumnas *P* rumas *Canterus, Urs* 13 qua *Gel*: quae *P* 14 naturae struminatoribus *Sab* 15 uelamen sanguinum *Sab* uel farciminum *Salm* 16 fitillarum *P* fritillarum *Sab in err* 20 aedissertate *P corr r* 22 huic *Sab*: huc *P* 25 fartibus *Urs*: fratibus *P* confectis *scripsi*: confectionis *P* ex *Oehlerus*: et *P del Gel* 26 opipares *P corr c'* 27 innumeras *Sab*: numeras *P*

auersionibus stomachorum laborant et ad expellenda fastidia
 saporum uarietas quaeritur, ut modo his assa, modo cruda
 ponantur, semicocta et modo semicruda? quod si omnes has
 partes quas prosicias dicitis accipere dii amant suntque illis
 5 gratiae uel uoluptatis alicuius uel dulcedinis sensu, quid inter-
 cedit, quid prohibet, ut non semel haec omnia totis cum ani-
 mantibus inferatis? quae causa, quae ratio est, ut caro strebula
 separatim, ruma, cauda et plasea separatim, hirae solae omen-
 que solum augmentorum adiciantur in causam? pulmentorum
 10 uarietatibus adficiuntur dii caelites, ut fieri mos est post ce-
 narum ditium et locupletium saginas, frustilla haec paruula
 pro suauibus mateolis | sumunt, non quibus famem sedent sed f. 147^b
 ut palati admoneant otium seque ipsos pleni ad adpetitum
 uoracitatis instigent? o deorum magnitudo mirabilis, o nullis
 15 hominum comprehensa, nullis intellecta naturis, siquidem ut
 prosint testiculis pecudum redimuntur et rumis neque prius
 iras atque animos ponunt nisi sibi adoleri paratas conspexerint
 nenias offasque reddier penitas. sequitur, ut de thure deque mero 26
 aliquid sine ulla nimietate dicamus. copulata enim et mixta
 20 sunt caerimoniarum et haec genera cultumque adhibentur in
 plurimum. ac primum illud a uobis isto ipso quaerimus per-
 contamurque de thure, unde aut quo tempore nosse illud aut
 scire potueritis, ut merito existimetis aut esse diis dandum aut
 eorum acceptissimum uoluntati. nouella enim propemodum res
 25 est neque annorum inexplicabilis series, ex quo eius notitia
 profluxit in has partes et delubris meruit interesse diuinis.

1 stomachorum <i>P</i>	3 semicocta <i>P</i> corr	modo et <i>Gel</i>
4 prosicias <i>Turnebus</i> , <i>Urs</i> : praesicias <i>P</i>	5 gratiae <i>Sab</i>	duce-
dinis <i>P</i> corr r	8 cauda <i>Sab</i> : cada <i>P</i> cauda <i>postea</i> coda r	hirae
<i>Meursius</i> : irae <i>P</i>	omenque <i>Meursius</i> : nomenquae <i>P</i> nomenque <i>Sab</i>	
omentum <i>Gel</i>	9 magmentorum <i>Urs</i>	adiciatur <i>Sab</i> cau-
sin ?	11 haec] ac <i>Urs</i>	13 palati <i>Salm</i> : palatia <i>P</i> palatis <i>Sab</i>
admoneant <i>Sab</i>	otium <i>P</i>	plenae c', <i>uulgo</i> ad addidi
adpetitu c' appetitu <i>uulgo</i>	18 taenias <i>Scaliger</i> , <i>Urs</i>	reddier
penitas <i>Zinkius</i> : redemptas <i>P</i> penitas <i>Gel</i>	20 fiunt <i>Sab</i>	cul-
tumque <i>Sab</i> : cultaque <i>P</i>	23 potueritis <i>Urs</i> : poteritis <i>P</i>	26 sme-
ruit <i>P</i> corr		

nam neque temporibus, quemadmodum creditur et perhibetur, heroicis quidnam esset thus scitam est, scriptoribus ut comprobatur a priscis, quorum in libris posita nulla eius mentio reperitur, neque genetrix et mater superstitionis Etruria opinionem eius nouit aut famam, sacellorum ut indicant ritus, neque quadringentis annis quibus Albana res uiguit in usum cuiquam uenit, sacra cum res fieret, neque ipse Romulus aut religionibus artifex in comminiscendis Numa aut esse sciuit aut nasci, ut pium far monstrat, quo peragi mos fuit sacrificiorum sollempnium munia. unde igitur coepta est usurpatio eius adsumi, aut in antiquam et ueterem consuetudinem quanam inruit nouitas, ut quod tempestatibus tantis necessarium non fuit locum sumeret in caerimoniis primum? nam si sine thure religionis officium claudicat necessariaque uis eius est quae propitios faciat mitesque hominibus caelites, peccatum est ab antiquis, quinimmo piaculis plena uita omnis illorum fuit, qui quod maxime conueniens deorum fuerat uoluptati per incuriam neclexere libare. sin autem temporibus priscis neque homines neque dii huius thuris expetiuere materiam, comprobatur et hodie frustra illud inaniterque praestari, quod neque antiquitas necessarium credidit et sine ullis nouitas rationibus appetiuit. denique ut illam semper regulam definitionemque teneamus, qua demonstratum et fixum est, quicquid fiat ab homine, habere oportere suas causas, et in ista quoque retinebimus parte, ut requiramus ex uobis quae sit causa, quae ratio, ut ante ipsa numinum signa thura iniciantur altaribus et ex eorum incendio familiaria fieri existimentur et mitia. quid ex huiusmodi facto acquiritur his rei aut eorum ad animos quid accedit, ut merito indicemus recte ista dependi et non frustra atque inaniter concremari? ut enim uos debetis ostendere, cur thura diis detis, sic et deos sequitur ut debeatis expromere habere aliquam causam, cur ea non respuant, quin-

4. etrusiae *P corr* 5. sacrorum ? 12. antis *P corr* 13. si sine
Sab: sine *P* 14. thurae *P corr* 19. expetiuere *Gel:* expedi-
uere *P* 29. accidit *Sab* 30. debetis *Sab:* debeatis *P*

imo cur ea tam † familiariter concupiscant. honoramus, inquiet
 aliquis fortasse, his deos. sed nos non uestrum, sed numinum
 requirimus sensum, nec quid fiat a uobis, sed pendatur | ab f. 148^b
 his quanti quod in praemium datur fauoris interrogamus. sed
 tamen, o pietas! quantus iste est honor aut qualis, qui ex
 ignis odore conficitur et resina ex arboris comparatur? nam ne
 forte ignoretis, quid aut unde sit thus istud: uiscum est ex
 corticibus * profluens ita ut ex amygdalo, ceraso resina lacri-
 mabili destillatione coalescens. hocine ergo superas honorat
 et aetificat dignitates, aut offensa si aliquando contracta est,
 thuris uapore dissoluitur et temperata indignatione sopitur?
 quid ergo cessatis cuiuslibet arboris uiscum sine ulla passim
 differentia comburere? nam si honorantur hoc numina nec in-
 digne sustinent Panchaicas sibi ardere resinulas, quid interest,
 unde fumus altaribus conficiatur in sanctis uel ex uisci quo
 genere nubes suffitionis exaestuēt? an numquid aliquis dicet 28
 idcirco superis thus dari, quod odoratus habeat suaves et narium
 commulceat sensum, reliqua uero sint aspera et ob causam
 offensionis exclusa? habent enim dii nares, quibus ducant aërios
 20 spiritus, accipiunt auras et remittunt, ut penetrare illos possint
 nidorum differentium qualitates. quod si damus ut fiat, mor-
 talitatis eos adiungimus legi et excludimus diuinitatis a finibus.
 quicquid enim spirat et reciprocos halitus auris commeabilibus
 ducit, id necesse est esse mortale, quia caeli sustineatur e
 25 pasta. quicquid autem caeli sustinetur e pasta, si recursus
 abstuleris quibus alternatio redditur abstrahiturque uitalis,
 | obliti eius necesse est animam et rationem subruī atque f. 149
 interire uiuendi. ergo si et dii spirant odoremque ad se ad-
 trahunt auris comitantibus inuolutum, non est ab re dicere, et
 30 alienis eos suffectionibus uiuere et interclusis posse spiraminibus
 interire. et unde nouissime scitis, an si odorum suauitate

1 familiariter] feruenter uel famelice Orellius fameliciter Hilde-
 brandius 2 fortasse P corr c 6 lignis P corr ardore
 Urs 8 lacunam signauit: arboris thuriferae significationem interci-
 disse apparet resina addidi 14 sustinet Sab 19 ex-
 calusa P 20 penetrare r 23 halitus P corr c' 27 obliti
 P corr 30 suffitionibus Sab

capiuntur, eadem sint eis iucunda quae uobis et parili sensu ut uestras deorum mulceant adficientque naturas? nonne fieri potis est, ut quae uobis adferunt uoluptatem contra illis aspera uideantur et tristia? cum enim sint essentiae dispares substantiaeque non unae, quibus effici rationibus potest, ut quod qualitate diuersum est unum sentiat accipiatque contactum? an non cottidie cernimus et inter animantia terris orta esse aliis eadem uel amara uel dulcia, mortifera his esse quae illis nata in perniciem non sunt, ut quae illos mulceant odoribus laetis eadem pestiferos halitus aliorum corporibus spirent? sed hoc ut fiat et accidat non in rebus est causa, quae simul esse mortiferae, simul salutares, simul dulces nequeunt simulque amarae consistere, sed ut quisque est factus, ad extrinsecus rei uenientis attactum ita afficitur, qualitatem non accipit ex rerum impulsione natam sed ex sui sensus contagiique natura. uerum omnis haec ratio longe est ab diis sita nec exigui limitis interiectione discreta. nam si uerum est, ut ab sapientibus creditur, incorporeales hos esse nec oliditatis alicuius eminentia subleuari, inanis apud hos odor est nec sensibilibus commouere aura eos potis est nidoris alicuius, non si mille tu pondera | masculi thuris incendas caelumque hoc totum redundantium uaporum nebulositate cludatur. quod enim non habet robur et substantiam corporalem, contrectari ab substantia non potest corporali: odor autem corpus est, tactis sicut naribus indicatur: ab deo ergo sentiri ratione non potest ulla, qui caret robore corporis atque omni sensu et contagione priuatus est. merum thuris est socium, quod explanari consimiliter poscimus cur eius superfundatur incensionem. nisi

2 ut *addidi* deorum] *uide infra* 3 pote *Sab* 4 deorum sint
P deorum *del Urs: transposui post uestras* (2) essentiae *scripsi:*
sententiae *P* 6 ut *P* 9 ut quae *Sab:* utque *P* alios *Urs*
13 amarae *Sab:* in una re *P* 14 ab sic *Sab* afficitur *Gel:*
efficit *P* 16 compagiique *Urs* 17 sita *Sab:* ita *P* 18 olidi-
tatis *Gel:* uoliditatis *P* soliditatis *Urs* 21 culi *P corr c* 24 a
Sab 25 a *Sab* 26 robore *scripsi:* re *P* contagione *scripsi:*
cogitatione *P* 27 priuatus *P* 28 eius *Meursius:* ei *P*
nisi *Salm:* si *P*

enim ratio cur fiat ostenditur nec habebit expositam sui cau-
sam, non iam istud errori obiciendum est ludicro sed ut
dicatur expressius insaniae dementiae caecitati. ut enim iam
saepius dictum est, debet omne quod geritur causam sui habere
perspicuam nec caliginis alicuius obscuritate contextam. si ergo
fiditis facto, aperite, monstrate, liquor iste cur detur, id est
uinum superfundatur altaribus. numquid enim numinum cor-
pora sitim sentiunt aridam et eorum necesse est siccitates
umore aliquo temperari? numquid nobis ut mortalibus moris
est cenis intermiscere potiones, pari etiam more post solidos
uictus liborum et pultium hostiarumque caesarum, quo putre-
fiat facilius et percoquatur cibus, frequentissimo inrigant acci-
piuntque se uino? date quaeso immortalibus diis ut bibant
scyphos, brias, pateras simpuniacque depromite, et quoniam
lautis pinguibusque se dapibus atque opimis inferciunt escis,
ne quod in stomachi tramite male transuoratum substititerit
uiscus, succurrite, properate; Ioui optimo maximo merum ne
praefocetur date, cupit eructare nec potis est, ac ni illa labatur
et dissoluatur obstructio, | periculum maximum est ne obli- f. 149 bi
sus interrumpatur spiritus et uiduatum remaneat sine suis
administratoribus caelum. sed frustra, inquit, inequitas nobis: 30
non enim nos superis ob eas profundimus merum causas, tam-
quam illos existimemus aut sitire aut bibere aut suauitatis
eius adfectione laetari. honoris eis ergo datur; quo fiat illorum
elatior, amplior augustiorque sublimitas, altaria super ipsa
libamus et uenerabiles muscos carbonibus excitamus extinctis.
et quae grauior infligi contumelia dis potest, quam si eos
credas accepto mero propitios fieri, aut honorem existimes
habitum his magnum, si modo uini exigui rores super uiuidam

1 non ostendetur Sab 6 sq. id est uinum superfundatur del Zinkius
9 humore c nobis (bis in ras c') P mos c', uulgo 10 solitos
Sab 12 et Sab: ut P perquoquatur P 13 ut add Heu-
mannus 14 scyfos P simpuniacque Meursius: simpubiacque P
sympiniacque Sab 15 lautis scripsi: tauris P 18 ac ni Sab:
agni P 21 administratoribus Steuechius 25 sublimitas P
26 muscos Salm: muscos P cnissas Gel 27 diis ex dis corr P
29 rores Salm: roris P rore sic Sab

ieceris atque instillaueris prunam? non nobis est sermo cum hominibus rationis expertibus neque quibus non sit communis intelligentiae ueritas, inest et uobis sapientia, inest sensus, uerumque nos dicere apud uos ipsi interiore iudicio scitis, sed quid facere possumus considerare nolentibus penitus res ipsas secumque ipsos loqui? facitis enim quod fieri cernitis, non quod fieri oportere confiditis: plurimum quia apud uos ualet nullam habens consuetudo rationem quam rerum inspecta natura ueritatis examinatione ponderata. quid est enim deo cum uino, aut in eius materia uis qualis aut quanta est, quod cum effusum fuerit, sublimitas eius augecat et honorata existimetur auctoritas? quid, inquam, deo cum uino est, Veneriis re proxima, neruos omnium debilitante uirtutum, | uerecundiae, pudoris et castitatis inimica, quod in insanias et furores mentes saepius praecipitauit excitas ipsosque illos deos male- dictis compulsi exauctorare dementibus? itane istud non nefas et plenum sacrilegii crimen est, honori dis hoc dare, quod si tu id audius suparseris, quid facias nescias, quid loquaris ignores, ad extremum temulenti, luxuriosi et perditu conuicium infamiamque merearis? operae pretium est etiam uerba ipsa depromere, quibus cum uinum datur uti ac supplicare consuetudo est 'mactus hoc uino inferio esto'. 'inferio', inquit Trebatius, uerbum ea causa est additum eaque ratione profertur, ne uinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat et ex usibus eripiat humanis. addito ergo hoc uerbo solum erit quod inferetur sacrum nec religione obligabitur ceterum. qualis ergo hic honor est, in quo imponitur quasi lex deo, ne plus quaerat quam datum est? aut cuius ipse est auiditatis deus, qui nisi uerbi fuerit praescriptione summotus, cupiditatem suam protendat ulterius et apo-

4 diceret *P corr* 5 paenitus *P* 7 plurimum *scripsi*: primum
P nimirum Gel apud *Sab, r*: pud *P* plus ualet *Sab* 9 na-
turat *P corr* 12 Veneri *Urs* 17 honori dis *scripsi*: honoris *P*
honoris *Sab* honoris ergo *Hildebrandius* 18 id *del Gel* 19 lu-
xuriosi *P* 20 opere *P* praetium *P* praecium *c'* 29 quae
erat *Sab*

thecis suis supplicem priuet? 'mactus hoc uino inferio este':
iniuria est ista, non honor. quid enim, si diuus amplius hoc
uolet neque erit contentus inlato? nonne insigniter dicendus
est laedi qui honorem accipere cum condicione cogetur? nam
si exceptione non addita sacrum necesse est fieri omne omnino
quod in cellis est uinum, manifestum est et deo contumeliam
fieri, cui modus constituatur inuito, | et uos ipsos in re sacra f. 150
caerimoniarum officia uiolare, qui non tantum tribuitis uini
quantum deum uidetis sibi uelle praestari. 'mactus hoc uino
inferio esto' quid est aliud quam dicere: tantum esto mactus
quantum uolo, tantum amplificatus quantum iubeo, tantum
honoris adsumite quantum te habere decerno et uerborum
circumscriptione definio? o deorum sublimitas praepotens, quam
uenerari, quam colere officiis omnibus caerimonialibus debeam,
cui legem uenerator imponit, quam cum pactionibus adorat et
formulis, quae per unius formidinem uerbi ab inmodicis uini
cupiditatibus arceatur. sed sit ut uultis honor in uino, sit in
thure, immolatione et caedibus hostiarum irae numinum offen-
sionesque placentur. etiamne di sertis, coronis adficiuntur et
floribus? etiamne aeris tinnitibus et quassationibus cymbalorum?
etiamne tympanis? etiamne symphoniis? quid? efficiunt cre-
pitus scabillorum, ut cum eos audierint numina, honorifice
secum existiment actum et feruentes animos irarum obliuione
deponant? an numquid ut paruuli pusiones ab ineptis uagiti-
bus crepitaculis exterreantur auditis, eadem ratione et omni-
potentia numina tiliarum stridore mulcentur et ad numerum
cymbalorum mollita indignatione flaccescunt? quid sibi uolunt
excitationes illae quas canitis matutini conlatis ad tibiam
uocibus? obdormiscunt enim sup̄eri, remeare ut ad uigilias
debeant. quid dormitiones illae | quibus bene ut ualeant au- f. 150^b
spicabili salutatione mandatis? somni enim quiete soluuntur

1 suis Sab: sui P	3 dicendam Sab	4 est Sab: esse P
cogatur Gel	17 arcetur Sab	18 irae P
dii r	ser-tis P	20 cymbalorum P
symphonis P corr	quid efficiunt <i>uulgo</i>	21 tymphanis P corr r
nunt P	30 dormitiones Gel	24 deponant Sab: depo-

occuparique ut hoc possint, lenes audiendae sunt neniae. lauatio, inquit, deum matris est hodie. sordescunt enim diui et ad sordes eluendas lauentibus aquis opus atque adiuncta aliqua cineris frictione. Iouis epulum cras est. Iuppiter enim cenat magnisque implendus est dapibus, iamdudum inedia gestiens et anniuersaria interiectione ieiunus. † Aesculapii geritur celebraturque uindemia. colunt enim dii uineas et ad suas usiones contractis exprimunt uindemiatoribus uinum. lectisternium Cereris erit Idibus proximis. habent enim dii lectos atque ut stratis possint mollioribus incubare, puluinorum tollitur atque excitatur impressio. Telluris natalis est. dii enim ex utero prodeunt et habent dies laetos quibus eis adscriptum est auram
33 usurpare uitalem. ludi uero, quos facitis, quibus Floralibus et Megalensiis nomen est ceterique omnes alii quos esse sacros uoluistis et religionum inter officia deputari quam rationem habent, quam causam, ut institui condique debuerint et ex numinum appellatione signari? honorantur, inquit, his dii et si quas ab hominibus continent offensionum memorias inlatarum, abiciunt, excludunt redduntque se nobis redintegrata familiaritate fautores. et quae causa est rursus, ut tranquilli, placidi efficiantur et mites, ineptae si res fiant et ab hominibus otio-
f. 151 sis multitudine | spectante ludatur? ponit animos Iuppiter, si Amphitryon fuerit actus pronuntiatique Plautinus, aut si Europa, si Leda, Ganymedes fuerit saltatus aut Danae, motum conpescit irarum? tranquillior, lenior Mater Magna efficitur, si Attidis conspexerit priscam refricari ab histrionibus fabulam? obliterabit offensam Venus, si Adonis in habitu gestum agere uiderit saltatoriis in motibus pantomimum? indignatio relanguescit Alcidae, si tragoedia Sophoclis cui Trachinae nomen

1 occuparique *Sab*: occupatique *P* 3 aliqua *Urs*: antiqua *P*
 4 aepulum *P* 5 media *Sab* 6 esculapii *P* 7 ad ab *Sab*
 suas usiones *Salm*: suasionibus *P* 8 contracti *Sab* 9 caere-
 ris *P* 14 megalensis *P corr* megalensibus *Sab* 15 inter *Sab*, *r*:
 iter *P* 18 illatarum *Urs*: inlatas *P* 19 familiaritates *P corr*
 21 ineptae *P* 22 ludantur *Zinkius* 23 anphytrion *P* Amphy-
 trio *Sab* 27 obliterabit *Sab*: obliterauit *P* 28 pantomimum
Sab: pantomimus *P* relanguescet *Sab* 29 sofoclis *P* traci-
 nae *P* trachine *Sab*

est, Euripidis aut Hercules actitatur? existimatue tractari se honorifice Flora, si suis in ludis flagitiosas conspexerit res agi et migratum ab lupanaribus in theatra? itane istud non est deorum inminuere dignitatem, dicare et consecrare turpissimas res eis, quas censor animus respuat et quarum actores inhonestos esse ius uestrum et inter capita computari iudicauit infamia? mimis nimirum dii gaudent, et illa uis praestans neque ullis hominum comprehensa naturis libentissime commodat audiendis his auris, quorum symplegmatibus plurimis intermixtos se esse derisionis in materiam norunt: delectantur, ut res est, stupidorum capitibus rasis, salapittarum sonitu atque plausu, factis et dictis turpibus, fascinorum ingentium rubore. iam uero si uiderint in femineas mollitudines eneruantes se uiros, uociferari hos frustra, sine causa alios cursitare, amicitiarum fide salua contundere se alios et crudis mutilare de caestibus, certare hos spiritu, buccas uento distendere uocibusque inmanibus concrepare: manus ad caelum | tollunt, rebus f. 151^b admirabilibus moti prosiliunt, exclamant, in gratiam cum hominibus redeunt. haec si diis immortalibus obliuionem adferunt simultatum, si ex comoediis, Atellanis, mimis ducunt laetissimas uoluptates, quid moramini, quid cessatis, quin et ipsos dicatis deos ludere lasciuire saltare, obscenas conpingere cantiones et clunibus fluctuare crispatis? quid enim differt aut interest, faciantne haec ipsi an ab aliis fieri in amoribus atque in deliciis ducant? unde igitur fluxit uel ex quibus enata est 34 causis opinionum haec prauitas? ex eo scilicet maxime, quod nequeunt homines quidnam sit deus scire, quidnam sit uis eius, natura substantia qualitas, utrumne habeat formam an

1 Euripidis Sab: euripides P	actitetur Gel	existimatue
Meursius: existimatur P existimabit	Heraldus	4 consecrare P corr
6 iudicauit Sab, r: iudauit P	9 aures c	symplegmatibus Sab:
implegmatibus P simplegmatibus r	in mg R	11 salpictarum
Sab salpictarum Gel salpittarum r	12 robore P corr c'	14 hos
Sab: hoc P	causa] culpa Sab	15 fide Sab, r: fides P
de] se Sab in err	16 cestibus P	uocibusque Zinkius: uotis-
que P cauatisque Salm	17 inanibus Sab manibus Salm.	con-
crepare Sab: concremare P	20 attellanis r	23 differt Sab:
defert P difert c'	26 seilicet P corr	28 qualis P corr qualis Salm

nulla sit corporis circumscriptione finitus, agat aliquid an non
 agat, uigiletne perpetuo an aliquando solvatur in semnos,
 currat sedeat ambulet an ab huiusmodi motibus et cessatione
 sit liber, haec omnia ut dixi nequeunt scire neque ratione
 aliqua peruidere in eas sunt opinationes lapsi, ut deos ex se
 fingerent et qualis sibi natura est et illis talem darent acti-
 onum, sensuum uoluntatumque naturam. quodsi animal cer-
 nerent nullius esse se pretii nec inter forniculam plurimum
 seseque esse discriminis, profecto desinerent arbitrari quicquam
 se habere commune cum superis et intra suos fines humilitatis
 suae modestiam continerent. nunc uero quia ceruant ora ocu-
 f. 152 los capita buccas | auriculas nasos ceterasque se alias mem-
 brorum gerere ac uiscerum portiones, et deos existimant eadem
 ratione formatos habitumque illos suum compagine in corpora
 continere: et quia gaudere laeta re maestosque se fieri tristiori-
 bus conspiciunt causis, arbitrantur et numina ex rebus hilario-
 ribus gaudere et ex minus laetis animorum contractione con-
 duci: adfici se ludis, putant et caelitem mentes ludorum de-
 lectione mulceri: et quia illis se uolup est lauacrorum refo-
 uere caldoribus, et superis ducunt lauacionum esse munditias
 gratas: uindemiamus nos homines, et deos rentur et credunt
 suas ducere atque agitare uindemias: dies nobis natalicii sunt,
 et potentias caelites dies autumant habere natales. quodsi
 possent adscribere ualetudines, aegritudines et corporales diis
 morbos, non dubitarent eos lienosos, lippulos atque enterocelicos
 dicere, eo quod ipsi et lienosi et lippi sunt saepe et ingentium
 35 herniarum magnitudine ponderosi. age nunc summatim, quo-
 niam sermo prolatus est et perductus in haec loca, singularum
 partium oppositionibus comparemus, utrumne uos melius rebus
 de superis sentiatis an potius nos multo et honoratius opine-

3 an* P cessione Sab 4 liber. haec *wulgo* 7 sensuum
scripsi: rerum P 8 praetii P 13 gerere Sab: genere P
 15 laeta re *Meursius*: laetari P mestosque P 18 affici se
 Sab: adficcisse P adfecisse c' 19 uolup* (uolupe scriptum fuisse appa-
 ret) P uoluptas c', *wulgo* labacorum P (b in u corr c') 21 uin-
 deamiamus P 23 autmant P corr c 25 enterocelicos *Gel*: intero-
 caelicos P enterocaelicos Sab 27 herniarum Sab: gruenearum P
 capita 35. 36. 37 *Orellius in finem libri reiecit* 28 et P stn-
 gularum *Orellius*: singulorum P 29 parium *Heraldus*

mur et rectius quodque rei diuinæ suam præstet atque attribuat dignitatem. ac primum uos deos, quos in rerum natura uel arbitramini esse uel creditis quorumque in templis omnibus simulacra constituistis et formas, profitemini esse natos et ex masculorum feminarumque seminibus conuentionum progenitos f. 152^b lege. at uero nos contra, si modo dii certi sunt | habentque huius nominis auctoritatem potentiam dignitatem, aut ingenitos esse censemus — hoc enim religiosum est credere — aut si habent natiuitatis exordium, dei summi est scire, quibus eos rationibus fecerit aut saecula quanta sint, ex quo eis adtribuit perpetuitatem sui numinis inchoare. uos habere sexus deos aliosque ex his mares, feminini generis alios esse censetis: nos potentias caelites discretas esse sexibus abnegamus, quoniam discrimen huiusmodi terrenis animantibus datum est, 15 quas coire, quas generare auctor uoluit rerum substituendis per libidinem prolibus. uos hominum similitudinem gerere et mortalium uultibus existimatis esse formatos: nos effigies remur submotas esse ab his longe, quoniam forma mortalis est corporis, et si forte est ulla, comprehendere neminem posse 20 indubitabili adseueratione iuramus. a uobis artificia singuli opificum more habere perhibentur: ridemus, cum audimus nos ista, quoniam diis artes necessarias ducimus arbitramurque non esse et eas constat et liquidum est paupertatis ad subsidium 36 comparatas, discordias alios ex his uos, alios dicitis qui pestilentias inrogent, alios qui amores, qui farias, alios uero qui praesint bellis et sanguinis effusione laetentur: at uero nos contra ab ingeniis numinum iudicamus esse — disiunctas, aut si sunt qui haec mala miserrimis inferant subiciantque mortalibus, ab deorum contendimus procul esse natura nec sub huius nominis praedicatione ponendos. irasci et perturbari uos f. 153 numina ceterisque animorum adfectibus | mancipata esse atque obnoxia iudicatis: nos huiusmodi motus alienos existimamus

2 natura *Sab*: naturam *P* 18 quaire *P* 20 firmamus uel iudicamus *Urs* 23 et eas] eas *Ge* quod eas uel quas *Urs*
 24 discordias *Urs*: discordiarum *P* 25 alios uero *Sab*: alius uero *P*
 26 uero] haec *Urs* 27 lacunam signavi: uerborum quae intercederent primum uidetur fuisse discordias disiuncta *Canterus*,
Urs 30 uos *P* corr *c*

ab his esse; sunt enim ferocium generum et mortalitatis obeuntium functiones. uos pecorum sanguine, uos caedibus et mactationibus hostiarum gaudere, laetari et in gratiam cum hominibus remini offensionibus redire sopitis: nos amorem sanguinis nullum esse in caelitibus ducimus nec esse tam dueros, 5 ut miserorum animantium caede saturatas abiciant iras. uos mero, uos thure honorem arbitramini diis addi et eorum augescere dignitates: nos monstrum et prodigium iudicamus, quod quisquam hominum credit aut augustiorem fieri deum fumo aut ex roribus exiguis uini ipsum sibi ab hominibus ducere 10 satis sancte atque honorifice supplicatum. uos aeris tinnitibus et tiliarum sonis, uos equorum curriculis et theatralibus ludis persuasum habetis deos et delectari et adfici irasque aliquando conceptas eorum ista satisfactione molliri: nos inconueniens ducimus, quinimmo incredibile iudicamus, eos qui gradibus 15 mille genus omne uirtutum perfectionis transierint summitate in uoluptatibus habere atque in deliciis res eas quas homo sapiens rideat et quae non aliis uideantur continere aliquid gratiae quam infantibus paruulis et triualiter et populariter institutis. haec cum ita se habeant cumque sit opinio- 20 num tantastrarum uestrarumque diuersitas, ubi aut nos impii aut uos pii, cum ex pectorum sensibus pietatis debeat f. 159^b atque impietatis | ratio ponderari? non enim simulacrum qui sibi aliquod conficit quod pro deo ueneretur aut qui pecus trucidat innoxium sacrisque incendit altaribus thus, is habendus 25 est rebus deditus esse diuinis. opinio religionem facit et recta de diis mens, ut nihil eos existimes contra decus propriae sublimitatis appetere. cum enim cuncta quae his dantur sub oculis hic nostris uideamus absumi, quid ad eos aliud ab nobis dicendum est peruenire nisi opiniones diis dignas et eorum 30

1 mortalitati *Gel* obeuntium *Urs*: obeuntib. *P* subeuntium *Gel* obeuntis *Meursius* 6 caedae *P* 9 credat *Urs* 11 sanctae *P* corr anitibus *P* corr c' 12 aequorum *P* theatralibus *Sab*, r: thetralibus *P* 13 et ante delectari om *Gel* 14 ista addidi mollire *Urs* 17 res *Gel*: esse res *P* iis esse res *Hildebrandius* 19 triualiter *Sab*: tibialiter *P* 22 pectorum *scripsi*: partium *P* 25 thus addidi 27 propriae *Guyetus*: promptae *P* praesumptae *Gel* 30 diis *P*

conuenientissimas nomini? haec sunt dona certissima, sacrificia haec uera; nam pulcrae, thura cum carnibus rapacium alimenta sunt ignium et parentalibus coniunctissima mortuorum.

Sed si dii immortales nequeunt, inquit, irasci neque ullis animorum adfectibus eorum quatitur concutiturque natura, quid historiae sibi uolunt, quid annales, quorum in conscriptionibus legimus nonnullis offensionibus deos motos pestilentias, sterilitates ac frugum inopias aliaque intulisse ciuitatibus nationibusque discrimina eosque rursus sacrorum satisfactione placatos indignationum posuisse feruores et in habitum laetiores statum caeli tempestatumque mutasse? quid terrarum fremitus, quid motus, quos esse accepimus factos, quod essent acti per indigentiam ludi nec ad suam formam condicionemque curati, instauratis his tamen et curiosa obseruatione repetitis superiorum conquieuisse terrores et ad hominum curam familiaritatemque reuocatos? quotiens, uatum iussis haruspicumque responsis postquam diuina res facta est et ex gentibus | trans- f. 154 marinis acciti dii quidam delubraque his facta et in altioribus columnis signa quaedam et simulacra sunt constituta, et iminentium auersi sunt periculorum metus et grauissimi hostes pulsati et amplificata res publica est et uicticiarum frequentibus gaudiis et prouinciarum possessione conplurium? quod utique non fieret, si sacrificia, si ludos ceterosque aspernarentur dii cultus neque se honorari eorum procurationibus ducerent. si ergo his datis calor omnis numinum indignatioque frigescunt uertunturque in prospera ea quae uidebantur adferre terrores: manifestum est haec omnia non sine caelorum fieri uoluntate, et quod ea tribuantur a nobis, inaniter et cum tota inperitia reprehendi. uentum est ergo, dum loquimur, ad ipsum articulum causae, uentum rei ad cardinem, uentum ueram atque ad iustissimam quaestionem, in quam conuenit ut debeat

16—22 = 273, 5—9. 18.

4 si om Sab 7 legimus Sab: legibus P motos Sab: motus P 8 aliquae P corr c 14 superiorum Sab: superiorum P 17 transmarinis Sab, r: transmarini P 19 simulacra P corr 23 sacrificia* P 24 si* P 27 uoluptate Meursius 30 ad ueram Gel 31 ad iustissimam Urs: adiunctissimam P ad iunctissimam Canterus ad inuictissimam Meursius quaestionem P

mus inspicere formidine superstitionis amota et gratificatione deposita, utramne hi dii sint quos saeuire adseueratis offensos reddique sacrificiis mites an sint longe aliud et ab huius vi debeant et nominis et potentiae segregari. non enim intrus infitias, in annalium scriptis contineri haec omnia quae sunt a nobis in oppositione prolata: nam et ipsi pro modulo ingenique pro captu et legimus et esse positum scimus, ludis quondam ipsis circensibus, qui Ioui maximo fierent, patrefamilias quendam, antequam inciperent res agi, seruum pessime meritum per circi aream mediam transduxisse caesum uirgis¹⁰ f. 154^b | et ex more multasse post patibuli poena. ludis deinde terminatis profligatisque curriculis non multi post temporis spatium ciuitatem oceppisse pestilentia uastari, cumque dies adderet malum malo grauius, cateruatim et populus interiret, rusticulo cuidam sorte humilitatis obscuro Iouem per insomnium dixisse,¹⁵ uti ad consules uaderet, praesulem sibi displicuisse monstraret, posse melius fieri ciuitati, si ludis sua religio redderetur et ex integro rursus curiosa obseruatione procederent. quod cum ille facere minime curasset, uel quod esse uanum suspicaretur insomnium nullamque habiturum apud audituros fidem uel²⁰ quod ingentiae humilitatis memor potestatis tantae fugeret et formidaret accessum, cunctatori redditum inimicum Iouem filiorum obitus inrogauisse pro poena. mox cum et ipsi proprium minaretur interitum, ni praesulis pergeret nuntius improbat, obeundi formidine territatum, cum iam et ipse contactus²⁵ pestilentiae flagraret incendio, de sententia propinquorum perlatum ad curiam patrum insomnique exposita uisione flammam euolauisse contagii: ludorum deinde instauratione decreta et spectaculis adhibitam grauem curam et priorem populo redditam sanitatem.

80

2—4 = 277, 11—14

4—7 = 277, 8—11.

2 hii <i>P</i>	seuire <i>P</i>	3 ludis et sacrificiis <i>Urs</i>	mitas <i>P</i>
corr 4 debant <i>P</i> corr		imus infitias <i>P</i>	7 legimus haec eadem
et <i>Urs</i>	****esse <i>P</i>	posita <i>Urs</i>	11 mulcasse <i>r</i>
poenam <i>Sab</i>	dein terminatis	<i>Khussmannus</i> : deinde interminatis <i>P</i>	
deinde iam terminatis <i>Sab</i>	13 pestilentia <i>P</i>	16 uaderet	<i>Lipsius</i> ,
<i>Urs</i> : suaderet <i>P</i>	17 ciuitati <i>Sab</i> : ciuitatis <i>P</i>	23 et (<i>eras</i>) cum	
et <i>P</i>	24 praesules <i>P</i> corr' <i>c'</i>	25 territum <i>P</i> corr	27 in-
somniique <i>Sab</i>			

Sed neque illud aequè nos negabimus scire, temporibus 40
 quondam ciuitatis et reipublicae duris, uel quae lues infesta
 faciebat continua populum contage conficiens, uel quae hostes
 ualidi et ad periculum libertatis auferendae proeliorum pro-
 speritate iam proximi, iussis et monitis | uatum transmarinis f. 155
 ex gentibus quosdam deos accitos magnificisque honoratos
 templis et luis sedasse flagrantiam et uiribus hostium fractis
 frequentissime triumphatum et auctos imperii fines innumeras-
 que prouincias sub leges uestri cecidisse dominatus. sed neque
 10 hoc nostram conscientiam fugit lectum et positum, ictum cum
 esset Capitolium fulmine multaque in hoc alia, Iouis etiam
 simulacrum, sublimi quod in culmine stabat, suis esse ab sedi-
 bus prouolutum. responsum deinde ab haruspicibus editum,
 res scaeuas tristissimasque portendi ab incendiis, caedibus, ab
 15 legum interitu et ab iuris occasu, maxime tamen ab domes-
 ticis hostibus atque ab impia coniuratorum manu. sed flecti
 haec posse, immo aliter publicari scelerata non posse consilia,
 nisi Iuppiter rursus altiore in culmine figeretur orientalem
 conuersus ad cardinem radiisque oppositus solis. adfuisse dicto
 20 fidem: nam subrecto culmine conuersoque ad solem signo pa-
 tuisse res abditas et reserata in maleficia uindicatum.

Habent quidem miraculi speciem — quinimmo habere credun- 41
 tur — cuncta ista quae dicta sunt, si ita ut sunt prompta hu-
 manum ueniant ad auditum, nec diffitemur inesse his quiddam,
 25 quod in prima positum quemadmodum dicitur fronte perstrin-
 gere aures possit et ueritatis similitudine circumuenire. ceterum
 si penitus intueri res factas, personas et personarum uolueris
 uoluntates, nihil esse reperies diis dignum et, quod saepe iam
 dictum est, quod ad huius nominis speciem dignitatemque
 30 referatur. quis est enim primum qui deum illum fuisse credat,
 qui currentibus frustra delectaretur | eculeis auocarique se f. 155^b

30—274, 11. 14 = 277, 14—25 = 277, 26—278, 13

1 negabimus <i>Sab</i> : negauimus <i>P</i>	2 quodam <i>P</i> corr	lues <i>Sab</i> :
luis <i>P</i>	8 triumphatum <i>P</i>	14 scaeuas <i>Meursius</i> : saeuas <i>P</i>
posse del <i>Meursius</i>	19 solia <i>P</i>	20 subrepto <i>Sab</i>
<i>Sab</i> , r: ueniat <i>P</i>	28 uoluntates <i>Sab</i> : uoluptates <i>P</i>	24 ueniant
<i>Meursius</i>	31 auocarique <i>Heraldus</i> : euocarique <i>P</i>	29 numinis

genere hoc ludicri iucundissimum duceret? immo illum fuisse
 quis est qui adsentiat Iouem, quem deum principem dicitis
 et rerum quaecumque sunt conditorem, qui spectatum profi-
 cisceretur e caelo cantherios de uelocitate certantes, replicantes
 gyros septem, et quos dissimiles ipse corporum esse in mobili-
 tate uoluisset, eos tamen gauderet transire, transiri, pronos et
 cernuos ruere, cum curribus resupinos uerti, trahi alios, cruri-
 bus et claudicare prae fractis, et ineptias nugis et crudelita-
 tibus mixtas summis in uoluptatibus habuisset quas homo
 quiuisset laetus nec ad studium plenae grauitatis ac ponderis
 eruditus puerilia duceret atque aspernaretur ut ludicra? quis
 est, inquam, qui credat, repetamus ut assidue hanc uocem,
 generis eum fuisse diuini, qui, quoniam ludis actus per circi
 est spatium meritorum poenas et supplicia redditurus, ira ex-
 acerbatus ardesceret seseque ad uices adtingeret ultionis? si
 enim nocens seruus atque illa fuerat animaduersione puniendus:
 qui debuit Iuppiter indignatione aliqua commoueri, cum age-
 retur iniuste nihil, immo cum nocens caput poenis conuenienti-
 bus plecteretur? sin autem immunis ab scelere neque ulli ob-
 noxius crimini: uitiosi praesulis ipse fuit in causa, cui cum
 subuenire potuisset, non fecit, immo ipse quaesiuit et pati
 quod inprobabat et ab aliis poenas suae permissionis exigere.
 et cur laesum deinde illo se questus est et pronuntiauit in
 f. 156 praesule, quia crucis | ad poenas per circi actus est medium
 42 uirgis dilaceratus et flagris? et quid ex hoc facto labis potuit
 et foeditatis efluere, quod aut circum faceret minus purum
 aut Iouem contaminatum, cum per exigua momenta, per puncta
 tot in orbe conspiceret milia mortis in generibus uariis et
 cruciatibus interire diuersis? ante, inquit, est actus, ludi quam

2 dicis <i>Sab</i>	3 proficisceretur <i>P</i>	4 replicantes <i>P</i>	6 uoluisse?
sed eos <i>Sab</i>	gauderet <i>Meursius</i> :	gaudere <i>P</i>	7 alios debiles,
cruribus <i>Urs</i>	9 mixtas <i>Sab</i> , r:	mixta <i>P</i>	habuisset <i>Meursius</i> :
habuisse <i>P</i>	10 laetus <i>Gel</i> :	laetus <i>P</i>	11 duceret <i>Sab</i> : ducere <i>P</i>
12 assidue (e in ras c') <i>P</i>	14 redditurus <i>Sab</i> :	reddituos <i>P</i>	
exacerbatus <i>Gel</i> :	exaceruatus <i>P</i>	15 uices <i>Huetius</i> :	uices <i>P</i>
22 in-	pronabat <i>P corr c</i>	23 illo <i>Sab</i> :	illos <i>P</i>
pronuntiauit <i>P</i>	24 praesulae <i>P</i>	26 effluere <i>Sab</i> :	et fluere <i>P</i>
27 exigua <i>Sab</i> :	exigua <i>P</i>	puncta <i>Sab</i> :	cuncta <i>P</i>
		29 crutiatibus <i>P</i>	

inciperent confici. si sacrilego pectore religionisque contemptu,
 est ut ignoscere debeamus Ioui indignanti se spretum nec
 circensibus propriis sollicitiorem adhibitam curam. sin autem
 errore uel casu latens illud non est animaduersum et cogni-
 15 tum uitium, nonne fuerat rectum Iouique conueniens, ut hu-
 manis ignosceret lapsibus et imprudentiae caecitatem ueniali
 concessione donaret? sed uindicanda res fuit. et post haec
 aliquis fuisse illum deum credet, qui puerilis incuriam ludicri
 ciuitatis ultus est et persecutus interitu, grauitatis ac ponderis
 20 aut ullius habuisse constantiae firmitatem, qui ut sibi ex in-
 tegro uoluptatis in gaudia curreretur, uenenatam in perniciem
 aeris haustus uertit et pestilentiae morbo stragem mortalitatis
 indixit? si ludorum exhibitor magistratus minus curauit edis-
 cere, quisnam esset illo die circi actus per medium, contrac-
 25 taque est ex hoc culpa, quid infelix commeruerat populus, ut
 aliena delicta capitis sui dissolueret poenis pestilentibusque
 contagiis crudeliter expelleretur e uita? immo quid feminarum
 genus, quas ab negotiis publicis | condicio fragilitatis excepit, f. 156^b
 quid adultae uirgines, quid pueruli fecere pusiones, quid
 30 denique adhuc parui nutricum sub alimonia constituti, ut in
 eos inmitteretur par et una saeuitia priusque acerbiter
 mortis quam dulcedinem aliquam perciperent luminis? si sibi 43
 Iuppiter ludos scrupulosius fieri restituique quaerebat, si fide-
 liter reddere suam populo sanitatem nec malum quod fecerat
 35 prorogari ulterius et augeri, nonne rectius fuerat, consulem
 ut ad ipsum ueniret, sacerdotum ad aliquem publicorum,
 pontificem maximum aut ad flaminem suum Dialem eique per
 somnium et praesulis uitium et funesti causam temporis indi-
 caret? quae fuerat ratio, ut ruri hominem suetum, obscuritate

1 contemptu *Sab*: contemptus *P* 2 spræctum *P* 3 sollicitiorem
P corr 4 errore *Sab*: errore *P* 7 concessione *P* 9 ultus
Sab, r: ullus *P* 11 uenenatam *Sab*: uenenatam *P* 12 pesti-
 lentiae *Salm, r*: pestilentia *P* pestilentiam *Sab* morbos *Sab*
 mortalitati *P. Iunius* 13 induxit *Urs* 19 adultae *Gel*: adul-
 terae *P* 21 acerbiter *Sab*: acerritatem *P* 22 si add *Meur-*
sius sibi] si *Gel* 24 reddere *Gel*: redderet *P* redderes sic *Sab*
 25 prorogaret *Sab* augeret *Sab* 26 ut] aut *Urs*

incognitum nominis, urbanarum inscium rerum, quid sit praesul fortasse nescientem, uoluntatis suae deligeret nuntium et expetitae satisfactionis auctorem? quem si utique sciebat, diuinus modo si fuerat, tergiuersatorem in obsequio futurum, nonne fuerat pronius et deo conueniens, mentem hominis uertere et parendi subicere uoluntatem quam uias adgredi saeuiores et latrocinii ritu sine ulla passim ratione saeuire? si enim rusticus senior inexpeditus in rebus obeundis cunctabatur in re iussa causis superioribus retardatus, quid infelices eius commeruerant liberi, ut in eos ira et indignatio uertetur offensasque alterius luminis sui spoliatione pensarent? et quisquam est hominum qui fuisse illum deum credat tam iniustum, tam impium nec mortalium saltem constituta seruante[m], | apud quos nefas haberetur magnum, alterum pro altero plecti et aliena delicta aliorum crucibus uindicare? ¹⁵ sed et ipsum fecit pestilitatis saeuitia comprehendere. nonne ergo praestantius, quinimmo aequius fuerat, si hoc esse uidebatur faciendum, ut ab ipso patre terror coercitionis inciperet, apud quem causa tanti fuerat motus et in oboedientia cessatio, quam in eius dolorem uim liberis facere et innoxias urere atque ²⁰ abolere personas? quaeenam illa saeuitia, crudelitas fuit quae tanta, ut extincta subole intestinis periculis post territaret patrem? quod iamdudum si facere id est loco priore uoluisset, nec germanitas conficeretur innoxia et uoluntas numinis cognosceretur offensa. at enim completo adnuntiationis officio statim ²⁵ morbus euauit et sanitati homo est continuo restitutus. et quid habet admirationis res ista, si malum quod inspirauerat rettudit seseque inani ostentatione iactauit? quodsi penitus res pendas, magis illa crudelitas quam beneficium salutis fuit, siquidem hominem miserum et interire post filios cupientem ³⁰

5 probius <i>Meursius</i>	6 subiicere <i>Meursius</i> : subigere <i>P</i>	scaeuiores ?
15 crucibus <i>scripsi</i> : ceruicibus <i>P</i>	uindicari <i>Sab</i>	16 saeuiaia <i>P corr</i>
18 coercitiones <i>P corr c'</i>	19 in oboedientia <i>Meursius</i> : inoboeda <i>P</i> in obeundo <i>Sab</i>	20 facere <i>Sab</i> : faceret <i>P</i>
21 crudelitas <i>Meursius</i> : crudelitatis <i>P</i>	23 id est loco priore <i>del Zinkius</i>	25 completo <i>P</i>
27 quod <i>P corr c'</i>	28 rettudit <i>Hildebrandius</i> : rettulit <i>P</i> repulit <i>Gel</i>	inani <i>Gel</i> : in alia <i>P</i>
	paenitus <i>P</i>	

non gaudia seruauit ad uitae sed ut suam solitudinem discer-
ceret et orbitatis cruciamenta sentiret. consimili ratione per 44
alias ire licebit historias et ostendere in his quoque longe
aliud quam esse dii debeant de his ipsis dici et earum
in expositionibus indicari, uelut in hac ipsa quam deinceps
ponam, una ei duabusue coniunctis, fastidium ne inmoderatione
pariatur.

Non imus infitias in annalium scriptis contineri haec | omnia f. 157
quae sunt a uobis in oppositione prolata. nam et ipsi pro
10 modulo ingenique pro captu et legimus haec eadem et esse
posita scimus, sed quaestionis in hoc summa est, utrumne hi
dii sint, quos saeuire adseueratis offensos reddique ludis et
sacrificiis mites, an sint longe aliud et ab huius ui debeant
et nominis et potentiae segregari. quis est enim primum qui
15 eos deos existimet fuisse aut esse qui credat, qui motibus et
saltationibus scaenicis, qui cantheriis frustra currentibus uolup-
tatum soluuntur in gaudia, ineptas et frigidas actiones spec-
tatum proficiscuntur e caelo offendique se doleant et suis
honoribus derogatum, si paulisper constiterit ludius aut tibicen
20 modice interquieuerit fessus, qui praesulem sibi displicuisse
pronuntient, si per circi medium pergat nocens aliquis meri-
torum poenas et supplicia redditurus? quae si penitus cuncta
et sine ulla gratificatione cernantur, non tantum ab diis esse
reperientur aliena, uerum ab homine quouis lauto nec ad sum-
25 mos apices grauitatis ac ponderis instituto.

Quis est enim primum deos illos qui existimet fuisse aut
esse qui credat, qui nocendi habeant saeuierendique naturam **
easque abiciant rursus cyatho uno sanguinis et thuris suffitione
molliti, qui motibus scaenicis et saltationibus histrionum festos
30 dies ducant et hilaritatis plenissimas uoluptates, qui cantherios

3 hostendere *P corr* 5 uelud *P* 8 Non imus — 278, 13 erudito
om Gel Canterus Salm, seclussit Urs, post librum separatim collocare ma-
luit Stewechius, quem reliqui secuti sunt: uide praefationem . in mg r
Haec desiderantur in hactenus impressis codicibus scilicet in Gelenii et Can-
teri editionibus 11 hii *P* 14 potentiae *Sab: potentia P*
15 fuisse *addidi* 16 scenicis *P* 18 celo *P corr r* 19 ludius
Urs: lydius P *tybicen P* 22 paenitus *P* 26 qui *Sab: quis P*
27 *lacunam signaui* 28 abiciantur (u eras) *P* cyatho *P* thuris
P 29 scenicis *P* 30 dicant *Sab*

frustra et sine ulla ratione currentes spectatum proficiscantur
 e caelo gaudeantque ex his alios transire, transiri, pronos et
 cernuos ruere, cum curribus resupinos uerti, trahi alios debiles
 f. 158 | et cruribus claudicare prae fractis, qui praesulem sibi displi-
 cuisse pronuntient, si per circi medium pergat nocens aliquis
 meritorum poenas et supplicia redditurus, qui offendi se doleant
 et suis honoribus derogatum, si paulisper constiterit ludius,
 interquieuerit tibicen fessus, puer ille matrimus decidat
 fortuito alicuius instabilitate * prolapsus? quae si penitus
 cuncta et sine ulla partium gratificatione pendantur, non tan-
 tum longe longeque ab diis esse reperiuntur aliena, uerum a
 quouis homine sentiente communia nec ad studium ueri rationum
 cognitionibus erudito.

Post aduectos, inquitis, transmarinis ex gentibus deos quos-
 dam postque condita his templa, post cumulas sacrificiis aras
 male habens sese recreatus conualuit populus et pestilentes
 morbi inducta sinceritate fugerunt. qui, effamini, dii quaeso?
 Aesculapius, inquitis, Epidauro, bonis deus uale tudinibus
 praesidens et Tiberina in insula constitutus. si esset nobis
 animus scrupulosius ista tractare, uobis ipsis obtineremus auc-
 toribus, minime illum fuisse diuum, qui conceptus et natus
 muliebri aluo esset, qui annorum gradibus ad eum finem as-
 cendisset aetatis in quo illum uis fulminis, uestris quemad-
 modum litteris continetur, et uita expulisset et lumine. sed
 quaestione ab ista discedimus, Coronidis filius sit, ut uultis,
 ex immortalium numero et perpetua praeditus sublimitate
 caelesti. ex Epidauro tamen quid est aliud adlatum nisi magni
 agminis coluber? fidem si annalium sequimur et exploratam
 eis adtribuimus ueritatem, nihil, ut conscriptum est, aliud.
 t. 158^b | quid ergo dicemus? Aesculapius iste quem praedicatis, deus

2 transire om Sab	4 praefactis P corr	5 pronuncietur Sab
8 interquieuerit P	tybicen P	matrimus Sab: matrib P
9 la-		
cunam signauit: tabulati	intercidisse uidetur	11 a add Sab
12 quoduis P corr	sentient P corr c'	nec ad Sab: negat P
16 recreatas P corr	pestilentis P corr c'	18 aescolapius P
28 angminis Meursius	30 dicimus Sab	aescolapius P

praestans, sanctus deus, salutis dator, ualetudinum pessimarum
 propulsator, prohibitor et extinator, serpentis est forma et
 circumscriptione finitus, per terram reptans, caeno natis ut
 uermiculis mos est, solum mento radit et pectore, tortuosis
 uoluminibus se trahens, atque ut pergere prorsus possit, partem
 sui postremam conatibus prioris adducit. et quoniam legitur 45
 usus cibis etiam, quibus uita in corporibus inmoratur, habet
 patulas fauces, quibus cibos transuoret oris hiatibus adpetitos,
 habet receptaculum uentris et ubi mansa et uorata decoquat
 10 uiscera, sanguis detur ut corpori et uiribus redintegratio sub-
 rogetur, habet et extremos tramites, per quos immunda faex
 eat auersabili corpora foeditate deonerans. si quando mutat
 loca et ab aliis transgredi in alias regiones parat, non ut deus
 obscure per caeli euolat sidera punctoque in temporis ubi
 15 causa postulauerit sistitur, sed uelut animal brutum uehiculum
 quo sustineatur petit, undas pelagi uitat atque ut tutus possit
 incolumisque praestari, cum hominibus nauem ascendit et ille
 publicae sanitatis deus fragili se ligno et tabularum compagibus
 credit. non arbitramur euincere atque obtinere uos posse,
 20 Aesculapium illum fuisse serpentem, nisi hunc colorem uolue-
 ritis inducere, ut in anguem dicatis conuertisse se deum,
 quominus curiose possent quisnam esset aut qualis homines
 intueri. quod si fuerit a uobis dictum, quam infirmiter inua-
 lideque dicatur, ipsa rerum inaequalitas indicabit. si enim | se f. 159
 25 deus uideri ab hominibus euitabat, nec in forma serpentis uelle
 debuit conspici, cum in qualibet forma non ab ipso se alius,
 sed ipse esset futurus. sin autem intenderat cernendum se
 dare — non enim debuit oculorum negare se conspectui — cur non

3 reptans *Sab*: cteptans (c eras) *P* 6 contractibus *Ungerus* cur-
 uatibus ? 9 et *Sab*: ut *P* dequoquat *P* 11 tramites *Sab*,
r: tramites *P* 14 obscure] ocius ? 15 sistitur *Sab*: sititur *P*
 sititur *r* 18 fragilis *P* *corr* compagibus *Sab*, *r*: compagius *P*
 20 escolapium *P* 22 quominus curiose *scripsi*: quo mentiri se *P*
 posset *Urs*: posse *P* posset *Sab* qualis *Urs*: quales *P* quo
 mentiri se posset nec quisnam aut qualis posset homines intueri *Urs* quo
 mentiri se posset et quisnam esset aut qualis hoc minus intueri *Meursius*
 24 dicantur *Sab* 25 deus. *P* 26 qualibet *Sab*, *r*: qualib: et *P*
 28 non... conspectui *del Orellius* et non *Zinkius* enim *addidi*
 se *addidi*

talem uideri se praeuit, qualem sciebat se esse qualemque se nouerat sui numinis in potentia contineri? erat enim hoc potius multoque praestantius angustaeque conueniens dignitati quam fieri beluam horrentisque animalis in similitudinem uerti et dare ambiguis contradictionibus locum, essetne uerus deus, an nescio quid aliud longeque ab supera sublimitate seiunctum.

46 sed si deus, inquit, non erat, cur e naui postquam extulit sese et Tiberinam ad insulam repsit, nusquam statim comparuit et uiderier ut ante desiit? possumus enim scire, utrumne aliquod obstaculum fuerit, cuius sese obiectu atque oppositione pro-¹⁰ texerit, an hiatus aliquis? uos pronuntiate, uos dicite, quidnam illud fuerit aut cuinam rerum generi debuerit applicari, si personarum officia sunt certa certarum. uestra cum res ista sit deque uestro numine uestraque et religione tractetur, uestrum est potius edocere uestrumque monstrare, quid illa¹⁵ res fuerit, nostras uelle quam exaudire sententias nostraque expectare decreta. nam nos quidem quid aliud possumus dicere, nisi quod fuit et uisum est, quod historiae prodidere omnes et oculorum sensibus est comprehensum? hanc tamen scilicet colubram ualidissimi corporis et prolixitatis immensae²⁰ aut, si nomen hoc sordidum est, anguem dicimus, serpentem . 159^b nominamus, aut si quod aliud nobis usus uocamen | obtulerit aut ampliatio sermonis ecfinxerit. si enim repsit ut coluber non pedibus se ferens neque suas, subexplicans itiones sed uentre nixus ac pectore, si ex materia formatus carnis longi-²⁵ tudinem porrigebatur in lubricam, caput si habuit atque caudam, si obsita squamis terga, si macularum corium suffectionibus uarium, si os dentibus horridum et ad infligendos instructum morsus: quid aliud possumus quam generis eum dicere

280, 7—11 = 281, 8—12

6 superum ? 8 et ante Tiberinam add Zinkius: sed ipse Tiberi-
nam... repsit *delere mauult* 9 sqq. possumus... aliquis *del Zinkius*
13 certarum. uestra cum *Meursius*: certarum uestra. cum *uulgo* ista
Meursius: ita P 14 et *del Meursius* 19 tamen] uocamen *Zin-*
kius 20 si licet *Meursius*, *Zinkius* 21 dica-
mus *Urs* 22 nominitemus *Urs* 23 ampliatio *Sab*: ampliatio P
ecfinxerit r: et finxit P effinxerit *Sab* 25 nixus *Sab* 27 ob-
sita *Urs*: oblita P corium *addidi* 28 uaria *Sab* uarium
uentrem *Ungerus* tendibus P corr c

fuisse terreni, quamuis fuerit inmanis et nimius, quamuis illum
 ab Regulo exercitus ui caesum longitudine corporis et robore
 anteierit? sed aliud nos remur et labefactamus et destruimus
 neritatem. ergo uestrum est explicare, quidnam ille fuerit uel
 5 cuius generis, nominis et qualitatis cuius. nam deus esse qui
 potuit, cum haberet ea quae diximus, quae dii habere non
 debent, si cogitant dii esse et uocaminis huius eminentiam
 possidere? Tiberinam postquam ad insulam repsit, nusquam
 continuo apparuit: qua ex re numen fuisse monstratur. possu-
 10 mus enim scire, utrumne istic aliquod rei fuerit alicuius ob-
 staculum, cuius sese obiectu atque oppositione protexerit, an
 hiatus aliquis aut ex molibus inaequaliter aggeratis successus
 quidam et fornices, in quos intulit se raptim circumscripto
 15 tuentium uisu? quid enim, si flumen transiliuit? quid, si trans-
 natauit? quid, si siluarum densitatibus se dedit? argumentatio
 flaccida est, ea re suspicari deum illum fuisse serpentem, quod
 ab oculis sese properata agminis festinatione subtraxit, cum
 deum non fuisse eadem rursus possit argumentatione monstrari.
 sed si deus praesens anguis ille non fuit, cur post illius ad- 47
 20 uentum pestilentiae uis fracta est | et populo salus est reddita f. 160
 Romano? referimus et nos contra: si ex libris fatalibus na-
 tumque responsis inuitari ad urbem deus Aesculapius iussus
 est, ut ab luis contagio morbisque pestilentibus tutam eam
 incolumemque praestaret, et uenit non aspernatus, ut dicitis,
 25 colubrarum in formam conuersus: cur totiens Romana ciuitas
 mali huius afflicta est cladibus, totiens aliis aliisque tempori-
 bus dilacerata, uexata est et innumeris stragibus ciuium minor
 facta est millibus? cum enim deus aditus in hoc esse dicatur,

2 robore *Meursius*: roboris *P* 3 anteierit *scripsi*: anteiret *P*
 labefactamus *Hildebrandius*: labefaciamus *P* labefacimus *Sab, r*
 4 quisnam *Urs* 10 isti *P corr c* 12 inequaliter *P* 14 trassili-
 uit *P* *si: P* 14 *sqq.* transnatauit argumentatio flaccida est ea
 re suspicari quid si (si *add c*) siluarum densitatibus se dedit deum illum
P: rectum uerborum ordinem restituit *Gel* 17 agminis *scripsi*:
 omni *P* festinatio *P corr c* 20 est ante reddita *om Sab*
 21 batumque *P corr* 22 aesculapius *P* 25 Romana *Urs*:
 roma *P* 26 *sqq.* cladibus ... facta est *om Sab* 28 milibus *P*

ut omnino omnes causas quibus pestilentia conflagraret auerteret, sequebatur ut ciuitas intacta esse deberet flatuque a noxio immunis semper innocuaeque praestari. atquin uidemus, ut superius dictum est, saepenumero his morbis cursus eam uitae habuisse funestos nec dispendiis leuibus esse populi fractas debilitatasque uirtutes. ubi ergo Aesculapius fuit, ubi ille promissus oraculis uenerabilibus? cur templa post condita sibi-que exaedificata delubra diutius aditus habere perpessus est bene merita ciuitatis luem, cum in id esset aditus, ut et malis mederetur instantibus nec sineret in futurum tale aliquid quod 10
 48 metueretur inrepere? nisi forte aliquis dicet, minoribus et consequentibus saeculis idcirco dei talis defuisse custodiam, quod impiis iam moribus et inprobabilibus uiueretur, opem autem contulisse maioribus, quod innoxii fuerint et ab omni scelerum contagione dimoti. quod ratione cum aliqua et audiri 15
 f. 160^b forsitam potuisset et dici, si aut in temporibus | priscis omnes essent usque ad unum boni aut sequentia tempora malos omnes generarent et nulla diuersitate discretos. cum uero res ita sit, ut in magnis populis, nationibus, quinimmo et in ciuitatibus cunctis mixtum sit humanum genus naturis uoluntatibus moribus tamque potuerint in prioribus saeculis quam in nouellis aetatibus boni simul malique existere, stultum satis est dicere, propter malitias posteros auxilia numinum non meruisse mortales. si enim propter malos sequentium saeculorum boni non sunt protecti temporum nouellorum, et propter antiquos malos boni aequae maiores non debuerant mereri beniuolentiam numinum: sin propter bonos priscos mali etiam conseruati sunt prisci, et propter bonos minores aetas debuit sequens, quamuis esset inprobabilis, protegi. aut ergo iam fracta atque imminuta ui morbi anguis ille perlatus famam 20
 conseruatoris adsumpsit, cum nihil omnino commoditatis attu-

1 omnes <i>P</i>	pestilentia <i>P</i>	3 atquin <i>P</i> corr	8 aditus
addidi	haberi <i>Salm</i>	est <i>Sab</i> : et <i>P</i>	9 meritas ciuitates <i>Sab</i>
12 idcirco <i>P</i>	16 forsitan e forsitam corr <i>P</i>		
aut in <i>Salm</i> : autem <i>P</i> aut <i>Sab</i> , r	18 generarent <i>Sab</i> in err: generarent <i>P</i>		
19 ciuitatis <i>Sab</i>	24 saequentium <i>P</i>	26 merere <i>Sab</i>	
27 s'n <i>P</i>	29 essent inprobabiles ?	30 morbi <i>Sab</i> : urbi <i>P</i>	

lisset, aut fatalia dicenda sunt carmina multum ueris aber-
 ranisse praesagiis, cum remedium ab his datum non deinceps
 cunctis sed auxilio fuisse uni tantum reperiatur aetati. sed et 49
 Magna, inquit, Mater accita ex Phrygio Pessinunte iussis con-
 similiter uatum salutaris populo et magnarum causa laetitiarum
 fuit. nam et diu potens hostis ab Italiae possessione detrusus
 est et gloriosis inlustribusque uictoriis decus urbi restitutum
 est pristinum et imperii fines longe lateque porrecti et innu-
 meris gentibus ciuitatibus populis libertatis ius raptum est
 10 et iugum | seruitutis inpositum, multaeque res aliae foris f. 161
 domique perfectae ineluctabili firmitate gentis nomen maies-
 tatemque fundarunt. si uerum locuntur historiae neque ulla
 inserunt rerum conscriptionibus falsitates, adlatum ex Phrygia
 nihil quidem aliud scribitur missum rege ab Attalo, nisi lapis
 15 quidam non magnus, ferri manu hominis sine ulla inpressione
 qui posset, coloris furui atque atri, angellis prominentibus
 inaequalis, et quem omnes hodie ipso illo uidemus in signo
 oris loco positum, indolatum et asperum et simulacro faciem
 minus expressam simulatione praebentem. quid ergo dicemus? 50
 Hannibalem illum Poenum, hostem potentem ac ualidum, sub
 quo anceps et dubia res Romana contremuit et magnitudo
 * trepidauit, lapis ex Italia depulit, lapis fregit, lapis fugacem
 ac timidum suique esse dissimilem fecit? et quod rursus urbs
 exsiliuit ad imperii columen et regium principatum, nihil con-
 siliis actum est, nihil hominum uiribus, nec ad reditum sub-
 25 limitatis antiquae tot tantisque ab ducibus quicquam est
 scientia militari aut rerum experientia conlatum? lapis aliis
 uires, aliis roboris infirmitatem dedit, hos secundis praecipitauit
 ab rebus, aliorum extulit stratas desperatione fortunas? et quis
 30 hominum credet terra sumptum lapidem, sensu agitabilem
 nullo, fuliginei coloris atque atri, * corporis, deum fuisse matrem?

3 fuisse uni tantum add c 7 urbis P, Sab corr c' 13 fry-
 gia P 14 quidem Sab: quid P 16 angulis Sab 19 ex-
 praessam P praeuentem P corr c 22 lacunam signaui:
 imperii intercidiisse uidetur 23 urbs addidi 27 aliis P corr
 31 lacunam signaui: parui intercidiisse suspicatur Hildebrandius
 corporis del Urs

aut qui rursus accipiat — hoc enim solum restat — numinis alicuius
 f. 161^b habitasse | uim silicis fragmentis ignis more subiectam uenis-
 que in eius abstrusam? et unde parta uictoria est, si Pessi-
 nuntio lapidi nullum inerat numen? sedulitate possumus dicere
 ac uirtute pugnantium, usu tempore consilio ratione, fato
 etiam possumus et reciproca uarietate fortunae. sed si auxilio
 lapidis res facta est melior et felix reciperata uictoria est,
 ubinam Mater Phrygia tempore illo fuit, cum tot tantisque
 exercitibus caesis inclinata est res summa et ad ultimae labis
 periculum uenit? cur non minaci hosti se obtulit? cur impetus¹⁰
 tantos belli non prius fregit ac reppulit quam immanes ac
 inciderent plagae, quibus omnis effunderetur sanguis et ex-
 haustis rueret uita ipsa paene uitalibus? aduecta enim nondum
 nec fauorem fuerat ut commodaret rogata. esto: sed bonus
 auxiliator numquam rogari se poscit spontanea semper opitu-¹⁵
 latione subueniens. hostem pellere ac fugare non potuit multo
 adhuc mari terisque ab Italia discreta. sed deo, si deus est,
 longum nihil omnino est, cui punctum terra est et sub nutu
 51 omnia constituta. sed fuerit praesens, ut exposcitis credi, illo
 ipso numen in lapide: et mortalium quisquam est, quamuis²⁰
 ille sit credulus et facillimas aures quibuslibet fictionibus prae-
 beat, qui eam iudicet fuisse aut tempore illo deam aut hodie
 dici appellarique debere, quae modo haec appetat, modo illa
 f. 162 deposcat, suos deserat fastidiatque | cultores, prouinciis ab
 humilioribus migret, potentioribus populis ditioribusque se²⁵
 iungat? uerum bellicas res amet interque esse desideret pugnis
 caedibus mortalitatibus et cruori. si deorum est proprium, si
 modo sunt ueri et quos deceat nuncupari ui uocis istius et

1 quis *Gel* 2 uim *Orellius*: in *P* ignis addidi: cf. *Verg.*
georg. 1, 135 'ut silicis uenis abstrusum excuderet ignem' more]
 molem *Gel* molem uel maiestatem *Urs* humorem uel materiam *Stewe-*
chius mire *Orellius* 7 uictoria sic *P* 8 frygia *P* 10 hosti
scripsi: forti *P* fortiter *Sab* fortis *Oehlerus* portis *Zinkius* 11 im-
 manes ac] immanes hae r immanes *Sab* lacunam signavi
 14 fauorem *Gel*: pauorem *P* esto *Oehlerus*: ē *P* om *Sab* 17 ab
 Italia *Oehlerus*: habitabilia *P* habitabilibus *Sab* 21 facillimas* *P*
 fictionibus *Sab*: finctionibus *P* 26 uerum] nedum *Oehlerus*
 bellicas *Sab*: bellica *P* amat *Sab* desiderat *Sab*

potentia nominis, nihil facere malitiose, nihil iniuste hominibusque se cunctis una et parili gratia sine ulla inclinatione praebere, credet generis eam fuisse diuini quisquamne hominum aut habuisse aequitatem diis dignam, quae humanis sese discordiis inserens aliorum opes fregit, aliis se praebuit exhibuitque fautricem, libertatem his abstulit, alios ad columnen dominationis euexit, quae ut una ciuitas emereret in humani generis perniciem nata, orbem subiugauit innoxium?

1 nominis *Cotelerius*: numinis *P* facere *Sab*: facerent *P*
hominibusque *Sab*: hominibusque *P* 3 praebere, credet *Oehlerus*:
praeberent *P* praebere *Sab* ea *Sab* corr in err hominum credat
Gel 5 fregit *P* 6 columnem *P* 7 euexit *P. Iunius*: ere-
xit *P* 8 'uidentur deesse nonnulla' *Urs* ARNOU LIBER. VII.
EXPLI. | INCIPIT LIBER. VIII. FELICITER. *P*: sequi *Minucii Felicis Octauium* primi intellexerunt *Franciscus Balduinus et Gulielmus Sirletus*

INDICES

I

INDEX AUCTORUM

'cum hominum uis tanta magisteriis eius acceperimus ac legibus, malum malo rependi non oportere' cf. Matth. 5, 49 Rom. 12, 17 I Thess. 5, 15
I Petr. 3, 9 8, 7 sq.
'numquamne illud uulgatum perstrinxit aures uestras, sapientiam hominis stultitiam esse apud deum primum?' I Cor. 3, 19 52, 2 sqq.

Acherontici libri 98, 1
Aelius 136, 21. 137, 8
Aethlius 222, 16
annales 6, 21. 106, 14. 244, 20. 271, 6.
272, 5. 277, 8. 278, 28
in historiarum Antiochus nono 218, 17
antiqui 139, 8
Apollodorus 161, 18
Aristoteles 132, 16
ut Epictetum dixisse adprobat Arrianus 111, 16
nescio quis auctor (*Ennius*) 123, 18
auctores 162, 15. 218, 12 auctores
uestri (*ethnici*) 158, 4
suis in causalibus Butas 190, 7
Caesius 138, 9
carmina 28, 29. 162, 23
Cicero u. Tullius Cicero
Cincius 136, 26. 137, 14. 16
Sextus Clodius sexto de diis graeco
190, 3
commentarii uestri (*ethnicorum*) 161,
20
conscriptiones uestrae 203, 25
conscriptores nostri (*Christiani*) 37,
23. 38, 23

IV.

Cornificius 136, 23. 137, 12. 14
Crates 136, 5
Ctesias historiarum in primo 35, 20
Diagoras Melius 165, 16
Ennius 165, 13 nescio quis auctor 123,
18
Ephorus 136, 3
Epicharmus 161, 13
Etruria in libris Acheronticis pollicetur 98, 1 Etruriae disciplinae 190,
10 disciplinae Etruscae 138, 6. 9
Etrusci 138, 15
Euhemerus Agragantinus, cuius libellos Ennius sermonem in Italum transtulit 165, 13
Fabius 219, 21
Flaccus (*Granius Flaccus?*) 190, 8
Graeci 139, 5 Graecorum interpretes
131, 22
Granius 132, 16. 136, 20. 137, 9. 219,
21 u. Flaccus
Heraclitus 200, 10
Hermippus 35, 18
Hesiodus 136, 5
Hieronymus 162, 10
Hippo Melius 165, 15

- historiae 6, 25. 173, 3. 187, 5. 202, 26.
271, 6. 277, 3. 280, 18. 283, 12 an-
tiquitatis historiae 189, 21
Homerus 161, 16. 26
quem quidem locum...homines pec-
toris uiui tam Romanis litteris
explicauere quam Graecis 115, 29
indigitamenta Pompiliana 107, 25
interpretes sacri, diuini iuris 18, 12
Graecorum interpretes 131, 22
Iudaeorum litterae 119, 27
Leandrius 219, 1
Leon Pellaeus 165, 15
libri Acherontici 98, 1 reconditi an-
tiquitatum libri 177, 10 libri quos
de diis habetis compositos theolo-
gorum, pontificum, nonnullorum
etiam philosophiae deditorum 156,
10
antiquae litterae 198, 5 doctorum in
litteris continetur 107, 25 Iudaeo-
rum litterae 119, 27 litterae pris-
cae 6, 16 litterae uestrae (*ethnico-
rum*) 109, 14. 148, 18. 163, 23. 211,
13. 278, 24
Lucilius 190, 15 Lucilianus Fornix
51, 24
Musa ut praedicat Lucretia 118, 18
Manilius 136, 24. 187, 16. 19
memorialia scripta 222, 12
Mnaseas 135, 27. 136, 4
Myrtilus 136, 4. 161, 9
Nicagoras Cyprius 165, 14
Nigidius 133, 18. 138, 3 idem in libro
sexto et decimo 133, 5 in diuersis
Nigidius scriptis 139, 2
Orpheus uersus 197, 16 sqq. suis in
carminibus Thracius 191, 12 libri
Threicii uatis 197, 11
Panyassis 161, 27
Patroclus Thurius 162, 9
nonnulli philosophiae dediti 156, 12
quidam philosophandi studio dediti
21, 13 in philosophiae memorabiles
studio atque ad istius nominis co-
lumen uobis laudatoribus eleuati
134, 18
Philostephanus in Cypriacis 233, 8
Boeotius Pindarus 161, 4
Piso 136, 19. 137, 8
Plato 7, 13. 77, 12. 89, 18 suis in com-
mentariis 9, 16 in Menone 67, 14
in eo uolumine quod de animae im-
mortalitate composuit 58, 26 So-
crates in Phaedro 52, 16 Plato in
Phaedro 75, 21 in Politico 58, 10
in Theaeteto 52, 26. 58, 5 in eo ser-
mone ac libro cui nomen Timaeus
scribitur 77, 4 Platoniscus ille cr-
ter, quem conficit miscetque Ti-
maeus 89, 3 Platonis testificante
Timaeo 154, 8
Plutarchus 162, 11
poetae 119, 15. 153, 22. 167, 5. 15.
169, 21. 173, 2. 5
Polemo 162, 3
Pomponi Marsyas 51, 24
pontifices 156, 11
Posidippus 224, 23 in eo libro quem
scriptum super Gnido indicat 233, 14
Ptolomaeus Agesarchi de Philopatore
quem edidit primo 219, 5
Rhintho (?) 193, 2
Sammonicus 219, 20
sapientes 14, 1. 89, 9. 91, 14. 92, 15.
132, 4. 215, 14. 262, 18
memorialia scripta 222, 12 nostra
scripta 171, 10 uestra scripta et
commentarii 189, 12
scriptorum commentarii 156, 9 scrip-
tores prisci 260, 2
senarius u. Terentius
Sophocles Atticus 161, 15 in Trachi-
niis 170, 12
Sosibius 162, 4
Terentius (?) senarius 193, 2
Terentius Varro Terentius 238, 18
Varro 136, 22. 137, 10. 138, 12.
139, 6. 143, 14. 219, 12. 236, 3
Varronis ut indicant Musae 222,

16 in admirandis Varro 216, 16
 in librorum quattuor primo quos
 de gente conscriptos Romani populi
 dereliquit 181, 14 Varro Menip-
 peus 234, 19
 Theodorus Cyrenensis 165, 15
 theologi 119, 15. 152, 17. 155, 26.
 156, 11. 177, 8. 181, 1 theologorum
 scripta 155, 28 theologi et uetusta-
 tis absconditae conditores 151,
 19
 illi qui negotia Thespiaca scriptita-
 runt 224, 27
 Timotheus 177, 7
 Trebatius 264, 22

Tullius Cicero Tullius 116, 1. 208,
 13 Cicero 116, 15
 Valerianus 219, 21
 Valerius Antias in secundo Antiatis
 libro 173, 12
 Valerius pontifex 180, 1
 Varro u. Terentius Varro
 excellentes parte in hac uiri et ueri-
 tatem istam commeriti nosse 112,
 3 non indocti apud uos uiri neque
 quod induxerit libido garrientes
 134, 6 iudicii acris uiri atque in-
 genio perspicaci tam sermone Italo
 explicuere quam Graeco 151, 13
 Zeno Myndius 219, 3

II

INDEX NOMINUM ET RERUM

Abdera 185, 7
 academia recentior 54, 18 uetus *ibid.*
 Acantho 152, 2
 accitiones magorum 150, 12
 Achaia 57, 4
 Acheron 58, 27
 Acherusii aditus 199, 19
 Achilles 163, 24
 acinacem Scythae pro deo temporibus
 priscis coluerunt 222, 13
 Acrisius Larisae in arce conditus 218,
 19
 Actaeon 134, 17
 Admetus 161, 23
 Adon 163, 25. 266, 27
 adorantur reges ac principes 113, 10
 adulteri capitalibus poenis adficiuntur
 159, 19
 Aeacus 163, 24. 216, 16

Aegyptiaca numina 107, 17
 Aegyptii dei unius notionem habent
 150, 24 Aegyptiorum adyta 28, 22
 aenigmata 122, 14 lingua 154, 8
 Aegyptia gens 152, 7
 Aegyptus 24, 2. 57, 3. 152, 9 consti-
 tuit poenas in eum qui publicasset
 quibus fanis Apis iaceret abscon-
 ditus 219, 11
 Aeneades 164, 1
 Aeneas 106, 11. 137, 5
 Aequitas dea 142, 16
 Aesculapius 20, 16. 23, 15. 25, 3. 27,
 18. 33, 5. 101, 6. 108, 19. 126, 1.
 128, 1. 137, 5. 152, 18. 161, 4. 232,
 19. 236, 9. 255, 19. 266, 6. 278, 18.
 30. 279, 20. 281, 22. 282, 6
 Aether pater Iouis 151, 20 auus Solis
 151, 24

- Aethiopes 217, 22
 Aethiopici soles 24, 2
 Aethusa 162, 20
 Aetna 205, 26 flammae Aetnaeae 196, 1
 Afer 195, 10
 africa 258, 2
 Agdestis 184, 16. 186, 2. 9. 177, 22. 178, 22. 179, 3. 13. 19. 180, 3. 7. 9. 13. 187, 9. 188, 26 furor Agdestius 186, 15 ferocitas Agdestia 184, 6
 Agdus inauditae uastitatis petra in Phrygia 177, 13. 181, 28
 Agesarchus pater Ptolomaei historici 219, 5
 Aius Locutius 18, 13
 Alamanni 12, 13
 apud Albam regnatum est annis quadringentis et prope bis denis 106, 13
 Albanus mons 103, 4 Albanum oppidum 106, 12 Albana res 260, 6
 Alcibiadii ad corporis similitudinem Hermae fabricati 224, 21
 Alcides 266, 29
 Alcmena 104, 21. 158, 23. 163, 7. 193, 22
 Alcyone 162, 17
 Alexander Magnus 7, 23
 Alimuntia mysteria 199, 7
 allegoriae de diis 168, 20. 203, 4 sqq.
 Amphitrite 162, 16
 Amphitryon Plautinus 266, 23
 Amynone 162, 17
 Anchisa 163, 27
 angeli 76, 15 angelorum potentium nomina in incantationibus magicis usurpata 28, 23
 anima quid sit Christus docuit 25, 23
 animae sunt mediae qualitatis 59, 13. 73, 27 immortales fiunt dei beneficio 59, 14. 76, 29 non sunt dei filiae 77, 16 nec post deum et post daemones et genios locum optinent quartum 68, 16 Platonis doctrina de anima 89, 3 sqq.
 animantia cum hominibus plurima habent communia 60, 24 sqq. 244, 2
 Antiochus Cyzicenus 232, 8
 antithei magorum 150, 13
 Anubis 236, 13
 anuli aurei 148, 18
 apexaones 257, 12
 Apis Peloponensi proditus et in Aegypto Serapis nuncupatus 24, 1 ubi sepultus sit 219, 11
 apium 250, 24
 Apollinaria numina 152, 21
 Apollo 17, 16. 20, 15. 23, 18. 42, 25. 43, 1. 49, 9. 103, 11. 104, 18. 107, 25. 115, 19. 125, 26. 127, 26. 133, 29. 134, 2. 3. 15. 138, 4. 140, 14. 17. 152, 11. 153, 14. 155, 24. 158, 21. 161, 5. 24. 216, 24. 26. 223, 24. 232, 22. 234, 16. 255, 19 Apollinis arula quae Telmessi apud oppidum uisitur 219, 3 eius nomen Pompiliana indigitamenta nesciunt 107, 25 Apollines quattuor 152, 20 Apollo Clarius 17, 16 Delius 17, 16. 158, 21. 161, 23. 223, 24 Apollinis Delii aedes 218, 24 Apollo Didymaeus 17, 16 Latonius 162, 19 Philesius 17, 16 Pythius 17, 17. 127, 26. 134, 4. 155, 24. 161, 24 Sminthius(?) 17, 17
 Apollonius magus 35, 21
 Aquilius 27, 9
 Arabes lapidem pro deo priscis temporibus coluerunt 222, 13
 Arabia 57, 2
 Arcadia 161, 16
 Arcesilas et Carneades nihil comprehendendi ab homine dicebant 54, 17
 Archytas causam in numeris ponit 54, 10
 Argiphontes 236, 9
 Argiua ciuitas 234, 12
 Argus 152, 8
 Armenius magus 35, 20

- Armenii dei unius notionem habebant 150, 24
 Arnobii actas 11, 15. 106, 17
 artes symphoniacae et fistulatoriae 82, 10
 Arsinoe 162, 19
 arteriae spirituales 121, 5
 Ascanius 106, 11
 Asia 12, 17. 57, 3
 asini Marti ab Scythis immolabantur 161, 18
 Assyrii 7, 15
 Atellanae 267, 20
 Athenae 218, 17. 234, 14 humanitatis artibus studiisque pollentes 195, 19
 Athenienses 224, 21
 Atlantea progenies 126, 7
 insula Atlantica Neptuni 7, 12
 Atlas 104, 4
 attagos Phryges hircos dicunt 178, 19
 rex Attalus 283, 14
 Attici 209, 11
 gens Attica 195, 16 orae Atticae 209, 5 regio Attica 196, 4. 206, 1.
 Attis 27, 23. 165, 23. 178, 20. 179, 1. 16. 180, 6. 9. 208, 26. 211, 9. 11. 12. 266, 26
 Auentinus 174, 9
 augmenta 259, 9
 augmina 258, 15
 augures 170, 2
 Aulus = Ollus 219, 21
 aurum anfractus 120, 20. 124, 13
 Aurora 163, 23
 auspicia ex acuminibus 102, 21
 Bacchanalia 190, 16 Bacchanalia altera 191, 4
 Bacchus u. Liber
 Bacis uates 43, 2
 Bactriani 7, 15
 Baebulus magus 35, 22
 barbarismi 39, 20
 Baubo 196, 6. 11. 22. 197, 8. 18. 198, 23. 201, 1. 206, 2. 209, 7
 belbae 250, 14
 Bellonae 18, 19. 129, 11
 Belus magus 35, 22
 Berecynthia 185, 13
 betacii 149, 3
 blatta 89, 5
 bolonae 78, 29
 Bona Dea = Fenta Fatua 23, 12. 190, 2
 botuli 82, 7
 briae 263, 14
 Brimo 192, 4. 205, 21
 Bromius 158, 25
 Brunda 57, 13
 buculis templa sunt dedicata 18, 28
 Bucures (?) Maurorum dii 23, 25
 bulbi 250, 24
 buris 67, 4
 Burnus (?) libidinum deus 148, 8
 buteones 95, 12
 caccabuli 226, 12
 caduceatores 196, 10
 caelus et caelum 41, 5
 Caelus 105, 29. 131, 12. 26. 135, 27. 151, 21. 160, 17 supremus Caelus 152, 5
 caepe 66, 18. 95, 21
 Caesellii 41. 20
 caestus gladiatorius 267, 16 caestus Iunonius 236, 6
 calathus mysticus 198, 8
 calautica 67, 1
 caliadria 236, 18
 Calliopa 197, 14
 camelus 69, 6
 † canacheni 234, 25
 Canariae insulae 217, 26
 canes immolantur Marti ab Caribus 161, 17
 cancer 34, 19
 candelabrum et candelaber 41, 8

- Cannensis pugna 208, 12, 14
 cantiones obscenae 267, 23
 Capitolinus collis 143, 21
 Capitolium 219, 14, 220, 7, 234, 6,
 273, 11 Capitolia 22, 11, 153, 18,
 182, 7, 231, 28
 capitones 121, 18
 Iuno Caprotina 132, 14
 Cares 161, 17
 carduus 66, 18 cardui 250, 24
 carmen malum conscribere legibus
 XII tabularum netitum 169, 12 car-
 mina fatalia 283, 1
 Carneades nihil comprehendi ab ho-
 mine dixit 54, 18
 caro strebula 258, 6 suminata 82, 8
 castellamenta (?) 82, 7
 Castores 23, 23, 104, 19, 162, 8 Cas-
 torum tria genera 152, 19
 castrisia flagitia 146, 19
 castus Magnae Matris 189, 1
 Catamitus 163, 19, 193, 23
 catillamina 257, 17
 Cato 123, 9
 catumeum 258, 3
 furculae Caudinae 144, 17
 caules 149, 3
 causarum genera 51, 26
 Cecropii 196, 10
 Cecrops 218, 17
 Celei uirgines 218, 22
 centipeda 89, 5
 Cerberus 199, 25
 Ceres 23, 21, 25, 3, 101, 5, 107, 23,
 118, 17, 133, 13, 16, 134, 7, 13, 138,
 10, 140, 16, 163, 25, 189, 2, 191, 21,
 193, 15, 195, 28, 196, 13, 20, 201,
 2, 203, 8, 204, 21, 205, 17, 20, 207,
 18, 21, 25, 209, 5, 22, 212, 3, 213,
 8, 236, 9, 266, 9 lectisternium Ce-
 reris 266, 8 sacra Cereris paulo ante
 Phrygiam matrem Romam ascita
 107, 23 Ceres Romae Graeca dicta
 107, 24 Ceres Eleusinia 218, 22
 ceromae 128, 4
 ceruas pro Iphigeniis dici 204, 16
 Chaldaei 150, 24 Chaldaeorum dis-
 ciplinae reconditae 7, 17
 Christianus 100, 22 Christiani 11, 12,
 17, 12, 15, 17, 19, 21, 27, 15, 13, 17,
 27, 36, 7 Christianorum conuenti-
 cula diruta 171, 11 scripta ignibus
 data 171, 10 persecutiones 16, 6, 17,
 5, 51, 7, 110, 20, 135, 18 Christiana
 fides 50, 29 Christiana gens 3, 4
 Christianum nomen 14, 12, 57, 18
 religio Christiana 5, 18 Christiana
 ueritas 57, 8
 Christus 8, 5, 11, 15, 17, 25, 28, 26,
 22, 28, 10, 28, 29, 13, 31, 19, 23,
 27, 32, 7, 33, 1, 15, 36, 13, 33, 13,
 17, 41, 21, 45, 4, 46, 3, 47, 3, 7, 49,
 26, 51, 7, 55, 14, 18, 20, 27, 59, 13,
 22, 75, 25, 77, 16, 96, 14, 15, 98,
 18, 24, 99, 4, 10, 11, 19, 101, 3, 20,
 108, 12, 109, 20 eius doctrina 25, 7
 sqq. res ab eo gestae 28, 15 sqq.
 Christus interiorum potentiarum
 deus et rei maximae causa a summo
 rege missus 28, 10, 36, 15
 Chrysippus 163, 18
 Chrysippus Stoicus 54, 14
 Chrysis Iunonis Argiuae sacerdos
 234, 11
 Cicero u. Tullius Cicero
 Cinciae leges 102, 23
 cinni potio 196, 15
 Cinxia 129, 1, 222, 14 Iuno Cinxia
 132, 14
 Cinyras rex 190, 22 rex Cyprius 161,
 10 rex Paphi 219, 6
 Circe 152, 3
 cista mystica 198, 8
 clarigatio 102, 20
 quinque classes 102, 14
 classici 71, 25
 Cleochus 219, 1
 Cletor 163, 6
 Cnidus u. Gnidus
 Cocytus 58, 28

collectiones 39, 14
 comitia militaria urbana communia
 102, 17
 comoediae 267, 20
 Complices 138, 15
 conclavia et cellulae 216, 28
 Concordia 142, 3
 coniectores 16, 3
 conila bubula 250, 28
 Consentes 138, 14
 dii Conserentes 190, 7
 constitutiones in litibus 51, 26
 Consus 127, 13
 contrarium 51, 27
 Corniculana captiva 190, 12
 coronae histrionibus datae 170, 28
 Coronis 23, 15. 278, 25
 Corybantia sacra 190, 25
 Coryphe 154, 10
 Coryphasia Minerva 152, 14. 154,
 10
 Cratina meretrix 224, 28
 Creta 151, 22. 152, 10. 162, 5. 6
 Cretensium fines 132, 9
 creterra 63, 5
 cribrum 67, 3
 crocus et crocum 41, 6
 Cronius philosophus 55, 13
 cubula 258, 3
 cubus 68, 2
 cucumis 66, 18
 cucurbitae 149, 2. 250, 24
 cuminum 95, 20. 250, 23
 † cumspolium 258, 3
 cunela 149, 3
 Cupidines 129, 3 tres 152, 20
 curculio 85, 16
 Curetes 139, 3. 140, 18. 160, 20
 curio 34, 29 maximi curiones 170, 1
 cyceonis potio 196, 15. 197, 23. 198, 7.
 206, 3
 caduceator Cyllenius 133, 8
 Cyprii 233, 9
 Cyprus 233, 9
 Cyrus 35, 21

Cythereia Venus 160, 17 Cythereia
 simulacra 225, 5

 Dactyli Idaei 139, 5
 daemones 28, 25. 29, 23. 34, 10. 38, 8.
 68, 16. 76, 15 daemones et heroes
 15, 26
 Dairas 218, 20
 Damigero magus 35, 21
 Danae 193, 20. 266, 24
 Daphne 162, 21
 Dardanus 107, 20
 Dardanus magus 35, 22
 decemuiralia scita 169, 13
 definitiones 39, 15
 Delius u. Apollo
 Democritus 54, 16. 23
 desultores 78, 28
 Deucalion 177, 15. 180, 25
 deus maior 22, 9 primus 52, 4. 72,
 17. 89, 17 princeps 49, 3. 4 u. *ind.*
 verb. summus 269, 9 deus esse
 locus rerum ac spatium dicitur 20,
 29
 dialecticus 63, 22 dialectici 78, 25
 Diana 20, 17. 23, 18. 49, 9. 104, 18.
 134, 7. 13. 153, 14. 155, 22. 158,
 22. 165, 19. 222, 14. 234, 14. 236,
 13 eius delubrum in Apollinis Delii
 constitutum 218, 23 apud Magne-
 siam fanum 219, 2 Dianae tres
 152, 18
 dictionum genera 51, 26
 Didymaeum Milesium 218, 25
 dies extremus 111, 22 dies poscere
 dari 171, 5 dies lustrici 114, 16
 Diespiter 104, 22. 105, 6. 157, 14.
 176, 11. 191, 21
 Digi Samothracii 139, 5. 140, 18
 dii aeri 139, 8 caelestes 239, 11. 259,
 10 laeni 144, 22. 257, 2. 4 laeni
 sedesque habitantes inferas 253, 9
 Lucii 148, 6 magni 36, 18. 132, 1
 minores 48, 15. 16 ipsi qui appel-

- lantur dii mundi 43, 10 dii superi
 16, 22, 117, 10, 241, 8, 253, 7 Syri
 24, 1 Trebiani 141, 6 tutelatores
 128, 8
 diluvium 181, 2, 18 diluvia 7, 2, 9, 17
 Dindymene Pessinuntia 170, 10
 Diomedis campi 144, 19
 Dione 104, 21
 Dioneia proles 23, 19
 Dionysius iunior 282, 13
 Dionysi quinque 152, 18
 Dioscori 158, 23
 Dis pater 103, 11, 162, 1, 203, 11,
 205, 18, 209, 27, 212, 4, 216, 24
 ianua Ditis 199, 19
 Discordiae 129, 11
 diui subterrei 253, 14
 diurna 244, 20
 Dodona 234, 15
 donaria 243, 26
 dormitiones Isis 265, 30
 dynamis 68, 2
 Dysaules 196, 7, 8
- Egeria 173, 15
 elementa duo, tria, quattuor, 92, 22
 elementa quinque Aristotelis 54, 11
 Electra 193, 22
 Eleusinium consaeptum 218, 21 Eleu-
 sinii fines 196, 3 Eleusinia 198, 4
 Eleusinia mysteria 209, 3 Eleusinius
 pagus 196, 12, 206, 1
 Endymion 163, 24
 enterocelici 268, 25
 enthememata 39, 14, 56, 13
 Ephesus 234, 15
 Epicadi 41, 20
 Epictetus 111, 16
 Epicurus 54, 15, 73, 18
 Epidaureus auxiliator 126, 1
 Epidaureus 278, 18, 27
 Epirus 57, 4
 Erechthidae 197, 24
 Erichthonius 218, 20
- Etruria 97, 27, 98, 1, 13 genetrix et
 mater superstitionis 260, 4 Etruriae
 disciplinae 190, 10 disciplinae Etrus-
 cae 138, 6, 9
 Etrusci 138, 15
 Eubuleus 196, 7, 8
 Euius 200, 1
 Eumolpidarum gens 196, 9
 Eumolpus 196, 6, 9
 Euripidis Hercules 267, 1
 Europa 193, 21, 266, 24
 excitationes Isis 265, 28
 exoletus 225, 16 exoleti 170, 26, 202,
 17
 exta percocta concremabantur diis
 Romulo Pompilioque regnantibus,
 sed rege sub Tullo semicruda coe-
 perunt et leuiter animata porricere
 103, 7 sqq.
- quod in uulgaribus prouerbiis dici-
 tur, fabrum caedere cum feriis
 fullonem 221, 9
 Fabius Iouis pullus 163, 20
 fanatici 16, 4
 pium far 260, 9
 farcimina 257, 13
 fartus 258, 25
 fascinorum ingentium rubor 267, 12
 Fenta Fatua 23, 12, 190, 1 Fatuae
 18, 18
 fatum 245, 5 sqq.
 Faunus 23, 12, 106, 1, 173, 16, 174,
 26, 175, 12 Fauni 18, 17
 Iuno Februtis 132, 14
 Felicitas 142, 4
 fendicae 258, 11
 Fenta Fatua 23, 12, 190, 1
 fescennina 157, 20
 fetialia iura 102, 19
 fitilia 65, 17, 258, 2, 16
 flamen Dialis 35, 2, 170, 2, 275, 27
 Flora 267, 2 genetrix et sancta 127,
 17

- Florales ludi** 266, 13
Iuno Flauionia 132, 13
Fontus 131, 13
Fortuna 101, 7. 138, 9. 140, 16. 236, 11
Fortuna Virginalis 102, 28
fretus et fretum 41, 6
fruges salsae 128, 10. 214, 10. 254, 2
frumen 258, 2
fulguritorum procuratio 174, 10. 11. 16. 19. 177, 1
funiambuli 78, 28
Furiae 129, 11. 199, 25
- Gabinus consul** 107, 18
Gastuli 12, 21
Galatae 57, 3
Gallia 12, 19
Gallus 195, 10
Gallus sacerdos Magnae Matris 179, 16. 186, 11. Galli 188, 25. 189, 18
Gallorum conclamatio 27, 25
Ganymedes 212, 20. 266, 24
furni Garamantes 217, 28
garo gerrem addere 212, 21
gehennae 58, 24
ratio genethliaca 104, 3
genius focorum 146, 3. 149, 14
genius Iouialis 138, 10. 140, 17
genii 68, 16. 139, 9. 146, 6
genii ciuitatum 18, 18
maritorum genii 102, 26
genus 51, 27
Germanus 195, 10
Germanorum irruptiones 7, 9
gigantum ossa uariis in regionibus eruta 109, 17
Gnidus 233, 15. 18
Graecia 195, 16. 196, 15. 199, 9. 200. 12. 209, 1
ore Graeco 197, 14
sermo Graecus 151, 14
urbes Graiae 225, 1
grallatores 78, 28
grammatici Christiani facti 50, 24
- grammaticorum illustrium nomina** 41, 20 sq.
gratilla 258, 2
Grundulii Lares 18, 13
gurguliones 121, 3
prima in gurgulionibus capita 258, 13
gyri septem in circo 274, 5
- Hammon** 223, 16. 224, 11
Iuppiter Hammon 224, 14
Hannibal Poenus 107, 20. 283, 20
harioli 16, 3
haruspices 16, 2. 31, 7. 149, 24. 150, 12
responsum haruspicum 273, 13
haruspicum responsa 271, 16
hastam Romani pro Marte colebant 222, 15
caelibaris hasta 102, 27
Hecate 105, 29. 131, 12
Helena 7, 18
Helenus uates 43, 2
Hennae nemus 205, 25
nemus Hennense 207, 6
Heraclitus 54, 8. 21. 200, 10
Hercules 20, 16. 25, 5. 104, 18. 108, 18. 115, 19. 137, 5. 152, 19. 161. 22. 162, 1. 4. 12. 163, 10. 13. 170, 12. 216, 24. 26. 266, 29. 267, 1
Hercules magnus 27, 20
sanctus deus 163, 13
Thebanus 158, 23
Thebanus aut Tyrius 23, 22
ante aduentum in Italiam eius 103, 10
Hermæ 224, 21
heroes 15, 26. 109. 15. 139, 8
uirgines Hesperides 191, 13
hiatibus interceptae urbes 6, 28
hierophantæ 196, 11
Hippocoon 162, 4
Hippothoe 162, 17
hiræ 258, 11. 259, 8
hirciae 257, 12
Hirti consulatus et Pansae 181, 19
Hispania 12, 19. 23, 23
Hispanus 195, 10

histriones 169, 23. 267, 6
 Honos 142, 4
 Hyacinthus 163, 17
 Hylas 163, 17
 fines Hyperborei 218, 25
 Hyperiona 151, 25. 158, 19
 Hyperoche 218, 24
 Hypsipyle 162, 20

 Ia 180, 1. 4. 188, 19
 Iacchus 118, 17
 Ialysus 152, 1
 Ianiculum 23, 10 Ianiculum oppidum
 131, 13
 Ianus 23, 10. 115, 18. 131, 12. 17.
 141, 2. 236, 4 Ianus pater 131, 9
 Iasion 163, 26
 Icarii 222, 14
 Idaei Dactyli 139, 5
 bellum Iliacum 208, 10
 gens Ilia 191, 16
 illae 258, 12
 imbres saxei 6, 17
 Immaradus 218, 20
 immunitas 170, 27
 India 57, 2
 Indicum animal 226, 11
 Indigetes 23, 13. 44, 17
 indigitamenta Pompiliana Apollinis
 nomen nesciunt 107, 26
 individuorum concursiones 54, 23
 inductiones 56, 9
 Indi 150, 24. 165, 20
 inferium uinum 264, 22
 inferi 138, 7. 253, 11. 15. 18 nu-
 mina infera 253, 29
 mysteria illa sancta quibus initiis
 .nomen est 189, 22
 inuassili 95, 12. 250, 16
 innouatio rerum 9, 20
 insomnia 52, 26
 insulae Canariae 217, 26 errantes 23,
 18
 Inuus 127, 15

Genius Ionialis 138, 10. 140, 17 Io-
 uialis incontinentia 138, 4 Iouialis
 pellacia 193, 1 Iouialis sacrificia
 254, 27
 nomen Ionium 220, 7
 Iphigeniae 204, 17
 isicia 82, 7
 Isis 24, 2. 107, 17. 165, 23. 234, 14
 Italia 103, 10. 131, 12. 283, 22. 284,
 17
 Italorum fines 160, 23 res Italae 107,
 21 sermo Italus 151, 14
 Iudaeicae fabulae 119, 25
 iugulum et iugulus 41, 8
 Iulianus magus 35, 22
 Iuno 101, 7. 104, 13. 21. 115, 19. 127,
 20. 132, 9. 138, 19. 159, 6. 216, 24.
 26. 222, 18 eius fanum Arginus in
 ciuitate 234, 11 Iuno Caprotina 132,
 14 Cinxia 132, 14 Februtis 132, 14
 Fluuionia 132, 13 Lucina 118, 25.
 126, 2 Ossipagina 132, 14 † Pomana
 132, 14 Populonia 132, 14 regina
 162, 2. 234, 10
 Iunonius caestus 236, 16
 Iuppiter 17, 12. 104, 10. 16. 19. 24.
 105, 1. 28. 106, 3. 5. 15. 108, 21.
 132, 3. 7. 13. 23. 135, 27. 136, 25.
 138, 7. 12. 17. 18. 139, 4. 151, 23.
 24. 152, 6. 13. 155, 24. 158, 20.
 159, 1. 14. 29. 160, 20. 25. 161, 23.
 162, 25. 165, 18. 168, 22. 173, 11.
 174, 8 sqq. 174, 10 sqq. 176, 2 sqq.
 177, 5. 180, 8. 181, 26. 187, 9. 10.
 191, 8. 16. 23. 192, 6. 27. 193, 14
 sqq. 194, 9. 195, 3. 201, 3. 203, 7.
 10. 204, 21. 205, 17. 21. 207, 17.
 25. 26. 209, 22. 212, 3. 15. 216, 16.
 224, 9. 225, 15. 21. 232, 11. 14. 243,
 16. 244, 21. 254, 8. 24. 266, 4. 22.
 272, 15. 273, 18. 274, 2. 17. 27.
 275, 2. 5. 23 decem cubitorum Iup-
 piter aureus 232, 8 riciniatus Iup-
 piter atque barbatus 236, 5 Iuppiter
 Capitolinus 34, 29. 234, 7 Dodo-

- naeus 284, 15. Hammon 224, 13
 magnus 188, 6 maximus 158, 1. 3.
 160, 5. 212, 12. 272, 8 optimus
 maximus 22, 10. 263, 17 Olympius
 133, 1. 225, 11 Stygius 133, 1 tam
 supremus quam Stygius 104, 12
 uerueceus 192, 19 Ionis epulum 266,
 4 fratres 104, 11 proles 170, 12
 pullus 163, 20 significationes (*ful-
 mina*) 175, 26 simulacrum 273, 11
 uilicus 133, 12 Ioues tres 151, 20.
 155, 23 Capitolini 227, 31 Olym-
 piaci 227, 31
 iurisconsulti Christiani facti 50, 25
 ius multiplex 258, 25
 Iuturna 131, 14

Κρόνος 131, 23

 laeones 121, 18
 lac hirquinum 178, 18. 185, 18
 in Spartanis et Lacedaemoniis finibus
 162, 7
 lacernulae 63, 6
 laenae 63, 6
 dii laeui, deae laeuae 144, 22 di mali
 et laeui 256, 3 numina laeua 129, 11
 laminae magicae 74, 21
 lanarii 125, 9
 lancicula 67, 5
 Laodamia 193, 22
 Laodice 218, 24
 Laomedon Troicus 161, 23
 lapides consecrati 26, 13
 Lares 138, 27. 139, 9. 19. 140, 18
 mater Larum 139, 7 Lares Grun-
 duli 18, 13
 Larisa 218, 19
 Laruae 139, 9
 Lateranus 146, 2. 7. 149, 13
 Latinus 106, 1. 7. 11
 Latium 160, 24
 Latona 104, 21. 158, 21. 193, 22
 Apóllo Latonius 162, 19 Latonius na-
 tes 125, 26
 lauatio Deum matris 266, 1
 Lauerna 129, 10. 161, 8
λαῦραι 139, 2
 Leda 104, 21. 158, 22. 193, 19. 266,
 24
 Lemnus 161, 2
 lenticula 95, 20
 leonis facies pro deo culta 221, 30
 Leucophryna 219, 1
 leges annariae 102, 22 censoriae 102,
 23 Cinciae 102, 23
 libamina 254, 2
 Libentina 148, 8
 libri fatales 281, 21
 Liber 25, 2. 104, 18. 108, 19. 133, 28.
 134, 2. 3. 137, 5. 140, 3. 155, 21.
 165, 20. 178, 1. 6. 191, 6. 199, 24.
 200, 24. 209, 2. 212, 5. 223, 20.
 236, 10. 254, 26 Liber pater 23, 15.
 27, 16. 101, 5. 184, 6. 199, 8. 213, 7.
 254, 9 Liber qui Bromius dicitur
 158, 25 Liber Eleutherius 284, 14
 Nysius et Semeleius Liber 199, 14
 Semeleius (Liber) 134, 4
 Libera 192, 18. 205, 18
 liborum significantiae 258, 5
 Lima 148, 11
 Limentinus 148, 11. 149, 14. 150, 6
 Limentini 18, 13
 Limi 148, 15
 loca in ludis atque in spectaculis
 priora 148, 18 religiosa loca 234,
 27
 longani 257, 12
 Iucanica *neutr. plur.* 82, 7
 Iuno Lucina 118, 25
 dii Lucii 148, 6
 lucusta 89, 5 locustae 6, 24. 12, 47
 ludi natales 44, 19 Megalenses 266, 14
 theatrales 270, 12
 Luna 134, 7. 9. 163, 24
 Luperca dea 143, 14
 lustrici dies 114, 16

proles Lycaonia 161, 1
Lydia 178, 18
Lynceus 160, 2

Macarus 161, 9
Macedonia 7, 23. 57, 4
mactus hoc uino inferio esto 264, 22.
265, 1. 9
magicae artes 28, 26. 34, 2 magicae
disciplinae reconditae 7, 17
magmenta 258, 15
Magnesia 219, 2
magi 28, 27. 31, 7. 97, 25. 98, 14. 150,
12 magorum disciplinae 257, 9
Maia 23, 17. 104, 21. 152, 6. 158, 26
Maiae gnatus 223, 18
maiestatis rei 169, 8
malum malo rependi non oportere
8, 8 mala unde 8, 21 sqq. 91, 2
sqq.
Manes 139, 6. 253, 18 dii Manium
253, 15 rex Manium 195, 26
Mania 139, 6 maniae 236, 28
mantele 67, 1
Marcius uates 43, 2
Marpesia rupes 68, 8
Marpessa 162, 20
Mars 49, 9. 129, 12. 15. 161, 13. 26.
163, 27. 210, 10. 23. 213, 7. 216,
23. 25. 222, 15. 224, 10. 12
Marsi 74, 21
Martium discrimen 102, 20 gens Mar-
tia 170, 17 Martius Picus 173, 17.
174, 26 Quirinus Martius 27, 26
mastruca 67, 1
Mater Magna 133, 11. 165, 21. 170, 9.
177, 17. 179, 22. 181, 20. 186, 1. 5.
236, 7. 266, 2. 25. 283, 3 Mater
Deum 133, 18 (*et saepius*) Magna
deorum Mater 177, 9 Phrygia mater
107, 19. 284, 8
Mater Matuta 127, 10
materies prima quae in rerum quat-
tuor elementa digesta est 9, 3

matrimonia communia 44, 24 ma-
trimoniorum tria genera 157, 15
sq.
Mauors 224, 13
Mauri 12, 23. 23, 25
medicina 103, 24
quasi quidam Medicurrius 133, 4
medici Christiani facti 50, 25
Medi 57, 2
Megaclo 161, 9
Megalenses ludi 266, 14
Meles flumen 161, 16
Mellonia 147, 8. 13. 150, 6
quasi quaedam Meminerva 132, 22
Memoria 104, 21. 135, 28
Menalippa 162, 17
Mens 135, 28
menta 250, 24
mentones 121, 19
Mercurius 20, 15. 23, 16. 49, 9. 57,
29. 101, 7. 104, 18. 108, 19. 126, 7.
133, 3. 6. 152, 3. 155, 20. 158, 26.
161, 7. 223, 18. 224, 3. 7. 236, 8.
254, 9. 26. 255, 20 Mercurius Tro-
phonius 152, 5 Mercurii 155, 11
Mercurii quinque 151, 23
Merops Aegyptius 216, 15
Messenii 152, 14
Metis 132, 23
Metrodorus 54, 16
Midas 107, 20. 179, 6. 186, 4. 10
Didymaeum Milesium 218, 25
milium 95, 20
miluus 66, 17
mimi 78, 26. 170, 21. 267, 7. 20 illa
mimorum atque exoleti generis
multitudo 169, 23
Minerva 25, 4. 104, 27. 105, 1. 4. 115,
19. 126, 5. 132, 17. 21. 138, 19. 152,
10. 153, 6. 9. 13. 16. 21. 154, 9.
161, 25. 162, 2. 165, 19. 213, 8.
236, 7. 255, 10. 24 templum Mi-
neruae in arce Larisae 218, 18 Mi-
neruae 153, 19 Minervae quinque 152,
10. 154, 26 Minerva Aegyptia 152,

12 Minerua Coryphasia 152, 14.
 154, 10 Poliadis fanum 218, 20
 Minervium Athenis 218, 17
 ciues Mineruii 197, 24 Minervium
 nomen 154, 1
 mitra 66, 27
 mola salsa 175, 31
 Montinus 148, 15
 morbi comitiales 162, 12 intercutes
 32, 12
 motacillae 250, 31
 mucinnium 67, 1
 Mulciber 236, 11
 muliones 79, 2
 mundus minor 68, 18
 Murcida (?) 148, 16
 Musae 104, 19. 125, 21. 135, 26. 136,
 20. 141, 6. 152, 19. 161, 10 Musa-
 rum tria genera 152, 20
 muscularum uenenum 84, 6
 musica 103, 25
 mustaceum 66, 18
 Mutunus 149, 15
 Myrmido 163, 6

 Nana 178, 12. 185, 11
 nasicae 121, 19
 nasturtium 149, 3. 250, 23
 natrices 13, 18. 25, 6
 Nebridarum familia 209, 6
 Neith 154, 8
 Nemestrinus 147, 1
 Nenia 147, 7
 neniae 257, 15. 259, 18
 Neptunus 7, 13. 101, 6. 104, 13. 132,
 26. 28. 138, 3. 7. 140, 14. 17. 162,
 16. 213, 7. 223, 25
 Nereis 163, 24
 Nilus 152, 1. 7. 12. 154, 5
 Ninus 7, 16
 Nisi 41, 21
 nitedulae 85, 16
 Noduterensis 147, 5. 149, 15

Nodutis 147, 3
 Nomades = Numidae 12, 23
 nouenarii numeri uis 136, 21 sqq.
 Nouensilis 140, 9 Nouensiles 136, 19.
 137, 3. 12. 20. 21. 23. 25. 138, 2.
 139, 19. 141, 5
 Numa 57, 6. 173, 13. 174, 15. 175,
 14. 176, 13. 21. 177, 4. 260, 8 u.
 Pompilius
 Numenius philosophus 55, 13
 Numicus 23, 14
 nuptiarum sollemnia iusta 5, 5 con-
 ditiones nuptiales 157, 15. 18
 Nysius Liber 199, 14

 obnuntiationes 102, 18
 ocimum 250, 25
 Ocrisia 190, 13
 Oetaeae flammae 23, 23 Oetaei uer-
 tices 162, 12
 offa penita 257, 15. 19. 259, 18
 Olus Vulcentanus 219, 15 Olus 220,
 6 Aulus 219, 21
 omen = *omentum* 259, 8
 omentum 257, 21. 22 omenta 253, 24
 Omophagia 190, 17
 oppositum 51, 27
 Ops 24, 4. 104, 11. 105, 28. 132, 8.
 157, 13
 orae terrae habitabiles duae 5, 3
 oracula 282, 7
 oratores Christiani facti 50, 24
 orbis interior 35, 18
 Orbona 147, 6
 Orcus 90, 5. 203, 14
 Ornytus 162, 2
 Orpheus 191, 12 u. *ind. auct.*
 Iuno Ossipagina 132, 14
 Ossipago 147, 8. 13
 ab officiis otium publicis 170, 27

 palasea 257, 21
 Palatium 143, 23

- Pales deus 138, 10 dea 127, 15. 140, 16
 Palladium 161, 12
 Pallas, -dis 153, 22
 Pallas, -ntis 152, 15. 153, 21
 Pamphylus magnus 35, 21
 Panaetius 54, 14
 Panchaicae resinulae 261, 14
 panchristarii 79, 2
 dea Panda 143, 22
 hoc pane et hic panis 41, 7
 pannychismi 195, 17
 Pansa consul 181, 19
 Pantarces 225, 12
 dea Pantica 143, 22 Pantica 143, 26
 pantomimi 78, 26. 169, 23
 Paphus 219, 6
 papula 35, 4
 Patella 147, 2. 11
 Patellana 147, 2
 patres 185, 9 consulatibus functi
 patres 170, 5
 pattioca 67, 6
 Pauores 18, 18
 Pax 142, 16
 peccatorem naturalis infirmitas facit,
 non uoluntatis seu iudicationis elec-
 tio 33, 20
 Pecunia 148, 17
 Pellonia 144, 1. 4. 16
 Peloponensius 24, 1
 Pelops 161, 12. 163, 18
 Penates dii 183, 3. 19. 140, 13 Pena-
 tes 138, 6. 139, 20
 Perfica 146, 20. 149, 15
 Peripatetici 54, 12
 Persae 12, 13. 57, 2. 222, 12
 personae salticae 266, 24. 27
 Pertunda 146, 22. 149, 14
 peruigilia 195, 17
 Pessinuntii 222, 15 Pessinuntia Din-
 dymene 170, 10 Pessinuntius lapis
 284, 3 Pessinuntius rex 179, 5
 in Pessinunte 180, 13 ex Phrygio
 Pessinunte 283, 3
 Peta 147, 1. 11
- Petrus 57, 9
 Phaethon 163, 27. 211, 21
 phalli 199, 8. 200, 13
 Phidias 225, 10. 20
 Philopator 219, 6
 philosophia 103, 25
 philosophi Christiani facti 50, 25
 Phoroneus 216, 15
 Phrygia 177, 11. 191, 15. 211, 12.
 283, 13
 phrygiones 79, 2
 ex Phrygio Pessinunte 283, 3 Phry-
 gium uocabulum 211, 20
 Phryna 225, 7 Phryna Thespiaca 224,
 26
 Phryx 27, 23 Phryges 57, 8. 178, 19.
 179, 15
 picarii 78, 29
 Picus 106, 1. 3. 5. 7. 16. 175, 12 Mar-
 tius Picus 173, 17. 174, 26
 Pietas 142, 3. 244, 13
 pileus et pileum 41, 5
 pinus Magnae Matri sacra 188, 14 sqq.
 post Pisonem et Gabinium consules
 107, 18
 institores atque plani 74, 22
 plasea 257, 3. 21. 259, 8
 Plato 54, 23. 55, 13. 58, 1 Plato So-
 craticus 54, 11 ille diuinus 77, 2
 ille magnus pie sancteque sapiens
 89, 18 ille sublimis, apex philoso-
 phorum et columnen 9, 17 uir pru-
 dens 9, 19 *u. ind. auct.*
 Amphitryon Plautinus 266, 23
 plebis oratio 258, 11 plebiscita 169, 4
 regna domiciliaque Plutonia 253, 13
 Poenae 84, 9
 Poliadis fanum 218, 20
 polimina 257, 20. 24
 pollinctores 30, 18
 polubrum 67, 5
 polyandria Varronis 219, 12
 Iuno (?) Pomana 132, 14
 Pompilius 103, 7. 123, 8. 174, 14 *u.*
 Numa

Pompiliana indigitamenta 107, 25
 pontifices 156, 11 pontifex maximus
 35, 1. 275, 27 pontifices maximi 169,
 27
 pontificalia mysteria 257, 10
 Iuno Populonia 132, 14
 porrina 95, 20
 porrum sectium 250, 25
 postiliones 166, 21
 Potua 129, 2
 praecones 196, 11
 praegustatoris officium 146, 14
 Praestana 143, 19. 26
 praestigiatōres 78, 28
 praesul in pompa Circensi 171, 27.
 243, 24. 272, 16. 24. 274, 20. 24.
 275, 28. 276, 1. 277, 20. 278, 4
 Praxiteles 224, 22
 preces 116, 25 preces commendaticiae
 magorum 97, 25
 Priapus 236, 14 Hellespontiacus Pri-
 apus 118, 18
 proletarius 71, 25
 Proserpina 23, 21. 133, 24. 152, 4.
 163, 25. 192, 18. 195, 24. 203, 11.
 207, 6. 8. 12. 13. 15. 209, 26. 254,
 10.
 prosiciae 259, 4
 Prosymnus 199, 17. 23
 Prothoe 162, 20
 psaltria 82, 18
 Psylli 74, 21
 patrimus et matrimus ille qui uoci-
 tatur puer 167, 1 puer matrimus
 278, 8
 puleium 250, 25
 pulmentorum uarietates 259, 9
 pulpamenta assa 258, 8
 pultium nomina 258, 3
 puluinaria 44, 18
 puluinus 67, 1
 purgamenta 39, 25
 pustula 35, 4
 Puta 146, 29. 147, 11
 Pygmalion rex Cypri 233, 8

Pyriphlegethon 58, 28
 Pyrra 177, 16. 180, 25. 181, 6
 Pythagoras 27, 1. 54, 22. 58, 1 Pytha-
 goras Samius 54, 9
 Pythius u. Apollo

quadrigarii 78, 27
 querquæ 32, 11
 quindecimviri laureati 170, 1
 Quirinus 143, 20 Quirinus Martius
 27, 26
 Quirites 144, 10

radices 250, 24
 rapae 149, 3. 250, 24
 reduuia 35, 4
 Regulus 27, 9. 281, 2
 rhetores Christiani facti 50, 24
 Rhodus 152, 1
 rogationes 169, 4
 Roma 106, 13 domina Roma 57, 6
 Romanus 195, 10 Romani 7, 25. 12,
 15. 142, 2. 144, 9. 13. 222, 16
 Romana ciuitas 281, 25 dominatio
 164, 1 Romanum genus 116, 1 po-
 pulus Romanus 281, 21 res Romana
 283, 21 rex Romanus (*Seruius*) 190,
 16
 Romulus 103, 7. 123, 7. 137, 5. 143,
 18. 260, 7 Romulus pater 27, 25
 rumæ 258, 12. 259, 8. 16
 ruta 250, 24

in Sabinis 136, 20
 rex Sabinus (*Titus Tatius*) 143, 25
 sacellorum (?) ritus 260, 5
 Sadducaei generis fabulae 119, 25
 salamandrae 250, 17
 salapittæ 267, 11
 salinum 102, 25
 salinatores 78, 29
 salsamina 258, 9

- Salus 142, 4
 sambucistriae 82, 18
 Samii 222, 18
 Digni Samothracii 139, 5. 140, 18
 Sangarius rex uel flumen 178, 13 Sangarius 178, 17. 185, 16
 hic sanguis et hoc sanguen 41, 7
 sanguisugae 95, 15
 sannae 236, 28
 sarculum 67, 4
 Sardes 161, 22
 Saturnius 176, 5 Saturnia ciuitas 23, 11 genitor Saturnius 104, 20 grauitas Saturnia 158, 17 Saturnium numen 131, 23 rex Saturnius 159, 5 tumuli reliquiaeque Saturniae 162, 10
 Saturnus 23, 11. 103, 11. 104, 10. 105, 29. 115, 18. 131, 20. 132, 8. 133, 19. 148, 15. 151, 21. 152, 13. 157, 13. 160, 19. 162, 22. 223, 17. 236, 2
 Saturni uxor 104, 10
 satyrus 163, 3. 212, 13
 scabillorum concrepationes 82, 13 crepitus 265, 22
 scaenae 161, 20
 scarabei 18, 28. 85, 16
 Scauri 41, 20
 Scythae 12, 14. 161, 17
 Scythiae nationes acinacem pro deo colebant 222, 13
 Scythicae inruptiones 7, 9 Scythicus rex 152, 2
 Sebadia sacra 193, 5
 seliquastrum 67, 5
 sellula arquata 67, 4
 Semela 104, 22. 158, 24
 Semeleius 134, 4 Semelius Liber 199, 14 Semeleia suboles 212, 10
 senatus 103, 7. 116, 12 consulta senatus 169, 5
 Serapis 24, 2. 107, 17. 165, 23 Serapis Aegyptius 234, 12
 Seres 57, 2. 217, 27
 seruare de caelo 102, 17
 rex Seruius Romanus 190, 16
 Sibylla 42, 24
 Sicilia 195, 23
 Siculus 195, 10
 tellure in Sicula 162, 10
 sigillaria 222, 20. 225, 17
 silicernia 257, 12
 Simon magus 57, 9
 simpuium 166, 23 simpuiua 263, 14
 sirpiae 79, 1
 Sminthius (?) Apollo 17, 17 Sminthii mures 134, 5
 soccus 67, 1
 Socrates 27, 4
 Socratica condemnatio 208, 11 Plato Socraticus 54, 11
 Sol 133, 29. 158, 20. 224, 3. 6. 7 Soles quinque 151, 22. 152, 10. 155, 11
 solea 67, 2
 solifugae 66, 22. 250, 17
 solocismi 89, 20. 41, 17. 51, 2
 Sophoclis tragoedia cui Trachiniae nomen est 266, 29
 Spartanus 161, 13
 in Spartanis et Lacedaemoniis finibus 162, 7
 species 51, 27
 spiritus noxii 31, 6
 spirulae 82, 7
 spoliū (?) 258, 3
 steliones 228, 23
 Sterope 162, 21
 strophium 66, 27
 contradicere rebus stultis stultitiae esse maioris 21, 19
 stupidorum capita rasa 267, 11
 Styx 58, 27. 199, 25
 subucula 63, 5
 Summanus 141, 3. 207, 9. 11. 216, 27
 supparum 63, 6
 proscriptio crudelitasque Syllana 208, 12
 syllogismi 56, 9. 13
 symbola mystarum 198, 6
 symphoniae 265, 21

symphoniacae artes 82, 10
 symplegmata 267, 9
 Syria 12, 17. 57, 3

taedae 257, 17
 taeniae ueternosis in arboribus 26, 12
 Tages Tuscus 103, 28
 Tanaquil 190, 10
 Tarpeia rupes 143, 25
 Tartareae tenebrae 72, 22
 Tartari sedes 191, 10. 199, 14
 tricae Tellenae 199, 7
 Tellus 135, 27. 255, 14. 17. 23 Tellus
 mater 255, 9 Telluris natalis 266,
 11
 Telmessus oppidum 219, 4
 Telmessus uates 219, 4
 templa faelibus scarabeis et buculis
 condita 18, 28 in templis homines
 sepulti 218, 10 sqq.
 tempus mensura cuiusdam est spatii
 in continua serie perpetuitatis in-
 clusi 131, 24
 Terentius Varro Varro ille Romanus
 multifformibus eminens disciplinis
 et in uetustatis indagatione rima-
 tor 181, 14
 terrigenae 196, 5
 Thales 54, 8. 22
 theatra 186, 1. 211, 14
 Themis fatidica 177, 14
 Thesmophoria 195, 15
 Thespii 222, 14
 Thessali 163, 6
 Thestius 163, 14
 Thetis 163, 25
 Theutis Aegyptius 104, 3
 Thracia 161, 14
 thus masculum 262, 21
 ultima Thyle 217, 21
 Tiberina insula 278, 19. 280, 8. 281, 8
 Timotheus non ignobilis theologorum
 unus 177, 7
 tineae 85, 17

tippulae 95, 16
 Tisianes (?) dii Maurorum 23, 25
 Tithonus 163, 23
 Titani 27, 17. 191, 6
 Titus Tatius 143, 21
 trabeae 63, 6
 trapetum 67, 3
 Trasimeni lacus 144, 18
 Trebia 136, 20
 Trebiani dii 141, 6
 Trebonius 27, 9
 tribula 67, 3
 Trinacria 23, 20
 Triptolemus 25, 4. 115, 19. 196, 6. 7
 Tritonia uirgo 126, 5. 255, 16
 Troicus uir (Anchisa) 23, 20
 Mercurius Trophonius 152, 5
 trulla 67, 5
 trulleus 63, 5
 tucceta 82, 9
 Tullius Cicero Marcus Cicero 123, 9
 Tullius Romani disertissimus ge-
 neris 116, 1
 tutelares diui 128, 27
 tutelatores diui 149, 8
 Tutunus 146, 24. 149, 15
 Tyndaridae Castores 23, 23. 104, 19
 uacatio cum coronis 170, 27
 uannus 67, 3
 uates 16, 3. 31, 7. 108, 4 uatum iussis
 271, 16. 283, 5 iussis et monitis
 uatum 273, 5 uatum responsa 281,
 21
 uenae fistulatae 95, 8
 Veneria 264, 12 Veneria uulnera 130, 3
 uentus aeris est fluor pulsus et munda-
 nis rationibus concitati 221, 27
 Venus 23, 19. 104, 18. 115, 19. 129,
 13. 28. 133, 23. 155, 21. 161, 27.
 163, 27. 165, 21. 170, 7. 210, 11. 23.
 213, 9. 15. 216, 24. 26. 223, 21. 224,
 25. 225, 7. 233, 17. 236, 13. 266,
 27 eius simulacrum 233, 9 tem-

plum 219, 7 Veneres 233, 23. 234, 4
 quattuor 152, 19 Venus Cnidia 224,
 24 Cypriae Veneris initia 190, 21
 Cythereia Venus 160, 17 Cythereia
 simulacra 225, 5 meretricula Venus
 161, 11 militaris Venus 146, 19
 ueratrū 10, 24
 uerbenarum suffitio 176, 1
 Verrii 41, 20
 Vesta 133, 13. 17
 Vestales 170, 3
 uestis stragula 66, 27
 uiciae 149, 3
 Victa 129, 1
 Victoria 132, 23. 142, 15
 uindemia 266, 7
 uinum inferum 264, 22
 uipera 66, 22
 Virtus 142, 4
 uisa 52, 26
 utiligines 29, 25. 32, 11 notae albi-
 cantium utiliginum 34, 12
 uitores uannorum sirpiarumque 79, 1
 ulpium 95, 21

unci carnificis 51, 7
 unguentarii 78, 29
 Vnxia 129, 1. 254, 10
 Volcanus 101, 7. 104, 19. 126, 4. 152,
 11. 161, 2. 163, 26. 210, 11. 223,
 22. 236, 11. 255, 20 Volcani signa
 231, 4 Volcani 231, 20 Volcani quat-
 tuor 152, 17 Volcanus Lemnius 151,
 25 Volcanus Nili filius 152, 1
 † Vpibilia dea 147, 7
 urbes marinis coopertae fluctibus 7, 4
 haec utria et hos utres 41, 4
 uulturii 250, 15
 Vulturinus 131, 14

Xerses 7, 21

Zeno Stoicus 54, 14
 Zeuxippe 162, 20
 zona ignea 35, 18
 Zoroastres 35, 18 Bactrianus 35, 19
 Bactrianorum ductor 7, 16
 Zostrianus 35, 20

III

INDEX VERBORVM ET LOCVTIONVM

res scaeuas tristissimasque portendi
 ab incendiis, caedibus, ab legum in-
 teritu 273, 14 manifestis ab rebus
 agnoscere 221, 21 minus esse a recto
 84, 22
 abire immunem 6, 12
 abigere *abs.* = *abigere pecus* 32, 5
 abiecti infantes 143, 13
ablatius rarior: Aesculapius Epi-
 dauro 278, 18

abnegatio *opp.* adsertio 21, 29
 abnegare *c. acc. et inf.* 92, 29
 innoxias urere atque abolere personas
 276, 20
 abolitionem dissignationibus compa-
 rare 244, 27
 aboriri 118, 12
 abrogatores gestarum rerum 34, 2
 abscidere audaciam 237, 4
 abscisa *sc. genitalia* 186, 15

abscisus = *spoliatus genitalibus* 27,
23 abscisus homo 211, 22 abscisi
202, 16
absone suspicari 59, 9 non absone
credimus 89, 25
abstrusio seminis 207, 13
abundantiis relaxare 12, 4
acceptiones sacrorum 198, 6. 247, 11
accidere mala 72, 4 accidere atque
adrodere fruges (*de locustis et mu-
ribus*) 6, 24 accidere atque adterere
(*de grandine*) 6, 15
accipere stercorebus 251, 13 ture ac-
cipere 122, 16 frequentissimo inri-
gant accipiuntque se uino 263, 12
salutet, acclinis 248, 11
acrimonias intermiscere ceparum 250,
28
acriuoce 121, 21
actiones ineptas et frigidas spectare
277, 17 secundas ut dicitur actiones
postulare 116, 6
ab omni se actu sceleroso flagitio-
soque frenare 236, 17 actus quibus
uita transigitur et celebratur hu-
mana 84, 24
aculei irarum atque indignationum
17, 4
acumina = *argutias* 203, 18 dolorum
acuminibus fixas 118, 24
acuere *opp.* inflectere (*de prosodia*)
40, 1
acutior claritas 94, 18
ad effigiem deprecari 221, 8 solis
ignes ad incrementa rerum futuros
20, 6 ad Christi mentionem pauere
17, 24 ad nominis mentionem effe-
uescere 47, 8 uocem ad simplicem
30, 8 ad tactum 32, 5 aliquid ad
uitam dare 93, 12 oculis inlumi-
nare compluribus ad periculum cae-
citatis 95, 9
adcommoda natura 254, 27 adcom-
modum ducere 205, 7
adfabiles colubrae 158, 26

adfabilitas seria 198, 18
adfectio puerilis 225, 16
adficere opiparis cenis aut prandiis
258, 26
adfigere (?) crimen 214, 7 torpedine in
perpetua adfigi 236, 16 adfixa de-
formitas singulis 189, 24 adfixum
= *ingenitum* 21, 31
adfigere crimen 17, 15 auras nes-
cio quas eius (*dei*) sibi contempla-
tionis adfigere 96, 28
adfluere in uoluptates 251, 30 anima
affluens ex crateribus uiuis 68, 16
adgredi c. *inf.* 21, 25
adhinnire efferati pectoris appetio-
nibus 194, 6 genitalibus adhinnire
subrectis 152, 4
notabilia in syntaxi adiectiuorum:
coniunguntur positius et super-
latius 6, 8 (antiqua et uetustissi-
ma) 14, 27 (aduersas et pessimas)
15, 21 (sapientem beatissimamque)
43, 25 (ab inmanibus durissimisque)
60, 12. 78, 24. 81, 1. 82, 10, 86, 14.
88, 24. 89, 8. 91, 26. 93, 14. 98,
22. 130, 12. 158, 20. 159, 23. 189,
10. 238, 9. 250, 6. 253, 7. 19. 271,
30. 273, 14 *positius superlatius*
et postius 162, 19 (immaculatus
ille, castissimus atque purus) *su-*
perlatius et positius 15, 13 (tris-
tissimis atque laetis) 84, 20. 90,
2. 137, 11. 157, 8. 255, 8 *positius*
et comparatiuus 21, 21 (plebeia at-
que humiliora) 185, 19. 255, 26
comparatiuus et positius 276, 5
(pronius et deo conueniens) 280, 3
comparatiuus et superlatius 12,
27 (ditiores et locupletissimos) 101,
24 *superlatius et comparatiuus*
55, 12 (aut uos plurimum aut nos
minus). *superlatius pro compa-*
ratiuo ponitur 56, 4 (non dicati...
sed quod leuissimum multo est) 85, 8
(omni uero uerissimum certeque

- certissimum) 88, 8 (uter magis uideatur dignissimus) 39, 4 (non simillimum ueri est, fidem uicinis...quam) 264, 7 (plurimum...quam)
- aditus habere ciuitatis 282, 8
- adlusio 256, 21
- admirationibus uirtutum subleuari 202, 5
- admonere palati otium 259, 13
- quaedam rationibus numeri admota 67, 15
- adolere naribus 95, 17 adolere nenias 259, 17 sacris adoleri altaribus 258, 20
- falso et calumnioso incessere et adpetere crimine 22, 8 crudelitate adpetitus 27, 4
- applicare potestatibus caelitibus 215, 19 ad dei se misericordias atque indulgentias adplicare 59, 15 quid adplicitum Iuppiter ad tauri habeat sanguinem 254, 24
- adplodere pectoribus palmas 188, 24
- adpositus salinorum 102, 25
- adscribere infortunio uoluptatem 110, 18
- ex rei cognitae adseueratione monstrare 152, 24
- adsumere famam conservatoris 282, 31 lasciuia surientis 200, 7
- adsumptio similitudinis 64, 14
- adtrahere lenocinia uoluptatum ex iniuriis 169, 25
- adtribuere medicinam 32, 16 attribui alicuius criminibus 7, 20 res in usum mortalibus adtributae 147, 22
- quasi quaedam adulatio corporis 240, 15
- adulteri castitatis 168, 5
- nothae atque adulterae lectiones (*de allegoriis*) 206, 18
- aegre atque aegerrime 119, 6
- aenigmata = *mysteria* 122, 15
- aerius spiritus 89, 10 spe aera blandiri 97, 20
- in aestimatione aequitatis alicuius ponendum 243, 17
- aestuatum est, quibusnam modis posset 183, 25
- aeuitatem habere conclusam intra huius numeri fines 181, 21 temporis decurrere aeuitatem 66, 11
- aeuorum perpetuitas 73, 7
- agellulus 15, 2
- aggeres = *tumuli* 30, 17
- aggerata uastitate 6, 14
- agitabilis sensu nullo 283, 30
- agitatrix siluarum 158, 21
- magni agminis coluber 278, 28 properata agminis festinatione 281, 17
- agniculi 246, 25
- agunt fortunae discriminibus 110, 6 testimoniis agere 6, 13 quid sit cum animis actum 98, 22
- alis typhi et adrogantiae extolli 72, 3 alienatione efferati pectoris 13, 16
- alites et uolucres ceterae 95, 18
- non ab ipso se alius 279, 26 cetera quaecumque sunt alia 92, 1 atque alii ceteri 115, 20 ceteraque alia 148, 22
- altaribus adoleri sacris 258, 20 sacris incendere altaribus thus 270, 25
- altercabilem conserere sermonem 175, 28
- alternatio uitalis 261, 26
- in altioribus stare 248, 17
- altitudo inuoluta mysterii 203, 17 profundae dei atque inenarrabiles altitudines 25, 12
- ridendo res puerili alucinatione ludere 220, 15 otiosae alucinationes 171, 4
- amasio 168, 23
- amator dei ignominiosus 199, 18 amatores, adulteri castitatis 168, 5
- historiae ambagibus allegoricis scriptae 211, 4
- ambifariae ac bilingues fabulae 205, 10 ambifaria obtentione 206, 13

ambiformiter = *ambigue* 207, 2
 sine ullius seriae dubitationis am-
 biguo 28, 7
 ambulatum dare contractis 32, 11
 amicitiae Christi 51, 11
 laeta atque amica largiri 245, 22
 amotum ab legibus dissolutionis 72, 25
 amplecti deos formarum mentione 120,
 13
 amplexibus mundi ambiri tegi ac sus-
 tineri 134, 20
 ampliatio sermonis 280, 23
 ampliare lenociniis 39, 11
 amplificatio sumentis honorem 248, 8
 amplificatus = *mactatus* 265, 11 unum
 numen uocabulis amplificatum tri-
 bus 133, 29
 amputatio delictorum 18, 11
 an numquid 252, 14. 261, 16. 265, 24
et saepius
 frons Iani anceps 236, 4 res uestra
 in ancipiti sita est 97, 15
 ancillatus seruuli 248, 11
 angellis prominentibus inaequalis 283,
 16
 in augustiis uitam cohibere 73, 24
 quibus enumerandis omnis aetas an-
 gusta est 79, 4
 anhelum pectus aestuat 13, 22
 animam tollere 10, 28 suas animas
 expirare (*de uentis*) 4, 23 in fri-
 gentia membra sensus animasque
 reducere 35, 27
 animaduersio = *cognitio* 103, 15 hostili
 animaduersione damnare 45, 14
 medici, animal humi natum 32, 22
 animalis hostia 239, 22
 animari solis calore 4, 16 animata pru-
 nis exta 258, 9 semicruda et leuiter
 animata exta 103, 9
 animositate consensionis unitae con-
 spirare 112, 15
 animo fugere e terris 58, 6
 annona caritas 12, 26
 annosae passionis 56, 3

annorum maximi prouentus 11, 26
 uncis atque ansulis 228, 6
 anticipationis attactu tenere et com-
 prehendere 50, 6 suggerendis an-
 ticipationibus itionum 120, 27
 anticipata cognitione praesumere 217,
 14
 antiquitas canit dicens 193, 3 uetus
 antiquitas 235, 26 nullis antiquita-
 tibus inaudita 8, 3
 antistites supernarum potestatum 181,
 1 antistites religionum 118, 3 sa-
 cerdotiorum antistites 180, 14 o
 magni cultores et antistites numi-
 num 13, 10
 antra praedonum 235, 26
 apertare uias ad caelum et uota im-
 mortalitatis 48, 4
 Venus nuda et aperta 223, 21 in
 aperto rerum est scientia constituta
 94, 19
 apicem perfectionis retinere 130, 19
 tenere apicem perfectionis summum
 86, 17 apex philosophorum et co-
 lumen 39, 17 apex quaestionis 112,
 5 ad summos apices grauitatis ac
 ponderis institutus 277, 25
 nusquam apparuit 281, 9
 diuinas apparamus res adgredi 153, 8
 apud Aegyptum 152, 9 quot apud Al-
 bam regnatum est annis 106, 12 apud
 Canarias insulas 217, 26 apud in-
 sulam Cretam 151, 21 apud insulam
 Lemnum 161, 2 Telmessi apud op-
 pidum 219, 4 apud ultimam Thylen
 217, 27 apud quem causa tanti fue-
 rat motus 276, 19 apud nos esse
 causas 3, 15 apud nos paruum 91, 20
 apud se credere 253, 1 apud uos
 ipsi scitis 264, 4
 ardentia uerba 13, 23
 ardoribus auaritiae flagrare 47, 13 ra-
 bidorum pectorum efferescere ar-
 doribus 47, 9
 arefactae messes 108, 15

- argumentatio flaccida est, ea re suspicari 281, 15
 argumenta credendi 50, 19
 ariditates 78, 11
 articulare sonos 124, 16 articulas exprimere uoces 244, 10
 articuli uerborum 22, 5 articulis sedere colligatis 84, 7
 artifex religionibus in comminendis 260, 8 artifices manus 62, 14
 ianuæ inexpugnabili arce munitae 101, 15 caeli ex arcibus 108, 12
 aselluli 123, 1
 asperitates saxorum 183, 25
 aspernabilis ratio 229, 17
 uelut quadam fidei astipulatione tutari 54, 7
 at uero nos contra 269, 6. 26
 atheus 201, 21 athei 130, 24. 237, 21
 infausti et athei 19, 24
 atroces iniuriæ 169, 14
 attineri cupiditatibus 237, 25 falsorum religionibus 108, 18
 attingere parte aliqua suspicionis atque opinionis 43, 11
 attractatio 60, 1
 auctificare deos 251, 27 honorem auctificare deorum 251, 19 honorare et auctificare 261, 10
 auctitare sacris numinum potentias 247, 31
 auctoritatem gestorum corrumpere 38, 12 litterarum auctoritate declarare 219, 8 litterata auctoritate demonstrare 132, 19 carere ui numinis atque auctoritate caelesti 227, 9
 gradibus atque auctoritatibus 26, 21 auctoritas = *sententia* 59, 7
 natiuitatis auctoritas (*Urheberschaft*) 89, 17
 aucupia uerborum 116, 7
 audientia tota claudenda est 201, 10
 deorum audientia 131, 16 humani in generis audientia conlocari 19, 21 audientiam numinum nulli esse
 clausam linguae 217, 17 fastidium audientiae parere 155, 14
 post auditum Christum in mundo 8, 5
 auditio facilis 39, 9
 ut infidelium dissiliat et dirumpatur auditus 96, 16 humanum uenire, ad auditum 273, 24
 auerruncare mala 140, 15 procul, ut dicitur, auerruncetur amentia 21, 24
 abigere et auerruncare res contrarias 247, 27
 auersabilis foeditas 279, 12
 auersionibus stomachorum laborare 259, 1
 quos exterior leuitas lenocinio fulgoris augstat 228, 4
 auditer 174, 4
 auocare se 243, 2 auocari genere ludicri 273, 31
 auocamenta quaeritare 187, 7
 auram usurpare uitalem 266, 12 auras nescio quas eius (*dei*) sibi contemplationis adfingere 96, 28
 aureus sol 211, 19
 aurem commodare 8, 15 in aurem nolle admittere 116, 10 propitias aures supplicationibus accommodare 54, 2 fabulae in auribus hominum collocatae 167, 10
 auspicabile ducere 146, 25 auspicabili salutatione mandare 265, 30
 auspiciu faustum portare (*de Christo*) 46, 3
 autumnitas 108, 15 plena autumnitas 15, 4
 autumnare 202, 5
 auxiliatus 29, 17
 sub axe nudo 217, 7
 babaecali adolescentes 159, 11
 insanire, bacchari et uelut quiddam promptum ex oraculo dicere 3, 3
 per adfectus omnes meretriciae utili-

tatis bacchari 170, 9 in alterius
doloris crucibus 13, 16 inanum per
rerum figmenta 212, 2
balare = *ineptire* 137, 12
barba amplissima ac boni ponderis et
philosophiae densitatis 232, 20
bardus 125, 17 acumen bardum 64, 2
beatitudo diuina 171, 24 beatitudinis
sedes 77, 26
benignitates 245, 12
benivolentiae 215, 11
fabulae ambifariae ac bilingues 205, 10
bubula durities 252, 19
buccula 82, 11
busticeta 27, 23. 249, 30

in cacumine esse pulcritudinis, uenus-
tatis et floris 224, 27

cadere sub leges dominatus 273, 9

caecatus (= *occultatus*) consimilium
minum confusione 153, 2 mente
anima lumine rationis iudicioque
caecatis 233, 11

caecitas scelerata 111, 4 tenebrosa
caecitas 110, 20 se uoluntaria fallere
et circumscribere caecitate 226, 3
allegoricae caecitatis obumbratio
210, 21 caecitas corporis 19, 28 obli-
uionis induere caecitatem 70, 10
caecitates 32, 10

maximi caelites 17, 3 dii caelites 188, 3.
222, 22. 231, 23. 242, 21 potestates
caelites 215, 19

caeli animam ducere 253, 28 sub hac
caeli conuexione 11, 10 caeli ab
culminibus labi 184, 7 caeli susti-
neri e pastu 261, 24. 25 caeli ab
regione detrudere 183, 21 in sum-
mis caeli regionibus 220, 16 cae-
lum redundantium uaporum nebu-
lositate cludere 262, 21 ad cae-
lum contententibus subuolare 97,
26 innumeros caelos 117, 13 dis
caelum et sidera locupletans 136, 6

caenosi gurgites 72, 23 flumina cae-
nosis uoragimbus taetra 59, 11

caerimonialia officia 265, 14

caerimoniarum officia uiolare 265, 8
numina sacrorum ad caerimonias in-
uocare 104, 26

calcari in contempta humilitate 24
13

caldor ignis 65, 21

caliginis alicuius obscuritate 263, 5

callidula frans 103, 12

caluitiae 121, 22

res per calumnias creditae 15, 16

calumniosa criminatio 3, 9

candidule (?) 56, 18

candores suos retinere 254, 5 ulnarum
niuei marmoreique candores 159, 9

cantharuli 236, 19

cantherii 184, 7

capitali contentione defendere 52, 6

captiones ingeniosas comminisci 191,
25

captiuitates urbium 110, 10

caput caepicii 176, 14 caput rerum
et columnen 19, 22 principali oriun-
tur e capite 113, 14 nocens caput
274, 18 capita infamia 267, 6 ca-
pita sanctissima 168, 28

carceribus corporum indui 84, 1

cardo frigoris 145, 14

caritates familiarum 29, 7

libido carnifex 46, 14 carnifices unci
51, 7

caruncula 110, 14

cassi rumoris opinatio 21, 13

casulae 102, 2

casus fulminum 104, 1 grandinis 6
15 ruinarum 228, 5 casibus stilli-
cidiorum labi 228, 18

catus 18, 15 cati 197, 24

cantum est uestris litteris 163, 23

causa uicta sui uitio non adsertorum
silentio destituta 3, 12 alicui im-
mittere causam, per quam... posset
57, 21 philosophiae causam tollere

- 73, 4 maestos tristioribus causis
268, 16 facere atque excitare causas
7, 25 augmentorum adici in causam
259, 9 causis caerimonialibus ad-
plicare 247, 29 diuinæ causæ 122,
16 inquietantes causæ 32, 19 quæ
causa hominem finxerit 93, 27 cau-
sam in numeris ponere 54, 9 cau-
sæ = *elementa* (*Kräfte*) 60, 12. 16
principales causæ 54, 12 causæ
principales 82, 23 causarum omni-
um constitutor 83, 14
in uerticis ipsius cauo 154, 21 sub
simulacrorum cauis 228, 22
quid operis aut negotii celebrans 66,
10
cellulas fabricari 217, 1
censere suis appellationibus res 213, 10
nominibus censi 6, 10. 213, 4 ca-
pite censi 71, 26 terrarum in orbe
censi 11, 17 censeamini quo patre
60, 21
censor animus 267, 5
censoria illa atque diuina manus 194,
17
census deorum 132, 10. 134, 1 diuo-
rum referre in censum 25, 7 su-
perorum census 142, 9 in ordinem
caelitem referri et censum 227, 11
ad census summam redire referrique
totius 11, 11
centenarii infantes 109, 17
pronus et cernuos ruere 274, 7. 278, 3
ad obsceni certaminis expeditionem
paratus 182, 15
ceruices elatae supercilio 26, 1 cer-
uicibus subingatis 47, 12
cessat (= *nulla est*) sacrorum hæc
ratio 240, 2 cessantia et quieta 129,
16
chalcidica magna caeli 118, 15 in
chalcidicis aureis (*caeli*) cenitare,
potare 167, 28
chartulæ 228, 26
uniuersus ille doctissimorum chorus
245, 3 omnis poetarum chorus 153,
22
cilunculi 121, 18
ad cinerem conlabi 127, 25
circuli (*caelestes*) 71, 17 mortalium
circulis inferre 66, 5
circumactus (*plur.*) rotarum uolubi-
lium 72, 24
circumcaesura terrenorum corporum
finire 120, 15
circumcisis nexibus 111, 9
circumiectione humani corporis ues-
tiri 83, 2
circumligare corporibus semet ter-
renis 69, 14. cf. 69, 26
quam paucis et sine ullis circumlo-
cutionibus 237, 19
Martem et Venerem Vulcani esse cir-
cumretitos arte 210, 11 pestiferi
tegminis circumretitus indagine 170,
13 receptacula uentrium omento
circumretita 257, 22
circumscribere taediosi operis moras
187, 6 circumscripso tumentium uisu
281, 13 plena proloqui circumscrip-
taque sententia 176, 8
circumscriptio 21, 2. 39, 20 extima
circumscriptio 120, 9 corporis cir-
cumscriptione finitus 268, 1 cor-
poreæ formam circumscriptionis ac-
cipere 105, 3 summa numerabili
circumscriptione finita 115, 8 ser-
pentis forma et circumscriptione
finitus 279, 3 nullius temporis cir-
cumscriptione finitus 98, 7 uerbo-
rum circumscriptione definire 265,
13
situs rerum ad circumstantiam col-
locatus 145, 22
circumuentioibus uoluntarium sese
tradere 176, 3
citra dei nutum 90, 11
clades proeliorum 144, 20
claudicat sine thure religionis officii
um 260, 14

clausa atque obscura mysteria 43, 8
 clauum abicere 119, 17
 ne uelut trabalibus clauis adfixi corporibus haereatis 58, 20
 clurinum pecus 123, 17
 de cnisis pasci 239, 26 cnisas euomunt ardentia uiscera *ibid.*
 coactatur caelum in nubila 4, 24
 coagmenta membrorum 120, 9
 ex gurgitibus prodita coagulataque limosis 154, 16
 coalescere ueritati Christianae 57, 8
 coarticulare in officium sermonis dandi ora mutorum 35, 24
 coetus = *coitus* 212, 3 ab omni coetu exterminare mortali 14, 23
 coemendatus plurimis temporibus 63, 1
 in coercitione sedis obscurae latitare 229, 24 terror coercitionis 276, 18
 cogere os Veneris 224, 24 in unam speciem cogere 22, 12 in speciem decoris turpitudinis interpretatio cogitur 203, 24
 cogitare = *uelle* 70, 16. 87, 23. 281, 7
 res cognitionis alicuius testimonio comprobatae 15, 17 cognitione indubitabili credere 212, 23
 cognominare dona... inania uerba 100, 21
 cohonestare res turpes 211, 27 pellicula cohonestare hinnulae 209, 6
 si aperte hoc facere confessis maledictionibus coinbibissetis 201, 28
 nisi hunc colorem uolueritis inducere 279, 20 sophisticarum disputatio-
 num colores 203, 20
 colubra (*nomen sordidum*) 280, 20
 columen benignitatis (*de deo*) 84, 19
 columen dominationis 285, 6 imperii columen 283, 24
 concedere in gratiam alicuius 144, 5
 conceptiones prodigiosae 183, 8 conceptionibus aliis contrariisque prolatum 206, 24
 conceptatur 158, 16

liberales uenias et concessionem habere gratuitas 243, 9
 ad superiorum concilium pertinere 142, 18 corporalibus conciliis procreare 61, 6 conciliis adiungi deorum 108, 20
 concinnare turpissimas diis notas 39, 2
 proferre et concinnare 52, 12
 concinnatores atque inuentores 167, 14
 concipere faces (*irarum*) 171, 25
 concludit sub istius uocaminis appellatione 137, 18
 concrepans terribiliter caelum 64, 20
 concretio elementorum 96, 4 roris concretio 154, 6
 condicio fragilitatis 275, 18 suis moribus et condicionibus (= *non allegorice*) dicta 207, 24
 condigna auditui eius 18, 4
 conditor bellorum 129, 18 conditor Phrygiae matris 107, 19 uetustatis absconditae conditores 151, 19
 conduci = *contrahi* 268, 17
 confectiones sacrorum 248, 20
 confessae cedere atque adnuere ueritati 223, 12
 conficere (?) acerras turis plenas altaribus 110, 4
 configimus dubitabile istud ambiguumque 114, 5
 inter media constitutus sollicitudinis speique confinia 182, 13
 conflagrationes mundi 9, 18
 artes paulatim meditatione conflatae 62, 20
 confossae personae uel res atque causae 198, 2
 congeminata 237, 5
 congregator atque uinctor 225, 23
 rationibus pendere et coniectare humanis 93, 24
 conlatis precibus adorare 18, 3
 conloquia uenerationum miscere 217, 7
 uenae fistulatae et conneabiles 95, 8
 aurae conneabiles 261, 23

- commeatibus crebris respirare 61, 3
 commendaticiae preces 97, 25
 commentarii conferre in formulam
 180, 18 in commentarios referre
 187, 28 in commentarios referri
 211, 26 per commentarios et scripta
 210, 15
 commercia uniuersa pretiorum aucto-
 ritate prostrata 11, 28
 comminuere regiones 6, 17
 comminus uxoriam coniugatione mis-
 ceri 192, 23 coram et comminus
 217, 6
 commodare patientiam 204, 6
 in eorum commoditates 239, 8 alicuius
 commoditatibus dare 9, 25 commo-
 ditatibus suffragari 215, 9
 commodule 62, 26
 commodulis... nostris 10, 6
 commortuus malis suis 33, 8
 commune = *ἐκκοινός* 88, 28 commu-
 nis officii res 16, 19 condicionis
 esse communis (= *humanae*) 24, 18
 quiuis homo sentiens communis 278,
 12 in gaudiis communibus ducere
 81, 12
 communiter (= *non allegorice*) scrip-
 tum 206, 13
 compagine in corporea 268, 14 ad
 deorum compaginem retinendam
 239, 12
 comparata derisui 174, 22
 nusquam comparuit 280, 8
 comparili ratione 60, 28
 conpellare, dilacerare 45, 4
 compendium dare alicui 151, 15 scire
 compendium est 97, 9
 compensatione aequalitatis libratum
 86, 21
 competens causa 73, 19
 conpingere obscenas cantiones 267, 22
 conpos uoti atque expeditionis 199,
 22
 in litteris comprehensum et compo-
 situm 6, 16
 deos explorata ueritas non compre-
 hendit 127, 10 nihil comprehensum
 habere 26, 3 sine ullis dubitationi-
 bus comprehensa 164, 12 faces flam-
 mis comprehensae 196, 1 compre-
 hensae igni faces 205, 26 oculorum
 sensibus est comprehensum 280,
 19 pro probatis et comprehensis
 52, 8
 comprehensio numinum 136, 13 ex-
 plicabili non potest comprehensione
 cognosci 12, 13 falli cognitionis
 in mutuae comprehensione 121, 14
 nominum comprehensionibus termi-
 nati 86, 23
 compressio uitiorum 210, 24 cupidi-
 tatis et temeritatis 212, 5 Dies-
 pitri factae sunt compressionibus
 fetae 104, 22
 in usum computationis uenire 57, 1
 computare pro ludicris uaticinationi-
 bus 46, 11 nulla esse in substan-
 tia computatam 105, 5
 consauciare ex odoribus morbidis re-
 giones uicinas 251, 21
 hoc nostram conscientiam non fugit
 lectum et positum 273, 10
 conscriptio 187, 11. 212, 20 conscrip-
 tiones 160, 12. 203, 25 annalium in
 conscriptionibus legimus 271, 6
 auctorum conscriptiones 218, 12
 rerum conscriptiones 283, 13 re-
 rum gestarum conscriptiones 208,
 19
 conscriptores nostri 37, 23. 38, 23
 consecrare corpus 180, 13 pinum 208,
 27 dinorum in numero consecrari
 161, 11 consecrati = *initiati* 193, 7
 consecrans est credere 241, 12
 consecutiones lucrorum 148, 6
 consensescere cruciatibus morborum
 83, 9
 consensio humana 131, 8
 ad consensum rei traducere 39, 19
 consentiendus est 166, 5

consequentiae rerum 72, 21
 conserere cum aliqua re alicuius nomen 193, 26 interualla et numeros uocum conserere ac modulari
 conseruator 99, 4. 100, 8 generis humani conseruator 99, 11
 consimiles esse sui nominis 238, 18
 consistere = *esse* 262, 13 in hac una consistimus cognitionis et scientiae ueritate 91, 24
 consortia casta et officiosi foederis in maritos 53, 23 naturalis uincli consortia rumpere 240, 29
 conspicere = *intelligere* 11, 15 numerari se conspiciit 181, 6 conspiciendis (?) quaerere corporibus fucos 81, 22
 conspirare et coire in alicuius credulitatis adsensum 51, 13
 constitutus = *av* 36, 10. 133, 15. 160, 2. 189, 7. 196, 4. 241, 29. 275, 20 Tiberina in insula constitutus 278, 19 similitudine proxima constitutum (= *confirmatum*) 42, 23
 ab sua (*dei*) fluere constitutione 84, 25 antiquis constitutionibus fixum 11, 5
 constitutor ac moderator cunctorum 112, 23
 constituta exsuperare fatorum 31, 20 fatalia constituta mutare 245, 18 mortalium constituta seruare 276, 13 aris flammantibus sua reddere constituta 153, 8
 constructio corporum 25, 22 constructio membrorum 117, 22
 constupratio oris 82, 21
 contactus sapore 121, 28
 lues continua populum contagae conficiens 273, 3
 omni sensu et contagione priuatus 262, 26 contagione pestilentiae conrumpere auras zephyrorum 172, 1 ab omni scelerum contagione dimoti 282, 15

ex sui sensus contagiique natura 262, 16 pestilentiae contagia 6, 21 pestilentibus contagiis 275, 17
 contaminationibus expositionis ipaius pollui 189, 27
 contentio animi ad uincendi studium 100, 11 in omni rerum contentione 75, 4
 aemulatio contentio 225, 6
 contextum uocare rerum alterum in sensum 206, 9
 contiguus nulla corporis attractione 60, 2 contiguum passioni (?) 72, 24
 continentias terrarum metiri 63, 17
 continere offensionum memorias inlatarum 266, 17
 perpetua in continuatione saeculorum 181, 25
 contorquere fluctus 212, 9
 contra quam imperabitur recusaturi 227, 3
 contractione animorum conduci 268, 17
 contractior atque horridior uita 73, 9
 contradictionis studio 92, 7
 contraire inuidiae 3, 9
 contrahi tristitia 240, 11
 contrarietatibus rerum dissonare 93, 16
 uidere et contractare quemadmodum dicitur manibus 105, 27
 contristat (*opp.* iuuat) nostram causam rationemque 105, 19
 animans consultum (= *rationale*) 134, 21
 consurgere in ultionem alicuius 14, 15
 conuellere atque abrumpere germanitatis iura 84, 12 uerecundiam conuellere et dilacerare 96, 10 conuelli et diripi 233, 5
 conuenire gignendis liberis 244, 8
 conuentionis (= *coitus*) coeptum 182, 23 conuentionum progenitos lege 269, 5

- conuentus = *coitus* 104, 24
 conuerrere oculis limina templorum 33, 5
 conuersio allegorica 208, 8 quae fiat interpretatione conuersio 209, 22 in allegoricas species nulla possunt conuersione traduci 209, 14 ignium conuersiones 54, 21 suspensae pectoris conuersiones 96, 26
 conuestirier foeda prolata honestorum dignitate 210, 6
 sub hac caeli conuexione 11, 10 rotunditatis conuexio 145, 4
 conuoluere tenebrosa obscuritate mysteria 204, 12
 conuulnerari robigine exesum 228, 21
 copulare matrimonia 5, 5 coniugalia copulare consortia 53, 22
 copulatu rationum consequentium 3, 23
 cor = *ratio* 51, 19. 57, 16 corde uacui 236, 25 mille per corda 96, 13
 non tantum corporis non nostri uerum etiam Christianos 12, 27 toto in historiae corpore 206, 12 in unius materiae corpore 206, 25 per omne mundi corpus 94, 16
 corruptibilis 70, 6. 77, 5
 corruptio munerum 243, 11
 sub eratibus costarum 121, 2 laminarum flatilium crates 228, 4
 craticula 63, 5
 credere suis potius sensibus quam Christi commotionibus 8, 17
 credulitas = *fides* 51, 13. 53, 14. 55, 1. 3. 24. 56, 28. 75, 15 credulitatis adensione firmare 187, 14 credulitatis suae commodare adensum 37, 4
 crispatis clunibus fluctuare 267, 23
 crispitudo lumborum 82, 16
 crispuli 121, 22
 cruciabili coercitione punire 233, 24
 mors cruciabilis 75, 29 cruciabilis poenae acerbitas 97, 19
 cruciamenta orbitatis sentire 277, 2
 cruciator 27, 14
 crudelitas nescio qua inportuna 32, 14 beluarum crudelitates 237, 22
 crudeliter saeuus 59, 21
 crustulae plumae 94, 11
 crucem mereri extremam 18, 24 crucis (*poenarum*) constituere audaciae 237, 9 doloris crucis 13, 15. 194, 22 aliena delicta aliorum crucibus uindicare 276, 15 crucibus et corporalibus adfecti malis 44, 8
 culpabilis turpitudinis alicuius deformitate 249, 13
 cultionis ritus atque officium 164, 8 sub specie cultionis 201, 26 cultiones 221, 3
 ciuitas maxima et numinum cunctorum cultrix 220, 6
 cum gaudiis agere 244, 31 cum officio uitam iustitiaeque traducere 74, 2 cum processu temporum 62, 19 cum omnibus saeculis pertinaci continuatione procedere 91, 3 cum omnibus saeculis aeuorum perpetuitate procedere 73, 6
 cunctari in deo (= *dubitare an sit deus*) 49, 12
 curis sollemnibus derelictis 3, 7
 praesidere, curare artibus 127, 1
 curia patrum 272, 27 deorum augustissimae curiae 184, 7
 cucurrerunt aequaliter per omnes diuina beneficia 99, 7
 cursus uitae habere funestos 232, 4
 damnabile communi existimatione 202, 10
 datores rerum certarum 101, 8
 se crudis mutilare de caestibus 267, 16 pasci de cnisis 239, 26 nihil de nostra infirmitate promittimus 75, 2

- discobinata de limis 226, 15 ad-
fari de proximo 217, 6 de proximo
admonere preces 217, 9
debellator ferocitatis Agdestiae 184, 6
debitum animalis e capite complere
254, 13 animalis e capite luere de-
bitum 252, 13 res sacras caerimo-
niarum conficere debitis 217, 25
decernere comminus armorum colla-
tione 144, 3
decliuus in peccatorum genera uni-
uersa 83, 28
decreta actionum 124, 24 Christi sa-
lutaria pacificaque decreta 8, 15 de-
creta fatalia 28, 16. 31, 22 sua de-
creta confirmare 92, 21 sua decreta
conseruare (= *constantem esse*) 86,
10 nostra expectare decreta 280, 17
soluere decreta constantiae 130, 10
res ad fluorem decursionemque prona
94, 23
decus publicum subingatum est 144,
17 contra decus propriae sublimi-
tatis 270, 27
in sapientia deditus 40, 12
deductum ab aliqua uocis ostenta-
tione 85, 10
defanata spatiola 171, 28
haesitare, defigi 247, 10 exploratae in
rei cognitione defigi 140, 5 habere
in cogitatione defixum 218, 1 in
dei cognitione defixus 97, 5 in ui
propria atque in sui generis qua-
litate defixum 208, 18
regula definitioque 260, 22
ipsum illud primum a quo defluit
secundum 255, 7
delicium 163, 19
nulla delinuat forma corporalis 21, 1
delusio 142, 12
densitatibus siluarum se dare 281, 15
denuntiationibus se sistere 175, 31
deonerare auersabili corpora foeditate
279, 12 deonerati proluuiis. podicis
229, 7
deposito corpore 30, 26
depromere in aures omnium commu-
niter audienda 226, 1
deputare facta impia 235, 8 inter
officia deputari 266, 15
deriuare — *allegorice interpretari*
206, 16
derogare religionibus 38, 21
filia liniamentis descripta matris 192,
28
desidem in amoribus 163, 8
desinere ad incunabula infantiae 58,
15
desperata in fictionibus caecitas 166,
20
amens et desperationis insanæ 97, 2
temerariae uocis desperatione 16, 26
despuere dignitates 251, 12
resina lacrimabili destillatione coa-
lescens 261, 8
tibicen ac destina caeli 104, 5
detrecto dicere 227, 18
dexteritas ominum 253, 8
hoc quod dicitur quale sit 3, 18 istud
quod dicitur quale sit 12, 12. 249,
21 quale sit istud quod dicitur 7,
11 quid sit illud quod dicitur 39,
18 quale sit istud quod dicitur
204, 5 quid est istud quod dicitur
5, 17 *cf.* istud quod agitur quale
sit 226, 5
diducere in membra resolutum 228, 1
in sermonis alicuius similitudinem
ora et labra diducere 65, 9 tenorem
diducere 5, 16
diductus 194, 22
differitas 206, 27 sine ulla passim
differitate 261, 13 non plurima dif-
feritate distare 60, 24 longissima
differitate seponere 256, 7
difficiles (= *rarae*) pluuiæ 6, 18
diffidentia responsionis 16, 14
diffiteri 273, 24
diffundi laetitiae 241, 1 diffusior =
hilarior 197, 7

- diffusione uoluptatum mollescere 240, 8
 digna de dignis sentire 26, 19 dig-
 norum elocutio 210, 10
 digredi uinculis corporis 26, 29
 diiugatio animarum a corporibus 59,
 18
 diiugare 182, 21
 dilacerare frumenta 14, 12
 dilatare angustas res satis ambitioso
 praeconio 37, 25 niues in plumas
 et foliola dilatare (?) 95, 1
 dimissa est causa in id solum ut 38,
 14
 dimouere res contrarias 247, 18 res
 a nostra procul cognitione dimotae
 96, 23 ab omni scelerum contagione
 dimoti 282, 15 ab diis procul esse
 dimotum 14, 9 mentes ab omni
 perturbatione dimotae 16, 16 procul
 est dimota et disiuncta natura
 256, 5
 diripere membranulas 194, 20
 disceptationis huius disceptare mo-
 menta 16, 21
 disciplina et cognitio animi 113, 22
 ante usum disciplinamque fictorum
 222, 17 disciplinis heridioribus
 educatum 180, 22 pueriles discipli-
 nae 151, 10
 discere suam solitudinem 277, 1
 discobinata de limis 226, 15
 nec quicquam refert aut discrepat
 21, 27
 discriminum furialium ardore bella
 inter se gerere 168, 18 motus fu-
 rialium discriminum concitare 179,
 20 uariorum discriminum necessi-
 tates 9, 6
 disingati 238, 13 longe disingatus
 171, 24
 disperit thus liquefactum carbonibus
 239, 21
 displosae nares 121, 19 displosas ges-
 titare nares 221, 17
 disquirere 199, 11
 dissidentiae personarum 134, 9
 designationibus abolitionem compa-
 rare 244, 27
 quid illorum designasset audacia 43,
 26 designauerit, dixerit 248, 8
 dissimulatio = *cessatio* 107, 1 reten-
 tionis dissimulatio = *retentione*
omissa 83, 23
 dissipari in plura numina 135, 3
 gentes regionibus dissitae 37, 14 ab
 eorum dissita distantiaque natura
 166, 9
 dissociari abiunctum ab hominum for-
 mis tabifica macie 80, 24
 dissoluere calumniosas criminationes
 3, 9 aliena delicta capitis sui dis-
 soluere poenis 275, 16 mysteria dis-
 soluere in allegoriarum explanatione
 211, 7 annosas dissoluere passiones
 56, 3 dissoluere theatra 171, 8 se
 in obscenas dissoluere copulatis cor-
 poribus uoluptates 157, 26 mundus
 incensus in favillas et cineres dis-
 solutus est 7, 3 in lasciuiam dissol-
 ui cachinnorum 36, 14 uoluptate
 dissolui 240, 10 dissolutum pectus
 40, 15 curuati et dissoluti 35, 4
 languoris feminei dissolutissimus
 laxitate 223, 21
 dissonae sententiae (*de allegoriis*) 206,
 22
 dissuere tenacium matrimoniorum ne-
 xus 130, 5
 distantiae qualitatum 96, 1
 distendi inani uanitate 72, 3
 determinant quadrihi cardines 217,
 29
 diuastare, disperdere 177, 25
 diuersitatis impetu 21, 17
 ex diuerso nescio quis... inquit 155
 24
 corpora lancinare et diuicare 111, 5
 diuiniae caerimoniae 189, 13 contemp-
 tu facere atque aspersione diuina
 237, 23 curriculi diuini 166, 24 di-

uinæ regiones 63, 18 isti diuini
115, 17 diuinitas diuinorum om-
nium quaecumque sunt 113, 4 di-
uinius 23, 17
diuisiones = *rationes, argumentatio-
nes* 76, 9
diurnorum egestas 80, 17
diurnitates signorum 228, 8
datus quieti 65, 10
doctores nostri 151, 5 altioris intel-
legendæ doctores 120, 3
documenta (= *magisteria*) deorum
201, 12
doli furtorum 164, 30
intestinis et domesticis (= *suis pro-
priis*) flatibus 221, 29
domicilia morborum (*de hominibus*)
245, 27
dominica aula 75, 10 dominica pro-
les 77, 22 dominicæ sedes 69, 7
dominus uirtutum omnium 46, 22
domum custodes 139, 3
donare caelo sideribusque 24, 17 pec-
catoribus delicta donare 243, 8
dormitionis altitudo 182, 14
dubitabile facere 33, 22
ducere festos dies et hilaritatis ple-
nissimas uoluptates 277, 30 quali-
tatum distantias quibus ex ratio-
nibus ducant 96, 2 in species duci
226, 14
duelles = *hostes* 13, 8
in uoluptatis suæ dulcedinem 129, 19
dupliciter = *allegorice* 206, 13
durati in oris tætrici asperitatem
151, 5
duritiæ semirosi panis 228, 25
rebus duris 33, 16 durus atque in-
credulus 31, 15 increduli et duri
30, 14

animalis e capite debitum complere
254, 13 animalis e capite luere de-
bitum 252, 13 ex cinere calido glan-

des aut ex ramis agrestibus bacu-
læ 65, 19 ex amoris incesti con-
taminatione polluta 154, 1 heu-
lantem ex cruciatibus asperis 86,
28 non tantum ferro dimicare et
uiribus, uerum etiam...ex recon-
ditis disciplinis 7, 18 madidari ex
imbris 4, 24 ex incudibus et mal-
leis nata 226, 15 ex malleis fabri-
catis 26, 11 perpetuo agitari e motu
180, 12 uexari rei alicuius e motu
241, 16 ex odoribus morbidis re-
giones consauciare uicinas 251, 20
ex oliui unguine sordidatum 26, 13
saturare e panibus 30, 13 eorum sus-
tineri e pastu 240, 4 fumo aut ex
roribus exiguis uini 270, 10 e saxis
et rupibus tegere et communire sus-
pensis 62, 6 ex residuo spiritu ex-
sultantia corda 240, 22 ex leui tactu
stare 29, 27 ex se scire 88, 10
edentulus 121, 7
nobis editum traditur 162, 6
edisserere uiam 199, 23
edissertare 38, 22 edissertate 23, 9
uos edissertate, uos dicite 189, 3
edissertate et dicite 47, 6. 94, 20.
23 edissertate nobis et dicite 258,
20 edissertate, monstrate 205, 14
efferre = *publicare* 168, 26 formam
Iouis molimine operis efferre im-
mensi 225, 11 efferre stratas des-
peratione fortunas 283, 29 lamen-
tabilem efferre uagitu 22, 25 sacri-
legia elata sublimiter 168, 11 tem-
pla sublimibus elata fastigiis 19, 1
effruescere (= *augere*) prodigialiter
mures et locustas 12, 18
efficere actiones frustrari 31, 8 im-
memores ueritatis effectæ 79, 28
efflatæ animæ 30, 16
inde effluit ut 178, 20 ab hoc effluunt
causæ 19, 31
effusiones pluuiarum 10, 13 telorum
46, 9

elatio mentis = *typhus* 49, 19
 electio uoluntatis seu indicationis 33, 21
 ex docta ut dicitur elementariam fieri 69, 13
 elementa prima 4, 8 elementa uitalia 20, 6
 elicere Iouem ad terras 174, 8. 9
 elocutionibus suis nuncupare 178, 19
 elogia antiquarum litterarum 198, 5
 maledictionis elogia 171, 3
 eluxit atque apparuit Christus 46, 2
 emendicare stipes supremas 246, 1
 emicuit Minerua sine ullius seminis iactu 105, 2
 eminentium uerborum significatio 204, 3
 eminentia nominis huius praediti 214, 16
 oliditatis alicuius eminentia 262, 19
 uocaminis eminentiam possidere 281, 7
 eminentias superis adde-
 dere 248, 19
 emollire precibus 97, 26
 emollire et commulcere 98, 14
 emori facere sata 32, 6
 enervatione uoluptatis languescere 118, 9
 et medici enim 32, 22
 et hoc ipsum enim 71, 19
 et hoc enim 254, 19
 itur facile ad culpas 243, 12
 ergo in *apodosi sententiae condicio-*
 nalis 230, 12
 et *saepius*
 eripere matronarum pudorem 44, 17
 errans per umbram suspicio 21, 6
 eruditus ad studium plenae grauitatis
 ac ponderis 274, 11
 ad studium ueri rationum cognitionibus 278, 13
 eruere sacratissimos lucos 243, 26
 essentia 252, 3
 et esse res coepit et nonnulla in essentia constituta 105, 6
 in essentiae suae perpetuitate defixum esse 18, 21
 essentiae 262, 4
 euaginato = *euagatio* 34, 20
 euenta 10, 5
 euenta naturae 9, 16

in alicuius operis euidencia constitu-
 tum 208, 7
 incipient euideri...res pessimae fieri
 90, 16
 euiratum corpus 211, 23
 euolare ab officio religionum 168, 29
 euoluti patrimonii ab ingentibus 245
 30
 euomunt cnisas ardentia uiscera 239,
 26
 sidereos euomere fulgores 216, 19
 exaestuant nubes suffitionis 261, 16
 exambire praemiis 249, 16
 libamine aliquo exambitur aut hostia 128, 15
 si uerum fiat atque habeatur examen
 201, 25
 homo examinis iudiciiue perpensi 59, 1
 examina maerorum 3, 17
 examina maleficiorum 235, 20
 malorum examina 52, 20
 exauctorare deos maledictis demen-
 tibus 264, 16
 exceptio dubitationis 116, 26
 in nominis huius exceptione ponendi 247, 19
 excipere ab negotiis publicis 275, 18
 excutere saporum fastidia palato 82, 6
 exemplarium (*Modell*) cunctarum Ve-
 nerum 224, 27
 exire in formas 226, 13
 in usum exire experientiamque mortalium 103, 24
 ratio exercitatissime comprehensa 126, 15
 se exerere 233, 3
 intestinas exerere expeririue uirtutes 14, 20
 ludorum exhibitor magistratus 275, 13
 exigentibus in rebus auxilium postu-
 lare 220, 19
 ab exitio uitae liberare 59, 14
 exos 147, 12
 expeditioni fabrilis succinctus 223, 23
 expellere et uita et lumine 278, 24
 expelli e uita 27, 7. 275, 17
 non est rationis expensae 215, 28

explicare se (*de mari*) 30, 9 oratio
explicatur 6, 3

exploratam adtribuere ueritatem 278,
28

ut sub tui iuris arbitrio fructum suae
benignitatis exponat 99, 21 expo-
nere (= *ponere, deponere*) uigorem
uirilitatis 82, 1 curas 99, 4 fletum
158, 9 nomen uirginitatis 163, 14

expressae cognitionis fides 88, 20
facies minus expressa simulatione
283, 19 ut dicatur expressius 263, 3

expugnatio genialis lectuli 159, 20

expugnator pudicitiae 193, 21

exsectiones mammarum 186, 20

exsectus aries 205, 22

exsilire ad imperii columen et regium
principatum 283, 24

permulsit et extenuauit 130, 17

exterior leuitas 228, 3

extincta frumenta 108, 16

quod extremis coercitum finibus ne-
cessaria circumcludit extremitas
120, 12

ad extremum et ultimum 15, 6. 211, 7

artes quibus uita est extracta et ex-
polita 103, 26

exurere = *cruciare* 17, 7 exuri =
dissolui 97, 13

fabrica (= *factio*) hominis 89, 23

eadem ubique est Iuppiter fabula 193,
24 fabulam conuenienter implere
185, 7

si praesto, si facio 8, 27

factum 102, 8 ex huiusmodi facto 260,
28 demonstrare hoc facto 232, 29

fiditis facto 263, 6 fides facti 154,
7 ad fidem facto faciendam 194,
23

facultas = *res familiaris* 87, 17

facundus in sermone 125, 16

faeculenta hilaritas 134, 5

faex materiae 9, 10 ex faece ultima
uilioris materiae concreta 216, 20

falciculae 236, 18

falsitates 38, 5. 92, 28. 283, 13

famas inhonestas adiungere diis 246,
15

familiarum caritates 29, 7

familiaris adfatu 44, 7 familiaria sus-
cipere in moenia 45, 26 familiaris
usus 62, 16

in famulatum subire 30, 12

usu farreo coemptione 157, 16

fasti deorum 133, 17

fastidium ne inmoderatione pariat
277, 6 breuitatis et fastidii causa
139, 14 ad expellenda fastidia 259,
1 saporum fastidia 82, 6

ab summi culminis decidisse fastigio
15, 24 istius nominis sustinere atque
habere fastigium 149, 20 templa
sublimibus elata fastigiis 218, 12
gaudere de fastigiis (= *honoribus*)
248, 18

fatigare terram 20, 11 precibus deos
fatigare 33, 7

fatuitas 46, 13

(Helena) et suis esset dirum et uen-
turis temporibus fatum 7, 20 fati
leges 97, 22 inexplicabilis ratio fati
43, 8 publica lege fatorum 27, 11
fatua dona promittere 46, 11
in faucibus inimicae mortis reperiri
111, 22

faure (= *gratificatione*) deposito 60
23

felicitates 84, 14

fellitantes exsugere mammas 79, 1

dii feminae 252, 21. 253, 4 hostiae
feminae 252, 21. 253, 4

feminei appetitus 159, 4

fermentum uitae 74, 14

feruescere uermibus et fluctuare 251,
19

iam feruidae germanae 201, 6

feruores indignationum ponere 271, 10

feruunculus 56, 4
 fescenninorum participes 157, 20
 in fessis rebus 16, 29
 festinatione properata 281, 17
 noua quaque suboriente fetura 117, 8
 fideliter iudicare 55, 24
 fidei plenum = *credibile* 111, 17 cum
 quo si stat fides 176, 4 fidem suam
 habet 176, 4 per quaedam fidei
 commissa ut dicitur 221, 3 histo-
 ria fidei firmitate conixa 187, 22
 fidem rumpere Christianam 50, 29
 figere definitione 17, 27 modum
 rebus luxuriantibus figere 10, 16
 sacrilegos poenis figere 232, 3 fixum
 pigrityae stupore torpescere 20, 5
 figuratio nominum 143, 9 figuratio-
 nes 145, 13
 uobis ducibus et figuratoribus femina
 est 221, 25
 filum capitis prostituti 225, 4 deos
 filo terminare humano 120, 14
 finitum in suae integritatis perfec-
 tione 86, 2
 finis = *mors* 110, 17 ad fines offi-
 ciorum certos actionum suarum
 decreta dirigere 124, 23 excludere
 diuinitatis a finibus 261, 22 hu-
 manitatis in finibus constitutus 67,
 25 in finibus propriae immortalitatis
 haerere 70, 16 in inscientiae
 finibus atque ignorantiae perma-
 nere 91, 9 a finibus propriae utili-
 tatis abscedere 78, 18
 firmitatem grauitatis ac ponderis aut
 ullius habere constantiae 275, 10
 flabiles puluisculi 87, 5
 flaccescere mollita indignatione 265,
 27 flaccescentes uoluptates 159, 12
 flaccida argumentatio 281, 16 res flac-
 cida 89, 23
 flagrantiam luis sedare 273, 7 ardorem
 et sitiendi lenire flagrantiam 178, 2
 aestatis flagrantiae 62, 3
 flamina uentorum 20, 14

flammae = *aestus* 10, 4 adpetitionum
 flammæ 56, 27 flammæ euolare
 contagii 272, 27 irarum flammæ
 concitare 123, 4 ardescere irarum
 flammis 249, 16 incallescere irarum
 flammis 135, 24
 flammeae scintillae 13, 22 amnibus
 ambiri flammeis 72, 26
 flatiles lamminae 228, 4
 flatantes tuba tibiis calamoque 78, 27
 flaturae caeli 9, 27
 fluctuare lumborum crispitudine 82,
 17 clunibus fluctuare crispatis 267,
 23 ferescere uermibus et fluctuare
 251, 19
 fluctus (*motus obscens*) 212, 9
 fluenta mammarum 158, 8 olearum
 15, 8
 fluere = *proficisci* 172, 5 et *saepius*
 fluor aeris pulsi 221, 27 res ad fluo-
 rem prona 94, 23 fluores immode-
 ratos cohibere 29, 28
 foeditates 61, 9, 118, 4
 foedus officiosum (*de matrimonio*) 53,
 23 foedera genitalis conciliare fe-
 turæ 203, 14
 foliola 95, 1
 in folliculo carunculae huius consti-
 tuti 110, 14
 fomenta inanium uotorum 98, 3
 princeps rerum fons 19, 14 fontibus
 principiisque 8, 29
 quod sit ab se foris atque extrinsecus
 ueniens 249, 14
 ex foribus suis Solem tollat atque in
 Mercurii transferat sedem 224, 2
 forma generis cuiusque 87, 22 in
 aliqua contineri sui generis forma
 142, 21 da ueram iudicii formam
 213, 5 ludi ad suam formam con-
 dicionemque non curati 271, 13
 incorporales formae (*Platonis*) 54, 11
 luteae (*de lateribus*) 146, 8 in-
 numeræ criminum et facinorum
 235, 23 multiplicium discriminum

- 11, 22 omnes libidinum formae 165,
2 aliae malorum exitiabiles formae
10, 14 acerbissimarum mortium 27,
9 turpitudinum 169, 18
formamenta diuina 122, 24
formaturae uariae 67, 10
formicula 163, 5
formidine aliqua conprobare praesen-
tem se esse 232, 18 aliquam quaere
re prohibendis formidinem furibus
232, 6 formidine superstitionis
amota 272, 1 per unius formidinem
uerbi 265, 16 ad nocentium impio-
rumque formidines 236, 24 ad in-
cutiendas formidines uulgo 235, 21
prodigiosas ostentare formidines
215, 5
formari ad usum temporis pellaciae
mobilitate 79, 21 formatae ingui-
nibus res 197, 16 consimili formata
membro 198, 24
formulas de atrocibus constituere ini-
uriis 169, 15 suas reddere defini-
tionibus formulas 56, 10 cum pac-
tionibus et formulis 265, 16
successus quidam et fornices 281, 13
fortunae minae 110, 16 sub procellis
agere tempestatibusque fortunae 84,
2 aduersorum secundantiumque for-
tunae 24, 24 exitiabiles multiplices-
que fortunae 110, 7 ab huiusmodi
casibus fortunas habere securas
7, 1
forum litibus terere 81, 4
fossibiles foucae 62, 7
fouere parum laetis successibus 10, 9
fragrantia liquoribus odoratis pocula
174, 3
magi, haruspicum fratres 150, 12
fremitus terrarum 271, 11
fremor uerborum (*de magis*) 36, 3
nominum terribilium fremores 176, 1
frenare intra fines iustos cupidinem
201, 16 ab omni se actu sceleroso
flagitiosoque frenare 236, 17
frenis omnibus postpositis pudoris et
uerecundiae 184, 3
frigescent calor omnis numinum indig-
natioque 271, 25
iam frigidus annorum uetustate 162,
23 stoliditas frigidissima 185, 10
frigora senectutis 117, 11
in friuolas res ducere atque inuertere
213, 18
ad non credendi frontem se formare
42, 15 in prima positum quemad-
modum dicitur fronte 273, 25 in
prima est positum uerborum fronte
203, 4
frontones 121, 18
fructum possessionemque retinere 20, 3
frumentariae angustiae 6, 8
frustilla ignea (*de stellis*) 94, 16
res frustrabili expectatione praesump-
ta 66, 1 res libidinis uacuae ima-
ginatione frustrabiles 233, 14
frustratoris leuibus et contemnenti-
bus auribus 246, 11
fucatus bratteolis 232, 9
sine ullis fucis atque adminiculis 34, 7
fugae matris 23, 18
fulcire sese mercenario labore 246, 1
causis et rebus fulciri extraneis
239, 17 cibis fulciri 65, 13 uolup-
tates... quibus corpora terrena ful-
ciuntur 168, 3 ali et fulciri 251, 4
fulgida claritas 94, 18
fuliginei coloris atque atrii 283, 31
fulminator 234, 8
nigra et fumigata 253, 31
functio = *mors* 70, 18, 93, 9, 97, 23
functorum corporum sepulturae 218,
13
ex fundaminum sedibus 219, 16 ueri-
tatis propriae fundaminibus niti
112, 12
cunctarum pater, fundator et con-
ditor rerum 49, 5
fundare gentis nomen maiestatemque
283, 12 fundatissima imperia 129, 23

seris furfuraculis asciis 226, 16
bella furiarum compressionibus im-
minuta 8, 6 ab huiusmodi furis
 immunem esse 172, 9 ad huiusmodi
 furias proritare 201, 12 libidinum
 furiae 118, 7
furiales cupiditates 154, 3 *furiales*
 immittere cupiditates 29, 11 *furialia*
 gaudia 233, 26 *offensiones fur-*
iales 187, 27 *furiales passiones* 34,
 9 *furiales stimuli* 45, 9
furtum = *stuprum* 193, 20 *obreptio-*
nis furtum 182, 17 *furta dulcissima*
 202, 12 *furta flagitiosa* 182, 10 *li-*
bidinosa furta 163, 3

gallinula 242, 26
gemmae arborum 127, 19
genetivus rarior: Posidippi si relegat
sc. librum 224, 23
genetricum pondera sustinere 163, 15
genitalia aliena 202, 12 *genialibus in-*
sultare alienis 161, 19 *genialibus*
Opi adiunctus 105, 28
genitabiles partes 164, 22
genitali diuos inserere 190, 14 *feruor*
genitalis 128, 17 *genitalis feruor*
solis 25, 17
genitur 158, 16
geniturae spirantes 11, 1
gens superiorum 164, 3 *gentes* =
terrae: *gentes desolatae et uidua-*
tae suis cultoribus 6, 23 *habitare*
in eorum gentibus 12, 15. 16. 19
 quo genere singula esse debeant esui
 66, 20 quonam operis genere fac-
 tus 94, 2 omni genere perfectionis
 artifices 62, 14 *genus superum* 164, 13
germanitatis sibi sociari iure 106, 3
solidae germanitatis necessitudine
copulatus 171, 17 *germanitas* =
germani 276, 24
gestator caeli 104, 4 *adfabulum co-*
lubarum 158, 26

gestire libidinum cupiditatibus 47, 16
 in bubulci amplexum flagitiosa ad-
 petitione *gestire* 170, 11 in libi-
 dinum furias 118, 7 in libidinis gau-
 dium 240, 8 *inedia gestiens* 266, 5
gestitare 179, 17
gestum agere 266, 27
gingritus anserum 232, 7
glabre aliquid promere 39, 28
glabritates 121, 23
glacialia conditione tucceta 82, 9
gliscentibus per dies aluis 118, 21
glutinum rei dissociabilis 74, 15
gnarures 126, 23
gradu sanguinis adiunctus 200, 23
annorum gradibus ad eum finem
ascendere aetatis 278, 22
gratias suas intellegunt obligatas 247,
 11 *contra suas gratias uoluntates-*
que niti 247, 13
gratificatione deposita 272, 1 *sine*
ulla gratificatione 235, 28. 277, 23
sine ulla partium gratificatione 278,
 10 *sine ulla gratificatione priuata*
 160, 7
gratuita suscipere odia 37, 10 cf.
 Seneca ep. 105, 3 'odium aut est
 ex offensa... aut gratuitum'
gressibus mare transire 7, 22
grosis rasa 226, 15
gurgitum salsorum rex 133, 2
guttatim labi 94, 24

habere difficultati aut labori 43, 18
neque liquidum neque comprehen-
sum neque exploratum habere 113,
 7 *artius aliquem habere* 6, 8 *per-*
niciosius sese habere 33, 9
habitudinem fictilibus contribuere uas-
culis 146, 11
heroicis temporibus 152, 2 *temporibus*
heroicis 260, 2
hiatum comprimere auditatis 44, 5
homo = *corpus*: ante hominem 71, 3

- post hominis functionem 97, 23
 post hominem positum 93, 11 hominem suum permisit interfici (*de Christo*) 46, 22 animae hominibus coniugatae 71, 6 animis hominibusque 37, 20
 honestamenta natalium 86, 12
 honestate se mammarum priuare 186, 12 pudoris spoliari honestate 193, 24
 sine uenia nefas est ac sine honoribus appellare praefatis 198, 21
 honorarium debitum complere 254, 13
 in huiusmodi honorationis officio 248, 18
 ante horas quemadmodum dicitur pauculas 108, 11
 horrens fascinum 146, 24
 humanitatis lege extinctus 43, 4 humanitas = *homines* 85, 6
 humana sibi omnia negare 98, 13
 hystericulus pusio 196, 23

 iacere derisui 16, 8
 iacere se in aliena foedera 159, 21
 iactatis hinnitibus 162, 25
 iaculatio mentis in latentia 88, 22
 ianua leti atque interitus 70, 17 hanc uitae ut ita dixerim ianuam 101, 12 leti ianuas adire 73, 18 pietatis aperire ianuas 49, 2
 imaginatio 96, 27 libidinis uacuae imaginatio 233, 14 mentis imaginatione concipere 122, 10 rerum imaginatio indecora 182, 14 falsorum imaginationes deorum 146, 29 uanis imaginationibus falsus 31, 2
 imaginem luminis mentiri 64, 23 imaginibus cernere 124, 9 imago (*Phantasiebild*) 64, 12, 26
 imbrex narium 120, 22
 imminentes mariti 129, 5
 deturque (?) illis immo 40, 6
 ad immortalitatis accedere praemium 101, 18
 impedire spes 111, 10
 imperator = *deus princeps* 49, 9 omnipotens imperator 101, 11 summus imperator 17, 17
 imperiosa formidine terrere 100, 4
 imperiis potentioribus 249, 6
 ab impetu rerum tanto 175, 30
 quam in causam possideantur 67, 11
 in nostri criminis meritum 5, 29
 in Iouis et Cereris coetu inrigationem significare telluris 212, 8
 mysteria dissoluere in allegotarum explanatione 211, 7 mortis in generibus uariis interire 274, 28 in contempta humilitate calcari 24, 12 in aliquo lapsu claudicat uita 86, 18 calumniari improbe in apertis manifestisque mendaciis 11, 15
 muttire, hiscere in deorum mentione 156, 15 dissimiles corporum in mobilitate 274, 5 in tam saeuis atque horridis moribus 81, 16 tristitia in odoribus semina 95, 18 in uini melior et laudabilior potu 23, 13
 communibus in proloquiis promptum 207, 23 seminis abstrusio raptione in Proserpinae nuncupatur 207, 13 in philosophiae memorabiles studio 134, 18 se ultione in aliqua significare 233, 7 obscenis commemorantur in uocibus 210, 8
 inalbescit laborum siccitas 13, 24
 frustra atque inaniter fieri 208, 23
 inarticulatum nescio quid 67, 13
 inauditae per omnia uastitatis 177, 12
 incendio pestilentiae flagrare 272, 26
 incentiuo extollere laudis 168, 13
 incerta ambiguitatis 176, 15
 incestorum adpetitor 152, 15
 inciens scrofa 255, 9 incientes scrofae 252, 9
 incitatrix 73, 3
 incolumitates 58, 18
 incommodatur per uos nihil rebus humanis 8, 21

- inconfusis gradibus atque auctorita-
 tibus 26, 21
 inconsultos (*rathlos*) reddere 31, 7
 incontiguus omni tactu 239, 28
 incorruptibilis 72, 22
 incredulitas 111, 19
 incubare pastibus 253, 29
 inculcare quod nolint et quod refu-
 giant animis 100, 13
 inculpabilis 60, 3
 incursantur negotia humana 5, 21
 incursibus fortuitis adsumere mentes
 51, 5
 Posidippus in eo libro quem scriptum
 super Gnido indicat 233, 14
 indicare sterilitatem terris 6, 19
 indignationibus animorum incales-
 cere 119, 5
 indiuiduas (= *aequales*) cunctis be-
 nivolentias exhibere 215, 11
 indolescens miseriae humanas 44, 8
 indomitum atque inperitum uul-
 gus
 235, 4 argenti massas indomiti 226,
 25
 indubitabiliter notum 207, 9
 inducta confusione 22, 13
 industrias testificari suas 103, 1
 indutus alicuius primordiis rationis
 130, 14
 inediae 61, 15
 ineluctabilis firmitas 233, 11
 inemendabilis perfectio 60, 3
 inenodabilem rem suscipere 59, 1
 inequitare matronas Tutuni inmani-
 bus pudendis horrentique fascino
 146, 25 inequitas nobis 263, 21
 foedis inequitare mysteriis 191, 18
 inertissimae contemplationis obtutus
 41, 27
 inextrahibilis pectoris adpetitus 80,
 26
 inexpeditissimum uobis est traducere
 206, 15
 inexplicabilis series annorum 259, 25
 inextinguibili testificatione 220, 4
 ardoris inextinguibili uastitate
 132, 6
 infamias coacernare 159, 17 infamias
 numinum publicare 171, 9 impias
 de diis opinionum constituere in-
 famias 214, 3
 a uobis infamis est *cum inf.* 162, 25
 infamare decus nominis atque existi-
 mationis 167, 27
 inferia uina defundere 155, 2
 infercire se opimis escis 263, 15
 inferre = *ratiocinari* 70, 21 uinum
 liquens inferre 214, 11 deorum in-
 ferre sacrificiis 253, 31
 infideles (*Ungläubige*) 96, 15
*coniunguntur accusatiui et infiniti-
 uis* 226, 21 *sqq.*: opem rogare sup-
 pliciter aduersisque in rebus atque
 in temporibus asperis propitii nu-
 minis fauore succurrere
infinitiu in *ier.*: addier 248, 20 ad-
 ficier 110, 24 conuestirier 210, 6
 copularier 233, 13 iacularier 229, 5.
 230, 23 pronoluier 240, 22 reddier
 259, 18 uelariier et coronariier 179,
 25 uertier 135, 5 uiderier 280, 9
 infirmare 279, 23
 infirmare negotia humana 9, 13
 inflammari (= *irasci*) *cum inf.* 251, 12
 inflectere *opp.* acueri (*de prosodia*)
 40, 1
 inflexus flexuosi 64, 24
 infligere contumeliam 263, 27 culpam
 101, 25 metus aliquos 237, 7 no-
 centibus poenam 233, 4 deos in-
 portare insinuare infligere 200, 21
 infractae uoces 153, 11
 infructuosae cogitationes 96, 23
 infucata = *non fucata* 85, 9
 uelut quasdam infulas eliciendae mi-
 serationis offerre 194, 21
 infundere uoluptatem et gaudium 252,
 15
 ingemere in obscenos adpetitus 130, 9
 ingeniola puerilium fictionum 176, 20

ingenitus = *non genitus* 76, 18
 ingenia derigere 5, 8
 ingenuitatibus sublati 110, 11
 ingerunt di mala omnia 11, 13
 ingruente causa nonnulla 70, 3
 ingurgitare se poculis fallacibus 175, 1
 inhonesti 267, 5
 inhorruisse limis siccatis (*de fluminibus*) 6, 20
 iniectum oculorum suscipere 41, 26
 inimica mors 111, 22
 inter iniurias computare atroces 251, 13
 inligationes nodorum 175, 8
 animae corporibus inligatae 86, 5
 inlustrius commemorare et planius 49, 25
 inlutus = *non madidatus* 30, 11
 inmensum 87, 8
 imminuere castitate 191, 26 castitatis purae imminui sanctitate 153, 17
 immittere in res infructuosas cogitationes 96, 23 ut in eos inmitteretur par et una saeuitia 275, 21
 immobilis necessitas 31, 26
 immoderatio 277, 6
 immoderata continuatio saeculorum 109, 10
 qua innati regione 24, 22
 innouatione successionis perpetuae 117, 5
 innumerabilitas 117, 15
 innuptarum formae 153, 19
 os terrenis stercoribus innutritum 35, 6
 inoccidua uita 77, 13
 fartus inpensarum uarietate conditi 258, 25
 inportare laesiones 85, 22 deos inportare insinuare infligere 200, 21
 imprudentia inportatur Ioui 176, 21
 impressum = *ingenitum* 21, 32
 lapis...ferri manu hominis sine ulla impressione qui posset 283, 15
 impiis moribus et improbabilibus uiuere 282, 13

impulsiones rerum 262, 15
 inquit 9, 22. 22, 8. 23, 4. 207, 13. 18 inquit 50, 1. 85, 27. 182, 1. 183, 3. 249, 1 inquit 8, 21. 123, 19. 191, 21. 195, 22 inquit aliquis 28, 9. 90, 6. 124, 1. 249, 3. 261, 1 dicit = inquit 42, 8 interrogabit 150, 23
 inrecordabili obliteratione deperdere 71, 7
 inrefutabile aperire secretum 156, 3
 inreligiosus 201, 21 inreligiosis opinionibus praeditus 195, 2
 inreligiose opinata et inreligiosius credita 16, 1 inreligiosius 209, 24
 inremeabilis abolitio 77, 2
 inreprehensibilis 60, 4
 inritamenta adpetitionis suae cupide complere 183, 1
 inseminati et nati 104, 24
 insensibilis 70, 26
 insensilia 227, 15
 insinuator (?) = *magister* 44, 2
 insinuare = *tradere* 63, 14 scribit insinuatque 177, 11 proditur insinuatque 191, 5 insinuata ueritate 25, 8 insinuatum accipere et traditum 151, 6
 insolescere cotidianis accessionibus 149, 22
 inspirare malum (*pestilentiae*) 276, 28
 instabilitas 278, 9
 instigator insaniae 179, 17
 institutus ad summos apices grauitatis ac ponderis 277, 25
 coniunctas primis institutionibus causas habere 208, 24
 pro instructione futuri temporis 188, 1
 insultare uirginibus et matrimoniiis alienis 84, 13
 integritate repetita renouari 97, 13
 integritas ueritatis 231, 14 nihil ista ipsa quae dicitur desiderat integritas 86, 16 nihil ut rerum desideraret integritas 95, 3

- integrare religionis uim plenam 136,
11 uerba integrare (*de psittaco*)
69, 9 uocis sonitum et uerborum
articulos 22, 5
- intellectus (= *notio*) dei 91, 4 intel-
lectum subicere honestatis 210, 25
- communem ad intelligentiam publi-
catum 206, 11 in res alias atque
intelligentias uocare 205, 16
- intellegi subditiuis secretis 203, 5
allegoricis sensibus intellegi 203, 4
- intendit animum inquirere 195, 29
aculeos intendere irarum atque in-
dignationum 17, 4 intendere in nos
iras 16, 17 intendere = *obicere*
135, 22. 169, 18 nobis intentitis
auersionem a religione priorum
102, 7 ratione istud intenditur nulla
101, 24
- concedam id quod nobis obicitur in-
tentionis esse non falsae 103, 20
- uel exigui temporis intercapedine 181,
27
- intercipi in magni corporis uastitate
87, 10
- minae atque interdicta formidinum
51, 2
- interdum = *interim* 24, 29
- interibilis 74, 8
- interiectione anniuersaria ieiunus 266,
6 exigui limitis interiectione dis-
creta 262, 17
- interioribus uidere et cognosce ali-
quid artibus 150, 26 apud uos ipsi
interiore iudicio scitis 264, 4 motu
interiore priuata 235, 1 interiores
potentiae 28, 10 interioris scientiae
laude 131, 4 interiore ueritate opera-
ta 204, 10 nothae atque adulterae
lectiones interiori superpositae ue-
ritati 206, 18 abstrusa et interior
ratio 252, 22
- interitionis dissolutio 42, 18
- interitus legum 273, 15
- interstinctio uariata 216, 19
- interesse rebus mortalium = *humana*
curare 93, 2 nihil intersit obsequii,
cuius 254, 12
- internueniente sectione diuinus 231, 3
- intestinalis = *proprius* 14, 14. 20. 23,
20. 214, 23. 221, 29. 276, 22
- intimatum = *cognitum* 204, 8
- intortiones capillorum 121, 22
- inuertere = *allegorice interpretari*
206, 16
- inualide 279, 23
- inuerecundia obduratus 168, 26
- inuisibiles (?) res 20, 24
- curis sollempnibus quibus quondam
(*caelites*) solebant inuisere res nos-
tras 3, 7
- inuitare deum ad sanguinem 249, 24
- deos uotis inuitare 33, 7 Herculem
sacrificiis hostiis et ture inuitare
incenso 27, 21
- sub inuolucris intestinorum 160, 1
- litterarum inuolucra 120, 5
- inuolutum = *abstrusum* 67, 26 cae-
cis obscuritatibus inuolutum 88,
11 res submota et abdita et cali-
gine inuoluta naturae 92, 14
- inurere innoxios 167, 26
- inuulneratus maledictionibus 202, 8
- ipse = *idem* 158, 24. 26
- iracundias non paruas continere 172, 2
- ita in *principio interrogationis* 13, 12.
50, 13. 159, 14. 209, 18
- itiones 120, 27. 280, 24
- contra sensum iudiciumque commune
103, 17 iudicium = *iudices* 49, 11
- perpetuas et iuges 11, 21
- congregator atque iunctor 225, 23
- iurare indubitabili adseueratione 269,
20
- ius iudicanit 267, 6 iurandi soluere
religione se iuris 200, 3 iure fa-
miliaritatis adiunctus 200, 23 hu-
manitatis iure deposito 240, 29
- iuri publicare humano 197, 15 liber-
tatis ius rapere 283, 9 matrimonii

ius prodere 193, 19 inuitare ad ius mensae 160, 26 ius mortis 89, 27 iure abstinere regali 164, 25 mortalitatis iura 93, 12 sacrificiorum iura 253, 5
iuuenalibus curis 130, 9

labefacere aliorum scita 92, 21
labes imbris e caelo 209, 23 ad labem pertinere diuinam 202, 27 labem in mutuum 83, 9
labilis in uitia 83, 27 animae labiles 87, 19 labiles uires 89, 27
lapra poculi 15, 8
lacernula 63, 6
resina lacrimabili destillatione coalescens 261, 8 lacrimabili prosequi heulatu 188, 26
laetitiarum magnarum causa 283, 5 languoris feminei laxitas 223, 20
lanitia = *oues* 10, 27, 15, 2 ex agnorum lanitiis 250, 4
lannas pertundere aurium 81, 23
lance pari pendere 215, 11
lare angusto 246, 24 paupere lare 71, 27
largiri omnia suis cupiditatibus 72, 12
lasciuas exercere cum filia 203, 9
amatorias miscere lasciuas 233, 18
lasciuiae artificum 223, 14
lasciuire ingeniorum per luxum 143, 13
latratorum canum ritu 251, 30
lautus quibus homo 274, 10, 277, 24
laxitas languoris feminei 223, 21
lectio publicata 116, 17 nothae atque adulterae lectiones 206, 18
letum indicare 43, 21
leuigare cutem corporis 81, 25 compositionibus fluere leuigatis 56, 8
leuitatibus extolli gaudiorum 240, 12
leuitas exterior 228, 3
sine illius ritus obseruatione uel lege 29, 14 persoluere suas leges 118, 11
libamine exambire 128, 15

uestris non est rationibus liberum 97, 14
deus liberator 74, 19
libido carnifex 46, 14 calumniarum libidine 7, 11 in libidinem publicam damnari 60, 14 in ultionis libidinem ferri 13, 15 libidinum extinguere flammam 44, 4
libidinosam efferre fictionem 155, 26
licentia maioris potestatis 31, 9
licentiosi iuris sibi tantum adasciscere 167, 10 ui licentiosa 44, 17
limina conuellere ac subruere 148, 12 in medio limite uitae atque interitus contineri 76, 14
lineae (*de siderum motu*) 9, 6 simulacrum quod non pariles lineas principali ab ore traducat 221, 19
adulti uenustissimis lineis 202, 16
liniamentis carere corporeis 120, 8
liniamenta corporum conciliare 34, 13 ferre liniamenta meretricum 224, 20 uastitatis suae liniamenta contrahere 212, 13 ueritatis liniamenta demonstrare 39, 16
lippuli 268, 25
in litteras conferre 188, 5
litterata auctoritate 132, 19
locum adprehendere 38, 3 locus laudis in aliquo constitutus est 32, 27
locum philosophiae parere 73, 28
insigniti his locis (= *genitalibus*) 117, 17 pudoris loca 197, 5
longaeuas facere animas 98, 5
magis esse ab his longe 241, 13 longe longaeque 278, 11
considerare nolle penitus res ipsas secumque ipsum loqui 264, 6
animal multififormium morum uarietatibus lubricum 243, 22
lucifugae blattae 228, 23
luculentiae uerborum 116, 5
ludicri scurriles 170, 21 in satyrum ludicrum 163, 4 spectacula ludicra 211, 14

- ludere in uacuis inanitatis erroribus 239, 11
 ludus est confingere 224, 14 ludus est et puerilis adfectio formare 225, 16 ludum atque ineptias nominare 99, 19 exilitas et ludus 31, 12
 ad lumen euolare 111, 9 suo geri sub lumine 28, 17 quod situm sub lumine est 16, 12 luminis sui spoliatione 276, 11 in lumine positus cognitionis incedit 88, 23
 luteae uoluptates 146, 21 uilis luteaque persona 193, 18
 in aliquam lucem communis intelligentiae perducere 144, 26
 luxuriae ac uitia 44, 22
 luxuriantium litterarum coercere audaciam 168, 8

 maceratione diffuentium uiscerum ad ultimam tabem consumi 170, 15
 machinari noxia labem in mutuum 83, 8
 macilenti 121, 21
 mactatione innoxiorum animantium laetari 240, 19 caedibus et mactationibus hostiarum gaudere, laetari 270, 3
 mactare fanorum consecratione 27, 18 immortalitatis condicione mactatus 71, 14
 madidati = *ebrii* 174, 5
 mador telluris 209, 24
 magis = *potius* 19, 24. 39, 10. 49, 9. 88, 8. 165, 30
 magisterio sanctae diuinitatis adiutus 201, 18 magisteria 50, 26 magisteriis artium...erudita 132, 24 remotis magisteriis litterarum 156, 4 magisteriis alicuius accipere ac legibus *cum inf.* 8, 7
 magistratum collegia 169, 27
 magnitudines uereturum 236, 20
 aliquid diuinitatis maiestatisque 227, 13 deorum indignum maiestatibus 167, 20
 maioris potentia 98, 10
 maledicere *c. acc.* 84, 15
 maleficum gramen 36, 2
 maletractatio 159, 25 deorum maletractatio 167, 15
 malitiarum uenena 79, 20
 mammosa Ceres 118, 18
 usu, non mancipio tradere 70, 20 possessionis suae mancipio uindicare 47, 15
 dedere et mancipare se deo 74, 19 seruitutis opprimere et mancipare iugo 79, 26 perturbationibus mancipatus 215, 16 animorum adfectibus mancipata atque obnoxia 269, 31
 in manibus nobis hostiarum sermo uersatur 252, 1 praesens atque in manibus posita disceptatio 8, 24
 marcere deliciis 73, 11
 Martium discrimen obire 102, 20
 dii mares 252, 21. 253, 5 hostiae mares 252, 22. 253, 5 sexus mares 163, 17
 masculum thus 262, 21
 pro suauibus mateolis 259, 12
 materfamilias uiri Troici 23, 20
 materiam carceris comminuere 111, 1 derisionis in materiam 267, 10
 matrimonium tenere 133, 18
 poma perfectionis propriae maturitate completa 185, 3
 in maximitatem se producere 230, 20
 medietas = *anceps natura* 73, 28. 74, 7
 mediocres familiae 86, 6
 pro...mediocritate sermonis 3, 9
 ut mediocriter dicatur 210, 20 ut mediocriter pronuntiem 255, 22
 in aeris hoc medio 94, 22 ciborum mediis in generibus constituta 95, 22 mediae naturae 77, 12 qualitas media 59, 13. 76, 2. 13. 16. 77, 11. 89, 25

membranulae omentorum 121, 3 circumiectae prolibus 194, 20 pupulis superiectae 124, 8
 membra ire per singula 193, 9
 memoria sensus et recordationis 25, 27 offensionum memoriae 266, 17
 in mendacia uulneris 194, 24
 mentis ad lumen regressi 226, 4 recta de diis mens 270, 27 animi mens 124, 17 nocendi ponere mentem 257, 1 opinionis mens 3, 18 in obscura sensum mente 204, 3 conturbatis per insaniam mentibus 182, 9 quod magnarum est mentium 215, 10 magnarum mentium admiratione laudabiles 215, 18 inpias gerere et scelerosas mentes 214, 13 testularum mentes, spiritus atque animae 229, 22
 perfecta facere et integritatis suae conseruantia mensiones 84, 21
 mensuras necessarias temporum expectare 109, 25
 meraco sapientiae tincti et saturi potu 53, 16
 ut fieri meruisse quid remur, ita esse oportere contendimus 93, 25
 postquam ebrietas potum mersit 184, 10
 meritorium corpus 223, 22 scorta meritoria 18, 26
 mero oblita minio 221, 30 intelligentiae uis mera 51, 14
 per messem floream 195, 24
 meticulosa obseruatione 199, 12
 si deorum potentiam metiaris 216, 11
 miculae (auri) exiguae 87, 3 in exiguas aruina miculas insecta 257, 17
 migrare in draconis formam 192, 24 a ueteribus institutis in alias res nouas uoluntatesque migrare 102, 11 in placidos sensus migrare 50, 23 quid ad eius dolorem ex opere hoc migrat 242, 28

mimuli 78, 26
 minimissimus digitorum 187, 12 digitorum minimissimus 180, 12
 ministrae manus 62, 8
 in ministeria libidinum substitutus 212, 11
 ministrare sacrorum sollemnia 255, 28
 minor = *iunior* 164, 26 minores = *recentiores* 282, 28 minorum aetas = *posteritas* 132, 2 minora et consequentia saecula 282, 11
 minuties 87, 7 palmarem in minutiem contrahi 230, 15
 miraculis ludibriorum exhilarare 196, 28
 miscere concubitus 202, 14 propudiosos flagitiososque concubitus 168, 6 amatorias lasciuias 233, 18 coniugalia secreta 161, 25 cum deo supplicationum uerba atque orationum conloquia 26, 9 uxoriam coniugatione misceri 192, 23
 oratio missa per regulas 40, 5
 mobilitates 30, 2
 modestiam humilitatis suae intra suos fines continere 268, 11
 modulatrix lucernarum 161, 25
 pro modulo ingenii pro captu 272, 6, 277, 10
 ad modum obsecutionis paratum 76, 7
 moles = *mundus* 78, 6 uniuersam istam molem mundi 134, 19
 molimine operis formam Iouis efferre immensi 225, 11
 mollitudo uitiorum 73, 11
 mominis nullius apud principem 76, 12 non modo non parui sed esse nullius mominis 87, 9 res parucae atque exigui mominis 71, 24
 momentis paribus 38, 24 momentorum parium examinatione pendere 3, 21 rerum momenta pendere 166, 16 per exigua momenta, per puncta 274, 27

- monstra talia de his praesumere 119, 1
 moras salubres signorum diuturnitatibus commodare 228, 8
 morbidi odores 251, 20
 mordacitate saeuorum dentium laniare 84, 16
 mortis hiatus et fauces 74, 12 mortis occasus 42, 18 mortium formae 7, 9
 morsum habere minorem 167, 24 circumpositi laqueorum morsus 184, 12
 saecula mortalitatis condicione consumpta 98, 20 mortalitatis obire functiones 270, 1 ab lege mortalitatis abduci 75, 10 mortalitatis legi adiungere 261, 21 legibus mortalitatis adstrictus 215, 15 ab legibus mortalitatis educi 98, 2 mortalitatis sortem condicionemque ponere 99, 7 stragem mortalitatis indicare 275, 12 uitae mortalitate defuncti 137, 23 pugnus caedibus mortalitatibus et cruori 284, 27 mortalitas = *mortales* 22, 14. 84, 9. 171, 2
 morem quem uoluisti habeto 174, 18 fabulae more allegorico scriptae 212, 7
 motator tremebundi soli 133, 3
 motans et tremefaciens totum caelum 157, 25 animali agitatione motari 19, 31 mentis agitatione 135, 2 uitali agitatione 89, 12
 motum conpescere irarum 266, 24 motibus exagitari irarum 243, 6 motibus exasperari irarum 171, 25. 214, 17 motus subministrare uitalis 240, 2 motibus et saltationibus scaenicis 277, 15 motibus scaenicis et saltationibus histrionum 277, 29
 mox = *modo* 65, 1. 158, 6
 multifidae fabularum partes 205, 11
 multiunga lingua 124, 16
 munctiones muculentae 120, 23
 mundani circuli 60, 11 mundanae rationes 221, 27
 munditiae lauactionum 268, 20
 mundus iste qui nos habet 93, 32 sub mundi hoc axe 194, 25 mole sub hac mundi 10, 6
 munificentia uariarum uoluptatum 20, 1 munificentias uenditare 247, 23 munia adhibere uel dare 241, 27 munia impertire diuina 227, 2 sacrificiorum sollemnium munia peragere 260, 10
 Musa ut praedicat Lucretia 118, 18 Varronis ut indicant Musae 222, 16 muscos uenerabiles excitare 213, 26 mussitare indignanter 116, 11
 mutator nundinarum, mercium commerciorumque 133, 10
 mutae solitudines 68, 21
 mysteria arcana 173, 3 intima 177, 11 secretiora 61, 9
 naeuii 121, 19
 nasica 121, 19. 221, 18
 natalium eminentium sublimitas 77, 21
 natiuitas prima incipiensque 5, 4 diem primae natiuitatis intrare 21, 31
 rerum ipsa quae dicitur appellaturque natura 4, 6 in aliqua parte rerum esse naturae 104, 23 in nulla inueniri parte naturae 114, 11 caligine inuoluta naturae 92, 14 prima perfectaue natura 201, 15 naturam immortalitatis tenere 241, 20 nocendi habere saeuendique naturam 277, 26 in suam naturam colligi 53, 7 lenes habere naturas 256, 2 ad suas remeare naturas 32, 7 nullis comprehensus naturis 20, 25 illa uis praestans neque ullis hominum comprehensa naturis 267, 8 nullis hominum comprehensa, nullis

- intellecta naturis 259, 15 rationum facultatumque naturae 35, 16 uerborum inuertere et corrumpere naturas 211, 28
- nati ordinis continuatio 78, 13
- nauitas studiosa 5, 9
- nebulositate redundantium uaporum 262, 22
- necessitatem inexpugnabilem consequere praeteritorum cum imminenti-
bus 245, 9 ordinaria necessitate 92, 18 pauperrima necessitas 62, 17
esse in necessitatibus 12, 4 inseruire alicuius necessitatibus 9, 24
necessitatibus suis potentiora metiri 215, 29 supremis in necessitatibus 245, 20 adiunctae carminum
(*magicorum*) necessitates 36, 4
- necessitudo sanguinis 130, 6
- negotia Thespiaca = *Thespiaca* 224, 27 negotia turpia adire 61, 28
- neniae cantaturi histrionis 223, 25 lenes neniae 266, 1
- nequam Iuppiter 177, 18
- neruorum duritia conligare 43, 19 contractionem relaxare neruorum 34, 23 neruis obdurescere diuinis 190, 11 neruos omnium debilitare uirtutum 264, 13
- nesciens mansuetudinem 50, 22 cum esset uobis nescium 147, 27 incomperta uobis et nescia 28, 24 adfectibus nesciae commoueri 81, 7 demens ac nescius 168, 25
- nexiones uinculorum 175, 5
- nidamenta ponere 228, 23
- nigror 53, 4 nigrore ferali 249, 27
- nimietas 155, 15. 259, 19 nimietatis non adtingere taedio 143, 23
- nudare nobilitatibus ciuitates 44, 15
- nodis corporeis eximi 69, 1 membrorum abire e nodis 75, 5
- de isto nomine (= *de diis*) 214, 18 cf. 21, 9. 29, 15. 30, 25. 113, 27 214, 16 dei nomen maiestasque 75, 28 nomen diuinum 26, 20 nomen Christianae religionis 4, 4 ferre nominis auctoritatem 15, 18 sine ulla nominis maiestatisque formidine 170, 16 statua nomini eius maiestatique sacrata 232, 27 execrabili haberi in nomine 37, 11 nominare 280, 22
- norunt, perpetiuntur et sentiunt 13, 16
- nota contaminationis 73, 16
- nothum lumen 64, 22 nothae atque adulterae lectiones (*de allegoriis*) 206, 18
- notioni se adplicare dei 97, 17
- nouatio pudendorum 206, 3
- in nouellis aetatibus 282, 22 nouella res 259, 24 boni temporum nouellorum 282, 25
- nouitas opp. antiquitas 260, 21 in antiquam et ueterem consuetudinem quatenus inruit nouitas 260, 12 nulla potest nouitate mutari 109, 27 artificiosas excudere nouitates 62, 10
- noui uiri 59, 24
- in nubibus ignorationis incedere 242, 8 litterarum nubes atque inuolucra relaxare 120, 5
- nubila inimica obductione pendent 10, 3 coacta et pendentia nubila 78, 11
- nudae adseuerationes 37, 15 cassa et nuda iactare 56, 23
- numinis sui perpetuitatem inchoare 269, 11 qualem se nouerat sui numinis in potentia contineri 280, 2
- numerari in alicuius substantiae qualitate 181, 6
- ad numerum cymbalorum 265, 26
- hostiarum in numeris ponere 250, 15
- nunc nuper 22, 20
- notabilis in ambiguae sortis conditione 76, 17

- nutare usque ad periculum 6, 28 animal coniecturarum aestimationibus nutans 32, 24 ebrietatis alienatione nutare 175, 9
 nutriciae curae 65, 12 nutricia ducere 183, 16
 nutricare 36, 3
- o festiui 53, 15 o isti 27, 15. 41, 2. 57, 23. 76, 12. 155, 17. 174, 25. 222, 21. 231, 22. 250, 2 o iterum 29, 18. 186, 23 o nescii 36, 7. 50, 13 o paruuli 28, 24 o pietas 261, 5 o quaeso 39, 27 o quaeso isti 147, 10 o ingratum et impium saeculum, o...paratum 45, 19 o uiri 68, 13. 158, 6
- oblidere animam 261, 27 obliisus interrumpitur spiritus 263, 19
 oblitteratione uetustatis celare 220, 3 obliuionem inducere iniuriarum 242, 28 obliuione pertinaci tutari 52, 8 obmurmurare sequius de regibus 169, 9 obrepere conquiscentis pudori 182, 1 obruere se cinere 190, 9
 obscenitas = *genitalia* 184, 17
 obscure (*unsichtbar*?) 279, 14
 obscuritas augustae diuinitatis 97, 1 caecis obscuritatibus inuolutum 42, 22. 54, 17
 obscurat (= *non nominat*) uocabulum eius 233, 17 obscurari et contegi 3, 20
 obsecutione inuiolabili leges seruare 242, 23 uoluntariae obsecutionis ad sensu 229, 30 ad modum obsecutionis paratum 76, 7
 obsequium uenerationis 113, 2 obsequia temporum 9, 25
 obseruatione prisca contempta 103, 10 obseruationis alicuius et religionis metu 252, 16 ritu atque obseruatione praecipitur 254, 11
 obsignatione ueritatis munitum 92, 9
 obsignatum memoria continere 51, 25 immobilis atque fixa obsignati omnis perpetuitas 220, 1
 ne obsolefaceret illam uis temporis et uetustatis longitudo 180, 19
 obstructio corporum 71, 19 obstructio (*Obstruction*) 263, 19
 obstructi = *surdi* 217, 10 obstructae sunt aures 192, 8
 obtentione ambifaria uelatum 206, 14 obtentionibus allegoricis clausa 205, 13 reclusis esse obtentionibus 207, 3 sub obtentu feri 192, 25 sub titulo grauitatis et seueritatis obtentu 236, 22
 optinere deos aequitatis nullam rationem 14, 10
 obtunsum lumen 94, 18 pectoris optunsi 238, 10
 obumbrare fuligine oculos 81, 24 obuoluere se terrenis sordibus 181, 25 occasus iuris 273, 15
 oceperit esse 4, 4, 143, 17 esse occipiunt 248, 22 oceperisse uastari 272, 13
 occupatus corporalibus uinculis 70, 9 oculata uidere inspectione 54, 4 odoratus habere suauis 261, 17 odorem ad se adtrahere auris comitantibus inuolutum 261, 28
 offensas alicuius continere 47, 8 cum offensionibus audire 46, 10
 offensores 243, 4
 officiosis religionibus dediti 213, 2 officia humationis habere 218, 23 humationis officia sortiri 219, 19
 offuscare nigrore ferali 249, 27 oggerit potionem 196, 14
 oliditatis alicuius eminentia 262, 18 olim = *more solito* 172, 5. 222, 7
 ollis = *illis* 197, 19
 ollulae 226, 12 in ollulas coniectus 191, 7 ollula extorum 190, 9
 ominis mali obscenitate 13, 9 dii omnibus minus fausti 253, 19

onerare obscuritatibus allegoricis 206, 10
 operulam suscipere 165, 25
 opifices manus 62, 13
 optimis se infercire escis 263, 15
 opinabilis suspicio et coniectura 205, 4 ab rebus opinabilibus auocare 108, 10
 opinatio concipit humana 156, 2 opinatio ut uestra declarat 231, 9 sicut uestrae opinionationes ferunt 171, 26
 opinionem eripere e manibus 245, 5 opinionis uacuae celebritate uulgata 132, 16 in opinione esse 224, 29 dignum tanti nominis opinione 155, 20 in exitiabilis rei opinione ponere 10, 10 in opinionem scientiae tolli 52, 13 opinionem eius nouit aut famam 260, 4 opinionis et nominis inauditi 114, 9 rumore atque opinione dici 98, 9 sicut uestris litteris atque opinionibus traditur 104, 7
 opinata (*pass.*) inreligiose 16, 1
 opitulatione spontanea subueniens 284, 15 gratiois opitulationibus praesto esse 144, 11
 oplere terram seminum uarietate 53, 20
 opportunitates temporis 108, 17
 opis ab his referendae spes 140, 16 terrenae ex materiae opibus 239, 5
 opulentiae 148, 21
 oras contingere luminis 103, 28
 ex oraculo uelut quiddam promptum dicere 3, 4
 orationum conloquia 26, 9
 oratoria = *rhetorice* 63, 9
 orbiculi mobiles oculorum 120, 21
 orbes augusti luminis 197, 20
 orbitates 212, 18 liberorum orbitatibus fracti 246, 2
 orbito circumferri in motu 94, 4
 ordinationes 29, 5

ordo agit sese praescriptus 246, 7
 deorum uniuersus ordo 192, 9 rationes ordinesque naturae 10, 7
 materies et prima origo 92, 25
 oratur* (= *adoratur*) summus deus 171, 12
 oris inmensi ulcera 34, 17
 ossuum 147, 13
 ostentare prodigiosas formidines 215, 4
 otiosas facere obnuntiationibus actiones 102, 18
 otium palati 259, 13

cum pace uestra et cum bona uenia dixerim 7, 10
 palatia caeli 118, 16 sublimia palatia caeli 140, 26
 palmam criminis comprobati calumniatoribus concedere 112, 17
 palmarem in minutiem contrahi 230, 15
 paratus rerum experientia 62, 24
 omni genere studiorum et disciplinarum paratus 56, 7
 paratus caerimoniarum 122, 17
 parens natura 62, 9
 parricida nece 129, 26
 parricidali congressionis horrore 129, 27 parricidales nixus 127, 22
 parricidio se proprio cruentare 168, 10
 parti *ablat.* 114, 11 pro parte consimili = consimiliter 115, 11 esse in usibus alimoniarum in parte 250, 26 in illa eritis reprehensionis parte 213, 6 inferiores partes atque imae 193, 8 genitalium membrorum partes 117, 7 partes salutis dandae ... a deo principe iniunctas habet et traditas 100, 23
 participes Iouis 138, 18
 partiliter 11, 11. 217, 20. 231, 1
 partus digitorum 226, 21
 paruolis illis et rusticis 34, 27

adhuc parui nutricum sub alimonia constituti 275, 20
 passibile 241, 16
 passibilitas 70, 7
 passiuus = *expositus passioni* 70, 5.
 74, 8
 imminetia et nondum passa (= *aperta*) 50, 3
 deus pater 19, 17 pater huius luminis et claritatis 211, 21 pater rerum ac dominus 112, 23 rerum cunctarum pater, moderator et dominus 108, 29 patres nouarum potestatum 149, 11 nouarum religionum 149, 11 sententiarum 54, 19
 patricia claritas 71, 27
 patrita sedes 97, 24
 paupertini cordis excogitatione 216, 13
 pausam nullam ab alicuius maledictis facere 181, 27
 pausatae (= *sepulturae datae*) circa arboris robur 180, 8
 pausus 242, 30
 aures eneruati pectoris dissolutione mollitae 168, 4 inconsulti pectoris feruoribus 162, 21 tam optusi pectoris, tam bruti 124, 26 homines pectoris uiui 115, 29 ex pectorum sensibus 270, 22
 pecuaria 15, 3
 pellacia Iouialis 193, 1 per omnes libidinum formas incestarum cupiditatum circumagere pellaciam 165, 2 ora immutare pellacia 170, 19
 pellax fraude perfida 212, 14
 pendere pretiis carioribus 216, 21
 pendere turgidorum corporum inanitate 121, 9 pendens et nondum sententia terminata 176, 12
 pendigines simulacri introire medias 227, 30
 peniculamenta cantheriorum 184, 7
 per admirationem stupere 34, 25 scire

per nos 52, 10 umquam per saecula 28, 28 dilacerare per uiscera 46, 16
 percelebrare (= *factitare*) mala 83, 1
 percensere, ediscere 168, 16
 in aliis alii perceptionibus gnarures 126, 23
 iratus et percitus 195, 6 irati et perciti 241, 28 furens, iratus et percitus 28, 9
 quo putrefiat facilius et percoquatur cibus 263, 11 percocta plane ac madida 103, 7
 perisse (= *pessum datum esse*) terrarum orbem 3, 5
 perexsiccata (?) sucis uitalibus proluuiis 257, 19
 perlatus in uisum notitiamque 115, 1
 perfidia acoris 15, 9
 perfluere (?) pluuiialibus nimbis 216, 6
 flexuosis aures tramitibus perforatae 124, 13
 perfusus fluidarum nestium superiectione 121, 27
 perhonestus 86, 17
 periculum = *interitus* 6, 28. 57, 22
 habere ad periculum uiam pronam 239, 18 periculum corruptionis 106, 20 ad periculum interitionis inducere 241, 15 interitionibus periculisque uicini 19, 15 res ad ultimae labis periculum uenit 284, 10
 animarum pericula 44, 1
 permissionis suae poenas ab aliis exigere 274, 22
 in uarias lases perniciesque 95, 14
 perpeti indigne 214, 17
 perpetuitas immobilis atque fixa obsignati ominis 220, 2 perpetuitatis spiritum subrogare 98, 6
 perrectio intestini 257, 19
 persequi telorum effusionibus et ruinis 46, 9
 personaliter 139, 19 personaliter ire per singulos 113, 5

in persuasione populari uersari 241, 7
 suis persuasionibus credere 3, 3 in-
 nibus persuasionibus fidere 245, 6
 perstringit suspicio 49, 17
 perterebratae curuis anfractibus aures
 120, 20
 sonitus uocis inani continuatione per-
 tractus 68, 12
 peruidere cogitationibus tacitis 60,
 24
 pestiles aerae 14, 22
 pestilitatis saeuitia 276, 16
 petasunculus 224, 6
 petra 177, 12. 18. 21
 philosophae densitatis barba 232, 21
 piaculares hostiae 215, 6
 piaculis tenere inexpressibilibus obli-
 gatus 140, 24
 pinguitiae 263, 24
 pistrix 133, 2
 placamenta 243, 3
 de planis runcinarum leuigata 226, 17
 pluratius numerus 151, 7
 poli. regnator ille maximus 170, 16
 rector 157, 24 rex 128, 15. 232, 17
 pollentia castitate 210, 7 dii omnium
 dexteritate pollentes 253, 8 gloria
 et uirtute et existimatione pollen-
 tes 27, 8
 polliceri humanum sensum 17, 26
 spes cassas 59, 23 spes uanissimas
 45, 13
 pollicitationes ad finem adducere 75,
 23
 pollutus uel exigua deorum opinione
 184, 14
 pompa sermonis 40, 4
 ponderata ueritatis examinatione
 264, 9
 ponderosi ingentium herniarum mag-
 nitudine 268, 27
 ponderis diuini atque grauitatis obli-
 tae 81, 20 ponderis et maiestatis
 oblitus 182, 10 in magnis ponde-
 ribus ducere 91, 21

IV

ponere in magnis dispendiis 37, 22
 pontificum Christi est dare animis
 salutem 101, 3
 ponti terga calcare 30, 11
 popularia (= *ad populi captum ac-*
commodata) uerba 3, 10 popularia
 et cotidiana uerba 29, 20
 triualiter et populariter instituti 270,
 19
 populositatis summa 115, 3
 populus plebeiae multitudinis 113, 20
 populus numinum 146, 21
 porculi 221, 10 lactentes porculi 252, 8
 porricere exta 103, 9
 porrigitur ulterius adpetitio 65, 23
 imperii fines longe lateque porrecti
 283, 8
 portitor muneris 46, 7
 possibilitate nominis sui 29, 15
 posterganeus 145, 16
 posticis inferioribus foeditates egerere
 et abicere 61, 10
 postulare ignes, *fasces* et gladios atque
 alia suppliciorum genera 135, 19
 potens flammis 126, 3
 potentatus 35, 10
 potentia superior 64, 11 huius nominis
 auctoritatem potentiam dignitatem
 habere 269, 7 uis istius et potentia
 nominis 285, 1 inesse potentias certas
 147, 27 potentiae caelites 268, 23.
 269, 13 deus interiorum potentiarum
 28, 10 huius potentiae nominis 237,
 24 numinum potentiae 247, 31 su-
 perorum 233, 7
 potestatem diuinitatis suae perdere
 230, 10 uel potestate uniuersa pro-
 hibere 43, 15 potestatis tantae
 (*consulum*) accessus 272, 21 potes-
 tas munifica 29, 17 principalis 77, 23
 aeterna rerum atque hominum 194,
 9 superna 72, 14 cunctae potestates
 98, 14 nescio quas potestates 58, 22.
 97, 26 potestates quae in mundo
 sunt = *dei* 85, 12 numinum po-

- testates 19, 2 *seminum frugiferae*
 potestates 20, 15 dignitates et potestates 5, 11 generibus uirtutum tantis et potestatum 109, 4
 potis esse 21, 4. 22, 2. 58, 7. 65, 21. 87, 24. 89, 16. 90, 7. 96, 24. 98, 10. 126, 15. 156, 4. 192, 6. 209, 20. 221, 6. 229, 29. 231, 2. 5. 239, 29. 240, 3. 255, 6. 256, 5. 262, 3
 potioris cantharus 236, 10
 in praecipites labi uoluptates 83, 12
 praecipitare in furorem 7, 27 secundis praecipitare ab rebus 283, 28 sanguineos praecipitare torrentes 129, 23
 praekonium salutare credentibus = *euangelium* 46, 4
 praedicabile decus 185, 21
 in praedicatione istius numinis 249, 6 sub huius nominis praedicatione ponendi 269, 30
 sine honoribus praefatis 198, 22
 praesire cantionibus obscenis 82, 12
 praeproptare 102, 2
 praeparare uias adgredi 223, 19
 praepositi tristioribus rebus dii 253, 19
 praeposteritate Graeci nominis repetita 132, 12
 praescriptione uerbi summotus 264, 30
 praesens uis 26, 14
 praeses corporis 28, 8 sanitatis 27, 19
 praesidatus unius in officio 128, 6
 praesidatum focorum sortiri 146, 8 suos deserere atque abicere praesidatus 128, 12
 praesidere lucrorum consecutionibus 148, 6 bonis deus ualitudinibus praesidens 278, 19
 praesumere cognitione anticipata 217, 15 nullius cognitione praesumpta materia mundi 25, 16 praesumpta in opinatione 122, 25 opinionum suarum praesumpta 116, 10
 praesumptionis certissimae confidentia credere 169, 3
 praeisitare 161, 1
 premi exagitarique ui numinis 125, 27 anhelitu oris presso 182, 11
 primas dare exprimendarum similitudinum 225, 3 eloqui primas ferre 126, 8
 primigenium corpus 227, 20 primigenii flores 188, 22 primigenius motus 4, 12 primigenia natura 42, 2 ortus primigenios habere 97, 12. 105, 7
 primo = *inprimis* 25, 10
 primordia = *elementa* 244, 2 primordia rerum 10, 28
 inter significes ille memoratus Phidias et primus 225, 11
 deus princeps 16, 26. 96, 16. 100, 10 deum princeps 274, 2 omnium princeps deus 36, 16 rerum princeps 85, 29 deus princeps rerum 68, 15 dominus rerum ac princeps 157, 6 principes mundi 36, 18
 principalis (= *principis*) beniuolentia 77, 13 generositas principalis (= *principis*) 86, 11 principali ab origine 211, 18 principales origines rerum 96, 2 principale os (*Urbild*) 221, 19 principalis procreatio 157, 9 res non principales 89, 26 rex principalis 51, 17 principalis substantia 66, 5
 principaliter 39, 26. 47, 3. 161, 18 leges principaliter institutae = *leges naturae* 4, 5
 priores 102, 8 prius animae 99, 1 priuatus = *proprius*: in priuatam perniciem 45, 20 priuatum ad domicilium redire 217, 22 priuatas persequi iniurias 232, 12
 prius singulariaque natura 231, 7
 pro beatis ac felicibus uiuere 81, 18
 procedere cum omnibus saeculis pertinaci continuatione 91, 4

procellarum turbines tempestatesque 30, 9 discrimina et procellae 110, 6
processu pedum carere 245, 28 cum
processu temporum 62, 19
procreator candidorum onorum 160, 6
procreatrix 170, 7
procul esse ab nobis 8, 27 ab deorum
procul esse natura 269, 29
procurare uictui potuique 129, 2
rituum procurationumque officia 254, 15
prodere causam 107, 1
prodigialiter 12, 18
prodigiosas ostentare formidines 215, 4
producere se in maximam 230, 20
ut in nefas extraneum mea uita et
innocentia producat 243, 30
proeliorum expeditio (*de amore*) 118, 20
profanus = *impius* 17, 12
proficisci ad dominum rerum tota
mente atque animo 96, 25
profligatis curriculis 272, 12
profluvia sanguinis 29, 27
profluxit eius notitia in has partes
259, 26
prohibitor 279, 2
prolatio cupidinis atque irae 210, 19
prolatore posteris sui temporis notas
scriptorum perpetuitate 44, 23
prolem extundere concinnare conpin-
gere 163, 12 proles = *testiculi* 194,
20. 205, 23. 207, 22. 257, 24 proles
cum ipsis genitalibus 178, 8
proloqui sententia 176, 8 communibus
in proloquiis promptum 207, 23
proluere sitim 135, 20
promereri per hostias deos 256, 23
uenerationibus 113, 3
prompta in luce 30, 27 promptum
atque expositum passioni 70, 6
*notabilia in pronomini relatiui
syntaxi*: quod istud 74, 6 quae
tamen haec ipsa 145, 10 hoc quod
si tu id audius sumpseris 264,

18. — cuius manus... fugiebant un-
dae... uitabat liquor et turgentia
uiscera salutaris ariditate deflabant
29, 28 *sqq.* illius arboris, sub qua
sibi furens manus et infelix adules-
centulus intulit et genetrix diuum
in solatium sui uulneris consecrauit
188, 15 *sqq.* cui punctum terra est
et sub nutu omnia constituta 284,
18
pronuntiatum ueritatis 54, 26 sapi-
entium scita et pronuntiata 215,
14
propriatim deos scire 140, 22
propudiosae Veneris complexiones 203,
7 propudiosi concubitus 168, 6
propudiosae fabulae 171, 9 propu-
diosa obscenitas 148, 10 propudiosa
corporum obscenitas 198, 18 pro-
pudiosi facinoris obscenitas 197, 9
propulsator 279, 2
proritare in uitia 87, 17
ulterius prorsus euehi 49, 26 pergere
prorsus 279, 5
prosilire feminarum ex genitalibus 79,
22 in sui nominis naturam 19, 12
ad uitam 60, 22
prosternere uenalia corpora 82, 19
prostitui in limine 199, 24
prouolui suis ab aedibus 273, 13
hostes iam proximi ad periculum liber-
tatis auferendae proeliorum prospe-
ritate 273, 5
publicatrix intestini decoris 23, 20
pudor me habet proferre 199, 7
puellula 236, 7
pueruli 151, 4 pueruli pusiones 275,
19
pulticulae 271, 2
punctum deo terra est 284, 18 in
puncti spatio 185, 2 puncta per sin-
gula 90, 21
puritates aquarum innoxiae 184, 9
purpurantes uiolae 180, 3
pusiones paruuli 236, 27. 243, 1. 265,

24 pueruli pusiones 275, 19 zelotypi 255, 1
quo putrefiat facilius et percoquatur
cibus 263, 11

quadriiugo curru 207, 10
quadrini cardines 217, 29 una com-
mixtio quadrinis copulata de fru-
gibus 258, 10
quaesitor 155, 4
quaestionem non exiguam res habet
144, 12 in ingressu quaestionum
110, 24 litigiosas serere atque in-
tendere quaestiones 96, 21
quandoque = *aliquando* 105, 19
quantum fuerat, ut restinguerent 233,
26
quassationes cymbalorum 265, 20
quattitur concutiturque nullis animo-
rum adfectibus eorum natura 271, 5
uentis caeli conuexionibusque 37, 14
uestro intestinoque conatu 75, 1
(*cf.* 71, 11 artes suas atque antiquas)
deque uestro numine uestraque et
religione 280, 14 *sic* que et *coniun-*
guntur etiam 254, 17. 19

radiationes augustissimae lucis 235,
13
radiis aut imaginibus cernere 124, 9
deus radice ab intima 36, 15 solium
radice complecti 185, 1 ex quibus
proruperint emicuerintque radici-
bus 105, 13
radere solum mento et pectore 279, 4
rancescere 15, 8
ui rapere 177, 24 res Italas rapere
107, 21
raptio Proserpinae 207, 13
raptari praecipiti uolubilitate 4, 13
ratio 154, 18. 23. 24 inducere atque
expedire rationem 94, 3 rationis
alicuius causam aliquam continere

257, 6 rationis nullius habere fir-
mitatem 256, 5 rationis potestate
8, 14 rationem imbrum tempesta-
tumque fingere 20, 17 quidnam fuerit
rationis et causae 94, 11 perit omnis
ratio atque integritas ueritatis 231,
14 ad nullas pertinens rationes 85,
21 rationes ex stultissimis creditae
opinationibus 252, 27 rationibus se
inserere 20, 22 suis continere in ra-
tionibus inuolutum 9, 4 rationibus
homo augustissimis praeditus 68, 17
uestris non est rationibus liberum
97, 14 rationum proprietates 20, 15
rationum facultatumque naturae 35,
16 rationes numeri 67, 15 rationibus
pectoris amissis 159, 24 rationes
seminum 25, 20 terrenas adminis-
trare rationes 93, 3 rationes et
constitutiones mundi 79, 5 rationes
ordinesque naturae 10, 7
rationales sumus 61, 24
in reatu tenere facinoris 44, 14
receptaculum uentris 279, 9 recepta-
cula genitalia 183, 10
recidiua substitutio 117, 9
reciprocans sermo 133, 7 aerem uitali
reciprocare spiritu 20, 12 recipro-
catur oratio 133, 5 per anhelitum
reciprocata auras reddere 61, 2
reciprocata uicissitudine retorquere
105, 16
reciprocus halitus auris commeabili-
bus ducere 261, 23 reciproca uarie-
tate fortunae 284, 6
recognoscere = *experiri* 36, 6 reco-
gnosci in rerum numero 19, 7
reconditi sacrorum ritus 209, 3
recreatis reducere sensibus mentem
in sanam 233, 27
rector poli 157, 24 rectores mundi
36, 18
recti atque integritatis auctores 72, 2
recti et magnarum mentium ad-
miratione laudabiles 215, 17 recta

- (= *non allegorica*) pronuntiatione prolatum 207, 7 indubitabilis sermo rectusque (= *non allegoricus*) 206, 25
- reddere ab deruptis, ab deuiliis locis planioribus 25, 10
- redintegrationem subrogare corpori et uiribus 279, 10
- redintegrare imaginem tristium gestorum 189, 14 oculorum naturas 35, 26 se (*de luna*) 4, 18 cibus per uarios redintegratus saporibus 65, 16 redintegrata familiaritate 266, 19 redintegratis uiribus 9, 21
- reditus sublimitatis antiquae 283, 25
- reducere in sanam mentem 233, 27
- referre = *opponere* 109, 5 referre contra 88, 4. 281, 21 referre quaestionem 86, 14
- refouere se lauacrorum caldioribus 268, 19
- refricare priscam fabulam 266, 26
- refutator 21, 29
- regiones caeli 142, 6 diuinae 142, 10 terrarum 3, 8
- regnatorum maximus 159, 22 regnator populus 170, 7. 219, 14
- relationem facere *alicuius rei* = *aliquid obicere* 177, 2
- relatiui est et ad alterum generis 248, 7
- relaxari putredinis carie 228, 19
- relegere sollicite 166, 4
- religionis officium 260, 14 non sine aliquo religionis officio 257, 5 in religionis inducere ueritatem 108, 9 religiones inueteratae 4, 2 religionum officia 266, 15
- religiosa numina 229, 14
- remeare ad uigilias 265, 29
- reminiscentia priorum 70, 24 reminiscentiae 64, 3
- renidere aureis laquearibus 216, 18
- renudare deicere adfigere ianuas partesque alias operis 111, 2
- repagula pudicitiae ui frangere 47, 16
- inauditae incognitae repentinae religiones 107, 4 noua ac repentina 105, 21
- repetentia priorum 69, 18. 71, 7
- replicare gyros septem 274, 4
- reprehensio puerilis atque angusti pectoris 39, 22
- per repugnantiam rerum 181, 12
- res = *res Christiana* 16, 6. 112, 8 res augusta = *deus* 111, 12 res diuina = *deus* 269, 1 res flagitiosi operis 183, 2 res superuacui operis 93, 29 res = *litterae* 38, 19. 20. 27. 39, 1. 21. 41, 2. 116, 4. 171, 2. 187, 27 res patriae = *religiones patriae* 57, 8 rebus deditus diuinis 270, 26 rebus fessis languentibusque 18, 15 in rebus humanis = *in genere humano* 86, 13 in rebus adorari humanis 225, 26 rebus incolumibus 108, 17 res intimae = *pudenda* 182, 13 res inuolutae 202, 2
- reserare naturalia secreta 52, 5 reserata maleficia 273, 21
- resimae nares 121, 20
- resinulae 261, 14
- respectare = *intueri* 67, 10
- respectus (= *cura*) nostri 111, 15
- ad responsionem sermonis exigui uocare 166, 11
- ex responsis deum 65, 4
- restrictius uitam agere 97, 22
- resumere ingenia mitiora 74, 16
- retinacula neruorum 120, 17
- retorquere reciprocata uicissitudine 105, 16
- sine ulla retractione 182, 28
- retundere malum 276, 27
- returare (= *reserare*) surdorum aurículas 35, 25
- rex mundi 162, 25 summus rex = *deus princeps* 17, 14. 21, 7. 28, 12. 42, 7. 8. 93, 28. 101, 10 deus rex

- ac princeps 77, 6. 108, 11 summus
 rex ac princeps 17, 28. 115, 18
 reges = *imperatores* 169, 10. 170,
 6 postarum principes atque reges
 168, 27
 reuerentiae potioris honorem adtri-
 buere 248, 7
 riciniatus 236, 5
 rigor saxeus 183, 16
 rimator in uetustatis indagatione 181,
 15
 in ritus barbaros peregrinosque tra-
 duci 101, 24
 robur corporis 262, 26 robur et sub-
 stantia corporalis 262, 23
 unum rorem (*de uino*) 15, 6 pluuiarum
 rores 15, 1 nini exigui rores
 263, 29. 270, 10
 rotulae uolubiles 191, 13
 rotunditatis solidae conuexione ex
 omni parte conclusum 145, 3
 rubor fascinorum ingentium 267, 12
 rufuli tauri 103, 6
 ruinae immanium montium 73, 1 mor-
 borum comitialium 162, 13
 rumigare 194, 11
 ruminatoribus saeculis 258, 14
 ruit imber 94, 25 se ruere 72, 10
 rusticanum nescio quem 163, 26
 rusticulus 272, 14
 rutilare se flammis 10, 4

 saburratus uino 185, 6
 saccatus umor 77, 29
 dii sacrorum meritis obligati 246, 5
 sacramenta pronuntiare non iniusta
 155, 6 genialis lectuli sacramenta
 condicere 157, 16 salutaris militiae
 sacramenta deponere 50, 30 im-
 mensi nominis huius sacramenta
 50, 20 sacramenta suscipere numi-
 num 115, 13 ueritatis absconditae
 sacramenta patefacere 5, 19
 sacriati = *initiati* 191, 5;
- saecula mortalium 3, 18 ruminatori-
 bus saeculis 258, 14 animam huc
 superioribus aduentare de saeculis
 69, 11
 saetulae 253, 27
 saeuities ponere 251, 30
 post saginas cenarum ditium et locu-
 pletium 259, 11
 saltatorii motus 266, 28 orbes sal-
 tatorios uertere 82, 15
 sali dominus 104, 13
 ille salus rerum deus 84, 18
 salutatione auspicabili mandare 265,
 31
 sancire inuiolabili religione 105, 9
 memorabili religione 107, 22 libi-
 dinum propriarum monumenta 225
 19
 sanctione senatus constitutum est 103,
 7 incorruptis foederum sanctioni-
 bus 8, 20 legum sanctiones 237, 12
 sanctitates 19, 3 deum sanctitates
 197, 13 sigillaria sanctitatibus ac-
 cumulare diuinis 225, 17
 sanctuarium deum matris 187, 15
 in sanctum (= *sanctuarium*) eius
 179, 5 in matris sanctum deum
 208, 25
 sancti caelestes 162, 14
 ex sanguine miserorum supputare
 millia 81, 2
 sapore rationis alicuius contactus 121,
 28
 sata facere emori 6, 18
 satagere 192, 7
 ut eadem rursus satiateque dicantur
 214, 20
 satietatis fuga praetermittere 133,
 21
 satisfactio sacrificiorum oggeritur 242,
 5 sacrorum satisfactione placati
 271, 9
 sator saeculorum ac temporum 22, 17
 magnarum et inuisibilium rerum
 sator et conditor 83, 25

animantium caede saturatas abicere iras 270, 6
 sanciare aquarum innoxias puritates multa ui meri 184, 9
 scaeuae tristissimaeque res 273, 15
 scaenitas innumerabilium uitiorum 86, 5
 scatebrae turpitudinum flagitiorumque 193, 10
 scatens ira 179, 13
 scaturriginem istam uocis et strepitum foedae loquacitatis emitte 210, 1
 scholas attingere 69, 1
 scientiolas artium concinnare 62, 28
 scientissime monstrare 94, 10
 scientissimi adseritis malam causam 223, 10
 scire = *senire* 13, 20
 sciscere (= *tradere*) remedia 175, 19
 perpetrari sciscere 176, 11
 scita (*de philosophis*) 92, 22 doctorum et philosophiae scita 57, 24 hominum scita 254, 22 sapientium scita et pronuntiata 215, 14
 scitule 125, 22
 scituli 178, 18 scituli pusiones 202, 15
 scripto uberiore prolata 223, 3 annalium scripta 6, 21. 272, 5. 277, 8
 scrobem uirginalem effodere 146, 23
 scurrula urbanus 232, 19
 sectarum per uaria deuerticula dissipati 57, 28
 secundantia = *res secundae* 24, 24
 securicula 63, 7
 secus femineum 196, 29 uirile 185, 19
 sed *particulae usus rarior*: Dionysius ille sed iunior 232, 13 manu liber sed dextera 223, 23 Varro ut dicit set Menippeus 234, 19
 sedator militaris insaniae 129, 17
 ut uisum est atque sedit 155, 26
 sedes criminum 194, 1 sedes diuinae 148, 21

segregare ab huius ui et nominis et potestatis 272, 4. 277, 14
 sellularium aliquid scire 126, 22
 ex seminibus masculorum feminarumque 269, 5
 sementem iaculatam conbibere 183, 11
 seminaria omnia totius uitiositatis abscidere 44, 6
 sensibiliter conmonere 262, 20
 quis enim uel exigui sensus 117, 2
 numinum requirere sensum 261, 3
 commodi sensus 74, 26 sensu aliquo humanitatis accepto 251, 1 uel exiguae humanitatis sensum ferens 193, 11 cum ad sensum coeperit interitionis accedi 98, 17 ab sensu penitus offensionis abscedere 242, 28
 sensum mortiferae passionis adsumere 73, 2 rationis alicuius accipere sensum 83, 4 aliquem sensum sui habere coepisse 104, 25 sensus deperit extinguiturque uitalis 73, 21 sensum adripere uitalem 20, 19
 sensu animata uitali 22, 4 in lucem sensu inruere uitali 22, 22 uel uoluptatis alicuius uel dulcedinis sensu 259, 5 sensus mobilitate priuatum 227, 21 sensus sui natura 250, 8 sensum atque intellegentiam depellere 212, 1 pari uoce ac sensu 133, 22 blandis sensibus affici 240, 9 in sensibus constituta communibus 52, 24 honestissimis sensibus obumbrare res turpes 210, 5 concipere sub obscuris et tacitis sensibus 217, 14 puris semper in sensibus custodire 199, 12 recreatis sensibus 233, 27 totis ut ita dixerim sensibus amplexari 16, 29
 ex sententia animi certiore 142, 14 de sententia propinquorum 272, 26 gerere super aliqua re sententias 223, 7 agendarum rerum sententias postulare 221, 11
 sentire esse se 181, 5. 195, 4. 215, 24

- sentiens (= *sensum habens*) potestas 133, 26 cunctis sentientibus 14, 7 deitatem sortiti esse sentiuntur 19, 7 dignus deus dici deusque sentiri 25, 2 quae sub tacitis cogitationibus sensa sunt 204, 19
 sepositae ab humana cognitione res 54, 3
 septimanas edere feturas 118, 13
 aepultura telluris patriae 219, 24
 sequaciter 85, 17 ordinare sequaciter inductiones 56, 9
 sequestrata pectoris sanitate 190, 18
 sequius obmurmurare de regibus 169, 9
 seriae saccati obscenissimae umoris 78, 1
 de serie alia quae his rebus adnexa est 214, 5
 numerosus et structus compositusque sermo 51, 23
 seruitutes 110, 11
 sessores (*in amphitheatro*) 81, 11
 ipse per se sibi habet 145, 1
 siccatus sitis ariditate 174, 27
 siccitatem acquirere corpori 10, 1 deorum siccitates 263, 8 adurere siccitatibus fruges 215, 8
 siderei gemmarum fulgores 216, 18
 siderei motus 125, 22 sedes siderae 230, 1
 ad sidera merere subleuari 137, 22
 sigilliola parua 230, 18 sigillioli hominum supplicare 222, 19
 significes 225, 10
 significantiam nominis trahere 143, 17
 in significatione filiae sementem ponere 203, 10
 significare se ultione in aliqua 233, 7
 signare = *significatum dare* 6, 3 ex numinum appellatione signari 266, 17 nuncupatione signatus 211, 23
 signum iudicationis emittere 14, 25
 signa minacia 215, 6 signum = *argumentum* 156, 21 signum = *nomen* 154, 5. 11 his signis atque appellationibus nuncupari 147, 24
 silentio patior abire donatum 242, 24
 silentio solitudinis uacuae contisciscere 78, 15
 simi 121, 19
 simplicitatis incorruptae fide 22, 6 per purae speciem simplicitatis 31, 5 naturae simplicitatem sequi 243, 21
 simulacra rationis et sapientiae 62, 12
 simulatione subditiui corporis 170, 19
 similitudines inexpressibiles conserere 44, 12
 situs membrorum reddere 35, 3
 sita est origo haec apud Timotheum super magna deorum Matre superque sacris eius 177, 10
 unum et socium nobis et uobis est credere 55, 16
 soles flagrantissimi 10, 23 solibus torreris aestiuus 216, 5
 solidatrix ossuum 147, 13
 soliditate nulla firmatum 255, 8
 sollertias habere 126, 23
 sollicitare deos praemiis 247, 9 sollicitare *abs.* = *seruos ad fugam adducere* 82, 4
 sollicitudinibus canum credere 232, 5
 solui in linguarum facilitatem (*de animantibus mutis*) 22, 3 uoluptatum solui in gaudia 277, 17
 sonores numerosi 82, 13
 sophisticarum disputationum colores 203, 19 sophistica se ostentatione iactare 40, 15
 sordens obtrectatio 24, 11
 sordes lugentium sumere 198, 15
 sordescunt diui 266, 2
 sors uitae 99, 22 sorte humilitatis obscurus 272, 15 sortibus uiuere agitarique fatalibus 125, 24

- spargere per omnia libidinum genera
 effrenatum immensae cupiditatis ar-
 dorem 73, 10
 spatiola defanata 171, 28
 specialiter definitus 138, 2
 specie una manere 94, 15 in allego-
 ricas species traducere 209, 14
 spectare = *respicere* 55, 18
 speculator ille bene meritorum ac
 pessime 159, 23
 spem in aliquo defigere 102, 6 spem sibi
 immortalitatis adsciscere 75, 19 proe-
 lii sumere 102, 21 salutis adfigere
 107, 13 concipere spes bonas 74, 1
 spes suas dedere et permittere ali-
 cui 58, 4
 spiraminibus interclusis interire 261, 30
 spirans omnis intellegensque natura
 20, 26 spirantia haec signa 228, 17
 spiritali agitatione moueri 227, 16
 spiritum perpetuitatis adponere 101, 4
 spiritum haurire uitalem 104, 15
 uitali agitari spiritu 250, 18 se spi-
 ritu interiore suspendere 94, 10
 materiis ex crassioribus spiritus
 150, 14 spiritus noxii 31, 6
 spontaneas numinum benignitates
 128, 13 spontanea opitulatione sub-
 ueniens 284, 15
 statione caeli derelicta 163, 9
 statuere errantes aquas 1, 50 omnia
 quae fiunt nostris commoditatibus
 statuentes (= *pendentes*) 9, 15 sta-
 tui per senatum 116, 12
 statum caeli uitare et corrumpere
 251, 20 in habitum laetiores sta-
 tum caeli tempestatumque mutare
 271, 10 status capitis 164, 16
 statis temporibus 9, 7
 stillatum lac 106, 22
 stimulos indignationum furialium
 superis commouere 166, 1 prohi-
 bitionis stimuli 51, 4
 stipes excutere 16, 5
 stabit (= *erit*) in dubio 230, 13
 stratae desperatione fortunae 283, 29
 striduligines 41, 3
 stridulae muscae 229, 3
 ipsis rebus quas struitis fidem derogare
 141, 2 aures habere structas 140, 24
 numerosus et structus sermo 51, 23
 structibus lignorum incensis 249, 26
 stupere eloquentiae uiribus 168, 15
 suadenter in litibus loqui 63, 17
 suasi adseuerationibus 45, 12
 sub ardoribus 232, 17 suo geri sub
 lumine 28, 17 quod situm sub lu-
 mine est 16, 12 sub ipso furti no-
 mine 232, 2 sub oculis agi 36, 29
 sub oculis cerni 59, 17 uitulum sub
 illius oculis atque altaribus con-
 cremare 242, 27 sub ostentatione
 ingeniorum atque doctrinae 135, 21
 sub inflati pectoris tumore 52, 13
 subactiones ciborum 120, 23
 subaperire niuem in plumeas crus-
 tulas 94, 11
 subdere humanis cupiditatibus 234, 4
 mortiferas subdere portiones 244,
 17 salutem 239, 30
 subditinis secretis 203, 5
 subexplicare suas itiones 280, 24
 subicere parendi uoluntatem 276, 6
 subigere dentibus 81, 15 illud nos-
 tram subigit curiositatem requi-
 rere 183, 13
 subintroire speciem Iouis Hammonis
 224, 13
 subiugare populos captiuitate ac ser-
 uitio 7, 24
 sublenare clunes et coxendices 82, 16
 typho et adrogantia sublenatus 63, 8
 sublimitate perpetua praeditus cae-
 lesti 278, 26
 subluteus purpurei luminis suffectione
 color 185, 5
 submergere uelle publicatam lectio-
 nem 116, 17 sommergere atque ob-
 ruere (*de torrente*) 7, 26
 submouere mortalium de saeculis 16,

- 18 *summotus* = *longinquus* 45,
21 in *summotis* delitescere secretis
164, 27
- subolem sui pignoris nuncupare 185, 17
subrectio phallorum 208, 28
subrogare prolem 244, 8 corpori et
uiribus redintegrationem 279, 10
subrumpere scita aliorum 92, 21
subruere uenerabilem castitatem 182,
2 fidem 135, 17 matronarum pudor-
em 44, 17 rationem subruere atque
interire uiuendi 261, 27
- subscriptio = *accusatio* 198, 3
subscudibus et catenis 228, 6
subsessor = *adulter* 159, 21. 191, 27
subsiciuis accumulare laudibus 202, 4
subsidia salutaria collocare 107, 13
aliquid nomen substantiamque por-
tare (= *esse*) 49, 8 nulla *esse* in
substantia computatum 105, 5 di-
uinam substantiam sustinere 74, 5
in sui nominis *esse* substantia prae-
dicari 77, 18 substantia numinis
maiestatisque 19, 5 uitali in sub-
stantia contineri 215, 25 ad numi-
num substantias peruenire 239, 20
substernere cunctorum notioni 204, 14
substerni maiestati 75, 28
- subterrei diui 253, 14
subtexere caelum fumo 249, 26
subuersiones animorum 186, 13
succedere in species coniugum sub-
ditiui corporis simulatione 170, 20
succendere fontem ualidissima ui meri
178, 3 succensis altaribus 240, 6
successus quidam ex molibus inaequa-
liter aggeratis 281, 12 lautioribus
successibus institutis 102, 1 suc-
cessus quidam parui 216, 11 ter-
rarum abscondi successibus 195, 27
- instrumenta, quibus uita succingitur
et continetur humana 67, 8 omnia
cetera, quibus uita succingitur et
continetur humana 5, 13
succumbere *cum inf.* 43, 7
- suci uitales 257, 18 bene ualida, flo-
rida et suci plenioris 192, 20
suetus ruri homo 275, 29 animalia
terris sueta 5, 1
- suffectione purpurei luminis 185, 4
nonnullius suffectione materiae 239,
13 unguentorum suffectio 187, 4
alienis suffectionibus uiuere 261,
30 macularum corium suffectioni-
bus uarium 280, 27
- suffectus tristibus e fucis color 253,
10
- sufferre se ui propria 94, 9
- suffitio thuris 277, 28 uerbenarum
176, 1
- fauorem ac suffragium commodare
144, 8
- suggestus summi honorum 148, 19
est ut 11, 6 eritne ut 66, 24 magis
est ut 71, 4 numquam fuerit, ut 38, 13
- sumere in deos contemptum 214, 14
initia 190, 23 locum in caerimoniis
primum 260, 13 notitiam rei ali-
cuius 66, 7 nequaquam sumendum
est auribus 256, 3 ante sumptis
opinionibus aestimare 249, 28 ab
illis sumptum commemoratumque
151, 18 in suam sumere atque in-
mutare naturam 256, 18
- summa rerum = *mundus* 21, 16 ad
eam perducitur res summam 164, 13
summatim ostendere 214, 2
- sumministrare audaciae uires 167, 21
summissione alterius datur alteri
plurimum 248, 13
- summitate perfectionis 270, 16 prin-
cipis summitas 63, 9 ipsius retinere
sapientiae summitatem 130, 20 sum-
mitatem omnium summorum obti-
nere 16, 27 summitatis ipsius sum-
ma 132, 20
- summula 68, 4
- superciliosae ciuitates 185, 9 super-
ciliosa res 11, 2
- supercilium tollere 87, 14 adrogantiae

supercilio tumidus 47, 17 fastu et supercilio tumidi 8, 16
 superiectione allegorici tegminis 205, 12 fluidarum uestium 121, 27
 superlationem si aliquam res capit 35, 8
 superlata sunt templa mortuorum bustis 218, 16 in se superlati ponderis moles habere 219, 13
 supernatum 97, 12
 supernae potestates 158, 13. 181, 1
 superesse = *praeesse* 127, 8. 129, 1. 148, 9
 supera dignitas 247, 22 superae dignitates 261, 9 supera numina 222, 2 superae partes 94, 21 res superae 75, 8 sede ab supera et regione 88, 19 supera sublimitas 280, 6 superiorum antiquitas 108, 22 causae superiores (= *supra indicatae*) 276, 9 habere suprema funeris 219, 1
 suppetias implorare 118, 25
 supplicamenta praestare 254, 17. 19
 supplicare humanis capitibus 103, 11
 supputationes 105, 25
 supputare millia miserorum ex sanguine 81, 2
 surire 5, 1. 185, 13. 200, 7
 susceptio religionis 136, 18
 susceptare prolem liberorum 53, 24
 suspectio minoris 248, 14
 suspensae pectoris conuersiones 96, 26
 genus angustissimum cauernarum paupertini cordis excogitatione suspensum 216, 13
 in suspicabili arte positum 32, 23
 suspicionis alicuius aura 63, 2 suspicione coalitum 64, 9 quamuis mille per corda suspicio se porrigat atque intendat humana 96, 13
 suspicionum argutiae 56, 20 suspicionum exponere audaciam 93, 31 per impias uagari suspicionum insanias 91, 6 per ancipites semitas suspicionum induci errore 80,

11 suis credita suspicionibus 54, 20 suspicionibus indagare 124, 4
 sustinere indigne 261, 14 aluos graues 183, 11 animi adsensum 131, 3 stultitiae crimen 75, 28
 sustollere ad caeli sidera 45, 1 sustolli ab his locis 96, 25
synonyma ex se apta: finis abolitionis 59, 18 beneficii munus 98, 10 castimoniae uirginitas 162, 18 usus consuetudinis 257, 6 corruptionis dissolutio 100, 7 formidinis horror 72, 15 incendiorum conflagrationes 84, 4 uitae incipientis exordium 76, 25 initiorum mysteria 208, 20 obstacula impeditionis 58, 23 interitionis exitium 98, 19 anxietas maeroris 240, 12 moderaminis temperamentum 173, 9 beneficium muneris 99, 18. 225, 25 natiuitatis exordium 269, 9 exordia natiuitatis 76, 24 natiuitatis origo 181, 9 ortus origo 19, 14 species similitudinis 68, 19 similitudinis species 121, 13 taciturnitatis silentium 129, 12 transactionis pactio 254, 28 uliginis putor 52, 20 etc.
synonyma cumulata: amplexari amare suspicere 16, 30 gentes populi nationes et incredulum illud genus humanum 37, 1 gestator, baiulus, tibicen ille ac destina caeli 104, 4 hebetes stolidi fatui obtunsi et bruti 18, 19 mentes incredulae difficiles durae 34, 28 infinitus inginitus immortalis perpetuus 21, 1 nesciente, ignaro atque inscio 90, 17 puerile, pusillum est et exile 15, 24 quaerere peruestigare rimari 60, 20 secare urere dilacerare 44, 22 senes cani decrepiti 58, 13 humani generis subuersionem cladem ruinas interitus funera 9, 20 talis atque huiusmodi 83, 28 torquere dilacerare exurere 17, 7 etc.

synonymorum paria sine coniunctione: aboletur, eraditur 134, 4 accidere, fieri 150, 10 admirantes, plaudentes 44, 27 acquisitiones, lucra 227, 26 aetatibus, saeculis 147, 18 ambigere, dubitare 21, 11 anteuertetur, anteiret 176, 14 aperite, monstrate 263, 6 concubitus, lectulos 201, 7 conditor, procreator 83, 26 confici, caedi 244, 26 congelare, constringere 10, 21 congesta, conflata 226, 13 comprobari, inueniri 252, 28 considerare, disquirere 20, 10 degat, demoretur 68, 22 designare, monstrare 28, 27 dilacerata, uexata 281, 27 discriminare, discernere 66, 25 dissignare, dicere 242, 8 diuastare, disperdere 177, 25 dubitamus, ambigimus 111, 17 effeminati, exoleti 189, 18 enecare, consumere 14, 23 exoriri, duci 254, 20 explicare, dissoluere 10, 17 exuri, dissolui 97, 13 fastidium, supercilium 46, 6 gaudere, laetari 270, 3 habitare, consistere 140, 26 haesitare, defigi 247, 10 haesitare, labare 139, 17 inequitare, includere 57, 24 ignoramus, nescimus 93, 26 ignorare, nescire 85, 10. 157, 3 in infinitis, perpetuis saeculis 109, 6 inlaqueare, decipere 79, 19 inlectus, inuocatus (?) 191, 8 imperfectus, improbabilis 88, 1 inuestigare, conquirere 97, 5 labefactare, dissoluere 92, 7 libare, profunderere 215, 27 malis, morbis 44, 9 per momenta, per puncta 235, 19 motu, perturbatione 13, 25 obliquata, dubia 127, 26 partiri, diuidere 56, 10 pateat, luceat 227, 27 perbacchatus, iactatus 179, 18 populis, nationibus 282, 19 praesagia, oracula 42, 24 praesidere, curare 127, 1 praeteristis, transistis 202, 8 praeterire, praeteruehi 191, 14 pretiosius, lae-

tius 102, 5 probri, infamiae 193, 16 prohibere, compescere 56, 1 propulsare, defendere 14, 17 proturbare, pellere 87, 16 publicare, diuendere 223, 22 pura, uirginitatis intactae 255, 24 refutare, conuincere 156, 1 repudiata, contempta 103, 11 securus, intrepidus 72, 10 semidei, heroes 109, 15 suffunderent, excitarent 123, 7 sustinere, perferre 10, 22 uias, rationes 229, 9 uulnerari, uexari 125, 29

synonyma particulis coniuncta aut— aut 4, 6 et—et 42, 5. 105, 6. 140, 10. 278, 24 nec—nec 216, 22 neque—neque 87, 21 uel—uel 42, 3. 63, 14. 91, 21. 101, 14. 209, 25. 259, 5. 269, 3

tabes senectutis 61, 18

tabifici morbi 33, 3

taciturnitatibus paucorum tradere 189, 23

tegmen materiae solidioris adsumere 41, 25 fabulae allegorici tegminis superiectione uelatae 205, 12

telis grauibz fixae (*de doloribus parturientium*) 118, 23

temperamenta moderaminis soliti corrumpere 4, 17

temperatus ab alimonis panis 188, 27 fremitum tempestatemque irarum continere 192, 3

temporarios motus obseruare 65, 12 uicibus temporariis 53, 22

tempus funestum 275, 28 temporibus quondam ciuitatis et reipublicae duris 273, 1 quibus extrema sunt tempora = *moribundis* 147, 7

tendere et multiplicare numeros 155, 12

tenebrosa corpora 77, 28 tenebrosiores 88, 9

tenorem officiorum seruare 61, 27

- tenorem inflectere recti 45, 8 tenor perpetuus rerum 5, 16 tenorem reticentiae seruare 65, 14 uirtutum omnium seruare atque integrare tenorem 60, 6
- tergiuersatorem in obsequio esse 276, 4 terminare = *perficere* 38, 1
- terraria circumscriptio 79, 10 errores superiorum conqueuisse 271, 15 armorum accincta terroribus 154, 12
- textriculae puellae 187, 6 textus omnis expositionis et series 205, 13
- in thesauri interioris abditos recessus inducere (*de mysteriis*) 43, 13 tholis aureis elata templa 218, 11 titillatione uolucris dulcedinis labilis mulceri 240, 10
- testificatione immortalium titulorum 45, 3
- togulae puellarum 102, 28 torquere sidera 194, 14 praedictiones in contrarios exitus torqueri 150, 5
- torrens flumen 7, 26 flumina torrentia 59, 10. 72, 26 sanguinei cucurrere torrentes 144, 18
- tortus bucinarum animare 221, 29 per tractum temporis = *paulatim* 97, 19
- tracti per consuetudinem moris est 215, 28
- traditor scientiae 126, 14 tradi per ordinem succedentium 188, 2 traditur nosci 31, 12
- traducere = *allegorice interpretari* 206, 16 in deum traducere suspensas pectoris conuersiones 96, 26 filum capitis prostituti in simulacra 225, 5 in aduersas res bonas 13, 10 se credulitatis uacuae circumscriptio 227, 29 se in formas 4, 19
- in tramite stomachi 263, 16 transire in mores alios 102, 14
- transgressores 242, 17
- transilit et corrumpitur sensum in humanum 125, 1
- transuertere inimica 246, 16
- transuorare cibos 279, 8 comminutus cum ossibus transuorare 45, 6 male transuoratum 263, 16
- tricas difficiles puerperiorum mulcere 126, 2 tricas quemadmodum dicitur conduplicare Tellenas 199, 6
- trilices tunicae 126, 6
- triuialem humilitatem (*in dicendo*) sequi 40, 13 triuialis et sordidus sermo 39, 12
- triuialiter et populariter instituti 270, 19
- truncos sine manibus degere 245, 28
- tuguriola 216, 28
- tumidus adrogantiae supercilio 47, 17 fastu et supercilio tumidi 8, 16
- tumor indignationis 18, 27
- turbida uis morbi 211, 29
- turbines indignationum 123, 4 uentorum turbines 216, 6
- tutamina 18, 16. 80, 14
- tutelae ab officio abscedere 146, 6 libidinum tutelae 148, 9 tutelae rerum sortiri 147, 21 dii habent tutelae licentias potestates 101, 1
- tympaniola 236, 18
- typhus qui appellatur a Graecis 49, 19 typhus 57, 16. 60, 18. 63, 8. 72, 2. 99, 9
- uacculae 252, 9
- uacant (= *inania sunt*) omnia deorum auxilia 245, 11
- inaniter, uacue et sine ulla substantia constitutus 135, 16
- inane fieri et uacuum 175, 24
- ualidissima accusatio 3, 14 terrarum ualidissimi motus 6, 27
- fessis atque inualidis rebus et mul-

- tiformi semper asperitate uallatis 128, 22
- uanescere interitionis perpetuae frustratione 59, 12
- uanitates officiorum impendere 228, 16
- uastitate ardoris inextinguibili 132, 6
- ubi est illud quod dicitur 69, 18
- ubi aut nos impii aut uos pii 270, 21
- ubi nostra uidebitur credulitas lapsa 76, 4
- ubi pater omnipotens fuit, ut...prohiberet 83, 11
- ubinam, quaeso, est illud quod...amoti sunt 130, 17
- ubinam fuerant, ut propulsarent 233, 22
- uectitatus curru quadriugo 207, 10
- uelleribus siluescentium crinium inuolutus 122, 7
- uenae silicis 284, 2
- aestum inrigare uenarum 174, 28
- hiantibus uenis 178, 5
- uenditare munificentiam 128, 24
- uenerabili obsequio inuocare 16, 28
- uenerabilibus adire obsequiis 19, 22
- oracula uenerabilia 282, 7
- uenerationis ad officia 214, 7
- uenerationes 113, 2
- 16
- uenerator 265, 15
- cum bona uenia dixerim 7, 10
- liberales uenias et concessionem habere gratuitas 243, 8
- ueniali concessione imprudentiae caecitatem donare 275, 6
- uenire in coniugalia foedera 157, 15
- uentosa imitatione formare 220, 22
- uento distendere buccas 267, 16
- pudenda uerendaque 198, 23
- ueritas cognitionis et scientiae 91, 25
- communis intelligentiae ueritas 264, 3
- res iudicii ueritate conscriptae 116, 4
- instincta ueritate naturae 229, 11
- rei ueritas monstrat 134, 12
- primas dabat exprimendarum similitudinum ueritas 225, 4
- in re esse ipsaque in ueritate 123, 1
- uermina furialium passionum 34, 9
- uerminantium membrorum cruce 34, 8
- uerniliter turpiterque 210, 9
- uerucula collis 87, 2
- 175, 27
- uersipellis scriptae modis fabulae 205, 10
- uersari circa deum cogitatione ac mente 58, 7
- uersuras in huiusmodi cogere (*de allegoriis*) 212, 8
- uertex aetherius 132, 20
- uerticulae 120, 18
- uertigo mundi 4, 11
- uerum et sine ulla gratificatione si perspicias 235, 28
- ueri consortia = uera 93, 13
- quid sit in uero 156, 1
- uestigatores uetustatis remotissimae 167, 8
- inquirere atque uestigare 92, 4
- uestiuntur omnia luce (*solis*) 4, 16
- uetustas prisca 132, 2
- uexationis cupidinem inclinare 242, 3
- uias inridendi dare 185, 8
- uias adgredi saeniores 276, 6
- uibrare calamistris caesariem 81, 25
- uicaria substitutione 221, 13
- uicibus ludicris 12, 10
- uicibus temporariis 53, 22
- sese ad uices adcingere ultionis 274, 15
- adnexa et uicina copulatione coniuncta 214, 5
- uictoriam felicem recipere 284, 7
- uidentur ineptiarum talium fabulae 173, 5
- uiduari benignitate diuina 57, 22
- honoris inpertitione uiduatus 49, 19
- uiduatum sine suis administratoribus caelum 263, 20
- uilitas meretricia 170, 8
- in obscenam prorumpere uilitatem 184, 4
- uilitatem sui populo publicare 82, 19
- uincire uxore adulescentulum 186, 11
- uinctio (*animae cum corpore*) 98, 27
- resoluti corporum uinctione 171, 14
- uinctione colligati immobilitatis

- 230, 2 simulacrorum coalescere uinctioni 229, 21 solidissimae corporum uinctiones 69, 26 ·
- uincula articularum relaxare 32, 10 corporalibus uinculis exsolutus 73, 27. 97, 17 exui corporalibus uinculis 110, 19
- uindemias ducere atque agitare 268, 22
- uindicias iustas dare 155, 5.
- uiolationibus sacrilegis adpetere 235, 24
- uirum sibi demessis genitalibus auferre 208, 26 se uiro priuare 186, 12 spoliatus uiro 27, 24
- uirago 207, 6. 8. 15 adhuc uirago 195, 24
- uirginum suarum uota patres in se uertunt 130, 7 cum suis uirginibus patres 202, 14 uirgines bubulae 252, 8 deae uirgines atque matres 118, 19 uirgines hostiae 255, 17 uirgo uitula 255, 10
- uirtutis alicuius impulsione 94, 5 populi fractae debilitataeque uirtutes 282, 6
- uis quaequam grauior si quando ingruerit 110, 17 nescio qua uis latens et humanitati aduersa crudelitas 85, 6 uim habere diuinam = *deorum in numero esse* 142, 5 uim habere atque optinere diuinam 227, 6 uim uomere Lucilii 190, 15
- uiscera = *corpus siue corpora* 25, 24. 29, 26. 30. 34, 14
- uisio insomnia 272, 27
- uitae ex fontibus deriuatus 66, 6
- uitalibus exhaustis uita ipsa paene ruit 284, 13 uitalia beneficia 15, 11 motum agitare uitalem 61, 24 animari motu inrigarique uitali 49, 7
- uitiositas 165, 4
- uitiosus praesul 274, 20
- uitisator 132, 1
- uitium praesulis 275, 28
- uiuida pruna 263, 29
- uiuacitas cordis 176, 21 ingenii uiuacitate 203, 2
- uiui crateres 68, 17
- uliginosa et turgentia uiscera 34, 14
- undae intercuties 29, 29
- unde tibi est scire 10, 14
- undosae nubes 20, 14
- uniformitate qualitatis propriae seruata 239, 2
- uniformiter 99, 15 aequaliter atque uniformiter 63, 21
- in unitatis antiquae speciem res omnes confundere 195, 8
- unito in genere uirtutis 130, 19
- uniuersitatis summa 78, 7
- unus = *quidam* 62, 28. 170, 11. 175, 28 una et parili gratia 285, 2 par et una saeuitia 275, 21
- uocamen 5, 27. 143, 28. 280, 22. 281, 7 alicuius uocaminis esse 76, 19 felicitate huius uocaminis 5, 27
- uelle *abundanter adiectum*: 11, 4. 93, 20. 167, 11
- uolucra uelamenta 189, 8
- uolumina pollinctorum 30, 18
- uoluntates repugnantibus, inuitis extorquere in contrarium 100, 13
- uoluere secum sub obscuris cogitationibus 50, 16
- uolup est illis se refouere 268, 19
- uoluptatem in lapidem fudit 177, 20
- uoluptates deliciarum et libidinum 10, 19
- uolutabra horrentia 251, 11
- uolutari relinquit in suis erroribus fatuitatem 46, 13
- uoracitatis se ad appetitum instigare 259, 14
- uota impedire 9, 29 nuptialia celebrare uota 186, 9 uotorum debitis habere obnoxios et obligatos 215, 5
- urbanarum inscius rerum 276, 1 urbanus scurrula 232, 18 urbana sub-

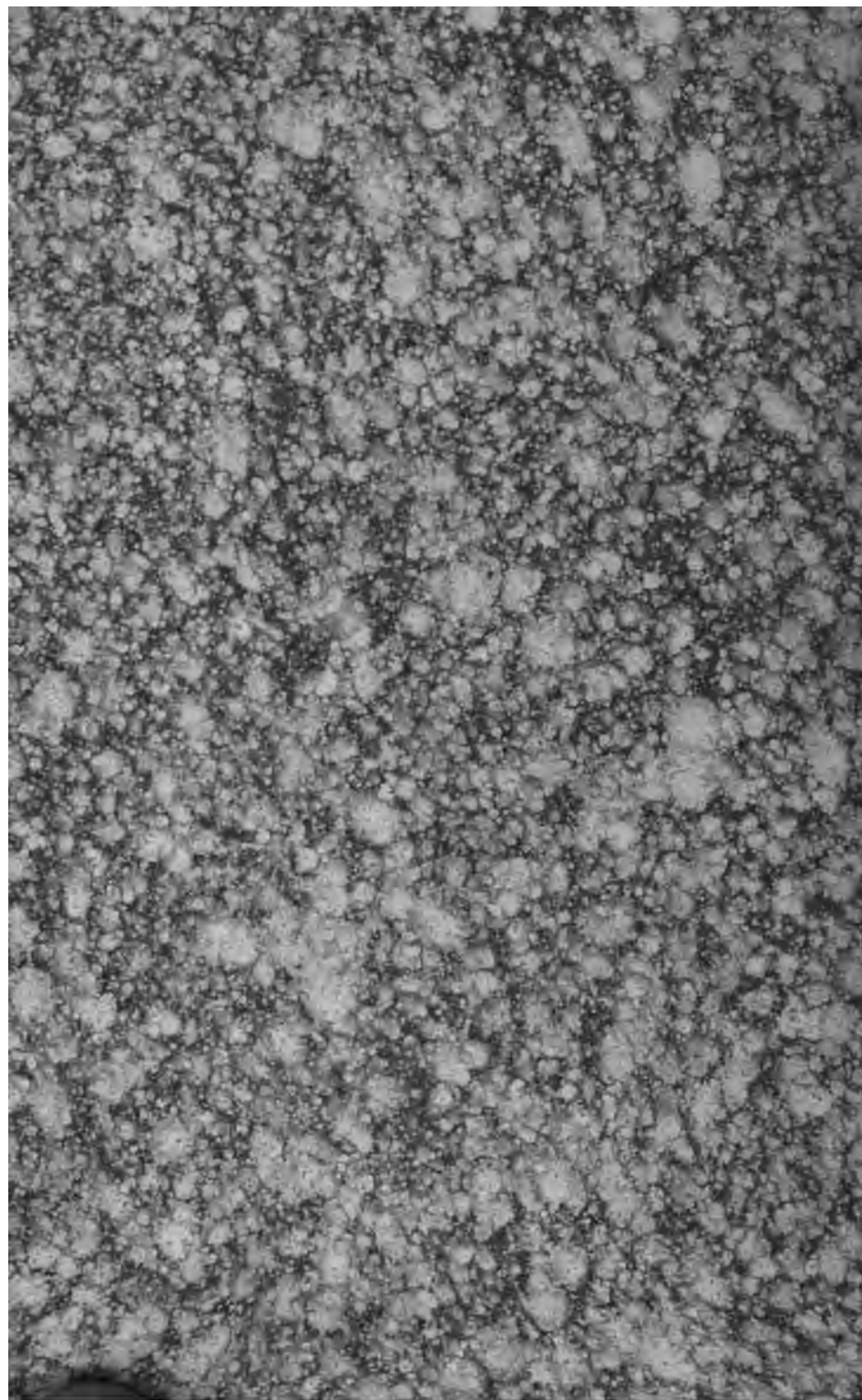
tilitas 206, 14 rex urbanus et callidus 224, 2 urigo 212, 10 urunt pestilentiae contagia genus humanum 6, 21 innoxias urere atque abolere personas 276, 20 usuras referre 5, 9 ad usiones suas 266, 7 unde igitur coepta est usurpatio eius adsumi 260, 10 usurare <i>c. inf.</i> 85, 14	usu, non mancipio tradere 70, 20 in usu sermonis uestri 213, 6 omnia quae usus uitae posceret 12, 2 a uolgaribus adsolent nuncupari 258, 1 uulgaritas 138, 11 popularis uulgaritas 114, 23 uulneratis accipere auribus 24, 7 tamquam si uxoriam res esset 233, 12 uorias uoluptates ab aliquo carpere 199, 20

281.1

C822

v. 4

BR 60 .C68 v.4 C.1
Arnobii Adversus nationes libr
Stanford University Libraries

3 6105 037 968 877

DATE DUE

DATE DUE			

STANFORD UNIVERSITY LIBR
STANFORD, CALIFORNIA 94

